Ana Pintarić

KOMPARATIVNE INTERPRETACIJE I STUDIJE

Izdavač
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera Osijek
Filozofski fakultet

Za izdavača
prof. dr. sc. Loretana Farkaš

Recenzenti
prof. emer. Stjepan Hranjec
prof. dr. sc. Vlado Pandžić

Grafičko oblikovanje i tisak
Krešendo Osijek

© Autorica i Filozofski fakultet
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek, 2020.
Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati, fotokopirati ni na bilo koji drugi način reproducirati bez nakladnikova pisanog dopuštenja.

ISBN 978-953-314-131-2

CIP zapis dostupan je u računalnom katalogu Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek pod brojem 150114086.

Knjiga je tiskana uz financijsku potporu
Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske.

ANA PINTARIĆ

KOMPARATIVNE INTERPRETACIJE I STUDIJE

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FILOZOFSKI FAKULTET

Osijek, 2020.

Vjekoslavu, Ljiljani, Darku, Maji, Tomislavu

KAZALO

Uvod ... 7
Legende o Velebitu i vili Velebiti u književnosti i slikarstvu ... 9
Mali kućni duhovi Domaći i njihovi potomci ... 35
Jesu li Mačak u čizmama i Palčić i njima slični likovi junaci ili varalice ... 49
Bajke o Ivici i Marici ... 57
Djevojčica sa šibicama u bajkama Hansa Christiana Andersena i Rudolfa Franje Magjera ... 67
8 starih osječkih bajki ... 75
Bajkoviti svijet Božene Němcove ... 89
Basne o cvrčku i mravu – od klasične do nove basne ... 107
Basne o ironičnoj kornjači i raku, mudrome vuku i lukavom magarcu ... 119
Biblijska slika pastira / svećenika u slikarstvu i književnosti ... 131
Molitva u „Zlatnim dancima" Jagode Truhelke ... 145
Pripovijetka „Uskršnja zvona" Jagode Truhelke i prispodoba „Izgubljeni i nađeni sin" (Lk 15,11-32 ... 157
Lik Bogorodice u književnosti Jagode Truhelke ... 167
Kritika o književnosti Jagode Truhelke ... 181
Kritika o književnosti Nade Iveljić ... 199
Neka se vidi „preobraženo" lice njegovo – Vlado Pandžić o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću ... 225
Kritičar i teoretičar dječje književnosti Stjepan Hranjec ... 247
Jesu li to za djetinjstvom plakali samo zrikavci – „Zlatookin osmijeh" Stjepka Težaka ... 265
Etički i estetski motivi šume u dječjoj književnosti – os svijeta ... 283
Etika i estetika u bajkama „Damjanovo jezero" Ante Gardaša ... 305
Gardaševi književni prostori ... 315

U ruci će imati kiticu cvijeća i vedar osmijeh na licu
– spomen na književnika Antu Gardaša 349
Bibliografija članaka objelodanjenih u zbornicima i časopisima 353
Radna biografija i bibliografija 357
Životopis (s) knjigom 381
Kazalo imena 423
Iz recenzije prof. emer. Stjepana Hranjeca 433
Iz recenzije prof. dr. sc. Vlade Pandžića 435

UVOD

Komparativne interpretacije i studije obuhvaćaju izbor od 22 članka koja su od 1998. do 2016. predstavljena na domaćim i međunarodnim znanstvenim skupovima i/ili objelodanjena u zbornicima i znanstvenim časopisima. Za ovu prigodu članci su dopunjeni novim spoznajama ili su promijenjeni.

Komparativne interpretacije i studije odnose se na književnu i slikarsku umjetnost te biblijske prispodobe. Najveći se broj članaka odnosi na hrvatsku i svjetsku književnost te narodnu.

Prema književnoj vrsti i žanrovskoj klasifikaciji riječ je o legendama, bajkama, basnama, pripovijetkama, romanima, kritikama, osvrtima i autobiografskoj prozi.

Većina su izabranih radova komparativne interpretacije. Dva su rada svečarska, u čast sedamdeset godina prof. dr. sc. Stjepana Hranjeca i prof. dr. sc. Vlade Pandžića. Dvije su prigodnice u spomen na književnike Nadu Iveljić i Antu Gardaša. Tri su studije o odnosu kritike prema književnosti Jagode Truhelke, Nade Iveljić i Antuna Branka Šimića.

Najzastupljeniji su hrvatski književnici: Vladimir Nazor, Ivana Brlić-Mažuranić, Ivan Mažuranić, Rudolfo Franjin Magjer, Adolf Makale, Jagoda Truhelka, Josip Cvrtila, Milutin Mayer, Pavao Matijević, Nada Iveljić, Dubravka Ugrešić, Anto Gardaš, Milka Tica, Snježana Grković-Janović, Tihomir Horvat, Josip Cvenić, Sabina Koželj Horvat, Dunja Kalilić, a iz svjetske književnosti: Ezop, Charles Perrault, Jeane-Marie LaPrince De Beaumont, Jakob Grimm i Wilhelm Grimm, Božena Němcova, Aleksandar Nikolajevič Afanasjev, Oscar Wilde, Ivan Jakovyč Franko, Petar Petrović Njegoš.

U izboru se nalaze i autori koji se nisu posebice izjašnjavali kao književnici: prof. dr. sc. Stjepko Težak i s. Mariangela Jelka Žigrić, redovnica Milosrdnih sestara Sv. Križa.

Kao prilog teoriji, povijesti i kritici književnosti *Komparativne interpretacije i studije* namijenjene su studentima kroatistike i učiteljskih fakulteta, nastavnicima i svima koji vole književnost.

Ana Pintarić

LEGENDE O VELEBITU I VILI VELEBITI U KNJIŽEVNOSTI I SLIKARSTVU

Majka Bura i otac Jug imali sina Velebita i kći Adriju. Otac Jug odlazi u svijet potražiti ljepšu zemlju. Obeća da će se vratiti nakon sedam godina. Kada je prošlo sedam godina, Velebit i Adrija popnu se na vrh jednoga brijega kako bi dočekali oca. No, nadomak obali čarobnjak zatoči oca, jer je želio doći do lijepe Adrije u koju se zaljubio. Kada je Jug nestao, na zemlji je zavladala potpuna tišina te se u ljude uvukao strah. Za jedne oluje čarobnjak se baci na plodni kraj i tada se dogodi čudo: majka Bura se pretvori u orla, sin Velebit se skameni i postane planina, a kći Adrija se sunovrati s litice i preobrazi u Jadransko more.[1]

Legende i predaje ubrajaju se među najljepše ljudske umotvorine. One najčešće maštom opisuju događaje, osobe, građevine ili prirodne pojave o kojima se ništa, ili malo zna. Svojom čarobnom ljepotom Velebit je izmamio mnoge legende i priče koje su sačuvane do danas. Legendu *O nastanku Velebita i Jadranskog mora* zabilježio je prof. **Stipe Botica**.

Druga legenda pripovijeda da je Velebit dobio ime po vili Velebiti, čuvarici biljnoga i životinjskoga svijeta te čistih izvora. Bogatstvo, raznolikost i čarobnost Velebita stoljećima su privlačili šumokradice i lovokradice koji su nemilice uništavali prirodni sklad i ljepotu planine. Legende također pripovijedaju kako se planina uspjela sačuvati zahvaljujući vili Velebiti i njezinim pomagačima: vilama posestrimama, patuljcima, podgorcima, vještицama i zmajevima, iz fantastičnoga svijeta, i istraživačima, planinarima i ljubiteljima prirode, iz zbiljskoga svijeta.

Osim jedinstvene prirodne ljepote Velebit je povijesna i zavjetna planina Hrvata. Povjerovavši u snoviđenje banice Buge, Hrvati su napustili postojbinu i krenuli na nepoznat put prema novoj domovini. Nakon duge i mukotrpne i žrtvama obilježene seobe u današnju su domovinu stigli u 7. stoljeću. Uspevši se na jedan od najljepših velebitskih vrhunaca, hrvatska su plemena na čelu s banovima Klukom, Lobelom, Kosencem, Muhlom i Hrvatom te banicama Bugom i Tugom, prvi put stajala oči u oči s velikom vodom i, očarani neviđenom ljepotom, na licu mjesta se zavjetovali Svevidu / Bogu Svjetla / Bijelome Bogu / Starome Vidu / Stari-

[1] Prepričano prema legendi koju je kazivao Aleksandar (Lešo) Santini iz Turnja kraj Biograda, 82 godine. Zapisala studentica Ivana Sabljak u ljeto 2001. *Narodna umjetnost*, 42/2, 2005, 127-154.

bogu / Dobrome Bogu / Duhu Našemu (dalje: Svevidu), planini, zemlji i moru da će im biti vjerni dok je vijeka i svijeta, čuvati svoje i nikoga neće napadati.[2]

A taj su dramatični i dirljivi trenutak izmaštali književnici Milutin Mayer, *Dolazak Hrvata* (1907), Milka Tica, *Sunčeva djeca, Legende o Hrvatima* (1994), Tihomir Horvat, *Vila Velebita* (1995) i Snježana Grković-Janović, *Velebitskim vilin-stazama* (2002),[3] te slikari: Josip Franjo Mücke, *Dolazak Hrvata u Hrvatsku 638. godine* (1867), Ferdo Quiquerez, *Dolazak Hrvata na obale sinjega mora* (1870), Celestin Mato Medović, *Dolazak Hrvata* (1903), Oton Iveković, *Dolazak Hrvata* (1905).

Legende i predaje o Velebitu i vili Velebiti ni do danas nisu utihnule, o čemu je književnik **Tihomir Horvat** zasvjedočio u romanu *Vila Velebita* (1995):

> Kao dječak svako sam ljeto provodio u malom ličkom selu. Navečer, kada bi sunce nestalo iza Velebita, gledao sam u njegove vrhunce i slušao začuđujuće priče o velebitskim dobrim i zlim gorskim vilama, vilenjacima, vješticama, začaranim šumama i životinjama koje u njima žive. Vila Velebita tek je jedna od tih priča. (Horvat 1995: korice romana)

Navedena umjetnička djela dočaravaju i veličaju povijesno, duhovno i ekološko bogatstvo i značenje Velebita, ali ističu i njegovu ugroženost uništavanjem biljnoga i životinjskoga svijeta, divnih i jedinstvenih šuma, čistih izvora, kritizirajući sve koji žele pokoriti i osvojiti Velebit i uzeti od njega "sve što mu se sviđa i što mu koristi, a ništa mu ne pružiti." (Grković-Janović 2002: 102)

A u tome uzimanju ljudi su pokazali veću zloću nego što ju i vještice mogu izmisliti. Tako zaključuju Kuštra, Krešta i Kreza **Snježane Grković-Janović** u romanu *Velebitske vilin-staze*, koje se više ne žele baviti zlom, jer, vele, u tome su ih ljudi itekako nadmašili! Zato su se dugovječne vještice, vile, patuljci, podgorci i zmajevi, odavno sakrili od ljudi i ujedinili u zaštiti Velebita. Još je potrebno da to učine i ljudi, kako bi Bog i dalje mogao misliti: Dobro je, što sam stvorio Velebit!

---

[2] O tome zavjetu pripovijeda i legenda *Prvi hrvatski ugovor* vlč. Pavla Matijevića: „Hrvati poslije krštenja sastaviše vlastoručni ugovor i tvrdom i nepokolebljivom se vjerom zakleše svetom Petru da ne će nikada provaljivati u tuđe zemlje ni ondje ratovati, već da će radije živjeti u miru sa svima, koji budu htjeli. A od Pape su zato dobili obećanje, da će se za njih boriti i na pomoć im biti Bog Hrvata, kadgod drugi narodi provale na hrvatsko zemljište, a Petar, učenik Kristov, da će ih nadariti pobjedom…" Vidjeti: Matijević, Pavao. 1997. *Blagoslovljena Hrvatska*. Matica hrvatska. Osijek, 27-34.
O tome vidjeti i: Ante Tresić Pavičić. 2000. *Gvozdansko, epos u 32 pjevanja*. AGM Zagreb.

[3] O dolasku Hrvata u današnju domovinu August Šenoa piše povjesticu *Dolazak Hrvata* (1875), Ksaver Šandor Đalski povijesni roman *Dolazak Hrvata* (1924), Vladimir Nazor legende *Knjigu o kraljevima hrvatskijem* (1904) i *Priče i legende iz hrvatske povijesti* (1993).

Velebit

Uzvisina/gora/planina simbolom je u mnogim kulturama i tradicijama. Uzvisina, čija je os na zemlji a vrhunci poput uzdignutih ruku streme k visinama, u duhovnom se smislu može smatrati naporom na putu susreta neba i zemlje.[4]

U *Bibliji* su neki najvažniji događaji smješteni na gori kojom se simbolizira približavanje Bogu: *Savez na Sinaju* (Izl 19), *Izakova žrtva paljenica na brdu* (Post 22,2), *Ilija postiže čudo kiše nakon što je molio na vrhu Karmela* (Kr I, 18,42), *Bog se Iliji objavljuje na gori Horeb* (Kr I, 19,9), *Evanđeoska besjeda na gori* (Mt 5,1), *Preobraženje Isusa pred Petrom, Jakovom i Ivanom* (Mk 9,2), itd.

U umjetnosti uzvisina često predstavlja nepoznanicu i strah, ali i zadivljenost ili napor koji treba uložiti u neko dobro. Zna se da je **Antun Branko Šimić** zadivljeno zastajao pred hercegovačkim planinama istodobno osjećajući divljenje i nemoć, o čemu piše:

> Još kao dijete imao sam tamnu tjeskobu kad bih gledao hercegovačka brda... Njihova ogromnost, neizmjernost težine... stabilnost... trajnost - činile su mene nečim krhkim...[5]

Slikar **Karl Sirovy** (1896-1948)[6] motivom uzvisine i planine izražava osjećaj straha, samoće, nemoći, ostavljenosti, poraženosti. O tome svjedoče mnoge njegove slike, primjerice, *Planine s narančastom kulom, Usamljenost, Kraljevstvo u plamenu*.[7]

Kao svoj dom Velebit su prvo odabrali nadnaravni maleni podgorci Korijenak, Roško i Izvor **Tihomira Horvata**, koji o tome kažu:

> Željeli smo izabrati planinu koju ćemo čuvati i njegovati, koja će svojom ljepotom biti na ponos i diku narodu s kojim smo došli. Tako smo izabrali Velebit! Velebnu goru vrletnih stijena, gdje orlovi i bjeloglavi supovi svijaju svoja gnijezda. Goru u kojoj niču čudnovate biljke i množe se životinje, u kojoj tisuće škrapa, vrtača, spilja i rijeka ponornica kao žile pretaču vodu jedna drugoj i pomažu život. (Horvat 1995: 43)

---

4 O simbolizmu uzvisine, gore, planine vidi: Jean Chevalier, Alain Gheerbrant. 1994. *Rječnik simbola*. NZMH Mladost. Zagreb.

5 Antun Branko Šimić: *Intima*, u: Pjesme i proza, Matica hrvatska i Zora, Zagreb, 1963.

6 Slikar Karl Sirovy otkriće je Nade Vrkljan Križić. Vidi monografiju *Karl Sirovy, život i djelo*, Muzej suvremene umjetnosti, Zagreb, 1993.

7 Slika *Planine s narančastom kulom*, akvarel, papir, 1934., 24,3 x 25,6; *Usamljenost*, akvarel, 1926, papir, 19,2 x 13,3; *Kraljevstvo u plamenu*, 1928., akvarel, papir, 20 x 16, Muzej suvremene umjetnosti. Zagreb.

Mnogi su književnici kao mjesto zbivanja odabrali Velebit: Ilija Okrugić-Srijemac[8] na Velebitu zamišlja prvi dio prigodnice *Sastanak vila na Velebitu, u Trnavi i Đakovu* (1888), Vladimir Nazor je ondje smjestio ep *Medvjed Brundo* (1915), Snježana Grković-Janović roman *Velebitske vilin-staze*, smatrajući ga "bajkom nad bajkama", mjestom kojemu treba osjećajno prilaziti "i pobožno mu se obraćati, kao kad se ide u crkvu". (Grković-Janović 2002: 54)

U nemogućnosti da razumno spozna ljepotu velebitske šume, Snježanin pjesnik Vlado Nazor je uvjeren da to planinom sam Bog hoda "ruku punih rose, sjemenja i zvijezda" (Vladimir Nazor, *Bog u šumi*)[9] i, opijen tom ljepotom, jasno čuje kako Stvoritelj, pogledavši Velebit, zadivljeno veli: „Dobro je ovo što sam učinio!" (Grković-Janović 2002: 62) Povjerovavši pjesniku mnogi su na Velebitu vidjeli i doživjeli nadnaravnu ljepotu boja, zvukova, zdravlja.

Ali, ne samo umjetnici, ljepotu i blagodati Velebita mogu doživjeti svi koji otvore svoje srce, kako stric Janko poučava sinovca Ranka (*Velebitske vilin-staze*).

Pored sve te silne ljepote i čarobnosti, Velebit je ponosna i dostojanstvena planina, kako ju je doživio Horvatov dječak Tadija:

> Penjali su se po sunčevim zlatnim nitima, zatezali zalazeće zlatne zrake i bližili se mjestu u visinama gdje nema ni ptica, ni vjetra, nego samo mir. Mir koji dušu ispunja spoznajom, a misao bistrinom. I kad su dosegnuli to mjesto, cijeli se Velebit utopio u Tadijinim zjenicama.
>
> U tom trenutku, u tom beskrajnom veličanstvenom trenutku, Tadija je prvi put u životu shvatio da duboko dolje ispod njega nije pusti kamen i šuma, nego živi, veličajni div prilegao uz more, pa se pokrio šumovitim ponosom i krševitom snagom, a pod glavu umjesto jastuka podmetnuo dostojanstvo. (Horvat 1995: 87)

U enciklopedijama i udžbenicima brojni su podaci o Velebitu. Njegova dužina od prijevoja Vratnika, do rijeke Zrmanje i kanjona Paklenice iznosi 145 kilometara. Izrazito vapnenačka planina s brojnim stjenovitim vrhovima i obiljem speleoloških objekata, spilja i jama. Najviši vrh je Vaganski vrh 1758 metara. Zbog svoga biljno-zemljopisnog i floističkog značenja prva je među hrvatskim planinama. Botaničari su ondje pronašli 2.700 biljnih vrsta, od kojih neki endemi imaju reliktno značenje, jer rastu samo na nekoliko ograničenih mjesta.

---

[8] Ilija Okrugić-Srijemac (1828-1897), svećenik i pisac Đakovačke i Srijemske biskupije, pisao je prigodnice, pjesme, igrokaze, rasprave, članke. *Sastanak vila na Velebitu, u Trnavi i Đakovu,* napisao je u čast *pedesetljetnog slavlja Zlatne Mise preuzvišenog i presvietlog gospodina biskupa Josipa Jurja Strossmayera,* 1888, 2005.

[9] Vidi i: Sanja Franković. 2012. *Maslina i sveti lug.* Bibliofil. Zagreb.

Zbog toga su još davne 1928. godine neki dijelovi Velebita, Štirovača i Paklenica, proglašeni nacionalnim parkovima. Godine 1978. Velebitu je dodijeljeno međunarodno priznanje povelju UNESCO-a kojom je uvršten u zaštićene rezervate biosfere u sklopu znanstvenog programa Čovjek i biosfera. (Horvat 1995: 117)

Legende o petorici braće i dvjema sestrama

Usmene legende i predaje bilježe nekoliko inačica o petorici braće Kluku, Klobeju, Kožočešu, Muklu i Hrvatu i dvjema sestrama Tugi i Bugi. Prema mišljenju Marka Dragića, prvu je predaju zapisao bizantski car Konstantin Porfirogenet u 10. stoljeću. Drugu je zabilježio fra Nikola Lašvanin u 18. st., koji navodi i imena prvih hrvatskih banova i banica.

Prema legendi *Dolazak Hrvata* **Marka Dragića** jedan se rod na području Bagibareje (Bijele Hrvatske) na čelu s petoricom braćom i dvjema sestrama, odijelio i zaputio prema Dalmaciji.

Prema *Priči o Čehu, Lehu i Mehu* u Hrvatskoj su živjela slavenska plemena na čelu s knezom Hrvatom koji je stolovao u Krapini. Knez Hrvat je imao tri sina Čeha, Leha i Meha i kći Vilinu. Kada je došlo do sukoba s rimskim carem, svjesni da mu se neće moći oduprijeti, preko triju rijeka braća pođu na sjever: Čeh utemelji Češku, Leh Poljsku, Meh Rusiju. (Dragić 2001: 15-17)

Legenda o braći Kluku, Kosjencu, Lobelu, Muhlu i Hrvatu i sestrama Bugi i Tugi osnovnom je temom romana *Sunčeva djeca, legende o Hrvatima* (1994, dalje: *Sunčeva djeca*) Milke Tice, ali je i zajednički motiv s romanima *Dolazak Hrvata* (1907) Milutina Mayera i *Vila Velebita* (1995) Tihomir Horvata.

S obzirom na književno vrijeme i tematiku povijesni se romani *Sunčeva djeca* (1994) Milke Tice i *Dolazak Hrvata* (1907) Milutina Mayera skladno dopunjuju i prožimaju.

Roman *Sunčeva djeca* Milke Tice obuhvaća vrijeme od 5. do 7. stoljeća: život u prapostojbini, seobu, privremeni boravak u zemlji kralja Sama, savez s bizantskim carem Heraklijem, borbe s Avarima, dolazak u Dalmaciju, susret s Jadranskim morem, naseljavanje nove domovine i pokrštavanje.

Roman *Dolazak Hrvata* Milivoja Mayera obuhvaća vrijeme od 625. do 626. godine: život hrvatskih plemena u avarskom ropstvu, izbavljenje iz ropstva, savez s bizantskim carem Heraklijem, borbe protiv Avara, dolazak u Dalmaciju, susret s Jadranskim morem, izgradnju novih ognjišta, pokrštavanje.

U fokusu romana *Vila Velebita* (1995) Tihomira Horvata i *Velebitske vilin-staze* (2002) Snježane Grković-Janović suvremeni su ekološki problemi, a s navedenim povijesnim romanima povezuje ih legenda o postojbini iz koje su zajedno s petoricom braće i dvjema sestrama na Velebit došli maleni podgorci ekolozi Roško, Korijenak, Izvor i patuljci te se trajno nastanili.

Milka Tica: Sunčeva djeca, legende o Hrvatima, 1994.

U romanu-legendi *Sunčeva djeca, legende o Hrvatima* (1994) **Milka Tica**[10] izmaštala je najtajanstveniju hrvatsku povijest. Kada je zbog Perunova i Moranina bijesa "vatra na ognjištu (počela) dogorijevati", plemenski poglavar Kluk povede svojih sedam plemena na veliku seobu prema novoj domaji koja je, prema snoviđenju sestre Buge, "puna sunca, planina i ravnica, a stere se sve do ruba velike vode." (Tica 1994: 22) Povjerovavši Svevidu poput rijeke poteku plemena prema jugu Europe. Uz ogroman napor, muku, odricanja, sumnje, žrtve i tri žrtve otkupljenice, u sedmom su stoljeću hrvatska plemena stigla na Velebit.

Fabula je ustrojena kronološki i lančano; od idiličnoga života u pradomovini, žetvenih svečanosti u slavu Svevidovu, primanja imena Hrvat, što znači „oni koji ljube zemlju" (Dragić 2001: 17), priprema za dalek put, preko prve seobe, boravka u Bijeloj Hrvatskoj za vrijeme kralja Sama, nastavka seobe, prve žrtve otkupljenice kneza Lobela, saveza s carem Heraklijem, borba protiv Avara, druge žrtve otkupljenice kneza Kluka, treće žrtve otkupljenice kneginje Buge, do uspona na stijenu Velebita i susreta s Jadranskim morem i konačnog naseljavanja nove domovine i pokrštavanja, ta se bogato prepletena fabula okuplja oko Bugina snoviđenja.

Roman počinje opisom običaja žrtvene svečanosti kojom hrvatska plemena zahvaljuju Svevidu i drugim bogovima za sva dobra u protekloj godini.

Do zapleta dolazi kada se Perunu učini da je svečanost u čast njegova mlađeg brata Svevida bogatija, dok njemu, „gromovniku, gospodaru neba i zemlje, nikada nisu iskazali takvu čast." (1995: 12) Zavidni se Perun naljuti i zasikće kako će se hrvatskim plemenima grdno osvetiti. Sve je to gledala i slušala zlurada božica Morana koja je jedva dočekala prigodu da i ona iskali svoju opakost.

---

[10] Milka Tica (1954) prve je radove objavljivala u *Maruliću* i *Kršnom zavičaju*, a priče za djecu u SMIBU i *Hrvatskom glasniku*, tjedniku Hrvata u Mađarskoj. Do sada je napisala: roman *Sunčeva djeca, legende o Hrvatima* (1994), *Čisto lice kamenjara* (1998), *Isusu za rođendan* (2002). Odlomci njezinih djela nalaze se u čitankama za osnovnu školu.

Zavladala je ciča zima. Drveće se lomilo pod snježnim nanosima, rijeke i potoci se zaledili, zvijeri se uplašile, ljudi se bojali, ponestalo je žita, suha mesa i meda. Bog Svevid dobro je znao s kim Hrvati imaju posla pa se javi Bugi i ona usni lijep san o prostranoj zemlji uz veliku vodu.

Hrvati pomisle kako je to, možda, njihova buduća domovina i krenu u seobu. Ali, tome je lijepom snu često prijetila mećava, led, neprohodne šume, sure planine, široke rijeke, borbe, pa i nezadovoljstvo puka dugim i teškim putovanjem. Ipak, san o domovini ništa nije moglo zaustaviti.

U vrhuncu romana Hrvati se nalaze na jednoj od najljepših velebitskih stijena, zatečeni ljepotom trenutka. Jamačno ih je ondje dočekala nevidljiva Vila koja je širokim zamahom svoga vela otkrila sedmoplemenima svu ljepotu i dobrobit planine, usmjeravajući im pogled na jug, na sinje more, i na sjever, na zelene nizine i planine, na cijelu novu domovinu. Scena je veličanstvena, zbijena lirskim, dramskim i psihološkim motivima na općem i pojedinačnom planu. San i stvarnost stopili se u jedan osjećaj. „Prosanjao se Bugin san." A trebalo mu je povjerovati! I zaputiti se. I ne odustati.

A kada su se Hrvati posljednjom snagom uspeli na liticu, kao prikovani zastanu pred beskrajnim morem koje se u taj tren uznemiri, zapjeni, propne, zadiše i zahuči, kao da ih pozdravlja dobrodošlicom. A silni narod, obuzet trenutkom i svjetlošću Sunca, osjeti da je to Bugin san, to što vide i čuju, da su oni Sunčeva djeca i djeca Svjetlosti. I pod tim dojmom polože zavjet Moru, Zemlji, Nebu. Evo te dramatično poduže slike:

> Kad Tuga posljednjim naporom obgrli vrh litice, pred njom izroni:
> - More! More! – zanjiha se u zanosu i umalo skliznu niz strminu. Svanimir, kao divlja mačka, skoči na vrh kamena. Dočeka se rukama, a onda uspravi sićušno tijelo. Iz njega iskulja:
> - Velika voda!
> - Velika voda!
> - More!
> - More! – kliktala je Tuga.
> - Beskrajno polje!
> - Diše!
> - Huči!
> - Propinje se kao konj!
> - I pjeni!
> - Ne mogu ga ni sagledati, a mislio sam da ga mogu pregaziti.
> - Kad mornar budeš, prebrodit ćeš ga.

- A brodovi gdje su?
- Tamo daleko. Tu tek na početku smo. Vidiš, Svanimire, ni jedne kuće nije.
- Moram majku pozvati. Kako će se tek ona radovati.
- I svi ostali. Znam što ćemo učiniti. Vikni, Svanimire, iz svega grla, vikni. Ovako.
- Mooooreee! Mooooreee! Mooooreee! – između dlanova sipala je, kao sunce jutarnje zrake između planinskih vrhova, svoju radost banica Tuga.
- More! More! More! More! – planine vratiše jeku.

U podnožju litice nasta metež. Neviđena radost obuze hrvatska plemena. Staro, mlado, nejako penjalo se uz hridi. Za njima, u svakom kamenu što se obrušavao uz štropot niz liticu, ostajale su tuge seobe. I znali su: svakim korakom bliži su dugo očekivanom susretu. A na samom vrhu dočeka ih Tuga pjesmom koja se kao jutarnja izmaglica dizala iznad vrhova planine pa se niz strmine sklizala do lica mora, milujući ga umilnim riječima:

O silna vodo,
ti more modro,
što dižeš se, hučiš,
uz hrid se penješ,
nek' uvijek si odsad',
obalo naša,
kućni nam prag.

Silno mnoštvo prihvati Tuginu pjesmu.

A kad utihnuše, ban Hrvat se uspne na najvišu liticu i ushićen zavika:

- Braćo, to zemlja je na obalama velike vode, Sunčeva kuća, kako je govorila Buga naša. Sestrice Bugo, čuješ li nas u nebeskim visinama, istina je, mi Sunčeva smo djeca. Neka ti ovi najviši vrhovi naše zemlje, u kojoj sada jesmo, budu na spomen. Od nas pa zauvijeke Velebit neka se reče jer, sestrice draga, u seobi našoj velebiti smo. Primi nas, Velebite, i ti, more sinje, u svoje okrilje. Primi djecu svoju, Sunčevu djecu! Primi!
- Primi nas, Velebite! Primi Sunčevu djecu, primi! – ispunjavalo je svaku škrapu planine što ponosno se izdizala nad morem.

Velebit, onako ponosan i nijem u znak svoga odobrenja samo strese snijeg s vrhova i ponudi im svakojako bilje, šume, čiste izvore, jednom riječju, podari im svoj život. (1994: 103)

U dramatičnom vrhuncu susreću se banica Tuga, dječak Svanimir, more i Velebit. Kada Tuga i Svanimir „izrone" iza vrha litice i ugledaju more, glagol „iskuljati" i niz jednostavnih rečenica s neizrečenim subjektom i predikatom najpotpunije dočaravaju njihove osjećaje: „Velika voda!, More!, Beskrajno polje!; Diše!, Huči!, Propinje se kao konj!, I pjeni!", dok Velebit, u ulozi promatrača...

> … onako ponosan i nijem u znak svoga odobrenja samo strese snijeg s vrhova i ponudi svakojako bilje, šume, čiste izvore, jednom riječju, Hrvatima podari svoj život. (Tica 1994: 102-103)

Iako je tema romana povijesna i obuhvaća dramatične događaje u podužem razdoblju, autorica se služi jezikom kratkog suvremenog romana. Iza sveznajućeg pripovjedača krije se književnica koja ne skriva oduševljenje i zanos hrvatskom poviješću što je razvidno u jednostavnom i dojmljivom pripovijedanju obogaćenu sažetim opisima koji djeluju poput književnih razglednica dočaravajući kulturu i tradiciju života u pradomovini, opis žetvene svečanosti, nastambe, nošnje te psihološkoga lika.

Patinu duboke prošlosti dočaravaju mnogi motivi: jedinstvo stvarnoga i nadnaravnoga svijeta (vile, patuljci); mnogoboštvo koje se ponaša poput ljudi i bavi ljudskim sudbinama na mikro i makro razini (Perun, Svevid, Morana); opisi običaja (prinos žrtava, paljenje i preskakanje vatre, obredni pozdrav suncu, proljeću i lastujku); različiti predmeti (drvene plitice, zemljani vrčevi); poredbe s motivima iz poznate okoline (Buga grličica, Hrvati jeleni brzonogi, dva brata k'o dvije zlatne jabuke); brojne zastarjelice (molbište, izvaletati, kostrijet, mirište, molbište, umir, pismena, danpol, zaglagoljati).

Ljepoti stila posebice pridonose provodni motivi koji drže fabulu: ognjište, Bugin san o domovini, pejzažni opisi, zvučni motivi (šum mora, zvuk dvojnica, roga, gajdi i tambure).

Ta je tajanstvena tema omogućila književnici veliku umjetničku slobodu te se ona priklonila stilu tipičnom za legende i fantastično-povijesne romane.

Kao ilustraciju izdvajam opis kolibe i interijera te socijalnnih odnosa:

- *opis kolibe i interijera:*

> … (ljudi) su se skrivali u utvrđene kolibe, ispletene od šiblja i zabačene tvrdom glinom. Uvlačili se u tople kabanice istkane od kostrijeti i zazivali Svevida. Iskali njegovu pomoć. Molitve im se stakale u iste rečenice:
> - Dragi Svevide, Dobri Bože, umilosti zle bogove. Čuvaj nas od pomora. Čuvaj nas, Svevide. Čuvaj. (Tica 1994: 15)

> Na širokom hrastovom stolu čekale su uredno razmještene drvene plitice i zemljani vrčevi. Iz ječmene kaše izvijala se bjeličasta para i miješala s mirisom tek skuhana mlijeka. Kluk započne molitvu: - Volosko, čuvarice našeg ognjišta, podari blagoslov darovima ovim i sačuvaj nam mir. – Blagoslov žitku nam, Volosko, bo-

žice krotka i blaga – stopiše se glasovi u molitvu i izgubiše u mirištu,[11] uklesanom u podimljeni zid, otkuda se ohrabrujuće smješkao lik bogomirke. Blagovali u tišini. Blagost je ispunjavala kolibu. U mir uskoči plamsaj suharka na ognjištu. (Tica 1994: 20)

- *opis interijera i lika*:

Dok su srca ustrašenih ljudi drhtala pred bijesom bogova, i mala je drvena koliba plemenskog poglavara Kluka podrhtavala od udaraca sjeverca. Vatra na ognjištu dogorijevala je pucketajući. Slabašni jezičci šarali su zidovima čudesne slike svjetla i tame. Iz svjetlosti izranjala lica braće i sestara.
Božanska ljepota sijala je licem mlađe im sestre Buge, kojoj su braća tepala – mala grlica. Njezine duge pletenice, urešene šarenim komadićima usukane kože, nemirno su padale niz leđa. Tanak struk opasan pojasom spletenim i troplet i bijela haljinica istkana od vune, izvezena najljepšim vezovima, uveličali su njezinu krasotu. Nestašno je zadirkivala braću, zbijala šale i zavlačila se u srce svima koji su je poznavali. Govorila je mudro i razborito. (Tica 1994: 16)

Osobitost Ticina stila je i sažet i lako pamtljiv opis likova, često ogrnutih vidno-zvučno-mirisnim motivima, nalik pjesničkim minijaturama:

A kad zasjaše zvijezde i ukaza se Mliječna staza, Hrvati i sva ostala plemena skrušeno se pognuše, padoše ničice zemlji šapćući ime Svevidovo i ispratiše ga uz zvuke roga do vječnoga prijestolja. (Tica 1994: 11)

Suton je već tiho grlio dan umotavajući Sunčevu djecu, muža Borislava-Porgu i ženu mu Vidu u san, dok je svijetla Danica utirala put novim zorama na obalama velike vode. (Tica 1994: 131)

Miris suhog hrastovog lišća i molitveni mrmor potpuno rasaniše Bugu. Ispod otežalih očnih kapaka zaiskriše plave oči, bistre kao nebo poslije proljetnog pljuska. Pogledom zađe od jednog do drugog. Zagleda im se u zabrinuta lica te, ohrabrujući ih nježno, zasmija se uz tihe riječi… (Tica 1994: 21)

Pred njima se sterala bujna zelena šuma, proplanci obrasli niskim raslinjem, livade preplavljene najrazličitijim travama i prvim proljetnim cvjetovima. - Ovo je zelena rajevina božice Lade – radovao se Lobel. (Tica 1994: 31)

[11] Mirište – mjesto, udubina u zidu kuće gdje se čuvaju kipići dragih božanstava. (Tica 1994: 135)

Izborom teme, ustrojem fabule, jezikom i stilom spisateljica je pri stvaranju romana mislila i na učenike osnovne škole, i nije pogriješila; ulomak se romana nalazi u osnovnoškolskim čitankama, a primjeren je i za lektirno čitanje.

* * *

I čini se da je sve na svome mjestu. I lijepo je misliti kako se sve baš tako zbilo, s razlogom. Ali, tko će s razlogom objasniti *A nakon trinaest stoljeća*…

> Noću 16. rujna 1991. dok je Sunce spavalo, i malenog Josipa Tomića četnici prognaše iz njegova topla doma podno Svilaje.
> Evo su izgnali i Josipa, Tomislavu, Katarinu, Zdenka, Ivana, Viktoriju, Zdravku, Tomislava, Zdenku, Antu, Zoru, Viktora…
> Odjednom u mojoj obitelji sami beskućnici. Kao u onim legendama davnina što ih je kazivala moja majka Iva.
> Jesu, bili su Kluk, Kosenc, Muhlo, Lobel, Hrvat, Tuga i Buga…
> I danas jesu…
> Prognani, vama s ljubavlju posvećujem ovaj roman.
>
> U Zagrebu, od rujna 1991. do listopada 1993. Milka Tica.

Milutin Mayer: Dolazak Hrvata, 1995.

Legenda o petorici braće i dvjema sestrama u drugom je planu romana *Dolazak Hrvata* (1907) Milutina Mayera[12] i *Vila Velebita* (1995) Tihomira Horvata.

Dok Milka Tica idealizira život u postojbini, uzroke seobe, samu seobu i prva desetljeća u novoj domovini, Milutin Mayer sve to razmatra realnije, pa njegov roman obiluje ropstvom, mučenjima, poniženjima, bijesom, udarcima bičem, prolijevanjem krvi, ubijanjem.

Već prva slika Ticina romana dočarava skladan i jednostavan život, dok prva slika Vjekoslava Mayera opisuje zvjerstva divljih i surovih Avara nad Hrvatima. U fokusu Mayerova romana život je triju generacija starješine plemena Radovana, njegova sina Davorka i unuke Vide. Prema načelu izgradnje sižea vode se dva usporedna niza u naizmjeničnom pripovijedanju: na mikro razini, prati se život starca Davorka, a na makro razini avarsko-perzijska osvajanja Istočnog Rimskog Carstva.

---

[12] Milutin Mayer (1874-1958) autor je desetak romana o povijest Hrvata od 6. do 16. st.

Dolazak Hrvata **Milutina Mayera** opširan je roman (XXII glave, 317 stranica) s detaljnim opisima, pripovijedanjima, dijalozima i monolozima te autorovim komentarima.

U prvoj glavi čitatelji su odmah postavljeni u središte zbivanja. Uvodni jutarnji krajolik, „probuđena toplim zrakama sunca,... zlaćanim tracima, ...bisernom rosicom..., bujnom, mladom svježe-zelenom travom", (Mayer 1996: 11) dočarava ugodan prizor, no već nakon prvih četiriju rečenica otkriva se prava istina: rzanje konja, vika i fijuk avarskih bičeva nad glavama zarobljenih Slavena. Iz skupine se izdvaja starac Davorko koji se „savijao od prevelike boli i stiskao prstima presječenu kožu, da malo obustavi krv", kad mu se odmah nakon biča „oštra sjekirica zasječe u lubanju" (Mayer 1996: 20). Trpio bi Davorko i veću bol, samo da nije vidio svoju kći Vidu kako ispod avarskih bičeva s ostalim ropkinjama vuče Kaganova kola. Na isti je način Davorko već izgubio svoju ženu tako da ga je ta slika potpuno slomila, ali i odredila njegove daljnje odluke i postupke.

Nakon prve epizode fabularni se tijek prekida i retrospekcijom se otkriva kako je Davorko s Vidom dospio u ropstvo (glava IV). Pripovjedač se povlači i riječ predaje starcu Davorku da posvjedoči istinu o doseljenju iz Bijele Hrvatske na područje oko Sirmija. Istočno Rimsko Carstvo nije se protivilo naseljavanjima Slavena, ali su nevolje nastale kada su Avari počeli upadati u Carstvo i zarobljene Slavene odvoditi u ropstvo.

Nakon nekoliko gdina Davorko, Vida i mladić Mirko bježe iz ropstva te u gustim panonskim šumama nalaze nov dom. Dugosanjana domovina još je daleko. Na općem planu moćni Avari i Perzijanci pripremaju opsadu Carigrada, primoravši i robove Hrvate da se bore za njihov osvajački i rušilački pohod na Carstvo i kršćansku vjeru.

Ali, u vrhuncu sukoba, kada su Avari i Perzijanci već počeli slaviti pobjedu, dolazi do obrata: Hrvati doživljavaju katarzu, bune se protiv robovlasnika i mučitelja i staju na stranu rimskoga pape te u zemlji između Drave i Jadranskog mora konačno i trajno podižu treće ognjište. Završetak Mayerova romana je idiličan, sliči Ticinu romanu.

U Mayervu romanu ključan je obrat Hrvata. Krenuvši na veliku seobu, Hrvati nisu ni slutili da Bog ima s njima plan o kojemu govori legenda *Papin blagoslov,* koju će zabilježiti svećenik i pisac vlč. **Pavao Matijević** (1941). Legenda pripovijeda kako su se ropskim životom izmučeni Hrvati u pravi trenutak okrenuli protiv svojih mučitelja i pridonijeli porazu silnih Avara i Perzijanaca. Kada je papa

Honorije Prvi čuo da su u obrani Carigrada sudjelovali i Hrvati, još nepokršteni, zamislio se, a onda, kao da se sjetio proročanstva, rekao:

> Hrvati su bili ovaj put samo oštri mač u rukama Isusovim, kojim su kažnjeni Avari, što su se protivili Gospodinu... Tko zna – Bog zna – nisu li mnogobrojni Hrvati onaj narod, koji će zaposjesti susjedne zemlje dalmatinske, jer će se pokoriti Isusu. Bog to jedini zna, a mi se međutim molimo za hrvatski narod, koji doduše još živi u poganstvu, a već se eto Bog njime služi na svoju slavu. Mi taj narod blagosivamo... (Matijević 1997: 17)

Dok u Ticinu romanu banica Buga sanja o novom ognjištu, Milutin Mayer sliku buduće domaje prepušta Mauriciju, izaslaniku cara Honorija.

> Daleko tamo dolje na jugu naći ćete prostrane pašnjake za svoje konje i stada; naći ćete hladovite i pitome šume, gajeve i dubrave. Vaše će se oko naslađivati na onim dalekim, plodnim njivama i poljanama, na kojima rađa plemenito žito. A tek oni ponosni brežuljci na kojima dozrijeva žarka vinova kapljica, koja više vrijedi od vaše medovine. Pa one veličajne rijeke u Panoniji, u kojima imade obilje ribe i hrane; a tamo još dolje na jugu veličajno sinje more, to glatko i nepregledno vodeno zrcalo, u kom se ponosno ogleda silni narod nebeski... A onda sve ono toplo, blago, podneblje, gdje imade više vedrih dana nego li ovdje tmurnih i naoblačenih... Srce će se vaše uznijeti za onim divnim krajevima, koje je Višnji Stvoritelj nadario svakim blagom i miljem! (Mayer 1996: 171-172)

Već je rečeno kako prvi susret Hrvata s morem Milka Tica prepušta banici Tugi i dječaku Svanimiru, simbolično prošlosti i budućnosti, a Vjekoslav Mayer vođi Hrvatu. Kada su se vođa Hrvat i Jadransko more prvi put pogledali oči u oči, stajali su ponosno jedan spram drugoga kao div prema divu.

> Bio je uzvišen prizor kada je s velebitskih visova duboko dolje pod nogama, a u ruju zapadajućeg sunca, ugledao po prvi put velebno i sinje Jadransko more!
> Nikada još u životu nisu njegove oči vidjele divnijeg i velebnijeg prizora. Ogromno i prostrano sinje more, u svoj svojoj krasoti i veličajnosti pozdravljalo je po prvi put njega - vrhovnog gospodara svih Hrvata! Bijesnim svojim valovima, silnom hukom i bukom, krševitim svojim obalama i liticama, i divljom svojom slobodom, kao da mu je gromko klicalo:
> - Dobro došao! Moji tamnomodri valovi, okićeni bijelom pjenom; moja sila i snaga, moja glatka površina, moje bure i moje dubine služit će od ovoga časa tebi i tvome narodu! Njima širi svijetom svoju slavu i svoje junaštvo. - Pa kada je konačno pod zidinama staroslave rimske Salone uništio zadnje izdišuće ostanke nekoć strašne Kaganove sile, mogao je Hrvat gromko i pobjedonosno uskliknuti: - Od valova

> modrog Dunava do zidina drevne Salone moja je država. Slava Bogu jedinome, koji mi je dao snage da dovršim ovo naporno ali slavno djelo! (Mayer 1996: 314)

Oči u oči s Jadranskim morem! Taj su veličanstveni, i dramatični, i dirljivi trenutak na slikarskim platnima izmaštali Josip Franjo Mücke, Ferdo Quiquerez, Celestin Mato Medović i Oton Iveković.

Dolazak Hrvata u Hrvatsku 638. godine (1867) **Josipa Franje Mückea** doima se poput oltarne slike Hrvata. Središnji su motiv petorica braće i dvije sestre. U prvom planu su brat Hrvat i sestre Tuga i Buga. Hrvat je zagrlio jednu sestru, drugom rukom joj pokazuje Jadransko more. Njegovu priču prati i druga sestra. U drugom su planu dvojica braće, gledaju prema moru. Nastojeći proniknuti u daljinu, jedan brat si rukom pravi sjenu nad očima. S lijeve strane prema moru na stijeni sjedi četvrti brat i gleda prema moru, dok je na suprotnoj strani peti okrenut prema i rogom doziva narod da im se pridruži. Susret Hrvata s Jadranskim morem nadkriljuje nebo koje je i svjedok povijesnog događaja. Tonovi su skladni i umjereni. Prevladavaju nijanse smeđe boje. Odjeća sudionika je crvena, bijela, plava. Atmosfera je dramatična i svečana.

Ferdo Quiquerez tri godine poslije stvara *Dolazak Hrvata na obale sinjega mora* (1870). U središtu slike su stožasto raspoređeni likovi na stijeni Velebita. Velikodostojnici na samome rubu koji spaja planinu s morem. U prvom je planu jedan od petorice braće, jamačno Hrvat, drži koplje u desnoj ruci i štit u lijevoj, pogledava braću i sestre. Odmah iza njega je drugi brat, pogledava more. U srednjem dijelu treći se brat oslanja na stijenu, gleda sestru i nešto govori. Iza njegovih leđa sjedi četvrti brat. Na vrhu su peti brat i druga sestra. U drugom planu na povišoj litici, bliže oblacima, vide se još neki svjedoci trenutka. Svi likovi gledaju prema osvijetljenom moru i nebu, prema budućnosti. Scenu nadkriljuje velebitska šuma. Okvir slike čine more, nebo, maslina, koja se kao dobrodošlica simbolično nadvila nad došljake. U tome smislu i svjetlost obasjava srednji motiv. Budući da se ne vidi izvor svjetlosti, može se pretpostaviti da dolazi s neba. Radost povijesnog trenutka izražena je pravilno raspoređenom crvenom, bijelom, plavom, zelenom i smeđom bojom.

Dok su Mücke i Quiquerez temu dočarali idilično, **Celestin Mato Medović** je realističniji i suroviji. Slika *Dolazak Hrvata* (1903) je vrhunac oprečnih osjećaja Hrvata koji su konačno na kraju puta. S lica i pokreta iščitava se oduševljenje, ali i žrtva na putu do domovi. U daljini se more stapa s oblacima i snovima Hrvata o novoj domovini.

Na slici *Dolazak Hrvata* (1905) **Otona Ivekovića**, iz malo pomaknute perspektive prema gore, jasna su četiri motiva: ljudi, nebo, more i planina. Slika je kružna, veličanstvena dramatična. U prvom su planu hrvatski velikodostojnici banovi i banice na velebitskom vrhuncu. Po odjeći i crvenoj boji naglašena je svečanost trenutka. Pokreti njihovih ruku i mačeva prema moru iskazuju oduševljenje i čuđenje prizorom koji im se ukazao. U drugom planu je zapjenjeno plavo-bijelo more, a iznad njih se zaštitnički nadvilo nebo koje štiti sveti trenutak i sudjeluje u njemu. Slika kao da nema okvir, putovi su otvoreni na sve četiri strane.

Oči u oči s Jadranskim morem!

Što su u tome trenutku osjećali banovi Kluk, Lobel, Kosjenc, Muhlo, Hrvat i banice Tuga i Buga?

Što iscrpljen i izmučen narod?

Jesu li vrijedile žrtve prvih hrvatskih mučenika banova Lobela i Kluka i banice Buge?

Ako su se tijekom okrutne seobe pitali, a jesu: - Hoće li vrijediti sva ta muka i žrtva?, - što osjećaju sada kada se ostvario san?

Trinaest stoljeća poslije na to pitanje neizravno odgovora novinar, branitelj i invalid nametnutog i obrambenog Domovinskog rata **Mario Filipi** u televiziskoj emisiji *Prosudbe* (Laudato, obiteljska televizija 7. kolovoza 2016). Na pitanje novinarke **Nade Prkačin**: - O čemu su branitelji razmišljali na prvoj crti obrane? Mislite li danas da je vrijedila vaša žrtva? - Mario Filipi odgovara:

- Bili smo spremni dati život... dio tijela... biti mučenik za domovinu Hrvatsku...Vrijedilo je! Vrijedilo je!... Ništa ne moram imati. Samo domovinu. Pa neka budem i prosjak...! (slobodno prepričano, A. P.)

- Vrijedilo je!

Potvrdit će to nekoliko dana poslije reprezentativac **Vedran Ćorluka** koji svako malo napušta utakmicu kako bi promijenio krvavi zavoj na glavi – i opet, i opet se vraća.

- Vrijedilo je! – zapjevat će **Miroslav Škoro** koji, nadahnut našim reprezentativcem, iste te večeri, ili dan poslije, predstavlja spot nove domoljubne pjesme.

- Kada sam vidio Ćorluku kako se bori za Hrvatsku, svako malo mijenja okrvavljene zavoje i opet, i opet se vraća u igru, odlučio sam pjesmu *Vrijedilo je* predstaviti odmah, a ne u jesen. (slobodno prepričano)

Divna domoljubna pjesma otežala stoljetnom težnjom Hrvata za domovinom.

„Vrijedilo je svake kaplje znoja lica mog / vrijedilo je, jer nas danas blagoslivlje Bog…“, pjeva Škoro.

Vrijedi se žrtvovati za druge, uvjeren je **biciklistički maratonac** koji prelazi zavjetni put od Hrvatske do Lourda – da se branitelji više ne ubijaju.[13]

Vrijedi hodočastiti za povratak korijenima, za Vukovar, za šestoricu hrvatskih generala, za Domovinu, za brata - uvjeren je i **Slavko Jurčević** koji je propješačio 6.742 km.[14]

Na pitanje – Je li vrijedilo? – odgovaraju i likovi Mayeroa romana: carski izaslanik Mauricije, ban Hrvat i starac Davorko.

Mauricije, izaslanik cara Honorija, veliča hrvatsko pleme:

> Iz sloge proizlazi vaša snaga i sila. I dok Hrvati budu ovako složni kao što ste vi sada, ni jedna vas ne će sila svladati! Čuvajte tu slogu, jer dotle ste svoji i jaki! (Mayer 1996: 171)

Pred Ivanom Ravenjaninom, poslanikom rimskog Pape Ivana IV, zajedno sa svom braćom, sa svim starješinama, županima i cijelim narodom, u svoj poniznosti ispovijedao je vjeru ban Hrvat:

> Vjerujem u Trojedinog Boga, komu bila slava, čast i dika od vjekova u vjekove! On neka proširi moju državu na kopnu i moru. On neka blagoslovi mene i moj narod! Obećajem i prisižem: Neću nikada u tuđe zemlje provaljivati oružanom rukom, već ću gojiti mir sa svima, koji su tome voljni! (Mayer 1996: 315)

Starac Davorko savjetuje banu Hrvatu:

> - Privedi svoj narod u luku Kristove vjere i Hrvatska će biti sretna i velika! (Mayer 1996: 313)

---

13 Vidjeti dokumentarni film o hodočašću klape Hrvatske ratne mornarice Sveti Juraj, 2016.

14 Rade Kovačević / Edgar F. Smith, *Kratki susreti s pogledom*. Matica hrvatska, Osijek, 2018, 116-126.

Vila Velebita - nijedna joj krasotica nije ravna

U legendama i bajkama vile najčešće štite pojedince i prirodna dobra. Kako su krhke i nježne, legenda zamišlja da se vile rađaju "iz rose i jasenova cvijeta i to samo onda kada u isto vrijeme pada kiša i sunce grije ili kada se javi duga". (Tica 1994: 81) Prema karakternim osobinama vile su dobre ili zle. Nevidljive su, ali se daju naslutiti i prepoznati u pjesmi, zvonku glasu, praporastu smijehu, šuštanju, svjetlosti, paučinastoj bjelini koju povjetarac nosi oko stabala pa i u borbi s neprijateljima prirode. Oni koji su ih vidjeli, pričaju da su nezaboravno lijepe, obučene u bijelo, omotane lakom koprenom, duge kose, ponekad drže štapić u ruci. A zmaj Strašigor, koji živi na dnu Paklenice, tvrdi kako je vila Velebita najljepša u svome rodu te ju naziva "ljepoticom velebitskom kojoj ni jedna krasotica nije ravna". (Grković-Janović 2002: 12)

Zajedno s Vilom na Velebit su se nastanili ekolozi patuljci i maleni podgorci Korijenak, Roško i Izvor (*Vila Velebita*, Tihomir Horvat). Kada su jednoga dana podgorci krenuli za zvonkim glasom koji je dopirao iz daljine, na čistini ugledaše prelijepu vilu. Zastali su zadivljeni. Odmah su znali da je pred njima čuvarica Velebita. Opis toga čarobnoga trenutka književnik prepušta sudioniku događaja Korijenku:

> Hodali smo Velebitom i začuli pjesmu. Bio je to glas, glas djevojke, toliko blag i umilan, da je lebdio oko nas, šuštao šumom i zvonio među visokim vrhuncima. Pošli smo za glasom i na jednoj čistini ugledali nju! Djevojku duge, crne kose, svu u bijelome, prozračnu kao nebo i laku kao čižkovo pero! Bila je okružena svjetlošću i vjetar ju je nosio na svojim krilima iznad pašnjaka i livada, doticala je osamljene vrhove i ovijala se kao paučina oko stabala. A ondje gdje je prstom dotakla i gdje je zazvonio njen pjev, ondje bi snijeg kopnio, šafrani otvarali cvjetove, sunovrati bijelili proplanke, kamenike cvale u stijenama, a šume bi se dopunile mladim životinjama. Ona je davala život Velebitu! Novi proljetni život! A to mogu samo dobre vile, gorske vile! I mi smo joj nadjenuli ime Vila Velebita! (Horvat 1995: 43)

Susret dječaka Ranka, junaka romana *Velebitske vilin-staze* (2002), i Vile Velebite događa se postupno. Prvo je dječak slušao priče i legende o Vili čuvarici i zaštitnici planine. Zatim ju je prepoznao u zvonkom praporastom glasu. Taj glas nije bio sličan niti jednome poznatom glasu, pa se Ranko okrene i...

> ... i spazi maglicu kako se diže iz trave, a onda se ta maglica zgusne u mutni lik. Stojeći bez riječi, gledao je kako se slika pred njegovim očima bistri i pretvara u ženu čiju ljepotu nije, ni tada niti ikada kasnije, mogao opisati. (..) Ipak, Ranko

> nije propuštao spomenuti - u rijetkim prilikama kad bi nekom izabranom povjeravao svoju tajnu - da je Ona bila visoka, odjevena u bijelo i zeleno, umotana u travke i sjajne kapi, s krunom od lišća na zlatokosoj glavi. Zapamtio je i to da su joj oči boje neba. Dodirnula ga je rukom, koja bijaše topla. (Grković-Janović 2002: 22)

Tihomir Horvat: Vila Velebita, 1995.

Zajedno s petoricom braće i dvjema sestrama na veliku su seobu s hrvatskim plemenima pošli i bajkoviti podgorci koji, očarani ljepotom Velebita, odluče na njemu osnovati dom i biti njegovim čuvarima. A da bi nas u tu legendu uvjerio, pisac prepušta riječ sudioniku tih davnostoljetnih događanja podgorcu Korijenku.

> U davno, davno vrijeme... - pripovijedao je Korijenak - u ove je krajeve došao narod kojeg su vodili petero braće i dvije sestre. Braća su se zvala Klukas, Lobel, Hrvat, Kosjenec i Muhlo, a sestre Tuga i Buga. Uspeli su se na Velebit, pa vidjevši s jedne strane sinje more, a s druge puste gore prekrivene šumom, odluče postaviti svoja ognjišta po cijelom tom kraju, dokle im oči dosežu. Mi podgorci došli smo s njima iz daleke i stare postojbine. Toliko stare da se nakon naših dvije tisuće godina života više i ne sjećamo gdje je to bilo. (Horvat 1995: 43)

Osnovna tema fantastično-realistično-ekološkog romana *Vila Velebita* Tihomira Horvata[15] je pitanje i upozorenje kako zaštititi i očuvati biljni i životinjski svijet te čiste izvore Velebita.

Fabulu otvara prolog smješten u 1428. godinu kada Vila Velebita rastjera mletačke drvokradice koji su se, opremljeni „sjekirama, bradvama, hranom i mješinama vode, uputili prema šumovitim velebitskim obroncima“ (Horvat 1995: 5) ne bi li i ovaj put nasjekli dovoljno trupaca za svoje trgovačke poslove. Ali, ubrzo su se protiv njih počeli gomilati oblaci nošeni vjetrom koji je „slapovito poput lavine sunuo niz obronke zviždeći i urlajući“. A to je sve s visina promatrao pastir i kada se javila Vila, povikao je:

> - Neka, neka... - veselio se pastir. - Oduvijek ona nama čuva naš Velebit!
> - Tko to, čačo? - upinjao se sin ne bi li i on vidio kako to bura čisti Mlečiće s velebitskih padina.

[15] Tihomir Horvat (1946) autor je priča, igrokaza i romana. Objavio je romane *Tajna Gornjega grada* (1993), *Muki – djetinjstvo Ivana Zajca* (1994), *Vila Velebita* (1995), *Frka u Ščitarjevu* (1998). Dobitnik je nekoliko nagrada. Ulomci nekih njegovih romana nalaze se u čitankama za niže razrede osnovne škole.

> Otac se smijao i pratio kako dolje u dubini mletački lav podiže svoja jedra i navrat-nanos nestaje u sigurnosti pučine. Onda se okrene sinu pa mu rekne sa smiješkom:
> - Tko? Vila, sinko moj! Vila Velebita! (Horvat 1995: 6)

Književna slika ilustrira učestale događaje iz 15. st. koji su potpuno ogoljeli južne padine Velebita. Srednji i završni dio romana događa se u drugoj polovini 20. st. na Velebitu, a Zagreb se kao mjesto javlja u uvodu i raspletu.

A cijelu je priču potaknuo doktor botaničkih znanosti Vlado Graberšek, zapravo autor romana Tihomir Horvat, farmaceut-biokemičar, koji je zaposlen u zagrebačkom Botaničkom vrtu, ljubitelj prirode do te mjere da i imenicu Priroda piše velikim slovom!

Jednoga dana znanstvenik Graberšek nađe u kabinetu crtež biljke koju nije mogao prepoznati. Odmah se baci na istraživanje podataka i zaključi kako nigdje nije opisana. Na temelju jedinog podatka koji je napisan uz crtež, „Velebit, VII, 1961., H. K.“, znanstvenik Graberšek se zadovoljno nasmije; prepoznao je autora crteža svoga profesora Frana Kušana i sada zna gdje se krije ta endemska biljka. I nakon priprema zajedno s prijateljem planinarom i glazbenikom Dubravkom odlazi na Velebit, a s njima i njihove kćeri Lucija i Mirta.

Putujući Velebitom istraživači u čudu zaključe kako ove godine priroda dobrano kasni. I maleni čuvari Velebita dugovječni podgorci, koji su se krili iza grmova, također se tome začude i zabrinu.

> - Ništa... baš ništa... - prozborio prvi.
> - Ni cvijetka... - odmahivao je glavom drugi.
> - I izvori su presušili - dometne treći.
> - Ma, što se to dogodilo kad Priroda toliko kasni? - virio je prvi iz grma.
> - A već je sedmi mjesec! Ni tragova životinja nema! - treći će. - Jeste li uopće uočili neko mladunče?
> - Što se zbiva?
> - Gdje je Vila? Zašto se ne pojavljuje? - pitao je drugi nestrpljivo. (Horvat 1995: 15)

U romanu se vode dvije paralelne pripovjedne linije u kojima se smjenjuju doživljaji istraživača i ljubitelja Velebita s doživljajima nadnaravnih zaštitnika i čuvara.

Iako je Vila Velebita već u naslovu istaknuta junakinjom romana, nakon javljanja u proslovu nestaje sa scene i poput sporednoga lika povlači se na rubnicu

da bi se u vrhuncu javila ponovo. Umjesto Vile protagonistima postaju podgorci i mladi botaničari ljubitelji Velebita Lucija, Mirta i Luka.

Čitatelji se ne iznenade kada se djeca na čudan način nađu u fantastičnom svijetu podgoraca. Na tako čarobno lijepoj planini sve je moguće! Kada su se djeca našla u podzemnom svijetu, podgorci ih upoznaju s Knjigom mudrosti u kojoj od davnina piše da samo djeca mogu osloboditi Vilu iz kandža zloga Kamenoga i spasiti Velebit: dječje srce i iskrenost, nasuprot ledenom srcu i zlu.

Jer, koliko je Kameni jak u zloći govori i to što mu se ni Vila, niti sav bajkoviti svijet svojim čarobnim moćima ne mogu oduprijeti. Poruka je jasna: ne udruže li se svi čuvari prirode, zbiljski i bajkoviti, Velebit će nestati.

I nakon niza sukoba, kada je vjetar ponovo „prohujao planinom noseći priliku u bijelom", razlijegne se „zvonki pjev po vrhuncima" te se uznemireni ljudi ...

> „... uzbuđeno zaustavili, osvrtali na sve strane, mahali rukama i pokazivali oko sebe livade iz kojih je buknulo cvijeće i prosule se boje. Životinje koje su pobjegle iz spilja sada su zbunjeno trčkarale među njima i kao izgubljene tražile svoje rupe, loge, duplje i šumarke. Tisuće šišmiša izletjelo je odnekud, zakrililo sunce i zaslijepljeno lepršalo zrakom. (Horvat 1995: 110)

U epilogu opet se može vidjeti Vila Velebita kako ju vjetar nosi da pripremi prirodu za nadolazeću zimu. Umjesto „čače" i unuka koji se javljaju proslovu, sada stado čuvaju did i unuk / dječak Tihomir Horvat:

> Maleni je pastir upro prstom prema velebitskim vrhuncima.
> - Dide! Dide! Vidi! Što se ono blišti oko kukova?
> - He, he, he, Vila, janje moje! Vila Velebita!
> - Vila, dide?
> - A zar ti did nije divanije o Vili?
> - Nisi, dide...
> - Hm... - reče djed, uzme unuka za ruku, pa pogna blago niz kosu. Onda započne priču koja se izgubi u smiraju dana, u mukanju blaga i zvonu ovna predvodnika.
> - Slušaj me dobro, sokoliću moj! U neko davno, davno vrime, u ove je krajeve došao narod... (Horvat 1995: 113-114)

I zašto ne vjerovati Tihomiru Horvatu koji piše:

> Kao dječak svako sam ljeto provodio u malom ličkom selu. Navečer, kada bi sunce nestalo iza Velebita, gledao sam u njegove vrhunce i slušao začuđujuće priče o velebitskim dobrim i zlim vilama, vilenjacima, vješticama, začaranim šumama

> i životinjama koje u njima žive. Vila Velebita tek je jedna od tih priča. (Horvat 2002: tekst na koricama)

Nema sumnje, Tihomir Horvat je s nama podijelio dio svoga djetinjstva, i obogatio nas. Kako bi bio što uvjerljiviji, unio je i govor svojega sela: *čačo, did, blišti, did nije divanije, moj sokoliću, vrime…*

* * *

Roman *Vila Velebita* književnik Tihomir Horvat posvetio je uspomeni svoga profesora: „Ovu knjigu posvećujem uspomeni na svojeg profesora Frana Kušana. Autor."

Snježana Grković-Janović: Velebitske vilin-staze, 2002.

U romanu *Vila Velebita* Tihomir Horvat je izmaštao fantastični lik Kamenoga kao personifikaciju zla. Nakon niz peripetija podgorci i djeca oslobađaju Vilu Velebitu iz kandža Kamenoga, ali time je zlo samo trenutačno onemogućeno jer u nekom drukčijem obliku samo čeka novu priliku.

Suvremenu prijetnju Velebitu tematizira fantastično-ekološki roman *Velebitske vilin-staze* (2002) **Snježane Grković-Janović**.[16] I T. Horvat i S. Grković-Janović upozoravaju na uništavanje Velebita te u zaštitu planine uključuju i fantastični svijet. Pače, u očuvanju zdravlja Velebita književnici se više oslanjaju na fantastični, nego na zbiljski svijet!

Snježana Grković-Janović fabulu smješta oko sredine 20. stoljeća, „kad su ljudi slušali samo radio, jer televizor još nije bio izmišljen" (Grković-Janović 2002: 5). Neizravno njezin se roman može povezati s romanom Tihomira Horvata i događajima iz 15. stoljeća, kada su Mlečani lako dobivali pismena dopuštenja za sječu hrvatskih šuma.

Mjesta zbivanja su Senj i Velebit; drevni, povijesni i ponosni grad "hrabrih mornara i vještih kapetana te čuvene bure" i povijesno-zavjetna planina s čijih su vrhova Hrvati prvi put ugleda Jadransko more.

Roman je kronološki sastavljen od jedanaest poglavlja: *Dječak iz Senja, Lugarova koliba, Slavlje u patuljačkom selu, Udes na Stražar-brdu, Pjesnik Vlado, S Rašelj-*

[16] Snježana Grković-Janović autorica je romana *Striborovim stazama* (1997), *Ukradeno proljeće* (2001), *Velebitske vilin-staze* (2002), *Čuvar drveta* (2004).

kom na putu, Sveto brdo, Veliko Vijeće, Od Tulovih greda do lugarske kolibe, Sastanci i rastanci, Dva groba.

U uvodu se upoznaje tipična senjska obitelj u iščekivanju brodova s duge plovidbe. Iza jednog čvrsto zatvorenog prozora povratak oca pomorca iščekuje bolesni dječak Ranko kojemu je liječnik preporučio boravak na planinskome zraku. U proljeće Ranko sa stricem lugarom Jankom krene na Velebit. Ranko odmah zavoli planinu i fantastični svijet skrivenih patuljaka koji zajedno s Vilom oduvijek čuvaju Velebit.

Zaplet počinje kada ljudi ponovo zaprijete velebitskim šumama, biljnome i životinjskome svijetu te čistim izvorima. Borba za Velebit traje stoljećima o čemu svjedoče priče i legende.

Patuljčica Sunčica svjedoči kako je u djetinjstvu slušala priče o ljudima koji su posjekli svu šumu na primorskoj strani. Tada su se životinje udružile i krenule u obranu šume, ali je nisu uspjeli obraniti. I najmudriji i najhrabriji medvjed Brundo život je dao za Velebit. Izgubivši povjerenje u ljudske namjere, vile, patuljci i životinje samo se provjerenim osobama pokazuju i udružuju: s lugarom Jankom, pjesnikom Vladom i dječakom Rankom.

U usponu se šumski svijet s pravom sve više uznemiruje. Jedna je mazga obavijestila lisicu kako je kod ljudi vidjela neke crteže prema kojima traže Sveto brdo. Lisica je vijest brzo prenijela poglavaru patuljačkog sela Hrastolistu, zbog čega su se uznemirili svi: patuljci, vile, vještice, zmajevi, ptice i životinje, te se oni zajedno s Vilom nađu na Svetom brdu ne bi li donijeli važne odluke. Priča se...

> ... kako se u gradu obreše odnekud neki stranci s namjerom da mjere zemljište po Velebitu jer, vele, gradit će se široka cesta i velika pilana. Puno će se sjeći novim, snažnim strojevima, a ne onako sjekirom pa koliko ruka izdrži. Drvo će se dobro prodavati, čak tamo preko mora. Drugi, opet, kažu da će se na strani prema moru zidati tvornica s visokim dimnjacima, a odatle će južni vjetar zaviti Velebit u smradne dimove pa će otrov popasti po planini i razbolijevati šumu. Treći predlažu kako bi bilo najpametnije probušiti Velebit i napraviti tunel kojim će autobusi i druga velika i mala vozila za kratko vrijeme stizati iz primorja u unutrašnje predjele. Sluša to Velebita, zavila se u svoju koprenu i šara štapićem po žaru što ostade od krijesa. Premeće žar i šuti pa naposljetku reče: - Ljudima se uvijek žuri. Od toga nastaju samo nevolje za njih same i sve što diše oko njih. (Grković-Janović 2002: 32)

Nažalost, ubrzo će se začuti zvuk od kojega je planina zanijemila - zvuk zrakoplova, strahovit prasak i hučanje vatre! Dvoje je ljudi poginulo, preživjela je

njihova djevojčica koju će prvo prigrliti patuljci Bokvica i Hrastolist, a zatim Rankovi roditelji.

Ali, kao bujicom poteklo je razaranje planine, jer, eto, stižu i lovci. Zabrinuti lugar obilazi šumu i pronalazi tijelo ubijenog jelena. Lugar je izvan sebe.

U vrhuncu sukoba lugar Janko pokušava spriječi kradljivce u sječi smreka, pri čemu ga oni ranjavaju, ali će od vilin-melema Jankova rana čudesno zacijeliti.

U završnome dijelu na sastanak Velikoga vijeća stigle su zabrinute životinje, vile i vještice i s drugih planina: Bjelolasice, Svilaje, Kleka, Učke, Dinare, Papuka. Raspravljalo se o gorućim pitanjima: o sječi šume, o lovcima na rogove i krzna, gradnji ceste preko planine, željeznim pticama na velebitskom nebu, nesreći kod patuljačkog sela Bagremovca i o spašenoj djevojčici. Teška srca se zaključilo kako će ljudi potpuno uništiti Velebit. Lugar Janko odluči još jednom prosvjedovati kod vlasti, ali bezuspješno. Velebit ostaje u opasnosti. Uplašeni patuljci više ne grade svoja sela, nego se skrivaju od ljudi u šupljinama drveća, u korijenju ili ispod zemlje. Izlaze samo noću.

Ali, nada se kroz pukotinu nazire. Dječak Ranko je ozdravio i napušta Velebit teška srca. Tužan je i zbog toga što o proživljenome ne smije nikome govoriti, treba poštovati zavjet šutnje, a to znači da „nikad nikome neće reći o svom životu s patuljcima, da su mu oni postali najmiliji prijatelji, da postoji Bokvica… Sunčica… Hrastolist…," (2002: 125) da su ga vile i vilenjaci darivali nemuštim jezikom te da je primio moć nemuštoga govora s mravima, pticama, travkama…

Ima nade za Velebit, smatraju lugar Janko, Vila Velebita i književnica.

Lugar Janko:

> Iz tvojih će dječačkih uspomena mnoge dobre stvari nastati – djela odrasla čovjeka. Njima ćeš mnoge usrećiti i odužiti se tvojim tajnim prijateljima. Raduj se, vraćaš se bogat nevidljivim blagom… i zdrav! Velebit te darivao zdravljem, a ti ćeš mu jednoga dana uzvratiti. Odsele će se bolesti pred tobom uklanjati… (Grković-Janović 2002: 126)

Vila Velebita:

> Ne žalostite se, djeco, preživjet će ova planina dok ima ljudi kakav je Janko. A on sigurno nije jedini i sve ih je više i više koji razumiju da im života i zdravlja nema bez šume. Ti ćeš, Ranko, porasti i visoke škole izučiti, a važni će te ljudi za svoga primiti. Pazi što ti kažem, imat ćeš priliku planini dobro činiti. (Grković-Janović 2002: 127)

A Snježana Grković-Janović tvrdi:

> Oni kojima su stablo i travka brat i sestrica, utemeljili su nacionalne parkove i izborili se za zakone koji štite prirodu. Takve ljude zovu zelenima i oni s ponosom nose to ime. Ima ih sve više na svijetu. Ipak, nema ih još dosta da bi nadglasali one druge – crne. Sukob zelenih i crnih traje, a naš, još uvijek prekrasan, planet strepi od ishoda te bitke. (Grković-Janović 2002: 159)

S namjerom da ljude podsjeti i približi im ljepote i važnost Velebita, da odušević za čuvanje planine, književnica donosi čitav niz pejzažno-zvučnih razglednica koje poput čvrste niti povezuju fabulu i, nakon uzbudljivih događaja, najčešće služe kao odmorište oku i duši. Pročitajmo nekoliko:

> Šuma pretvori sunce u veliki zelen dragulj, putnika što putuje kroz stare krošnje i žuto lišće. Zelenkasti sjaj polegao po mahovini i perima mlade paprati. (Grković-Janović 2002: 14)

> To se sunce oglednulo u rosnoj kapi pa mu ona zasja poput dragulja. (Grković-Janović 2002: 62)

> Kad utihne slavuj, siv se sumrak povuče pred rumenilom zore. Ah, ta rumen, taj kratki nježni dodir Ružoprste – tako su zoru nazivali drevni pjesnici – ničim ga ne možeš zadržati da potraje duže od jutarnje molitve! Za njim nastupa sunce da pozlati sve čega se prvom zrakom dotakne. (Grković-Janović 2002: 61)

> S vrha im se ukaže golema planina, protegnuta dokle oko dopire. Vidik se širio na sve četiri strane svijeta; pogledu se ništa ne ispriječi s jednog do drugog kraja neba. Tamne sjene i sive magle lijeno su se vukle urvinama i klancima, a pjenasti bijeli oblaci sunčali se na oštrim kukovima kamo ih je gorski vjetar u prolazu okačio. Gospodari neba, veliki bjeloglavi supovi, sporo su krstarili ploveći na vjetru, nepomičnih, raširenih krila, poput zračnih lađa razapetih jedara. (Grković-Janović 2002: 157)

> U predvečerje evo ih na Visoravni. Tu se napokon ukaže čitavo nebo pod kojim su ležale beskrajne šume poput valovitog zelenog mora, omeđenog strmim obalama planinskih visova i urvina. Ali nad tim morem ne bijaše bijelih galebova, nego su njime krstarili bjeloglavi supovi, suri orlovi i sivi sokolovi. Tom se moru i njegovim obalama kraj nije vidio, na koju god stranu pogledaš, pa se činilo da izvan ovog svijeta i nema nikakvih drugih svjetova. (Grković-Janović 2002: 62)

... pa ti se čini da izvan ljepote Velebita i nema nikakvih drugih ljepota...

Literatura

Dragić, Marko. 2001. *Od Kozigrada do Zvonigrada, Hrvatske predaje i legende iz Bosne i Hercegovine* (II). ZIRAL. Mostar.

Grković-Janović, Snježana. 2002. *Velebitske vilin-staze*. Naklada Bošković. Split.

Horvat, Tihomir. 1995. *Vila Velebita*. Zanje. Zagreb.

Kovačević, Rade, *Kratki susreti s pogledom*, Ogranak Matice hrvatske Osijek, 2018.

Mayer, Milivoj. 1996. *Dolazak Hrvata*. DIVIČ. Zagreb.

Matijević, Pavao. 1941. *Blagoslovljena Hrvatska, povjesne crtice*. Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima. Zagreb.

Matijević, Pavao. 1997. *Blagoslovljena Hrvatska*, pretisak. Matica hrvatska. Osijek. Biskupski ordinarijat. Đakovo.

Tica, Milka. 1994. *Sunčeva djeca, Legende o Hrvatima*. Školska knjiga. Zagreb.

Škoro, Miroslav. 2010. *Autobiografija. Stoput bih isto ponovio*. Zagreb.

Tresić Pavičić, Ante. 2000. *Gvozdansko, epos u 32 pjevanja*. AGM. Zagreb.

Zalar, Ivo. 1996. *Milutin Mayer - romansijer hrvatske povijesti*, *predgovor*. Milutin Mayer: Dolazak Hrvata. DIVIČ. Zagreb.

MALI KUĆNI DUHOVI DOMAĆI I NJIHOVI POTOMCI

Tko je prvi ispričao bajku?

Ne zna se, ali se može zamisliti da su tu svoje prste umiješali mali plameni jezičci. Jednom davno negdje na kraju svijeta u zimskim večerima, kada se više ništa nije moglo raditi u kolibi i oko nje, neka je baka zapalila luči iz kojih su izvirivali razigrani plamičci. Prvo ih se nekolicina javila pucketanjem i tihim smijehom, a onda ih je sve više nadiralo, sjajili su, poskakivali, hvatali se u kolo, prebacivali, vrištali, nestajali i opet se pojavljivali… Svu bi kolibu ispunili vedrim raspoloženjem. Ispunjena lijepim osjećajima okupljena bi obitelj gledala u čudu, a ona maštovita baka započela priču o ljepšem životu tamo negdje daleko… U takvim zimskim večerima cijeli je svijet postajao velikom pričaonicom bajke.

Tako su čovječuljci od plamena postali čuvarima doma, ognjišta i obitelji. Pripadnici su roda dugovječnih nastanjenih u ognjištima, pećinama ili špiljama. Prepoznatljivi su po svom izgledu, vatrenim jezičcima, nemirni su i vedra raspoloženja koje u obilju prenose drugima. Izgledom i ponašanjem sliče poslanicima Duha Svetoga koji je u obliku ognjenih jezika sišao na okupljene i obratio ih:

> Kad je napokon došao dan Pedesetnice, svi su bili zajedno na istome mjestu. I eto iznenada šuma s neba, kao kad se digne silan vjetar. Ispuni svu kuću u kojoj su bili. I pokažu im se kao ognjeni razdijeljeni jezici te siđe po jedan na svakoga od njih. Svi se napuniše Duha Svetoga i počeše govoriti drugim jezicima, kako im već Duh davaše zboriti. (Dj 2,2-8)

U hrvatskoj su se književnosti mali dobronamjernici nastanili prije sto godina. Bili su to Domaći i Malik Tintilinić iz *Šume Striborove* (1916) **Ivane Brlić-Mažuranić,** koji i danas bdiju nad bakinim domom boreći se protiv Bjesomara i njegovih brojnih pomagača bjesića.

Domaći se ne pojavljuju samo kada domu i obitelji zaprijeti opasnost, nego kada se i uživa u skromnosti, zadovoljstvu i miru. Tako je u autobiografskoj pripovijetki *Kristinina udaja* (1929) **Jagode Truhelke** (1929: 126), gdje se „pusti nestašnici" i razigrana „vatrometna družbica" začas rastrči po zidovima i poput čarolije sirotinjski dom pretvori u čarobni dvorac - kako bi ubogi osjetili da je Svevišnji s njima.

A onda su iz hrvatske bajke dobri plamičci nestali i nisu se javljali nekoliko desetljeća. Zajedno s bajkom i kršćanskim motivima postali su nepoželjni poslije 1945. godine, jer takvi kakvi jesu truju dječji um.

Kanon nadnaravnih dobročinitelja uspostavila je Ivana Brlić-Mažuranić (1916) a preuzela Jagoda Truhelka u realističnoj prozi (1929). No, vlast je odredila da se Truhelkina djela ne smiju čitati te ih je izbacila iz školske lektire.[17] Ali, nije ih mogla izbaciti i iz domova koje maleni plamičci nisu nikada napuštali. *Priče iz davnine* vlast nije zabranila. Jamačno u njima nije prepoznala kršćanske motive, iako su vidljivi u izobilju. (Pintarić 2003: 72-81)

Potomci Domaćih i Malika Tintilinića ponovo će se javiti 70-tih godina 20. stoljeća. U fantastičnoj priči *Čovječuljak od plamena* (1970) **Sunčane Škrinjarić** dječak Braco nabasa na špilju u kojoj je daleko od svijeta živio vatreni čovječuljak riđe kose i brade, lutalica, skitnica i maštalo kojega su mnogi već zaboravili. Čovječuljak prepozna usamljenog dječaka te mu daruje prijateljstvo i ljepotu svojih slikarskih izložaka.

Godinu dana poslije (1971) **Dubravka Ugrešić** piše knjigu *Mali Plamen.* To se ohrabrio mali Plamen iz roda Domaćih, izišao iz pećine i krenuo u svijet u potrazi za smislom života. Na putu se nađe u mnogim situacijama iz kojih izlazi obogaćen spoznajom kako je najveća vrijednost darovati se drugima. U susretu s Bijelom ružom Mali Plamen osjeti nešto čudno: Ružine latice „oblije crvenilo i ona stidljivo prošapće: - Zovem se Crvena Ruža. Tvoja sam i lijepa jer si mi se darovao. Mali Plamen osjeti vlastitu toplinu i proplamti: - I ja sam lijep jer si mi se darovala. (Dubravka Ugrešić 1971)

Ali, na tome putu Mali Plamen upozna i zloga Palikuću. Njega se svakako treba čuvati i onemogućiti mu pakosne zamisli od kojih ne odustaje.

Snježana Grković-Janović, književna i duhovna nasljednica Ivane Brlić-Mažuranić, u romanu-bajci *Striborovim stazama* (1997) nastavlja priču ondje gdje je Ivana stala i oživi Domaće i Malika Tintilinića i njihove potomke, ne bi li nastavili časno poslanje.

Na samom početku trećeg tisućljeća obilježenog naglim razvojem tehnologije **Sabina Koželj Horvat** piše ljubavnu priču *Plamičak traži ognjište* (2001). Poput Alice nađe se Plamičak u posve drukčijem svijetu od onoga koji je poznavao. Jednoga dana lisica ga upozori da mu nije mjesto u šumi, nego u domu. Dom? Što je to? Plamičak prvi put čuje da postoji nešto što se zove domom. Jedne večeri mudra lisica ga odvede do prozora kuće obitelji Novak i on ugleda prizor koji mu oduzme dah:

[17] Jagodi Truhelki su spočitavali kršćanski i domoljubni odgoj te spominjanje i veličanje bana Josipa Jelačića.

> Bože! Prizor mu oduzme dah. U jednom kutu sjala je plamteća svjetlost iz koje su nestašno letjele iskre. Usred žara plesala je prelijepa plamena djevojčica. Još nikada u životu nije vidio nekoga tko bi mu toliko sličio. Plamena djevojčica plesala je poput balerine. S vršcima prstiju dodirivala je dno velike posude, što je visjela iznad ognjišta, a iz nje su se pušili prozirni oblačići pare. Kako se djevojčica vrtjela, njezina sjajna vatrena kosa sve jače joj je lepršala oko glave. Plamičak nije mogao odvojiti pogled. (Koželj Horvat 2001: 7)

A niti srce umiriti.

Je li Plamičak, ipak, zalutao u ovo doba digitalizacije? Ako njega o tome upitamo, odgovorit će da samo nastavlja tradiciju svojih predaka i strpljivo traga za onima kojima je nadasve potreban plamen ljubavi, unatoč razvijenoj tehnologiji. Jer, tehnička čuda 21. stoljeća učinila su da danas ima mnogo, mnogo kuća, ali i to da svaka kuća nije dom. Dobro je Plamićak zapamtio kako mu je jednom davno djed povjerio:

> Plamičak se sjeti kako je djed jednom rekao, da se kuća pretvori u dom tek kad zaplamte ognjišta u srcima onih koji u toj kući žive, jer jedino tako postoji mogućnost, da jedan drugoga griju i svijetle si. Jer dok ognjišta u srcima ne plamte, u očima nema sjaja, a pogled je hladan. Dok od hladnoće umire tijelo, od hladnih pogleda, hladnih riječi i hladnih djela umire srce. (Koželj Horvat 2001: 29)

Peć poput ljudi daruje onoliko topline koliko ima u sebi

Dom (lat. domus – kuća, ambijent u kojem živi obitelj i kućna čeljad) je mjesto stanovanja i zajedničkog života. Središnja mjesta u domu su peć/ognjište i stol koji simboliziraju zajednički život, vezu muškarca i žene, ljubavi te spoja vatre i njezina stjecišta. (Chevalier i Gheerbrant 1994: 449)

Uz peć se i oko stola okuplja obitelj, održavaju sijela, obnavljaju drevni običaji i oživljavaju priče. U nekim kulturama ognjište i stol predstavljaju kućno svetište važno za svezu prošlosti i sadašnjosti. U književnom smislu imenica *dom* može se poistovjetiti s imenicama *ognjište* i *prag*, pa je dom i zaštita od zlih sila. Kućni prag predstavlja granicu između zaštićenog i nezaštićenog svijeta. (Bajuk-Pecotić 1999: 127 i 146)

Čuvari doma/kuće/ognjišta/obitelji mitska su bića, dugovječni mali kućni duhovi Domaći, nastanjeni u peći/vatri, nevidljivi sve dok se vatra ne upali, kada toplinom i svjetlošću privuku ukućane i unesu mir i sigurnost, ili stražare dok

ukućani spavaju. Svoje pravo lice peć pokazuje kada su „svi zajedno na istome mjestu“. (Dj 2,2)

Naslanjajući se na tradiciju Ivaninih *Priča iz davnine* **Snježana Grković-Janović** oživljava sve već poznate motive pa i motiv peći i Domaćih, ali još više bogateći njihovu književnu ulogu. U bajci *Malik Tintilinić* peć se doživljava u punini tradicijske uloge: okuplja ukućane, ponajviše u cičoj zimi kad se na njoj spava i kada je ona „na straži dok djeca spavaju“. (Grković-Janović 1997: 257) Tada čudesna peć postaje živo biće koje osjeća, govori, igra se. Autorica je zapisala:

> Peć je bila kao neko živo biće koje žamori i uzdiše, smije se i ljuti, a za vjetrovitih dana i kuka i zavija. Zorom bi u njoj sitno zapucketale suhe luči, a kad bi se plamen prihvatio koje vlažne cjepanice, ljuto bi zacvrčala i zapucala. Ako bi se otvorila željezna vratanca, u peći bi nastao propuh pa bi počela dahtati i hučati, prosto bi se čulo kako guta i probavlja pretvarajući hrastove klade u sitan pepeo. Predvečer bi se peć utišala čuvajući svoju žar pod hrpom pepela. Njeno bi crveno srce drijemalo preko noći da se zorom opet razigra kad ga domaćica razgrne i složi povrh njega suharke i trješća. Tada bi peć opet oživjela i nov zimski dan bi započeo. Za vjetrovitih dana i noći u peć bi se useljavao vjetar igrajući se u dimnjaku. Već prve noći u planinskoj kući, Vrijeska bi ga čula kako tuli i vitla kroz peć pa se sjeti vučjeg zavijanja u planini. (Grković-Janović 1997: 256)

O igri plamena i večeri koji toplu sobu pretvaraju u bajku, čitamo u *Vukovarskim uspomenama* (1998) s. **Mariangele Žigrić**.[18] U zimska predvečerja u obitelji Žigrić, o kojoj se u Vukovaru s podsmjehom govorilo da ima puno djece i puno knjiga, loženje peći bi se gotovo obredno odvijalo. Bila je to igra i svečanost koje će se i nakon šezdesetak godina autorica s ljubavlju sjećati.

> Predvečer je otac uzeo žari na lopaticu i tada smo išli od sobe do sobe ložeći vatru. Ali to nije bilo sve. Kad se vatra razgorjela, otac bi otvorio vratašca kaljeve peći. Kroz rešetke je dopirao nemirni sjaj plamena rasvjetljavajući sumrak koji se već čvrsto uhvatio uglova sobe. On je legao na ćilim potrbuške. Pred sobom je imao knjigu s pričama. Mi (sedmero djece) smo se oko njega smjestili pretvorivši se u uho. Kad je počeo čitati, priča je postajala stvarnost. Likove iz priče vidjela sam u ražarenoj peći, u crtežima koje je odsjaj vatre slikao po mračnoj sobi. Zadržavali smo dah. Sve dok naš dragi čitač ne bi završio: - Čiča miča – gotova je priča. Bilo nam je krivo što je već gotovo, ali smo znali da nas u drugoj sobi čeka sljedeća.

[18] S. Mariangela Jelka Žigrić (1931-1997) rođena je Vukovarka. U Družbu Milosrdnih sestara Svetog Križa u Đakovu stupila je 1951. Zbirka kratkih priča i sjećanja *Vukovarske uspomene* (1998) izlaze o godišnjici njezine smrti i 130. godišnjici djelovanja Družbe na tlu Hrvatske.

> Tata bi metnuo još drva u peć i onda smo pošli u drugu sobu, u treću i konačno u četvrtu. Svuda su slijedile iste stvari: vatra koja pucketa, plamen što u peći izvodi nevjerojatne plesove, njegovi odsjaji što nemirno skaču po zidovima u sumraku koji navire iz svih uglova sobe. I priča, predivna, koja odjednom sobu i vatru ispunja živim likovima iz bajke. (Žigrić 1998: 5)

Ivanini Domaći i Malik Tintilinić

U *Pričama iz davnine* (1916) **Ivana Brlić-Mažuranić** pokazuje što je mislila kada je napisala kako djeci želi štivo kojim *će svrnuti* njihove misli i poučiti ih kako dobro može nadvladati zlo. Zato Ivanine bajke i onda i danas nadahnjuju ljepotom doma, ognjišta i obitelji.

Zahvaljujući *Pričama iz davnine* mnogi su s Potjehom, Marunom, Ljutišom, djedom, ribarom Palunkom i njegovom ženom, bakom i njezinim sinom, Jaglencem i Rutvicom, Lutonjicom Toporkom i devetoricom župančića, Djedom Neumijkom, Nevom Nevičicom i banom Olehom, Jagorom, Regočem i vilom Kosjenkom, proživljavala nevolje, kušnje, susretala se s najčudesnijim likovima i upoznavala svijet mudrosti u bajkama: *Kako je Potjeh tražio istinu, Ribar Palunko i njegova žena, Regoč, Šuma Striborova, Bratac Jaglenac i sestrica Rutvica, Lutonjica Toporko i devet župančića, Sunce Djever i Neva Nevičica, Jagor*.[19]

Tih se osam slikovitih, zanimljivih, dinamičnih, jednostavnih, svježih, novih, drukčijih, poučnih bajki tematski i stilski nalaze na tragu klasičnih bajki i slavenskih legendi. U sinkronijskom slijedu, prema ustroju književne stvarnosti, *Pričama iz davnine* mjesto je između Grimmovih i Andersenovih bajki. A na stilskome planu i uvođenju likova iz slavenske mitologije, originalno su djelo umjetnosti riječi, te se razdoblje hrvatske dječje književnosti od Ivaninih *Čudnovatih zgoda šegrta Hlapića* (1913) do *Djece iz Velikog Sela* (1933) Mate Lovraka naziva dobom Ivane Brlić-Mažuranić.[20] (Crnković i Težak 2002: 250-346)

Pored Domaćih čuvari doma i ognjišta u Ivaninim bajkama još su djed Vijest (*Kako je Potjeh tražio istinu*), žena ribara Palunka (*Ribar Palunko i njegova žena*),

---

[19] Prvo izdanje zbirke bilo je bez *Lutonjice Toporka i devet župančića* i *Jagora*, koji su pridodani u trećem izdanju 1926.

[20] Donju ganicu razdoblja hrvatske dječje književnosti Stjepan Hranjec pomiče prema kraju 19. stoljeća kada Jagoda Truhelka izdaje roman *Tugomila* (1894) te to doba naziva Dobom Jagode Truhelke, Ivane Brlić-Mažuranić i Mate Lovraka. Vidi: Stjepan Hranjec. 2006. *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Školska knjiga. Zagreb, 49-71.

baka (*Šuma Striborova*), svijetla kneginja (*Bratac Jaglenac i sestrica Rutvica*), Neva Nevičica (*Sunce djever i Neva Nevičica*), djed Neumijka (*Lutonjica Toporko i devet župančića*), Jagor i mali Bagan iz roda Domaćih (*Jagor*). Pogledajmo tu uzajamnost bajkovitih i zbiljskih čuvara doma i obitelji u Ivaninim bajkama.

Više od života djed Vijest (*Kako je Potjeh tražio istinu*) voli dom i obitelj, pa snagom svoje ljubavi i može pobijediti Bjesomara i Bjesove. Na pomisao kako mu se dom raspada, djed „protrne", ali jednako „prilagao svaki dan po cjepanicu svetom ognju". (Brlić-Mažuranić 1997: 16)

Ribara Palunka savjetuje Zora-djevojka (*Ribar Palunko i njegova žena*): „Idi kući, ondje ćeš naći što ti treba." (Brlić-Mažuranić 1997: 27) Ali ribar u tome što mu treba još ne vidi dom i obitelj, nego zaslijepljen sjajem zlata čezne i luta za njim, dok mu žena kao vjerna čuvarica sjedi na pragu i oganj podržava.

Kada neprijatelj napadne tvrdi grad plemenite i dobre kneginje (*Bratac Jaglenac i sestrica Rutvica*), ona spašava simbole doma, zlatni pojas i kneževićev zlatni križ, te ih predaje sirotici na čuvanje, jer zna da je „sretna kneževina, kojoj blago ne čuvaju ni silne vojske ni tvrdi gradovi, nego majke i dječica u pastirskoj kolibici. Takva kneževina ne može propasti!" (1997: 112)

Djed Neumijka (*Lutonjica Toporko i devet župančića*) nadasve voli i čuva goru kao svoj dom, teško se naljuti ako netko i list na gori uništi. „Umilit ćeš se djedu Neumijki, ako vlat na travčici ispraviš – a ako stablu pomogneš, on tebe za brata prima. Jer njemu prečega na svijetu nema, nego li je šuma i tratina." (Brlić-Mažuranić 1997: 114)

Neva Nevičica (*Sunce Djever i Neva Nevičica*) više voli skroman dom Oleha bana, nego carske dvore. Jagor (*Jagor*), od mnogih zlih sila napadnuto dijete, čuva dom uz pomoć kozice, kravice i malog čuvara kućnog duha Bagana.

U *Šumi Striborovoj* dom čuva i od zlih sila štiti baka, Domaći i Malik Tintilinić. Kada u začaranoj šumi bakin sin ugleda guju-djevojku, odvede ju kući, a majka odmah osjeti da joj je ugrožen dom. Kako je to i inače u bajkama i ovdje se na početku sukobe dobro i zlo, najslabije i najjače. I kad sin i guja-snaha odu iz kuće, baka se okrene k vjernoj čuvarici doma staroj peći, uzme malo triješća, što joj ga dalo ono ubogo djevojče, i potpali vatru. U domu više nije hladno. S bakom su rasplamsale luči Božja braća, sve sami veseljaci.

> - Tko je Božji? – upita baka iz komore.
> - Domaći! Domaći! – ozovu se iz kuhinje neki sitni glasovi, kao da žvrgolje vrapci pod strehom.

Dalo se baki na čudo, što je ovako u noći, i ona uđe u kuhinju. Kad ona tamo, ali ono se na ognjištu istom rasplamsale luči, a oko plamena zaigrali kolo Domaći, sve sami mužići od jedva po lakta. Na njima kožusi, kapice, i opančići crveni kao plamenovi, kosa i brada sivi kao pepeo, a oči žarke kao živi ugljen.
Izlazi njih sve više iz plamena, svaka luč po jednoga daje. Kako izlaze, tako se smiju i vrište, prebacuju se po ognjištu, cikću od veselja i hvataju u kolo.
Pa zaigra kolo: po ognjištu, po pepelu, pod policu, na stolicu, po ćupu, na klupu! Igraj! Igraj! Brzo! Brže. Cikću, vrište, guraju se i krevelje. Sol prosuše, kvas proliše, brašno rastepoše – sve od velike radosti. Vatra na ognjištu plamsa i sjaji, pucka i grije; a baka gleda i gleda. Nije joj žao ni soli ni kvasca, nego se raduje veselju, što joj ga Bog šalje na utjehu.

Čini se baki da se pomladila – nasmije se kao grlica, poskoči kao curica, hvata se u kolo s Domaćima pa zaigra. Ali joj je ipak ostalo čemera u srcu, a to bijaše tako teško, te kolo odmah stane. (Brlić-Mažuranić 1997: 69-70)

Potomci Domaćih i Malika Tintilinića

Bajkoviti roman Striborovim stazama (1997) **Snježane Grković-Janović** izlazi osamdeset i jednu godinu poslije *Priča iz davnine* (1916), kada se već izgubila svaka nada o potomcima Domaćih i Malika Tintilinića. A kada se roman pojavio, i čitatelji i kritičari oduševljeno su zaključili da ga je vrijedilo toliko čekati. Mnogi, pak, nisu se ni osjećali kao da su ih Tintilinić i njegova subraća napustili, jer su ti mali dobronamjernici neprestance sjajili i bili skrovitim saveznicima onima koji su ih vidjeti, unatoč.[21] O tome svjedoči Malik Tintilinić:

- U mraku se blago krijesila Malikova crvena kapica, a zlatan prah na jelenjim rogovima iskrio poput sićušnih svitaca.
- Tintiliniću, ti svijetliš... imaš li svijeću pod kapom?
- Ja uvijek svijetlim, samo se to danju ne vidi... to je od vatrice u mojim grudima. Takvi smo mi... Domaći. (Grković-Janović 1997: 244)

Snježana Grković-Janović je obogatila hrvatsku bajku i bajkoviti roman te na taj način objavila kako je doba hrvatske književnosti bez klasične bajke konačno prošlo, što potvrđuju mnoge nove bajke i bajkovite priče s konca 20. i početka 21. stoljeća: Ante Gardaša, Dunje Kalilić, Zlatka Krilića, Tihomira Horvata, Zvjez-

[21] O dugopriželjkivanim ishodištima Ivaninih bajki Vesna Krmpotić: *U počast Ivani i Snježani.* Snježana Grković-Janović, Striborovim stazama. 1997. Split.

dane Odobašić, Željke Horvat-Vukelje, Anice Gjerek i Maje Gjerek Lovreković, Lidije Bajuk Pecotić, Vjekoslave Huljić, Stanislava Femenića, Nade Iveljić, Sabine Koželj Horvat, Drage Vranješ Vargović, Jasne Horvat, Jadranke Klepac, Želimira Hercigonje..., ispunivši na taj način ono pusto vrijeme koje je nastupilo poslije Ivane Brlić-Mažuranić (1916) i Josipa Cvrtile (1922) i 1945. godine.

Jamačno je književnu riječ Snježane Grković-Janović potaknuo i njezin život čvrsto povezan s *Pričama iz davnine*. U kratkom nacrtu za biografiju navodi se kako je djevojčica Snježana dugo bolovala, pa zbog bolesti i ratnih neprilika (Drugoga svjetskog rata) nije pohađala redovitu osnovnu školu, nego ju je poučavala majka, okruživši ju knjigama i pričama, među kojima su najistaknutije mjesto imale *Priče iz davnine*. I Snježanin život donekle sliči mnogim bajkovitim junakinjama. Vrlo rano Snježana je ostala bez majke te je u toj boli jače prigrlila *Priče iz davnine* i u njima našla utočište, a u njihovim junacima sigurnost. Vrijeskin/Snježanin put *Striborovim stazama* potraga je za djetinjstvom uz majku.[22]

Roman *Striborovim stazama* (napisan 1993, izdan 1997) prvo je i dugosanjano književno djelo Snježane Grković-Janović. Za svoj drugi bajkoviti roman *Ukradeno proljeće* (2002) dobila je „Drugu nagradu Ivana Brlić-Mažuranić". Nakon toga napisala je još i ove romane: *Velebitske vilin-staze* (2002), *Sestra Lujza* (2003), *Čuvar drveta* (2004).

Kada su Ivanini Domaći, Malik Tintilinić, Stribor i svi ostali bajkoviti likovi propali u začaranoj šumi, a Jagodini mali nestašnici utekli u zjalo, (Truhelka 1929: 126) nije se ni slutilo da će ondje ostati osamdeset i nešto godina, sve do pojave Snježane Grković-Janović.

Ivanina *Šuma Striborova* sretno završava. Momak i ubogo djevojče se vjenčaju i mnoge su njihove zgode i nezgode izblijedjele pod teretom svakodnevnih briga. Ponekad im za zimskih večeri na ognjište navrati Malik Tintilinić i oživi davna sjećanja. Tako je Ivana zatvorila svoju knjigu bajki.

A što je dalje bilo i s njima i s tolikim drugim likovima? Je li to konačan poraz Bjesomara i njegovih pomoćnika? Tražeći odgovor na ta pitanja Snježana Grković-Janović gradi roman *Striborovim stazama*.

Kralj tame Bjesomar ne miri se s porazom, nego snuje i kuje osvetu. Zna to Stribor, poglavar Svjetlosti, Mudrosti i Pravednosti, pa sa svojim pomagačima Toporkom, Malikom Tintilinićem, Nevom Nevičicom, Jagorom, Morskim Kra-

[22] Vidi: Ana Pintarić. 2003. *U svjetlu interpretacije – roman Striborovim stazama*. Matica hrvatska Osijek.

ljem, vilama i patuljcima, cvijećem, kukcima i životinjama, dobrotom, ljubavlju i vjerom u Svevišnjega priprema čvrst otpor Bjesomaru.

A blizinu zla i baka sluti, jedina osoba koja je bila u bajkovitu svijetu. Sada, u Snježaninu romanu, zašla je već u časne godine te sa sinom i snahom, onim nekada ubogim djevojčetom, unucima Vojkom, Vejkom i tek rođenim Jankom, živi u pitomom selu Ovčice Donje. O onim teškim vremenima, začaranoj šumi, snahi-guji i Striboru, baka nikome ne govori, kao da sve to želi zaboraviti, ali… Tek kada nastupi zima i kada se privije uz toplu peć, kao u snu sjeti se tih događaja, uplaši se i otjera svoje zle slutnje. Nikome, pa ni sinu o tome ne govori, jedino je Malik Tintilinić proniknuo njezinu zabrinutost. Ali, i on je oprezan, šuti, pribojava se Bjesomara svjestan da zlo nikada od svojih namjera ne odustaje. I, u pravu je. Znaci zla već su tu.

Prvo je zaprijetila ledena snježna lavina s visokog vrha. Kliktaj Crne ptice obrušio se na najveći bijeli vrhunac i pokrenuo lavinu. Hrabri jelen Zlatorog uz najveći napor uspijeva izbjeći smrtnoj lavini, vozeći u saonicama Vrijesku i Tintilinića, tako da je zapregu dohvatilo samo nekoliko smetova. Ali, zlo na to pobjesni. Priprema nove zamke, pretvara se i ljudima približava prijeteći.

Tako su se jednoga jutra pojavili krvavi vučji tragovi i zaklane ovce. Ni vjerni Zeljov ni drugi psi nisu ništa mogli, samo su se, nanjušivši zlo, sakrili u svoje kućice tužno i bespomoćno cvileći. Vrhunac zla je pojava gotovo zaboravljene guje-djevojke koja se kao nekada pretvara u siroticu, kuca na bakina vrata tražeći milostinju, a zapravo sve ove godine, gotovo jedno stoljeće priprema osvetu baki i selu – oteti i odgojiti maloga Janka za Bjesomarova slugu. Može li se silnome zlu itko oduprijeti? Može, vjeruje Malik, ako se ujedine sva dobra zbiljskoga i bajkovitoga svijeta.

U Ivaninoj bajci Malik Tintilinić čuva bakin dom, a u Snježaninoj, u novome književnom životu, preuzima misiju čuvanja i domovine i baštine.

Na početku Snježanine bajke Malik dočekuje djevojčicu Jelicu/ Vrijesku koja putuje od Legena do Šume Striborove ne bi li još jednom vidjela umrlu majku. Nestašnik pusti, rekla bi Snježana od milja, sakrio se u smrekove grane pa baca šišarke na Vrijesku koja se sklupčala pod krošnjom, pohranjujući u srce sve tiši zvuk zvonca koji joj javlja kako se Jagor udaljava i gubi u planini.

Malik je Vrijeskin/Jeličin/Snježanin omiljeni književni lik i zato se razveselila kada se stvorio pred njom. Odmah ga je prepoznala: „…pod crvenom kapicom, veselo mu lice zaraslo u pepeljastu bradu, a sitne okice krijese i namiguju. Na

njemu je ovčji kožuh preko košuljice, a na nogama crveni opančići." (Grković-Janović 1997: 231) No, vidi se, postarao se patuljak.

Domaći se u ovoj bajci javljaju tri puta. Prvi put donose saonice kojima Tintilinić namjerava Vrijesku prevesti u Ovčice Donje. Domaći su došli u noći, pa ih djevojčica nije vidjela. Tintilinić razmisli i zaključi kako bi putovanje s njima bilo bolje i zabavnije, a to bi jamačno i Vrijesku veselilo, pa okupi nešto triješća i potpali vatricu. I čim...

> ... zapucketa suharje, plane vatrica i – gle čuda! Kako se koja luč razgorjeva, iz plamićka izlazi čovječuljak. Svi su nalik Maliku Tintiliniću, samo manji, njemu do pasa. U svakoga pepeljasta brada i sjajne očice, crvena kapica i crveni opančići, bijela košuljica i ovčji kožusi.
> - Hoja haj, zaigraj, gore dolje, tko će bolje! – skaču, topću nožicama, gurkaju se, valjaju, hihoću. Prava zbrka i ludovanje na snježnoj poljanici.
> - Dosta, braćo! – vikne Malik. – Ovdje smo po ozbiljnom poslu. - Domaći se umire istog časa i posjedaju u krug oko vatrice. Gledaju Vrijesku sjajnim očicama i klimaju sivim bradama.
> - Evo ti cijele družbe, Vrješčice, Triješčice! Sad ću te sa svakim upoznati. Onaj tamo što je noge prekrižio, to ti je Varnica, onaj do njega je Ugarak, vidiš trećeg uho čačka, to ti je Iskrica, kraj njega sjedi Žarica, a tamo dalje Pepelica, Iverak i Suvarak... (Grković-Janović 1997: 245)

Drugi put Domaći se javljaju u božićne dane. U domu bake Staramajke odvijaju se pripreme za doček rođenja Malog Isusa: čisti se kuća, peku kolači i kruh, priprema slama i badnjak. Uskoro će na vrata zakucati i zapjevati koledari.

U bakinu domu svi su veseli i ispunjeni nadom, no baka je šutljiva i u mislima odsutna. Kada se Tintilinić pojavio na vratima, prepozna njezinu zabrinutost, jer „čitavog dana ni igle ni vretena nije takla". Stari bakin prijatelj stigao je u pravi čas, pa će, uvjerena je, još jednom njezin dom spasiti. - Je li tako, Tintiline moj? – Tako je, bako! Večeras ćemo pozvati Domaće pa će oni svake noći kuću čuvati." (Grković-Janović 1997: 266) Slijedi scena nalik na onu iz Ivanine *Šume Striborove*. Ovaj put Tintilinić ...

> ... složi svoje luči unakrst na ploču ognjišta pa ih potpali. Razgori se suharje, zapucaju plamičci. Kako se koji penje uvis, tako iz njega ispada čovječuljak pod crvenom kapicom, u crvenim opančićima.
> - Domaći, Domaći! – kliče baka i sva čeljad oko ognjišta.
> - Varnice, Žarice, Pepelice, Iskrice, Ugarku, Iverku, Suvarku! – uzvikuje Vrijeska

pozivajući imenom sve do jednoga. A Domaći se rastepli po ognjištu, prevrću se i prebacuju, skaču na police i grede, na kotao, na ćupove i lonce. Nešto se tu i prosulo, nešto otkotrljalo, ali tko za to mari... Onda se družba uhvati za ruke pa zaigra oko Staramajke.

Mi smo mali čovuljci,
Ha ha ha...
Baš domaći patuljci,
He he he...
Nožice nam kratke,
Hu uhu hu...
A pjesmice slatke,
Ho ho ho...
Brade su nam duge,
Hi hi hi...
A igrice lude,
Ha ha ha...
Mi smo mali čovuljci,
Tra la la...
Baš domaći patuljci,
To se zna.

- Dosta, braćo, dosta! – vikne Malik Tintilinić iz sveg glasa. – Zvao sam vas da se dogovorimo, a ne da ovdje po kući prosipate!
Raspadne se ludo kolo pa se Domaći porazmjeste po polici, tko na lončić, tko na kotlić, tko na ćupić, pa klate nožicama i krijese očima čekajući što će Malik kazati.
- Vi znate kakva se opasnost nad ovu kuću nadvila? – započne.
- Znamo, znamo! – uskomešaju se Domaći. Malik Tintilinić zatim nastavi:
- Bjesomarove sluge uvukle su se u vučje kože. Podbadaju čopor pa vuci otimlju ovce. I prilaze kućama. Samo pse čuvare bjesovi nisu prevarili, oni jedini u selu raspoznaju lažnog vuka među pravima... (Grković-Janović 1997: 268-269)

U noći Kristova rođenja javljaju se Domaći i treći put. Tada ostadoše u bakinu domu sve do zore. Nakon što su otpjevali sve stare božićne pjesme, „okrenu Domaći po svoju pa razvežu svoje igre i vragolije:

Sapleti, ispleti,
Zapleti, raspleti,
Okreni, obrni,
Zavrni, prevrni,
Kolo, kolo, naokolo... (Grković-Janović 1997: 291)

Jagodina vatrometna družbica

U autobiografsku prozu Bogorodičine trešnje **Jagode Truhelke** naselili se bajkoviti Domaći, „pusti nestašnici (...), mala vatrometna družbica". (1929: 126) Svrha njihova pojavljivanja nije samo obrana doma i obitelji, nego stvaranje ozračja mira i ljubavi u sirotinjskome domu Kristine i Đorđa. A takvih trenutaka u njih napretek. Slijedi romantična slika skladna života dvoje poniznih nevoljnika koji nadahnuti Duhom Svetim svake večeri Bogu upućuju hvalu.

Kada se u zimska predvečerja dnevni poslovi pozavršavaju, ukućani se više privlače k toploj peći. Dok vani ciča studen i vjetar huči nad zaleđenom osječkom Dravom, u nakrivljenu kućerku tik uz obalu provrvjelo čitavo jato obijesnih vatrometnih nestašnika i rastrčalo se po polumračnoj sobi. Nema mjesta gdje oni ne mogu zaviriti, gdje se svojim nožicama ne mogu uspeti. Osim ugodnoga ozračja opis donosi i kulturu stanovanja u osječkim prigradskim ulicama u drugoj polovini 19. stoljeća.

> Rastrče se po sobi, plaze po zidovima, ližu grede, popnu se na visoke, bijelim vezenim ponjavama pokrivene krevete, prebace se na stol preko klupe opletene slamom, odavde odskakuću k ormaru za vratima pa svi zajedno skoče na ormarić, gdje su stajali šareni fildžani i tanjurići i pod staklenim zvonom od voska djetešce u jaslama, sjajuckaju se obijesno i vrcaju iskrice. A kad ugledaju pozlaćene okvire oko svetačkih slika i ogledalo na zidu, kao pomamni stanu jurišati i iskrešu munje i svjetlace, da je sve kliktalo. I onda se zalete preko bijelih zavjesa, stružu uza zeleni bosiljak na prozorima, kuckaju po staklima, a ova im se odazovu sijevanjem kao mala sunca, jer su vazda tako čista i bistra, umivena i osvjetlana, i prozirna, da bi se lako mogao prevariti da ih nema.
>
> Najposlije se vatrometna družbica kao u čudu nađe među prozorima na zlatnome okviru i staklenoj ploči, izmami iz nje čitavo snoplje iskara i preplanu zeleni vijenac pod staklom i bijelu pahuljavu koprenicu, koja se od radosti nadula kao bijela pjena. To je Kristinin najveći ponos, a u čitavoj kući najveća dragocjenost: njen vjenčani vijenac i vjenčana koprena. Kad ovako s večera zabljesne pod jezicima svjetlašaca iz peći, čini joj se zeleni vijenac kao čuvar njezina kućnoga praga mira i sreće. I tu se svjetla najdulje zadržavaju, radoznalo se nadviruju i palucaju, dok se pusto kolo pomalo ne razvrgne i jedno po jedno utekne natrag u zjalo. Onda soba utone u polumračak i samo ispod pećnih vrata razlilo se rumenilo žeravice, koja je spokojno dotinjavala. (Jagoda Truhelka 1929: 126-127)

* * *

Bajkoviti čuvari doma/ognjišta/obitelji mali vatreni plamičci Domaći nositelji su idejne poruke u bajkama, bajkovitom romanu, autobiografskoj pripovijetki i fantastičnim pričama pa se može reći da su tipični aktivni bajkoviti likovi. Javljaju se, prvo, kao pomagači na strani dobra i, drugo, kao akteri u potrazi za smislom svoga postojanja. U oba slučaja zadano poslanje uspješno izvršavaju. Svojim izgledom, ulogom i ponašanjem na tragu su biblijskih plamenih jezičaka pod čijim se utjecajem javlja nov preobražen čovjek.

Domaći se predstavljaju kao veseljaci, vole pokret, igru, kolo, a u Snježaninoj bajci vole i zapjevati. Svoje poslanje shvaćaju vrlo ozbiljno. Čim se započne razgovor o zlu koje prijeti, igra se i nestašluci prekidaju, a oni se uozbilje.

Domaći povezuju bajkoviti/nadnaravni i zbiljski svijet. U njihovu je pojavljivanju razvidna izvjesna ritualnost: prvo se slaže trieśće, zatim se potpaljuje oganj, čuje se puckanje i kuckanje, pojavljuju se plameni jezičci, začuje se smijeh. Zatim iz vatre izlaze jedan za drugim, guraju se i vesele, rastrče po sobi, zaigraju kolo. U nekim je njihovim rečenicama zamjetan ritam narodne pjesme, npr.: Hoja haj, zaigraj / gore dolje, tko će bolje!

Ivanina *Šuma Striborova* (1916) uspostavila je arhetip Domaćih i njihova vođe Malika Tintilinića. U Snježaninu romanu *Striborovim stazama* (1997) opisani su njihovi nasljednici: Varnica, Žarnica, Pepelica, Iskrica, Ugarak, Iverak, Suvarak. Malik je i dalje vođa, ali izgledom stariji, kao i Domaći.

Autobiografsku prozu *Zlatni danci* (1918, 1929) Jagoda Truhelka piše i s namjerom otkrivanja kulture življenja u Osijeku u drugoj polovici 19. stoljeća. Zato njeni mali nestašnici imaju još drukčiju ulogu. Nemaju (bar za sada!) posla sa zlim silama, nego bdiju nad domom Kristine i Đorđa nestrpljivo čekajući zimska predvečerja kada će igrom i zidnim slikama upotpuniti siromašni, čestiti, skladni dom ispunjen ljubavlju i Ljubavlju.

Istu ulogu ima peć/plamen u autobiografskoj prozi **Vukovarske uspomene** (1998) **s. Mariangele Žigrić**.

Junaci Sunčane Škrinjarić (1970) i Dubravke Ugrešić (1971) Braco i Mali Plamen, iako pripadaju različitim svjetovima, zbiljskom i bajkovitom, postavljaju isto pitanje: - Što je smisao života?

Najmlađi potomak Domaćih Plamičak (2001) **Sabine Koželj Horvat** javlja se u trećem tisućljeću kada je peć kao izvor topline u velikoj mjeri zamijenjena nekim drukčijim modernijim načinom. Iako je ovo vrijeme razvijene tehnologije, ili razvijenoj tehnologiji unatoč, oni stari Domaći imaju isto ili, čak, naglašenije

poslanje - poticanje duhovnih i moralnih vrijednosti koje bdiju nad domom i obitelji.

Iako nisu uvijek vidljivi, Domaći i Malik Tintilinić, pusti nestašnici, vatrometna družbica, plameni čovječuljci, Mali Plamen, vatreni lutalica, skitnica i maštalo, usrdno ispunjavaju svoje poslanje - što se može vidjeti kad god neka bijela ruža pocrveni.

A Tintilinova crvena kapica u mraku nikada ne prestaje svijetliti.

- Tintiliniću, jesam li u pravu?

- Da, da! Ja uvijek svijetlim... To je od ljubavi u mojim grudima. Takvi smo mi Domaći.

Literatura

Bajuk Pecotić, Lidija. 1999. *Kneja*. Mozaik knjiga. Zagreb.

Brlić-Mažuranić, Ivana. 1934. *Šuma Striborova*. Moderni hrvatski pripovjedači, ur. Ljubomir Maraković. Minerva. Zagreb, 1934.

Brlić-Mažuranić, Ivana. 1997. *Priče iz davnine*. Znanje. Zagreb.

Brlić-Mažuranić, Ivana. 2004. *Priče iz davnine*. Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb.

Chevalier, J., Gheerbrant, A. 1994. *Rječnik simbola*. NZMH Mladost. Zagreb.

Crnković, Milan, Težak, Dubravka. 2002. *Hrvatska dječja književnost od početaka do 1955. godine*. Zagreb.

Grković-Janović, Snježana. 1997. *Striborovim stazama*. Laus. Split.

Hall, James. 1991. *Rječnik tema i simbola u umjetnosti.* August Cesarec. Zagreb.

Hranjec, Stjepan. 2004. *Hrvatski dječji klasici*. Školska knjiga. Zagreb.

Jelčić, Dubravko. 1970. *Etičke i estetske dimenzije u djelu Ivane Brlić-Mažuranić*. Zbornnik o Ivani Brlić-Mažuranić. Zagreb.

Krmpotić, Vesna. 1997. U počast Ivani i Snježani. *Snježana Grković-Janović, Striborovim stazama.* Split.

Koželj Horvat, Sabina. 2001. *Plamičak traži ognjište.* Izvori. Zagreb.

Pintarić, Ana, 2003. *U svjetlu interpretacije roman Striborovim stazama*. Pedagoški fakultet Osijek, Matica hrvatska Osijek.

Škrinjarić, Sunčana. 1970. *Kaktus bajke*. Zagreb.

Truhelka, Jagoda. 1929. *Bogorodičine trešnje*. Matica hrvatska. Zagreb.

Visinko, Karol. 1999. *Stazama mudrosti i dobrote*. Riječ. Rijeka.

JESU LI MAČAK U ČIZMAMA I PALČIĆ I NJIMA SLIČNI LIKOVI JUNACI ILI VARALICE

Likovi poniženih i odbačenih, ali pametnih i spretnih slugu i bogatih i nesposobnih gospodara književnom su preokupacijom renesanse, klasicizma i romantizma: Marina Držića, Charlesa Perraulta, Wilhelma Grimma, Jacoba Grimma i Hansa Christiana Andersena.

Obrazac prema kojemu poniženi i dobri trpe nepravdu i na kraju priče primaju nagradu, utemeljila je usmena književnost. Kako bi se uvjerila u istinsku dobrotu, bajka često pred lik stavlja dodatnu kušnju i tek nakon uvjerenja o istinskoj dobroti dodjeljuje nagradu – vječnu sreću.

Predloške za književne likove **Marin Držić** pronalazi u stvarnom životu. U *Dundu Maroju* (1550) okomio se na bogate i nesposobne „ljude nahvao" nasuprot „ljudima nazbilj" koji su dobro osjetili što znači, andersenski rečeno, preturati nevolje preko glave. I jedne i druge pisac dovodi u situaciju da pokažu tko su i što su. „Ljudi nahvao", predstavnici višeg staleža, pokazuju škrtost, priglupost i ograničenost, a „ljudi nazbilj", dosjetljivost i inteligenciju, poput Bokčila (Marojev sluga), Pometa Trpeze (Tudešakov sluga), Popive (Marojev sluga) i Petrunjele (Laurina služavka).

Prvi su obrasci usmene bajke zapisane u francuskom klasicizmu. Najznamenitiji pisac je **Charles Perrault** (1628–1703), koji je sa svojim sinom Pierrom slušao inačice brojnih kazivača, a onda zapisivao svoje priče od kojih su mnoge i danas zanimljive.

Na isti su način i u drugim nacionalnim književnostima stvarali Wilhelm Grimm (1786-1859) i Jacob Grimm (1785–1863). Aleksandar Sergejevič Puškin (1799-1837), Alexander Nikolajevič Afanasjev (1826-1871), Božena Němcova (1820-1862). Možemo žaliti što se to nije dogodilo i u hrvatskoj književnosti. Naime, August Šenoa (1838–1881) je nekolicinu usmenih uzoraka prepjevao u povjestice, npr. *Postolar i vrag* (1863), *Kuginu kuću* (1869) i *Kamene svatove* (1869), ali je ostao usamljen i nije imao nasljednika.

Kako bi se odgovorilo na pitanje: Jesu li Kum Mačak i Palčić i njima slični bajkoviti likovi junaci ili varalice?, usporedit će se bajke klasicizma i romantizma: *Kum Mačak ili Mačak u čizmama* i *Palčić* Charlesa Perraulta, te inačicu *Palčića* braće Grimm i *Carevo novo ruho* Hansa Ch. Andersena.

Charles Perrault: Kum Mačak ili Priča o Mačku u čizmama

Zbirka *Priče iz drevnih vremena s poukom* (1697) Charlesa Perraulta do danas je učinila popularnim bajke *Kum Mačak ili Priča o Mačku u čizmama, Ljepotica iz usnule šume, Crvenkapica, Modrobradi, Vile, Pepeljuga ili priča o staklenoj cipelici, Gordan s Čuperkom, Palčić, Magareća Koža, Budalaste želje, Griselda.*

Kum Mačak osjetio se u mlinarevoj ostavštini pored mlina i magarca potpuno bezvrijedan. Prema prvenstvu naslijeđa najstarijemu sinu pripadne mlin, srednjemu magarac, a najmlađemu mačak. Stariji i srednji brat će od mlina i magarca kako-tako preživljavati, a najmlađi se brat požali da će umrijeti od gladi, jer jedino za što vrijedi ovaj mačak je da se od njega napravi kolčak.[23] Iako je svjestan da je pored mlina i magarca „lošiji dio ostavštine", Kum Mačak se na to uvrijedi i osjeti poniženim, no ne počne tugovati nad sudbinom niti spašavati glavu, nego isti tren skuje plan kako će dokazati svoju vrijednost, a gospodaru priskrbiti bogatstvo. Samouvjereno se obrati gospodaru:

> Ne tugujte, gospodaru: samo mi pribavite vreću i dajte načiniti čizme da u njima mogu gaziti kroz šikaru pa ćete vidjeti da vas nije zapao tako loš dio kao što vjerujete." (Perrault 2006: 45)

Od toga se trenutka uloge se zamjenjuju: Mačak postaje glavni lik, a njegov gospodar sporedni. Prvo je odredio cilj: svoga gospodara odvesti ravno u kraljevski dvorac i oženiti najljepšom kraljevnom na svijetu, a i sebi priskrbiti život u izobilju. Zatim je proučio kraljeve želje i odredio taktiku: zadobiti kraljevo povjerenje, stvoriti dojam da je njegov siromašni gospodar bogat čovjek s nepreglednim livadama i dvorcem ljepšim od kraljevoga, pribaviti kraljevsko ruho za mlinareva sina, proučiti ljudožderove navike i sve njih nadigrati. O detaljima plana gospodaru ništa nije govorio, nego mu je malo po malo otkrivao zadatak koji mora obaviti. I Mačak odmah prijeđe s riječi na djelo.

Postavi stupicu i uhvati zeca te ga odnese kralju uz pozdrav markiza od Karabasa. Zatim uhvati dvije jarebice i također odnese kralju uz isti pozdrav. Na neki način dozna kako se kralj s kraljevnom namjerava kočijom provozati. Ne gubeći vrijeme, odmah reče svom gospodaru: „Htjednete li poslušati moj savjet, sreća vam je na dohvat ruke." (2006: 45)

---

[23] Odjevni dodatak od krzna za grijanje ruku.

Slijede scene gospodareva tobožnjega utapanja u rijeci, Mačkova prijetnja koscima i žeteocima ne kažu li kralju da je livada koju kose vlasništvo markiza Karabasa i nadmudrivanje najbogatijega ljudoždera s prekrasnim dvorcem. Sve se odigralo kako je Mačak zamislio i na kraju najmlađi mlinarev sin oženi kraljevu kćer.

Ne zna se što su stariji i srednji brat uradili s mlinom i magarcem, no najmlađi je prijevarom došao do bogatstva. Budući da se takav ishod suprotan bajkovitom načelu o nagradi, Perrault na kraju ističe dvije pouke. U prvoj pouci piše:

> Koliku god prednost značilo bogato nasljedstvo što ga otac namakne sinu, mladim ljudima radinost i umješnost više vrijede od baštinjena imutka. (2006: 53)

Druga pouka ironizira one koji misle da odijelo nije važno. Činjenica, veli Perrault, da je...

> ...mlinarev sin toliko brzo osvojio srce neke kraljevne da ga ona stane gledati očima punim čežnje, to samo znači da odijelo, izgled i mladost nisu uvijek uzaludna sredstva kada u nekome valja pobuditi nježne osjećaje. (Perrault 2006: 53)

Charles Perrault: Palčić

Druga Perraultova bajka *Palčić* također ima dva završetka. Palčić je najmlađi od sedmoro braće, pa, iako je bio slabašan i krhkog zdravlja, „bijaše u kući žrtveno janje i krivnja se za sve uvijek svaljivaše na njega." (2006: 92) Ali, Palčić je bio lukav i domišljat, volio je mudrovati, ali je znao i slušati.

U ulozi gospodara upoznajemo drvosječu koji u gladnim godinama odluči svoju djecu odvesti u šumu i ostaviti. Dok su ostala djeca spavala, Palčić je čuo što su roditelji naumili, ali se nije uplašio, nego je cijelu noć smišljao što da učini. Pred jutro se iskrade iz kuće i nakupi bijelih kamenčića s namjerom da označi put kroz začaranu šumu.

Kada su roditelji djecu zaista ostavili u šumi, braća počeše plakati i jaukati, osim Palčića koji ih tješi:

- Ne bojte se, braćo! Otac i mati ostavili su nas ovdje, ali ću vas ja odvesti kući. Samo pođite za mnom. (Perrault 2006: 95)

Palčić prvo nadmudri oca, onda Čarobnjaka ljudoždera navede da, umjesto njega i njegove braće, ubije svoje kćeri, bježi s braćom iz Čarobnjakove kuće, skri-

va braću u špilji, pribavlja čizme od sedam milja, vara Čarobnjakovu ženu i dolazi do blaga. Poput Kuma Mačka i Palčić uvjerljivo vodi igru.

> Vaš je muž – kaza joj Palčić – dopao velike opasnosti: uhvatila ga je razbojnička družina, a svi se razbojnici zakleli da će ga ubiti ne dadne li im sve zlato i srebro. Pa baš kad su mu prislonili nož pod grlo, ugledao je mene i zamolio me da pođem do vas i obavijestim vas u kakvu se položaju našao te vam kažem da mi dadnete sve vrijedno što posjeduje, ništa ne zadržavajući, jer će ga inače razbojnici bez milosti ubiti. A kako je stvar hitna, dao mi je da obujem njegove čizme od sedam milja – eto ih na meni – da tako što prije stignem, a i zato da me vi ne smatrate varalicom. (Perrault 2006: 53)

Žena se uplaši i sve tako brzo učini, samo da Palčić stigne na vrijeme i spasi joj muža. A Palčić se s braćom i blagom vrati očevoj kući.

Ne treba zanemariti da Perrault stvara u klasicizmu i da ovakav rasplet baš i nije poželjan. Ali, u bajkama su poniženi moralni pobjednici i zato Palčića-varalicu treba opravdati. I tako, na sreću, krene legenda koja će oprati sve Palčićeve mrlje. Pojave se mnogi svjedoci koji „kažu" ono što „su vidjeli svojim očima" jer su „jeli i pili u drvosječinoj kući". Evo što o tome piše Perrault.

> Mnogi se ljudi ne slažu s ovom posljednjom pojedinošću i tvrde da Palčić nikada nije pokrao ljudoždera. A da mu se čizme od sedam milja nije ustručavao uzeti samo zato što se ljudožder njima služio isključivo za lov na djecu. Ti nas ljudi uvjeravaju da su jeli i pili u drvosječinoj kući. Uvjeravaju nas i da je Palčić, obuvši Ljudožderove čizme, otišao na dvor gdje je znao da vlada zabrinutost za vojsku udaljenu dvjesto milja i za ishod bitke što se tamo bijaše zametnula. Pošao je, kažu, do kralja s obećanjem da će mu, ako to želi, do zalaska sunca donijeti vijesti o onoj vojsci. Kralj mu obeća veliku svotu novca ako u tome uspije. (Perrault 2006: 105)

S čizmama od sedam milja Palčić je i dalje činio još mnoga moguća i nemoguća dobra, a od siromašnijih kojima je činio usluge nije uzimao ni kunu.

Braća Grimm: Palčić

Nasuprot klasicističkom razumu i redu braća Jacob i Wilhelm Grimm nisu opterećena moraliziranjem. Zbirku *Dječje i domaće bajke* (1812) oslobađaju Perraultova proslova i posebnoga isticanja pouka i primjedaba. Grimmov *Palčić* dolazi na scenu u novome ruhu.

U Perraultovu se uvodu zatječe siromašna drvosječina obitelj sa sedmero djece, a u Grimmovoj siromašni seljak i žena tuguju zbog nedostatka djeteta:

- Baš je tužno što nemamo djece. Sama se tišina slegla u našoj kući, dok se u mnogima buka čuje i veselje ondje domuje. (Braća Grimm 1994: 183)

Obje su bajke smještene u gladne godine. Siromašni Perraultov drvosječa postupi poput zle maćehe pa djecu odvede u začaranu šumu, a Grimmov seljak, kojemu u početku ni na kraj pameti nije bilo ništa slično, ipak se polakomi i proda sina za „lijepe novce". (Braća Grimm 1994: 185)

Junaci bajki su dječaci, ne veći od palca, okretni, pametni, spretni, u stanju štošta „preko glave preturiti". (Perrault 1994: 189) Perraultov je Palčić najmlađi od sedmorice braće, a Grimmov je dugoočekivani jedinac. Stariji je Palčić rođen u klasicizmu i bori protiv zloga oca, začarane šume i Čarobnjaka ljudoždera, mlađi je rođen u romantizmu, više je obješenjački tip koji prijevarom, snalažljivošću i lukavošću utječe na „jad i nevolje ovoga svijeta." (Braća Grimm 1994: 189) Prvome u nevolji pomažu čarobne čizme od sedam milja, a drugom moć pretvaranja. Perraultova bajka završava sretnim i bogatim životom, dok Grimmova ističe roditeljsku radost zbog povratka prodanoga sina. Nekima je nagrada bogatstvo, nekima je bogatstvo obitelj.

Hans Christian Andersen: Carevo novo ruho

Dok se Mačak u čizmama i Palčić domišljatošću bore za život i opstanak, Hans Christian Andersen u *Carevu novome ruhu* Držićevom se žestinom obrušava na nesposobne visokodostojnike. Andersenova je podrugljivost još veća jer ismijava samoga cara i njegove ministre dovodi u situaciju da priznaju prijevaru i taštinu, što oni ne urade, nego svoju smiješnu ulogu odigraju do kraja. Iako se dvojica tkalaca prema svim mjerilima svrstavaju u varalice, čitatelji odobravaju njihov postupak i zajedno se s njima vesele poniženju cara, njegovih doglavnika i neiskrenih građana.

Dvojica su Andersenovih skitnica slični Kumu Mačku i Palčiću: inteligentni su i uvjerljivi mudrijaši. Dočuvši da car najradije boravi u rušnici presvlačeći se dnevno i po nekoliko puta a zanemarujući rješavanje ozbiljnijih pitanja u carevini, skitnice odluče na originalan način doći do blaga. Car se prema njihovu predviđanju odmah uhvati u zamku i povjeri tkalcima izradu čarobna ruha. Veselio se car još više činjenici da će moći vidjeti tko u njegovoj službi zaslužuje položaj, a

tko ne, ne misleći pri tom na sebe. Te davno napisane scene i danas su originalne u suočavanju tkalaca i visokodostojnika koji, uplašeni za svoj položaj, tvrde da vide ono što ne vide. Scene se stupnjevito nižu jedna za drugom i porugu vode do vrhunca.

> I tako dobri ministar pođe u odaju u kojoj su dvojica varalica sjedila za praznim razbojima. – Bože sačuvaj! – pomisli stari ministar razrogačivši oči. – Ama baš ništa ne vidim. – No, ne reče to na glas.
> Varalice ga zamoliše da priđe bliže te ga zapitaše što misli o izvrsnom uzorku i predivnim bojama. Pokazivahu pri tom na prazan razboj, a jadnome starom ministru samo što oče ne ispadoše, no ne uspijevaše ništa vidjeti jer ničega i ne bijaše.
> - O, Bože – mišljaše – zar sam zaista toliko glup? Nikada to ne bih pomislio, a nitko živ o tome ne smije ništa saznati. Ili možda nisam sposoban za službu koju obavljam? Ne, to ne ide, nikako ne smijem priznati da tu sukna uopće ne vidim.
> - Ništa ne kažete? – reče jedan od tkalaca.
> - O, dražesno je... upravo čudesno! – odvrati stari ministar zirkajući kroz naočale.
> - Krasna li uzorka, a tek boje! Da, reći ću caru da mi je sukno silno po volji. (Andersen 2005: 11-12)

Na čitateljevo zadovoljstvo scena se ponavlja. I drugi je ministar „gledao i gledao, no kako se, do praznih razboja, ništa nije moglo vidjeti, ni on ništa ne vidje." (Andersen 2005: 12) Ali to zataji. U vrhuncu evo cara.

> Car se, i njemu slični, izobliči kada se osjeti ugroženim za svoj položaj:
> - Što je sad? – pomisli car. – Ama baš ništa ne vidim! Strašno! Jesam li glup? Ili nisam sposoban da budem car? To bi doista bilo najgore što bi me moglo snaći...
> - O, zbilja lijepo! – reče naglas. – Izričemo vam svoje najviše priznanje – pa zadovoljno kimnu i zagleda se u prazan razboj jer mu se nije mililo priznati da ništa ne vidi.
> Svi iz pratnje koja bijaše došla s njim gledaše i gledaše no nitko ne uspije vidjeti više od drugih pa svi rekoše kao i car:
> - Baš je lijepo! – te mu savjetovaše da ruho načinjeno od te veličanstvene tkanine prvi put odjene za veliku povorku koja se uskoro imala upriličiti.
>
> - Sjajno, ukusno, izvrsno! – širilo se od usta do usta. Na sve strane vladaše opći ushit, a car obojici varalica podijeli naslov tkalca viteza. (Andersen 2005: 14)

A kada je povorka krenula, tek se jedno dijete našlo i povikalo:

- Pa on nema ništa na sebi! (Andersen 2005: 16)

Literatura

Andersen, Hans Christian. 2005. *Bajke i priče.* Školska knjiga. Zagreb.
Andersen, Hans Christian. 1994. *Bila jednom jedna patka.* Naklada Pavičić. Zagreb.
Andersen, Hans Christian. 2001. *Najljepše bajke i priče.* Naklada Pavičić. Zagreb.
Andersenove i druge priče. 1993. Prir. Milan Crnković. Školska knjiga. Zagreb.
Grimm, Jacob, Grimm, Wilhelm. 1994. *Crvenkapica i druge priče*. Naklada Pavičić. Zagreb.
Grimm, Jacob, Grimm, Wilhelm. 2006. *Bajke.* Školska knjiga. Zagreb.
Perrault, Charles. 2006. *Bakine priče ili priče iz drevnih vremena*. Školska knjiga. Zagreb.

BAJKE O IVICI I MARICI

Bajka (od arhaičnoga glagola *bajati, vračati, čarati*, izvorno i *pripovijedati*) književna je vrsta u kojoj se čudesno i nadnaravno prepleće sa zbiljskim na takav način da između prirodnog i natprirodnog, stvarnog i izmišljenog, mogućeg i nemogućeg nema razdvajanja ni suprotnosti. (Solar 2006: 33) Mnogi ističu njezinu posebnost i ljepotu te je smatraju kraljicom priče. U razgovornom smislu imenica bajka označava izmišljotinu ili praznu priču. Bajka je vjerojatno negdje između istine i mašte, kao što je zapisao Puškin: „Bajka laž i jest i nije / Pouka se u njoj krije". (1998: 85)

Usmene su bajke utemeljile strukturu u kojoj se sukobljavaju dobro i zlo tako da na kraju dobro pobijedi. Fabula je stereotipna od uvoda preko zapleta, uspona do vrhunca, peripetije do raspleta. Likovi su tipični. U početku glavni lik je ponižen i trpi nepravdu, ali je na kraju nagrađen vječnim dobrom. Zli se likovi kažnjavaju, osim iznimaka, primjerice lik oca.

Umjetničke bajke slijede poetiku usmene, ali unose i neke novine u tolikoj mjeri da ne naruše klasičnu strukturu. Primjerice, likovi nisu samo tipovi, nego imaju i psihološku karakterizaciju, završetak nije uvijek sretan i zaslužen, a unosi se i opis.

Termin *klasične bajke* rabi se u smislu uzorne bajke, pri čemu se misli na bajke koje su utemeljile umjetničke ili autorske bajke. Umjetničke su bajke utemeljene u francuskom klasicizmu, a u punom se zamahu razvijaju u romantizmu. Prvi poznati skupljač i prerađivač usmenih bajki je Charles Perrault, a slijede ga Jeanne-Marie LePrince De Beaumont, Johann Ludwig Tieck, Jacob Grimm i Wilhelm Grimm, Aleksandar Sergejevič Puškin, Hans Christian Andersen, Božena Ně-mcova, Aleksandar Nikolajevič Afanasjev, Gustav Schwab, Peter Ch. Asbjörsen, Oscar Wilde…

Razgradnju klasične bajke započeo je Hans Christian Andersen, a nastavili Oscar Wilde, Karel i Josef Čapek.

Hrvatske umjetničke priče i bajke nastajale su u specifičnim društveno-kulturnim prilikama, ali se nikada nisu razvile u smislu francuske, njemačke ili ruske bajke. Možemo samo žaliti što se to nije dogodilo. U razdoblju od 1863. do 1951. u povijesti hrvatske umjetničke bajke razvidna su tri začetka, ali bez izdanaka i kontinuiteta.

Prema uzoru na Puškina prvi je začetak obilježio August Šenoa povjesticama *Postolar i vrag* (1863), *Kameni svatovi* (1869) i *Kugina kuća* (1869).

Drugi začetak otvaraju Vladimir Nazor i Ivana Brlić-Mažuranić. Prema uzoru na Oscara Wildea Vladimir Nazor piše *Halugicu* i *Albusa Kralja* (*Istarske priče,* 1913). Ivana Brlić-Mažuranić stvara originalne priče utemeljene na legendama *Priče iz davnine* kada (1916).

Nastavio je Josip Cvrtila s *Ivanjskom noći i drugim pričama i pripovijestima* (1922), koji je 1945. postao zabranjenim piscem, kao i bajka.

Blisko Andersenovoj poetici treći začetak otvara *Plesna haljina žutog maslačka* (1951) Sunčane Škrinjarić.

Nakon toga slijedi dugo razdoblje u kojemu je bajka, kao i priče s nabožnim motivima, nepoželjna i protjerana iz udžbenika i lektire, pa i iz izdavačkih kuća. Oko 1970. godine javlja se generacijski i književni trolist koji otvara razdoblje fantastičnih priča ili priča s fantastičnim motivima, kako kritičar i teoretičar Stjepan Hranjec naziva Sunčanu Škrinjarić, Nadu Iveljić i Višnju Stahuljak.

Hrvatska bajka prema klasičnim motivima u najljepšem se izdanju javlja koncem 20. stoljeća nastavljajući, koliko je to uopće moguće, one začetke s početka stoljeća. Bajka se doslovno razigrala i, osim brojnih izdanja, ulazi u romane, slikovnice, igrokaze, pripovijetke, novele. Niz novih hrvatskih bajkopisaca je poduži: Anto Gardaš, Snježana Grković-Janović, Želimir Hercigonja, Jadranka Klepac, Dunja Kalilić, Zlatko Krilić, Vjekoslava Huljić, Zvjezdana Odobašić, Tihomir Horvat, Željka Horvat-Vukelja, Anica Gjerek i Maja Gjerek Lovreković, Lidija Bajuk Pecotić, Sabina Koželj Horvat, Jasna Horvat, Sonja Tomić, Stjepan Lice, Božidar Prosenjak, Milka Tica…

Predmet ove interpretacije četiri su socijalne bajke koje povezuju motivi gladnih godina, maćehe, majke, kamenčića, mrvica kruha, čarobne šume, kućice od kolača, kolibice, vještice i dobre bake. Riječ je o hrvatskoj usmenoj bajci *Udovčevi sirotani*, bajci *Palčić* Charlesa Perraulta (1695), *Ivica i Marica* Jacoba i Wilhelma Grimma (1812) i *Ivica i Marica* Josipa Cvrtile (1922); jednoj usmenoj i tri umjetničke bajke, iz razdoblja francuskog klasicizma, njemačkog romantizma i hrvatske književnosti između dva rata; o dvije bajke iz svjetske i dvije iz hrvatske književnosti.

Jacob i Wilhelm Grimm, Hans Christian Andersen i Charles Perrault najčitaniji su bajkopisci, a u hrvatskoj književnosti Ivana Brlić-Mažuranić, što je potvrdila i anketa provedena među studentima Učiteljskog fakulteta Osijek i Studija hrvatskoga jezika i književnosti Filozofskog fakulteta Osijek. Prema izboru ispitanika najomiljenije su bajke *Snjeguljica, Pepeljuga* i *Trnoružica,* dok je *Ivica i*

Marica na četrnaestom mjestu od dvadeset i četiri.[24] Prema *Ivici i Marici* slično se odnose i priređivači najljepših bajki ili antologija. Od sedamnaest pregledanih knjiga *Ivica i Marica* se nalazi u jedanaest.[25]

Hrvatska usmena priča: Udovčevi sirotani

Prvi motivi Ivice i Marice nalaze se u usmenim bajkama, a u hrvatskoj književnosti u bajci *Udovčevi sirotani*. Ne zna se otkada je lik maćehe opterećen negativnim predznakom, ali običajni odnos prema ulozi maćehe govori i činjenica da su sve žene redom odbijale omraženu ulogu, pa ocu iz *Udovčevih sirotana*, koji se ne snalazi u ulozi udovca s djecom, ne preostaje ništa drugo nego pribjegavanje laži.

Sakrije otac djecu u potkrovlje, slaže da on nema djece i oženi se. Kada žena sazna da je ipak postala maćeha, legne u postelju, „hoće svisnuti od jada". (Zalar 1997: 90) Da bi zadržao ženu, otac donosi horornu odluku; odvede djecu u šumu i prijevarom ih ostavi.

> Uzme ih za ruke i odvede u šumu. Načini im kolibicu. Ispeče im na ognjištu veliku pogaču podpepelku. Ostavi im tikvu vode, pa im veli odlazeći: - Djeco moja, ne izlazite iz kolibe u šumu, da vas ne izjede kakav kurjak. Lijepo sjedite u kolibici i čekajte dok se ja ne povratim. (Zalar 1997: 90)

---

[24] Na pitanje: Navedi naslov bajke koju si u djetinjstvu najviše volio/voljela, prema broju navođenja bajke su poredane ovako*: Pepeljuga, Snjeguljica, Trnoružica, Djevojčica sa šibicama, Crvenkapica, Palčica, Žabac kraljević, Vuk i sedam kozlića, Carevo novo ruho, Pinokio, Ružno pače, Kako je Potjeh tražio istinu, Kraljevna na zrnu graška, Ivica i Marica, Mali princ, Ježeva kućica, Šuma Striborova, Alica u Zemlji Čudesa, Cvilidreta, Ljepotica i zvijer, Mala sirena, Petar Pan, Regoč, Snježna kraljica*.
Najomiljeniji pisci su Hans Ch. Andersen, Braća Grimm i Ivana Brlić-Mažuranić. Vidi anketu u: Pintarić, Ana. 1999. *U svjetlu interpretacije – roman Striborovim stazama*. Pedagoški fakultet. Osijek, 100-105.

[25] Bajka *Ivica i Marica* nalaze se u izboru: *Bajke.* 2006. Forum. Zagreb., *Bajke iz škrinjice.* 1997. Leo commerce. Rijeka., *Biserne bajke.* 2006. Naša djeca. Zagreb., *Najdraže bajke.* 2005. Naša djeca. Zagreb., *Najljepše bajke*. 2003. Znanje. Zagreb., *Najljepše bajke svijeta II*. 2003. Forum. Zadar., *Najljepše bajke.* 2004.
Mozaik knjiga. Zagreb., *Patuljak Pjesko pripovijeda 366 priča za laku noć.* 2003., *Priče i bajke*. 1999. Egmont Hrvatski., *Zlatne bajke.* 2006. Naša djeca. Zagreb., *Zlatne bajke 1*. (bez navedene godine). Marjan tisak. Split.
Bajka se ne nalazi u izboru šest knjiga: *Blago klasičnih bajki*. 2003. Marjan tisak. Split., *Čarobni svijet bajki*. 2003. Naša djeca. Zagreb., *Dragulji klasičnih bajki*. 2003. Marjan tisak. Split., *Ilustrirana knjiga bajki*. 2004. Znanje. Zagreb., Walt Disney. 2006. *Knjiga klasičnih priča*. Egmont., Dubravka Težak. 2006. *Bajkovnica*, DiVič. Zagreb. II. Izdanje.

Budući da se otac nije pojavljivao, gladna i žedna djeca zaplaču. Čuvši dječje zapomaganje, na vratima se pojavi patuljak/maljuš/čovječac kao lutkica ljepuškast i odvede djecu svojim roditeljima u kraljevski dvorac. Ondje su se djeca naživala svakakvoga dobra, posebice u susretu s kraljicom. Prvo djecu nahrane, zatim s njih svukoše blatnu odjeću, okupaše ih u bistrom potoku, počešljaju zlatnim češljem, i gle, čuda! – „kako ih češljaju, tako i njima vlasi postanu zlatne i panu na ramena. Preobuku ih u košuljice bijele poput snijega jutarnjega, meke kao dobra dušica, pa na vjetru umalo djeca nisu poletjela". (Zalar 1997: 91)

Naoko djeci ništa nije nedostajalo, čak su imali i napretek, no u duši su čeznula za ocem i domom, pa rekoše patuljku:

> - Mali prijatelju, dopusti nam otići doma, vidjeti našega oca.
> Veli njima maljuš: - Možete! No, odete li, ne možete se više nikada ovamo vratiti, nikad više ne ćete nam doći u posjet. (Zalar 1997: 92)

Djeca se nađu pred dvojbom: bogatstvo daleko od doma i oca ili siromaštvo uz dom i oca. Nakon razmišljanja poput bake iz *Šume Striborove*, izaberu dom. Patuljak ih provede kroz zlatnu špilju, zatim srebrnu te kroz špilju sjajne mjesečine, a onda „mahne i nestane kao da je propao u zemlju". (Zalar 1997: 92)

Kada su se djeca vratila kući, otac se razveselio, a maćeha zavidjela, još i više, kada se pojavio kraljević i oženio djevojku, a mladić oženio lijepu kraljevnu. Tako je zavidnu maćehu stigla najgora kazna - dok se ne pokaje, morat će iz dana u dan gledati sreću brata i sestrice - baš kako je vila iz bajke *Ljepotica i Zvijer* prorekla zlim sestrama: - A vi, gospođice - kaže vila dvjema (zlobnim) sestrama - ... ne namećem vam drugu kaznu nego da budete svjedoci njezine sreće... (Perrault 1996: 105)

Bratac i sestrica su pasivni i statični likovi jer tijekom pripovijedanja ne utječu na događaje niti doživljavaju bitne promjene. Oni koji vode i usmjeravaju fabulu su otac, kao zbiljski lik, i patuljci, kao bajkovit lik.

U početnome dijelu maćeha ne čini nikakva zla, pa je moguće steći dojam kako je ona dobra te da se zbog općeg negativnog mišljenja ne želi prihvatiti odgovorne uloge. Tek će u raspletu maćeha otkriti tipično lice i opravdati stečeni epitet zle osobe, koji će Josip Cvrila dokinuti u bajci *Ivica i Marica* (1922).

Charles Perrault: Palčić

Motiv Ivice i Marice ili motiv djece ostavljene u čarobnoj šumi u umjetničku je bajku unio Charles Perrault (1628-1703), koji u doba francuskog klasicizma, kako je već rečeno, želeći pokazati kako nije vrijedna samo klasična književnost, nego i ona koju je narod izmaštao, skuplja i preuređuje usmene priče i bajke te ih objelodanjuje u zbirci *Priče iz prošlih vremena s poukom s podnaslovom Priče moje majke* (Contes de ma Mère l'Oye, ou Histoires et contes du temps passé avec des moralités, 1697). Među najpopularnijim i danas su *Usnula ljepotica, Crvenkapica, Plavobradi, Mačak u čizmama, Vile, Pepeljuga, Kraljević Čuperak, Palčić.*

Bajku *Palčić* Perrault stavlja u vrijeme gladnih godina, ne bi li donekle opravdao nemilosrdan naum oca koji sedmoricu sinova ostavlja u čarobnoj šumi. Otac se opravdava pred ženom:

> - Vidiš i sama da više ne možemo hraniti svoju djecu; ja ne mogu gledati kako nam umiru pred očima od gladi. Odlučio sam ih odvesti u šumu. To ne će biti teško, jer dok oni budu vezali i slagali svežnjeve, mi ćemo pobjeći, a oni ne će ni opaziti. (Perrault 1996: 29)

Majka se tome usprotivi, ali otac ipak po svome. Palčić čuje razgovor između oca i majke i smisli plan: iskrade se u noći, nakupi kamenčiće kojima će obilježiti put kroz šumu i s braćom se vratiti kući. Tako je i bilo. Ali, kada to i drugi put pokuša učiniti, nađe zaključana vrata, pa prolazeći šumom umjesto kamenčića baca mrvice kruha koje ptice pozobaju. Tako s braćom ostane zarobljen u začaranoj šumi. U potrazi za izlazom djeca nailaze na još jedan golem problem, na ljudoždera Čarobnjaka.

Sve do dolaska u Čarobnjakovu kuću, Palčić i njegova braća su u podređenom položaju: prvo u roditeljskom domu, zatim u čarobnoj šumi i na koncu u Čarobnjakovoj kući. No, odnosi se likova ovdje mijenjaju i zamjenjuju.

Palčić je najmlađi od sedmorice braće, ali je jedini sposoban voditi i usmjeravati pripovijedanje pa mu se s pravom može pripisati ime junaka ili protagoniste. U očevu domu pokazuje domišljatost za rješavanje problema, skrbi o braći u šumi, tješi ih i smiruje kao da im je otac ili bar najstariji brat, pronalazi izlaze i logično zaključuje, a k tome još i nadmudruje Čarobnjaka i vara njegovu ženu, ponašajući se pritom poput Mačka u čizmama ili, čak, Držićeva Bokčila. Tako je Palčić, koji je bio najmlađe dijete i „predmetom izrugivanja i uvijek bio kriv za sve, ipak bio najdomišljatiji i najpromišljeniji". (Perrault 1996: 28)

Braća Grimm: Ivica i Marica

Jacob Grimm i Wilhelm Grimm skupljaju i prerađuju njemačke usmene bajke u zbirci *Dječje i domaće bajke* (Kinder – und Hausmärchen, 1812) u kojoj se nalazi i *Ivica i Marica*. Prijevod s njemačkog jezika na hrvatski Stjepana Širole izlazi u *Bršljanu* 1892. godine,[26] što je jamačno utjecalo na razvoj hrvatske umjetničke bajke pa i na pojavu hrvatske inačice *Ivice i Marice* (1922) Josipa Cvrtile.

Fabula Grimmove bajke *Ivica i Marica* ustrojena je jednolinijski. Uvod je formulaičan: u siromašnoj kućici na kraju šume živi drvosječa s maćehom i djecom. Kao i u *Palčiću*, pokretački motiv je opća glad, u čemu maćeha vidi mogućnost kako se riješiti pastorčadi, pa predlaže ocu:

> - Sutra ćemo rano odvesti djecu u šumu gdje je najgušća; naložit ćemo im ondje vatru, dati im po krišku kruha, a mi ćemo se vratiti na svoj posao. Djeca će u šumi ostati sama, neće pogoditi put kući, i tako ćemo ih se riješiti. (Braća Grimm 1994: 19)

Budući da otac nije odmah pristao, maćeha je mužu „probijala uši i tesala svoje svejednako dok muž naposljetku nije popustio". (1994: 20) Tako već na početku zapleta Ivica i Marica napuštaju kućicu i odlaze u začaranu šumu.

U usponu prema vrhuncu djeca dvije noći prespavaju u šumi šćućurena jedno uz drugo. Trećega se jutra u njihovoj blizini stvori lijepa bijela ptičica kojoj su se djeca obradovala. Ali, to je bila prerušena zla vještica koja ih odvede do kućice, „a ta je kućica sva od kruha, krov joj od kolača, a prozori od samog šećera". (Braća Grimm 1994: 25)

Gladna su djeca odmah odlomila komadić krova, no na vratima se pojavila „neka prastara žena" (1994: 26) koja im se silno obradovala. Kako su Ivica i Marica bili gladni i umorni, nisu ništa čudno primijetili, sve dok starica nije otkrila namjeru:

- Moji su, ne će mi umaknuti! (Braća Grimm 1994: 27)

Vještica je zatim Ivicu zatvorila u kavez da ga malo uhrani, a Marici naredila da donese vodu i nešto skuha. Svaki je dan provjeravala je li se Ivica udebljao, i tako četiri tjedna, a kada ju je izdalo strpljenje, odlučila je:

- Bio dječak tust ili mršav, sutra ću ga zaklati i skuhati! (Braća Grimm 1994: 27)

Sutradan je trebala biti vještičina gozba. Već je ujutro naredila Marici da naloži vatru i objesi kotao nad ognjište. Kada su se plameni jezici razigrali, zapovjedi-

[26] Vidi: Milan Crnković. 1978. *Dječja književnost*.

la je djevojčici da se uvuče u peć i provjeri je li dovoljno ugrijana. Marica je slutila da vještica kani za njom zatvoriti vrata, pa se pravila nevještom da ne zna kako se ulazi u peć. Ljutita se vještica nagnula da pokaže kako se to čini, a Marica ju brzo gurne u peć i zatvori željezna vrata.

Zatim brzo oslobodi Ivicu te oni u kućici pronađu škrinje s biserjem i dragim kamenjem. No, put se do konačnoga dobra još malo odgađa. Prepriječila se velika voda, a nigdje brvna ili skele ili čamca. Ubrzo stiže bijela patka koja ih jedno po jedno prenese na drugu obalu. Još su neko vrijeme išli začaranom šumom, a onda im se najednom šuma učini poznatom. Ubrzo su stigli do svoga doma. Otac se razveselio čim ih je ugledao, a zla je maćeha već bila umrla.

I u ovoj je bajci dobro porazilo zlo. Likovi su u *Ivici i Marici* tipični: maćeha mrzi pastorke poput maćehe u *Snjeguljici* i *Pepeljugi*. Ivica je poput Palčića od početka aktivan. Već u uvodu, čuvši što im se sprema, pronalazi put rješavanja problema: skuplja kamenčiće, baca mrvice, u šumi tješi i hrabri Maricu. Marica je sve do obrata bespomoćna, plače i prihvaća nametnutu situaciju, ali u odlučujućem trenutku preuzima inicijativu i otvara put sretnom raspletu. Otac je tipično pasivan i predvidljiv te u dvojbi između djece i nove žene bira ženu. Kada djecu ostave u šumi, maćeha i otac nestaju sa scene. Otac se tek na kraju pojavljuje i veseli se djeci koja mu zagrljajem opraštaju grijeh, a maćeha je zasluženo već bila umrla.

Nagrada je također tipična. Ivica i Marica pronalaze blago koje će im do kraja osigurati miran život.

Josip Cvrtila: Ivica i Marica – Književno iskupljenje maćehina lika

Josip Cvrtila (Jastrebarsko, 1896. - Buenos Aires, 1966.) posljednji u nizu utemeljitelja hrvatske umjetničke bajke - Vladimir Nazor, Ivana Brlić-Mažuranić, Josip Cvrtila. Učitelj po zanimanju, pjesnik i pripovjedač, autor desetak knjiga i mnogih rasprava i prikaza. U prošlom je stoljeću bio među najomiljenijim piscima između dva svjetska rata. Godine 1945. primoran je s mnogim rodoljubima napustiti novonastalu državu, književni mu se rad proglašava nepoželjnim i u čitankama i lektirama. Umire u Argentini. Zbirku *Ivanjska noć i druge priče i pripovijesti* izdaje 1922, pretisak 1995, urednik i pogovor napisao Ilija Pejić.

Josip Cvrtila je pisac kršćanske orijentacije koji bezuvjetno vjeruje u ljubav i dobrotu. Jamačno ga je zaboljelo jednostrano prikazivanje maćehina lika te stva-

ra inačicu *Ivice i Marice*[27] (1922) u kojoj se maćeha prikazuje u potpuno novom svjetlu. Ustrojem fabule, izborom likova i nekih motiva kao i naslovom upućuje na klasični uzor, ali se postupci maćehe i starice u čarobnoj kolibici razlikuju i doživljavaju potpuno iskupljenje.

Dok je u Perraulta i Braće Grimm uvod stereotipan: „Bili jednom jedan drvosječa i njegova žena koji imadoše sedmero djece; same dječake…" (Perrault), „Bio jednom siromašan drvosječa što je sa svoje dvoje djece i sa drugom ženom, njihovom maćehom, živio u kućerku na kraju velike šume," (Braća Grimm), Cvrtila uvod izostavlja i odmah uvodi u prvi događaj: „Otac i maćeha pošli u goru i poveli sa sobom Ivicu i Maricu. Na zaklonitu mjestu naložili djeci vatru pa otišli na posao…" (1995: 27)

Socijalna je situacija u svim književnim predlošcima ista: pritisnuti gladnim godinama, očevi i maćehe predlažu nagore rješenje:

> - Vidiš i sama da više ne možemo hraniti svoju djecu; ja ne mogu gledati kako nam umiru pred očima od gladi. Odlučio sam ih odvesti u šumu. To neće biti teško, jer dok oni budu vezali i slagali svežnjeve, mi ćemo pobjeći, a oni neće ni opaziti (Perrault 1996: 29).
> Iako se majka tome opirala: - Ti bi (zar) mogao djecu ostaviti u šumi?, otac ostane pri svome. (Perrault 1996: 29)

U Grimmovoj izvedbi maćeha uspije nagovoriti oca da odvedu djecu u šumu i ondje ostave što znači da maćeha i otac u obje izvedbe jednako postupaju.

U uvodu Cvrtiline bajke Ivica i Marica se već nalaze u šumi pored vatre i kako je smrkavalo a roditelja nije bilo, pođu sami kući. Put nisu poznavali pa je Marica zaplakala.

Retrospekcijom saznajemo kako je Marica (a ne Ivica) često slušala roditelje koji se tuže na neminovnu glad. Čula je i što je maćeha odgovorila ocu:

- Mi bismo još nekako preživjeli, ali kako će jadna djeca? Najbolje bi bilo da ih nema… (Cvrtila 1995: 27)

Djeca u šumi prespavaju jednu noć, a ujutro se probude kraj panja i ugledaju proplanak i kolibicu. Na vratima kolibice pojavi se starica toliko ružna da se djeca uplaše te Marica prišapne Ivici: „To je sigurno vještica, a možda je i zla…" (Cvrtila 1995: 28)

---

[27] Poznata su mu još djela: *Tri dječaka, priče za mladež* (1925), *Gradić u dolini i druge pripovijesti* (1930, 1939), *Bijelo prijestolje, roman iz suvremenog života* (1933), *Kalifov turban i druge pripovijesti* (1939), *Seoce za gorom* (1940), *Pastirska frulica, božićna priča* (1943).

Međutim, Cvrtilina se baka cijeli dan ponaša jednako dobro i na svaku Maričinu sumnju se samo smješka. Ubrzo se pokazuje kako je starica i dobra odgojiteljica: Ivicu zaposli odvođenjem koze na pašu i cijepanjem drva, a Maricu kućanskim poslovima: pečenjem kruha i predenjem na vretenu. Nakon izvršenoga posla baka djecu pohvali i predloži da se igraju pred kolibicom. Ipak je sumnjičava Marica u svim bakinim postupcima slutila zlo, kao da je čitala Grimmovu bajku.

Kada je Ivica izveo kozu na pašu, Marica je morala naložiti krušnu peć. To je za Maricu bilo previše. I…

> … kad je ostala sama s bakom, bilo ju je malko strah. Zagledavala se više puta u peć, da vidi, je li dosta ugrijana. Katkad bi se iza nje nadgledala i starica, pa se Marici jednom učinilo, kao da je baka kani turiti u onu vatru… (Cvrtila 1995: 28)

A kada uveče baka predloži Ivici da prespava u staji, a Marica s njom u kolibici, djevojčica je bila sigurna da ih starica namjerava ubiti, no Ivica ne dijeli takvo mišljenje, nego kaže: „Ne valja ljude prosuđivati po obličju. Baka nas je lijepo dočekala, pa zasad ne treba da ružno o njoj mislimo. (Cvrtila 1995: 29) Sretnoga li Ivice, kad zna prepoznati dobro u ljudima!

U bakinom su kolibi Ivica i Marica proveli jednu noć. Kad su se sutradan ujutro probudili, gle! nigdje proplanka, nigdje bake, nigdje kolibice. Je li sve bio samo san? Djeca se ražaloste, ipak im je kod bake bilo dobro, a onda ugledaju pogaču, vretence, sjekiru i kozicu. Ivica brzo odveže kozu, a ona ih odvede put njihova doma. Ondje su zatekli zabrinute roditelje, koji već dva dana traže svoju djecu. Ivica i Marica im ispričaju što se dogodilo. Svi su bili radosni što se ova nevolja dobro razriješila.

Ali, još su se više obradovali kada su primijetili da su darovani predmeti čarobni: koliko god otkidali od kruha, on se ne troši; ako se drva cijepaju Ivičinom sjekirom, drva ima napretek; s Maričina vretena prediva ne nestaje; kozica uvijek daje po šalicu mlijeka, ako se izvodi na pašu.

Bajka voli isticati načelo svakome prema zasluzi: dobrima – nagrada, zlima – kazna. Prema tome načelu bajke se odnose prema maćehi, ali ne i prema ocu, koji isto tako griješi prema djeci.

Bratac i sestrica iz *Udovčevih siromaha* vrate se kući gdje ih dočeka „veseo otac, a maćeha zavidila." (Zalar 1997: 92). Otac je prošao bez kazne, a maćeha će do kraja života zavidjeti pastorci koju će oženiti kraljević, i pastorku koji će se oženiti kraljevnom.

Perraultov Palčić „natovari na sebe cijelo Čarobnjakovo bogatstvo i vrati se u očev dom gdje su ga veslo dočekali. Palčić, kojega su izrugivali, pobrinuo se za cijelu obitelj. Kupio je službu za svog oca i braću pa ih tako sve osigurao i stekao ugled. (Perrault 1996: 39-40) Nema ni spomena o očevoj ili majčinoj kazni.

I Grimmovi Ivica i Marica na kraju „jurnuše u kuću te se obisnuše ocu oko vrata. I otac njih sretan izgrli, jer bijaše tužan i žalostan sve otkad je djecu u šumi ostavio" (Braća Grimm 1997: 30), a maćeha je kažnjena smrću.

Cvrtilini Ivica i Marica su pred večer stigli kući, gdje su ih dočekali žalosni roditelji, koji su već dva dana tražili izgubljenu djecu.

Josip Cvrtila unosi novine u klasičnu bajku: izostavlja stereotipan uvod, mjesto i vrijeme, a unosi i retrospekciju. U odnosu na nagradu koja na kraju čeka dobre likove, Ivicu i Maricu ne čekaju kraljevna i kraljević, nego umijeće kako raditi i od rada priskrbiti.

> ... Maričin hljebac, koliko god od njega otkidali, nikad (se) ne troši. Isto je bilo i s drvetom, ako se cijepalo Ivičinim nadžakom: od jedne su klade mogli nacijepati voz drva i opet je ostala čitava. Na vretencu nikad nije ponestalo prediva, a koza, u koje god bi je doba pomuzli, davala je po zdjelicu mlijeka. Tako je gladi, golotinje i studeni zauvijek nestalo iz njihove kuće... (Cvrtila 1995: 29)

Još jedna, jamačno najznačajnija novina odnosi se na lik maćehe koju je Cvrtila oslobodio ustaljenog negativnog mišljenja i uzdigao na razinu majke.

Literatura

Grimm, Jacob i Grimm, Wilhelm. 1994. *Crvenkapica i druge priče*. P. I. P. Naklada Pavičić. Zagreb.

Cvrtila, Josip. 1995. *Ivanjska noć i druge priče i pripovijesti*. Hrvatski pedagoško-književni zbor Ogranak Bjelovar.

Zalar, Ivo, prir. 1997. *Hrvatske usmene priče*. Hena Com. Zagreb.

Pejić, Ilija. 1993. *Učiteljevanje Josipa Cvrtile u Bjelovaru. Prilog za životopis*. Bjelovarski učitelj. Bjelovar.

Perrault, Charles. 1996. *Bajke*. Katarina Zrinska. Varaždin.

Pintarić, Ana. 1999. *Bajke, pregled i interpretacije*. Matica hrvatska Ogranak Osijek. Osijek.

Pintarić, Ana. 2008. *Umjetničke bajke, teorija, pregled i interpretacije*. Filozofski fakultet Osijek. Matica hrvatska Osijek.

Puškin, Aleksandar Sergejevič. 1998. *Bajke*. Znanje. Zagreb.

DJEVOJČICA SA ŠIBICAMA U BAJKAMA HANSA CHRISTIANA ANDERSENA I RUDOLFA FRANJINA MAGJERA

Razdoblje prije i oko Šenoine povjestice *Postolar i vrag* (1863) u povijesti hrvatske umjetničke bajke smatra se pripremnim razdobljem za djela trajne umjetničke vrijednosti: Vladimira Nazora, Ivane Brlić-Mažuranić i Josipa Cvrtile.

U drugoj polovini 19. i prvim desetljećima 20. stoljeća stvaraju se autorske ili umjetničke priče i bajke prema uzoru na usmenu književnost i klasičnu svjetsku bajku, često s kršćanskim motivima.

Književnik i kritičar Rudolfo Franjin Magjer u nekim se svojim radovima oslanja na Hansa Christiana Andersena. Prema uzoru na *Djevojčicu sa sumporačami* (1876) Magjer piše priču *Na ulici* (1905).

U hrvatskoj dječjoj književnosti, preciznije kratkoj priči, Magjera se različito vrednuje. Milan Crnković i Dubravka Težak u *Povijesti hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955. godine* (2002) nazivaju ga antologičarem kratke dječje priče (2002: 168), dok ga Stjepan Hranjec u *Pregledu hrvatske dječje književnosti* ni ne spominje.

Rudolfo Franjin Magjer

Rudolfo Franjin Magjer rodio se u Zemunu (1884-1954). Završio je učiteljsku školu i bio pučkim učiteljem u Šljivoševcima i Valpovu od 1903. do 1909., a radio je i na Učiteljskoj školi u Osijeku do 1920., kada postaje školskim nadzornikom. Godine 1909. osnovao je *Klub hrvatskih književnika i umjetnika* u Osijeku, kojemu je bio urednikom i predsjednikom. Prve pjesničke radove objelodanjuje u časopisima *Bršljan* i *Pobratim*. Kao lirsko-refleksivni pjesnik izdao je više knjiga: *Porivi*, *Novi Zvuci, Erotika, Moj put, Pjesme iz osame, Rukovet epigrama*.

Čini se da je Magjerova najplodnija godina 1905. kada u tisku i nakladi Knjižare i knjigotiskare Ljudevita Szeklera u Osijeku izdaje pet zbirki pjesama i priča: *U pjesmi i priči, Za cvjetne mladosti, pripovijesti i pjesmice za mladež, Presadi, pjesmice i pripovijesti za hrvatsku mladež od njemačko-čeških pisaca, Porivi, izvorne pjesme, epske i lirske, Slavice, pjesmice i pripovijesti za hrvatsku mladež,* a nekoliko je priča

i pjesama objelodanio u zbirci *Hrvatska mladost, pjesme i pripovijesti za mladež,* 1907,[28] (suautori Franjo Sudarević i Josip Žerav).

U zbirkama *Slavice, Za cvjetne mladosti* i *Hrvatska mladost* Magjer tematizira ondašnje uobičajene motive:

- impresionistički opis godišnjih doba: *Proljeće sviće, Ljeto, Jesen je..., Zima*

- pučki život: *Ljeto, Branje kukuruza, Sa goda*

- biblijske motive: *Majka, Sveta noć, Molitva, Sunce, Snijeg i zima*

- kršćansko milosrđe: *Siroče, Dobro dijete, Pogorelci, Ugljenar Ića, Slijepac, Veliki petak, Večernje zvono, Liječnikovo pripovijedanje, Zimska priča*

- motive klasičnih priča: *Na ulici, Kažnjena lakomost, Želja*

- ljudske mane: *Dva pendžeraša, Lažljivac, Pozlaćeni orah, Andrin san, Mile, Majčino pripovijedanje*.

Najčešći likovi u Magjerovim su pričama ljudi u potrebi i oni koji pomoć pružaju: beskućnici, pogorelci, ugljenari, siročad, bolesni, pokajnici; neka imućnija djevojčica, neki gospodin, oni iz kuće, dobar čovjek, drugi siromah.

Originalnost je Magjer više pokazao u šaljivim pričama u kojima se smije lažljivcima (*Lažljivac*), lijenima (*Andrin san*), hvalisavcima (*Pozlaćeni orah*), lakomima (*Kažnjena lakomost*).

Priče su mu više smještene u selo, manje u grad. Prevladava tužan ton, a tek u nekolicini, u kojima ukazuje na ljudske mane, ton je šaljiv.

Neke priče navode na usporedbu s biblijskim i klasičnim predlošcima: *Kažnjena lakomost* i *Želja* tematiziraju lakomost i nezasitnost ribara i prosjaka, slično ribarevoj ženi iz *Bajke o ribaru i ribici* Aleksandra S. Puškina.

Šest godina prije *Čudnovatih zgoda šegrta Hlapića* (1913) motiv čudesno izgubljene i nađene djevojčice Magjer tematizira u priči *Majčino pripovijedanje* (1907).

Motiv sina pokajnika koji se vraća svome domu u priči *Sveta noć* podsjeća na biblijsku prispodobu *Izgubljen i nađen sin* (Lk 15,11), kao i priča *Božji sud* u kojoj otac oprašta sinu i prije nego je sin izrekao kajanje.

---

[28] *Hrvatska mladost, pjesme i pripovijesti za mladež,* knjiga I, god. 1907, napisali i izdali: Franjo Sudarević (Osijek, Donji grad), Rudolfo Franjin Magjer (Šljivoševci, z. p. Dolnji Miholjac), Josip Žerav (Vrpolje).

Ponašanje Jevre Grdova, junaka istoimene priče, podsjeća na ponašanje diva iz bajke *Samoživi div* Oscara Wildea.

Pejsaž u Magjera ima trojaku ulogu. Prvo, pejsaž je središnja tema lirskih impresionističkih opisa kojima je namjera buđenje estetskih doživljaja; drugo, pejsaž je kulisa ili okvir priče; treće, pejsaž je utkan u priču do te mjere da predočava osjećaje lika ili nagovješćuje događaje.

U iznošenju fabule Magjer izmjenjuje opis i pripovijedanje, a ponekad pripovijedanje prepušta subjektivnom pripovjedaču, kao u pričama *Djedova uspomena, Novo odijelo, Molitva, Liječnikovo pripovijedanje, Pendžeraši, Večernje zvono, Zadnja lasta, Majčino pripovijedanje*.

Magjerovi su opisi slikoviti, pa neki djeluju poput slikarskih platna, npr. lutanje pogorelaca (*Pogorelci*) podsjeća na Munchovu sliku *Slijepac vodi slijepca*; slika u pokretu predblagdanskog ugođaja u priči *Na ulici* podsjeća na impresionističke ugođaje uličnog i bulevarskog života Pissarroa, Signaca, Pietea; razumijevanje na koje nailazi sirotica u sirotinjskoj kući (*Siroče*) i slika oca koji s petero djece sjedi i otkida kriške kruha, podsjeća na sliku *Seljaci jedu krumpir* Van Gogha.

Djevojčica i dječak sa šibicama

U svijetu priče i bajke najistaknutije mjesto pripada danskom piscu Hansu Christianu Andersenu (1805-1875) koji s pravom nosi titulu kralja bajke. Poput mnogih i on je polazio od usmene književnosti koju je prerađivao, prilagođavao i oslobađao nasilnih scena, primjerice, vađenja očiju, rezanja ljudskog tijela na komade i kuhanje, te je umjesto njih unosio maštovite opise.

Andersen je napisao oko 150 bajki. Prvu je zbirku izdao 1832. godine, 32 godine poslije pojave Braće Grimm, 73 prije Magjerove priče *Na ulici* (1905), 81 godinu prije *Priča iz davnine* (1916). Vjerojatno je najstariji prijevod Andersenove zbirke u nas iz 1877., kada u izdanju Matice hrvatske izlaze *Izabrane Andersenove priče.*

Najpoznatije su mu bajke *Ružno pače, Carevo novo ruho, Slavuj, Kraljevna na zrnu graška, Divlji labudovi, Palčica, Kresivo, Mala sirena, Djevojčica sa šibicama* (u nas prevedena kao *Djevojčica sa sumporačami,* Smilje, 4, 1876, 12, a kasnije i kao *Djevojčica sa žigicama*). Bili su to, kao i većina djela, prijevodi s njemačkoga jezika (Crnković 1989: 103) koji su poticali domaću produkciju.

U kojoj je mjeri Magjerova priča *Na ulici* inačica poznatijega izvornika, a u kojoj originalo djelo, vidjet ćemo uspoređujući ustroj fabule, likova, jezika i stila.

Hans Christian Andersen: Djevojčica sa sumporačami[29]	**Rudolfo Franjin Magjer: Na ulici**
1. UVOD Kruta je zima. Bilo je to pred večer. Snieg je stao padati u nježnih pahuljicah na zemlju te prikrivao nastalu večer u godini, večer uoči nove godine.	**1**. Lagano lijeću snježne pahulje, a ljudstvo vrvi na trgu velikoga grada. Žurba i vreva. Ovamo onamo motaju se ljudi, svaki za svojim poslom. Jedan kupuje božićno drvce, drugi suvih šljiva, treći ovo... i tako svaki, što mu treba. Ima tu i saonica u koje upregnuti ati nemirno kopkaju i udaraju po smrznutom snijegu, a ljudstvo svedj vrvi...
2. POČETAK SUKOBA Na toj zimi, po groznoj toj tami lutalo neko siromašno djevojče gologlavo i bosonogo po ulicah.	**2.** Kraj plinske svjetiljke, nedaleko glavnoga trga, stoji dječarac.
3. USPON U staroj pregači imala je mnogo sumporača (žigica), a u rukuh nosila je jedan svežčić. Nitko nije od nje cio dan ništa kupio, nitko joj a ma ni novčića nije poklonio. Gladna i na pol već smrznuta, hitila je sirota djevojčica kući. Ukočena već zimom, sjedne napokon u neki zakutak između dviju kuća, sguriv se sdvojno u klupko.	**3.** ... stoji sa svežnjićem ispod ruke i gleda prolaznike... Mnoge i mnoge ponudio je žigicama, ali nitko se na nj ne obazire. Žalostan i sav ozebao zaplače i pođe kući. Na putu češće popostaje odmarajući se. ... Opet veća slabost spopadne ga i on padne.
4. VRHUNAC ...i još jedna sumporača bude upaljena. Traci svjetla na sve strane pršili praveć čudne slike u groznoj i tamnoj studenoj noći. Usred toga svjetla ukazala se djevojčici njena baka. Bila ona u sjajnoj, poput sniega bieloj odori, milo i ljubežljivo se smiešeć na nju.	**4.** Htjede se dići, ali slabost nastupi, on klone i bolno zajeca. - Mato! Mato! - tako se zvalo to siroče – što ti je, dijete? – zapita dobroćudno sijedi starac, koji u mraku prepozna toga siromaha.
5. OBRAT ... bakica podiže djevojčicu u naručje i poleti s njom visoko...	**5.** - Ne plači, drago dijete – još umilnije će starac i podigne siroče sa zemlje i povede ga.

[29] Komparacija na primjeru prijevoda bajke *Djevojčica sa sumporačami*, Smilje, Zagreb, 1876.

6. RASPLET Nova godina ranim jutrom odkrila ljudem malo angjelče koje je sjedilo uz kup što izgorjelih što omočenih sniegom sumporača.	**6.** ... Pjesma vesela orila zrakom i naviještala: Rodio se Spas – Isus dijete.

Ako se slažemo da je bajka književno djelo u kojemu dolazi do čudesna pretvaranja i prihvaćanja čudesnog kao stvarnog, onda su obje, *Djevojčica sa šibicama* i *Na ulici,* priče iz života prema modelu: tema, socijalni odnosi; likovi, siroče bez oca ili majke, okrutni otac, maćeha ili okolina; osjećaji lika: suze, molećiv pogled, bespomoćnost; rješenje situacije, nadnaravno ili realno.

Zaplet počinje kada na scenu stupaju Andersenova djevojčica i Magjerov dječak. Oboje su bijedno obučeni i bosonogi, promrzli i oboje nude prolaznicima šibice. Prolaznici se ponašaju jednako: nitko ne vidi poniženu i u potrebi djevojčicu i dječaka, svi su zabavljeni svojim poslovima, ironično, posljednjim pripremama za radostan doček Nove godine, odnosno Božića. Djevojčica i dječak nisu uspjeli prodati šibice, te pomisao na oca koji će ih zbog toga izbiti i okrutnu hraniteljicu, djevojčica se skutri pored zida neke kuće, a dječak od slabosti padne.[30]

U vrhuncu priče Andersen zamjenjuje stvarnost sa snovima. Djevojčica pali četiri šibice te joj se u plamenu ukazuju i ostvaruju želje: topla peć, stol bogat s blagdanskim jelima, božićno drvce i lik umrle bake. Na koncu djevojčica s bakom odlazi u nebo.

U trenutku kada dječak od studeni klone i bolno zajeca, Magjerova se priča odvaja od danskog uzora. Kako dječak ne bi doživio istu sudbinu, pisac uvodi lik drugog usamljenika stolara Šimuna. Dok je djevojčicu obasjavala i grijala toplina upaljenih šibica i san o baki koju je pri plamićcima vidjela, dječaka je, u stilu onodobnih priča, obasjala ovozemaljska svjetlost čovjeka koji mu je pružio milosrdnu ruku.

---

[30] Prerađen motiv djevojčice sa šibicama i u Magjerovoj priči *Zimska priča.* Jedan od likova je starica koja na prodaju nudi košaru s povrćem. Evo te scene: „Jednog dana, došavši kući s trga, dočeka je pred vratima neka starica s košarom na glavi. Nudila je na prodaju malo ne cijelu košaru. - Kupite, gospođo - govorila je starica - na trgu ne mogu ništa da prodam. Svi drugi prodali su, samo ja nijesam, jer sam zakasnila. A da znate... - I starica se tako rasplakala, da nije mogla dalje govoriti. Sve se tresla od plača i drhtala na čitavom tijelu." *Hrvatska mladost,* Osiek, 1907, 37.

LIK DJEVOJČICE	**LIK DJEČAKA**
- siromašna, gologlava, bosonoga - gazila bosonoga - pocrvenjele joj sitne nožice i pomodrjele od hladnoće - u staroj pregači - u pregači je nosila mnogo šibica, a jedan je svežnjić držala u ruci	- kojih devet godina - u poderanom odijelu naslonio se na zid dvokatnice i motri prolaznike - u poderanim cipelama podrhtava od studeni - blijedo lice - svežnjić šibica ispod ruke
PROLAZNICI - nitko joj ne dade ni novčića	- nitko se na nj ni ne obaziraše
UKUĆANI - otac bi je izbio	- hraniteljica će ga tući, ne će mu dati jesti, a možda ga ne pusti ni unutra

Andersenova je djevojčica bezimena, pa može pripadati bilo koje, dok Magjerov dječak nosi hrvatsko ime Mato. Djevojčica i dječak su obučeni u poderanu odjeću, podrhtavaju od studeni, bespomoćna pogleda, suznih očiju, pocrvenjelih nožica. Likovi su opisani stereotipno, pa će se lik sirotice slična izgleda naći u još nekim Magjerovim pričama. Npr., lik sirotice u priči *Siroče* izgleda poput Andersenove djevojčice: "... i unutra stupi plaho u dronjcima otrcana djevojčica. Tuga i siromaštvo izbijala je sa sirotice. Zaplakanim očima pogleda na sve strane, problijedi i dršćućim glasom..."

Prema tradiciji najokrutniji lik u bajkama je maćeha. Katkada ulogu maćehe mogu preuzeti i drugi likovi: starije sestre i braća koji zavide najmlađoj i najljepšoj sestri i najhrabrijem i najpoštenijem bratu. Andersen i Magjer ulogu maćehe dodjeljuju prolaznicima, djevojčicinom ocu i dječakovoj hraniteljici.

Prolaznici, bilo da su iz Odense ili Osijeka, jednako su hladni, užurbani i nezainteresirani za druge, samodopadni, zatvaraju vrata pred potrebitima, pa slika u kojoj djevojčica i dječak traže milostinju podsjeća na biblijsku prispodobu u kojoj Isus i Marija uzalud mole prenoćište. Kao što su s njima suosjećali tek skromni i ponizni pastiri, tako će s malim prodavačem šibica suosjećati drugi siromah, isto potrebit ljubavi.

Motiv svjetlosti u biblijskim prispodobama čest je znak Božjeg odobravanja trenutka, kao i u Rembrandtovoj slici *Povratak izgubljenog sina* i Magjerovoj priči.

Kada stari Šimun pruža ruku poniženom dječaku, onda on i postupkom, a ne samo imenom, podsjeća na Šimuna Cirenca koji je Isusu pomogao nositi križ.

A da je taj Šimunov postupak blagoslovljen, pokazuje svjetlost koja dopire s neba, jer to što Šimun čini nevoljniku, Bog odobrava. Koliko je dobra Šimun učinio drugome, nebrojeno će mu se puta više vratiti.

A kako bi dočarao snagu svjetlosti odnosno Božjeg odobravanja Šimunova postupka, Magjer svjetlost uokviruje tamom. Početna snaga tame polako nestaje, svjetlost su je i radost nadjačale: "Tama bivaše sve veća i veća, snijeg je prštio sve jače i jače, a pjesma vesela orila se zrakom i naviještala: Rodio se Spas - Isus dijete..."

Andersen je oštar kritičar društva, ništa mu ne oprašta. Sjetimo se *Ružnog pačeta, Slavuja* ili *Careva nova ruha*. Ružno Pače prolazi trnovit put poniženja i odbacivanja sve dok ne uvjeri okolinu u svoju vrijednost. (Crnković 1980: 37) U bajci *Slavuj* umjesto slavujeva pjeva ljudi načine spravu koja im je mogla pjevati u svako doba. A u *Carevu novome ruhu,* dok se odrasli dive onome što ne vide i čega nema, dijete će uskliknuti: - Car je gol! Sve to govori kolika je gorčina poticala Andersena na stvaranje najboljih djela.

Nasuprot Andersenu, koji u *Djevojčici sa šibicama* otkriva istinu o ljudima, Magjer je idealist. Vjeruje da ljudi koji danas ne vide ponižene, već sutra mogu biti poput Šimuna.[31] Možemo zaključiti: *Djevojčica sa šibicama* pokazuje kakvi ljudi jesu, a priča *Na ulici* kakvi bi ljudi trebali biti.

Krajolik

I Andersenova i Magjerova bajka počinju opisom zimskog predblagdanskog sniježnog i hladnog predvečerja; u Andersena predvečerje Staroga ljeta, u Magjera predvečerje Božića.

Prve rečenice stvaraju blagdanski ugođaj iščekivanja i uznemirenosti zbog dolaska Novog ljeta i Božića koji svojim porukama otvaraju pogled prema drugome, posebice potrebitima. Izborom se imenica postiže idilično ozračje: *predvečerje, mrak, pahulje, snijeg*, a ni imenica *studen* u prvome se čitanju ne sluti tragična priča.

Uvodni je Andersenov opis sažet u jednu troclanu rečenicu. U drugoj se rečenici pored imenice *djevojčica* nalaze pridjevi *siromašna, gologlava i bosonoga,* kojima se mijenja raspoloženje.

---

[31] U Magjerovim pričama i siromasi i bogataši vide ljude u potrebi: *Liječnikovo pripovijedanje, Pogorelci, Ugljar Ića.*

Uvod u Magjerovoj priči je romantičniji i topliji, bez hladnih imenica i pridjeva. Prva je slika dinamična i radosna. Čini se da se tom slikom odgađa istina, jer se ubrzo pored plinske svjetiljke pojavi dječarac, koji svojim izgledom izaziva sažaljenje.

U opisu novogodišnjega jutra, umjesto radosti i nade, poput opomene strše pridjevi *hladno* jutro, *skamenjena, mrtva, smrznuta, šćućurena* djevojčica.

U završnom opisu Magjerove priče prevladavaju tople imenice: *sreća, zadovoljstvo, ljubav, zahvalnost, dobrotvor.* Opis je obogaćen zvucima radosne i simbolične pjesme koja se "orila zrakom i naviještala: Rodio se Spas – Isus Dijete."[32]

Literatura

Andersen, Hans Christian. 1876. *Djevojčica sa sumporačami*. Napredak. Zagreb, 4.

Andersen, Hans Christian 1991. *Djevojčica sa šibicama*. Naprijed. Zagreb.

Crnković, Milan. 1980. *Dječja književnost*. Školska knjiga. Zagreb.

Crnković, Milan. 1978. *Hrvatska dječja književnost*. Školska knjiga. Zagreb.

Crnković, M., Težak, D. 2002. *Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955. godine*. Znanje. Zagreb.

Dürr, Oskar. 1909. *Kakve da budu pripovijetke za mladež*. Napredak. Zagreb.

*** 1877. *Izabrane Andersenove priče*. Matica hrvatska. Zagreb.

Hranjec, Stjepan. 2006. *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Školska knjiga. Zagreb.

Krajačić, Ljudevit. 1914. *Naša omladinska literatura do potkraj devedesetih godina*.

Napredak, 55, 55-58, 88-89, 134-136, 182-185, 427-429, 475-477.

Krajačić, Ljudevit. 1927. *Savremena književnost za omladinu*. Napredak. Zagreb, 68.

Magjer, Rudolfo Franjin. 1905. *Slavice, pjesmice i pripovijesti za hrvatsku mladež*. Osijek.

Magjer, Rudolfo Franjin. 1905. *Za cvjetne mladosti*. Tisak i naklada knjižare i knjigotiskare Ljudevita Szeklera u Osieku.

Magjer, Rudolfo Franjin. 1907. *Prijegled savremene hrvatske omladinske književnosti*. V Ljubljani.

Magjer, Rudolfo Franjin. 1907. *Hrvatska mladost*. Osijek.

Peroš, Vilim. 1940. *Problem suvremene dječje književnosti*. Napredak, 81, 421-425.

[32] Sličan završetak i u priči *Sveta noć*: "Sve se stišalo, sve se smirilo – samo veselje i radost nije... Pod svakim krovom slavi se – Badnja veče, svuda se pripvijeda o jaslicama i o velebnoj zvijezdi koja sije i zlati betlehemsku štalicu. A priča se ova sluša i sluša; mnogi i mnogi premeću božićne dare, pjevaju veselo božićne pjesme... Sve se raduje, sve se veseli – dok romon veselja sluša i nosi laganim krilima pred jaslice maloga Isusa i velebna Sveta noć..." Vidi: *Slavice*, 1905, 70.

8 STARIH OSJEČKIH BAJKI

Kada Charles Perrault (1628-1703) izdaje *Usnulu ljepoticu* (1696) i zbirku *Bajke moje majke guske ili priče i bajke iz starih vremena s poukama* (1697), otvoren je put autorskoj bajci. Spomenuta *Usnula ljepotica,* zatim *Crvenkapica, Plavobradi, Mačak u čizmama, Vile, Pepeljuga, Kraljević Čuperak, Palčić*... temelj su poetike koju danas nazivamo klasičnom.

Klasicizam nije uvažavao bajku, ali nije ni mogao spriječiti da ona postane glavnim predmetom razgovora pariških salona, u kojima su se sastajale Perraultove pristalice, imitatori i nastavljači, nasuprot onima koji su veličali klasičnu književnost.

Nasuprot klasicizmu **romantizam** je volio bajku. Najznačajni su Johann Ludwig Tieck (1773-1853), Wilhelm Hauf (1802-1827), Aleksandar S. Puškin (1799-1837), Aleksandar N. Afanasjev (1826-1871), Božena Němcova (1820-1862), Gustav Schwab (1792-1850), Jakob Grimm (1785-1863) i Wilhelm Grimm (1786-1859).

Najistaknutije mjesto u svijetu bajke pripada danskom piscu Hansu Christianu Andersenu (1805-1875) koji je nazvan kraljem bajke, a koji ju je obogatio mnogim motivima. I on je polazio od usmenih predložaka, a onda ih prepravljao ili dopunjavao opisima i oživljenim predmetima, dijalozima, ustrojem fabule i likova te prepletanjem stvarnoga i čudesnog svijeta.

Sve što je do sada rečeno vrijedi za klasičnu bajku prepoznatljivu u strogoj kompoziciji zasnovanoj na ponavljanjima, tipičnim likovima, sukobu dobra i zla, specifičnom jeziku i stilu, mjestu i vremenu, čarobnim predmetima, pretvaranjima.

Pojavom *Lewisa Carrolla* (1832-1898), njegove *Alice u Zemlji čudesa* (1865) i djela *Kroz ogledalo* (1872), mijenja se odnos prema bajci. Što se dogodilo? Lewis Carroll u središte stavlja maštovitu igru i djecu kao nositelje zbivanja, koja su nestašna, neposlušna, maštovita, zločesta i koja maštom mogu sve.

Početci hrvatske bajke

Drugu polovinu 19. stoljeća u hrvatskoj je književnosti obilježio realizam i naturalizam, što znači da se vrijednost umjetnosti, pa i priče, mjeri po tome ko-

liko je proizašla iz života, tako da je svaki potencijalni bajkopisac u to vrijeme mogao očekivati osudu. (Peroš 1940: 421-425)

Točno je da bajci ni klasicizam nije bio sklon, pa je ipak zauzela dostojno mjesto u umjetnosti riječi. Pojava tako malog broja bajkopisaca u hrvatskoj književnosti govori da jednostavno nije bilo snage koja bi se, unatoč čestim i teškim kritikama, okrenula k bajci i uzdigla je na umjetničku razinu. Možda zato nije bilo umjetničkog sluha ni za Šenoine stihovane priče *Postolar i vrag* (1863) ili *Kameni svatovi* (1896) i *Kugina kuća* (1869).

U hrvatskim prilikama bajka se javlja u dječjim časopisima krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Ubrzo se javlja i kritika koja se na bajku obrušila svom snagom istodobno hvaleći priče koje sliče životu. Josip Škavić o tome piše:

> Jedni pripisuju priči osobitu uzgojnu moć, a drugi joj to poriču pa nastoje dokazati kako nerealna i bajoslovna građa priče ne može potpuno učestvovati pri izgradnji čovjeka današnjega vremena, koji treba prije svega da se temeljito i svestrano upozna s onakvim svijetom i s onakvim životom kakav uistinu jeste, a ne da mu se taj svijet i život podaje u oblicima koji se ne slažu s realnošću, kako je to u pričama. (Škavić 1910: 145-154)

Prisjetimo se, unatoč Škavićevoj oštroj kritici, bajke pišu Vladimir Nazor (1913), Ivana Brlić-Mažuranić (1916), Josip Cvrtila (1922). Ipak, ni trideset godina poslije Škavićeva članka nije se prepoznala klasična vrijednost bajke. **Vilim Peroš**, primjerice, iznosi podsmješljiv stav:

> Doživljaji, koji su imali bilo kakovu vezu sa svagdanjom stvarnošću, nisu bili u tim djelima dječje književnosti tretirani, a sve je vrvjelo od iskara bujne mašte, zaodjenuto u blagdansko ruho ljepote i sjaja. Pisac je pustio slobodno maha svojoj imaginaciji, te su i njegova djela bila puna neobičnosti, egzotike, ekstravagancija, senzacija i neobičnog doživljavanja; on nije stajao na čvrstom tlu realnosti, nego je plovio na oblacima fantazije, kao na onom čarobnom sagu iz Tisuću i jedne noći, a sjaj i sreća odsijavahu sa svake strane knjige, kao osvijetljeni čudotvornom Aladinovom svjetiljkom. (Peroš 1940: 421-425)

Kudeći bajku, Peroš ističe vrijednost priče s temom iz stvarnoga života:

> Stvarnost, a ne iluzija, moraju biti leitmotivi prave dječje knjige. Stoga treba izbjegavati knjige u kojima scenariji nisu kopija života, pa treba srušiti u atome sve one blistave palače od zlata i mramora, a umjesto njih izgraditi treba u dječjim knjigama kolibe, drvenjare, seoske potleušice i periferijske vlažne stanove, u kojima treba

> pronaći čarobnu formulu, kako se u maloj sobici može živjeti s pet članova obitelji. Pobornici ovoga smjera pokazuju kako treba više stvarnosti u dječjim knjigama i kako se ta stvarnost ne smije falsificirati i retuširati svijetlim bojama optimizma, jer onda dijete ne će nikada biti upućeno u pravi, realni život. (Peroš 1940: 423)

Kada se zna za takav odnos prema bajci, nije čudo da je u tome vremenu najviše nastajala poučavateljska priča s temom iz seoskog i gradskog života, često samo umnažajući stvarne socijalne motive i moralizirajući, ne samo u hrvatskoj, nego i u književnosti ostalih slavenskih naroda. (Krajačić 1955: 145-154)

Ipak je klasična bajka stizala na naše književne stranice; prvo prijevodima, preradivanjima i pohrvaćivanjima djela Clarlesa Perraulta, Braće Grimm, Christopha Schmidta, Franza Hoffmanna, Hansa Christiana Andersena, Božene Němcove, Josipa Sokola, Vilme Sokolove itd., i stvaranjem originalnih djela.

Prve su bajke zabilježene u *Bosiljku, Smilju, Baršljanu.* Prema istraživanju Milana Crnkovića sedamdesetak je hrvatskih autora pisalo, preradilo, prevelo po koju bajku, a intenzivnije njih desetak, među kojima navodi i Osječanku Jelicu Belović Bernadzikowski (1870-1946). Podaci su o prevoditeljima nepotpuni, piše Crnković, jer se često ne navodi ni izvornik, ni ime autora.

Najveći je utjecaj na hrvatsku bajku izvršio Andersen, koji se u svjetskoj književnosti javio 1835, a u hrvatskome prijevodu 1873. godine. Prvu zbirku Andersenovih priča pod naslovom *Izabrane Andersenove priče* izdaje Matica hrvatska 1877, osam godina poslije Šenoinih *Kamenih svatova* i *Kugine kuće* (*Vijenac,* 1869).

Taj je dio puta u razvitku naše bajke bio neophodan, jer se njime pripremala pojava velikih imena: Vladimira Nazora, Ivane Brlić-Mažuranić i Josipa Cvrtile.

3 Magjerove bajke

Osječkim su bajkama put otvorile poučavateljske priče: mudrosnica *Nek je svašta iliti sabranje pametnih riči* (Osiek, 1795) Matije Antuna Reljkovića, *Pripovijetke za mladi svijet* (Osiek, 1905) Franje Sudarevića, *U radu je spas* (Pobratim, 1893) Jagode Truhelke.

Rudolfo Franjim Magjer (1884-1954) piše zbirku *Slavice, pjesmice i pripovijesti za hrvatsku mladež* (Osiek, 1905) u kojoj je i priča *Na ulici* nadahnuta Andersenovom *Djevojčicom sa šibicama* (o čemu je već bilo riječi).

Druga Magjerova zbirka *Za cvjetne mladosti* (Osiek, 1905) također je sastavljena od poučavateljskih antropomorfiziranih priča među kojima su ovom interpretacijom obuhvaćene tri: *Na pisaćem stolu, Pozlaćeni orah, Kažnjena lakomost*.

U priči **Na pisaćem stolu** pod okriljem noći, kada se u bajkama inače događaju čudesne stvari, razgovaraju knjige i časopisi koji se, na sreću, toga dana nisu našli na polici uredno složeni, nego ostavljeni na pisaćemu stolu. Knjige i časopisi komentiraju postupke svojih autora i urednika, a iznose i sud o nekim književnim djelima. Prvo se oglasila zbirka *Izabrane pjesme* Josipa Milakovića; izazov su prihvatile i ostale zbirke, a uključili su se i časopisi: *Smilje, Prve ljubice, Sreća mladosti, Proljetno cvijeće, Mali dobrotvor, Andjeo čuvar, Mali zabavnik*. Njihov je razgovor informativan, jer nas žele upoznati s književnom i publicističkom produkcijom.

Priču **Pozlaćeni orah** Magjer naziva prispodobom. Radnja je smještena u božićno vrijeme kada su se na okićenoj jelki našli mnogi sjajni ukrasi nadmećući se tko je među njima najljepši, što je, zapravo, bio razgovor između oholosti i skromnosti, pa dijalog ubrzo prelazi u monolog.

Pozlaćeni orasi smatraju da su oni najljepši i najveći junaci, jer se svi dive njihovu sjajnu ruhu. Kao da su im te silne pohvale pomutile pamet, i oni se sami počinju hvaliti i oholiti, dok jabuke, kruške, lješnjaci i smokve pokazuju skromnost. Tu su samohvalu pozlaćenih oraha slušale Nevenka i njezina majka i odlučile saznati pravu istinu: kada su raspolovile sjajem obložen orah, od njegove pozlate nije ostalo ništa – orah je bio pušljiv i prazan.

Kao da je smatrao da pouka nije dovoljno istaknuta, pisac je još jednom podcrtava pa navodi kako u svijetu ima dosta samohvališa:

> ... na tom svijetu imade mnogo i mnogo ljudi koji su posve slični ovim pozlaćenim orasima. Takovi se ljudi rado hvalisaju, druge vrijedjaju i pred svakim prenavljaju i u lijepom svjetlu prikazuju, a da im zavirimo u dušu i srce, vidjeli bi u nutri: samo zlobu, grijeh, sam trulež - kao u onom razlupanom pozlaćenom orahu. (Magjer 1905: 118)

U trećoj priči **Kažnjena lakomost** s podnaslovom gatka Magjer postavlja pitanje: - S koliko bi materijalnih dobara čovjek bio sretan?

Motiv čovjeka zadovoljna s onim što posjeduje, čest je motiv u dječjoj književnosti. Italo Calvino u *Košulji sretnoga čovjeka* takvo nezadovoljstvo smatra bolešću. Kraljević se unatoč velikom bogatstvu teško razboli pa mudraci zaključuju

da će ozdraviti obuče li košulju sretnoga čovjeka. U potrazi za sretnim čovjekom kralj spozna da sreća nije u bogatstvu, nego u zadovoljstvu s onim što imaš.

Pitanje ljudskog zadovoljstva i nezadovoljstva postavljaju i perzijske bajke: - Hoće li čovjek, dođe li do bogatstva, biti sretan, hoće li se znati nositi s tim bogatstvom, ili će ga bogatstvo učiniti svojim robom? Odgovor je predvidljiv.

Primjerice, u bajci *Ali-baba i četrdeset razbojnika* (*Tisuću i jedna noć*) stariji Ali-babin brat Kasim se od silne pohlepe pretvara u karikaturu. Kada Kasim sazna gdje se nalazi pećina s blagom, ne čekajući jutro (za koje bajke misle da je pametnije od večeri), prevari brata i odmah odlazi u pećinu. Ugledavši toliko blaga i pomislivši da bi to sve moglo biti njegovo, toliko se polakomi da zaboravi čarobne riječi i ostaje zarobljen u pećini gdje će ga razbojnici pronaći i ubiti.

Aleksandar S. Puškin u *Bajci o ribaru i ribici* tematizira isti motiv. Kada siromašni ribar ulovi zlatnu ribicu, ona mu u zamjenu za život želi ispuniti želju. Skromni ribar ne zatraži ništa, no kada je to ispričao svojoj ženi, ona ga izgrdi i prekori, jer da je od ribice mogao zatražiti makar novo korito. Ali, kada je starica dobila korito, zatraži bijele dvore, onda poželi postati vlastelinkom, pa caricom, najposlije poželi postati gospodaricom i samoj zlatnoj ribici. Jamačno je i Magjer znao za Puškinovu bajku (u nas je objelodanjena u *Smilju,* 1873), jer je ponašanje njegova ribara slično ponašanju Puškinove starice.

Kada siromašni ribar nalovi dosta ribe, poželi još, i ulovi zlatnu ribicu. No, ona ga stane moliti da joj poštedi život, pa će mu darovati tisuću i tisuću drugih zlatnih ribica. Ribar se poput Kasima uzruja pred mogućnošću da dođe do tolika bogatstva, polakomi se i vrati ribicu u vodu, nestrpljivo čekajući bogatstvo. A ribica, „sva vesela što se oslobodila ropstva, zapliva, nasmije se ribaru u lice, pa će mu:

> Ludi čovječe, zašto si se polakomio za bogatstvom? Budi odsele pametniji, pa se zadovolji onim, što imaš i biti ćeš najsrećniji na čitavom svijetu! (Magjer 1905: 49)

4 Makaleove bajke

Dok je Rudolfo F. Magjer ostao u okviru poučavateljske priče s ponekim motivima klasične bajke prema uzoru na Andersena, Adolf Makale gradi svoje bajke prema modelu perraultovske i grimmovske poetike, što je razvidno u izboru teme i motiva, ustroju fabule i likova, te u jeziku i stilu.

U zbirci *Priče I* (1907)[33] Adolfa Makalea[34] nalaze se bajke *Vilin kamen, Viline oči, Čarobni prsten, Dan i noć, Vjetar.*

Poput klasičnih bajki i Makale tematizira sukob dobra i zla: siromašni mladić postaje kraljem (*Vilin kamen*), pohlepa nadjačava zadanu riječ (*Viline oči*), što je sve kadra taština (*Dan i noć*), bogatstvo kao neizbježan bajkoviti motiv razdora među braćom (*Vjetar*), trojica braće u potrazi za srećom (*Čarobni prsten*).

Pri ustroju navedenih tema Makale se također služi bajkovitim alatima: stereotipnim ustrojem fabule, mjesta, vremena, likova, zbiljskoga i fantastičnoga svijeta, ponavljanjima, stalnim brojevima, moraliziranjem, biblijskim motivima, antropomorfizacijom.

U **Vilinu kamenu** nekom kralju zaprijeti opasnost (ogroman kamen) i on razglasi:

- Ko bi se našao da onaj kamen s brijega ukloni, da će mu dati kćer za ženu i učiniti ga svojim nasljednikom. (Makale 1907: 5)

Vijest dopre i pod krov siromašne udovice i njezina sina koji poželi okušati sreću. No, toj se želji ispriječi, osim ogromnog kamena, mladićevo siromaštvo i tri viteza po bogatstvu i ugledu ravnopravna kralju i njegovoj kćeri. Nasuprot njima siromašni je mladić skroman i pošten pa će se na njegovoj strani naći vila pomagačica i neki čarobni predmeti. Pomoću zlatna prstena, malene i sjajne iglice i staklene *krugljice* napunjene vodom, mladić uspije dokazati moć čarobnjaštva, ukloniti opasan kamen, pobijediti tri viteza i zaslužiti nagradu. No, priča ima dodatak: potrebno je pobijediti i tri zla viteza, kako bi seljak-kralj vladao u miru i veselju.

Istinitost ove bajke potvrđuje legenda o ogromnom kamenu koji i danas stoji podno brijega i iz njega „neprestance curi hladna voda. Jer je pomoću vile bio maknut s onoga brijega, moj ga hrvatski puk i dandanas zove Vilin kamen"'. (1905: 13)

Bajka **Viline oči** poduža je lančasto ustrojena bajka s netipičnim uvodom i prividnim završetkom.

---

[33] Na originalnoj knjizi koja se nalazi u Knjižnici Muzeja Slavonije u Osijeku godina izdanja nije navedena. Rudolfo Franjin Magjer navodi da su *Priče I.* I *Priče II.* izdane 1907. Vidi: R. F. Magjer. 1907. *Prijegled hrvatske omladinske književnosti*. Pedagoški letopis, 7, 12.

[34] Adolf Makale (1881-?) rodio se u Šibeniku. Pučku je i građansku školu završio u Šibeniku, preparandiju u Arbanasima. Pisao je pjesme, priče, bajke, basne, legende, kritike i studije o talijanskim piscima. Izdao je *Priče I.* i *Priče II.* (Osiek, 1907). Prema: *Znameniti i zaslužni Hrvati 925-1925*, A. Cesarec, Zagreb, 1990, 170.

Kada kneževini zaprijeti vojska susjednoga kralja, knez sam obrani zemlju, vrati se kući i dalje sretno živi, posebice kada kraljica rodi tri sina.

Kada trojica kneževića poodrastu, zaprijeti im tajanstvena opasnost u obliku cvjetova: crvene ruže, kitice plavih ljubica i bijeloga ljiljana. Braća su odolijevala nagovaranju cvjetova: „Uberi me i bit ćeš sretan!“ (1905: 19) Nakon tri godine pojavi se zlatokosa vila te im reče:

> Ne bojte se mene! Dolazim k vama da vam raspršim teške misli i brige, koje vas zbog onih cvjetova toliko muče i podgrizaju. Otiđite sutra u pamik zore u vrt, uberite one cvjetove i zaista ćete biti sretni! U zalog vam dajem moje oči. Ako se onim cvjetovima, koje ćete bez ikakve bogibli moći ubrati, ne proslavite i ne usrećite, tad ih bacite u najdublje more, neka tako ostanem za uvijek slijepa: proslavite li se i usrećite, onda mi ih povratite! Dok se dakle ne ispune moje riječi, pridržite moje oči, ali ih tajno čuvajte, jer svrne li, osim vas, tko na njih pogled, one će biti za mene mrtve. (Makale 1907: 21)

Kneževići stave viline oči u srebrnu kutiju i zakopaju duboko u zemlju. Nakon nekog vremena pođu u svijet po slavu i sreću. Namjere se na neki bogati grad gdje je živio kralj s trima kćerima. Ondje čuju kako kralj „kani udati sve tri kćeri, ali ne za vitezove, knezove ili koje druge okrunjene glave, već za one, koji učine nešto, čemu će se kralj i njegove kćeri začuditi.“ (Makale 1905: 23) Pomoću čarobnih cvjetova i vile pomagačice kneževići tri puta začude kralja i njegove kćeri. Kralj je održao obećanje i priredio svadbeno veselje. Kneževići su već zaboravili na vilu i dano obećanje, ali vila nije, nego odluči provjeriti jesu li zaslužili sreću.

Jednoga se dana pojavi siromašna slijepa djevojčica, zapravo skrivena vila. Zaneseni svojom srećom braća nisu u njezinoj sljepoći i zlatnoj kosi prepoznali vilu, nego su samo vidjeli bespomoćnu slijepu djevojčicu. Odmah odluče darovati joj viline oči. Odu u vrt i iskopaju srebrnu kutijicu s vilinim očima. Ali, prolazeći pored jezera, ugledaju slijepu zlatnu ribu koja progovori:

> Na dnu ovoga modroga i sjajnoga jezera zakopana je Sreća. Prošlo je do sada više tisuća godina, da je neprestance tražim, ali je nikako ne mogu naći, jer evo ni očiju nemam. Pjevam joj najljepše pjesme, ali se ona iz svoga teškoga sna nikako ne može prenuti. Nego nju jedino mogu sagledati ljudske oči, za to mi dajte dva vaša oka, stavite mi ih u glavu i kad je nađem, dat ću je vama, pa ćete biti sretniji nego što ste za svega života! (Makale 1905: 32)

A kada je dobila viline oči, „riba ih veselo pozdravi i zaroni u tamne dubine modroga jezera.“ (Makale 1905: 32) Braća su uzalud čekala i čekala zlatnu ribu i

Sreću. Zatim odu k slijepoj djevojčici i kažu joj kako su oči darovali slijepoj zlatnoj ribi koja će im zauzvrat donijeti Sreću. Tada slijepa djevojčica otkrije da je ona zapravo ona vila koja im je u zalog istine svojih riječi darovala svoje oči, a oni joj uzvratili poput crnih nezahvalnika te ih prokune i nestane.

Ruševine kneževskoga dvora i tri okamenjena kneževića i danas svjedoče o čudesnom događaju. Oko onoga čarobnog jezera slijepa vila, koja je više od svojih očiju voljela tuđu sreću, i danas nariče i pokušava uloviti zlatnu ribu. A kada to uspije…

> … gusle će istoga časa izroniti iz utrobe zemlje, te će mnijeti veselom i radosnom pjesmom, na glas koje probudit će se Sreća, koja u onom jezeru spava još od onih dana, kad su prvi ljudi počinili grijeh. Sreća će isplivati iz toga ukletoga jezera, te će iz svoje biserom i dragim kamenjem okićene košare prosuti zemljom svoje miomirisavo cvijeće i bit će tada kraj svakoj bijedi i nevolji, a svijet će – priča puk – biti sretan. (Makale 1905: 34)

U bajci **Čarobni prsten** Makale slijedi klasičnu kompoziciju. U neka davna i tajnovita vremena živio kralj sa ženom i trojicom sinova. Jednoga dana na zemlju nasrnu divlja plemena, sve opustoše, popale i razore, kralja zarobe, kraljicu ubiju, a sinovi uspiju spasiti život.

Nakon nekog vremena kraljevići krenu u svijet ne bi li pronašli domovinu i sreću. Kao pomagačica u nevolji pojavljuje se zmija koja im za pošteđen život daruje zlatan prsten s dragim kamenom čija je moć u ispunjavanju ljudskih želja. No, prsten ne ispunjava želje svima, nego samo onima koji su zaslužili. Zato zmija šalje braću u svijet da učine neko dobro djelo, pa će prsten pripasti onome čije djelo bude najplemenitije.

Kako je to već u bajkama, najstariji se sin uspije othrvati kušnji golema bogatstva, srednji spasi čovjeka sigurne smrti, a najmlađi oprosti krvnom neprijatelju i život mu spasi.

Zmija posluša kraljevićeve doživljaje i odgovori da su svi zaslužili pohvalu: najstariji kraljević, jer tuđe dobro nikada nije blagoslovljeno; srednji, jer u nevolji treba svakome pomoći, ali plemenito je djelo učinio najmlađi kraljević:

> Zaboraviti uvrede, oprostiti u duši svome neprijatelju, priteći mu u najvećoj nuždi u pomoć i spasiti ga očite smrti, to je kruna svih dobročinstava, koja kruni ljudsko srce. Prsten je tvoj. (Makale 1905: 59-61)

Zasluženi čarobni prsten najmlađi kraljević velikodušno podijeli sa svojom braćom: „Prsten je moj, ali ćemo svi skupa uživati njegove blagodati.“ (Makale 1905: 61)

Zatim se braća dogovore što će učiniti: oca osloboditi, majku oživjeti, kraljevstvo vratiti. Tako je i bilo.

Istinitost bajke i danas potvrđuje legenda o čarobnom prstenu zakopanu duboko u zemlji na mjestu gdje je nekada bio kraljevski dvorac.

Braća su u bajkama najčešće u sukobu, posebice se udruže starija protiv najmlađega. Pisac zna da je njegov primjer neobičan pa, želeći da mu se povjeruje u ovu velikodušnu priču, prepušta pučkoj legendi da posvjedoči istinitost njegovih riječi:

> Onog kraljevstva već davno nestalo, nestalo je kralja i kraljice i njezinih sinova. Samo - veli puk – ondje gdje je stajao kraljev dvor nalazi se duboko u zemlji ukopan onaj čarobni prsten. Tko ga nađe, bit će sretan – ne samo on, već njegov narod i domovina njegova. (Makale 1905: 62)

Bajka **Vjetar** tematizira motiv dvojice braće od kojih je stariji pohlepan i nepošten. Događaj je smješten u vrijeme “kad ljudsko oko nije poznavalo suze i kad u ljudskom srcu ne bijahu još nikle klice boli i muke. Bilo je to onda kad je na zemlji cvalo proljeće, kad se o snijegu još ni sanjalo nije.” (Makale 1907: 45) U tom su zemaljskom raju živjeli starac i njegova dva sina, a prehranjivali se vađenjem crvenih koralja iz mora. I tako iz dana u dan.

U zapletu se na obzoru pojavljuje neka čudna žena, zapravo same kosti bez mesa. Svojim staklenim očima žena je gledala tupim pogledom i nije se uzradovala kada je ugledala ovaj čarobno lijep otok. Ali, gdje god je nogom stala, sve je zamiralo i venulo. Braća su se uplašila i cijelu noć ostala skrivena iza litice, a kada je granula zora, vidjeli su kako je nakaza nešto na litici napisala i otišla. Bile su to riječi koje nisu odmah razumjeli: “I odlazim i ostajem!”, ali su ubrzo su saznali da im je umro otac.

U proljeće se pojavi patuljak i starijemu bratu ponudi grumen zlata u zamjenu za crvene koralje. Braća su složno krenula u lov na koralje, no preko noći stariji brat ukrade mlađemu više od pola ulova, tako da između njih dođe do sukoba u kojemu stariji ubije mlađega. Ali, pojavljuje se mudra vila i zlom bratu otima grumen čarobnoga zlata, jer on to zlato ne zaslužuje. Brat se nije mogao rišeti velikoga grijeha te i danas poput prokletnika luta morima u staklenome brodu.

> Proteklo je odonda bezbroj vijekova, a onaj bratoubica sveđer u onome staklenom brodu luta po moru. I bjesni more i dižu se valovi, ali brod nikako potonuti ne može i ne će do svršetka svijeta. Luta on u staklenom brodu po moru; kad ga umori silna žeđ, pije svoje suze i gladan grize meso svoje. A kad brat ubije brata, priča puk, uzbjesni vjetar, more zašumi, a valovi se dižu i valjaju pred sobom onu lađu, u kojoj bratoubica nariče i kuka, te nam se pričinja da more buči i šumi. Luta onaj putnik vazda po moru i sakuplja duše utopljenika, koje će na dan strašnoga suda predati u ruke vječne Pravde. (Makale 1907: 56)

1 bajka Jagode Truhelke

> - Pričaj nam, teta - moljaše mala Dana i namjesti se u svom krevetku.
> - Da, pričaj - ponovi joj bratac prebacivši se iz svog kreveta u majčin i roneći pod toplu perinu.
> (...)
> I tetka nema kud te počne da priča, a djeca s jedne se i s druge strane natisla pa hvataju riječi, sve dok im se očni kapci ne stadoše spuštati. Onda priči bude brzo kraj, a djeca se zadovoljno zavale u jastuke i ni pet ni šest zaspe. (Truhelka 1918: 1)

Prva riječ na prvoj stranici koju je Jagoda Truhelka napisala u *Zlatnim dancima* je glagol *pričaj* kojim je istaknut provodni motiv njezinih djela, ali i kultura življenja i socijalnih odnosa u Osijeku u 19. stoljeću:

> Priče se za dugih zimskih večeri nizale jedna o drugu, priče iz vremena, kad su tata i mama bili mali, u njima iznicale slike za slikom iz davnih dana zlatnoga djetinjstva, dok ih ne bude čitava knjiga. I sad eto je pred djecom malom i velikom na zabavu i razgovor i na prijatan doček. (Truhelka 1918: 2)

Jedne večeri zbog velikoga snijega na dječju radost otac i majka nagovore kumu da ostane i prespava kod njih. Te večeri kuma ispriča **Priču o zelenom vrapcu** koja je našla mjesto u Jagodinu opusu.

„Indi bio ti vam čovjek pa imao tri sina...“, (1918: 88) započela je kuma kada su Anica, Ćiro i Dragoš posjedali oko nje. Čovjek sazidao kuću, ali ona ne dopušta da se u njoj stanuje sve dok pod strehom zeleni vrabac ne savije gnijezdo. Prvo najstariji sin ode u svijet u potragu za zelenim vrapcem. Zastane pored jezera iz kojega iskoči žaba i zatraži da s njim ruča, što on odbije te ga žaba odmah skameni. Tako se sve isto dogodi i sa srednjim sinom. Najmlađi, pak, kada žaba predloži da s njim ruča, reče:

- Možeš, ne branim. Kada žabi ispriča s kojom je namjerom krenuo u svijet, ona ga pouči:

> Pođi preko devet carevina u desetu, tamo ima u cara sedamdesetisedam kavezova s pticama, u sedamdesetsedmom je zeleni vrabac. Uzmi toga jednoga vrapca, a u druge da nijesi dirao ni pošto. (Truhelka 1918: 89)

Ali, kada je najmlađi sin došao do zelenog vrapca, ne odoli, nego uzme još nekoliko ptica pa ga straža odmah uhiti. Na veliku mladićevu molbu straža ga oslobodi uz uvjet: ako iz kraljeve ergele dovede konja s devetnaest nogu, bit će slobodan.

Mladić opet do žabe po savjet što da uradi. Žaba reče neka ode do ergele i neka uzme sedamdesetisedmoga konja i nipošto još kojega. Mladić opet ne odoli, nego uzme još dva konja, ali ga straža uhiti i odvede pred kralja koji zapovjedi da ga odmah objese. Najmlađi opet stane moliti da ga puste na što kralj reče: - Ako mi doneseš carevu kćer, pustiću te i daću ti konja. (Truhelka 1918: 90) Žaba opet priskoči u pomoć i predloži da se ona pretvori u galiju s robom te da zajedno otplove u carevinu.

Kada carevna ugleda galiju s robom, zamoli oca da joj dopusti da nešto kupi. No, čim ona na galiju, najmlađi je zatvori, a sa žabom, koja se pretvori u carevnu, pođe kralju te mu reče: - Evo tebi careva kći, a meni podaj konja s devetnaest nogu. Tako najmlađi sin dobije konja, a žaba se u zgodnom trenutku opet pretvori u žabu.

Najmlađi sin je ispunio što se od njega tražio, ali je bio žalostan što mu nema braće. Kada žaba iz kamena oslobodi najstarijega i srednjega, sva trojica krenu kući. Žaba upozori najmlađega da će mu braća učiniti veliko zlo. Tako se i dogodi. Zavidna ga braća oslijepe, a zatim odu kući i plijen predstave kao svoje djelo. No, mogli su prevariti oca, ali ne i pticu i carevnu i konja: ptica nije htjela pjevati, djevojka nije htjela govoriti, konj se nije dao potkivati, sve dok se ne pojavi najmlađi brat. Kada je otac sve to čuo, razljuti se i htjede ubiti sinove, no najmlađi to ne dopusti.

Ovdje kumina priča prestaje, iako još nedostaje vjenčanje najmlađega sina i kraljeve kćeri. Priči je došao kraj, kada je kuma vidjela da je Dragoš zaspao. Ali nije i Ćiro. Njemu priča nije bila posve jasna.

> Ćiro je još štošta htio da zna, zapitkuje za ovo i ono, zašto se braća pretvorila u kamenove, jesu l' to onakvi kamenovi što strše u špiljama i onda kako im to kuća

nije dala da u njoj stanuju. Valjda zidovi nisu htjeli da stoje, pa kako im je mogao da pomogne zeleni vrabac. Ima li zelenih vrabaca? (Truhelka 1918: 91)[35]

Priča, pripovjedač, slušatelji

U pripovijedanju sudjeluju pripovjedač, slušatelji i priča. U Truhelkinim djelima scene pripovijedanja potpunije oslikavaju obiteljske socijalne odnose, kulturu pripovijedanja i kulturne prilike u Osijeku u drugoj polovini 19. stoljeća.

Truhelkini pripovjedači su služavka Kristina, vodonoša Trifun, učiteljica Magdalena Šrepl, drvosječa Đorđo, otac i kuma. Kristina je prepričavala biblijske prispodobe i svaku je znala „udesiti kao novu", vodonoša je znao „cigle dvije priče", učiteljica je pričala zanimljivo, drvosječa je pričao o svojim doživljajima, otac je moralizirao, kuma je znala puno bajki.

Slušatelji su neophodan dio u životu priče. U Truhelkinim djelima slušatelji su djeca željna i priče i druženja. Vratimo li se prvoj sceni *Zlatnih danaka*, vidimo: djeca prvo nagovaraju pripovjedačicu, posjedaju oko nje i u dugom trenutku tišine iščekuju priču, koju su već čuli, tko zna koliko puta. Pogledajmo još neke scene u kojima Truhelka opisuje slušatelje i ugođaj trenutka.

U Badnjoj večeri, kada kršćanski svijet iščekuje rođenje Maloga Isusa, Dragoš zamoli Kristinu:

> - Hoćeš pripovijedati od sveta tri kralja?
> - O badnjoj noći, Kristina, kako je išla sveta Marija sa svetim Josipom, nutkala Anica i ispuznuvši ispod stola ostala čučeći pred svojom 'kućom'.
> - Pa neka vam bude, o badnjoj noći! Pristane Kristina i počne.
> Nad sobom se spustio suton, kroz rešetku peći prosulo se crveno svjetlo žari po sobi, s prozora blistao blijedi sniježni sjaj, a zamalo zasvijetli i ulična svjetiljka, pa se razlije kroz prozor svjetlo u sobu. (Truhelka: Božić 1918: 104)

Pripovijetka *Trifun vodar* dovodi na scenu jednostavna čovjeka koji je znao zanimljivo pričati pa su djeca voljela kada već izdaleka zaštropoću kola s vodom. Djeca su voljela njegove priče, znala su se i šaliti na njegov račun, ali i lukavo postupati, ako je riječ o priči.

---

[35] Osim *Priče o zelenom vrapcu*, koju je ispričala kuma, Truhelka je zabilježila i priču *U sreći se ne ponesi. Aničina pripovijest o lijepoj Katinki* (Dusi domaćeg ognjišta 1930: 90-111), koju joj je ispričala učiteljica Magdalena Šrepl.

> Ali Trifun je znao još i da priča; a pričanje djeci bijaše kao pčelici med, pa su se čuvala da ga suviše ne naljute. Zato bi i gledala, da ga nekako opet udobrovolje, pa bi do zgode od Kristine ili mame izmamili šljivovice, pa njom namame vodara pa da im priča. (Truhelka: Trifun vodar 1918: 47)

I vodar se veselio djeci. Zasjeo bi na trupac...

> ... zagledao redom u djecu što se nanizala oko njega i očekljivo u njega upirala radoznale oči, te onako lukavo zažmirnuvši zapitao:
> - Indi, ja vama zar da pričam?
> - Da, čiča Trifune, pričaj nam, u jedan glas će djeca.
> - A šta ću da vam pričam? Priupita čiča iznova i u lulicu dune pa svu djecu zavije dimom.
> - Pričaj o Ćosi vodeničaru, viče jedno, a drugo će: - Ne, ne, ne, o zmijskoj carici ili o začaranom prstenu.
> Teško Trifunu pri tolikim željicama. Teško pa i nije. Jer Trifun je dosada djeci pričao samo cigle dvije priče, onu o Ćosi vodeničaru i onu o zelenom vrapcu; a sva je prilika da druge nije ni znao. (Truhelka: Trifun vodar 1918: 48)

Literatura

Crnković, Milan. 1978. *Hrvatska dječja književnost*. Školska knjiga. Zagreb.

Crnković, Milan. 1980. *Dječja književnost*. Školska knjiga. Zagreb.

Dürr, Oskar. 1909. *Kakve da budu pripovijetke za mladež*. Napredak. Zagreb.

*** *Izabrane Andersenove priče*. 1877. Matica hrvatska.

Krajačić, Ljudevit. *Naša omladinska literatura do potkraj devedesetih godina*.

Napredak: 55, 1914, 55-58, 88-89, 134-136, 182-185, 427-429, 475-477.

Krajačić, Ljudevit. 1927. *Savremena književnost za omladinu.* Napredak. Zagreb. -68.

Krajačić, Ljudevit. 1955. *Hans Christian Andersen, povodom stopedesetgodišnjice rođenja*. Pedagoški rad. Zagreb.

Magjer, Rudolfo Franjin. 1905. *Slavice, pjesmice i pripovijesti za hrvatsku mladež*.

Naklada Knjižare Ljudevita Szeklera. Osiek.

Magjer, Rudolfo Franjin. 1905. *Za cvjetne mladosti*. Naklada Knjižare Ljudevita

Szeklera. Osiek.

Magjer, Rudolfo Franjin. 1907. *Prijegled savremene hrvatske omladinske književnosti*. V Ljubljani.

Magjer, Rudolfo Franjin. 1907. *Hrvatska mladost*. Osiek.

Makale, Adolf. 1907. *Priče I*. Osiek.

Peroš, Vilim. 1940. *Problem suvremene dječje književnosti*. Napredak. Zagreb.

Škavić, Josip. 1910. *Uzgojna i obrazovna vrijednost priče*. Napredak. Zagreb.

Truhelka, Jagoda. 1918. *Kuma priča*. Zlatni danci. Istina i priča. Slike iz dječjeg svijeta. Naklada Knjižare Mirka Breyera. Zagreb.

BAJKOVITI SVIJET BOŽENE NĚMCOVE

Bajkoviti svijet Božene Němcove nastao je na češkim i slovačkim usmenim bajkama koje je spisateljica upoznala slušajući bakine priče. Poput Charlesa Perraulta i braće Grimm i Němcova stvara inačice koje izlaze u zbirci *Narodne bajke i predaje* (*Národní báchorky a pověsti*, 1846). Bajke Božene Němcove ne unose novine u poetiku klasične bajke, ali ih bogate maštovitim događajima i likovima.

Češki romantizam i realizam

Prijelaz češkog romantizma u realizam obilježava književnica i utemeljiteljica novije češke proze (Karpatský 1975: 31) Barbora Panklová poznatija imenom Božena Němcova (1820-1862). Osim zbirke *Narodne bajke i predaje* (1846) poznata su joj još *Koliba pod planinom* (*Chyže pod horami*, 1858), *Divlja Bara* (*Divá Bára*, 1855), *U dvorcu i ispod dvorca* (*V Zmku a podzámči*, 1856), *Prigorsko selo* (*Pohorská vesnice*, 1856), *Siromašni ljudi* (*Chudí lidé*, 1856), *Dobar čovjek* (*Dobrý člověk*, 1858). Najveću je popularnost stekla *Bakicom* (*Babička*, 1855), jednim od prvih djela europskog realizma u kojemu je glavni lik seoska žena. Suvremenica je braće Grimm i Andersena. Zbirku *Narodne bajke i predaje* izdaje 34 godine poslije Grimmove *Dječje i domaće bajke* (*Kinder – und Hausmärchen*, 1812) i 11 godina poslije Andersenove zbirke *Priče, ispričane za djecu* (*Eventyr, fortalte for børn*, 1835).

Božena Němcova piše prave bajke i priče o sukobu dobra i zla i pobjedi dobra te zasluženoj nagradi. Mnogi likovi svojim čudesnim sudbinama odvode čitatelje u siromašne kolibice i tajanstvene dvorce, kraljevstva na kraju svijeta i davna vremena.

Posebnu draž njezinim bajkama daju čudesni motivi: vilenjaci pretvoreni u putnike namjernike, čudesna moć zlatne kose, potraga za ognjenom pticom i morskom djevojkom, konjić koji govori, kraljević pretvoren u zvijer, ukleta djevojka u zmajevu dvorcu, sukob princa i zmajeva s devet, osamnaest i dvadeset sedam glava, sedam sinova pretvorenih u sedam gavranova, čarobni predmeti i čarobne riječi.

Božena Němcova: Narodne bajke i predaje, 1846.

Božena Němcova je obogatila i uljepšala bajkoviti svijet i danas popularnim bajkama: *O krasnoj zlatokosoj djevojci, O ognjenoj ptici i morskoj djevojci, Ružin pu-*

poljak, Dvanaest mjeseci, Ukleta djevojka, Princ Babaja, Mudri zlatar, Sedam gavranova, Mudra djevojka.

Bajka **O krasnoj zlatokosoj djevojci** smještena je u davna vremena u nekom siromašnom selu gdje živi siromašni postolar s bolesnom ženom. Davno su se pomirili s usudom koji im nije podario djevojčicu.

Jedne večeri na postolareva vrata pokucaju trojica namjernika, prerušenih vilenjaka, koji žele kušati njihovu dobrotu. Dobroćudni domaćini prime namjernike na konak ispričavajući se zbog siromaštva, a već ih ujutro dočeka nagradu - željeno djetešce. Radosni postolar zamoli svoje goste da budu kumovi njegovoj djevojčici. Poslije krštenja kumovi daruju kumče biranim darovima: prvi joj kum daruje ljepotu, drugi zlatnu kosu, treći moć da sve što u ruku uzme pretvori u zlato. Nakon skromnoga domjenka kumovi odu i više se nikada ne pojave.

Središnji dio bajke posvećen je zlatokosi koja je postala lijepa i dobra djevojka. Otkako je kolibica postala njezinim domom, više nije bilo gladi, nego ju je ispunjavala radost i zadovoljstvo.

Jednoga dana, kada je djevojka prala rublje na potoku, naiđe knežević. Čim ju je ugledao, zaljubi se i predloži da s njim pođe u dvorac. Djevojci se svidio knežević i odgovori da će rado poći s njim, ako dobije blagoslov svojih roditelja. Tako je i bilo. Nakon toga sretni je knežević dojahao u dvor i pripremio veliko svadbeno veselje. Svi su se veselili kneževićevoj sreći, osim stare domaćice, zapravo vještice, koja je priželjkivala da knežević oženi njezinu ružnu kćer. I smisli ona strašan plan.

Kada je svatovska povorka krenula iz zlatokosine kućice prema dvorcu, stara domaćica kao stari svat i njezina ružna kćer kao djeveruša sjednu u zadnja kola do mladenke. Uskoro su prolazili pokraj žitnog polja. Zla domaćica i njezina kćer brzo iskopaju zlatokosi oči i tako je oslijepljenu bace u žito. Ružna djevojka obuče lijepu mladenkinu haljinu i predstavi se kao mlada. Knežević je bio iznenađen njezinom ružnoćom. Naime, iako je vještica svojoj kćeri promijenila lice, joj nije mogla dati iskrenost i ljupkost prave nevjeste, jer to ni jedna niti druga nisu imale u duši.

Dotle je u žitu slijepa zlatokosa plakala i plakala, dok nije naišao neki seljak koji je vozio žito u grad. Zlatokosa mu ispriča što se dogodilo i zamoli ga da ju odveze u knežev vrt k starome vrtlaru. Kao nagradu za dobro djelo seljak je dobio pregršt zlatnoga žita.

Zlatokosa ispriča vrtlaru svoju priču koji joj obeća pomoći. Prema njezinu naputku vrtlar odlazi u crkvu noseći zlatnu ružu. Kada ružna djevojka ugleda zlatan cvijet, odmah ga poželi, ali je u zamjenu morala dati jedno zlatokosino oko. Sljedeće je nedjelje vrtlar ponio zlatni karanfil koji je djevojka također poželjela i zamijenila za drugo oko. Slijedi zlatokosin i kneževićev susret i vjenčanje. No, ružna i zla djevojka se veselila misleći da to knežević nju priznaje za ženu.

Na gozbi se veselilo i pričalo o svemu i svačemu. Knežević ispriča kako je neka baba lijepoj djevojci izvadila oči, a onda upita staru domaćicu što bi trebalo učiniti onome koji učini takav zločin. Vještica spremno odgovori da je i sam zaslužio takav postupak. - Neka ti bude što si sama sebi dosudila - reče knežević, a onda dovede zlatokosu i dalje su sretno živjeli. U dvorac se dosele postolar i njegova žena.

Zlatokosa djevojka Božene Němcove tipična je bajkovita siromašna i dobra ljepotica koju su roditelji dobrotom zaslužili. Ali, na putu do konačne sreće i ona mora proći dodatnu kušnju i potvrditi ili negirati dobrotu. Ona je i netipična, jer za razliku od mnogih sličnih likova postaje aktivnom junakinjom koja preuzima i usmjerava događaje i bori se za pravdu i konačnu pobjedu dobra.

Tipični su i ostali likovi: siromašni postolar i njegova žena, vještica i njezina kći i dobri pomagači: namjernici/vilenjaci/kumovi, seljak, vrtlar. Na kraju se svakome prema zasluzi dodjeljuje dobro ili zlo. Zlatokosa i knežević se vjenčaju, nisu zaboravili ni siromašnoga postolara i njegovu ženu, a zlo samo sebi presuđuje.

Lik zlatokose lutajući je bajkoviti motiv i u hrvatskoj književnosti, primjerice u Nazorovoj *Guščarici Anki* i Gardaševoj *Lahorki*.

U uvodu bajke **O ognjenoj ptici i morskoj djevojci** siromašni muž i žena nakon usrdne molitve dobiju sinčića. Njihovoj sreći nije bilo kraja. No, kada je dijete trebalo krstiti, nitko sa siromasima nije htio kumovati. Naiđe neki čovjek, prerušeni vilenjak, rekavši da će on biti kum djetetu, ali nema novca za darove; ima samo novčić od pet para. Nakon krštenja kum nestane, a roditelji spreme novčić, kao da ga nema.

Kada je dječak Janko odrastao, naumi u svijet okušati sreću. Baš se tada na vratima pojavi neki čovjek nudeći bijelca za novčić od pet para. Janko dade novčić koji mu je darovan na krštenju i s konjem krene na put.

Na putu konj zapne nogom o zemlju, a ono se pod kopitom pokaže zlatno pero ognjene ptice. Konj savjetuje Janka da uzme pero i dobro ga sakrije jer će mu u početku donijeti nevolju, a poslije sreću. A do konačne sreće koju zaslužju

dobri, Janko mora ispuniti još tri uvjeta: uhvatiti ognjenu pticu, čije je stanište preko visokih planina i širokih dolina na zlatnom brdu, nadmudriti najljepšu morsku djevojku i na dvor donijeti mrtvu i živu vodu.

Ružin pupoljak je inačica bajke *Ljepotica i zvijer* Jeanne Marie Le Prince De Beaumont. Trgovac odlazi na sajam i upita svoje tri kćeri što da im donese. Starije sestre odmah zatraže nakit i haljine, a najmlađa i najljepša ružin pupoljak. Otac je sve darove kupio, ali ružina pupoljka nije mogao jer je vrijeme ruža poodavno prošlo. Otac se žalostan vraćao kući i zanesen mislima zaluta u šumi. Najednom ugleda divan ružin grm i jedan jedini pupoljak. Razveseli se i otrgne pupoljak, no u taj se čas zatrese zemlja, nešto zagrmi, a iz grmlja izađe strašna zvijer koja ukori oca. Uplašeni čovjek za učinjenu štetu odmah ponudi blago, ali zvijer odbije rekavši: - Za ružin pupoljak ne tražim ništa drugo nego samo ono što ti prvo pođe u susret kad se vratiš kući. (Němcova 1954: 25)

Još se više otac ražalosti kada ugleda najmlađu kći kako mu ide u susret. Kada žalostan ispriča što se dogodilo, najmlađa kći reče da će postupiti kako je otac obećao.

Nakon tri dana djevojka se uputi u šumu. Kada je stigla do ružina grma i dotaknula ga, opet nešto zagrmi i zemlja se zatrese, a djevojka osjeti kao da je propala u zemlju. Kada je došla k sebi, ugleda crni dvorac i strašnu zvijer koja joj se uljudno obrati:

> Nemoj se ništa bojati, krasna djevojko, ništa ti neću učiniti. Šeći po bašti, idi u dvorac, tamo ćeš naći jelo i krevet, samo nemoj ni riječi progovoriti, makar ne znam što vidjela, makar te ne znam što mučilo, samo čekaj i budi strpljiva; kad pretrpiš muke, bit ćeš sretna. (Němcova 1954: 26)

Tri su noći svakakva čudovišta navaljivala na djevojku i mučila je, ali je ona sve muke i boli izdržala, a svako je jutro jedna trećina dvorca pobijelila. Treće je noći podnosila najstrašnije muke, ali u tome se trenutku dvorac zatresao, čudovišta su nestala, a pred djevojkom se stvori prekrasan momak, zapravo knežević, gospodar ovoga dvorca i čitavog kraja, kojega je prije mnogo godina jedna vještica iz osvete začarala i pretvorila u ružnu zvijer sve dotle dok ga ne oslobodi plemenita djevojka koja bi zbog njega podnijela mučenje i bol.

Razvidno je kako bajka Božene Němcove slijedi fabulu izvornika te se i pri ustroju pridržava klasične kompozicije (stalnoga uvoda, zapleta, vrhunaca i raspleta), broja tri (tri kćeri, tri uvjeta, tri noći, tri dana, tri dijela dvorca), dodatne kušnje (zbog drugoga pretrpjeti mučenje i bol), bajkoviti likovi (zla maćeha,

začarani knežević), pretvaranja (knežević se pretvara u zvijer), konačna pobjeda dobra i nagrada (vjenčanje), čarobni predmeti (šuma, ružin grm).

Likovi starijih sestara u obje su bajke oholi i samodopadni. U francuskoj inačici one usmjeravaju (bogatiju) priču, dok u češkoj inačici starije sestre nemaju značajniju ulogu, nego poredbenu, kako bi se uz njihovu samodopadnost istaknula skromnost i plemenitost najmlađe kćeri.

Osnovni motiv bajke **Dvanaest mjeseci** sličan je *Pepeljugi*: zla maćeha i njezina kći Holena mrze dobru i lijepu Marušku koja na zlo odgovara poniznošću i dobrotom. Zato su maćeha i Holena smislile kako da je se konačno riješe.

U cičoj zime pošalju Marušku u šumu po ljubičice, jagode i jabuke. Slabo odjevena i gladna djevojka je lutala, kad ugleda dvanaest kamenova na svakome sjedi jedan mjesec. Maruška im se obrati ljubaznim riječima i s poštovanjem. – Dobri ljudi, dopustite mi da se malo ugrijem, sva se tresem od studeni. (Němcova 1998: 111)

Kada se ugrijala, ispriča im zašto u siječnju traži ljubičice. Tada se pred Maruškom dogodi čudo:

> Siječanj se podigne, ode do najmlađeg mjeseca i metne mu malj u ruke govoreći: - Brate, pomakni se gore! – Mjesec Ožujak sjedne na najviši kamen i mahnu maljem iznad vatre. U tom času bukne vatra visoko, snijeg se poče topiti, drveće pucati, ispod bukve se zazeleni trava, u travi se zarumenješe pupoljci i nastade proljeće. U grmlju, skrivene ispod lišća, procvale su ljubičice, a bilo ih je toliko kao da je po zemlji prostrta velika plava marama. – Brže beri, Maruška, brže... - reče Ožujak. Maruška je sva radosna brala ljubičice i brzo ih je mnogo nabrala. Onda se mjesecima lijepo zahvali i veselo krene kući. (Němcova 1954: 31)

Kako li su se samo iznenadile maćeha i Holena, kada su ugledale Marušku s ljubičicama! No, odmah su je poslale u šumu po jagode i jabuke. Uz pomoć dobrih dvanaest mjeseci Maruška je nabrala punu pregaču jagoda i dvije jabuke. Uljudno zahvali dobročiniteljima i veselo krene kući. Maćeha i Holena su slasno pojele jagode, a kada su vidjele samo dvije jabuke, napale su Marušku da ih je putem pojela. Ljutita Holena odluči sama otići po još jabuka, uzme kožuh i maramu i krene, unatoč majčinoj molbi da to ne čini.

Kada je došla u šumu gdje su boravili mjeseci, neuljudna se Holena samo približi vatri bez pozdrava, a na pitanje, što traži po ovoj zimi u šumi, bahato odgovori:

- Što me pitaš, ti stara budalo... ne trebaš znati kuda idem!

Uvrijedili se mjeseci. Siječanj nabere čelo i zamahne maljem, a ono se nebo prekrije tamnim oblacima, vjetar jače zafijuče, snijeg poče padati. Budući da Holene dugo nije bilo, maćeha uzme kožuh i maramu pa u potragu. Snijeg je sve jače padao, vjetar fijukao i urlao po šumi. Tako su se maćeha i Holena izgubile u začaranoj šumi.

Kod kuće ih je nestrpljivo čekala Maruška. Pospremila je kućicu, nahranila kravicu, već je i vreteno bilo puno, a njih nema. I sutradan se nadala njihovu povratku. Pripremila je doručak i ručak, ali njih nije bilo.

Kao dobar lik Maruška je na koncu zaslužila kraljevstvo: kućicu, kravicu i komadić zemlje. Namjenjujući Maruški smrt u sniježnoj vijavici, maćeha i Holena su presudile same sebi.

Bajka **Ukleta djevojka** poučava kako je lakomost jednaka prokletstvu i donosi samo nevolje. Jednoga dana bogati seljak pođe u ribolov. Dva puta zabaci mrežu i oba je puta ulov bogat. Polakomi se i baci mrežu i treći put, no tada strašan zmaj ukori seljaka i zatraži njegovu kćer za ženu. Seljak se žalostan vrati kući i ispriča što se dogodilo. Dok je majka očajavala, kći predloži ocu da je pred zmajem sakrije. Otac odmah sazida tvrdu kulu i u nju sakrije kćer, a velika željezna vrata zaključa sa sedam brava.

U određeno vrijeme eto zmaja i lako ugrabi seljakovu kći. Nakon nekog vremena žena rodi sina, pred kojim su roditelji skrivali istinu o otetoj sestri. Kada je dijete doraslo do snažna i hrabra mladića, pođe u potragu za sestrom, unatoč roditeljskoj molbi da to ne čini. Na koncu ga roditelji blagoslove i opreme, a majka mu dade sjajan kamen koji po noći svijetli i pokazuje put.

Mladić je putem činio dobra djela. Na jednoj je livadi pomirio lava, hrta i gavrana koji su se svađali oko plijena, a oni mu u znak zahvalnosti daruju svoju dlaku i pero, ako se nađe u nevolji, pomoći će mu.

Zatim je naišao na dvorac. Prolazio je kroz mnoge sobe, a nigdje nikoga nije bilo. Vrata su se za njim sama zatvarala i on zaključi da se našao u čarobnome dvorcu. Kada je pala noć, pojavila se ukleta djevojka i savjetovala mu da odmah napusti dvorac, dok nije došao strašni zmaj koji ju je od roditelja ukrao. Brat spozna sestru i kaže da se bez nje ne vraća. Ali, treba pobijediti strašnoga zmaja, jer dok je on živ, s djevojke se ne može skinuti kletva.

Sestra sazna da se zmajev život nalazi u njegovu najstarijem bratu, kojega nitko ne može nadjačati i ubiti. Jer, kada bi ga tko uspio ubiti, iz njega bi izletjela

golubica, iz golubice jaje i tek kada bi mu netko uspio baciti jaje u čelo, tek bi tada uginuo.

Pripremi sestra čuturicu čudotvornog vina i konja koji zna gdje boravi najstariji zmajev brat. Put je bio dug. Jurili su iznad brda, dolina, rijeka, potoka, polja, provalija, sve do sedamdeset i sedme zemlje gdje će uz pomoć čudotvornih predmeta uspješno nadvladati starijega zmajeva brata i golubicu, a onda jajetom ubiti okrutnoga zmaja. Brat i sestra odu po svoje roditelje da svi zajedno požive u kneževini, sretno i zadovoljno.

Bajka se mogla i dalje nadograđivati: dobra pastirica mogla je postati momkovom nevjestom, a neki kraljević sestrinim mladoženjom. A možda tako i bude.

Bajka **Princ Babaja** pripovijeda o starijemu bratu blizancu koji, smatrajući da mu je povrijeđeno pravo prvorođenca na prijestolje, odlazi u svijet po pravdu. Naime, dok se kralj nalazi u sedmogodišnjem ratu, kraljica rodi sinove blizance. Stariji je bio jači, mlađi slabiji i potrebniji višnje pažnje i njege, pa ga je majka više držala uza se, a ni on nije volio bez nje napuštati dvorac.

Kad je dječacima bilo sedam godina, vrati se kralj iz rata. Na kraljevo pitanje, koji je sin stariji a koji mlađi, kraljica majka podmetne mlađega za starijega. (1954: 57) Stariji se sin osjeti poniženim pa kada poodraste požali se konjiću i reče mu da bi najradije otišao od kuće. Konjić, koji odsada preuzima radnju, podupre njegovu nakanu, ali samo uz roditeljski blagoslov. Tako je i bilo.

Kraljević i konjić krenu na put te stignu u neko kraljevstvo pored stijene. Konjić nogom udari o nju, stijena se otvori i oni ugledaju lijepu prostranu štalu. Zatim konjić poče poučavati kraljevića: neka ode u kraljevski dvorac, učini se nijemim momkom tako da se kralj sažali i zaposli ga.

Ubrzo mladić stekne mnoge simpatije: sve je s lakoćom radio, sve je stizao, a najradije se družio s trima lijepim kraljevnama, od kojih je najmlađa bila najljepša. Na putu do konačne sreće kraljević još mora pobijediti zmajeve s devet, osamnaest i dvadeset sedam glava, pobijediti neprijatelje koji su napali kraljevstvo, ali ni u kojem slučaju ne smije otkriti svoju osobnost.

Nakon svake pobjede tajanstveni je vitez nestajao, dok su kraljevne čeznule za njegovom ljubavlju. Nakon ispunjenih uvjeta kralj priredi veliko slavlje na kojemu će njegove kćeri izabrati buduće muževe. Obraćajući se zasluženim knezovima, reče:

> Moji prijatelji – reče kralj – rekao sam da ću dati svoje tri kćeri za žene onima koji budu u borbi najviše pomagali. Ali vi ste mi svi vjerno pomagali i zbog toga sam donio ovu odluku da ne bih učinio kome nažao. Stanite u red, svaka od mojih kćeri bacit će s balkona zlatnu jabuku, kome se dokotrlja jabuka, taj će biti suprug princezin. Jeste li zadovoljni? (Němcova 1954: 65)

Prva se zlatna jabuka dokotrlja do lijepoga kneza, druga do lijepoga viteza, a treća do nijemoga mladića. No, kraljevna nije znala da je nijemi momak tajanstveni osloboditelj u kojega se zaljubila, pa se žalosna povuče u sobu. Dotle su se u perivoju pobjednici nadmetali u borilačkim vještinama. Nakon nekog vremena pridruži im se hrabri vitez kojega su sve tri kćeri priželjkivale za muža. U zgodnom trenutku vitez se otkrije najmlađoj kraljevni koja, vidjevši da je Babaja vitez koji joj je spasio život, s veseljem pristane na udaju.

U bajkama najmlađi sinovi i kćeri trpe bol, poniženje, nepravdu koju im nanose starije braće i sestara, ali i roditelja, poglavito majke. Oduzimanjem prava na prijestolje, i Babaja je u svome domu doživio nepravdu, osobito što ju je počinila majka. Napuštanjem doma Babaja se sukobljava s novim zaprjekama, zmajevima i ratnim osvajanjima koji ga se izravno ne tiču, ali su mnogostruko neophodne. Uz čarobnog konjića kao nadnaravnoga pomagača u nevolji i uz njegove mudre savjete, Babaja svlada trojicu zmajeva i pomogne kralju u obrani kraljevstva kao i oslobađanju kraljevstva, i na koncu se s voljenom kraljevnom vraća u roditeljski dvorac. Ondje saznaje da mu je otac-kralj umro te on postade nasljednikom i do smrti bijaše sretan sa svojom nevjestom. Kao što je to u bajkama, majka (i otac) ne snosi kaznu za počinjeni grijeh, nego se može vjerovati da je sin Babaja svojim dobrim djelima otkupio njezine grijehe i time istodobno svoju dušu oslobodio tereta.

Bajka **Mudri zlatar** personificira Mudrost i Pamet. Glavni lik je mladić koji u osamnaestoj godini ostaje bez roditelja i sam skrbi o sebi. Odlazak od kuće u bajkama znači odlazak u životnu školu. Kada mladić napušta dom, susreću ga i pozdrave Mudrost i Pamet te je on „od toga časa – bar tako kažu – bio mudar i pametan kao da je visoke škole izučio i čega god se prihvatio, sve mu je uspijevalo“. (Němcova 1954: 69)

Mladić se zaustavi pred zlatarskom radionicom i poželi postati zlatarom. Iako je majstor u početku sumnjao u njegove sposobnosti, pokazalo se da je on izvrstan učenik te je ubrzo i majstora nadmašio. Majstor i majstorica bili zadovoljni i naumili ga, ostane li dobrim i poštenim momkom, posvojiti i predati mu bogatstvo.

Mnogi bajkoviti siromašni i dobri likovi do konačnoga dobra moraju potvrditi svoju dobrotu, sučeliti se zlu i nadvladati ga. Pred mladoga je zlatara postavljen težak uvjet: prisiliti kraljevnu da progovori, ako to ne učini za tri dana, ode mu glava. Prije njega to su uzaludno pokušavali mnogi mladići, neki i glavu izgubili. Ne zna se zašto je kraljevna zašutjela, no na sva je pitanja i molbe da progovori ostala nijema, ni pomaknula se nije.

Naš mladić bez ikakva straha iznese kralju svoju namjeru te izazovnim pitanjima uspije nagovoriti kraljevnu da progovori. Kada je mladić ušao u sobu, kraljevna nije obraćala na nj pozornost, ali je odgovorila na pitanje:

> - Odluči, krasna sliko, ljutu prepirku koja se vodi u ovom dvorcu: rezbar je napravio lutku, krojač je za nju sašio haljinu, a govornik je naučio govoriti. Kome sada pripada lutka?
> Kraljevna je odmah odgovorila: - Kome će pripadati nego onome koji joj je dao govori? (Němcova 1954: 74)

Zadovoljni se mladić pokloni i napusti sobu. Susret se s kraljevnom još dva puta ponovi uz isto pitanje i isti odgovor. Treće večeri sam se kralj uvjeri da je mladić izazvao kraljevnu na govor pa priredi svadbu. Mladi je vladar vladao mudro i pametno pa su ga svi voljeli i bili zadovoljni. A poučen životom, kralj je svojim sinovima naredio da prije svega izuče bilo kakav zanat.

U bajkama se najčešće ističe dobrota kao uvjet do konačnoga dobra. Bajka *Mudri zlatar* poučava da su, pored dobrote, mudrost i pamet najvažnije ljudske osobine. U *Mudrome zlataru* nema zlih likova, kao da su ustuknuli pred mudrošću i pameću. Primjerice, sam zlatar odaje mladiću priznanje, kada uvidi da je bolji majstor od njega: - Mladiću, od danas si majstor, ja ne mogu više da ti naređujem, ti si me prestigao!

Tako su i ostali naučnici, koji su se u početku šalili njegovoj nespretnosti, ubrzo zašutjeli, jer „što god je Radoš uzeo u ruku, sve mu je uspijevalo, a ono što su drugi učili dvije godine, naučio je Radoš za sedmicu". (Němcova 1954: 70)

Ponekad se u bajkama majke ponašaju poput zle maćehe. Npr., kao što Andersenova maćeha u bajci *Divlji labudovi* pretvara jedanaestoricu pastoraka u labudove, tako i majka svojom kletvom pretvara sedmoricu sinova u gavranove. U bajci **Sedam gavranova** Božene Němcove dogodilo se to ovako.

Jednoga dana majka je sinovima obećala ispeći pogačicu, ako budu mirni. Djeca nisu mogla održati obećanje te majka izrekne kletvu: - Dabogda postali gavranovi!

Sve se zbilo u trenutku: dječji nemir, majčina kletva, pretvaranje u gavranove, njihov žalosni pogled prema majci i let prema nebu, majčino kajanje. Prekasno. Oboje su, i otac i majka, teško podnosili bol za djecom, ali kada se rodila djevojčica, roditelji su se posve njoj posvetili. Bolna tajna ostala je skrivena u njihovu srcu.

Jednoga dana djevojčica pronađe u sanduku dječačku odjeću i obuću. Iako je prošlo nekoliko godina, roditelji još nisu mogli govoriti o prevelikoj boli pa su na kćerina pitanja samo plakali. U kući je živjela i neka stara žena koja se sažali na sestrina pitanja i ispriča što se dogodilo. Otada se nemir uselio u sestrino srce. Kada je djevojka napunila osamnaest godina, izmoli roditeljski blagoslov, majka joj da prsten prema kojemu će braću prepoznati, i krene u svijet. U čarobnoj šumi naiđe na usamljenu kućicu u kojoj je stanovao Vjetar. Djevojka ga zamoli za pomoć, ali on nikada nije ni čuo niti vidio braću gavranove. Dosjeti se, možda bi o tome nešto znao njegov brat Mjesec.

Djevojka je dobra i umiljata te poput Andersenove Gerde (*Snježna kraljica – bajka u sedam priča*) ima moć u srcu. Kada je odlazila od kuće, ništa nije imala osim sestrinske ljubavi koja ju je hrabrila. Svoju umiljatost i blagost djevojka pokazuje u susretu s nadnaravnim likovima koji imaju ulogu pomagača u nevolji: s mirisnim Vjetrom, srebrnokosim Mjesecom i zlatokosim Suncem. Kada ju Vjetar zatekne u svojoj kući i strogo upita što tu radi, djevojka blago zamoli da se ne ljuti, umorna je i moli odmor u njegovu domu. Nakon takvih riječi opaki se Vjetar odmah udobrovolji i pruži joj dobrodošlicu.

Budući da ništa nije znao o braći gavranovima, odnese Mjesec djevojku k bratu Suncu. Sunce se maglovito prisjeti kako je u nekoj dalekoj zemlji vidio braću i odluči pomoći. Znajući kakve ih sve nevolje čekaju na putu, za večerom savjetuje djevojci da pokupi preostale kosti jer će joj trebati u nevolji. Tako je i bilo.

Kada je brat Sunce na svojim kolima odvezao djevojku do udoline okružene stijenama, ostavi ju da se dalje sama snalazi. U jednoj je špilji stan nalikovao na kućicu sedam patuljaka i ona pomisli da bi to mogao biti stan njezine braće, posebice kada je izbrojila sedam krevetića, u sredini stol prostrt za sedam osoba. Hrane je bilo dosta i vatra još nije bila utrnula. Sestra je odmah pripremila omiljena jela svoje braće, priredila stol i umorna legla na krevetić. Malo poslije eto braće i ugodno se iznenade kada saznaju da je ona njihova sestra. Sestru je zanimalo kako ih se može osloboditi kletve. Spremna na svaku žrtvu obeća da će uraditi sve baš kako treba: posijati lan, oplijeviti, istrgati, pripremiti za predenje, od prediva istkati platno, platno izbijeliti i sašiti sedam košulja. Za to vrijeme ne

smije progovoriti ni jednu jedinu riječ. Djevojci se žrtva ne učini teškom. Zatim se rastane s braćom, nastani u izdubljenoj vrbi i sve uradi kako je trebalo.

Jednoga dana dok je prela, naiđe čovjek koji je ugleda i zanesen njezinom ljepotom obavijesti gospodara. Ne mareći što je djevojka nijema, gospodar je odvede u dvorac gdje je čeka nova kušnja u liku zle gospodareve polusestre. Čitav je dvorac oduševljeno dočekao novu gospodaricu, posebice kada se otkrilo da je umiljata i dobra. Nakon nekog vremena mlada gospodarica osjeti da će roditi. Polusestra je već smislila plan kako će se riješiti djeteta.

Baš pred ženin porod prijatelj pozove gospodara da dođe k njemu i presudi u nekakvu sporu. Kada je gospodar otišao, žena rodi sina, a polusestra ga baci kroz prozor i na njegovo mjesto stavi mače te razglasi da je mlada gospodarica poludjela.[36] Nesretna djevojka nije smjela protusloviti, jer bi time prekinula žrtvu koju podnosi za iskupljenje svoje braće. Zla polusestra još razglasi da je brat poslao pismo u kojemu naređuje da se mlada gospodarica spali na lomači. Narod je očekivao spektakl spaljivanja vještice, dok je gospodarica završavala posljednji rukav sedme košulje. Polusestra nije dopustila da se rukav završi i tako u potpunosti ispuni žrtva, nego uradi sve da se djevojka što prije spali.

Mlada gospodarica složi posljednju nedovršenu košulju i uzdahne:

- Braćo moja draga, ja sam svoj zadatak izvršila, a gdje ste vi?

U tome trenutku nastane velika oluja, doletješe sedmorica gavranova noseći na krilima djetešce koje dadoše majci. Djevojka brzo uzme košulje i jednu po jednu baci na braću pa se oni pretvore u naočite mladiće, samo najmlađemu, zbog nedovršene košulje, ostane sedam pera na ramenu. Baš tada uđe u dvor gospodar koji se razveseli vidjevši da je istina drukčija od one koju mu polusestra prikazala. Dotle narod, vidjevši kakvo je zlo polusestra učinila, osudi je na smrt i spali na lomači, kako si je i sama bila presudila. Gospodar proda imanje te sa sinom, ženom i njezinom braćom ode k njihovim roditeljima. Svi su nastavili sretno živjeti.

Motiv djevojke koja mudrošću i razboritošću nadjača suca ili kralja poznat je i usmenoj i autorskoj bajci i priči. U hrvatskoj usmenoj priči *Mudra žena* (Zalar 1997: 59) djevojka zna odgovor na sve kraljeve zadatke i pitanja. Kralj djevojku

[36] Slično se događa u Puškinovoj *Bajci o caru Saltanu*. Pred caričin porod car dobije poziv u vojsku. Nedugo zatim carica rodi sina, ali zle caričine sestre i svekrva poručuju caru da mu žena „nije rodila ni kćer, miša, žabu gadnu / već nakazu neku jadnu". Na kraju se otkriva istina, a grešnicima se oprašta.

oženi, ali, ne mogavši podnijeti mudriju ženu od sebe, naredi joj neka sutra ujutro napusti dvorac i ponese što joj je najmilije. Djevojka opije kralja i odveze ga u svoju kolibicu. Kada se kralj probudio, zaprepasti se gdje se to nalazi i upita djevojku zašto ga je ovdje dovela.

> - A zar mi nisi rekao da uzmem sa sobom najdraže iz dvorca. A ti si mi najdraži i tebe sam uzela. I stoj tu!
> - Dobro, neka si me uzela, vidim da si mudrica. Ho'mo mi natrag. – I odu u dvorac. (Němcova 1954: 59)

Sličan je motiv u češkim usmenim pričama čiju je obogaćenu inačicu zapisala Božena Němcova s naslovom **Mudra djevojka**. Osim o djevojačkoj mudrosti govori se i o pravdi i nepravdi. Glavna junakinja je kći siromašnoga mlađeg brata, primorana je još djevojčicom služiti u kući bogata strica. Stric joj za vjerno služenje obeća tele.

- Kad budeš odlazila od mene, dat ću ti lijepu kravicu. Upravo imamo tele od četiri nedjelje, othranit ću ga i tebi će ono biti, sigurno, milije nego pare. (Němcova 1955: 48)

No, kada su istekle tri godine, stric pogazi riječ govoreći da ne može toliko dati jer „to nije ni obećao". (1954: 49) Mudra djevojka nagovori oca da pravdu zatraži kod suca, a on nakon razmatranja zaključi da je pravo na strani siromašnoga brata. No, ne želeći naljutiti bogataša, pozove obojicu i postavi im zagonetku:

> - Što je najbistrije, što najslađe i što je najbogatije? Tko odgovori, njegovo je pravo. Žalosna braća odu kućama. Bogataševa žena odmah riješi zagonetku rekavši da je njihov psić najumiljatiji, njihov med najslađi, a njihov sanduk pun dukata – najbogatiji. Bogataš mirno ode na počinak.
> Kada siromah svojoj kćeri prepriča zagonetku, ona mu odgovori:
> Kad vas prokurator upita, recite da je najslađi san, najbistrije oko, a najbogatija zemlja od koje sve nastaje. Ali pazite što vam kažem, nemojte nipošto reći od koga ste saznali. (Němcova 1954: 49-50)

Sudac je poslušao i jedan i drugi odgovor i presudio: krava pripada siromašnom bratu. Na sučevo navaljivanje siromah otkrije da ga je poučila kći, pa joj sudac postavi novu zagonetku:

> - E, pa dobro, kad je tvoja kći tako pametna, neka sutra dođe k meni. Ali to ne smije biti po danu niti po noći, ne smije biti ni naga ni obučena, ne smije doći ni pješke ni kolima. (Němcova 1954: 51)

Siromah se zabrinuto vratio kući, ali kćer je zagonetku riješila ovako:

Na sebe je navukla mrežasto tkanu vreću, obula je jednu cipelu i kada je bilo oko tri sata poslije ponoći, sjedne na kozu napola jašući napola pješice. Sudac je sve to gledao kroz prozor te prizna da je djevojka zaista pametna i pripremi svadbu. Prije vjenčanja zaprijeti joj da se ne smije miješati u njegove poslove. Djevojka obeća, ali ne održi riječ. Prvo se umiješala u nepravednu presudu oko ždrebeta.

Sporila se dvojica seljaka: jedan je imao kobilu, drugi pastuha. Kada je kobila oždrijebila ždrijebe, svojatala su ga obojica seljaka. Bogati seljak potkupi suca i on presudi da je ždrijebe pastuhovo. Ne mogavši otrpjeti nepravdu, mudra žena pouči siromašnoga seljaka: neka se popne na brdo i baci mrežu kao da lovi ribu.

Sutradan mudra žena pođe sa svojim mužem u šetnju baš pored toga brda. Kad ugledaju čudnovat prizor, upita sudac seljaka što to radi, a on odgovori da lovi ribu.

> - Ludo jedna, tko je ikad čuo da ribe žive na vrhu planine?!
> - Kad pastusi mogu imati ždrijebad, mogu i na brdu ribe živjeti – odgovori seljak. (Němcova 1954: 53)

Postiđeni sudac promijeni odluku, a seljaka primora da mu kaže tko ga je poučio. Seljak prizna. Ljutiti sudac spočitne ženi da je prekršila dogovor i naredi neka napusti njegovu kuću i ponese što joj je najmilije. Sukog se raspleće kao u usmenoj bajci.

Mudra djevojka je aktivan lik koji usmjerava događaje i mudrošću se bori za pravdu i istinu. Pokazala se i dobrom učiteljicom, a u njezinu se načinu može prepoznati mudrost Mačka u čizmama i Palčića ili Pometa koji su poput nje podređeni, ali postupcima pokazuju da su pametniji od moćnih gospodara. Mudrost i inteligenciju djevojka pokazuje u svakome sukobu. Posredno i slikovito djevojka poučava suca što je pravda, režira situaciju, dijeli uloge i dijaloge i pobjeđuje.

Pod utjecajem činjenica lik suca se mijenja, može se reći da je jedan od rijetkih likova koji priznaje svoju nerazboritu odluku i ispravlja je. Na početku priče on je potkupljiv, nadmoćan i nepravedan. Uviđa mudrost svoje žene, ali je drži u podređenu položaju, ne dopuštajući joj da utječe na njegove odluke. Odlučno i jasno sudac pred vjenčanje upozorava djevojku kako se ne smije „miješati u njegove poslove, u njegovo suđenje i ostalo, jer će se inače smjesta vratiti svome ocu“. (1954: 51) Suprotno obećanju ona režira ključnu scenu koja će utjecati na sučevo obraćenje: kao kulisu bira stijenu, oštećeni seljak glumi suludog ribara koji na

stijeni lovi ribu, publiku čine sudac i njegova žena i mnogi prolaznici. Seljakov odgovor: „Lovim ribe!“, (1954: 53) nasmijao je sve prisutne, pa i suca, no taj je smijeh za suca imao gorak okus.

Na kraju spisateljica još jedanput stavlja suca u situaciju kojoj nije dorastao, ali on priznaje svoje grijehe i djevojci odaje priznanje. Njegova se veličina zrcali u priznanju pogrješaka i poučku koji iz svojih postupaka uviđa. Spoznavši mudrost svoje žene, oprašta joj poniženja koja mu je priuštila: - Sve ti opraštam. Ali tek mi je sad jasno da si pametnija od mene i zbog toga od današnjeg dana sudit ćeš ti, a ne ja. (Němcova 1954: 55)

Jezične i stilske osobine

Bajkoviti svijet Božene Němcove utemeljen je na usmenoj književnosti. Poput Charlesa Perraulta i braće Grimm Němcova stvara jedinstven svijet prepleten od zbiljskoga i nadnaravnoga svijeta tako da nema prijelaza iz jednoga u drugi. Sukob dobra i zla ispričan je jednostavno s odmjerenim opisima, pripovijedanjima i dijalozima. Od zapleta do raspleta fabula teče uzročno-posljedično, a zanimljivost i dinamičnost daju joj i susljedni događaji: začarana djevojka će se osloboditi tek kada se ubije zmajev stariji brat iz kojega će izletjeti golub a iz goluba jaje i to jaje će na koncu ubiti zmaja. Kako bi oslobodila braću gavranove, sestra mora: posijati lan, oplijeviti ga, istrgati, pripremiti za predenje, od prediva istkati platno, platno izbijeliti, sašiti sedam košulja, a za to vrijeme ne smije ni riječ progovoriti, unatoč teškim nevoljama i prijetnjama.

Događaj je smješten u kolibice i dvorce, „tamo preko visokih planina i širokih dolina na zlatnom brdu“. Do raspleta se često mora proći čarobnom šumom u kojoj dobri nailaze na mnoga zla kojima se odupiru uz pomoć likova pomagača. Posebnu draž bajkama daju tajne, pretvaranja i prerušavanja. Ponavljanje u ovoj zbirci odnosi se na brojeve tri i sedam: tri uvjeta, tri brata (*Vjetar, mjesec, Sunce*), tri noći čudovište napada djevojku; sedam brava, sedam gavranova, sedamdeset i sedma zemlja.

I dobri i zli likovi su tipični, najčešće statični. Mladići i djevojke napuštaju dom da bi se razriješio sukob ili nepravda. Odlazak se od kuće često može protumačiti i kao put odrastanja. Npr., sin siromašnoga čovjeka i žene jednoga dana reče roditeljima: - Dragi roditelji (...), dosta ste se brinuli o meni, već sam dosta jak i mogu se brinuti o sebi. Molim vas, pustite me, htio bih vidjeti svijet. (*O morskoj ognjenoj djevojci*). Ili, kako bi se razriješio sukob između ribara i zmaja,

sin napušta dom, a nakon oslobađanja sestrice iz začaranoga dvorca opet se vraća u dom. (*Ukleta djevojka*) Ili, uvriježeni stariji princ, kojemu je oduzeto pravo prvorođenca na prijestolje, napušta dom i odlazi u neizvjesnost, čini dobra djela, a osjetivši sklad, vraća se u dom. (*Princ Babaja*)

Zanimljivo je da Němcova oslikava ženske likove koji preuzimaju inicijativu i utječu na sudbinu: zlatokosa djevojka (*O krasnoj zlatokosoj djevojci*), morska djevojka (*O ognjenoj ptici i morskoj djevojci*), a kćer siromašnoga mlađega brata usmjerava i svoju i tuđu sudbinu (*Mudra djevojka*).

Neki likovi postupaju na razini najviših kršćanskih vrijednosti. Najmlađa kći podnosi veliku žrtvu ne bi li spasila ukletog mladića (*Ružin pupoljak*), sestra podnosi žrtvu i spašava braću koju je majka brzopleto proklela i pretvorila u gavranove (*Sedam gavranova*).

U bajkama nisu neobični nadnaravni likovi koji se pretvaraju kako bi pomogli dobrima, pa se nazivaju i likovima pomagačima: vilenjak se pretvara u dobronamjernika kuma i konjića koji govori, ne bi li mladome Janku pomogao u svladavanju strašnih muka (*O ognjenoj ptici i morskoj djevojci*), djedovi mjeseci pomažu poniženoj Maruški (*Dvanaest mjeseci*), lav, hrt i gavran pomažu bratu pri oslobađanju sestrice iz zmajeva dvora (*Ukleta djevojka*), vilenjak pretvoren u konjića pomaže princu Babaji (*Princ Babaja*), Mudrost i Pamet pomažu siromašnom zlataru (*Mudri zlatar*), Vjetar, Mjesec i Sunce pomažu sestrici u traženju uklete braće (*Sedam gavranova*). A neki dobri likovi mogu i sami steći moć pretvaranja, poput zlatokose djevojke koja sve što takne pretvara u zlato (*O krasnoj zlatokosoj djevojci*).

Bajka je vrlo stroga glede dodjele nagrade za dobrotu. Nije dovoljno biti dobar pa da bi se uživalo u vječnome dobru, nego se i dodatnom kušnjom provjerava:

- siromašnoga postolara i njegovu ženu, koji su cijeloga života bili dobri i pošteni, a ipak im se san o kćeri nije ostvario. Kada je već izgubljena svaka nada, vilenjaci se pretvaraju u putnike namjernike i mole konak. Postolar im ponudi sve što može – sirotinjsku dobrodošlicu, krov nad glavom i sve što je bilo za večeru. Ujutro se u kolibici nađe žensko djetešce, dugopriželjkivano; (*O krasnoj zlatokosoj djevojci*)

- najmlađu sestru, koja samovoljno odlazi k strašnoj zvijeri ne bi li spasila život svoga oca, ne znajući da će time i kraljevića osloboditi strašne kletve i postati kraljicom; (*Ružin pupoljak*)

- Marušku, koja o maćehi i njezinoj kćeri uvijek misli sve najbolje, pa i kada ju pošalju u smrt; (*Dvanaest mjeseci*)

- sestricu, koja ispuni zavjet čak i onda kada je u pitanju život njezina sina. (*Sedam gavranova*)

Zlo je, kao i u drugim bajkama, na početku ogromno i snažno, ali slabi prema kraju priče. Tako je u sedam od devet bajki na kojima se temelji ova interpretacija. Na kraju zle stigne kazna koju su namijenili drugima.

U nekim se bajkama nalaze vidni, mirisni ili zvučni motivi, koji nisu samo kulisa nego i sudjeluju u sceni. Primjerice, dobrota se zlatokosina iskazuje u florealnom stilu. (*O krasnoj zlatokosoj djevojci*) Kada ona išeta u vrt, onda vrt zasja odobravajući trenutak priželjkivanog susreta zlatokose i kneza:

> Kad je palo veče, izađe djevojka u vrt gdje je cvalo mnogo prekrasnoga cvijeća; ptice su krasno pjevale u gaju i djevojka tiho prošeta po vrtu među cvijećem i koji je god dotakla, postao je zlatan. (...) U vrt dođe i mladi knez da se prošeta, a krasna djevojka, čuvši korake, sakrije se iza ružina grmlja, ali je čuperak njezine zlatne kose zapeo za grančicu. Udubljen u žalosne misli koračao je knez pored grmlja – kad mu ispred očiju zasja zlatna kosa među ružama.
> - Tako mi svega, to je kosa moje nevjeste! – reče knez i začuđeno pruži ruku za zlatnom kosom na grmlju. U tom trenutku iz grmlja, kao da procva, izađe njegova zlatokosa nevjesta... (Němcova 1954: 9-10.

Kada sestrica (*Sedam gavranova*) zagrli Vjetar koji joj pomaže u nevolji, osjeti njegovu dobrotu: „... grudi su mu ispunjene mirisnim cvijećem, tako je prijatno mirisao njegov dah." (Němcova 1954: 80)

Poput mitološkog bića Janko (*O ognjenoj ptici i morskoj djevojci*) frulom doziva morsku djevojku, a ona mu se otkriva u najljepšem morskom pejzažu:

> Tu postavi bijeli, zlatom tkani šator. U šator smjesti zlatni stolić i na stolić izloži svakojaki skupocjeni nakit. Oko podne opazi daleko na moru da se nešto sjaji, kao da zlatna patkica pliva po vodi. A to nije bila patkica, to je bio zlatan čamac, a u njemu sjedila morska djevojka sa svojim drugaricama koje su veslale srebrnim veslima. Kad Janko prepozna morsku djevojku, počne prekrasno svirati na frulu. Njegovu pjesmu ču morska djevojka i, želeći saznati tko to tako divno svira, okrene čamac prema obali. (Němcova 1954: 19)

Literatura

Crnković, Milan. 1987. *Sto lica priče*. Školska knjiga. Zagreb.

Crnković, Milan – Težak, Dubravka. 2002. *Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955. godine.* Znanje. Zagreb.

Karpatskiý, Dušan. 1975. *Povijest svjetske književnosti* 7. Mladost. Zagreb.

Němcova, Božena. 1954. *Zlatokosa djevojka*. Sarajevo.

Pintarić, Ana. 2008. *Umjetničke bajke – teorija, pregled i interpretacije*. Filozofski fakultet Osijek, Matica hrvatska Osijek.

Težak, Dubravka. 1998. *Bajke, pregled i interpretacije*. DiVič. Zagreb.

Zalar, Ivo, prir. 1997. *Hrvatska usmene priče*. Nena Com. Zagreb.

BASNE O CVRČKU I MRAVU - OD KLASIČNE DO NOVE BASNE

"Umjetnost je nesiguran poziv koji nit' hrani nit' brani onog ko mu se oda," govori Andrićeva ovca Aja zabrinuta izborom zanimanja svoje kćeri Aske. Ta se Andrićeva misao može odnositi na sve umjetnike pa i na glazbenika cvrčka, junaka basne od Ezopa do danas.

Sukob između radoholičara i lijenčine prvo se dogodio u biblijskoj paraboli, a onda se, gotovo zauvijek, nastanio u basnama u kojima je nedvojbeno jasno tko je radoholičar a tko lijenčina.

Novo čitanje ili razgradnju klasične basne o cvrčku i mravu započela je u hrvatskoj književnosti Jagoda Truhelka prije stotinu godina, a nastavili Nada Iveljić i Josip Cvenić. U novim basnama cvrčak je u početku ponižen, no postaje aktivan i svjestan branitelj i promicatelj glazbe i profesije glazbenika, a i mrav se mijenja.

Cvrčak i mrav

Cvrčak je kukac iz reda polukrilaca (Hemiptera) prozirnih krila i tamna tijela, čiji se mužjak oglašava jednolikim cvrčanjem, piše u udžbenicima. U umjetnosti riječi cvrčak se smatra glazbenikom i simbolom ljeta, sunca, vreline i dobre volje, ali i lijenosti i nebrige za život.

U grčkoj se mitologiji vjerovalo kako cvrčak ima magične osobine. Nekima može pridonijeti i utjecati na lijep glas, a nekima najaviti nesreću. (1994: 83)

Na crtežima se često vidi u blizini žita, ili žito drži, s gitarom ili tamburom kako svira i veseli se. "Dovoljno je da samo trgne nožicom i odmah zazuji struna pod gudalom", zapisala je Jagoda Truhelka. (1932: 62)

Drugi znameniti kukac je mrav, kukac koji ne leti, živi u velikim zajednicama i gradi mravinjake. U biblijskim tekstovima i klasičnim basnama simbolizira marljivost i organiziran život. Zbog tih je vrlina postao uzorom poslovica i uzrečica: vrijedan kao mrav (neumoran je), ne bi ni mrava zgazio (ne bi nikome nanio ni najmanje zlo). Prva uzrečica ostaje njegovom trajno prepoznatljivom osobinom, dok će ovu drugu nove basne dovesti u pitanje.

Pouku o radinosti i lijenosti prvo ističe parabola *Lijenčina i mrav* (Izr 6,6-11) iz *Knjige Mudrih izreka*. Slijedi Ezopova basna *Cvrčak i mravi* (6. st. pr. Krista) i La Fontaineova *Cvrčak i mrav* (17. st). Isti motiv nadahnjuje nove basne: *Cvrčak – božji tucak* (1932) Jagode Truhelke, *Novu basnu* (2001) Nade Iveljić i *Cvrčak i mrvi* (2004) Josipa Cvenića.

U biblijskom se tekstu ne imenuje cvrčak kao neradnik, nego se općenito misli na lijenčine koje se apokaliptičnim tonom opominje kako je krajnje vrijeme da se ugledaju na mrave.

U Ezopovoj i La Fontaineovoj interpretaciji mrav proglašava cvrčka lijenim i nemarnim. Noviji basnopisci, Jagoda Truhelka, Nada Iveljić i Josip Cvenić, svoje izvedbe temelje na klasičnom sukobu, ali i cvrčka i mrava stavljaju u nov kontekst, tako da obojica imaju priliku pokazati tko su i što su, pa i dopuniti i promijeniti svoje ponašanje, stavove i mišljenje.

U izvedbama J. Truhelke i N. Iveljić to će se i dogoditi. Od pasivne žrtve cvrčak će postati braniteljem profesije glazbenika, a mrav od neosjetljivog tvrdice gluhog za glazbu - ljubitelj glazbe. U iskrenost mravljeg obraćenja posumnjat će basna Josipa Cvenića. Naime, mrav ugosti cvrčka, ali mu kaže: "... a sad idi i ne kvari mladež." (2004: 54)

Lijenčina i mrav (Izr 6,6)

Lijenčina i mrav (Izr 6,6)

Idi k mravu, lijenčino,
promatraj njegove pute i budi mudar:
on nema vođe,
nadzornika, ni nadstojnika,
ljeti se sebi brine za hranu
i prikuplja jelo u doba žetve.
A ti, dokle ćeš, lijenčino, spavati?
Kad ćeš se dići oda sna svoga?
Još malo odspavaj, još malo odrijemaj,
još malo podvij ruke za počinak,
i doći se tvoje siromaštvo kao skitač
i tvoja oskudica kao oružanik. (Izr 6,6-11)

Monolog govornika ili promatrača sa strane u paraboli *Lijenčina i mrav* (Izr 6,6-11) izgleda kao predložak za Ezopovu basnu. U ime moralnog autoriteta govornik se obraća lijenčini zapovjednim tonom: *idi, promatraj,* poziva na odgovornost: *dokle ćeš ti, kad ćeš,* upućuje na promatranje prirode, jer će samo tako postati mudriji. Budući da lijenčina i dalje mirno spava, govornik se razbjesni te ironično parafrazira njegove želje i ponašanje: "Još malo odspavaj, još malo odrijemaj...," ali neće još dugo, jer besposličarenje *kao oružanik* sigurno stiže na naplatu.

Govornik je jedini aktivni lik parabole, dok su ostali pasivni: lijenčina, koji je na sceni poput kulise i mrav, koji se javlja posredno kao uzor radišnosti.

Govornik hvali mudroga i dalekovidnog mrava, jer već za ljeta "brine za hranu / i prikuplja jelo", iako nema vođe, ni nadzornika, niti nadstojnika.

Na sličan način mravi se hvale i u petoj glavi *Brojčanih izreka*:

> ... mravi, nejaki stvorovi,
> koji sebi ljeti spremaju hranu. (Izr 3,25)

U biblijskoj *Knjizi mudrih izreka* (Izr 10,1-32) nekoliko je parabola na tragu poučka *tko ne radi ne treba ni jesti.* Npr.

> Tko sabira ljeti, razuman je sin,
> a tko hrče o žetvi, navlači sramotu. (Izr 10,4)
>
> Tko vlastitu kuću zapusti, vjetar žanje,
> a luđak je sluga mudromu. (Izr 10,29)
>
> Tko obrađuje svoju zemlju, sit je kruha,
> a tko trči za ništavilom, nerazuman je. (Izr 12,11)
>
> Marljiva ruka vlada,
> a nemar vodi u podložnost; (Izr, 12,24)
>
> Nemaran ne ulovi svoje lovine,
> a marljivost je čovjeku blago dragocjeno. (Izr, 12,27)
>
> Uzaludna je žudnja lijenčine,
> a ispunit će se želja marljivih. (Izr 13,4)

Ezop: Cvrčak i mrav – ili kako su mravi ponizili umjetnika

Ezop: Cvrčak i mravi (6. st. pr. Krista)

> U zimsko su doba mravi sušili žito koje je bilo od vlage nabreknuto. Dođe gladan cvrčak i stane od njih tražiti hrane. Mravi mu tada rekoše: - Zašto nisi ljeti skupljao hranu? On reče: - Nisam imao vremena jer sam krasno pjevao. Nasmijavši se oni mu rekoše: - Ako si u ljetno doba svirao, onda zimi pleši.[37] (Težak 1997:61)

Ona naplata koju predviđa biblijski tekst, "i doći se tvoje siromaštvo kao skitač / i tvoja oskudica kao oružanik" (Izr 6,6-11), stiže u Ezopovoj basni *Cvrčak i mrav* (6. st. prije Krista*)*. Prizvuk biblijskog naslova *Lijenčina i mrav* i imenica *skitač* upućuje na maloga pjevača / svirača / potukača / skitača koji cijelo ljeto uživa na vrelini sunca i neumorno pjeva, a kada zahladi, odlazi pred mravlja vrata i moli mrvicu kruha i zimski dom. Ta se Ezopova slika ponavlja više od dva tisućljeća: dok vjetar puše, pred pretrpanim mravljim hambarom ubogi cvrčak drhti i sluša mrava koji mu svake godine svejednako ironičnim tonom ponavlja mudar savjet: "Ako si u ljetno doba svirao, onda zimi pleši."

I tu priči nije kraj. Kako je cvrčak preživio ciču zimu, ne zna se, ali čim sunce opet pripeče on zagudi i pjesma se razlije poljanama na kojima mravi skupljaju žito i pune hambare za novu zimu.

Slična je situacija i u Ezopovoj basni *Mrav i balegar*. Balegar cijelo ljeto uživa u blatu, a kada nastupi vjetrovita zima, primoran je zatražiti hranu i zimski dom. I on odlazi na mravlja vrata, ali umjesto milostinje dočeka ga poznat ironičan odgovor: "Moj balegaru, da si tada radio, kad sam se ja mučio, a ti si me grdio, ne bi sada moljakao hrane." (Težak 1997: 61)

Jean De La Fontaine: Cvrčak i mrav – ili ništa se nije promijenilo

La Fontaineova (1621-1695) basna *Cvrčak i mrav* slijedi Ezopov predložak. Mrav je i dalje neumorni radiša slijep za nevoljne, a cvrčak i dalje vjeruje da će mu baš on pružiti krov i mrvicu kruha.

---

[37] Basnu preveo Milivoj Sironić.

Jean De La Fontaine: Cvrčak i mrav (17. st)

Cvrčak pjeva eto
Cijelo ljeto,
A kad zima dođe
Veselje ga prođe
Briga mu je prva
Da se nađe mrva.
Ode do susjeda
Mrava, bez objeda,
Moli malo zrno
Makar bilo crno
Samo da preživi.
'Tko da mene krivi?
Sve vratiti ću vama
I sa kamatama!'
Mrav ne posuđuje.
I tada se sjeti:
'Što radiste ljeti?'
On cvrčka osuđuje.
'Pjevao sam tada,
danju, noću, slijepo'.
'Pjevali? Baš lijepo,
pa plešite sada.'[38] (Težak 1997: 87)

Novom informacijom o mravu cvrčkovu susjedu, La Fontaine je dodatno otežao njegovu nebrigu za bližnje. I tako se sudbina maloga cvrčka nastavila do današnjih dana, do Jagode Truhelke, Nade Iveljić i Josipa Cvenića, koji su u klasični okvir unijeli novine.

Jagoda Truhelka: Cvrčak, božji tucak - ili preko drvlja i kamenja do svjetlom obasjane pozornice

Jamačno je spisateljica Jagoda Truhelka (1864-1957), i sama glazbenica, o čemu piše u *Zlatnim dancima* (1918) i *Crnim i bielim danima* (1944), cvrčka doživjela kao umjetnika, pa joj je zasmetao postupak neosjetljivih mravi i samoživoga mrava, k tome i susjeda.

[38] Prevela Dunja Robić.

Također se može pretpostaviti kako je Truhelku nadahnuo Vladimir Nazor i njegova himnička pjesma *Cvrčak* (*Lirika*, 1910), koja je ditiramb prirodi i životnim radostima zahvaljujući malenome glazbeniku. Svaki Nazorov stih nadahnut je cvrčkovim – *cvr… cvr…cvr…*- koji je *pjan* od zemaljske ljepote što *dar je s neba / Dok sunce s neba lije žar i plam*.

Nova basna *Cvrčak – božji tucak* (1932, 2006,) Jagode Truhelke ima osobine klasičnoga predloška i priče o životinjama s poukom. Prema animalnim likovima i pouci Truhelkino djelo je basna. S obzirom na strukturu fabula je razgranata, obogaćena mnogim novim situacijama i novim likovima: Hrčkom, Skakavcem, Zmijom, Sjenicom, Krticom, bubom Grobarom, Mišem, Paukom te bakom i djedom. Dok u klasičnome predlošku nema opisa, Truhelkini su opisi bogati, slikoviti i funkcionalni,[39] prepleteni dijalozima i monolozima.

Jagoda Truhelka: Cvrčak, božji tucak

Kada je došla "zubata i rogata zima", (Truhelka 2006: 7) Cvrčak je u šupljini debla našao stan o kakvome je samo mogao sanjati. Bilo mu je toplo i mirno, hambari su bili prepuni hrane, te se osjećao kao da je u "carskoj palači" (Truhelka 2006: 9). Pjevao je milozvučno, baš kao usred žarkoga ljeta! Ali, nakon nekog vremena znatiželja ga izmami iz skloništa, a kako ga je onako laganog vjetar nosio amo-tamo, nije više mogao pronaći put do kuće te se kao nekada opet našao sam i jadan, opet je postao tucak od vrata do vrata moleći milostinju, zapadajući pri tom u još veće nevolje.

Odluči prvo pokucati na vrata svoga rođaka Skakavca, jer, ironično veli autorica, "tko će da pomogne, ako ne brat bratu!" (Truhelka 2006: 11) Ali, umjesto dobrote, rođak Cvrčku dade dobar savjet. Optimistični cvrčak ne posustane, nego zakuca na Hrčkova vrata koji mu, unatoč prepunoj kući, započe jadikovku o teškim vremenima i mukotrpnom životu, tako da se Cvrčak nije usudio ništa više pitati: "Jer kad se Hrčak tuži na rđava vremena, kako da u njega što zaprosi?" (Truhelka 2006: 13) No, još ne posumnja u dobrotu i pokuca na Cvrčkova vrata, vrata Zmije, Sjenice, Krtice, o svojim teškoćama razgovara s Grobarom, Mišem i Paukom i zaključi – svijet je pun nevolja i zlonamjernika.

Što mu preostaje? Već je umoran, sve te sudbine o kojima je slušao, pa i njegova, sve je to previše za mali život. Kad, namjeri se na mravinjak i nada mu se ponovo otvori. Sjeti se da u mravinjaku živi…

[39] O konstitutivnim elementima basne i žanrovskim elementim u drugim književnim vrstama vidi: Stjepan Hranjec. 2003. Basna u interferenciji, *Zlatni danci 4 – Basne.* Filozofski fakultet Osijek, 105-114.

> ... mali narod, mali no bogat i svi ga hvale, vrijedan i radin narod. Kad je tako valjan, bit će valjda i milostiviji od drugih. Kažu, da mu je država divno uređena, da ima hiljadu kuća i spratova i sve je puno svega dobra. I još vele, da se dobro slažu i da jedno drugo pomažu i živu kao braća u ljubavi i slozi. Pa kad je tako, možda će imati nešto ljubavi i za jednoga beskućnika i siromaha, završi Cvrčak svoje razmišljanje i odluči da pokuca i na ova vrata, koja su mu se našla na putu nevolje i bijede. (Truhelka 2006: 28)

Kako se samo obradovao i ponadao! Međutim, još nije ni pokucao na vrata, već su ga stražari obasuli pitanjima, ismijali i izgrdili:

> Šta on tu traži? Konak? Šta, čak za čitavu zimu? I ništa više? Da se nije najeo ludih gljiva? Tko je vidio tražiti konak u tuđoj kući? Što ne ostaje kod svoje? Nema svoje? Pa što je radio čitavo ljeto, gdje je bitandžio? Što, pjevao je, gudio? Tako, dok su se drugi mučili i radili, on je zar samo pjevao i svirao? Eh, pa sada ti, moj brate dragi, ti se hrani svirkom i, ako hoćeš, možeš još igrati i plesati. Ali ovdje ti nije mjesto. Tu živi samo marljiva i radina čeljad, besposličarima i bitangama tu nema mjesta. Tko ne radi, nije vrijedan ni da živi. (Truhelka 2006: 28)

Svi su pred njim zatvarali oči, uši i srce, tužili se na teškoće života, pravili se da ne razumiju njegovu molbu, neki su mu se i rugali, nazivali ga kojekako, bio je čak i u opasnosti, branio se od svakakve prepredenosti i zlih namjera, no najteže su ga pogodile mravlje riječi - da u njihovoj kući ima mjesta "samo za marljivu i radinu čeljad, besposličarima i bitangama tu nema mjesta. Tko ne radi, nije vrijedan ni da živi!" (Truhelka 2006: 28)

Bilo je to previše za maloga cvrčka. Osjećao se "kao pod pljuskom ledenoga slapa, osta omamljen od stida i srama." (Truhelka 2006: 28) Nije vrijedan ni da živi! Zaključi kako bi najbolje bilo da ga nema. Prepustit će se smrti. Ali, samo da još jednom zagudi - najljepše što zna.

"I dok je tako pjesmom rasterećivao obremenjeno srdašce" (Truhelka 2006: 30), u mislima je prebirao po svom životu i zaključio da nije sve tako crno. "Nova nada uljeze mu u snuždenu dušu. I on zagudi tanko, glasovito", (Truhelka 2006: 31) najljepše što je znao. I, gle!

Pred njim se stvori najljepša pozornica – "svjetla greda zlatom obljevena" (2006: 31) - trag širom otvorenih vrata kolibe i milozvučan bakin glas: "Hajde, hajde, pjevaču mali, ne boj se..." (Truhelka 2006: 31)

U bakinu glasu začuje on najljepše tonove ikad – poziv dobrodošlice.

> I osim toga on sada zna, da je dobrodošao, da ga tu vole i da će mu rado slušati njegovu pjesmu i svirku. Tu on napokon saznade, da je ipak za nešto dobar, jer će biti drugima na radost, i nitko ga više ne će karati, da je danguba i bitanga. Jer tko je drugima na veselje, nije ni suvišan, ni nepotreban. I u tom ponositom osjećaju zagudi zahvalna srca i pun zanosa najljepšu svoju pjesmu:
> - Stri... str, kri... kri, tri... tri...tri... (Truhelka 2006: 33)

Tako je cvrčak preko drvlja i kamenja, od poniženja do poniženja uporno tragao za dobrotom, i nije odustajao, makar su ga podrugljivo nazivali *stričkom* (Hrčak), *ubogim čičom* (Sjenica), *muzikašem malim* (Krtica), *besposličarem i bitangom* (stražari pred mravinjakom), *lakoumnim i ludim* (vrane i ostale ptice).

Iz svakog je poraza odlazio sve jadniji i poniženiji, ali i bogatiji za novo iskustvo: najbliži rod nije uvijek najbliži i u nevolji (Sjenica), onaj koji se tuži na glad i siromaštvo, ne mora uvijek biti gladan i siromašan (Hrčak), lijepe riječi često samo lijepo zvuče, no iza njih se krije licemjerje (Zmija), nevolja može zbližiti (Miš), krov nad glavom može biti opasnost (Pauk), a tek u susretu s bakom i djedom, koji se ne rukovode nikakvom računicom, osjetio iskrenost i toplinu doma.

I tu bi se mogla nazrijeti intervencija Truhelke glazbenice: djed i baka otvaraju srca cvrčku glazbeniku. Kako lijepo zvuče njihove riječi:

- Neka, neka, pjevaj samo, mali gajdašu, ne živi se samo o kruhu. (Truhelka 2006: 34)

Riječi su to od zlata, napisala bi velika književnica Nada Iveljić: "Ali, zlatna su zapravo sva ona vrata koja ljudska ruka otvara s dobrom namjerom, da nekoga lijepo dočeka, da putnika ugosti i svome prijatelju pomogne." (Iveljić 2001: 157

Redateljica Dora Ruždjak Podolski dramaturški je obradila tekst Jagode Truhelke i postavila na scenu Dječjeg Kazališta "Branko Mihaljević" Osijek. Predstava završava razgovorom Bake, Djeda i Cvrčka:

Baka: - Neka, neka, pjevaj samo mali gajdašu...

Djed: - Ne živi se samo o kruhu...

Cvrčak: - A ja ću vam vjerno guditi uspavanku svake noći dokle god caruje Zima.[40]

[40] Vidi: Truhelka, Jagoda, Ruždjak Podolski, Dora. *Cvrčak – božji tucak*, rukopis.

Nada Iveljić: Nova basna – ili od njegove pjesme sve je ljepše, zelenije, zlatnije…

Cvrčkovo je glazbeno umijeće prvo otvorilo srca usamljene bake i djeda. Hoće li i mravi konačno čuti ljepotu umjetnosti? Ne zna se sigurno je li Nada Iveljić čitala Truhelkina *Cvrčka - božjeg tucka*, klasične basne nedvojbeno je. Naime, u njezinoj izvedbi o cvrčku i mravu s naslovom *Nova basna* (2001) razvidno je kako je u novome susretu s mravima cvrčak obranio profesiju glazbenika, jer mrav konačno priznaje: "Livade od njegove pjesme bijahu ljepše i zelenije, zrnje zlatnije, a naš rad olakšan." (2001: 156)

Nada Iveljić: *Nova basna*

> Mravi su prekoravali cvrčka što samo svira dok oni rade. Uostalom, to je vrlo stara priča. Tko radi, taj jede; tko svira, nema hrane.
> A cvrčak ne zna drugo nego guditi. Ne bi mogao živjeti bez svirke. U nju unosi svoj žar i svu svoju snagu.
> Tada predloži neki mrav koji je volio lijepe zvuke:
> - Dajmo cvrčku hrane da ne skapa zimi od gladi. Livade od njegove pjesme bijahu ljepše i zelenije, zrnje zlatnije, a naš rad olakšan.
> I tako cvrčak za pustih zimskih dana nije gladovao.
> Ova basna je drukčija od one pradavne. U njoj se više ne govori o marljivim mravima i o lijenom cvrčku, već o vrijednom glazbeniku i svim onima koji znaju cijeniti pjesmu. (Iveljić 2001: 156)

I tu nije kraj, iako je sve na svome mjestu. Nepravda je konačno ispravljena. Truhelkin *Cvrčak – božji tucak* (1932) prekinuo je tisućljetni sukob cvrčka i mrava i ustaljeno mišljenje o cvrčku neradniku i mravu radiši, koje se bez promišljanja prenosilo iz knjige u knjigu.

Sedamdeset i jednu godinu poslije Truhelke Nada Iveljić u *Novoj basni* (2001) sve nesporazume postavlja na pravo mjesto: cvrčak se izborio za dostojanstvo glazbenika, a mrav je osjetio ljepotu i snagu glazbe. Činilo se kako je sve na svome mjestu. Ali, još je nedostajao eksperiment Josipa Cvenića o ponašanju cvrčka i mrava u današnje vrijeme.

Josip Cvenić: Cvrčak i mravi – ili cvrčak je obranio profesiju, ali…

U zbirci *Mudra budala, basnolike priče* (2004) Josip Cvenić piše osamnaest naslova: *Ne diraj lava dok spava, Nepristojna papiga, Pas i buhe, Koliki tovar magarac ima, Jež krijesnica, Šutnja je - zlatna ribica, Hrabre kukavice, Vuk kod zubara, Pauci i leptiri, Komarac, čovjek i ekolog, Vuk i čovjek, Žabe traže kralja, Kornjača i zec, Cvrčak i mravi, Miš i žaba, Jelen i divlja svinja, Pauk i dječak, Dobro i Zlo.*

Josip Cvenić: *Cvrčak i mravi*

Prvi put su se susreli prije dvije i pol tisuće godina, a za to su se vrijeme namudrovali nebrojeno puta. I ove zime cvrčak naiđe na mravinjak. Mravi su iskoristili sunčan dan pa su iznosili mokra zrna žita i ječma na sušenje. Cvrčak ih vidje kako vuku svoju hranu, pa im reče:
- Dobar dan. Ne kaže se uzalud vrijedan kao mrav.
- Dan je dobar za onoga koji raditi hoće – odvrati jedan mrav.
- Istina je. I ja ću vam se pridružiti.
Kako cvrčak na suncu i vrelini najviše voli svirati trljajući svoja krila, on započne koncert.
- A mi mislili da ćeš nam pomoći nositi zrna – rekoše mravi.
- Svatko radi svoj posao – reče cvrčak.
Kad je sunce zalazilo, mravi se umoriše, ali i cvrčak.
- Poslije naporna posla valja i jesti – rekoše mravi.
- Slažem se – reče cvrčak i pridruži im se.
- Ali tko nije radio, nema mu ni jela!
- I ja sam radio, svirao sam! – reče cvrčak. – Osim toga, nisam od vas mislio tražiti, već ponuditi vam meso uz ovo žito.
Cvrčak otvori svoju torbu i stavi meso pred mrave.
- Ne, hvala – reče najstariji – mi ćemo jesti svoje.
- Ma, uzmite, izvolite, to sam zaradio svirajući u gradu.
- Baš svašta – nastavi najstariji mrav – tko još zarađuje tako?
- E, nije to više kao nekada. Davno je to bilo kad vas je moj pra pra pra djeda prije dvije i pol tisuće godina, u doba Ezopa, molio za jelo, a vi ga nemilosrdno odbiste. Sada mi cvrčci svirajući zarađujemo.
- Evo ti žita koliko možeš ponijeti - predomisli se najstariji mrav i doda - a sad idi i ne kvari mladež.
Cvrčak prihvati ponudu ne želeći se svađati. Još dugo su mravi čuli cvrčkovu svirku. *Vremena se mijenjaju.* (Cvenić 2004: 53-55)

Razgradnju klasične basne, kako je rečeno, započela je Jagoda Truhelka, nastavili Nada Iveljić i Josip Cvenić, što znači da se na slobodniji način organizira književni tekst. Pri tom se Josip Cvenić opet pokazao virtuoznim igračem riječi i pripovjedne tehnike što je vidljivo u:

- *oksimoronskim izrazima*: mudra budala, hrabra kukavica,

- spoznaji da se vremena mijenjaju: magarac od simbola tvrdoglavosti postaje simbolom mudrosti (*Koliki tovar magarac ima*?), ptica kukavica odustaje od podmetanja jaja u tuđa gnijezda (*Hrabre kukavice*),

- *odgovorima na pitanja*, npr., Zašto ribe šute (*Šutnja je - zlatna ribica*), Zašto pauk plete mrežu (*Pauk i dječak*),

- *parafraziranju uzrečica*: Gdje je prijatelja, tu je i bogatstvo!, Gdje je bogatstvo, tu su i prijatelji! (*Jež krijesnica*); Čovjek je čovjeku vuk!, Vuk je vuku čovjek*!* (*Vuk i čovjek),*

- *pojavljivanju imena pisaca:* Ezopa, Jeana La Fontainea, Gustava Krkleca, Ante Gardaša, Jorgea L. Borhesa,

- *izboru riječi koje određuju suvremenost*: radijator, televizor, automobil, ekologija.

- određeno mjesto radnje: Kopački rit (*Pauci i leptiri*) i grad na Dravi (*Komarac, čovjek i ekolog*).

U *Mudroj budali* likovi su životinje, ptice, ribe, kukci, ljudi i apstraktni pojmovi:

- lav, lavica, zebra, žirafa, majmun, pustinjska lisica, divlje svinje, hijene, slon i slonica, vuk, vučica, jelen, srna i lane,

- pas, magarac i koker spanijel,

- jež, ježica, zec, kornjača, bijela čaplja i dva miša,

- orao, papige, kukavica, šojka, sova i kobac,

- buhe, krijesnice, gusjenice, pauci, komarci, cvrčci i mravi,

- jato riba, žutoperka, žabe i vodena zmija,

- mornari, čovjek, gazda-seljak, mještani, ribar, dječaci, zubar, ekolog i djelatnici Kopačkog rita,

- Dobro i Zlo.

Pouke u *Mudroj budali* najvećim su dijelom preuzete iz tradicije što potvrđuju da se stara istina do danas nije promijenila. Pouke se:

- *ističu u naslovu*: Ne diraj lava dok spava,

- *navode se u tekstu*: Jezik za zube., Kad nisu htjele milom, otišle su silom., Ako ne čuvaš ono što imaš, nećeš imati ono što nemaš., Prazne puške boje se dvojica., Tko pod drugim jamu kopa, sam pada u nju., Bolje spriječiti, nego liječiti., Sit gladnom ne vjeruje., Narod ima vođu kakvog je zaslužio., Ne zanemaruj svoju nadarenost., Ako tko nije radio, nema ni jela., Vremena se mijenjaju., Milo zadrago., Ljepota nije i dobrota.

U basni *Cvrčak i mravi* fabula je ustrojena paralelno: dok cvrčak svira, mrav marljivo skuplja hranu. Kada dolazi do zimskog susreta cvrčka i mrava, očekuje se poznata scena i dijalog, no događa se obrat. Mrav ponavlja kako je najvažnije biti "vrijedan kao mrav i tko ne radi taj ne jede", a kad ga cvrčak iznenadi (iznenadi i čitatelje!) i, njemu, sebičnjaku i neosjetljivcu za umjetnost, ne samo da pokazuje što je svojim pjevanjem zaradio, nego mu to i svesrdno ponudi glasno ističući kako je to plaća za njegov rad. Mrav je zatečen i na trenutak pomislimo da je konačno poražen. No, mrav je ostao mrav. Zadovoljan je što je cvrčak počeo "raditi", no više bi volio da se potpuno okani pjesme i sviranja, pa mu savjetuje: „A sad idi i ne kvari mladež." (Cvenić 2004: 84-92)

Eto, pune ruke posla za neke nove basne!

Literatura

Chevalier, J., Gheerbrant, A. 1994. *Rječniku simbola*. NZMH. Mladost.

Cvenić, Josip. 2004. *Mudra budala, basnolike priče*. Matica hrvatska Ogranak Osijek.

Nada Iveljić. 2001. *Nebeske barke*. Mozaik knjiga. Zagreb.

Rebić, A., Fućak, J., Duda, B., ur. 1994. *Jeruzalemska Biblija*. Kršćanska sadašnjost. Zagreb.

Ruždjak Podolski, Dor. 2002. *Cvrčak – božji tucak*, dramski tekst, rukopis.

Težak, Dubravka. 1997. *Basne, antologija*. DiVič. Zagreb.

Truhelka, Jagoda. 2006. *Cvrčak – božji tucak*. Matica hrvatska Ogranak Osijek.

Zlatni danci 4 – Basne, zbornik, ur. Ana Pintarić, Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, Matica hrvatska Ogranak Osijek.

BASNE O IRONIČNOJ KORNJAČI I RAKU, MUDROME VUKU I LUKAVOM MAGARCU

„Basna je književna vrsta u prozi ili stihovima u kojoj glavnu ulogu imaju životinje, biljke ili predmeti prikazani kao nositelji tipičnih ljudskih osobina. U pravilu je kratka i sažeta, sastoji se od zacrtane ekspozicije, zapleta i raspleta, u izlaganju prevladavaju dijalozi, a na kraju je često dodana pouka kojom se tumači smisao u okvirima određenih etičkih sudova. Nekim životinjama unaprijed pridaje određene ljudske osobine, npr. lisici lukavost, zecu strašljivost, a vuku okrutnost, a cjelina radnje oblikovana je prema načelu alegorije, s tim što često ima karakter satire." (Solar 2006: 38)

Matija Antun Reljković basnu naziva fabulom i smatra je istinom "kakono u priliku obučenu" kojoj je svrha "da u jednoj moralskoj ili naravnoj istini pouči."

Ivan Kasumović basnu također naziva fabulom koja „nije drugo nego mudro iznašašće, koje pod prilikom nekojih događaja pravu istinu sadržaje, kroz koju čovjek na mudar i krepostan život doveden biti more."

Milan Crnković smatra da je basna prirodno proizašla iz vjekovnog odnosa čovjeka i životinja u borbi za održanje. Iz toga sukoba čovjek je učio i zaključivao, te tu svoju spoznaju prenosio u basnu.

Dubravka Težak misli da je „basna rođena iz potrebe da se djelotvorno pomoću simbola predoče ljudske moralne i socijalne istine."

Sve do danas basne su se pridržavale kanona koji je utemeljio Ezop (6. st. pr. Kr) i koji se tijekom stoljećā poštovao, ili tek neznatno mijenjao, najčešće dopunjavao novim pojedinostima. Na prijelazu 19./20. stoljeće ukrajinski književnik Ivan Jakovyč Franko (1856-1916) piše nove basne utemeljene na klasičnoj poetici, u kojima se dosadašnji stalni likovi bitno mijenjanju od epizodista do junaka ili protagonista.

Sličan se postupak provodi i u hrvatskoj književnosti. Među prvima je to učinila Jagoda Truhelka (1864-1957) u basni *Cvrčak, božji tucak* (1932), a nastavili Dunja Kalilić (1947) u *Pričama iz čarobnog lonca* (1999) i Josip Cvenić (1952) u zbirci *Mudra budala* (2003), o čemu je nešto već rečeno.

Likovi

Lisica u basnama predstavlja zluradu lukavost[41] (Ezop: *Lav, lisica i jelen*, *Gavran i lisica*, *Cvrčak i lisica*). Ponekad lisica dijeli savjete (Ezop: *Orao i čovjek*) ili izvlači pouku (Ezop: *Lav, magarac i lisica*). Često je u sukobu s vukom, s kojim se pokumila, a iz sukoba izlazi kao pobjednica. Iako je lukava, dogodi se da zbog pohlepnosti ili brzopletosti zapadne u nevolju (Ezop: *Lisica i jarac*, La Fontaine: *Vuk i lisica*, Lessing: *Gavran i lisica*) ili ne uspije u zloj namjeri, iako slatkorječivo namamljuje cvrčka (Ezop: *Cvrčak i lisica*) ili fazana (Gustav Krklec: *Nadmudrena lija*), dok joj se pokatkad o glavu obija poniženje koje je učinila drugima (La Fontaine: *Lisica i roda*).

Kornjača[42] predstavlja dugovječnost, razboritost, ustrajnost i sporost, ali i mudrost, a ponekad i nepromišljenost (Pančatantra: *Labudovi i kornjača*). Zbog sporosti često doživljava ismijavanje.

Rak predstavlja sporost, upornost i promišljenost. Najčešće se ističe njegova pamet što potvrđuje i narodna uzrečica: rak-pametnjak.

Zec[43] je znameniti brzonogi plašljivac, nepromišljen i umišljen. Vuk[44] predstavlja snagu i priglupost, rijetko i razboritost,[45] a magarac[46] priglupost i tvrdoglavost. Tako je to bilo.

---

41 Motiv lisice poznaju mnoge kulture. Na Dalekom Istoku lisici se pripisuje sotonski značaj. U Kini i Japanu ističe se njezina sposobnost preobraženja u sve vrste bića i stvari. U kineskim bajkama i legendama ona jedina ima moć poprimanja ljudskog obličja i simbolizira neku drugu savjest. U mitovima američkih Indijanaca simbolizira neku vrstu donhuanizma. U Sibiru predstavlja glasnika pakla. U keltskim predajama smatraju je prenositeljem duša. U Japanu se smatra da drži ključeve žitnice i to je jedina njezina pozitivna osobina. Prema: J. Chevalier, A. Gheerbrant. 1994. *Rječnik simbola*. NZMH Mladost. Zagreb, 353.

42 U nekim kulturama kornjača ima mitsko značenje. Opisuju je kao neuglednu, sporu i oteklu životinju. Vidi: J. Chevalier, A. Gheerbrant. 1994. *Rječnik simbola*. Mladost. Zagreb, 282.

43 Zec predstavlja brzinu. Budući da danju spavaju a noću skakuću, mogu se pojaviti i nestati brzo poput sjene. Poznat je u svim vjerovanjima, mitologijama i narodnim predajama. Prema: J. Chevalier, A. Gheerbrant, isto, 782.

44 Simbolizam vuka ima povoljan i okrutan aspekt. Simbol je svjetla jer vidi noću. Zbog snage i žestine u mnogih je naroda ratnička alegorija. Sinonim je nedruštvenosti. Prema: J. Chevalier, A. Gheerbrant, isto, 771.

45 Vučica je odgojila Romula i Rema. U srednjem je vijeku vuk postao simbolom zla. Legenda kazuje kako je sv. Franjo Asiški pripitomio vuka. Vučja je glava dio troglave prilike koja simbolizira Razboritost. Prema: James Hall. 1991. *Rječnik tema i simbola u umjetnosti*. August Cesarec. Zagreb, 364.

46 Magarac simbolizira glupost, tvrdoglavost ili tupost, dok magarica simbolizira spoznaju. Renesansna umjetnost u liku magarca prikazuje različita duševna stanja: depresiju, klonuće, priglupu

U novim basnama Josipa Cvenića, Dunje Kalilić i Ivana Jakovyča Franka razgrađuje se klasična struktura fabule, jezika i stila, pasivni i poniženi likovi preuzimaju inicijativu, neke su pouke naglašenije.

Basne o kornjači i zecu

Klasična Ezopova basna u prozi *Kornjača i zec* nastala je prije dvije i pol tisuće godina. Ona je i najkraća, sažeta je u svega tri rečenice. Odonda pa sve do danas zec se ruga sporoj kornjači, iako sukobi među njima uvijek završavaju utrkom i kornjačinom pobjedom. Naime, uvjeren u svoju nadmoć i brze noge, zec svaki put malo prilegne kraj puta, a kornjača, svjesna svoje sporosti, „trči" bez prekida i pobjeđuje.

Jean De La Fontaine (1621-1695) piše basnu u stihovima *Zec i kornjača* (17. st) koja slijedi klasični uzor, ali je fabula obogaćena pripovijedanjem i dijalogom što ju čini dramatičnijom. U Ezopovoj se basni ne zna tko koga izaziva na utrku, dok La Fontaine navodi da je to bila kornjača. Jamačno joj je dozlogrdilo višestoljetno ismijavanje pa izazovno, čak i s prizvukom omalovažavanja, poziva zeca - da se konačno raščiste računi i utvrdi tko je brži!

Zec ismijava kornjačin poziv i još je više ponižava. Siguran u svoju pobjedu naziva je „ludom" koja se još puno treba „sladiti kukurijekom". Ali, izazov ne može odbiti, jer do svoga ugleda drži. Štoviše, ne želeći da mu tko spočitne da je „lako" pobijedio sporu kornjaču i time osramotio ugled brzonoga roda, prepusti kornjači da krene prva, a on će malo drijemati, malo se sladiti travom i još se na vrijeme uključiti u trku.

Što se zec više samozadovoljno oslanjao na svoje brze noge u koje, misli, ne treba ulagati trud, i što je više uživao u kornjačinu ponižavanju, to je njegov poraz jače odjeknuo. Na kraju utrke kornjača mu se za višestoljetno ismijavanje osvećuje ironičnim pitanjem:

- Gle, i ti se dade od mene potući!

---

poslušnost. U nekim predajama javlja se kao sveta životinja. Magarica je simbol mira, poniznosti, strpljivosti, siromaštva. Magarac i magarica poznati su Bibliji. Magarac se javlja uz Isusove jaslice, a magarica na putu u Egipat Prije muke Isus pobjednički ulazi u Jeruzalem na leđima magarice. Prema: J. Chevalier, A. Gheerbrant, isto, 376-377.

Suvremeni hrvatski književnik Josip Cvenić[47] autor je zbirke *Mudra budala* (2004) u kojoj se nalazi i basna *Kornjača i zec*. Cvenić slijedi klasičnu fabulu, ali ju još više bogati pojedinostima o događaju, mjestu i vremenu te pomalo otkriva i psihološki lik duhovitim poredbama i izrekama, npr. zec se „ šepuri", kornjači se „pomuti um", na kornjačim poziv zec „se ukoči od iznenađenja". Osim kornjače i zeca pojavljuju se čaplja i lovac. U Cvenićevoj basni inicijativu opet preuzima kornjača. Budući da joj je „gizdavo" zečje ponašanje „pomutilo um", izazove hvalisavca, dopuštajući si i malo zajedljivosti:

- Ajde, utrkuj se sa mnom, ako smiješ!?

Zec se začudi, što ga izaziva ona koja svoju tešku kuću jedva vuče na leđima, no poziv je takav da ga ne može odbiti. Kao i obično, unaprijed se počne naslađivati ishodom utrke. Ovaj put utrka je ustanovljena prema propisima: utrka će se održati sutradan u Baranji od dvorca Tikveša do restorana Kormorana, sudit će čaplja, a lovac će puškom „označiti" početak.

Zec je potrčao svom snagom, a onda je, kao i prethodnici, odlučio malo odrijemati. Kada se probudio, zbog magle nije vidio dvorac, pa je kornjača stigla prva.

Pouku izriču čaplja i pisac.

- Možda si ti i brži, zeko, ali do cilja ne znaš doseći. Imaš noge za

trku i pobjegao bi vuku, no kad treba snagu rasporediti, ti si brzoplet i hvalisav – reče čaplja.

- Ne zanemaruj svoju nadarenost – kratko dodaje pisac.

Josip Cvenić: Kornjača i zec

Hvalio se zec cijelom šumom, pa i okolnom livadom, kako je on najbrži stanovnik Nacionalnoga parka Kopački rit. Hvalisao se on iz dana u dan i nitko ga nije izazivao na utrkivanje. Kako nije imao suparnika, zec se šepurio, digao je uši i repić visoko i derao se:
- Ja sam šampion, imam najbrže noge na svijetu!
To gizdavo ponašanje kornjači pomuti um i ona reče:
- 'Ajde, utrkuj se sa mnom, ako smiješ!?

[47] Josip Cvenić (1952) autor je mnogih djela za djecu i odrasle: *Pričanja Heraklitovog kušača i druga pričanja*, proza (1982), *Blank*, roman (1986), *Lektira*, pripovijetke (1990), Čvrsto drži joy-stick, roman (1994), *Udžbenik priča*, proza (1995), *Ogledanje s krajem stoljeća*, ogledi (1997), *Kajinov pečat*, roman (1997), *Kraljica noći*, roman (2000), *Glad*, roman (2003), *Mudra budala*, basne (2004). Za roman *Čvrsto drži joy-stick* dobio je „Nagradu Ivana Brlić-Mažuranić". Josip Cvenić je lektirni i udžbenički pisac.

Zec se ukoči od iznenađenja, prvo ne vjerovaše svojim velikim ušima, a onda pomisli, što se ne bi zabavio.
- Pa, ti kornjačo, cijelu kuću vučeš sa sobom.
- Pa, što? Hoćeš li se utrkivat' ili ne?
- Dobro, kućevlasnice, odakle dokle hoćeš?
- Eto, od dvorca Tikveš do restorana Kormoran.
- Nije li to predugačak put za tebe?
- Ja sam, zeko, dugoprugašica, a ti, ako ne možeš toliko trčati, nemoj.
- U redu. Krećemo sutra ujutro.
Kornjača još predloži bijelu čaplju za sutkinju, koja i iz zraka može nadzirati trku. Zec se složi.
Sutradan ujutro spustila se magla oko Kopačkog rita, ali životinje se okupiše oko Tikveškoga dvorca. Mnogi su navijali za zeca, no i kornjača prikupi nekoliko svojih podupirača. Jedan jelen iz grma pokaza rogove, lovac opali puškom i to bijaše znak za start.
Zec se toliko zatrči, da, kada se okrenuo nije više vidio dvorac. Ipak se malo umorio i pomisli kako tu svoju prednost može iskoristiti i malo odrijemati. Kako prošlu noć nije dobro spavao od uzbuđenja pred trku, on čvrsto zaspi nekoliko sati. Kad se probudio, magla se još nije podigla od zemlje. Vidljivost je bila slaba i on se uplaši da se izgubio s puta prema cilju. Trčao je trčao i činilo mu se kao da je susretao ista stabla i iste životinje. Neke je pitao za pravi put, ali nitko mu nije htio pomoći.
- Prekršit ćemo pravila utrke – govorili bi.
Jednom ga je bijela čaplja nadletjela i zec pomisli kako je konačno na pravom putu. Trčao je opet brzo. Oko podneva magla se podigla i sunce obasja restoran Kormoran. On sav sretan potrči k cilju, a kad je već bio blizu na terasi opazi kornjaču koja je dahtala, jer je upravo stigla. Prva. Zec pogleda u bijelu čaplju, a ova mu potvrdi da je kornjača stigla prva.
- Možda si ti brži, zeko – reče čaplja – ali cilja ne znaš doseći. Imaš noge za utrku i pobjegao bi vuku, no kad treba snagu rasporediti, ti si brzoplet i hvalisav.
Zec se razljuti i počne trčati k'o pomahnitao po cijelom Kopačkom ritu bez prestanka. Približio se jednom lovcu, iza leđa protrčao mu ispod nogu i nestao u grmlju. Kornjača se povuče u kuću i od umora zaspi.
NE ZANEMARUJ SVOJU NADARENOST. (2004: 49-53)

Basne o lisici i raku

Tema hvalisavog i lakomislenog zeca i mudre i strpljive kornjače nadahnula je i ukrajinskoga književnika Ivana Jakovyča Franka (1856-1916) za basnu *Lisica i rak*, u kojoj ulogu zeca preuzima lisica, a ulogu kornjače rak.

Kao što se zec ruga kornjači, tako se lisica ruga raku i još se više naslađuje njegovom sporošću prisjećajući se zgode koja se u životinjskom svijetu uz smijeh prepričava:

> - Pa, baš si brz, nemam što reći! Pravi rak-sporak! A reci mi, rače-sporače, je li to istina, da su te jednom po kvasac poslali, a ti se tek za godinu s kvascem vratio i još si ga nasred sobe prosuo?

Poput Cvenićeve kornjače rak preuzima inicijativu i predloži utrku do panja, pa da se konačno vidi! Predloži lisici čak korak prednosti, što ona naivno prihvati. Ali, čim je istupila jedan korak, rak se brzo kliještima uhvati za njezin rep. Stigavši do panja, lisica zazove raka, a kada se on ne odazove, okrene se da vidi gdje je zaostao, misleći se naslađivati njegovom umišljenom brzinom. U tom trenutku rak se dohvati panja i poviče:

- Evo me, na panju sam. Otkad te već čekam, pa stadoh iza panja da se malo odmorim.

Rak je pobijedio lisicu, ali kako. U interpretaciji na razini osnovne škole učenike će takva pobjeda jamačno podsjetiti na bajkovitoga Palčića koji je prijevarom došao do čizama od sedam milja i do bogatstva. Charles Perrault je zabilježio izvornu francusku bajku, ali je odmah uvidio njezinu neprihvatljivu poruku te je ponudio i drukčiji kraj. Prema tome uzoru nakon moralne prosudbe likova učenici mogu predložiti drukčiji rakov postupak.

Ivan Jakovyč Franko: Lisica i rak

Susreli se lisica i rak. Stala lisica i promatra kako rak polako klizi. Gledala, gledala, te se počela podsmjehivati:
- Pa, baš si brz, nemam što reći! Pravi rak-sporak! A reci mi, rače-sporače, je li to istina, da su te jednom po kvasac poslali, a ti se tek za godinu s kvascem vratio i još si ga nasred sobe prosuo?
- Možda je to nekada i bilo tako - reče rak - ali sada mi to jako na laž sliči.
- Aha! Znači sada si brži postao?
- Brži ili sporiji, nije važno. Ali ne ću dopustiti da me ti ismijavaš. Ako želiš znati, koliko sam brz, hajdemo se okladiti da ću do onoga panja prije tebe stići.

- Što, što kažeš? - čudi se lisica. -Ti bi se sa mnom utrkivao?
- Ne samo da ću se utrkivati, nego ti dajem jedan korak naprijed - reče rak.
I okladiše se. Stade lisica jedan korak ispred raka, a rak se svojim kliještima zakvači za njezin rep. Krenula lisica, juri, juri, sve se prašina digla za njom. Stigla do panja te poviče:
- Raaačeee! Gdje si?
Nema odgovora.
- Ej, rače, gdje si? - još jednom zovne lisica, te se okrene repom prema panju da vidi gdje je rak.
- Evo me, na panju sam. Otkad te već čekam, pa stadoh iza panja da se malo odmorim.

(S ukrajinskoga prevela s. Grigorija Fedešin)[48]

Basne o vuku i magarcu

Vuk simbolizira snagu, ali i ograničenost, voli slobodu (Ivana Brlić-Mažuranić: *Pas i vuk*), zna biti hvalisav (Lessing: *Ratoborni vuk*), smatra da je pravo na strani jačega (Ezop: *Vuk i janje*, Krilov: *Vuk i janje*), uspijeva slatkim riječima nadmudriti pse, ovce, čaplju i pastira (Ezop: *Vukovi i psi, Vukovi i ovce, Vuk i čaplja, Vuk i pastir*), no pokatkad mu ni slatke riječi ne pomažu u obrani života (Krilov: *Vuk u psetarni*). U odnosu spram lisice, kako je rečeno, uvijek se nalazi u podređenu položaju.

Magarac je simbol prigluposti i tvrdoglavosti, jakosti i poniženosti. U sukobu uvijek stradava (Ezop: *Magarac i cvrčci*), izlaže se poruzi kada umjesto lava plaši divokoze (Ezop: *Lav i magarac*), a kada se pojavljuje u pozitivnom smislu, onda je to u sukobu sa sebi sličnima (Ezop: *Konj i magarac).*

Magarac i magarica poznati su *Bibliji*. Prema Proroku Izaiji magarac će biti svjedokom *Spasiteljeva rođenja* (Iz 1,3)[49], što će prihvatiti i slikarstvo, npr., Domenico Ghirlandaio, *Poklonstvo pastira* (oko 1475). Magarica se također javlja u Bibliji na putu u Egipat te pri ulasku u Jeruzalem. U *Starom zavjetu* Samuel odlazi u potragu za magaricom.[50]

---

48 S. Grigorija Fedešin, Samostan sestara bazilijanki Osijek.

49 „Vo poznaje svoga gospodara
A magarac jasle gospodareve“. (Iz 1,3)

50 Vidi: J. Chevalier, A. Gheerbrant, isto, 378.

Suvremene basne predstavljaju lik preobraženoga magarca. U basni *Sivi magarac* Dunje Kalilić magarac više ne želi nositi ponižavajući nadimak Tvrdoglavca pa odlučuje:

> Ali, pokazat ću ja svima njima
> da u meni, osim nešto tvrdoglavosti,
> velike upornosti i hrabrosti ima. (1999: 70)

Cvenićev magarac također predlaže: ˝Naučimo seljake pameti; nosimo samo onoliko koliko jedan magarac može tegliti.“ (2004: 18)

I prije je magarac pokazivao inicijativu, ali je sve ostalo na tome. Primjerice, spočitava vuku nepridržavanje zakona koji je sam donio (Ezop: *Vuk i magarac*), nadmudruje vuka kada ga slatkorječivo zamoli da mu izvadi trn iz noge (Ezop: *Magarac i vuk*).

Pokatkad magarac i vuk slično postupaju ili zamjenjuju uloge, npr., u Lessingovoj obradi vuk nadmudruje magarca (Lessing: *Magarac i vuk*). Novina koju Ivan J. Franko donosi je vukova samokritičnost svojih dosadašnjih postupaka.

Ivan J. Franko: Vuk-starješina

Jednoga dana, magarac je pasao u blizini šume ne sluteći opasnost koja vreba iza panja. Odjednom iskoči vuk. U tom trenutku magarac, kojega svi smatraju glupim, poče razmišljati što da učini. Dok mu se vuk brzo približavao, magarac se poče smiješiti i duboko klanjati govoreći:
- O dobro, o dobro mi došao, gospodine vuče! Toliko vas već tražim, tražim.
- A zašto ti mene tražiš? Zar ja kome koristim? - upita vuk.
- Pa, vidite, poslaše me za vama i zapovjediše mi: - Idi, i ne vraćaj se u selo bez vuka!
- Pa zar sam ja još nekome koristan? - iznenađeno će vuk.
- A zar vi niste ništa čuli? Pa, u našem se selu bira starješina.
- Pa, dobro, neka biraju. Što ja imam s tim?
- Problem je, što nikoga ne mogu izabrati. Svi se međusobno posvadiše i rekoše:
- Ovdje jedino vuk može biti starješina! Poslaše me da vas nađem. Rekoše:
- Bez vuka se u selo ne vraćaj. Eto, u tome je stvar.
Čuvši te riječi, vuku se od radosti podiže rep. Žurno se popne magarcu na leđa, te krenuše u selo. Kad stigoše, magarac svojim zvonkim glasom najavi dolazak. Iz kuća istrčaše ljudi. Ugledaše vuka kako jaše na magarcu, brže uzeše kolce i bičeve te udri po vuku. Vuk jedva živu glavu izvuče.
Kada je odmakao daleko od sela, ugleda plast sijena i zavuče se u nj da se malo odmori. Zatim poče razmišljati:

- Moj otac nije bio starješina. Moj djed također nije bio. A što se meni, glupanu jednom, starješinom prohtjelo biti? Šteta što ovdje nema nikoga da me pošteno izmlati i pameti nauči!
Dok je tako razmišljao, ugleda snažnoga mladića s vilama u rukama. Kad mladić ugleda vuka, oplete ga do deset puta po leđima. Vuk jedva živ osta.

(S ukrajinskoga prevela s. Grigorija Fedešin)

Magarac se nije uplašio, nego je poput lukavoga Mačka u čizmama počeo razmišljati: „O, dobro, o dobro mi došao, gospodine vuče! Toliko vas već tražim, tražim."

Nakon prvog iznenađenja, vuku bijaše ugodno čuti da ga selo želi za starješinu pa „od radosti podiže rep", popne se magarcu na leđa i krene u selo. Magarac se spasio, a vuk je dobio zaslužene batine, jedva je izvukao živu glavu.

Klasična bi basna ovdje završila svoju priču, ali Ivan J. Franko nastavlja analizom vukova postupka. Na kraju sam vuk zaključi da je s pravom dobio batina, kada je povjerovao u magarčeve riječi: „Šteta što (i) ovdje nema nikoga da me (još jednom) pošteno izmlati i pameti nauči."

I vuk i magarac u Frankovoj basni pokazuju nove osobine. Magarac se ističe domišljatošću poput lisice, nazivajući vuka „gospodinom", vuk je izvukao deblji kraj, ali je nešto i spoznao.

Dunja Kalilić: Magarac Prvoligac

Stoljećima je magarac trpio uvredljiv nadimak Tvrdoglavac, ali od danas više neće. Tako tvrdi Dunja Kalilić[51] u zbirci basana i priča o životinjama *Priče iz čarobnog lonca* (1999) u kojoj se nalazi i *Sivi magarac*.

Naš junak Sivi najdalje se odmaknuo od tipičnih predaka. Odmah na početku iskazuje nezadovoljstvo naslijeđenim nadimkom, jer još nitko nije pomislio da u magarcima ima i hrabrosti i pozitivne upornosti. Sam se magarac želi uvjeriti tko je tvrdoglavac: on, ili netko drugi. Napušta sredinu u kojoj svi isto misle, pa i o njemu, i ljutito odlazi u džunglu odlučan da zaista bude tvrdoglavac kakvim ga smatraju, no ondje doživi obraćenje.

[51] Dunja Kalilić (1947), slikarica i književnica, autorica je putopisa *Amerika u Floridi* (1988), bajke o školjci *Kućica* (1993), zbirke novela *Plava jeka* (1995), romana za djecu i mladež *Crobinhoodovi* (1997), ljubavnoga romana *Siva plojka* (1998), zbirke basni *Priče iz čarobnog lonca* (1999), zbirke novela *Sjene* (2000), pjesama za djecu *Jedna priča više za mališe i veliše* (2001), zbirke pjesama za djecu *Slova iz snova* (2001), romana *Začarano ljeto* (2002), pjesmopriča za djecu *Teta Mašta* (2003), romana *Vrijeme bresaka* (2005).

Dunja Kalilić: *Sivi magarac*

nezadovoljan i tužan je bio
jer teški je teret stalno teglio.
Roditelji su mu dali ime Sivac,
ali zato što je magarac
susjedi su ga prozvali Tvrdoglavac.
'Da sam telac, jarac ili muzgavac',
uzdisao je jadan magarac,
'ne bi mi dali ime Tvrdoglavac.
Ma, baš bih želio doznati
je li njih itko pokušao analizirati
i nekakav sličan nadimak im dati?!
Ali, pokazat ću ja svima njima
da u meni, osim nešto tvrdoglavosti,
velike upornosti i hrabrosti ima.'

Rekavši to, on u džunglu krene
i, bez velike treme, usred džungle stane
i - ni makac dalje!
'Hej, miči mi se s puta!˝
dobaci mu tigar.
'Ja sam zvijer strašno ljuta!'
'Ali, ja sam magarac Tvrdoglavac
i kad tvrdoglavo odlučim tako,
s puta se nikomu ne mičem baš lako!˝
'Ma, nemoj mi reći!'
podrugljivo će tigar.
'Čim ispružim šapu,
odmah ćeš ti pobjeći!'
I tigar šapu namjesti na stazi,
a magarac na nju kopitom ugazi.
'Ajoooj! Ajoooj! Upomoooć!'
tigar vikne, bolje reći rikne.

A onda se veliki orangutan
niza stablo spusti, zaurla,
pa zube na magarca iskesi:
'Miči se, životinja koja god jesi da jesi!'
'Ali, ja sam magarac Tvrdoglavac
i kad tvrdoglavo odlučim tako

s puta se nikomu ne mičem baš lako!'
'Slušaj - prijeteći će orangutan -
'ja vodim život samotan,
jer kao pravi orangutan
u društvu sam vrlo opasan!
I dovoljno je da mi uho jedno strigne,
pa da se prašina za onim tko mi je na putu
visoko u zrak – digne!'
'Hm, i moje uho striže!'
magarac će odmah i nagne se bliže,
a oba mu duga uha
poškaklju orangutana preko trbuha.
'O-ho-ho-ho! Hu-hu-hu-hu!'
smijao se orangutan i po zemlji valjao,
češući se po debelom trbuhu.

A onda naiđe lav
sav umotan u veliki šal.
'U džungli život više nije jednostavan!'
promuklo će lav.
'Svuda je propuh
i, evo, sad sam bolestan!
I vrlo mi je bitno
da s puta svoje papke makneš,
jer, k liječniku moram hitno!'
'Ali, ja sam magarac Tvrdoglavac
i kad tvrdoglavo odlučim tako,
s puta se nikomu ne mičem baš lako!
Međutim, u slučaju bolesnika,
uvijek postoji neka iznimka.
Evo, lijepo ćeš na mene uzjahati
i do liječnika točno ću te odnijeti!'

Neobična je vijest džunglom proputovala,
i cijelim se svijetom raširila.
Najhrabriji magarac na svijetu
trčao je najbržu, zapravo hitnu, štafetu!
Od prehlade spasio je život kralju lavu
i stekao tako svjetsku slavu!
I nitko ga više nije zvao
ni Tvrdoglavac, ni Sivac,
nego samo – Magarac Prvoligac! (1999: 70-72)

Literatura

Cvenić, Josip. 2004. *Mudra budala*. Matica hrvatska. Osijek.

Kalilić, Dunja. 1999. *Priče iz čarobnog lonca*. Marjan knjiga. Split.

Pintarić, Ana.2004. *Osječke basne*. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Zlatni danci 4 – Basne. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh.

Solar, Milivoj. 2006. *Rječnik književnoga nazivlja*. Marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.

Težak, Dubravka. 1997. *Basne, antologija*. DiVič. Zagreb

BIBLIJSKA SLIKA PASTIRA / SVEĆENIKA U SLIKARSTVU I KNJIŽEVNOSTI

Dva su motiva nadahnula ovaj rad: proglašenje Svećeničke godine od 19. lipnja 2009. do 19. lipnja 2010. godine i najava međunarodnog znanstvenog skupa „Ivan Mažuranić i Crna Gora 2009 - povijesni, književni, jezični, kulturološki, pravni i drugi aspekti" u rujnu 2009. na Cetinju.[52]

Četiri značajna umjetnička djela svjetske kulturne baštine povezana su motivom svećenika / pastira: *Evanđelje po Ivanu*, slika *Krist se pojavljuje pred ljudima / Dolazak Mesije* Aleksandra Andrejeviča Ivanova, ep *Smrt Smail-age Čengića* Ivana Mažuranića i epsko-dramski spjev *Gorski vijenac* Petra Petrovića Njegoša.

Ugledajući se na Bibliju, trojica umjetnika, Aleksander Andrejevič Ivanov, Ivan Mažuranić i Petar Petrović Njegoš, dobro izabranim sredstvima slikarske i književne umjetnosti, tematiziraju susret Neba i zemlje koji se događa u Spasiteljevu liku te liku inoga pastira i igumana Stefana.

Isus Krist je otvoren za sve ljude, osobito za one koji su „umorni i opterećeni", jer je on blagovjesnik mira i ljubavi, jer je sama Ljubav. U Svetom pismu postoji čitav niz prispodoba koje govore da je Crkva / Isus Krist „jedini i nužni ulaz", jedini ovčinjak za put u Kraljevstvo Božje.

Crkva kao stado ima Pastira, a taj je Pastir sam Bog, kako su navijestili Izaija (Iz 40,11) i Ezekiel. (Ez 34,11sl) Narod / ovce, kojemu je na čelu ljudski pastir, onaj kojega je Bog izabrao, stalno vodi na pašu i hrani sam Krist, Dobri Pastir i Poglavica pastira. (Iv 10,11; 1 Pt 5,4) Upravo je ta biblijska slika nadahnula Ivanova, Mažuranića i Njegoša za stvaranje klasičnih djela likovne i književne umjetnosti. Poput Isusa Krista i dvojica svećenika / pastira prilaze k svome narodu da mu posvjedoče i učvrste vjeru.

Interpretacija je podijeljena na pet cjelina: Tko je svećenik, Biblijski motiv pastira i stada, Kristov dolazak na rijeku Jordan u Bibliji i Ivanovoj slici, Slika pastira u Mažuranićevu epu i Slika pastira u Njegoševu epsko-dramskome spjevu.

---

[52] Dani Ivana Mažuranića (1814-1890) u Crnoj Gori na Cetinju 2009., međunarodni projekt pod pokroviteljstvom Skupštine Crne Gore i Hrvatskoga sabora održan od 27. rujna do 1. listopada 2009. Organizator projekta su Prijestolnica Cetinje, grad Novi Vinodolski, Hrvatsko-crnogorsko društvo prijateljstva „Croatica-Montenegrina" iz Hrvatske, Filozofski fakultet Osijek, Crnogorsko-hrvatsko prijateljsko društvo „Ivan Mažuranić" Cetinje i Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje. Glavni i odgovorni urednik prof. dr. sc. Milorad Nikčević.

Tko je svećenik?

U Isusu Kristu ispunile su se sve starozavjetne slike svećeništva te se on smatra jedinim pravim „posrednikom između Boga i ljudi", (1 Tim 2,5) jedinim "velikim svećenikom po redu Melkisedekovu", (Heb 5,10; 6,2o) jedinim Bogočovjekom, jedinom žrtvom na križu kojom je zasvagda usavršio posvećene. (Heb 10,14) Isus Krist je nazočan u svojoj Crkvi kao Glava svoga tijela, Pastir svoga stada, Veliki svećenik otkupiteljske žrtve, Učitelj Istine. (Katekizam Katoličke crkve 1994: 401, dalje: Katekizam) Isus Krist na koncu svoga zemaljskoga života ustanovljuje dvanaestoricu učenika koji će u njegovo ime vršiti službu Božju. (Mt 10,1)

Temeljem Isusova naloga i suobličeni s Kristom Kraljem, Učiteljem i Pastirom, svećenici / pastiri i danas vrše volju njegovu. Prema riječima Ivana Marije Vianneyja "svećenik nastavlja otkupiteljsko djelo na zemlji. (...) I kad bi čovjek potpuno shvatio svećenikovo mjesto na zemlji, umro bi, ne od straha, nego od ljubavi. (...) Svećeništvo je ljubav Isusova srca". (Katekizam 1994: 411, 1551)

A sveti Grgur Nazijanski na pitanje tko je svećenik odgovara: „Znam čiji smo službenici, na kojoj smo razini i prema kome smo usmjereni. Poznam Božju veličinu i čovjekovu slabost, ali i snagu. Tko je, dakle, svećenik? Branitelj istine, uzdiže se s anđelima, slavi s arkanđelima, uzdiže žrtve na nebeski oltar, ima udjela u Kristovu svećeništvu, preobražava stvorenje, obnavlja u njemu sliku Božju, iznova ga stvara za nebeski svijet i, da reknem što je tu najveće, on je *pobožanstvenjen i on pobožanstvenjuje*". (Katekizam 1994: 411, 460)

Biblijski motiv pastira i stada

Kršćansko promišljanje pastira i ovce/stada ima slikovito i metaforično značenje. Pastir ili Dobri Pastir označava Boga Oca / Isusa Krista koji bdije nad svojim stadom / Božjim narodom. Potkrjepu tome nalazimo i u Starome i u Novome zavjetu. Primjerice:

- u *Psalmu 23,* u kojemu se vjernik potpuno predaje u Jahvine ruke, zanosno pjevajući: Jahve je pastir moj...,

- u *Izaiji,* pastoralna je slika prožeta uzajamnošću i blagošću između Pastira i stada te se doima kao da je kraljevstvo nebesko već ovdje na zemlji. Pastir u potpunosti vrši Božju volju jer je predan svojemu stadu:

Kao pastir pase stado svoje,
u ruke uzima jaganjce,
nosi ih u svome naručju,
i brižljivo njeguje dojiljice. (Iz 40,9-11)

- u *Jeremiji,* sklad između Pastira i stada je pomućen pa su se neke ovce uplašile i izgubile. No, Jahve obećaje da se to neće događati: „I podići ću im pastire da ih pasu te se više ničega neće bojati ni plašiti, niti će se gubiti - riječ je Jahvina". (Jr 23,1-6)

- u *Ezekielu,* prebacuje se pastirima koji slabo skrbe o svome stadu pa ono lutajući „samo sebe pase". (Ez 34,8)

U Novome zavjetu Bog Otac ispunjava obećanje i šalje Sina/Pastira da se pobrine o svome stadu, posebice o zabludjelim ovcama, da im razbukta vjeru i nadu u kraljevstvo Božje, jer Bog "neće da propadne ni jedan od ovih malenih". (Mt 18,14) O tome još pišu evanđelisti Matej (Mt 18,12-14)[53] i Luka (Lk 15,3-7).[54] I na kraju svoga zemaljskoga života, znajući da za oproštenje ljudskih grijeha mora život dati na križu, Isus Krist izabire dvanaestoricu apostola[55] na čelu s Petrom, stijenom Crkve, koji će svjedočiti u njegovo ime i voditi stado i opraštati grijehe u ime Oca, Sina i Duha Svetoga, sve do svršetka svijeta.[56] Kako je rečeno tada, tako je i danas.

---

[53] Evanđelje po Mateju: *Izgubljena ovca*: "Što vam se čini? Ako neki čovjek imadne sto ovaca i jedna od njih zaluta, neće li on ostaviti onih devedeset i devet u gorama i poći u potragu za zalutalom? Posreći li mu se te je nađe, zaista, kažem vam, raduje se zbog nje više nego zbog onih devedeset i devet koje nisu zalutale. Tako ni Otac vaš, koji je na nebesima, neće da propadne ni jedan od ovih malenih." (Mt 18,12-14)

[54] Evanđelje po Luki: *Izgubljena i nađena ovca*: „Tko to od vas, ako ima sto ovaca pa izgubi jednu od njih, ne ostavi onih devedeset i devet u pustinji te pođe za izgubljenom dok je ne nađe? A kad je nađe, stavi je na ramena sav radostan pa došavši kući, sazove prijatelje i susjede i rekne im: Radujte se sa mnom! Nađoh ovcu svoju izgubljenu. Kažem vam, tako će na nebu biti veća radost zbog jednog obraćena grešnika nego li zbog devedeset i devet pravednika kojima ne treba obraćenja." (Lk 15,3-7)

[55] Vidi: Mt 10,1-15, Mk 3,13-19, Lk 6,12.

[56] „Ti, pastiru vječni, ne napuštaš svojega stada, već ga po svetim apostolima trajno štitiš i čuvač; ti i danas upravljaš Crkvom po onim pastirima koji je predvode u ime tvoga Sina". (Rimski misal, Predslovlje apostola I)

Kristov dolazak na rijeku Jordan u Bibliji i Ivanovoj slici

Slika Kristova/Pastirova dolaska na rijeku Jordan, njegovo krštenje, početak naviještanja kraljevstva Božjega i ljudskoga spasenja, nadahnjivao je umjetnike, posebice slikare Pietra Vannuccija Perugina za *Krštenje Isusovo* (1478-82, Sikstinska kapela, Rim), Leonarda da Vincija za *Isusovo krštenje* (1470-80, Firenca), ali i ruskoga slikara Aleksandra Andrejeviča Ivanova[57] (1806-1858) koji je ovjekovječio taj značajni biblijskopovijesni događaj na slici **Krist se pojavljuje pred ljudima/Dolazak Mesije** (1837-57).[58]

Ali, tek kada se oči u oči nađe pred tim velebnim slikarskim djelom, tek tada se osjeti zadivljujuća veličanstvenost spasenjskoga trenutka i čovjeka prožme strah od silne ljepote susreta sa živim Kristom, da kažemo u stilu Ivana Marije Vianneyja.

Ivanov je to postigao veličinom platna (540 x 750), dramatičnom kompozicijom, bojom, kontrastom, psihološkim ozračjem. Slika se ne može obuhvatiti jednim pogledom, nego se pred njom mora biti, pomicati, okretati, podizati pogled, razmjenjivati s njom osjećaje... osjetiti snagu i blaženstvo Neba u kojemu dominira Pastir, zabrinut za svoje raspršeno stado, ali i siguran u svoju žrtvu i spasenje. Slika nikoga ne ostavlja ravnodušnim; svi gledatelji postaju sudionici uprisutnjenja davnoga događaja. Jednako, kako se osjećaji od straha do radosti, od nevjerice do ufanja iščitavaju s Ivanovih likova, jednako se ti isti osjećaji iščitavaju s lica danas nazočnih gledatelja u Tretjakovskoj galeriji koji na taj način postaju oživljenom kulisom kršćanskoga događaja.

Slika *Krist se pojavljuje pred ljudima/Dolazak Mesije* upućuje na vodoravno i dijagonalno promatranje. Gledajući ju vodoravno, uočava se zemlja u donjemu i nebo u gornjem dijelu. Zemlja je dramatična, u pokretu, u kaosu. U prvom su planu ljudi realistično naslikani, zbijeni i izgubljeni poput ovaca koje ne znaju što bi i kamo bi; stariji i mlađi, obučeni, polugoli i goli, grješnici i pokajnici, pismoznanci i farizeji; neki stoje, neki sjede, neki netom izlaze iz vode, neki su okrenuti k došljaku Isusu Kristu, neki k nama, zamišljenim gledateljima, neki se pribojavaju rimskih konjanika.

S ljudskih se lica iščitava sumnja, napuštenost, uznemirenost, bezizlaznost, nemoć, jad, očaj, plač i - nada. Na desnoj su strani konjanici koji i visinom simboliziraju silu.

---

[57] Aleksandar Andrejevič Ivanov (1806 – 1858) je predstavnik ruskog klasicizma.

[58] Prema: Masterpieces od the State Tretyakov Gallery. 2007. Moscow, 64.

Pogleda li se slika dijagonalno, počevši od dvojice krštenika s lijeve strane do Ivana Krstitelja u sredini i dalje do lika Isusa Krista, očita je preobrazba osjećaja od bespomoćnosti do obraćenja. Ivan Krstitelj je u sredini poput poveznice izgubljenih ovaca i Spasitelja. Ruke je i štap uzdiguno prema Isusu, a pogled prema ljudima kao da im govori: „Evo Jaganjaca Božjeg…"

Uranjajući u čudesno dramatičan i lijep trenutak, i danas se jasno čuje davni dijalog između Ivana Krstitelja i svećenika i levita:[59]

> Kad su Židovi iz Jeruzalema poslali k njemu svećenike i levite da ga upitaju: 'Tko si ti?', on prizna; ne zanijeka, nego prizna: 'Ja nisam Krist'. Upitaše ga nato: 'Što, dakle? Jesi li Ilija?' Odgovori: 'Nisam'. 'Jesi li Prorok?' Odgovori: 'Ne'. Tada mu rekoše: 'Pa tko si da dadnemo odgovor onima koji su nas poslali? Što kažeš sam o sebi?' On odgovori:
>
> 'Ja sam glas koji viče u pustinji:
> Poravnite put Gospodnji!
> - kako reče prorok Izaija.'
>
> A neki izaslanici bijahu farizeji. Oni prihvatiše riječ i upitaše ga: 'Zašto onda krstiš kad nisi Krist, ni Ilija, ni Prorok?' Ivan im odgovori: 'Ja krstim vodom. Među vama stoji koga vi ne poznate - onaj koji za mnom dolazi, komu ja nisam dostojan odriješiti remenje na obući.'
> To se dogodilo u Betaniji s onu stranu Jordana, gdje je Ivan krstio.
> Sutradan Ivan ugleda Isusa gdje dolazi k njemu pa reče: 'Evo Jaganjca Božjega koji odnosi grijeh svijeta. To je onaj o kojemu rekoh:
>
> - Za mnom dolazi čovjek
> Koji je preda mnom
> Jer bijaše prije mene! (Iv 1,19-29)

Prepoznavši u došljaku Mesiju, Ivan Krstitelj otvorenim rukama pokazuje na nj i uzdignute glave gromko i radosno viče: „Ovo je uistinu onaj o kom proreče Izaija prorok." (Mt 3,3)

Nakon toga dijaloga i monologa nije teško zamisliti kako se sve baš tako dogodilo, da je Ivan Krstitelj baš to i tako rekao, da su se ljudi u nevjerici baš tako osjećali.

---

[59] O tome svjedoče svi evanđelisti: Matej (3), Marko (1), Luka (3), Ivan (1).

Pomičemo pogled prema drugom plavo obojanom planu slike u čijem je središtu Isus Krist. Iza Krista je vijenac planina, s desne strane drveće i raslinje, a s lijeve otvoren put prema raspršenom stadu.

Za razliku od naroda, Isus Krist je smiren što se vidi iz njegova laganoga hoda i držanja. Sigurnost se pojačava vijencem planina i nebom te sa zemlje motivom vode, simbolom očišćenja i obraćenja. Isusovim se krštenjem na Jordanu otvorilo nebo i Duh Božji se u liku goluba spustio na nj, a nebo je nježno progovorilo: „Ovo je Sin moj, Ljubljeni! U njemu mi sva milina!“ (Mt 3,17)[60]

Slika pastira u Mažuranićevu epu

Dva književna djela, jedno iz hrvatske drugo iz crnogorske književnosti, *Smrt Smail-age Čengića* (1846) Ivana Mažuranića i *Gorski vijenac* (1847) Petra Petrovića Njegoša, veličaju kršćansku vjeru u Boga i nebesku pravdu koja pobjeđuje svako zlo. Ta su dva spjeva povezana povijesno i prostorno, tematski i idejno, ali i lirsko-dramskom slikom dvojice pastira koji se javljaju u najdramatičnijem trenutku kušnje koja je postavljena pred malen i ponižen crnogorski narod.

Mažuranićev *ini pastijer*[61] i Njegošev iguman Stefan simbolično predstavljaju nebeske sile koje se miješaju u zemaljski događaj, da bi poput Isusovih izaslanika svjedočili kršćansku vjeru u pravdu. Pojavljivanje pastira u ključnom dramskom trenutku podsjeća na novozavjetni Kristov dolazak među ljude kao što svjedoče evanđelja i kao što prikazuje slika Aleksandra Ivanoviča Ivanova.

I *pastijer* i iguman Stefan javljaju se kao epizodisti, ali prema svome djelovanju i učinku toga djelovanja postaju protagonisti, odnosno usmjeravatelji dramske radnje te nositelji moralnih, domoljubnih i kršćanskih načela, osobito o vječnom životu svoga stada. Prvo ćemo govoriti o liku pastira u Mažuranićevu spjevu.

U pjevanjima *Agovanje* i *Noćnik* smjenjuju se slike bijesa, bahatosti i oholosti; roblja i tamničara; kolaca, konopaca i britkih pala. Čini se kao da nema izlaza i kako se toj sili nitko ne može oduprijeti. Ali, stupanjem na scenu *inoga pastijera*,

---

60 Vidi i Markovo, Lukino i Ivanovo evanđelje: „I odmah, čim izađe iz vode, ugleda otvorena nebesa i Duha poput goluba gdje silazi na nj, a glas se zaori s nebesa: Ti si Sin moj, Ljubljeni! U tebi mi sva milina!“ (Mk 1,10) „Kad se krstio sav narod, krstio se i Isus. I dok se molio, rastvori se nebo, siđe na nj Duh Sveti u tjelesnom obličju, poput goluba, a glas se s neba zaori: Ti si Sin moj, Ljubljeni! U tebi mi sva milina!“ (Lk 3,21) „Ivan svjedoči za njega. Viče: To je onaj o kojem rekoh: koji za mnom dolazi, preda mnom je jer bijaše prije mene!“ (Iv 1,15)

61 Mažuranić, na mnogim mjestima.

koji se u zoru pojavljuje pred malenom i hrabrom četom, dolazi do promjene raspoloženja. Ispunjena kršćanskom nadom, ovdje na Morači vodi hladnoj, četa doživljava obraćenje. Oni, koji su bili obavijeni „gluhom tamnom noći" (Mažuranić 1998: 231) obasja nada u obliku idilične pastirske slike.

Četa

Uto i dan već rudjet poče,
I susjednoj u planini
Javit krdo čuješ glas pastijera,
Kojemu se zvonko oziva
Predvodnika ovna zvono.

Kad al eto inoga pastijera
Gdjeno krotak k svome stadu grede.
Ne resi ga ni srebro ni zlato
Nego krepost i mantija crna.
Ne prate ga sjajni pratioci
Uz fenjere i duplijere sjajne,
Ni ponosnijeh zvona sa zvonikâ:
Već ga prati sa zapada sunce
I zvon smjeran ovna iz planine.

Crkva mu je divno podnebesje,
Oltar časni brdo i dolina,
Tamjan miris što se k nebu diže
Iz cvijeta i iz bijela svijeta
I iz krvi za krst prolivene. (Mažuranić 1998: 310-325)

I novozavjetni tekst i Ivanova slika simbolično najavljuju obraćenje. Evanđelist Ivan u *Ivanovu svjedočanstvu* (Iv 1,19) kronološki popisuje dvodnevne događaje. Prvi se dan vodila rasprava između Krstitelja i svećenika i levita o tome tko je on kada krsti vodom. Drugi se dan na obzoru pojavljuje Isus Krist, kako je evanđelist opisao: „Sutradan Ivan ugleda Isusa gdje dolazi k njemu pa reče..." (Iv 1,29)

Pojavljivanje Mažuranićeva *pastijera* neodoljivo podsjeća na spomenuti biblijski i slikarski izričaj. Poput Isusa Krista i njegov se pastir pojavljuje u ranu zoru: „Uto i dan već rudjet poče..." (Mažuranić 1998: 307) Ali, dok u biblijskoj i slikarskoj interpretaciji Ivan Krstitelj upozorava na Isusa Krista govoreći: "Evo

Jaganjca Božjega…", (Iv 1,29) pastirov dolazak Mažuranić posredno najavljuje zvučnim motivima, kada se razliježe s planine…

… glas pastijera,
kojemu se zvonko oziva
predvodnika ovna zvono. (Mažuranić 1998: 310)

Što osjeća Mažuranićev pastir?

Poput Isusa Krista koji, „vidjevši mnoštvo, sažali mu se nad njim jer bijahu izmučeni i ophrvani kao ovce bez pastira", (Mt 9,36) tako i *pastijer* izdaleka promatra četu shrvanu saznanjem o neravnopravnu položaju prema osvajačkoj sili i, vjerojatno, učini mu se da su kao „ovce među vukovima". (Mt 10,16)

Između književnoga i slikarskoga pastira, osim duhovne, uočava se i fizička sličnost. Kao da se radi o istom pastiru, ni jednoga ni drugoga…

… Ne resi ga ni srebro ni zlato,
Nego krepost i mantija crna.
Ne prate ih sjajni pratioci
Uz fenjere i duplijere sjajne,
Ni ponosnijeh zvona sa zvonikâ.
Već ga prati sa zapada sunce
I zvon smjeran ovna iz planine. (Mažuranić 1998: 314-320)

Stupivši pred malenu, ali hrabru četu pred kojom je velik zadatak, pastir, svjestan neminovnosti neravnopravne borbe, izriče zabrinutost, jer ondje gdje se "zavazda gre" (Mažuranić 1998: 402) treba doći čista srca i duše:

Za krst časni spravni ste mrijeti.
Za nje i sad mrijet podigoste,
Srdžbe božje hrabri osvetnici.
Al tko Bogu vjerno služit grede,
Čistijem srcem služiti mu valja;
Čistom dušom vršit onom treba
Koji vrši Bog što sudi s neba.

Kajite se, dok imade dana… (Mažuranić 1998: 380-385)

Noć pred konačan obračun dobra i zla čudesna je noć u kojoj je sve moguće, pa i nemoguće postaje moguće, kao što je događaj krštenja zločinca i "ljuta nevjernika" (Mažuranić 1998: 454) Novice. Ali i kršćanska četa doživljava duhovno obraćenje i blizinu Svetoga Trojstva što se u „čestici hljeba nebeskoga" (Mažuranić 1998: 451) i „piću vina nebeskoga" (Mažuranić 1998: 464) poput milosti prosula na hrabre Crnogorce.

U početku književne slike četa je malena, jedva sto junaka, ali srčana, skriva se u noćnoj tami. Početak preobrazbe događa se s pojavom lika svećenika, a vrhunac je primanje Tijela i Krvi Kristove.

Riječi koje pri Novičinu krštenju izgovara svećenik imaju dvojak učinak: na mikro razini utječu na obraćenje noćnika Novice, a na makro razini na obraćenje crnogorske čete:

> Vjeruj, sinko, u višnjega oca,
> I njegova odvijeka sina,
> I trećega milostiva duha:
> Vjeruj vjeruj, spasit će te vjera!
> Reče i ljuta poli nevjernika
> Pred svjedocim planinam visocim
> I njih sîni četom u planini. (Mažuranić 1998: 450-455)

Pred muku i smrt koja će uslijediti, dok je s dvanaestoricom večerao, Isus Krist je ustanovio Euharistiju - Večer Gospodnju:

> I dok su blagovali, uze Isus Krist kruh, izreče blagoslov pa razlomi, dade svojim učenicima i reče: 'Uzmite i jedite! Ovo je tijelo moje!' I uze čašu, zahvali i dade im govoreći: 'Pijte iz nje svi! Ovo je krv moja, *krv Saveza* koja se za mnoge prolijeva na otpuštenje grijeha'. (Mt 27,26-28)[62]

U svetoj euharistiji i danas je to najsvečaniji dio. Slična scena opraštanja i pričesti nalazi se i u epu *Smrt Smail-age Čengića*. Nakon Novičina krštenja, dobri pastir u prirodi pred živom crkvom održi obred opraštanja i pričesti:

> Crkva mu je divno podnebesje,
> Oltar časni brdo i dolina,
> Tamjan miris što se k nebu diže
> Iz cvijeta i iz bijela svijeta

[62] Vidi i: Mk 14,22-25; Lk 22,14-18; Iv 13,21-30.

I iz krvi za krst prolivene. (Mažuranić 1998: 325)

(...)

Tader starac oči podigao,
Blage oči i bijele ruke,
Ter je četu oprostio grijeha.
Pak je Bogom darivati stade:
Svakom momku po česticu daje
Tajne piće hljeba nèbeskōga.
Svakom momku po kapljicu daje
Tajna pića vina nèbeskōga.
Žarko sunce divno čudo gleda
Gdje slab starac slabe krijepi ljude,
Da im snaga Bogu slična bude. (Mažuranić 1998: 460-465)

I sada je sve na svome mjestu. Duhovno osnažena pojavom i glasom svoga pastira, okrijepljena i „višnjega Boga puna", malena četa je sprema ponijeti križ i umrijeti za svoj narod, ne bi li taj isti narod, „što je sjedio u tmini / svjetlost vidio veliku", kao što je zapisao evanđelist Matej. (Mt 4,16)

Slika pastira u Njegoševu epsko-dramskome spjevu

Okupljenom mnoštvu na rijeci Jordan Bog Otac predstavlja svoga Sina nježnim riječima: „Ovo je Sin moj, Ljubljeni! U njemu mi sva milina!" (Mt 3,17)

Obraćajući se malenoj četi na rijeci Morači, Mažuranićev svećenik istom blagošću progovara: „Djeco moja, hrabri zatočnici..." (Mažuranić 1998: 332)

Njegošev iguman Stefan u **Gorskom vijencu** naziva Crnogorce braćom: „Hoću, braćo, to sam i došao!" (Njegoš 1990: 2246) Oba književna lika javljaju se u namjeri da poput Božjih poslanika posvjedoče i „podžežu" vjeru u „sveti oltar", kao što je rekao iguman Stefan:

...da podžežem koliko uzmogu,
i vaš oganj sveti na oltaru,
na oltaru crkve i poštenja... (Njegoš 1990: 2250)

Dok se Mažuranićev *pastijer* prvo najavljuje zvonom obližnjega stada, Njegošev se iguman Stefan pojavljuje iznenada uveče, nakon potresa, kako se navodi u

didaskalijama: „Smrklo se, sjede glavari oko ognja; izlazi mjesec krvav i bi veliki potres. U to doba, u samom vrhuncu epa pojavi se stari i slijepi iguman Stefan s brojanicama u ruke". (Njegoš 1990: 135) I tada dolazi do obrata.

Iguman snažno osjeća tragičnost crnogorskoga naroda, ali i veličanstvenost povijesnog trenutka. Svjestan kako je odnos pravde i nepravde neravnopravan, kako na ovaj povijesni trenutak Crnogorci moraju odgovoriti, kako će izostati neophodna priprava i čišćenje[63] prije kršćanskoga pričešćivanja, svoj opširan govor počinje svjedočenjem iz osobnoga iskustva.

Prvo pjeva o nadahnuću Isusom Kristom i svojim životnim usponima i padovima. Sada je trenutak da on isto tako nadahne crnogorsku četu i da je osnaži Živim Bogom i pripremi za put koji je jedini pravi, kako je Isus rekao: „Ja sam Put, Istina i Život". (Iv 14,6)

Onako gorljivo, kako je Krist govorio učenicima, tako i iguman jasno izriče svoje poslanje:

> Ja sam mnoga zažegâ kanđela
> na oltaru crkve pravoslavne;
> pa sam slijep došâ među vama,
> da podžežem koliko uzmogu,
> i vaš oganj sveti na oltaru,
> na oltaru crkve i poštenja. (Njegoš 1990: 2250)

Govor igumana Stefana u velikoj je mjeri sličan metaforičnom i paraboličnom Kristovu govoru. Primjerice, na pitanje kneza Rogana zašto gore uzdrhtaše i zašto je mjesec tako crven, on odgovara:

> Ni to, sinko, ja ne mogu znati;
> aljinah je na nebesa dosta,
> pa bog daje kome kakvu hoće. (Njegoš 1990: 2230)

---

[63] Salko Nazečić to ovako tumači: "Iguman Stefan, kao i vladika Danilo i pop Mićo, ne odvajaju se od svoga naroda, jer je u tadašnjim uslovima to i bilo jedno: interesi crkve i interesi naroda bili su isti. Zato je iguman Stefan i mogao govoriti da on miče sve na svoju dušu i da pripušta ljude pričesti 'bez priprave i bez ispovijesti'. Kolika je samo tu razlika između Njegoša i Mažuranića. Mažuranić traži od svojih 'zatočnika' da se pokaju i čisti priđu borbi za slobodu, a iguman Stefan, odnosno Njegoš, smatra da borba za slobodu sama po sebi čisti ljude, te da nije potrebno da se prethodno kaju i traže oprost za sitne prestupe i grijehe, jer nema većega grijeha nego ne boriti se protiv ugnjetača". (Njegoš 1990: 17-18)

U svojih osamdeset godina stekao je iguman Stefan veliko iskustvo i spoznaju kako rijeke nemaju korito kakvo bi trebale imati. Čovjek je na ovu zemlju poslan Božjom voljom, ali mora prihvatiti vrijeme u kojemu se nalazi, a ono je često nepravedno. „Ište svijet neko djeistvije", veli iguman. (Njegoš 1990: 2298) Takav je i ovaj povijesni, ali i veličanstveni trenutak u kojemu se Crna Gora na vrhuncu muke, trpljenja i poniženja najviše približila Isusu Kristu.

Dobro znajući kakva je teška zadaća pred njegovom braćom po Kristu, iguman Stefan pronalazi način da obodri govorom o duhovnim sferama, moralnoj obvezi da se čovjek bori za pravdu, jer „stradanje je krsta dobrodjeljitelj". (Njegoš 1990: 2324) Iz te će spoznaje, ističe iguman, duša izići „prekaljena iskušenjem", (Njegoš 1990: 2325) jače povezana s tijelom, ali i s čovjekom i s Bogom. A ponekad je čovjeku teško u žrtvi prepoznati Božji naum, kao što i sada treba vjerovati kako će ta žrtva donijeti plod „za daleko neko pokoljenje". (Njegoš 1990: 660) I slijepi iguman, koji bolje i dalje vidi, veliča crnogorsku žrtvu:

Pokoljenje za pjesmu stvoreno!
Vile će ga grabit u vjekove,
da vam v'jence dostojne sapletu;
vaš će primjer učiti pjevača
kako treba s besmrtnošću zborit.
Vam' predstoji preužasna borba,
Pleme vi se sve odreklo sebe
te crnome rabota mamonu!
Pade na njem' kletva besčestija.
Što je Bosna i pô Arbanije?
Vaša braća od oca i majke:
Svi ujedno, i dosta rabote!
Krst nositi vama je suđeno –
Strašne borbe s svojim i s tuđinom!
Težak v'jenac, al' je voće slatko;
voskresenja ne biva bez smrti.
Već vas viđu pod sjajnim pokrovom,
čest, narodnost đe je vaskrsnula,
i đe oltar na istok òkrênût,
đe u njemu čisti tamjan dimi.
Slavno mrite kad mrijet morate!
Čest ranjena žeže hrabra prsa,
u njima joj nema bolovanja.
Porugani oltar jazičestvom
Na milost će okrenut nebésa! (Njegoš 1990: 2336-2360)

Igumanove su riječi nadahnule Crnogorce za jedini pravi put te ispunjeni Božjom milošću pozaspaše mirno, dok iguman s brojanicom u ruci ostaje bdjeti uzimajući na sebe grijehe i duše pričesti bez priprave i bez ispovijedi. Tako se scena otvara i zatvara simboličnom slikom igumana Stefana s brojanicom u ruci. Na početku, kada „se smrklo, sjede glavari okolo ognja; izlazi krvav mjesec i bi veliki potres. U to isto doba dođe k njima stari i slijepi iguman Stefan s brojanicom u ruke". (Njegoš 1990: 135) A na kraju: „Svi pospaše, a iguman sjedi uz oganj, broji brojanice i svu noć čita molitve među njima" – koji su svjetlost svijeta. I danas. (Njegoš 1990: 143)

Literatura

Katekizam Katoličke crkv prema Drugom vatikanskom saboru. 1994. Hrvatska biskupska konferencija. Zagreb.

Njegoš, Petar Petrović. 1990. *Gorski vijenac*. Svjetlost. Sarajevo.

Masterpieces of the State Tretyakov Gallery. 2007. Moscow.

Mažuranić, Ivan. 1996. *Smrt Smail-age Čengića*. SysPrint. Zagreb.

Rebić, Adalbert, Fućak, Jerko, Duda, Bonaventura, ur. *Jeruzalemska Biblija*. 1994. Kršćanska sadašnjost. Zagreb.

MOLITVA U „ZLATNIM DANCIMA“ JAGODE TRUHELKE

Iako je od prvog izdanja *Zlatnih danaka* (1918) prošlo gotovo stotinu godina, a od prvih pripovijedaka i više, to se Truhelkino književno djelo i danas smatra najboljim. Čak ni dugogodišnja zabrana školskoga čitanja i izbacivanje iz školske lektire nije uspjela zatrti zasluženo mu mjesto u umjetnosti riječi.

U *Zlatnim dancima*, i ne samo u njima, Gospodnja molitva ili Očenaš našla je najiskrenije vjernike pa za njih slobodno možemo reći da su oni, vjernici, ona „sol“ koja ne da vjera „obljutavi“. Na Truhelkinim stranicama žive oni koje Isus Krist poziva na svršetku svijeta:

- Dođite, blagoslovljeni Oca mojega! Primite u baštinu Kraljevstvo pripravljeno za vas od postanka svijeta! (Mt 25,34).

Realistično-autobiografsko-kršćansko-povijesnu lirsku prozu *Zlatni danci* Jagode Truhelke čine četiri knjige: *Zlatni danci* (1918), *Bogorodičine trešnje* (1929), *Dusi domaćeg ognjišta* (1930) i *Crni i bieli dani* (1944). U navedenoj tetralogiji, koja začinje hrvatski autobiografski roman, tematizira se život obitelji Antuna i Marije Truhelke u Osijeku, Donjemu gradu i Tvrđi od 1864. do 1878., te preseljenje i život u Zagrebu gdje se obitelj nastanjuje nakon smrti oca Antuna Vjenceslava.

Glavni likovi su članovi obitelji Trehulka, djeca Anica, Ćiro i Dragoš, otac, majka, baka te služavka Kristina. Sporedni likovi su kum i kuma, učiteljica, kateheta, te mnogi stanovnici Osijeka, obrtnici, piljarica, drvosječa, vodonoša, mlinar, pralja, zvonar, vratar, loncokrpa, stanovnici Gladne ulice, poniženi, siromašni i odbačeni, ali puni pouzdanja u Boga Oca kojemu se neprestance mole i zahvaljuju za sva dobra i za svu muku. Obrazac Gospodnje molitve ili Očenaša ostavio im je Isus Krist, a uz pomoć Duha Svetoga ta se molitva moli i danas. Uz Oca, Sina i Duha Svetoga, kojima se molitva upućuje, kao moliteljica i zagovornica poniženih javlja se Majka Marija. Članak je sastavljen od pet cjelina: Što je molitva, Isus Krist - uzor molitve, Molitva u osami, Molitva u Zlatnim dancima, Molitva Blažene Djevice Marije.

Što je molitva?

Gospodnja molitva ili Očenaš smatra se temeljnom kršćanskom molitvom, središtem Svetoga pisma i sažetkom cijelog Evanđelja. Budući da ju je Isus Krist

predao svojim učenicima, naziva se Gospodnjom molitvom. Bog Otac združio je poslanje Isusa Krista s Duhom Svetim što znači da Otac ujedno šalje svoju Riječ i Duh Sveti. Isus Krist učenicima ostavlja riječi i obrazac molitve, a Duh Sveti uči kako se moli svoga Oca. Moliti Isusa Krista znači zazivati ga, dozivati i s njim razgovarati. Svaki put kad se počinje moliti, to Duh Sveti posvješćuje da se moli i kako se moli. Osim što Duh Sveti u molitvi sjedinjuje s Isusom Kristom, sjedinjuje i s Majkom Marijom.[64]

Sveti Augustin smatra da nema sadržajnije molitve od Gospodnje: „Pretražite sve molitve koje su u Pismima, i vjerujem da nećete ništa naći što ne bi bilo sadržano u Gospodnjoj molitvi."

Sveti Toma Akvinski Gospodnju molitvu naziva najsavršenijom molitvom. „U njoj, ne samo da molimo sve ono što s pravom možemo željeti, nego i redoslijed po kojemu treba željeti, tako nas ova molitva ne uči samo tražiti, nego i oblikuje sve naše osjećaje."

Sveti Luka piše da su sva Pisma, Zakon, Proroci i Psalmi, ispunjeni u Kristu. Primjerice, u prispodobi *Isus se ukazuje apostolima* čitamo:

> Nato im reče: To je ono što sam vam govorio dok sam još bio s vama: treba da se ispuni sve što je u Mojsijevu Zakonu, u Prorocima i Psalmima o meni napisano. Tada im otvori pamet da razumiju Pisma te im reče: Ovako je pisano: Krist će trpjeti i treći dan ustati od mrtvih, i u njegovo će se ime propovijedati obraćenje i otpuštenje grijeha po svim narodima počevši od Jeruzalema. Vi ste tomu svjedoci. I evo, ja šaljem na vas Obećanje Oca svojega. (24,44-48)

Kao divan niz onih koji poput Majke Marije bez ostatka vjeruju Isusovim riječima, svoj su književni život našli na stranicama *Zlatnih danaka* i postali svjedoci Očeve riječi i molitve: pralja Ludovika (*Zvonarče i njegova majka*), vratar Jože (*Vratar kod Zlatne Zviezde*), služavka Kristina (*Kristina* i *Kristinina udaja*), majka (*Majka puna milosti*).

Isus Krist - uzor molitve

Svojom ljudskom molitvom upućenom Ocu Isus Krist postaje supatnik ljudskih slabosti. Zabilježeno je da Isus moli prije važnih trenutaka svojega poslanja: prije nego što Otac posvjedočuje za njega prigodom Krštenja (Lk 3,21) i Preo-

[64] Prema *Katekizmu Katoličke crkve*, 1994.

braženja (Lk 9,28), te prije nego što će mukom ispuniti naum Očeve ljubavi (Lk 22,41-44).

Isus također moli prije važnih trenutaka poslanja svojih učenika: prije izbora i poziva Dvanaestorice (Lk 6,12), prije nego što ga Petar prizna Kristom Pomazanikom Božjim (Lk 9,18-20), te napokon moli da u kušnji vjera apostolskog prvaka ne posustane (Lk 22,32).

Učenici su vidjeli Učitelja kako moli, ali moliti nisu znali. Zato jednom, kada je Isus prestao moliti, učenik mu reče: „Gospodine, nauči nas moliti, kao što je i Ivan naučio svoje učenike“ (Lk 11,1). Isus je odgovorio na tu molbu i evo kako je Gospodnju molitvu zapisao sveti Luka:

> Oče naš, koji jesi na nebesima,
> sveti se ime tvoje;
> dođi kraljevstvo tvoje;
> budi volja tvoja
> kako na nebu tako i na zemlji.
> Kruh naš svagdanji daj nam danas,
> i otpusti duge naše,
> kako i mi otpuštamo dužnicima našim,
> i ne uvedi nas u napast,
> nego izbavi nas od Zla. (Lk 1,11)

Na taj je način Isus povjerio učenicima tajnu molitve, a onda im osvijestio vjeru u molitvu, nakon što će se on, Božji Sin, vratiti k svome Ocu, kako bi nakon tih dramatičnih (čovjeku neshvatljivih) događaja uzmogli ostati u vjeri, uzmogli vjerovati da je on, Isus, Sin Boga Oca, Put i Istina i Život (Iv 14,6) te da je onaj koji je vidio Sina, vidio i Oca. „Vjerujte mi“, govori Isus apostolima, jer „ja sam u Ocu i Otac u meni“ (Iv 14,11) i nastavlja: „I što god zaištete u moje ime, / učinit ću / da se proslavi Otac u Sinu. / Ako me što zaištete u moje ime, / učinit ću“ (Iv 14,13-14). A nakon Isusova zemaljskoga života Duh Sveti je taj koji podsjeća učenike / narod na te i sve druge Isusove riječi.

Bibličari navode tri najvažnije prispodobe iz kojih se uči kako moliti: *Pouka o molitvi* (Lk 11,5-13), *Ustrajnost u molitvi* (Lk 18,1-8) i *Farizej i carinik* (Lk 18, 9-14).

Pouka o molitvi (Lk 11,9-10) je prispodoba o bezočnu prijatelju i upornoj molitvi: „I ja vama kažem: Ištite i dat će vam se! Tražite i naći ćete! Kucajte i otvorit će vam se. Doista, tko god ište, prima; i tko traži, nalazi; i onomu tko kuca, otvorit će se.“

Ustrajnost u molitvi govori o ustrajnoj udovici koja učestalo moli suca: „Obrani me od moga tužitelja!“, što na koncu sudac i uradi, jer mu…

> … udovica ova dodijava. Nato reče Gospodin: Čujte što govori nepravedni sudac! Neće li onda Bog obraniti svoje izabrane koji dan i noć vape k njemu sve ako i odgađa stvar njihovu? Kažem vam, ustat će žurno na njihovu obranu. Ali kad Sin Čovječji dođe, hoće li naći vjere na zemlji? (Lk 18,1-9)

Farizej i carinik je prispodoba o poniznosti srca koje moli. Farizej i carinik nađu se u hramu.

> Farizej se uspravan ovako u sebi molio: Bože, hvala ti što nisam kao ostali ljudi: grabežljivci nepravednici, preljubnici ili – kao onaj carinik. Postim dvaput u tjednu, dajem desetinu od svega što steknem. A carinik, stojeći izdaleka, ne usudi se ni očiju podignuti k nebu, nego se udaraše u prsa govoreći: Bože milostiv budi meni grešniku! Kažem vam: ovaj siđe opravdan kući svojoj, a ne onaj! Svaki koji se uzvisuje, bit će ponižen; a koji se ponizuje, bit će uzvišen. (Lk 18,9-14)

Za javnog djelovanja Isus uslišava vjeru i iskrenu molitvu, bilo da su izrečene riječima ili šutnjom (Katekizam 1994: 639, 2616). U Evanđelju po Mateju (Mt 9,2; 9,6-7) više prispodoba o tome govori. U *Ozdravljenju uzetoga* čitamo:

> Kad gle, doniješe mu uzetoga koji je ležao na nosiljci. Vidjevši njihovu vjeru, reče Isus uzetomu: Hrabro, sinko, otpuštaju ti se grijesi!… Ustani, uzmi nosiljku i pođi kući. I on usta te pođe kući. (Mt 9,2)

U *Ozdravljenju bolesne žene i uskrišenju Jairove kćeri* neka žena se spašava tek što pomisli:

> Dotaknem li se samo njegove haljine, spasit ću se. A Isus se okrene i vidjevši je reče: Hrabro, kćeri, vjera te tvoja spasila. (Mt 9,21-22)

Posebice snažno izražena je vjera u molitvu koju izgovara slijepac, onaj koji ne vidi, a vidi. U prispodobi *Dva slijepca* čitamo:

> Kad je Isus odlazio odande, pođu za njim dva slijepca vičući: Smiluj nam se, Sine Davidov. A kad uđe u kuću, pristupe mu slijepci. Isus im kaže: Vjerujete li da mogu to učiniti? Kažu mu: Da, Gospodine. Tada se dotače njihovih očiju govoreći: Neka vam bude po vašoj vjeri. (Mt 9,27-29)

Sveti Marko je slično posvjedočio u prispodobi *Jerihonski slijepac Bartimej*:

Dođu tako u Jerihon. Kad je Isus s učenicima i sa silnim mnoštvom izlazio iz Jerihona, kraj puta je sjedio slijepi prosjak Bartimej, sin Timejev. Kad je čuo da je to Isus Nazarećanin, stane vikati: Isuse, Sine Davidov, Isuse, smiluj mi se! Mnogi ga ušutkivahu, ali on još jače vikaše: Sine Davidov, smiluj mi se! Isus se zaustavi i reče: Pozovite ga! I pozovu slijepca sokoleći ga: Ustani! Zove te! On baci sa sebe ogrtač, skoči i dođe Isusu. Isus ga upita: Što hoćeš da ti učinim? Slijepac mu reče: Učitelju moj, da progledam. Isus će mu: Idi, vjera te tvoja spasila. I on odmah progleda i uputi se za njim. (Mk 10,46-52)

Molitva u osami

Poniznost je temelj molitve, ali i „uzdignuće duše k Bogu ili traženje primjerenih dobara od Boga“ Prava molitva izlazi iz poniznosti i dubine skrušena srca, često klečeći, jer je molitelj prosjak Božji koji se ponizio da bi se uzvisio. (Katekizam 1994, na više mjesta) Kako je već rečeno, sveti Luka o poniznosti piše u prispodobi *Farizej i carinik*: „(..) koji se ponizuje, bit će uzvišen“ (Lk 18,14), kao i Matej u *Evanđeoskoj besjedi na Gori*: „Blago milosrdnima: / oni će zadobiti milosrđe.“ (Mt 5,7)

I ovih nekoliko primjera molitve govori kako se moli: u poniznosti i skrovitosti i iskreno, kako to čine odbačeni i siromašna srca, oni koji su iskreno gladni Oca i Sina. Zato se Isus kloni farizeja i carinika,[65] a priklanja siromasima i grešnicima, što mnogi nisu razumjeli te su mu prigovarali. A Isus im odgovara da baš njima donosi Radosnu vijest:

Duh Gospodnji na meni je
Jer me pomaza!
On me posla
Blagovjesnikom biti siromasima,
Proglasiti sužnjima oslobođenje,
Vid slijepima
Na slobodu pustiti potlačene,
Proglasiti godinu milosti Gospodnje. (Lk 4,18-19)

[65] Isus Krist od rođenja do smrti na križu dijeli život s odbačenima, siromašnima i malenima, onima koji su ponizna srca. Isus je i poslan da bude blagovjesnik siromasima (Lk 4,18). Njima Otac objavljuje što mudrima i umnima ostaje skriveno. (Mt 11,25)

Pripremajući narod za Kraljevstvo koje dolazi, Isus se u obraćanju oslanja na Stari savez nadograđujući ga novim prispodobama ili slikovitim govorom. Znamenita je Isusova *Besjeda na gori* u kojoj traži obraćenje srca, pomirenje s bratom prije prinošenja dara na oltar (Mt 5,23-24), ljubav prema neprijateljima i molitvu za progonitelje (Mt 5,44-45), molitvu Ocu u skrovitosti (Mt 6,6), praštanje iz dna srca (Mt 6,14-15), čistoću srca i čežnju za Kraljevstvom (Mt 6,21).

Isus osuđuje licemjernu molitvu. U prispodobi *Molitva u skrovitosti* Matej je zapisao: „Ti, naprotiv, kad moliš, uđi u svoju sobu, zatvori vrata i pomoli se svome Ocu, koji je u skrovitosti. I Otac tvoj, koji vidi u skrovitosti, uzvratit će ti." (Mt 6,6)

Otajstva Kraljevstva se, znači, objavljuju malenima, a skrivaju od mudrih, farizeja i njihovih učitelja.[66] Boraveći među svojim učenicima sve je to Isus nekoliko puta ponavljao, a na to će isto ukazivati i podsjećati Duh Sveti, nadahnjujući izraze koji se obnavljaju unutar oblika molitve: blagoslov, prošnju, zagovor, zahvaljivanje i hvale.

Molitva u „Zlatnim dancima"

Etičnost je u *Zlatnim dancima* zasnovana na kršćanstvu kao tradicijskoj baštini. U obitelji učitelja Antuna Vjenceslava Truhelke živjelo se prema katoličkim načelima koja nisu ni formalna, ni samosvrhovita, nego putokaz u odgoju i civilizacijsko naslijeđe. (Hranjec 2003: 54-55) Čitajući u Truhelkinoj tetralogiji o mnogobrojnim zgodama djece i odraslih čini se da uranjamo u niz prispodoba iz kojih se i danas uči dobrota, zahvalnost, poštovanje, poniznost i milosrđe.

Među Božjim bližnjima ističe se lik pralje i zvonarice Ludovike, vratara Jože, služavke Kristine, drvosječe Đorđa, vodonoše Trifuna. Iako je od njihova književnoga rođenja proteklo preko stotinu godina, i danas su bliski čitateljima vjerom kako „prtiti... breme svoje (..), nositi sve bez tužbe, uztrajno i ne sustajući, uzdajući se jedino u Boga i u svoju kršćansku dušu." (Truhelka 1944: 322) Takvih je vjernika podosta i oni su pravi svjedoci Isusovih riječi: „Blago siromasima duhom..." (Mt 5,3)

[66] U zahvalnoj molitvi Ocu Isus: „Slavim te, Oče, Gospodaru neba i zemlje, što si ovo sakrio od mudrih i umnih, a objavio malenima." (Mt 11,25-27)

U pripovijetki **Zvonarče i njegova majka**[67] (1944) glavni lik je Ludovika koju su nazivali ludom Vikom, zvonarica u osječkoj donjogradskoj crkvi Preslavnoga Imena Marijina, nesretna, odbačena i siromašna, izvrgnuta ruglu, ali puna pouzdanja u Boga.

Jednoga jutra obasja ju svjetlost s neba: pred vratima crkve pronalazi djetešce, uzima ga, prihvaća i odgaja vjerujući da joj ga je darovala Blažena Djevica Marija. A kada doživi tragediju, Ludovika opet zahvaljuje Bogu i Djevici i utjehu nalazi u dijalogu s njima. Zato na kraju naporna dana hita u osamu, u skromnu kućicu, gdje klečeći i sklopljenih ruku razgovara s Isusom i Marijom:

> Najposlije, prije nego što će leći na počinak, klekla bi s Mijom pred slikom Trojstva, što ju je kupila na Miholjskom sajmu, i naglas izmolila redom sve molitve, što ih je znala. A tih nije bilo malo na veliko čudo Perino. Pa kad se Vika najposlije prekrstila i s dubokim uzdahom pozdravila: Hvaljen Isus i Marija, i majstor bi se prekrstio i odzdravio: Navik hvaljen! (Truhelka 1944: 110)

Drugi Božji miljenik je Jože iz pripovijetke **Vratar kod Zlatne Zviezde** (1944), vratar u ondašnjem čuvenom osječkom svratištu u Tvrđi. Jože ne zna za oca i majku. Jednoga dana našla ga iza vrata gazdarica i otada je on radio u svratištu za krov i hranu. Ljudi su mu se rugali i ponižavali ga i najteže mu je bilo podnositi tuđe poglede i smijeh. Nikome nije ništa odgovarao ili protuslovio. Ljudima se jedino obraćao srcem: „Ne gledaj na moju rugobu, ta ja ne ću nikome zla, ja sam svakom rad. Nisam kriv, što me ovakva rodila majka“. (Truhelka 1994: 196)

Patio je, ali ni za svoju nesreću, niti za svoj izgled, nikoga nije okrivljavao, nego je Bogu zahvaljivao. Dapače, volio je ljude i „jedva može dočekati da koga pomogne i utješi, to mudrim savjetima začinivši ih pristalom poslovicom kao na pr. ‘tko zlo sije, gore požanje’, ili ‘težko nogama pod ludom glavom’“. (Truhelka 1994: 195) No, njegovu dobrotu ljudi nisu zapažali, ali zato životinje jesu te su mu postale najbližim prijateljima.

U svratištu su ga nazivali „lienčinom“, iako je radio cijeli dan i odzivao se na ono neprestano: Jooooža!!!, koje se „orilo po kući i gonilo ga uzduž i poprieko“. (Truhelka 1944: 221) Tukli su ga, a on je udarce primao ponizno. Jednoga dana, dok je šutke podnosio udarce, prišao je neki gospodin. Bio je to kateheta koji će na ovome svijetu postati Jožin jedini prijatelj.

---

[67] Knjiga Jagode Truhelke *Crni i bieli dani* (1944) tiskana je korijenskim pravopisom. U navođenju citata služila sam se izvornim tekstom.

> Kad uto stvori se odjednom iznenada gospodin, digne Jožu lako kao perce, izgrdi konobara što tuče diete, i onda zapita Jožu da li ga boli. Molim vas, da li boli? I još ga gospodin pogladi po glavi i oštro se zagleda Joži u lice i svega zavije u svoje modre oči kao u mekan plašt i zapita čiji je. Čiji je? A zar Jože zna, čiji je? Valjda ničiji, odkad su tetku Julku odnieli u crnom sanduku. Onda gospodin još jednom pogladi Jožu po glavi i obrazu i rekne mu: - Ubogo diete. Ali ne daj se tući. Jesi li čuo? (1994: 211)

Otada je Jože volio slušati katehetine biblijske prispodobe. Slušao Božje riječi „kao isušena zemlja što guta kišu. On se njima hranio i pojio kao uveo cvietak što pije jutarnju rosicu" i odlazio u osamu. (Truhelka 1944: 215)

Sada, kada je upoznao Božju riječ, Jože je postao snažniji. I dalje je poslušno radio, i dalje su ga tukli, ali sada se on uzdao u Isusa Krista. Zato je i smogao hrabrosti da odbije rad nedjeljom i u svetačke dane. I mada bi se baš u te dane *Zlatna Zviezda* prepunila gostima, Jože bi...

> ... obustavio radnju i ni pod koju cienu, ni na molbu ni na prietnju, ne bi ni prstom maknuo. Nedjelja je da se ne djelja, a blagdan je blagdan, odkresao bi svakome, tko bi od njega tražio da se lati posla. (1944: 202)

Nedjelja je bila Božji i njegov dan. Čist i uređen odlazio bi na svetu misu, a poslije podne bi se zatvarao u svoju straćaru na kraju dvorišta i daleko od ljudskih pogleda pun zahvalnosti razgovarao s Bogom i Majkom Marijom, onako kako je znao: „Sad dođe na red krunica. Zrna silno zveckaju, Jože šapće molitve..." (1944: 207)

U nizu onih koji s vjerom nose dodijeljeni im križ upoznajemo služavku Kristinu i drvosječu Đorđa. Kristina je glavni lik pripovijetke **Krista** (1918) i **Kristinina udaja** (1929), a često se javlja kao sporedni lik. Kao da ih je povezala slična sudbina.

Kada je Kristina prerasla sirotište, služila za krov nad glavom i kruh. Tako je došla u kuću učitelja Antuna V. Truhelke, gdje ju je obitelj prihvatila kao svoju. Upoznavši drugog nevoljnika drvosječu Đorđa, došljaka iz Istre, osniva obitelj. Kristina služi gospođe, pere im i glača rublje, obrađuje vrt, a Đorđo cijepa drva i bavi se stolarijom.

Nakon naporna rada najmiliji im je razgovor s Isusom i Majkom Marijom:

> ... Kad soba utone u polumračak i samo (se) ispred pećnih vrata razlilo rumenilo žeravice, koja je spokojno dotinjavala. Uto kucne zvono na crkvenom tornju Gospi

> na pozdrav, raširi svoja krila povrh grada i pozove ljude na molitvu i počinak. I dospije poziv i pod krovak Đorđa i Kristine, oboje se prekriži i tiho stanu šaptati:
> - Anđeo Gospodnji navijestio Mariji djevi...
> I njihov se šapat složio sa zvonom i slijevao s rumenilom žeravice u smirenu pjesmu krotka zadovoljstva i predanja u providnost Božju. Pošto prestanu zvona, oboje se nanovo prekriži i Kristina počeka, da Đorđo pozdravi:
> - Hvaljen Isus i Marija! – i odzdravi uzdahnuvši slatko: - Amen navik! (1929: 127)

Kristina i Đorđo ne propuštaju dnevnu molitvu, odazivaju se na crkvena zvona, nedjeljom su u crkvi na službi Božje riječi.

Crkva ili Božja kuća je mjesto liturgijske molitve za župnu zajednicu. U *Zlatnim dancima* Jagoda Truhelka s toplinom opisuje molitvu u donjogradskoj crkvi Preslavnoga Imena Marijina. Evo kako Kristina i Đorđo doživljavaju molitvu u crkvi.

> Uto počne i služba. Orgulje zabruje, pjevači zapjevaju i kod oltara svećenik stane vršiti obred. Onda Kristina i Đorđo udare se u prsa do tri puta, skruše se i zavezu u molitvu, uzdišući i savijajući oči spram neba. A kad dođe vrijeme propovjedi, nitko u čitavoj crkvi nije pozornije slušao od ovo dvoje. Svaku riječ bi zapamtili. I vraćajući se kući, putem se razgovarali o riječima svećenika. Ti se razgovori nastavili često još i za ručkom, pa i putem k večernjici. (1929: 132)

Molitva Blaženoj Djevici Mariji

U molitvi se sjedinjuju Otac Sin i Duh Sveti, a po Sinu sjedinjuje se i Blažena Djevica Marija. Marijina je povezanost začeta u trenutku njezina pristanka pri Navještenju i potvrđena pod križen njezina Sina.

Majka Marija je savršena moliteljica i naša zagovornica, počevši od svadbe u Kani kada, vidjevši da su domaćini u nevolji, moli sina: „Vina nemaju!“ Svojim zemaljskim životom, u svemu jednaka nama osim u Bezgrešnom začeću, Marija je tada pokazala, a i poslije, da i sama vidi što je potrebno njezinoj djeci, pa time poručuje da će se za nas zalagati i kada je ne molimo. Moleći se, pak, Mariji, najbliži smo Sinu i Ocu.

U mnogobrojnim hvalospjevima i antifonama, koji su izraz toj molitvi, veličaju se Gospodin i Majka. Taj dvostruki naglasak molitve Mariji našao je izraz u molitvi *Zdravo, Marijo*:

> Zdravo Marijo (Raduj se, Marijo)

> Zdravo milosti puna, Gospodin s tobom,
> Blagoslovljena ti među ženama
> I blagoslovljen plod utrobe tvoje Isus.
> Sveta Marijo, Majko Božja, moli za nas grešnike,
> Sada i na času smrti naše.

Svaki događaj može biti razlogom zahvalne molitve. Za to se u Bibliji nalazi dosta primjera, posebice u *Poslanicama svetoga Pavla* koje nas bodre da ustrajemo u molitvi: „U molitvi ustrajte, bdijte u njoj sa zahvaljivanjem". (Kol 4,2)

Majke se i udovice rado obraćaju Majci Mariji uvjerene da će ona najbolje razumjeti njihove „stiske", kako veli Jagoda Truhelka. U *Zlatnim dancima* čitamo da je Truhelka voljela gledati majku kako moli svoje nebeske pomagače...

> ... pomagače, koji na izmjenu bdiju, spremni svaki čas podmetnuti rame pod teret udovički: vjeru u Boga, sjećanje na pokojnoga druga i najdivniju posrednicu, Majku svih majka, koja nikada ne odpušta neutješne one, koji se u nju pouzdaju. (1944: 322)

Jednom je Anica upitala katehetu ima li danas svetaca, ili su svi već stari. Zanimalo ju je kako izgledaju. Sada, dok promatra majku pri molitvi, Anici se učini da vidi sveticu:

> Ništa joj nije bilo milije gledati nego majku, kad se moli Bogu. Ovako moraju izgledati svetice, dok su žive. Između crnih nabora udovičke koprene bielilo se lice nekim nadzemaljskim sjajem, a oči, one neizrecivo drage materinske oči, tako su se skrušile i lišene svih zemaljskih stvari upirale put Križa pred njima, da ti je srdce raslo od neizkazana milja, pomiešana s tugom i sladkim bolom... [68] (1944: 324)

Mnogo je radosti i tuge proživjela Jagodina majka: sreću u obitelji uz muža i djecu, ali i smrt najmlađeg djeteta Milana i smrt muža kada je najstarijem djetetu Jagodi bilo tek trinaest godina. Nakon muževe smrti majka se kao udovica s troje djece odlučila s djecom preseliti u Zagreb, kako bi im omogućila izbor obrazovanja, iako joj je rodbina iz Mađarske nudila bolje mogućnosti. U Zagrebu su je čekale nove poteškoće koje je majka uz pomoć Majke Marije „prekuburila". Posljednja s kojom se majka oprostila pri odlasku iz Osijeka bila je Gospa od Ka-

[68] Sliču scenu očeve molitve opisuje i s. Mariangela Žigrić u *Vukovarskim uspomenama*: „Jednom zgodom, kad smo tako došli u crkvu, tata je kleknuo, lice zakrilio rukama... Digla sam glavu. Gledala sam ga sjedeći na klecalu. Najprije sam mislila da plače, no tada sam primijetila da je tata sretan jer razgovara s Bogom. To je sjalo s njegova lica". (1998: 21)

mena Križa na gradskoj ledini, a prva kojoj se pomolila pri dolasku u Zagreb bila je ista ta Gospa od Kamenitih Vata.

> A kako je u starom zavičaju podnosila svaku svoju stisku do nogu Kamena Križa tu na gradskoj ledini, tako će je odavle voditi nevidljiva vodilja preko brda i dolova, preko voda i polja pod Kamenita vrata grada Zagreba, a pred pocrnjelu sliku iste milosti pune čudotvorke, koja tu kao i tamo strpljivo čeka i dočekuje potrebnike, sluša njihove tegobe i diže im srdca, da bi breme života ponovno ponieli i dalje ga nosili.
> I neka će se naša mama prekodan naraditi do mrtva, nikad ne će propustiti ni jednu subotu – pa makar u kasnu noć, i po buri i mećavi – da pristupi k željeznim vratima, za kojima upaljene svieće pletu vienac oko slike Majke i Kraljice, da pred nju časom spusti svoj otežčali teret, ili da joj zahvali na primljenoj milosti.
> I onda će iza pocrnjela spleta željeznih grana i lišća u svietlu svieća oči Majke Božije zatreperiti kao u tajnome razumijevanju i obećanju i klonula će se duša iznova dići:
> - Idi, majko mučenice, vrati se djeci svojoj! Razumjela sam tvoje brige.... (1944: 323)

* * *

> Uveče Dragoš kleči u krevetku pred mamom, sklopio ručice među maminim i moli se Bogu.
> Mama veli:
> - Oče naš...
> Dragoš: - ... naš.
> Mama: - koji jesi.
> Dragoš: ... jesi.
> Mama: - ... na nebesi.
> Dragoš: - ... besi.
> Mama: - Sveti se ime tvoje.
> Dragoš: - ... tvoje... A mama, kad će već biti amen?
> Mama: Još nijesmo gotovi.
> A Dragoš će pospano i zijevajući:
> - Neka sada bude amen.
> - Pa, hvala Bogu, amen! - nasmije se mama, poljubi sinka, koji je već napolak spavao, pokrije ga, namjesti noćnu luč i pođe u prednju sobu. (Truhelka 1918: 33-34)

Literatura

Hranjec, Stjepan. 2003. *Kršćanska izvorišta dječje književnosti*. Alfa. Zagreb.

Katekizam Katoličke crkve prema Drugom vatikanskom saboru. 1994. Hrvatska biskupska konferencija. Zagreb.

Rebić, Adalbert, Fućak, Jerko, Duda, Bonaventura, uredili. 1994. *Jeruzalemska Biblija*. Kršćanska sadašnjost. Zagreb.

Truhelka, Jagoda. 1918. *Zlatni danci, Istina i priča. Slike iz dječjeg svijeta*. Naklada Knjižare Mirka Breyera. Zagreb.

Truhelka, Jagoda. 1929. *Bogorodičine trešnje*. Matica hrvatska. Zagreb.

Truhelka, Jagoda. 1930. *Dusi domaćeg ognjišta*. Matica hrvatska. Zagreb.

Truhelka, Jagoda. 1944. *Crni i bieli dani*. Matica hrvatska. Zagreb.

Žigrić, s. Mariangela. 1998. *Vukovarske uspomene*. Milosrdne sestre sv. Križa. Đakovo.

PRIPOVIJETKA „USKRŠNJA ZVONA“ JAGODE TRUHELKE I PRISPODOBA „IZGUBLJENI I NAĐENI SIN“ (Lk 15,11-32)

> Književnost dakle – a tako, eto, i hrvatska i njeni pisci – nije vrednovana vlastitom književnom objavom, nego često izvanknjiževnim metrom, ‘društvenim kontekstom’, kako to običavamo reći danas. Djela koja su u određenom vremenu bila obilježena ‘nepoćudnima’ nisu imala prisuha u javnoj komunikaciji, poglavito ne u škole, u školske lektire, pa naraštaji đaka za te autore i njihova djela uopće nisu znali. Umjetnost riječi mjerila se izvan nje same, o njoj je odlučivala politika, a ne književna kritika. (Hranjec 2003: 54)

Književnost Jagode Truhelke utemeljena je na kršćanskim motivima i ljubavi prema domovini Hrvatskoj zbog čega su joj književna djela poslije 1945. godine bila nepoželjna.

Realistična pripovijetka *Uskršnja zvona* (*Zlatni danci,* 1918) izrasta na kršćanskom poimanju grijeha, spoznaje, kajanja i opraštanja. Ta je odrednica nametnula komparaciju ove pripovijetke s prispodobom *Izgubljeni i nađeni sin* iz Lukina evanđelja (15,11-32) na razini ustroja teme i ideje, kompozicije i likova te pejzažnih motiva.

„Uskršnja zvona“ i „Izgubljeni i nađeni sin“

Jagoda Truhelka *Zlatne danke*[69] objelodanjuje 1918. godine, čime u hrvatskoj dječjoj književnosti začinje realistični roman odnosno autobiografsku i dječju prozu. Roman *Zlatni danci* podijeljen je na 28 poglavlja ili pripovijedaka povezanih temom i idejom, mjestom i vremenom, likovima te jezikom i stilom. Vjerojatno Jagoda Truhelka nije ni mislila napisati roman, nego opisati djetinjstvo provedeno u Osijeku od 1864. do 1878. godine,[70] slijedeći tako Šenoin trag, pa su je i nazvali osječkim Šenoom.

Pripovijetka *Uskrsna zvona* događa se uz Dravu u Tvrđi i na Kalvariji, omiljenom molitvenom mjestu, sastajalištu i šetalištu Osječana u drugoj polovini 19.

---

[69] Tetralogiju *Zlatni danci* čine četiri knjige: *Zlatni danci* (1918), *Bogorodičine trešnje* (1929), Dusi *domaćeg ognjišta* (1930) i *Crni i bieli dani* (1944).

[70] Te godine u Dravi se utopio Antun Vjenceslav Truhelka, nakon čega se majka s djecom seli u Zagreb.

stoljeća. Fabula je ispričana kronološki i traje jedan dan od jutra do povečerja na Veliku Subotu, da bi se taj kronološki niz na Kalvariji dopunio oslikavanjem Aničina lirskoga i psihološkoga lika.

Glavni lik je Anica, a sporedni su otac, majka, Kristina, Ćiro, Dragoš i kuma. Iako se kršćanski svijet toga dana priprema za susret s Uskrslim Isusom Kristom, Anica dolazi u sukob s Kristinom, majkom, ocem i braćom. Kada majka povišenim tonom optuži Anicu za nemir u kući, ona zaključi da je nitko ne voli i bježi od kuće. Odlazi na Kalvariju, mjesto koje je i inače voljela, i u razgovoru s Bogom spozna da je, zapravo, majka u pravu, pokaje se i vraća kući, gdje joj svi ukućani opraštaju.

Anica je osjećajna, maštovita, često sanjari u društvu svoje lutke koja „stanuje" pod stolom. Ondje se njih dvije zavežu u „zlatne sanke o vilama i kraljicama, o čarobnom carstvu, o sjaju i bogatstvu, gdje nema briga, nema karanja, gdje se nitko se srdi, a sve se voli i živi u radosti i veselju". (Truhelka 1918: 126)

I dan Velike Subote bi prošao onako kako dolikuje kršćanskome blagdanu i obitelji, da joj otac nije prekinuo snove primjedbom kako besposličari pod stolom dok se majka „muči i prekida u poslu". (Truhelka 1918: 126)

Trodjelna kompozicija *Uskršnjih zvona* sliči kompoziciji biblijske prispodobe *Izgubljeni i nađeni sin* (Lk 15,11-32), odnosno, u oba je djela razvidan motiv grijeha, spoznaje i kajanja te oproštenja.

	ANICA	**IZGUBLJENI SIN**
GRIJEH I SPOZNAJA	- sukob s obitelji - bijeg od kuće	- zahtijeva dio imanja koji mu pripada i odlazi od kuće
SPOZNAJA I KAJANJE	- Najednom joj bi kao da je pred njom svanulo nekakvo svjetlo. - Dragi Isuse, molim ti se, oprosti mi i ne daj mi više da sam zločesta, i daj da me mama opet voli i tata i svi. - Mama, tata! Vrisne Anica pa poleti majci. Zajeca i rasplače se, kamen bi se krenuo.	- Došavši k sebi... - Usta i pođe k svome ocu... - Oče! Sagriješio sam protiv Neba i pred tobom! Nisam više dostojan zvati se sinom tvojim.
OPROŠTENJE	- polaganje majčinih - polaganje očevih ruku	- polaganje očevih ruku

Grijeh

Grijeh se protivi ljubavi čovjeka prema čovjeku, prekršaj je protiv razuma, istine i čiste savjesti, prijestup je istinske ljubavi prema Bogu i bližnjemu, ranjava čovjekovu narav i ugrožava ljudsku solidarnost.[71] Sveti Augustin grijeh definira kao riječ, čin ili želju protiv vječnog zakona.

Biblija uči kako se u srcu podjednako nalazi ljubav, počelo dobrih i čistih djela, što je protivno grijehu, ali i slobodna volja koja proizvodi grijeh. U Matejevu evanđelju čitamo: „Iz srca izviru opake misli, ubojstva, preljubi, bludništva, krađe, lažna svjedočanstva, psovke. To onečišćuje čovjeka“. (Mt 15,19-20)

Velika je razlika među grijesima, o čemu Sveto pismo daje poduži popis. Grijeh se može razlikovati prema objektu ili prema krepostima kojima se suprotstavljaju. Mogu se podijeliti i prema tome odnose li se na Boga, bližnjega ili nas same; mogu se dijeliti na duhovne i tjelesne, na grijehe misli, riječi, djela i propusta. (Katekizam Katoličke crkve. 1994: 1853)

Kada biblijski rasipni sin u srcu odluči uzeti dio imanja, napustiti oca i otići u tuđinu, slobodnom voljom griješi protiv oca i protiv Neba. Kada je sin učinio prvi grijeh protiv oca, koji možemo prepoznati kao bahatost, nije stao, nego su se grijesi počeli množiti. Njegova je savjest bila zaslijepljena, a sudovi o dobru i zlu iskrivljeni. U tome se razlikuju biblijski i književni lik, rasipni sin i Anica. Sin svjesno griješi,[72] dok Anici drugi nanose nepravdu koja u njoj potiče grijeh.

Uzrok Aničina odlaska od kuće višestruko je motiviran nepravdom i optužbom koju ona doživljava u svome domu.

Kako je već rečeno, priča se događa na Veliku Subotu, kada je cijela obitelj ustreptala u iščekivanju uskrsnuća Božjega Sina. To je preduskrsno jutro bilo „sjajno i slavno, kako samo može da bude u blaženo proljeće“. (1918: 126) Ali, dan se razvijao u drugome smjeru i Anica se našla u nedoumici. Zapravo, toga jutra Anica nije vidjela bližnje, nego samo sebe.

Obitelj Truhelka živjela je kršćanskim životom i siromašnim duhom, protiv zavodljivosti onoga što se od početka naziva „dobrim za jelo, za oči zamamljivim, a za mudrost poželjnim“ (Post 3,6), učila djecu da u skrovitosti čine dobra

---

71 *Katekizam Katoličke crkve*, na više mjesta.

72 U liku rasipnoga sina događa se drugo obraćenje izrečeno riječima: *Obratite se jer je blizu Kraljevstvo Božje*. (Mt 4,17) Prvo se obraćenje odnosi na nevjernike, a drugo na griješnike. Isusov se poziv odnosi na unutrašnje obraćenje, obraćenje srca. (Iv 4,10)

djela (*Još jedan Božić, Bogorodičine trešnje*),[73] da budu nesebična prema bližnjemu (*Kristina, Božić, Zavjetni put, Đorđo drvosječa, Vratar kod 'Zlatne zviezde', Zvonarče i njegova majka, Loncokrpa*)[74].

Zato Anica ne razumije zašto su roditelji nepravedni. Ta, njezin je smisao života da se neprestano pita kako bi mogla biti dobra! Roditeljski odgoj je, osjeća Anica, u raskoraku s onim što danas čine.[75] I kada „zaključi" da je roditelji „ne vole", a bez roditeljske ljubavi ona se osjeti bespomoćno i izgubljeno, prkosno odlazi od kuće, jer ondje gdje je ne vole, i još k tome krivo optužuju, nema joj mjesta! Anica trči Crkvenom ulicom i zaustavlja se na Kalvariji[76] da se požali Isusu. Evo kako je Truhelka opravdala Aničin odlazak od kuće, odnosno opisala njezin psihološki lik.

Prvo je Anicu zapekao očev prijekor da besposličari dok majka teško radi:

> - Što tu sjediš besposleno i gledaš u prazno? Besposlica svakom zlu je klica. Ne vidiš li, koliko ti se majka muči i prekida u poslu, pa ne bi li joj malo pomogla? (Truhelka 1918: 126)

Anica se postidi i odmah pođe u kuhinju da ponudi svoju pomoć. No, ondje nije dobro došla; i majka je i Kristina odbiju:

> Mama je rukama do lakata u tijestu, mijesi uskršnji kolač i reče sva zasopljena i rastresito:
> - A što ćeš ti pomagati? Uzmi pletivo pa idi gledaj, nijesu li ti braća gdjegod po kakvom kvaru. (Truhelka 1918: 126)

Nakon toga sve kreće naopako. Želeći ipak danas biti korisna poče spremati sobu. No, kada je to majka vidjela, koja je u žurbi i brizi da sve danas protekne u redu i na vrijeme, uputi Anici drugi prijekor:

- Bog s tobom, dijete, što to opet radiš? (1918: 127)

---

[73] O tome i u Matejevu Evanđelju. Sva dobra djela činiti u skrovitosti: Mt 6-16.

[74] Pripovijetke *Zvonarče i njegova majka, Loncokrpa* i *Vratar kod 'Zlatne zviezde'* nalaze se u knjizi *Crni i bieli dani*. Matica hrvatska, Zagreb, 1944.

[75] Kao u prispodobi *Djela, ne samo riječi.* (Lk 6,46-49)

[76] Osječka se Kalvarija nalazila na mjestu današnje Kliničke bolnice, točnije na mjestu današnjeg Rodilišta. Oko 1950-tih Kalvarija je srušena. Izgled Kalvarije može se vidjeti zahvaljujući crtežu osječkog slikara Jovana Gojkovića u Truhelkinim knjigama *Gospine trešnje* (1943) i *Crni i bieli dani* (1944).

Anica se prepadne od majčinih riječi i samo što ne proplače. Ode u dvorište, kad ondje se braća igraju s njezinom loptom. Dolazi do novog sukoba u kojemu se otac i majka udružuju i presuđuju u korist svojih sinova:

> - Vazdan samo smutnje gradiš – veli otac.
> (...)
> - Jesam li te zato poslala na dvor da s braćom zametneš svađu? Ne znam što će biti iz tog djeteta, odnedavna sve radi naopako. Pravi je pokor s njom, još će me prije reda spremiti u grob... – doda majka. (Truhelka 1918: 128)

U obitelji Trehelka svakodnevice se molio Očenaš, čitala se Biblija i razgovaralo o prispodobama, pa se može povjerovati da Anica zna za Četvrtu zapovijed: Poštuj oca i majku svoju, da imadeš dug život na zemlji koju ti da Gospodin, Bog tvoj. (Izl 20,12) Bog je htio da poštujemo roditelje kojima život dugujemo i koji su nam predali spoznaju o Bogu. Nasuprot tome prijestup te zapovijedi povlači teške nevolje.

A otac i majka su izabrali baš teške riječi prijekora. Anica u srcu osjeti kako to nije zaslužila i kako joj se nanosi nepravda, posebice kako će majku prije vremena otjerati u grob. No, ona voli i poštuje svoje roditelje, pa u majčinoj zapovjedi da pomogne oko kolača prepozna priliku da popravi zlo koje joj se pripisuje, iako nepravedno, i to odmah prihvaća. Ali, dječaci ugledali samu Anicu sa slatkom smjesom u zdjeli, navališe, srušiše zdjelu i sadržaj proliše po podu. Naravno, dječaci su se uplašili i pobjegli, a kada se majka pojavi na vratima i ugleda „rusvaj“, odmah okrivi Anicu, ne videći od posla pravu istinu:

- Što ću s tobom, dijete? I ti zbilja nijesi nizašto, već samo da činiš kvara? – reče zloslutnim mirom. (1918: 130)

Slijedi još jedan sukob s bratom, pa kada ga Anica slučajno ubode nožicama i poteče krv, na što majka, očito premorena obvezama i svim današnjim događajima grubo izjavi:

> - Odlazi mi ispred očiju, opako dijete, da te više nikad ne vidim!
> Anici bi, kao da ju je tko s visoka bacio u prazno, u pustu prazninu. Kao obezumljena izleti napolje, na ulicu, pretrči gradkje ulice, i nađe se pred gradskim vratima i sve jednako trči, niti šta vidi, niti čuje, samo majčine riječi ječe joj u ušima kao trublja sudnjega dana:
> - Da te više nikada ne vidim!
> U njoj se uskomešao sav mali život. Samo jedno je smislila: Otići daleko, daleko i ne vratiti se više n i k a d a. (Truhelka 1918: 131)

Težina nepravde koju su drugi učinili Anici i koju je ona učinila majci, ocu i braći, pretežak je teret za malu dušu, pa se ona zapita:

- Jesam li zbilja tako zla, ni za što dobra? (Truhelka 1918: 123)

> Anici bi kao da su joj kliješta stisla srce. Uzavri vruće u glavi. Okarala je majka ni krivu ni dužnu. Prkosno krene glavom, silom zaustavi navrele suze... (...) ... izleti na trijem i zaplače kao ljuta godina. Mama ju je kaznila ni krivu ni dužnu, a dječaci ostadoše nepokarani. Nije li to Bogu plakati? U srcu njenom uskipio jed i bol. Nije se sada više pitala je li možda ona kriva. Ne, ona nije kriva, ništa nije kriva – oh, što će samo, što će? (Truhelka 1918: 130-131)

Svi su je odbacili, uvrijedili, krivo optužili: Kristina, majka, otac i braća. Pomisli kako bi najbolje bilo da se od toga mjesta, gdje je nitko ne voli, što prije udalji, kao od „velikog zla što se na nju sprema". (Truhelka 1918: 132)

Spoznaja i kajanje

Po sudu savjesti čovjek zna čini li dobro ili zlo. „Savjest je zakon našeg duha, ali koji nadilazi naš duh, koji nam izdaje naredbe, koji upozorava na odgovornost i dužnost, strah i nadu. Ona je glasnica Onoga koji nam u svijetu naravi i u svijetu milosti skrovito govori, poučava nas i vodi. Savjest je prvi od Kristovih namjesnika. (Katekizam Katoličke crkve 1994: 457) Odgoj savjesti zadatak je cijeloga života, jamči slobodu i rađa mir u srcu. Na putu odgoja savjesti Riječ Božja je svjetlo umu, pa svatko sam mora izmoliti milost svjetla i snage.

Kada čovjek prizna da grijehom vrijeđa Boga, „Tebi, samo tebi ja sam zgriješio i učinio što je zlo pred tobom, (Ps 51,6) počinje proces spoznaje i kajanja, odnosno vraćanja Bogu, jer je već i sama pripravnost da se prihvati milost djelovanje milosti.

Kada rasipni sin potroši imanje i zapadne u bijedu lutajući od nemila do nedraga, providi da kod njegova oca ima puno ljubavi, a on se, evo, potuca po svijetu u velikoj nevolji. Odluči poći ocu, kleknuti i zamoliti oproštenje. Tako sinu padoše ljuske s očiju i on dođe k sebi.[77]

U vrhuncu pripovijetke *Uskršnja zvona,* koji se događa na Kalvariji, nižu se i smjenjuju simbolični motivi: krv, svjetlost, vodu i uskrsna zvona.

---

[77] Kao kad je Isus liječio slijepce: *Ozdravljenje slijepca iz Betsaide.* (Mk 8,22-26)

Stigavši na Kalvariju Anica prvo osjeti umor, a nakon razmatranja malo pomalo poče osjećati „mir, svečan mir. Istom prolistalo drveće zaklanjalo Kalvariju, voda (Drava!) odozdol šumila kao pjesma uspavanka, pa pomalo stišavala buru u Aničinu srcu.“ (Truhelka 1918: 133)

Anica se zaustavila na Kalvariji da razgovara s Bogom i da joj Bog potvrdi da je u pravu. Isus Krist ju je dočekao na vrh uzdignutog križa raširenih ruku. U tišini i miru Anica analizira događaje i postupke i tada dolazi do obrata: ne optužuje više nikoga, nego preuzima krivicu i u savjesti spozna da je ona uzrok nevoljama:

> ... premnoge grijehe što ih je kateheta nabrojio i ona je počinila. Spozna da je bila neposlušna, srdila i vrijeđala majku i tatu, ljutila se na braću, tukla ih, a sada još... (..) Ah, ona je vrlo zgriješila, a grijesi su tako teški i bole dušu. (Truhelka 1918: 133)

Ljudski grijesi probadaju Isusa pa je pojava krvi simbol grijeha koje svojom krvlju otkupljuje Isus Krist i time postaje Pomirilište.[78]

U trenutku kajanja Anica ugleda krv koju je nanijela svome bratu:

- Krv! – zaprepasti se i pokri lice rukama, obli je hladan znoj, trnci je prošiknu od glave do pete. (Truhelka 1918: 132)

Nakon spoznaje da je grijehom dragom Isusu nanijela ranu, dolazi do obrata i stišavanja osjećaja; u samoći i tišini počinje se Anica sabirati: od grijehom opterećene i umorne osobe do osobe zadivljeno zagledane u neobičan prizor.

Liječeći nam rane/grijehe Duh Sveti nas obnavlja iznutra „duhom našega uma“ (Ef 4,23), posvjetljuje nas i snaži da živimo kao „djeca svjetlosti“. (Ef 5,8) Aničine osjećaje nakon spoznaje i kajanja autorica iznosi posredno pejzažnim opisom u kojemu se ističe svjetlost, rijeka Drava, zvuk uskršnjih zvona:

> Najednom joj bi kao da je pred njom svanulo nekakvo svjetlo. Pa ipak počeo se već spuštati suton. Ona pogleda uvis, a to se među granama drveća rasplitao sjaj posljednjih sunčanih zraka, a raspeti Isus na krstu zablistao, kao da je od zlata. Anica

[78] Sveti Pavao ističe da je Isusa Krista „Bog izložio da krvlju bude Pomirilište“. (Rim 3,25) Dosljedno tome sv. Petar veli: „Ta znate da os svog ispraznog načina života što vam ga oci namriješe, niste otkupljeni nečim raspadljivim, srebrom ili zlatom, nego dragocjenom krvlju Krista, Jaganjca nevina i bez mane.“ (1 Pt 1,18-20) Kristova je smrt i Vazmena žrtva što ostvaruje konačno otkupljenje ljudi po Jaganjcu Božjem koji oduzima grijehe svijeta i ujedno žrtva Novog Saveza koja iznova uspostavlja zajedništvo čovjeka s Bogom pomirujući ga s njima krvlju ‘koja se za mnoge prolijeva na otpuštenje grijeha’. (Mt 26,28) U Euharistiji tu istu krv Isus Krist predaje za otpuštenje grijeha. (Mt 26,28)

> se začuđeno i zadivljeno zagleda u neobičan prizor. Sunce je zašlo i upravo tonulo u Dravu, i sva se voda razasjala čarobnim blijeskom. I taj se blijesak prostro naokolo i čega se dotakao, sijevnulo bi u odblijesku zlatnim sjajem. Tako se i Isusov kip na krstu razasja i čisto se vidio kao da živi. Anica gleda i gleda, a u to polagano zaore zvona, izdaleka se pronošahu zvuci i teško i svečano pokrivahu vodu i polja. - Uskrsnuće! Šikne Anicom kao munja kroz pamet. To zvona zvone na uskrsnuće. Isus će uskrsnuti, dobri Isus, koji toliko voli ljude pa i djecu, da je za njih htio čak i da umre, da oslobodi svijet od grijeha. (Truhelka 1918: 133)

Kada se rasipni sin očistio od grijeha, evanđelist Luka veli da on *ustade*, što slikovito znači da se odvojio od grijeha. Aničina se duša također očistila i ispunila ljubavlju pa „što su je noge nosile, poleti niz kalvariju pa u drvored", (Truhelka 1918: 135) pa kući.

Oproštenje

Budući da smo po grijehu mrtvi ili bar ranjeni, prvi je učinak dara Ljubavi Božje oproštenje grijeha. Zahvaljujući snazi Duha djeca Božja mogu donositi plodove. Onaj koji nas je ucijepio na pravi trs, dat će da donesemo „plod Duha: ljubav, radost, mir, velikodušnost, uslužnost, dobrotu, vjernost, blagost, uzdržljivost". (Gal 5,22-23)

Sin Božji je svojom smrću i uskrsnućem otkupio grijehe čovječanstva. Molba upućena Ocu za oproštenje grijeha počinje priznanjem grijeha i kajanjem, čime se istodobno priznaje vlastita bijeda i Njegovo neograničeno milosrđe. Zbog toga je nada izvjesna, jer je Sin „otkupljenje i oproštenje grijeha". (Ef 1,7)

Nakon spoznaje i kajanja potrebno je još steći duhovno zdravlje i vratiti se Ocu Nebeskom. Milost Duha Svetoga čisti od grijeha i dijeli „pravednost Božju po vjeri u Krista Isusa i po krštenju". (Rim 3,22)[79]

Međutim, milosrđe ne može prodrijeti u srce sve dok ne oprostimo onima koji su nas uvrijedili. Priznanjem grijeha naše se srce otvara Njegovoj milosti, odnosno ljubavi.[80]

---

[79] „Duh je naš život": što se više odričemo sebe (Mt 16,24-26), te se većma ravnamo po Duhu. (Gal, 5,25)

[80] Brojni su primjeri potkrjepa takvoj misli. Božansko opraštanje nema ni granice ni mjere. Bilo da je riječ o uvrjedama, grijehu ili dugu, mi smo uvijek dužnici: „Nikome ništa ne dugujete, osim da jedni druge ljubite" (Rim 13,8).

Scena roditeljskog oproštenja, odnosno ponovnog rođenja, i u pripovijetki i u prispodobi je dramatična. Biblijski je otac već izdaleka ugledao sina pokajnika, pa, ne čekajući da mu se približi, potrči sinu ususret. A kada mu se približio, otac širi ruke, pada sinu oko vrata, izljubi ga i oprašta mu. „Dok je još bio daleko, njegov ga otac ugleda, ganu se, potrča, pade mu oko vrata i izljubi ga“. (Lk 15,20)

Kada se Anica vratila kući, „mama je šuteći složila obje ruke oko kćerke, a tata preveze rukom preko tjemena svoga djeteta“. (Truhelka 1918: 139)

Anica „sasula svu svoju brigu i nevolju majci u njedra. Nije se štedjela, sve je ispovjedila i svaka treća riječ bi: - Oprosti, mamice, bit ću dobra, samo me voli“. (Truhelka 1918: 139)

A tata? Metne ruke na njenu glavu i rekne:

- Anice, dijete moje! (Truhelka 1918: 139)

Oboje se pokajnika, nađeni sin i Anica, u naručju svojih roditelja osjećaju poput novorođenčeta. Nađeni sin kleči, otac mu znakom ruku oprašta. Anicu otac uzme u naručje kao tek rođenu bebu, pa Dragoš primijeti:

- A nu, Anica se cuca kao beba!

- Ona je danas naša beba - vrati tata - dragi Bog poklonio nam ju je po drugi put. A sad k večeri. (Truhelka 1918: 139-140)

Prizor pun dramatičnosti i osjećajnosti, kao na slici *Povratak izgubljenoga sina*[81] Rembrandta van Rijna: sin kleči, otac mu rukama obasjanim svjetlošću oprašta. Ostali svjedoci toga događaja s divljenjem uronili u trenutak.

Svjedoci sličnog događaja u domu Truhelkinih, Ćiro, Dragoš i Kristina, također zanijemjeli: „... dečki se čuda nagledali“ a „Krista stoji na vratima, nakrivila glavu, tare oči“. (Truhelka 1918: 139)

Sretnih li obitelji!

„I otpusti nam duge naše, kako i mi otpuštamo dužnicima našim...“, govori da budemo savršeni kako je Otac Nebeski savršen (Mt 5,48), milosrdni, kako je Otac Nebeski milosrdan (Lk 6,36) I. „Zapovijed vam dajem: ljubite jedni druge kako što sam ja ljubio vas“. (Iv 13,34)

[81] Rembrandt van Rijn (1606-1669), *Povratak izgubljenoga sina*, ulje na platnu, oko 1668, 262 x 206, Petrograd.

Literatura

Biblija u umjetnosti. 1990. Založba Mladinska knjiga. Zagreb.

Hackenberger, Dubravka i Martinčić, Julio (ur) *Zlatni danci 1 – Život i djelo Jagode Truhelke*. 1998. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad. Osijek.

Hranjec, Stjepan. 2003. *Kršćanska izvorišta dječje književnosti*. Alfa. Zagreb.

Jeruzalemska Biblija. 1994. Kršćanska sadašnjost. Zagreb.

Katekizam Katoličke crkve prema Drugom vatikanskom saboru. 1994. Hrvatska biskupska konferencija. Zagreb.

Pintarić, Ana. 2009. *Biblija i književnost – interpretacije*. Filozofski fakultet. Osijek.

Truhelka, Jagoda. 1918. *Zlatni danci. Istina i priča. Slike iz dječjeg svijeta*.

Naklada Knjižare Mirka Breyera. Zagreb.

LIK BOGORODICE U KNJIŽEVNOSTI JAGODE TRUHELKE

Nitko na svijetu nije imao uzvišenijeg poziva
niti je uzdignut na veće dostojanstvo od Marije.

Bonaventura Duda

Isus Krist i Bogorodica nadahnuli su mnoga umjetnička djela. Svojim životom, mukom i uskrsnućem Isus Krist je svjedok i nadahnitelj vjere u Boga Oca: „Ali ne moja volja, nego tvoja neka bude“, (Lk 22,42) kao što je Majka Marija uzor vjernice, žene i majke, osnivateljice kršćanstva od koje se uči kako se vjeruje i moli.

Evo ti majke! (Iv 19.26)

Jednostavnoj djevojci Mariji iz Nazareta, rođenoj od majke Ane i oca Joakima, dodijeljen je najuzvišeniji poziv na zemlji. „Nitko na svijetu nije imao uzvišenijeg poziva niti je uzdignut na veće dostojanstvo od Marije.“ (Duda 2001: 94) Živjela je skromno i siromašno, predana obitelji, zaokupljena odgojem svoga sina i običnim kućanskim poslovima, ali i svjesna poslanja od trenutka kada je razumjela i prihvatila Božju zamisao rekavši: - Neka mi bude po riječi Tvojoj…, svojevoljno sudjelujući u ljudskom spasenju, svoj „da“ izrekla u ime čovječanstva i po svojoj vjeri postala Majka Kristova i Majka Crkve.

Marijina jednostavnost se ogleda i u tome što je ona, osim apostola, našavši se zajedno s njima na Pedesetnici, jedina koja je primila Duha Svetoga. U Djelima apostolskim piše: „Svi se napuniše Duha Svetoga i počeše govoriti drugim jezicima, kako im već Duh davaše zboriti!“ (Dj 2,4).

Apostol Ivan je prvi postao svjestan uloge Djevice Marije u ljudskom spasenju. Kada je raspeti Krist rekao svojoj majci: - Ženo! Evo ti sina! – a učeniku: - Evo ti majke! – Ivan joj pruža ruku, odvodi je u svoj dom i za nju se brine do kraja njezina ovozemaljskog života. A kada je umrla, uznesena je na nebo gdje je nastavila svoje poslanje postavši Majkom Zagovornicom i Posrednicom između neba i zemlje. Ljubav prema svojoj djeci Majka Marija pokazuje i pojavljivanjem na različitim mjestima koja su postala hodočasnička, od kojih se mnoga nalaze i u našoj domovini.

Kako bi svojoj Otkupljenici i Majci iskazali zahvalnost, njezina djeca Božji narod, ne prestaju tražiti sve milozvučnija imena pa ju nazivaju Majkom Isusovom, Bogorodicom, Spasiteljicom, Suspastiteljicom, Gospom, Madonom, Našom Majkom, Kraljicom, Zagovornicom, Divnom, Jedinstvenom, Kraljicom..., a hrvatski je narod prisvaja i pjeva: Majko naša, Kraljice Hrvata!

Lik Bogorodice u umjetnosti

Najčešće i najsnažnije umjetničko ostvarenje u slikarstvu, kiparstvu, književnosti, glazbi i filmu doživio je Isus Krist, a odmah poslije njega Bogorodica.

Tematizacija Blažene Djevice Marije uočava se već u 7. stoljeću kao pobijanje nestorijanstva, a velik zamah vidljiv je u 12. i 13. stoljeću, najviše u gotičkim katedralama u Francuskoj, no to nadahnuće ne prestaje do danas. U tematiziranju Djevice Marije uočena su tri motiva: Djevica bez djeteta, Djevica i Dijete i Djevica s Djetetom i s drugim likovima.

Slikari su nastojali Majku Mariju naslikati u njenoj veličanstvenosti i jedinstvenosti. To su, uz ostalo, postigli pokazujući je kako dominira slikom, izražavajući na taj način misao o njezinoj ulozi u povijesti čovječanstva i spasenja. Tijekom stoljeća posvješćivala se uloga Majke Marije pa su joj se kršćani sve više divili i utjecali, okupljajući se oko njezine slike kao oko malih obiteljskih oltara. Sjećajući se svoga djetinjstva Jagoda Truhelka piše da se na zidu iznad majčina kreveta nalazi slika:

> Nad tatinim krevetom križ i na križu raspeti Bog. Nad maminim krevetom opet je Majka Božja, vijori se na njoj plava haljina, nogom se opire o mjesec, a oko nje u oblacima jato anđela. Ima svakakvih, većih, manjih, sama dječica i izgleda, kao da se igraju skrivača, izviruju iza oblaka, čuče pod haljinom Majke Božje, jedni imaju u ručicama velik zelen list pa mašu njime. (Truhelka 1918: 18)

Lik Bogorodice u Zlatnim dancima

Obitelj Truhelka, otac i majka te djeca Jagoda, Ćiro i Dragoš, živjela je kršćanskim životom najviše se utječući Majci Božjoj. U tetralogiji *Zlatni danci (Zlatni danci, Bogorodičine trešnje, Dusi domaćeg ognjišta* i *Crni i bieli dani)* saznaje se da se u kući svakodnevice molilo i zahvaljivalo za sva dobra, ali i za manja doba i nevo-

lje, nedjeljom odlazilo na svetu misu, slavili se kršćanski blagdani, prepričavale se biblijske prispodobe, pa su djeca prema tome uzoru stvarala sliku Majke Božje, doživljavajući je kao svoju majku.

Značajnu je ulogu u kršćanskome odgoju imala i Crkva Preslavna Imena Marijina koja se i danas nalazi u Crkvenoj ulici u Osijeku, nekoliko koraka od Labudove ulice, mjesta njihova stanovanja. Preseljenjem u Tvrđu obitelj se veže uz Crkvu Svetoga Mihaela, pa se i ondje najčešće i najradije moli uz sliku Majke Božje. Koliko joj je Majka Božja draga, govori, primjerice Dragoš, koji će, gledajući sliku Nebeske Majke reći kako je ona ista kao i njegova majka:

> Jedan (oltar) bijel bjelcat sa slikom Majke Božje u modrom plaštu. Tu on sliku voli, jer je na njoj Majka Božja taman lijepa kao njegova mama. I on se tu najradije moli Bogu. (Truhelka 1930: 63)

U stranicama tetralogije Majka Božja je duhovna snaga vjere oko koje se okupljaju siromašni, poniženi i obespravljeni, svi posličeni njezinu Sinu. Tako, kada nas Truhelka uvodi u straćaru bijednoga vratara Jože (*Vratar kod Zlatne Zviezde*), prvo na zidu ugledamo sliku Gospe Aljmaške. Kada prolazimo Gladnom ulicom u kojoj su s jedne i s druge strane skromne kućice kao da su se od siromaštva i stida u zemlju uvukle, začujemo usrdan šapat dragoj Gospi. To se molitva služavke Kristine i drvosječe Đorđa pomiješala i stopila s crkvenim zvonima (*Kristinina udaja*) Kada nas put nanese k Dravi koja „izpred prozora pjeva uspavanku" umornoj Ludoviki, čut ćemo redom sve molitve koje ona zna i na kraju njezin zahvalni uzdah i pozdrav: - Hrvaljen Isus i Marija!, i odzdrav: - Navik hvaljen! (*Zvonarče i njegova majka*)

Opisujući vjerske osjećaje navedenih likova autorica dodiruje najosjetljivije njihove kutke. Nježnim, biranim riječima i skladnim rečenicama, često pejzažom, metaforom ili poredbom, govori da je upravo na njih Isus Krist mislio kada je rekao: „Vi ste svjetlost svijeta..." (Mt 5,14). I to zato što su ponizni i poput djece.

Pišući o svome tvrđavskome djetinjstvu (*Majka puna milosti*) Truhelka oživljava sjećanja kako su njih troje, Ćiro, Draoš i ona, svake subote s majkom odlazili pred kamenitu kapelicu koja se nalazila izvan zidina, gdje su se molili i Gospi u čast palili „Kandioce s dušicama", što je sve bilo priprema za 35-kilometarsko zavjetno pješačenje / hodočašćenje do Aljmaške Gospe da se njoj u čast zapali velika svijeća.

Bogorodičine trešnje

Drugi dio tetralogije *Bogorodičine trešnje* (1929) tematizira kršćanski motiv žene i dječju igru u pet pripovijedaka: *Bogorodičine trešnje, Prva služba, Đorđo drvosječa, Kristinina udaja, Robinzonada*.

Toga kobnoga dana majka je otišla u Donji grad zbog popravaka u staroj kući. Kristini je naredila da dobro čuva djecu. Iako je već bio svibanj, vani se „raspakostila olujina" koja će za majku biti sudbonosna. Kada se uveče vaćala kući, udariše kiša i vjetar s Drave nemilice, majka pokisne i razboli se. Dok je majka bolovala, pričala Kristina pričala djeci priče u beskraj, samo da ih umiri, da ne galame. Ali, mudra Kristina znala odabrati one prispodobe koje će djecu potaknuti na razmišljanje i biti im uzorom u odnosu prema drugima. Djecu se najviše dojmila priča o Josipu i njegovoj braći i o Isaku i Abrahamu, a Dragoša onaj dio kako je Isakova majka vjerovala Bogu te mu se molila i kako mu je žrtvu prinijela. Još kada je, prvo Kristina pa onda i kuma, naredila da se kupi voštanica i odnese u crkvu na oltar Majke Božje „neka bude žrtva za mamino zdravlje", poželješe i djeca prinijeti svoju žrtvu.

Anica je često gledala Bogorodičinu sliku iznad majčina kreveta, ali danas osjeti nešto posebno.

> A Anica malo utješna opet sjedne tiho k podnožju kreveta i zagleda se čas u lice svoje majke čas u sliku Bogorodice, što je visjela više mamine glave. I nikada joj se lice Majke Božje nije učinilo tako divno i sveto, tako dobro i milo kao danas. I što ju je više gledala, to joj se činila poznatija. I najedanput primijeti – ta kako to već davni nije vidjela? – primijeti da je lice Majke Božje sasvim nalik na njezinu mamu. Potpuno isto lice je i u mame. Isto čelo vedro i sjajno, ističe oči mile i dobre, ista usta sa slatkim osmijehom. I sada joj se u duši pomiješaše obje majke da ih već nije mogla razlučiti je li ona slika tamo njena mama ili u krevetu leži bolesna Majka Božja? I to će tako ostati. Odsad će Anica uvijek misliti na svoju mamu kao na Majku Božju, a kad bude mislila na Bogorodicu, pred očima će joj biti lik njene mame. (Truhelka 1929: 31-32)

Dragoš je prvi podnio žrtvu za majčino ozdravljenje darovavši Gospi na oltar trešnje.

Dragoš se, naravno, hvalio što je učinio, a kolika je to za njega bila velika žrtva, vidjet će se poslije. Anica je prvo mislila da i ona žrtvuje najdražu stvar – svoju lutku Jelicu – ali nakon razgovora s katehetom shvati da je to „malo neobičan dar" (1929: 36). Bolje bi bilo, predloži kateheta, da pokuša pobijediti neku svoju manu koja mamu tako često žalosti.

> Ne misliš li da bi to bila vrlo draga žrtva pred Bogom i za tvoju mamu velika radost, a za tebe spasonosna i korisna? Znam, nije lako otresti se koje mane i zle navike. Treba tu snažno uprijeti voljom i sam sebi zapovijedati: ne ću se više ljutiti ni svađati sa svojom braćom, ne ću prigovarati kad mama štogod zapovjedi, ne ću neistine govoriti, ne ću se srditi ni na koga – a Bože ne daj – pogotovu ne na mamu. (...) Bit će to najteža borba protiv samoga sebe i najljepša pobjeda nad samim sobom. (Truhelka 1929: 37)

Anica je čvrsto odlučila da će tako pokušati i s velikom se nadom zagledala u sliku Majke Božje i „usne se polako micahu u molitvi. Zdravo Marijo, milosti puna... I tu osjeti da je pomoć blizu, i bila je čvrsto uvjerena da će mama ozdraviti. Činilo joj se, kao da su oči na slici oživjele i gledaju je s puno utjehe i ohrabrenja". (Truhelka 1929: 39)

Dragoš je najmlađe dijete u obitelji. Jagoda ga smatra „naprżicom", voli se igrati sa starijima (*Djeca se igraju*), voli preuzimati ulogu vođe (*Robinzonada*), mora biti prvi i najbolji (*Zmaj u škripcu*), dobro prosuđuje kada pogriješi pa se iskupljuje i riječima i djelima (*Đorđo drvosječa*), milosrdan je i drži obećanje pod svaku cijenu (*Loncokrpa*). Svi ga vole, ali najviše Kristina. Zna se da je on njezin ljubimac i da mu ona ništa neće odbiti, da će ga i zaštititi, ako treba. Njegovoj umiljatosti, ljupkosti i iskrenosti, uvjerava autorica, nije odoljela ni Majka Božja u *Bogorodičinim trešnjama*.

Dragoš je stalno mislio na to kako je Izakova majka žrtvom izmolila milost za svoga sina: vidio je da su Kristina i kuma prinijele svijeću na oltar. Bi li on mogao što učiniti za zdravlje svoje majke? Što bi mogao žrtvovati? Što mu je najdraže? Poleti u svoj kutak da nađe štogod za žrtvovanje.

> Ali tu su bili sami vojnici, topovi, kolica, čeke i sablje, nekoje još čitavo, nekoje porazbijano i svakako oštećeno. I kako je razgledao komad po komad, nijedan mu se baš nije činio doličan, da se položi na oltar Majke Božje. (Truhelka 1929: 15)

I dogodilo se da je Dragoš, kupujući te godine prve trešnje u babe Klare, osjetio da su mu one najmilije. I, kao „munja sjajna misao, proširke ga od kose do pete. Treba da kupi trešnje i da ih žrtvuje Bogorodici za mamino zdravlje" (Truhelka 1929: 21). Ubrzo je Dragoš spoznao kako je teško održati obećanje.

Truhelka je dobro pozna svoga brata pa je lako uočila njegovu „patnju" da se odupre izazovnim crvenim krupnim trešnjama. Kušnja je bila uporna, a Dragoš? Dragoš je odahnuo kada je konačno pronašao rješenje: trešnje treba kušati jer „valja znati kakova se roba daruje Bogu. Ne možeš ni Bogorodici žrtvovati samo štogod". (Truhelka 1929: 25)

A onda se dogodila „sreća"; jedna mu se trešnja sama ponudila. Promatrajući ih divne i crvene, primijeti da se jedna malo odvojila od peteljke:

> Dragoš protrne od veselja. Ha, zar mu se nije sama dala? On je nije otrgnuo. Zar bi on, kad je za mamino zdravlje? I, sad, kad je već otrgnuta, šta će s njom drugo nego među zube, pa da je kuša." (Truhelka 1929: 25)

Prva je trešnja bila toliko slatka, da je za ostale bila sreća što je Kristina viknula da se mora u krevet: „A to je bila sreća i po trešnje i po žrtvu Bogorodici jer se nikako ne može jamčiti, ne bi li Dragoš još iste večeri onako redom okušavao jednu po jednu, dok ih ne bi sve isprobao." (Truhelka 1929: 25) No, nije imao mira što je pojeo i tu jednu trešnju, što će se ubrzo razdaniti u njegovu snu. Tako je san požurio da se trešnje što prije daruju Majci Mariji. Kada ih je konačno poredao na oltar, bio je ponosan i skrušen.

> Stane pred bijelim oltarom, izvadi trešnje iz džepa i lijepo ih poreda na oltaru, one dvije veće kitice jednu kraj druge, a onu manju treću u sredinu. Onda siđe i klekne na stepenicu, zagleda se u svoje trešnje i uzme se moliti: - Dragi Bogo i Majka Božja, daj da ozdravi moja mama. – I tako moleći se Bogu gledao je u trešnje, kako se to lijepo crvene spram bijela oltara, pa pogleda i na sliku Majke Božje, da li ona vidi, što joj je to on donio. (Truhelka 1929: 27)

Drugi Dragošev veliki problem je kako sačuvati tajnu i baš se nikome ne pohvaliti za prinesenu žrtvu. Jer, kada je Kristini povjerio svoju nakanu, ona mu je rekla da se „ne valja svojim dobrim činima pred svijetom odviše razmetati. To bi bila samohvala. A to nije lijepo." (Truhelka 1929: 25) Borio se i borio Dragoš sa sobom, ali tajnu nije uspio sačuvati. Kada je majka ozdravila, samozadovoljno je rekao: - Da ja nijesam poklonio one svoje trešnje Majci Božjoj, mama sigurno ne bi ozdravila... (Truhelka 1929: 59). A to se uskoro i potvrdilo.

Jednoga dana, kada je gospodin župnik poslao punu košaru crvenih krupnih trešanja, Dragoš je bio siguran da je baš njegova žrtva izmolila milost. U korpi je bilo stostruko više trešanja, nego što ih je on žrtvovao.

> Zar ja nijesam darovao prve trešnje Bogi za mamino zdravlje? I dragi Bogo ih je sad namnožio i opet vratio. Je l te, Kristina, vi ste jednom kazali, da se svako dobro, što ga učinimo, stostruko vraća. A u korpi ima sigurno strotina trešanja, a možda i dvije stotine... Kupio ih za četvrtak, u babe Klare... (Truhelka 1929: 55)

Bilo kako bilo, majka je ozdravila, a te su godine trešnje rodile kao nikada, pa se moglo reći da je ta godina bila jedna od onih sedam rodnih godina i to - zahvaljujući Dragošu!

Vratar kod Zlatne Zviezde

Uzeti križ, kao što ga je Isus Krist uzeo, i krenuti za njim. Teške su to riječi. Ali ne i za najiskrenije svjedoke vjere, poput svetopisamskih svjedoka koji su krenuli za Isusom Kristom. S punim pravom može tvrditi da su svjedoci vjere u Truhelkinoj prozi siromašni, odbačeni i poniženi, poput Jože, vratara kod Zlatne Zviezde, poput Ludovike ili Lude Vike, kako su joj dobacivali, poput služavke Kristine i drvosječe Đorđa. Njihova sudbina vrlo je slična: nitko od njih ne zna za oca i majku, svijet ih odbacuje i ponižava, a unatoč tome oni ne posustaju u vjeri i uzdanju u Boga Oca i Majku Božju, jedinoga oca i majku koje poznaju. Jednostavno i toplo i s dosta detalja Truhelka opisuje muku koju te kršćanske duše trpe, ističući da su baš oni Božji miljenici i da je njihovo Kraljevstvo nebesko.

Knjiga *Crni i bieli dani* (1944) pisana je korijenskim pravopisom i sadrži ove pripovijetke: *Svetoivanjski kriesovi, Kumino ljeto, Mali glumci, Zvonarče i njegova majka, Kokoši svetoga Ivana, Vodeni čari, Loncokrpa, Vratar kod 'Zlatne Zviezde', Anica kuha, Na izmaku djetinjstva, Dva djevojačka pisma, Razstanak sa starim zavičajem, Odlazak u novi zavičaj*.

Glavni lik pripovijetke *Vratar kod Zlatne Zviezde* je Jože kojega su zvali vratar ili fratar, sudbinom podsjeća na Šenoina prosjaka Luku: dječaka Luku su našli pred gradskim vratima, a Jožu je našla gazdarica iza vrata gostionice; obojica trpe poniženja i podrugljivost; fizičkim izgledom Jože podsjeća na Luku. No, njihovi životni putovi teku različitim stazama. Dok je Jože prigrlio sudbinu utječući se Bogu i Majci Božjoj, Luka osjeća ogorčenost, zavist i osvetu prema onima koji su ga odbacili i učinili prosjakom te lihvari i u „svojoj prosjačkoj torbi drži pola sela", smišlja čak i ubojstvo Marina sina, da bi u susretu s djetetom prvi put osjetio ljudsku toplinu. Jože se, pak, ne tuži na sudbinu, niti se ikome želi osvetiti, nego „jedva može dočekati da koga pomogne i utješi" (Truhelka 1944: 195) i „nitko još nije čuo da je Jože ikome išta zla učinio ili čak kome samo i zlu rieč rekao. Štaviše, svatko je znao, da se može u Jožu pouzdati i da ga Jože ne će izdati." (Truhelka 1944: 196)

Na ovome svijetu Jože je osjetio dvije dobrote. Najtoplije je u majčinu krilu, to se zna, ali Jože nije osjetio krilo svoje majke. Pamti samo ruku svoje gospo-

darice koja ga je jednom pomilovala po glavi, onda kad ga je našla, i nikada više. Na tom se trenutku toplog dodira gazdaričine ruke Jože grijao cijeli život i za tu je dobrotu vjerno služio, makar ga gazdarica više nikada nije ni lijepo pogledala.

Drugu je dobrotu Joži učinio kapelan kada ga je poveo u školu i postao mu kum na krizmi. I to je sva dobrota koju su na ovome svijetu drugi Joži učinili. Ipak, on nije nezadovoljan i, Truhelka će, na nj se ne bi mogla primijeniti uzrečica: „Težko onome za koga nitko ne zna." Jer, nepresušno vrelo Jožine snage bile su dvije slike više njegova kreveta: na jednoj je dijete s duhovnikom kumom, a na drugoj Majka Aljmaška koja je bila „tako neizkazano ljubka i umiljata, da se na njezinu pogledu gubila svaka gorčina. I doista, iz obje te slike izlazilo je osobito svjetlo i toplina, koja je jadnu komoru pretvarala u sjajno prebivalište, u carstvo tlapnja o vječnoj milini." (Truhelka 1944: 219)

Tako se Jože uz zahvalnost: - O, Bože, slava ti i hvala! – pripremao za nebesku domovinu, pa će u posljednjem trenutku života osjetiti smirenje i ljubav. Poput Andersenove djevojčice sa šibicama koja je u sličnom trenutku „vidjela" svoju baku s kojom je otišla u nebo, Jožin je pogled usmjeren prema slici Majke Aljmaške. I učini mu se kako Majka silazi k njemu:

> Ali zar ona sama ne silazi k njemu? I kakvi su to bijeli rojevi svjetlaca što igraju kroz pomrčinu i dolaze spram njega? Čitave hrpe, sa svih strana. Dječica sa svijećama, ljudi s fenjerima. I u njegovoj je ruci fenjerčić. Kako pucketa plamen! A za ruku ga vodi tetka Julka. Zar je ona još tu? Ta to je on zar još mali dečko i ide s tetkom Julkom na zornicu. (Truhelka 1944: 225)

No, tko mu to još prilazi? To je njegov učitelj kateheta, došao mu položiti ruke na tjeme – i sada mu, tako okruženu ljubavi, nitko ništa ne može!

Zvonarče i njegova majka

Pripovijetka *Malo zvonarče i njegova majka* prvo je izašla u *Vijencu* (1900), zatim s naslovom *Malo zvonarče* u *Omladini* (1928) i konačna inačica s naslovom *Zvonarče i njegova majka* u četvrtoj knjizi tetralogije *Crni i bieli dani* (1944).

Pripovijetka je bremenita teškim sudbinama djevojke Ludovike, nahočeta Mije i grješnika i obraćenika postolara Pere. Priča je smještena u osječku Tvrđu 70-tih godina 19. stoljeća. U središtu pripovijetke nalazi se sudbina djevojke Ludovike. Kada se prvi put susreće, na njoj su već vidljivi duboki tragovi životnih udaraca.

> Vika je biedna i nevoljna, to se vidi na prvi pogled. I ne vidi se samo na njezinu izmorenu tielu i na traljama, kojima je sva zatrpana. To se osobito vidi na plahosti kad osjeti tuđe poglede. Lice joj je vazda oboreno k zemlji. Kad treba s kim da razgovara, sva se nekako u sebi zguri i najvoljela bi se učiniti nevidljivom. Krije lice pod velikim ubradačem, ali osobito krije ruke, zamatajući is u pregaču, čim nema šta raditi. (Truhelka 1944: 89)

Tako Ludovika izgleda danas, no stariji Osječani pamte da je u mladosti bila čestita i lijepa. Nikada se nije čulo da je ikome ružnu riječ rekla, kamo li što nažao učinila. Prodavala je kestenje i drugo voće i za gospodu prala i glačala rublje. Nikada se nije žalila, pa ni onda kada je imala velikih razloga. Bila je ponosna, čestita i pobožna. Truhelkin opis Ludovike podsjeća na Šimunovićevu Rudicu i slične zor-cure.

> I liepo ju je bilo vidjeti s košarom na glavi, gdje visoka i tanka kao jela hoda uzpravno kao svieća, stidno pod maramom krijući lice, a čisto odielo pristajalo joj, ma bilo kako mu drago priprosto, kao kraljevsko ruho, tako ga je umjela liepo nositi... Ali istom nedjeljom pokazala se njezina krasota u svom sjaju. Nije joj odielo moglo biti razkošno. Na njoj nikada nije bilo vidjeti ni svile ni zlata. A toga joj nije ni trebalo. Kad bi na ulici osvanula gologlava, crne debele pletenice omotala oko tjemena, bielo-rumeno lice skromno oborila, a u rukama krunica i molitvenik: onda nitko pored nje nije prošao da se ne bi za njom obazro i pomislio u sebi: - Liepe li djevojke! (Truhelka 1944: 93-94)

Budući da je šutjela o sebi, „sviet svašta napričao, i ono što je bilo i što nije". (1944: 93) Jednoga dana nestala je iz grada i vratila se poslije dvadesetak godina. Ali, sada ostarjela, zapuštena, oronula, bolesna i sama, kao što je bila i na početku pripovijetke. Ljudi su jedva prepoznali nekadašnju ljepoticu koja im je sada dobro došla da se imaju s kim izrugivati, pa njome i djecu plašiti: - Čekaj samo, tebe će Luda Vika! (1944: 92) - dopire i do nje. A ona se ne tuži, samo sagne glavu i nestane, pa, iako je doživjela, vidi se, velike nevolje o kojima bi ljudi žarko željeti bar nešto znati, kada je upitaju kako je, odgovara: - Dobro, hvala Bogu i dragoj Gospi!

> I to je svietu bio dokaz da je Vika luda, što bi na pitanje kako je vazda odgovorila da je dobro. Kako će biti dobro čeljadetu što se pati kao ona, što trpi toliku nevolju i zlo, što nema ni svoga krova nad glavom, i što je ruha na njoj je, a što je kruha, u njoj je? (1944: 96)

Tako se mijenjao Ludovikin izgled i njezin život; smjenjivale se sreća i nesreća. Pa, iako je više bilo nesreće, jedno Ludovika nikada nije mijenjala – vjeru u

Boga i Majku Božju. U trenucima sreće molila je Boga da je sačuva oholosti, a u nesreći se ravnala prema istinama:

- Ljubi Boga nada sve, a bližnjega kao samoga sebe.
- Što ne ćeš da drugi tebe čini, nemoj ni ti njemu činiti.
- Bolje ti je nepravdu trpjeti, nego nepravdu činiti (Truhelka 1944: 112)

A kada je Ludovika odlazila ondje „gdje se izjednačavaju sve nepravde i izravnavaju sve nejednakosti", zvona s osječke donjogradske crkve zvonila „u sva četiri i u tri juriša. Taman kao za biskupa!" (Truhelka 1944: 129).

Kristinina udaja

Kristina ne zna ni za oca ni za majku, tek se sjeća da je služila u dobrih gospodara, a kada oni pomriješe, nađe se na ulici s raspelom u rukama „što ga je sama izmolila." U trenutku velike dvojbe na osječkom dravskom mostu nađe se pored nje neki pas koji joj postane jedinim prijateljem. A zatim je kruh i krov našla u učiteljevoj obitelji i vjerno služila do udaje.

Za Kristinu se može reći da je odana, marljiva, mudra, voli djecu, iako najviše dragoša, i da svoj život upravlja prema Božjim zakonima. Anica, Ćiro i Dragoš su znali da Kristina „zna sve o tim (Božjim) stvarima" i da se „ona u to dobro razumije." Djeci je bila primjer iskrene kršćanke koja za sve zahvaljuje Bogu i moli se za dobro drugih, pa i zaplače „s tuđe nevolje", kao kada je slušala tužnu životnu priču drvosječe Đorđa.

Jedne je večeri učitelj pozvao drvosječu u svoju kuću. Okupila se obitelj, a drvosječa je na dječji nagovor počeo pričati svojega života. Svi su prisutni bili dirnuti, no nitko nije primijetio da je čudna priča najsnažnije doprla do Kristinine duše, koja se bila povukla tamo u zakutak.

> Maramu je duboko navukla nad licem, jedva se vidjelo nešto podbratka. Ruke je sklopila u krilu – rekao bi čovjek – zaspala je pošto je je bila svršila onaj divni niz sjajno osvjetlanih cipela. No ona nije spavala. Između bezbroj Očenaša što ih je u sebi nanizala proverao se život jednoga čovjeka samotnika i stradalnika kao crvena žica kroz niz bisera, trnjem opleten. Nitko, pa valjda ni Dragoš sa svojom bujnom maštom, nije tako živo proživljavao i suosjećao patnje i bijedu čovjeka u borbi s čovjekom i prirodom kao Kristina, priprosta služavka. (...) Nitko nije vidio – i ne dao Bog da vidi! – kako se Kristini ispod marame cijedila kap za kapljom i kao potočić slijevalo se u pršnjak. Ona stišće ruke i mrsi nečujno vruće i predano:

- Smiluj im se, Bože i Majka Božja, Oče naš, koji jesi... (Truhelka 1929: 112-113)

Kristina je tipičan Truhelkin lik koji suosjeća s bližnjima. Ona, koja je doživjela tolike nepravde, sva se uznemiri kada se to isto nanosi drugima, pa makar ti napasnici bili i njezini miljenici poput Ćire i Dragoša.

Jednoga se dana u školskom dvorištu pojavio drvosječa Đorđo, naizgled dosta nezgrapan, zatvoren i neugledan. Đaci jedva dočekali da se mogu „naslađivati" rugajući se nepoznatu čovjeku. I baš kada je prelazio preko školskog dvorišta tražeći gdje bi se mogao sakriti od dječje „lude dreke", odnekud evo Kristine koja je osjetila Đorđovo poniženje...

> ... da što brže umakne preko dvorišta – o, što se oteglo pod strijelama okrutnih riječi iz nevinih dječjih usta, nevinih, a nesmiljenih! – i sakrije se za hvatove drva. Dva se jutra djeci jadna prilika bijedna čovjeka činila kao najuspješnija šala i pusta igra, za njih naročito upriličena; gonio se živ čovjek kroz oganj živi, a da nitko se nije našao da ga zaštiti, da krivce pokara. Kad treći dan stigne pravda. Najprije se pojavila Kristina, stara služavka. O, čula ih je ona već i jučer i prekjučer. Ali – makar je u njoj sve kipjelo od ogorčenja zbog dječjeg pasjaluka i od smilovanja na pogledu muka, što ih je mučio siromah pravednik, a poradi svoje goleme bijede – zar ona smije da se miješa u 'školske poslove'? Ali treći dan – ne, to se više nije moglo otrpjeti ni šutjeti. Kao ris izleti iz kuhinje, zavitla metlom spram dječurlije i zavikne:
> - Sram vas bilo! Pokarat će vas Bog! (Truhelka 1929: 77)

Iako zna da će se gospodin učitelj ljutiti što se miješa u „školske poslove", nije Kristina mogla ne-vidjeti tugu i bol na njegovu licu i oganj u onom jednom živom oku – ali „ne oganj što diše osvetom i bijesom, nego onaj koji moli: Smilujte mi se!" (Truhelka 1929: 78)

Nevoljnik našao drugog nevoljnika, pa zajedno s Božjim blagoslovom u sreći idu dalje. Tako bi se u jednoj rečenici sažeo susret Kristine i Đorđa. Nizali se njihovi zajednički dani u radu i odmoru, radosti i žalosti, a sve u zahvalnosti Bogu osjećajući njegov blagoslov. Poput male skromne a opet veličanstvene svečanosti čini se svakodnevni dijalog Kristine i Đorđa s Bogom. Evo jednoga od brojnih primjera u kojemu Truhelka pomoću vidnih, slušnih, dodirnih, mirisnih i okusnih motiva dočarava tihi život dvoje sretnih ljudi. Kristina je najviše voljela...

> ... kad soba utone u polumračak i samo (se) ispred pećnih vrata razlilo rumenilo žeravice, koje spokojno dotinjava. Uto kucne zvono na crkvenom tornju Gospi na pozdrav, raširi svoja krila povrh grada i pozove ljude na molitvu i počinak. I dospije poziv pod krovak Đorđa i Kristine, oboje se prekriži i tiho stanu šaptati:

- Anđeo Gospodnji navijestio Mariji djevi...
I njihov se šapat složio sa zvonom i slijevao s rumenilom tihe žeravice u smirenu pjesmu krotka zadovoljstva i predanja u providnost božju. Pošto prestanu zvona, oboje se nanovo prekriži i Kristina počeka, da Đorđo pozdravi:
- Hvaljen Isus i Marija! – i odzdravi uzdahnuvši slatko:
- Amen navik!
Onda ustane, nakreše lojanicu, postavi je na stol, namjesti kraj nje škare za svijetnjak i pozdravivši s 'dobar večer' izide u kuhinju po večeru. Kad se vrati s loncem, razgrne žeravicu u peći, vrgne lonac na prtinicu i zagrne ga naokolo žarom. Potom proste stol, pa iznese tanjure i vilice, nože i čaše, kruh i vrč vode. Dotle zakuhala i večera u peći i zamalo se po sobi prostire miris mrsa i zelja... (Truhelka 1929: 127-128).

Majka puna milosti

U Evanđelju po Luki anđeo Gabrijel i Elizabeta otkrivaju da je Marija zaslužila Božju milost. Prvo anđeo Gabrijel pozdravlja Mariju: - Zdravo, milosti puna! Gospodin s tobom! (Lk 1,28), a isto je tako pozdravlja rođakinja Elizabeta: - Otkud meni ovo, da Mati Boga mojega dolazi k meni... (Lk 11,27).

Marija je pučanka, jednostavna i vrijedna žena, sveprisutna u svojoj obitelji. Opisujući lik svoje majke u *Bogorodičinim trešnjama* (1929) Truhelka kao da je imala pred sobom model nebeske majke. Ne samo fizički, nego i u odnosu prema obitelji i prema ostalim osobinama Aničina majka sliči Majci Mariji jer obje znaju „neprestance praštati i davati. I osobito praštati i zaboravljati. Nitko nema toliko da prašta i da zaboravlja kao mati! Sve će zaboraviti, sve i težko i bolno, samo ne će prestati ljubiti i žrtvovati se. Majka ljubezna, Majka puna milosti..." (Truhelka 1944: 322).

U pripovijetki *Majka puna milosti* iz *Crnih i bielih dana* (1944) Truhelka Bogorodicu naziva Majkom Marijom, Najdivnijom Posrednicom, Majkom Ljubeznom, Gospom od Kamenitih Vrata, Majkom svih majki, jer ona nikada ne napušta koji se u nju pouzdaju, posebice majke. Sjeća se Jagoda da joj se majka prvo utjecala Preslavnu Imenu Marijinu u donjogradskoj crkvi, a preseljenjem u Tvrđu majka se, kao i Dragoš, najradije molila pred oltarom sa slikom Svete Marije i na kraju, preseljenjem u Zagreb, pred Majkom od Kamenitih Vrata.

Majka nije propuštala niti jednu subotu, Gospin dan, piše autorica, nego je, odlazeći izvan tvrđavskih zidina, „svaku svoju stisku iznosila i stavljala pred noge Kamena križa tu na osječkoj ledini:

> Majka je kroz čitavu godinu odlazila dragom svetištu da se pomoli Bogu i Majci Božjoj za sreću svoje djece i svoju. Upute se dakle sve četvero izvan gradskih zidina, gdje nasred ravne ledine pod gustim kestenovima mala kapelica sanja svoje sanje. Ograda od željeznih kopalja između stupova zakriljuje sa četiri strane mali dvor oko 'Križa' i čuva ga od nepoželjna svieta i živine. (Truhelka 1944: 319)

Nakon nekoliko godina, kada djecu izvede na pravi put, prvi će put „bez bremena" kleknuti pred Majku od Kamenitih Vrata...

> ... da se izmoli jedna Zdrava Marija, u tom času osjetit će mama s neizrecivom krotkošću, kako joj se s leđa skida komad po komad tereta, i pred dušom joj izredat će se povorka od sedam dugih godina – izredati se, ne kao niz težkih godina, nego kao sedam blagoslovljenih dana, unatrag sve do početka, gdje stoji vječni stan njezinoga druga i otca djece njezine. I njemu će ona progovoriti u svom srdcu:
> - Gle, druže, izvrših zadaću svoju. Djecu sam našu izvela na put i dala ih narodu, kao što si ti želio. Jesam li dobro učinila?
> I svladana uspomenama na bezprimjerene napore i sretno izvedeno djelo, sklonit će glavu u dubokoj zahvalnosti i zaplakat će od radosti i sreće. A više nje zapraskat će desetci plamenova žrtvenih svieća, da pozdrave njezinu žrtvu. I Majka Ljubezna skinut će s glave krunu svoju i nadnieti je nad prignuto tjeme zemaljskoj sestri svojoj podno oltara... (Truhelka 1944: 324)

Literatura

Duda, Bonaventura. 2001. *Mali darovi Isusovoj i našoj Majci*. Teovizija. Zagreb.

Truhelka, Jagoda. 1918. *Zlatni danci. Istina i priča. Slike iz dječjeg svijeta.* Naklada knjižare Mirka Breyera. Zagreb.

Truhelka, Jagoda. 1929. *Bogorodičine trešnje. Iz zbirke Zlatni danci knjiga II.* Matica hrvatska. Zagreb.

Truhelka, Jagoda. 1930. *Dusi domaćeg ognjišta. Iz zbirke Zlatni danci knjiga III.* Matica hrvatska. Zagreb.

Truhelka, Jagoda. 1943. *Gospine trešnje. Istina i priča. II. Knjiga zbirke Zlatni danci.* Drugo izdanje. Matica hrvatska. Zagreb.

Truhelka, Jagoda. 1944. *Crni i bieli dani. Istina i priča.* Matica hrvatska. Zagreb.

Hackenberger, Dubravka, Martinčić, Julijo (ur). 1998. Zlatni danci I – Život i djelo Jagode Truhelke, *Zavod za znanstveni rad.* Osijek.

Pintarić, Ana. 2009. *Biblija i književnost – interpretacije*. Filozofski fakultet. Osijek.

KRITIKA O KNJIŽEVNOSTI JAGODE TRUHELKE

„KRAJ“

Godine 1944. izlazi knjiga Jagode Truhelke *Crni i bieli dani*. Na posljednjoj stranici 376-oj autorica je velikim tiskanim slovima napisala: „KRAJ“.

Imenica *kraj* znači 1. posljednja točka, crta ili čas kad što završava i preko čega se ne nastavlja; svršetak, konac (Anić 2006: 627).

Imenica *kraj,* posljednja književna riječ velike hrvatske i osječke spisateljice Jagode Truhelke, jedne od četiriju začetnika klasične hrvatske dječje književnosti, začetnice hrvatskog autobiografskog romana, koja je uz Ivanu Brlić-Mažuranić svojim književnim perom odredila doba koje će Stjepan Hranjec nazvati Procvatom hrvatske dječje književnosti (2006: 49), spisateljica koja je Osijek učinila mjestom književne radnje.

Nije novost kako neki, osobito umjetnici, predosjećaju budućnost. Ostanemo li u krugu umjetnosti riječi, spomenimo **Josipa Cvrtilu** čiju djevojčicu, junakinju priče *Ivanjska noć i druge priče i pripovijesti* (1922) sv. Juraj pretvara u lastavicu i šalje daleko preko oceana, jer nad gradom, eno, već lete i rasprskavaju se topovski meci (1995: 110). Je li to književnik slutio kako će poput lastavice i on 1945. preko oceana?

Pjesnik **Vinko Nikolić** u zbirci *Moj grad* (1942) svome se Šibeniku nostalgično obraća riječima, kao da ga dugo nije vidio: - *Dugo tu nisan bija, rodni moj kraju!*“ (*Povratak gradu*). Taj vizionarski susret grada i pjesnika utjelovljena je pjesnička slika iz 1942. godine, pa se danas pitamo: - Je li to pjesnik slutio kako će 1945. s rijekom izbjeglica i prognanika izgubiti i slobodu i domovinu i svoj grad? Je li to pjesnik osjetio kako ga tu „dugo“ neće biti? Je li to pjesnik osjetio kako će ga u grudima „dugo“ boljeti? Je li to pjesnik znao da će bespuću ipak doći kraj? Nakon 45 godina (1990) pjesnik Vinko Nikolić vraća se svome gradu i domovini. Prisluhnimo njegov šapat, nakon ostvarene slutnje:

- *Dugo tu nisam bija, moj grade*! (*Moj grad*, 1942)

A, je li i Jagoda Truhelka slutila da 1944. godine ispisuje posljednju književnu stranicu i riječ jer su za nju kao i za Cvrtilinu djevojčicu / lastavicu, kao za Vinka Nikolića i mnoge, nastupili strašni dani?

Književni rad Jagode Truhelke od 1893. do 1944.

Za tih je pedeset godina Jagoda Truhelka napisala četrnaest (14) knjiga i povelik broj pripovijedaka, crtica, putopisa, povijesnih i pedagoških članaka i obljetnica (111), koje su izlazile u *Pobratimu, Viencu, Nadi, Prosvjeti, Domaćem Ognjištu, Ženi, Anđelu Čuvaru, Omladini, Hrvatskoj Prosvjeti, Hrvatskom listu, Hrvatskom kolu, Hrvatskom narodu, Napretku, Uzgajatelju, Učiteljskoj zori, Školi.*

Usporede li se *Bibliografija Jagode Truhelke* iz knjige *Crni i bieli dani* (1944: 377- 379), pretpostavljamo da ju je pisala spisateljica, s *Bibliografijom radova Jagode Truhelke* u knjizi *Jagoda Truhelka, pedagoški i društveni rad* Ranke Jindre (1982: 120-125), razvidno je kako je Truhelka načinila izbor svojih radova.

Kritika o književnosti Jagode Truhelke

Kritika i izdavačke kuće najviše su se bavili Truhelkinim književnim radom, a u novije vrijeme i njezinim udjelom u pedagoškome radu.

U odnosu kritike prema književnome radu Jagode Truhelke očite su tri etape: 1. Početno oduševljenje (1897-1944), 2. Šutnja i zanemarivanje (1945-1990) 3. Ponovno čitanje i vrjednovanje (1994-2014).

Književna kritika prati Truhelkin književni rad počevši od izdanja romana *Vojača* (1897), za koji je kritiku napisao Josipa Eugen Tomić, do danas, znači u rasponu od 117 godina.

Kritike su koncentrirane na početku i na kraju 20. i početku 21. stoljeća. U razdoblju od 1945. godine kritika se i izdavačke kuće negativno izjašnjavaju o književnim djelima s kršćanskim i domoljubnim motivima, što će potrajati sve do 1990/1991, odnosno do stvaranja samostalne i slobodne Republike Hrvatske.

Takvo je mišljenje objašnjeno na primjeru Jagode Truhelke čija književna djela, navodno, nisu nadživjela vrijeme nastanka jer su umjetničku kvalitetu nadjačali „religioznost i kršćanski misticizam" koji su suprotni modernom dobu i koji nisu bliski mladim čitateljima (Crnković-Težak 2002: 290) „Neobično je zamisliti što bi se dogodilo kad bi se takvi kriteriji primijenili na puritansko naslijeđe u britanskoj ili američkoj književnosti", pitaju se Milan Crnković i Dubravka Težak (2002: 290).

Kritika od 1897. do 1944. godine

U popisu arhivske građe Jagode Truhelke (1944: 379), Stane Vukovac (1998: 81 - 92) i Ranke Jindre (1982: 126 - 131) razvidno je da su prve kritičke osvrte napisali Dragutin Jambrečak (1897) i Josip Eugen Tomić (1897), a posljednje Nada Kesterčanek (1943), Josip Andrić (1944) i Ljubomir Maraković (1944).

Prema bibliografiji Ranke Jindre najveći je broj kritika napisan do 1944., ukupno 117 (1982: 126 - 131), dok Truhelka u svome izboru navodi 12 (1944: 379). Iz Truhelkinog je popisa razvidno do kojih kritika ona posebice drži. To su kritike Josipa Eugena Tomića (1897), Rudolfa Franje Magjera (1906), Camile Lucerne (1910, 1924, 1930, 1931, 1934), Zdenke Marković (1939) i dva radijska prikaza: Marijana Kralja (1938) i Ljubomira Marakovića (1944).

Iz bogate literature o Jagodi Truhelki izdvajamo i kronološki predstavljamo sljedeće.

Dragutin Jambrečak ističe da je Jagoda „zarezala prvu brazdu na pustom ugaru" i moli je da se ne zaustavi nego da „uznapreduje na zakoračenoj stazi" (1897).

Josip Škavić u knjizi *U carstvu duše* (1910) nazire autoričinu dobru namjeru pružanja pomoći djevojkama koje stupaju u život (1913).

Zdenka Marković u *Zlatnim dancima* vidi literaturu i za djecu i za odrasle (1919) a u preglednom članku iznosi same pohvale o djelima: *U carstvu duše, Zlatni danci, Bogorodičine trešnje, Dusi domaćeg ognjišta, Tugomila, Naša djeca, Palčićev kraljevski let, Pipo i Pipa, Miško i Puber* (1939).

Zdenka Smrekar o šezdesetoj godišnjici života Jagode Truhelke ističe istinitost i iskrenost, „sintezu bogatog i napornog života" te „ponos tom odličnom kćeri hrvatskog naroda, pa joj o njenom jubileju zahvaljuje za sav njezin vrijedan i uspješan rad" (1924).

Ljubomir Maraković u *Božjoj ovčici* vidi novost kojom je Truhelka obogatila hrvatsku književnost (1926).

Josip Horvat se oduševio majstorskim minijaturama opisanih andersenskim šarmom (1931).

Vilim Peroš pohvaljuje uvjerljivost i suptilnost nježnosti kojom je napisan roman *Zlatko* (1934).

Nasuprot mnogim dobrim kritikama **Ivo Balentović** (1934) smatra da su Truhelkina djela daleko od istine jer se toj djeci ništa zlo ne događa čime autorica namjerno prešućuje životnu grubost.

Na kraju ovog razdoblja Truhelka izdaje dva romana: *Gospine trešnje*[82] (1943) i *Crni i bieli dani* (1944). To je ujedno i kraj njezina književnog rada.

Kritika od 1945. do 1990. godine

Obljetnički i slavljenički članak **Josipa Andrića** *K njenoj osamdesetogodišnjici* (1944) zatvara književnu kritiku o Truhelkinim djelima koja će poslije 1945. dijeliti sudbinu onih koji tematiziraju vjerske i domoljubne motive, što će Stjepan Hranjec prokomentirati kako se o umjetnosti riječi govori neumjetničkim argumentima. Javna kritika ili šutnja o Truhelkinim djelima je očita: kritičari su utihnuli, djela joj se ne izdaju, izbačena su iz čitanki i lektira. Spisateljica se potpuno povukla iz javnoga života.

Ona proročka imenica KRAJ dobila je pun smisao. S izuzetkom urednika Milana Crnkovića i prilagođenog izdanja *Zlatnih danaka* (Mladost, Zagreb, 1969), Truhelka će se se tek pogdjegdje spomenuti ili, ako joj se posvećuje koja rečenica više, onda je to najčešće u negativnom smislu.

Ljerka Car-Matutinović zamjerila je Truhelki nedostatak samokritike, ali je okrivila i kritiku koja, ...

> ... ne samo da joj (Truhelki) nije pomogla da zauzme kritičniji stav prema svojim literarnim ostvarenjima, već je, propustivši je njenim subjektivinim kriterijima i ne ukazujući joj na moguće putove razvitka, dopustila da literarno pliva, okrenuta istovremeno i post-romantici kao i nekom svom sentimentalnom i naivnom realizmu. (Car-Matutinović 1970: 10)

O tome, kako je Jagoda Truhelka u razdoblju do pada berlinskog zida u kritici zastupljena „s nepuna dva retka" (Šicel 1970), s „dva retka i na kraju biografsko-bibliografskom bilješkom" (Frangeš 1987), „slabije od mnogih" (Crnković 1990), „samo mjestom u kronološkim tablicama" (Jelčić 1997), „u navođenju važnije literature (o Truhelki) nudi se kao posljednji bibliografski podatak članak Josipa Andrića iz ratne 1944. godine", progovara Stjepko Težak:

---

[82] U *Gospinim trešnjama* (1943) Truhelka sjedinjuje već izdane *Bogorodičine trešnje* (1929) i *Dusi domaćeg ognjišta* (1930).

> Truhelkina umjetnost riječi ipak je zavrijedila pozornost hrvatskih književnih kritičara i povjesničara, ako ni zbog čega drugoga, a ono zbog riječi kojom se ona uzdiže nad mnoge priznatije hrvatske književne veličine malenih. Ne ulazeći u procjenu dosadašnjih književnih prosudaba Truhelkina stvaralaštva, ističem jednu, kad je riječ o knjizi, nezanemarljivu činjenicu: Barem za desetak njezinih suvremenika kojima su hrvatski povjesničari dali uglednije mjesto, i ocjenom brojem redaka, danas malo tko zna, a o čitanju njihovih knjiga da i ne govorim. Naprotiv, Truhelkina Vojača (Školska knjiga, 1995) i Zlatni danci (Znanje, 1995) objavljuju se i čitaju. (S. Težak 1998: 187)

U onome nevremenu prvo povijesno, stručno i znanstveno vrednovanje pedagoškoga rada Jagode Truhelke i njezina oca Antuna Vjenceslava dolazi iz Osijeka.

Irena Gaćeša, onda studentica pedagogije, danas profesorica Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti Osijek, piše diplomski rad s temom iz povijesti pedagogije *Antun V. Truhelka* (Filozofski fakultet Zagreb, 1977), što znači nagovještaj otvaranja prema obitelji Truhelka: ocu Antunu, učitelju i pedagogu, bratu Ćiri, znanstveniku i Jagodi, učiteljici i spisateljici.

Ranka Jindra,[83] onda poslijediplomandica, danas profesorica Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti Osijek, piše, brani i izdaje magistarski rad s temom *Jagoda Truhelka, pedagoški i društveni rad* (1864-1957). Nekoliko stranica posvećuje Truhelkinu književnome radu što je više od dva-tri retka koliko su joj tada posvećivali, ili je izostavljali u člancima, pregledima povijesti književnosti ili enciklopedijama. Ranka Jindra piše:

> Njene su pripovijesti pisane u realističkoj tehnici, ali prema životu se odnosi romantično-idealistički.
> Službena kritika tog doba uspoređuje njena književna ostvarenja s piscima svjetskog glasa, npr. s Turgenjevom, Dostojevskim, Gorkim, nalazeći sličnosti u opisivanju ženskih likova. Zanimljiva je i u našoj literaturi jedinstvena knjiga „U carstvu duše", po koncepciji vrlo slična knjizi talijanskog autora Mantegazzina „La testa", koju je s talijanskog preveo P. Kuničić, a izdao Hrvatski pedagoško-književni zbor u Zagrebu, 1889. godine. (Jindra 1982: 108-113)

Slijede:

Ivo Zalar (1983) smatra Truhelku „romansijerom koji u općem razvitku ne obilježava neku posebnu etapu, ali svakako ostavlja značajan trag i neke je vr-

[83] Najljepše zahvaljujem prof. dr. sc. Ranki Jindri na ustupljenoj bogatoj građi o Jagodi Truhelki.

ste intermeco između Brlićkina bajke-romana i Lovrakovih suvremenih, socijalno-realističkih i kolektivističkih ostvarenja".

Matko Peić Truhelku naziva velikom literarnom damom koja je u svoju bilježnicu skicirala stari Osijek kao što su to činili na slikarskim platnima Vladimir Becić (1886-1954) i Vladimir Filakovac (1892-1972). U svojim književnim djelima ova „mlada žena skicirala kuće, staru crvenom ciglom taracanu stazu koja vodi kroz dvorište, puno rundela s ružama i georginama među okrečenim kamenjem..." (Peić 1985: 158)

Mladen Subotić piše dva članka u kojima tematizira estetiku u Truhelkinim djelima ističući da je „njezino književno djelo bez pravih razloga zaobiđeno u nastavnim programima osnovnih škola. Mislim da za njeno uvođenje postoje i književnopovijesni i estetski razlozi". (Subotić 1989: 144)

Kritika od 1994. do 2014. godine

Uredničko izdanje prilagođenih *Zlatnih danaka* (1969) Milana Crnkovića iskra je slobodnije književne umjetnosti i tek pokušaj upoznavanja zanemarene i ponižene književne riječi s novim i mnogim čitateljskim generacijama, ali i značajan književni događaj tik pred godinu hrvatskog proljeća (1971). A prije pada berlinskoga zida (1989) i prije izdvajanja iz SFR Jugoslavije i proglašenja suverene i slobodne Republike Hrvatske izlaze značajne kritike o Truhelki: Matka Peića (1985) i Mladena Subotića (1989, 1990) te Krešimira Nemeca (1994), koji otvaraju vrata Pavlu Pavličiću i njegovu *Rukoljubu* (1995).

Gotovo jedno stoljeće (99 godina) čekao je *Plen air* (1895) na riječi Krešimira Nemeca (1994): *Plen air* je, piše Nemec, „prva dosljedno provedena autodijagetička pozicija u našem romanu 19. stoljeća (...) znalački opisana psihološka igra puna slutnji, rastanaka, ljubomore, pritajenih strasti, nijansiranih osjećaja..."

Dalje je išlo nekakvim logičnim slijedom i oslobođenim kritičarskim perom. O Truhelki se pišu mnogi članci, od kojih izdvajamo rad Pavla Pavličića i Dunje Detoni-Dujmić; tri rođendanske prigodnice (130-ta, 140-ta. 150-ta godišnjica) i jednu godišnjicu smrti (40-ta godišnjica); dostojno mjesto u šest monografija; dva znanstvena skupa i dva zbornika radova; dvije premijerne kazališne postave. Navodimo kronološki:

> Pavao Pavličić. 1995. *Otvoreno pismo Jagodi Truhelki. Rukoljub. Pisma slavnim ženama*. Slon. Zagreb.

Dunja Detoni-Dujmić. 1995. *Pogovor*. *Jagoda Truhelka Vojača*. Školska knjiga. Zagreb.

Dubravka Težak. 1995. *Patina prohujalog vremena*, Književna revija. Osijek.[84]

Prvi *Znanstveni skup Zlatni danci 1 – Život i djelo Jagode Truhelke*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad. Osijek, Pedagoški fakultet Osijek. Matica hrvatska Ogranak Osijek, 6. i 7. studenoga 1997.

Zlatni danci 1 – Život i djelo Jagode Truhelke. 1998. Zbornik radova. Ur. Julijo Martinčić, Dubravka Hakenberger. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad. Osijek.

Dječje kazalište "Branka Mihaljevića" Osijek, premijerna predstava *Cvrčak - božji tucak* Jagode Truhelke, dramaturgija i režija Dora Ruždjak Podolski, 30. siječnja 1998.

Stjepan Hranjec. 1998. *Hrvatski dječji roman*. Znanje. Zagreb.

Stjepan Hranjec. 2003. *Kršćanska izvorišta dječje književnost*. Alfa. Zagreb.

Stjepan Hranjec. 2004. *Hrvatski dječji klasici*. Školska knjiga. Zagreb.

Stjepan Hranjec. 2006. *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Školska knjiga. Zagreb.

Milan Crnković – Dubravka Težak. 2002. *Pregled hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955. godine.* Znanje. Zagreb.

Ana Pintarić. 2004. *U svjetlu interpretacije – Zlatni danci Jagode Truhelke (uz 140. godišnjicu rođenja)*. Filozofski fakultet Osijek.

Dječje kazalište „Branka Mihaljevića" Osijek, premijerna predstava *Zlatni danci* Jagode Truhelke, dramaturgija i režija Dubravka Crnojević-Carić, 23. travnja 2008.

Međunarodni znanstveni skup *Zlatni danci 16 – 150 godina od rođenja Jagode Truhelke*. 2014. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh.

Zlatni danci 16 – 150 godina od rođenja Jagode Truhelke. 2014. Zbornik radova. Ur. Ana Pintarić. Filozofski fak**u**ltet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh.

Pavao Pavličić. 1995. *U svjetlu književne kritike. Jagoda Truhelka,* Dusi domaćeg ognjišta. Naša djeca. Zagreb., predviđa renesansu Truhelkinih *Zlatnih danaka*:

A što je naročito važno, ono što se toj literaturi najviše zamjeralo, bila je njezina pretjerana vezanost uz zbilju: te ste se zbilje vi – mislilo se – držali ko pijan plota,

[84] Obljetnice Jagode Truhelke su obilježili: Smrekar, Zdenka. 1924. *Jagoda Truhelka, o njezinoj šezdesetogodišnjici*. Vijenac. Zagreb.; Grgec, Petar. 1934. *Sedamdeseta godišnjica Jagode Truhelke*. Obitelj.

> pa koliko god ste imali sposobnost da je neobično živo evocirate, ipak se vjerovalo kako vaši spisi ne preoblikuju zbilju nego je naprosto odrazuju, ne interveniraju u njoj, nego je suviše respektiraju. I to je, smatralo se, bilo vaš glavni hendikep. Zbog toga hendikepa ja vama danas pišem, naime zbog toga što on više nije hendikep. Još točnije, ono što je nekad bilo nedostatak, sad se odjednom pretvara u prednost.[85] (Pavličić 1995: 237-251)

Dunja Detoni-Dujmić o romanu *Vojača* (1899) zaključuje kako je Truhelka „vrlo kultivirano sintetizirala realističko-naturalističke pa i romantičke stilske odrednice s modernom". (Detoni-Dujmić 1995: 414)

Vrijeme u kojemu kritika o Truhelki piše dva-tri retka ili joj najčešće spočitava kršćanstvo i domoljublje, da njezini likovi žive u nekakvom idealnom svijetu daleko od grube stvarnosti te „da je ona pripovjedačica koja je sva prožeta sentimentalizmom" (D. Težak 1998: 186), prošlo je, ali je iza sebe ostavilo prazninu u hrvatskoj književnosti i kulturi mnogih generacija.

O 130-toj obljetnici rođenja Jagode Truhelke Dubravka Težak piše:

> Zlatni danci jesu poezija djetinjstva, ali ne idealiziranoga, čistoga, nepomućenoga djetinjstva, nego prikaz djetinjstva koje nosi brojne gorčine i probleme, ali ti trenuci djetinjstva pripremaju djecu za život koji neće uvijek biti gladak. Iskonska ljepota djetinjstva ipak zasjenjuje ružne trenutke i ostavlja ugođaj idile prohujaloga vremena. (D. Težak 1995: 14)

U čast obilježavanja 40 godina od smrti Jagode Truhelke (1957-1997) i 100 godina od izdanja romana *Plain air* (1897), na prijedlog Pedagoškog fakulteta u Osijeku (danas: Filozofskog fakulteta), na samome je kraju 20. stoljeća (6. i 7. studenoga 1997) održan Znanstveni skup *Zlatni danci 1 – Život i djelovanje Jagode Truhelke,* u organizaciji Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zavoda za znanstveni rad Osijek. U radu je sudjelovao 21 izvjestitelj iz Hrvatske, 1 iz Slovačke. Skup je postavio cilj: novo čitanje i vrednovanje Truhelkine umjetnosti riječi s književnopovijesnog, estetskog, etičkog, jezičnog i pedagoško-metodičkog gledišta.

U ime Društva hrvatskih književnika pozdravnu je riječ uputio profesor emeritus Stanislav Marijanović koji je, ističući zaslužene žene hrvatske književnosti, Jagodi Truhelki odredio visoko mjesto:

---

[85] Preuzeto iz: Pavao Pavličić. 1995. *U svjetlu književne kritike. Jagoda Truhelka, Dusi domaćeg ognjišta*. Naša djeca. Zagreb.

> Kao žena Jagoda nije Cvijeta Zuzorić, Katarina Zrinska, Marija Jurić Zagorka ni Ivana Brlić-Mažuranić, nije među mitskim ženama književnicama i umjetnicama, nije Milka Trnina, ni Zinka Kunc, ona nije Mia Čorak Slavenska ili Ana Roje. Ona je iz pedagoškog kruga žena književnica u Zagrebu: Milke Pogačić, Zdenke Marković i Kamile Lucerne, i onih u Osijeku, kao Ružice Dončević i Josipe Glembay: one su o njoj kao književnici najviše pisale i izravno je poznavale. Jagodina žena je u *Plein airu* i malim filozofskim raspravčicama *U carstvu duše*: po čemu je žena spas ili propast obitelji i braka? Po čemu ognjište nije ognjište, ako žena ne sjedi pored njega? Ali, duh u domaćem ognjištu, carstvo u duši te žene, to je Jagodina žena, emancipirana svijest o pokrenutom ženskom pitanju. Tko je taj da može čitati dušu žene? To je 'žensko pismo' koje je Jagoda Truhelka dala hrvatskoj književnosti. (Marijanović 1998: 11-14)

Sudionici skupa izvijestili su:

- o kulturnom, obrazovnom, zdravstvenom i gospodarskom ozračju Truhelkina Osijeka: Zlata Živaković-Kerže (1998: 19 – 28) i Branka Balen (1998: 29-40);

- o Truhelkinu viđenju obiteljskog i školskog odgoja i obrazovanja te odgoja učitelja: Dina Marković (1998: 45-50), Anđelka Peko (1998: 51-62), Irena Vodopija (1998: 67-80), Marija Baličević (1998: 133-142), Branko Pilaš (1998: 149-154), Mirko Patajac (1988: 143-154);

Dina Marković:

> Pod utjecajem filozofskoga eklekticizma Truhelka je na pozitivnom naslijeđu kršćanskoga humanizma utemeljila svoja dominantna osnovna i načelna pitanja odgajanja budućih učiteljica, liberalno taktizirajući središnji problem emancipacije žena kao kulturni zahtjev na duhovnom uzajamnosti odgojno-obrazovne podloge u smisleno etičko-estetskom vrijednosnom značaju učiteljskoga zvanja. (1998: 45)

- o Herceg-Bosni u Truhelkinim romanima *Vojača* i *Finis Hercegovinae* Vlado Pandžić:

> U pripovijedanje je unijela, kao što su to činili mnogi pisci povijesnih romana, i enciklopedijski pristup građi. To je došlo do izražaja u različitim opisima, posebice krajolicima, tumačenju vjerskih načela, razmatranju povijesnih i političkih okolnosti, uvođenju novih likova u romane itd. Primjerice, svaki lik koji uvodi u roman predstavljen je prema poprilično ustaljenim načelima. Uz većinu likova nije štedjela slikovite izraze, usporedbe i traganja za rodoslovljem. Dobro je zamjetno koliko su sudbine takvih likova unaprijed određene, pa su književno uspješniji likovi o kojima postoji manje povijesnih podataka te su domišljeni. (1998: 155-170)

- o kritici Stane Vukovac (1998: 81-92);

- o uredničkim načelima u časopisu *Domaće ognjište,* Katica Čorkalo (1998: 93-07);

- o dosadašnjim izdanjima Truhelkinih djela, Ranka Javor (1998: 114);

- o sekundarnim žanrovima u djelima Jagode Truhelke, Helena Sablić-Tomić (1998: 121-133);

- o jezičnim i stilskim osobinama proze Jagode Truhelke: Stjepko Težak (1998: 185-198), Ljiljana Kolenić (1998: 199-208), Sanda Ham (1998: 209-220), Alica Kulihova (1998: 226), Vlasta Rišner (1998: 227-241);

> Stjepko Težak:
>
> Istraživački trud zavređuje niz pitanja: Koliko je jezik J. Truhelke ostao na tragu jezične tradicije u drugoj polovici 19. st.? Koliko je ona kretala kolosijekom što su ga ucrtavali Maretić, Broz, Iveković i drugi sijači i uzgajivači Karadžićevih ideja? Koliko joj je jezik obilježen osobinama kraja i likova njezina pripovjedaštva (*Vojača* – Bosna, *Zlatni danci* – Osijek)? Je li u rasponu od Tugomile (1894) i Vojače (1899) do Zlatnih danaka (1942) sama književnica mijenjala jezične značajke svoga pripovijedanja? Kako se pripređivači odnose prema njezinu jeziku poslije njezine smrti? U ovom je radu sve to suženo samo na *Zlatne danke* (dva starija izdanja i jedno novo) te na letimičnu usporedbu s *Vojačom*.
> Jezik u trilogiji Zlatni danci odražava književnojezično stanje spomenute prijelomne dobe, u kojoj se uz mnoštvo folklorizama, turcizama i srbizama zadržavaju i znatni tragovi hrvatske prošlosti (čak i starija grafija, jer se u Zlatnim dancima u Književnoj nakladi Mirka Breyera iz 1921. piše dvoslov dj mjesto još 1892. propisanoga đ. (1998: 186)

- o moralnim i vjerničkim načelima u djelima Jagode Truhelke, Ana Pintarić (1998: 171-185);

- a Josip Cvenić (1998: 15-18), Maja Gjerek-Lovreković (1998: 41-44) i Blaženka Budimčić (1998: 63-66) autori su lirskih fantazija o Truhelki.

> Maja Gjerek-Lovreković:
>
> Tako, dok jedni žive u vremenu, lebdeći u nedoumicama prolaznosti, drugi skupljaju u sebi djeliće vječnosti, iz vremena, koje će u vječnost ponijeti; ne dolazeći tamo praznih ruku – srca. Jagoda Truhelka ostavila je u svojim djelima trag za takve iskrene skupljače rajskih trenutaka, koji niču u djetinjstvu, a dozrijevaju u zrelosti duha. Zato njeno djelo ima neprolaznu vrijednost, kao pravi „Zlatni dan-

> ci", i dragocjeno je svima koji traže odgovor na smisao ljudskog življenja, koji se oblikuje u ljepoti i dobroti, a završava u spoznaji i vjeri. (1998: 43)

Stjepan Hranjec (1998: 15-25; 2004: 15-28) Jagodu Truhelku stavlja na početak hrvatskog dječjeg romana, svrstava ju među hrvatske dječje klasike (2004: 15), a prvu polovicu 20. stoljeća naziva Dobom Jagode Truhelke i Ivane Brlić-Mažuranić te Mate Lovraka (2006: 49).

U prigodi obilježavanja 40. obljetnice smrti Jagode Truhelke, na scenu Dječjeg kazališta „Branka Mihaljevića" Osijek (1998) postavljena je Truhelkina basnolika priča *Cvrčak - božji tucak,* dramska obrada i režija Dore Ruždjak Podolski.

Na Znanstvenom skupu *Zlatni danci 2 – Prinos Osijeka dječjoj književnosti* (Osijek, 2000), ocjena Jože Skoka na tragu je Pavla Pavličića:

> Možemo zapravo govoriti o stiliziranoj autobiografiji, a sva je draž, privlačnost i zanimljivost Truhelkine trilogije, posebice prvoga djela, da je čitamo i doživljujemo doista kao istinu, ali i fikcionalnu priču. Otklonom autobiografske subjektivnosti i njezinim transponiranjem na razinu literarne fikcije autorica je uspostavila neophodnu ravnotežu koja će joj omogućiti, ne samo realističkiju autentičnost njezina djela, nego i poetizaciju konkretnih fragmenata svojega života. Takvim postupkom Truhelka je uspjela izmaknuti zamci 'sentimentalne, slatkaste, pomalo prazne i pomalo privatne literature, literature u kojoj se samo evociraju uspomene, ali ne dotiče ni jedna velika i ozbiljna tema... (2000: 26-27)

U monografiji *Povijest dječje književnosti od početaka do 1955. godine* (2002) Milan Crnković i Dubravka Težak pišu o Truhelki kao trećem velikom imenu „sjajnog razdoblja hrvatske dječje književnosti (I. B. Mažuranić, V. Nazor i J. Truhelka)". (2002: 288-302)

Na Znanstvenom skupu *Zlatni danci 16 – 150 godina od rođenja Jagode Truhelke* (Osijek, 11. travnja 2014) razmatrane su teme:

- jezične osobine Truhelkinih djela: Vesna Bjedov (2014: 9-24), Ivana Gis (2014: 65-72), Olga Tkačuk, Ljudmila Vasiljeva (2014: 121-159);

- poetika žanra: Ivan Bošković (2014: 25-36);

- motiv rijeke Drave u slovenskoj i hrvatskoj književnosti: Dragica Haramija (2014: 73-88);

- kršćanski motive u Zlatnim dancima: Sanja Knežević (2014: 89-102);

- motiv djetinjstva u hrvatskoj dječjoj književnosti: Dubravka Težak (2014: 111- 120).

* * *

Uprizorenje basnolike priče *Cvrčak - božji tucak* (1932), dramatizacija i režija Dore Ruždjak Podolski (izvedeno 30. siječnja 1998) i romana *Zlatni danci* (1918), dramatizacija i režija Dubravke Crnojević-Carić (izvedeno 23. travnja 2008), početak su scenskog izraza Truhelkine proze. Ili, kako je zapisala Crnojević-Carić, „dani djetinjstva Anice, Dragoša i Ćire ujedno su i dani djetinjstva Osijeka i njegovih ulica".

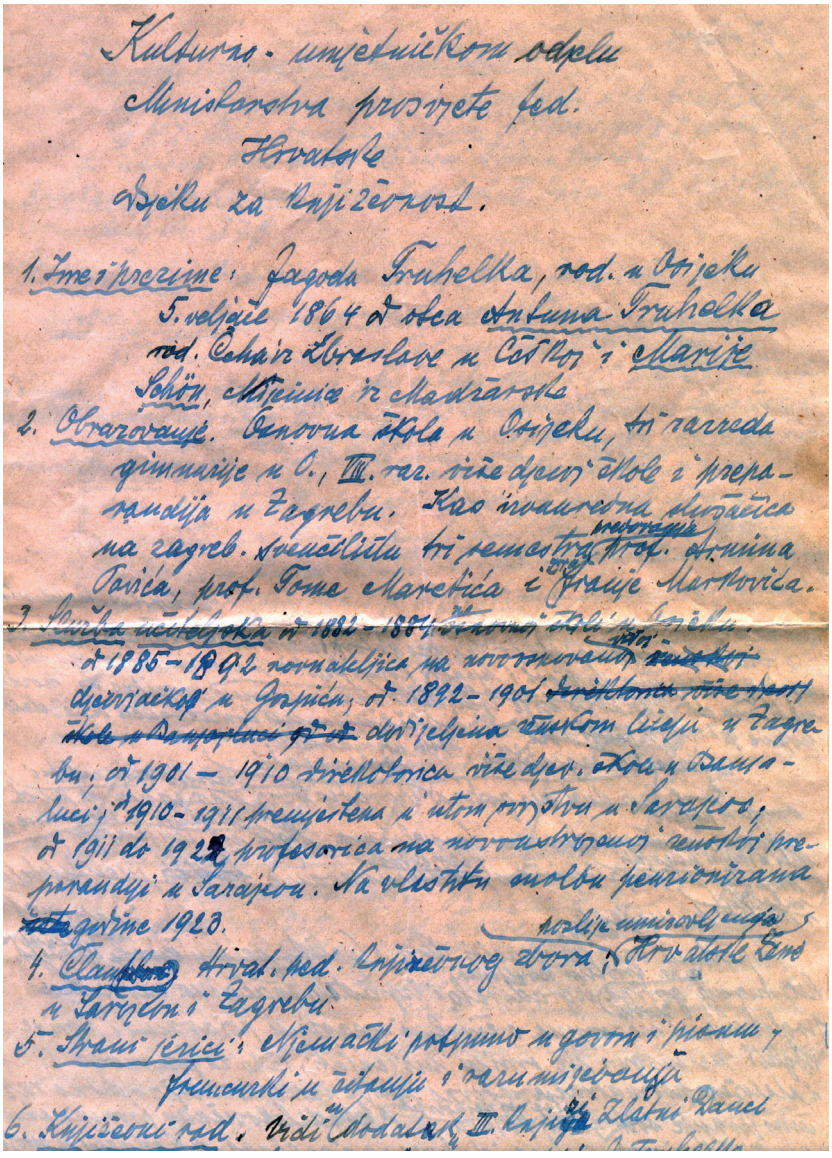
> Svatko od nas ima svoje zlatne danke kojih se s radošću, ali i nostalgijom povremeno sjeća, o kojima misli u satima samoće ili pak u danima kada mijenja i gradi nove životne smjerove. Ti su blještavi trenuci vezani uz nama drage ljude, ali i prostore.
> Moj je prostor sjećanja (baš kao što će jednog dana biti i vaš) vezan uz Osijek. Uz njegove se mirise, linije i boje vežu moji osjećaji, radosti odrastanja, ali i melankolija i čežnje. No, moj grad, Osijek ima osobitu privilegiju. Kada bilo tko u Hrvatskoj spomene „zlatne danke", sjeti se Osijeka. O njegovim je ulicama, zvonima, zimskim i ljetnim večerima, naime, Jagoda Truhelka napisala prelijepe stranice koje su postale klasikom dječje književnosti i, kao što svi znamo, okupila ih pod nazivom: Zlatni danci. Jagoda je poslije živjela u raznim gradovima, no nijedan je od njih nije odredio kao grad djetinjstva.
> Zlatni danci Jagode Truhelke zapisi su o životu u našem gradu. Dani djetinjstva Anice, Dragoša i Ćire ujedno su i dani djetinjstva Osijeka i njegovih ulica. Predstava Zlatni danci zamišljena je kao razglednica – pogled na kratke slike doživljaja, fiksirane trenutke, bilješke – vanjskih, ali i unutarnjih prostora Grada.
> Razglednicu o Osijeku žarkih boja s puno glazbe i plesa realizirat će za vas, djeco, Osječani (Sabina, Ivica, Inga, Sandra, Areta, Lidija, Đorđe, Tihomir…) koji su dane svojeg djetinjstva provodili na osječkim ulicama, gacali poslije kiše po baricama osječkih ulica, mirisali u ranim ljetnim večerima opojne osječke lipe, sjedili pod granama kestena opuštajući se u tišini i osami teških, vrelih ljetnih popodneva. Nadam se da će vam i koja sličica iz ove predstave postati dio zlatnih dana provedenih u našem lijepom gradu, Osijeku.
>
> Osijek, 3. siječnja 2009. Dubravka Crnojević-Carić

* * *

Grad Osijek odužuje se svojoj spisateljici i postavlja spomen-bistu u vrtu Gradske i Sveučilišne knjižnice, rad Vanje Radauša (1969).

Osnovna škola u Crkvenoj ulici u Donjem gradu, gdje je Truhelka provela djetinjstvo do preseljenja u Tvrđu, nosi ime Jagode Truhelke (1991).

Manji trg u Gornjem gradu nazvan je Vrtom Jagode Truhelke. Međunarodni znanstveni skupovi o dječjoj književnosti *Zlatni danci*, u organizaciji Filozofskoga fakulteta Osijek, Matice hrvatske Osijek, Filozofskoga fakulteta Pečuh, održavaju se u Osijeku od 1997. do 2014. godine.

Kulturno - umjetničkom odjelu
Ministarstva prosvjete fed.
Hrvatske
odjeku za književnost.

1. Ime i prezime: Jagoda Truhelka, rod. u Osijeku 5. veljače 1864 od oca Antuna Truhelka rod. Čehin Zbeslave u Češkoj i Marije Schön, državljanke u Mađarske
2. Obrazovanje. Ženska škola u Osijeku, tri razreda gimnazije u O., III. raz. više djevojačke škole i preparandija u Zagrebu. Kao izvanredna slušateljica na zagreb. sveučilištu tri semestra filozofije. Imena Tkalčića, prof. Tome Marcelića i Franje Markovića.
3. Službu učiteljsku od 1882 - 1885 ~~u~~ ženskoj školi u Osijeku. od 1885 - 1892 nastavnica na vježbaonici djevojačke u Požegi, od 1892 - 1901 ~~učiteljica više djev. škole u Dalmatinci~~ nadzornica ženskom liceju u Zagrebu, od 1901 - 1910 učiteljica više djev. škole u Banjaluci, od 1910 - 1911 premještena u istom zvanju u Sarajevo, od 1911 do 1922 profesorica na vježbaonici učiteljskoj preparandiji u Sarajevu. Na vlastitu molbu penzionirana godine 1923.
4. Član društva književnog odbora, Hrvatske Seke u Karlovcu i Zagrebu.
5. Strani jezici: njemački potpuno u govoru i pismu, francuski u čitanju i nešto u govoru.
6. Književni rad. Vidi dodatak III. knjige Zlatni danci

Skica dopisa Jagode Truhelke upućen Kulturno-umjetničkom odjelu Ministarstva prosvjete fed. Hrvatske Odsjeku za književnost objavljuje se dobrotom prof. dr. sc. Ranke Jindre, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Osijek.

Literatura

Andrić, Josip. 1944. *Jagoda Truhelka*. Obitelj. Zagreb.

Anić, Vladimir. 2006. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Liber. Zagreb.

Balentović, Ivo. 1934. *Jagoda Truhelka: Zlatko, roman jednog dječaka*. Obitelj, br. 30. Zagreb.

Bjedov, Vesna. 2014. *Sintaktički aspekti Truhelkina djela Zlatni danci i jezična kompetencija učenika*. Zlatni danci 16 – 150 godina od rođenja Jagode Truhelke, Zbornik radova Znanstvenog skupa Zlatni danci 16 – 150 godina od rođenja Jagode Truhelke (Osijek, 11. travnja 2014). Ur. Ana Pintarić. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh.

Bošković, Ivan. 2014. *Truhelkin roman Vojača u kontekstu hrvatske historiografske fikcije (prilog poetici žanra)*. Zlatni danci 16 – 150 godina od rođenja Jagode Truhelke. Zbornik radova Znanstvenog skupa Zlatni danci 16 – 150 godina od rođenja Jagode Truhelke (Osijek, 11. travnja 2014). Ur. Ana Pintarić. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh.

Car-Matutinović, Ljerka. 1970. *Jagoda Truhelka*. Pet stoljeća hrvatske književnosti. Zagreb.

Crnković, Milan. 1969. *Pogovor.* Jagoda Truhelka, *Zlatni danci*. Mladost. Zagreb.

Crnković, Milan - Težak, Dubravka. 2002. *Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955. godine*. Znanje. Zagreb.

Detoni-Dujmić, Dunja. 1995. *Pogovor*. Jagoda Truhelka, Vojača. Zagreb.

Gis, Ivana. 2014. *O jeziku Truhelkine Vojače*. Zlatni danci 16 – 150 godina od rođenja Jagode Truhelke. Zbornik radova Znanstvenog skupa Zlatni danci 16 – 150 godina od rođenja Jagode Truhelke (Osijek, 11. travnja 2014). Ur. Ana Pintarić. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh.

Haramija, Dragica. 2014. *Reka Drava v slovenski in hrvaški mladinski realistični prozi.* Zlatni danci 16 – 150 godina od rođenja Jagode Truhelke. Zbornik radova Znanstvenog skupa Zlatni danci 16 – 150 godina od rođenja Jagode Truhelke (Osijek, 11. travnja 2014). Ur. Ana Pintarić. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh.

Horvat, Josip. 1931. *Dvije ženske knjige. Jagoda Truhelka – Dusi domaćeg ognjišta, Zdenka Marković – Kuća na suncu*. Jutarnji list, br. 6849., Zagreb.

Hranjec, Stjepan. 1998. *Hrvatski dječji roman*. Znanje. Zagreb.

Hranjec, Stjepan. 2000. *Svijet usmenosti u Truhelkinim Zlatnim dancima*. Zbornik radova znanstvenoga skupa Zlatni danci 2 – Prinos Osijeka dječjoj književnost (Osijek, 20. siječnja 2000). Ur. Ana Pintarić. Pedagoški fakultet Osijek, Matica hrvatska Osijek.

Hranjec, Stjepan. 2003. *Vjera kao tradicijska baština*. Kršćanska izvorišta dječje književnosti. Alfa. Zagreb.

Hranjec, Stjepan. 2004. *Hrvatski dječji klasici*. Školska knjiga. Zagreb.

Hranjec, Stjepan. 2006. *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Školska knjiga. Zagreb.

Jambrečak, Dragutin. 1897. „Naša djeca“ Jagode Truhelke, *Kršćanska škola*. Zagreb.

Jambrišak, Marija. 1924. *Šezdeseta obljetnica Jagode Truhelke*. Hrvatski učitelj, *br. 3-5*. Zagreb.

Javor, Ranka. 1998. *Književno djelo Jagode Truhelke u dosadašnjim izdanjima s osvrtom na mogući budući susret s čitateljskom publikom*. Zbornik radova Znanstvenoga skupa Zlatni danci 1 – Život i djelo Jagode Truhelke (Osijek, 6. i 7. studenoga 1997). Ur. Julijo Martinčić, Dubravka Hackenberger. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad. Osijek.

Jindra, Ranka. 1982. *Jagoda Truhelka, pedagoški i društveni rad (1964-1957).* Školske novine. Zagreb.

Knežević, Sanja. 2014. *Smrt u dječjoj književnosti: kršćanski aspekt dječje smrti u Zlatnim dancima Jagode Truhelke.* Zlatni danci 16 – 150 godina od rođenja Jagode Truhelke. Zbornik radova Znanstvenog skupa Zlatni danci 16 – 150 godina od rođenja Jagode Truhelke (Osijek, 11. travnja 2014). Ur. Ana Pintarić. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh.

Krnic, Ivan. 1930. *Jagoda Truhelka, Bogorodičine trešnje*. Hrvatska revija br. 1. Zagreb.

Maraković, Ljubomir. 1926. *Božja ovčica, Šah kralju*. Zagreb.

Marijanović, Stanislav. 1998. *Pozdravna i uvodna riječ*. Zbornik radova Znanstvenoga skupa Zlatni danci 1 – Život i djelo Jagode Truhelke (Osijek, 6. i 7. studenoga 1997). Ur. Julijo Martinčić, Dubravka Hackenberger. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad. Osijek.

Marković, Dina. 1998. *Truhelkin odgojni epistolar U carstvu duše*. Zbornik radova Znanstvenoga skupa Zlatni danci 1 – Život i djelo Jagode Truhelke (Osijek, 6. i 7. studenoga 1997). Ur. Julijo Martinčić, Dubravka Hackenberger. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad. Osijek.

Marković, Zdenka. 1919. *Jagoda Truhelka. Zlatni danci*. Književni jug, III, sv. 2-3.

Marković, Zdenka. 1939. *Književni rad Jagode Truhelke*. Almanah društva hrvatskih književnika. Zagreb.

Pandžić, Vlado. 1998. *Herceg-Bosna u Truhelkinim romanima Vojača i Finis Hercegovinae*. Zbornik radova Znanstvenoga skupa Zlatni danci 1 – Život i djelo Jagode Truhelke (Osijek, 6. i 7. studenoga 1997). Ur. Julijo Martinčić, Dubravka Hackenberger. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad. Osijek.

Pavličić, Pavao. 1995. *Otvoreno pismo Jagodi Truhelki. Rukoljub, Pisma slavnim ženama*. Slon. Zagreb.

Peić, Matko. 1985. *Jagodin Osijek*. Slavonija-književnost. Zagreb – Samobor.

Peko, Anđelka. 2000. *Jagoda Truhelka o odnosu odgoj-obrazovanje*. Zbornik radova Znanstvenoga skupa Zlatni danci 1 – Život i djelo Jagode Truhelke (Osijek, 6. i 7. studenoga 1997). Ur. Julijo Martinčić, Dubravka Hackenberger. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad. Osijek.

Peroš, Vilim. 1934. *Zlatko*. Hrvatska smotra. Zagreb.

Pintarić, Ana. 1998. *Kako bih mogla da budem dobra*. Zbornik radova Znanstvenoga skupa Zlatni danci 1 – Život i djelo Jagode Truhelke (Osijek, 6. i 7. studenoga 1997). Ur.

Julijo Martinčić, Dubravka Hackenberger. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad. Osijek.

Pintarić, Ana. 2000. *Od Jagode Truhelke do Josipa Cvenića*. Zbornik radova Znanstvenoga skupa Zlatni danci 2 Prinos Osijeka dječjoj književnosti (Osijek, 20. siječnja 2000). Ur. Ana Pintarić. Pedagoški fakultet Osijek, Matica hrvatska Ogranak Osijek.

Smrekar, Zdenka. 1924. *Jagoda Truhelka, 6o godišnjica života*. Vijenac. III/8.

Skok, Jože. 2000. *Autobiografski segmenti u djelima klasika hrvatske dječje književnosti*. Zbornik radova Znanstvenog skupa Zlatni danci 2 – Prinos Osijeka dječjoj književnosti (Osijek, 20. siječnja 2000) Ur. Ana Pintarić. Pedagoški fakultet Osijek, Matica hrvatska Ogranak Osijek.

Subotić, Mladen. 1989. *Kulturološka osnova književnog stvaralaštva J. Truhelke*. Književna revija. Osijek.

Subotić, Mladen. 1990. *Pisma Jagode Truhelke*. Književna revija. Osijek.

Škavić, Josip. 1913. *Jagoda Truhelka. U carstvu duše, Listovi svojoj učenici*. Napredak, sv. 1. Zagreb.

Težak, Dubravka. 1995. *Patina prohujalog vremena*. Književna revija. Osijek.

Težak, Dubravka. 2000. *Prinos Osječana početnom razdoblju hrvatske dječje književnosti*. Zbornik radova Znanstvenog skupa Zlatni danci 2 – Prinos Osijeka dječjoj književnosti (Osijek, 20. siječnja 2000) Ur. Ana Pintarić. Pedagoški fakultet Osijek, Matica hrvatska Ogranak Osijek.

Težak, Dubravka. 2014. *Zlatni danci hrvatskih dječjih književnika*. Zbornik radova Znanstvenog skupa Zlatni danci 16 – 150 godina od rođenja Jagode Truhelke (Osijek, 11. travnja 2014). Ur. Ana Pintarić. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh.

Tkačuk, Olga – Ljudmila Vasiljeva. 2014. *Jezik Zlatnih danaka J. Truhelke (pregled leksičkih I frazeoloških postupaka*). Zbornik radova Znanstvenog skupa Zlatni danci 16 – 150 godina od rođenja Jagode Truhelke (Osijek, 11. travnja 2014). Ur. Ana Pintarić. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh.

Truhelka, Jagoda. 1918. *Zlatni danci. Istina i priča. Slike iz dječjeg svijeta*. Naklada knjižare Mirka Breyera. Zagreb.

Truhelka, Jagoda. 1929. *Bogorodičine trešnje*. Matica hrvatska. Zagreb.

Truhelka, Jagoda. 1930. *Dusi domaćeg ognjišta*. Matica hrvatska. Zagreb.

Truhelka, Jagoda. 1943. *Gospine trešnje. Istina i priča*. Matica hrvatska. Zagreb.

Truhelka, Jagoda. 1944. *Crni i bieli dani. Istina i priča*. Matica hrvatska. Zagreb.

Vodopija, Irena. 2000. *Osijek kao mjesto radnje u djelu Jagode Truhelke*. Zbornik radova Znanstvenog skupa Zlatni danci 2 – Prinos Osijeka dječjoj književnosti (Osijek, 20. siječnja 2000). Ur. Ana Pintarić. Pedagoški fakultet Osijek, Matica hrvatska Ogranak Osijek.

Vukovac, Stana. 1998. *Jagoda Truhelka u kritici*. Zbornik radova Znanstvenog skupa Zlatni danci 1 – Život i djelo Jagode Truhelke (Osijek, 6. I 7. studenoga 1997). Ur. Julijo Martinčić,

Dubravka Hackenberger. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad. Osijek.

Zalar, Ivo. 1978. *Dječji roman u hrvatskoj književnosti*. Školska knjiga. Zagreb.

KRITIKA O KNJIŽEVNOSTI NADE IVELJIĆ

> Zato ću ti pričati o zemljama koje, poput Plakatide, nisu upisane u ljudske zemljovide. Plakatida je najljepša, ona je iznimna. – Znam, nalik je Atlantidi. Zapravo predstavlja vječnu želju da se osvoji nešto izvan postojećeg. Vjerujući, dakako, da je to nešto bolje.
>
> Nada Iveljić

U radu se razmatra odnos kritike prema književnosti Nade Iveljić i u kojoj je mjeri odnos kritike sličan odnosu prema hrvatskoj dječjoj književnosti uopće. U tu će se svrhu analizirati kritika o pričama, legendama i romanima od zbirke priča *Konjić sa zlatnim sedlom* (1968) do romana *Plakatida, Dogodovštine zagrebačkih Saveka* (2001).

Pretpostavlja se kako se odnos kritike prema djelima Nade Iveljić ne razlikuje od odnosa prema dječjoj književnosti uopće. Naime, u spomenutome razdoblju kritika se malo i površno bavila dječjom književnosti sve do pojave Milana Crnkovića, Jože Skoka, Ive Zalara, Miroslava Vaupotića, Stijepe Mijovića Kočana, Murisa Idrizovića. Taj se niz kritike uspješno nastavlja krajem 20. stoljeća do danas, kada je dječja književnost zauzela mjesto koje joj u umjetnosti riječi i pripada. Hrvatska dječja književnost danas ima ukoričenu svoju povijest, preglede, teoriju, klasike, ali i stručno-znanstvene skupove na kojima se hrvatska produkcija analizira, vrednuje i uspoređuje sa svjetskom.

Književni put Nade Iveljić sličan je putu hrvatske dječje književnosti: javila se jednostavno i skromno, češće osjetila zanemarivanje nego odobravanje i sve tako do obilježavanja tridesete godišnjice rada kada prima priznanja „Grigor Vitez“ za *Šestinski kišobran* (1972) i nagradu „Ivana Brlić-Mažuranić“ za *Dođi da ti pričam* (1985), do ocjene Jože Skoka koji ju je nazvao piscem s najvišom estetskom odgovornosti (1996: 251) i ocjene Stjepana Hranjeca (2004: 249) koji ju se svrstao među klasike dječje književnosti.

Kritike, prikazi, intervjui

O zbirci *Konjić sa zlatnim sedlom* nastala su dva rada u razmaku od osamnaest godina: Jože Skoka (1969) i Hrvojke Mihanović-Salopek (1987).

Jože Skok. 1969. Konjić sa zlatnim sedlom.
Umjetnost i dijete, br. 1, 65-66.

Nasuprot socrealističkoj poetici (od 1945. godine) u hrvatskoj se dječjoj književnosti javljaju fantastične priče (koje se još nazivaju: priče s fantastičnim motivima, priče s bajkovitim motivima, moderne bajke): *Konjić sa zlatnim sedlom* (1967), Nade Iveljić, *Začarani putovi* (1969) Višnje Stahuljak, *Bajka o glinenoj ptici i druge priče* (1969) Grigora Viteza, *Kaktus bajke* (1970) Sunčane Škrinjarić, *Mali plamen* (1971) Dubravke Ugrešić. Tih 60-tih i 70-tih godina počinje razdoblje u kojemu će se značajnije javljati i ustustavljivati hrvatska kritika o dječjoj književnosti.

U navedem članku Jože Skok iznosi kako Nada Iveljić „plodno rasipa svoj talent" (Skok 1967: 65) na brojna područja dječje književnosti (poeziju, prozu, radio-dramu, TV-dramu, priču), ali da se nazire i područje u kojemu se spisateljica „suvereno kreće i obogaćuje ga svojim prisustvom". (Skok 1969: 65) U **Konjiću sa zlatnim sedlom** Jože Skok uočava estetsku neujednačenost koja proizlazi iz spisateljičina „kolebanja između priče s naglašenim elementima bajke i realistične dječje pripovijetke". (Skok 1969: 65) Upravo u tome kolebanju kritičar iščitava autoričinu nemoć da kreativnije poveže ta dva svijeta. Kritičar smatra kako je Nada Iveljić kreativnija u realističkim pripovijetkama u kojima je razvidan autentičan dječji svijet, no trebalo bi ih osloboditi didakticizma i nametnutog humora te doraditi u kompoziciji.

> Kada to i pokušava, npr. U *Konjiću sa zlatnim sedlom*, ona čini i odviše naglašene konstrukcije iza kojih osjećamo piščev racionalni napor. Upravo stoga prisiljena je da se priklanja čas čistom obliku priče, a čas opet obliku realistične pripovijetke. U prvom obliku autorica zasad ostvaruje svoje najviše domete koristeći se razigranom imaginacijom, poetizacijom svijeta djetinjstva i prirode, personifikacijom stvari i pojava iz dječjeg života i kruga, općom humanizacijom ljudskih odnosa, nenametljivim otkrivanjem životnih istina. (Skok 1969: 65)

Miroslav Vaupotić. 1970. Simbolična proza Nade Iveljić,
Dječak i ptica, 1969. Umjetnost i dijete, br. 6, 66-68. Zagreb.

Kritički zapis Miroslava Vaupotića ima dva dijela: u prvome govori o općem stanju hrvatske dječje književnosti, a u drugome analizira rad Nade Iveljić s posebnim osvrtom na drugu njezinu knjigu **Dječak i ptica** (1969). Miroslav Vaupotić počinje razmišljanjem o „maćuhinskom odnosu" književne kritike prema

piscima za djecu. To se i u slučaju Nade Iveljić može primijetiti, piše Vaupotić. Nada Iveljić se pojavila „amaterski stidljivo (ali) i nadobudno je prvim pjesmama kročila u književni život... i doživjela poteškoće početka i neuspjeha šutnje i nepriznavanja". (Vaupotić 1970: 66)

Analizirajući dosadašnju hrvatsku književnu produkciju, Vaupotić uočava tri skupine pisaca: prva skupina, pisci koji su književni rad posvetili djeci u cijelosti, Mato Lovrak, Anđelka Martić; druga skupina, koja je to uradila djelomice, Vladimir Nazor, Grigor Vitez; treća skupina, poslijeratna generacija pisaca, Ivan Kušan, Dubravko Horvatić, Višnja Stahuljak, Zvonimir Balog, Nada Iveljić. U posljednjih deset godina, od 1960. do 1970., Nada Iveljić, koja je, prema Vaupotićevu mišljenju, „jedna od najčešće primjećivanih književnica hrvatskih". (Vaupotić 1970: 56) Slažući se sa Skokovom tvrdnjom kako se Iveljićeva nametnula hrvatskoj književnosti kao „otkrivač novih putova", (1970: 67) i ovu drugu njezinu knjigu *Dječak i ptica* (1969) vidi svrstava u simboličku prozu. Pomnijom analizom autor uočava raskorak između oblika i sadržaja, izvjesnu razvodnjenost u fabuli, grčevito traženje „svoje istine, svoje ptice" (Vaupotić 1970: 68), čime se „gubi pomalo dublji smisao" (Vaupotić 1970: 68) pitajući se, jesu li mudre izreke i refleksije primjerene dječjem svijetu.

Dobru namjeru Vaupotić vidi u povezivanju mašte sa zbiljom u kojoj je sve razvidnije otuđenje ljudi. Dok ljudi jure i žure za nekim svojim materijalnim idealima, dječak gotovo sam mašta i traga za svojim blagom – prijateljem – i svjedoči kako se djeca ne daju lako zavesti, kako i danas ostaju poput lučonoša istine i smisla ljudskog postojanja (čime je i na tragu novozavjetne istine o tome kako su djeca ta koja pokazuju Put, Istinu i Život, o čemu u ono vrijeme nije bilo moguće izravnije pisati).

Iako je taj motiv prenaglašen, Vaupotić ga smatra osnovnim vodičem i smislom i piše:

> Ipak, 'pedagoška poema' ove knjige u cjelini je podnošljiva, diskretna i poetična. Ima nekoliko lajtmotiva koji se provlače kroz cjelinu ove proze. Moderni život logično je dodirnuo tako simbolnolirsko tkanje i vezivo Iveljićkine povijesti, izvrsnim ironičnim portretima samozadovoljne ravnodušne otuđene građanke, koja nema smisla za nešto plemenito, za umjetnost, za čar traženja nečeg nepoznatog...
>
> (Vaupotić 1970: 68)

Na kraju svoju kritiku Vaupotić (1970: 68) završava pohvalom smatrajući ovu knjigu najboljom popudbinom Nade Iveljić za put u sam vrh suvremene hrvatske dječje književnosti.

Joža Skok. 1972. Simbolično platno jednog kišobrana. Umjetnost i dijete, br. 22, 85-86. Zagreb.

Nagrada „*Grigir Vitez*" (1972) dodijeljena je trima autorima: Nadi Iveljić za **Šestinski kišobran** (1972, vlastita naklada), Ivanu Kušanu za roman *Koko u Parizu* (1972) i Dubravki Ugrešić za *Mali plamen* (1971). Obrazloženje nagrade za *Šestinski kišobran* Nade Iveljić potpisao je Joža Skok koji navodi da je knjiga „kompozicijski cjelovita te da su najveće estetske vrijednosti sadržane u autentičnom koloritu našega tla i prostora, u nadahnutim slikama naših krajeva i ljudi, u stvaralačkoj sintezi prošlosti i sadašnjosti…, iz čega se nenametljivo iščitava poruka ljubavi prema domovini." Također je razvidna spisateljičina sklonost prema realnim motivima, čak i dokumentarističkim, koji doživljavaju preobrazbu u maštoviti privid. Ukazuje se i na čvrsto koncipiranu i zanimljivu tematiku, trajnu ideju i poruku, kompozicijski sklad, jednostavan i nadahnut stil što sve predstavlja autoričin …

> …uspon i neosporan doprinos suvremenoj hrvatskoj dječjoj prozi. Jer u njoj je doista malo sličnih knjiga koje bi tako lijepe, velike i korisne ideje i poruke mogle utkati nenametljivo u male, obične i svakodnevne priče i koje bi na tako subjektivan način predočile šarolik kolorit našega podneblja. Izrazit nacionalni kolorit i boju svome djelu najviše je dosad uspjela dati Ivana Brlić-Mažuranić, a na njezin svijetao trag nadovezala se svojom knjigom – i pored stilsko-tematskih razlika – prirodno, spontano i sugestivno Nada Iveljić. (Skok 1972: 66)

Dubravka Ugrešić. 1975. Beletrizirani vodič grada Zagreba (Zagrebački vrapčići, 1974). Umjetnost riječi, br. 34, 63-65. Zagreb.

U kritičkom prikazu *Beletrizirani vodič grada Zagreba* (1975) Dubravka Ugrešić ocjenjuje **Zagrebačke vrapčiće** (1974) kao „vrijedan pokušaj realizacije novoga tipa prozne strukture u književnosti za djecu," u kojemu je Nada Iveljić spretno oblikovala svoje pedagoško iskustvo i stvorila vrijedno umjetničko djelo služeći se „formulom pretvaranja suhoparnog skolskog znanja u doživljeno" (Ugrešić 1975: 64). Ono što je možda bilo u opasnosti da postane „defabulariziranim proznim štivom bez unutrašnje dinamike autorica 'potpomaže' vanjskim efektima: grafičkim iznenađenjima, interpretacijom priča, podataka, natpisa sa spomen-ploča, sastavaka djece, pjesama itd." (Ugrešić 1975: 64) Kako bi „preslabu fabularnu vezu" (Ugrešić 1975: 64) osnažila, spisateljica na tematskom planu prepleće prošlost i sadašnjost i mijenja mjesto pripovjedača, a na leksičkom planu rabi niz arhaizama, dijalektalizama, fraza, žargona – koje spretno i sretno

lijepi u svoj kolažni izraz (Ugrešić 1975: 64). Najboljim dijelovima knjige Dubravka Ugrešić smatra opis zagrebačkog ozračja, humor koji proizlazi iz karakternog paralelizma dvaju vrabaca, iz dijaloga i nekih situacija i priča o čudnim ljudima te sam pokušaj stvaranja novog tipa prozne strukture u književnosti za djecu. Dubravka Ugrešić zaključuje:

> Zagrebački vrapčići su korisna knjiga koja će razveseliti mališane (osobito zagrebačke), jer pruža dimenziju prepoznatljivosti, mogućnosti provjere i identifikacije. Posjeduje draž primjenjivog štiva, jer djeca mogu kao Lisinski i Repek prošetati Botaničkim vrtom, Maksimirom, Gornjim gradom i doživjeti i svoj grad na novi, bogatiji način i otkriti stvari koje dosad nisu primijetili. (Ugrešić 1975: 64)

Ljerka Šifler-Premec. 1975. Nada Iveljić, Dobro lice, Umjetnost i dijete, br. 41, 73-74. Zagreb.

Ljerka Šifler-Premec iznosi same hvalospjeve nazivajući **Dobro lice** (1974) „krunom bogatog književnog rada za djecu" (1975: 73). Svoju tvrdnju autorica potkrepljuje skladnim prepletanjem „pjesničkog i psihološkog, elementa dječjeg i ozbiljnog" (Šifler-Premec 1975: 73) tako da tu knjigu mogu čitati i odrasli, ne samo djeca. Posebice kritičarka ističe mogući utjecaj ove knjige na gradbu estetskog i emocionalnog svijeta što, jamačno, može utjecati na čitatelje i „mijenjati krajolik čovjeka i njegove unutrašnjosti, obogaćujući svijet jednom novom dimenzijom, emotivnosti, razdragane igre, a iznad svega onim što osmišljava i daje posebno značenje svoj toj igri svijeta i likova, a to je ljubav". (Šifler-Premec 1975: 73)

Drago Kozina. 1978. Nada Iveljić, Zmajevi nad gradom, Umjetnost i dijete, br. 59, 56-57. Zagreb.

Kada se zna da je Nada Iveljić radila u osnovnoj školi kao nastavnica hrvatskoga jezika i književnosti, nije čudno što je ovu knjigu posvetila svojim učenicima koji su je nadahnjivali za pisanje: „Hvala djevojčicama i dječacima zagrebačke Trešnjevke za mnoge radosti koje su mi pružili, dok sam radila u osnovnoj školi". (Iveljić 1978: 56)

U zbirci **Zmajevi nad gradom** (1978) Nada Iveljić tematizira vječno zanimljiv i lijep školski život: prolazi ulicama i gradskim četvrtima i svugdje gdje ima djece, ulazi u škole, u razrede, u školske klupe… Drago Kozina uočava spisateljičinu spretnost pri gradbi kratkih priča, ali joj i spočitava (potiče!) što se ne laća op-

širnijega djela, jer za to, očito, ima potencijala. „Možda su Zmajevi nad gradom trebali biti roman velegradske djece? Pogotovu kad znamo književne mogućnosti N. Iveljić, a one nisu niukom pogledu male“. (Kozina 1978: 57)

Jože Skok. 1981. Vodenica Sokolica.
Nada Iveljić, Vodenica Sokolica. Zagreb.

Zbirku priča i legendi **Vodenica Sokolica** (1981) Nada Iveljić je izdala u vlastitoj nakladi. Kao *Šestinskom kišobranu* i *Zagrebačkim vrapčićima,* i u ovoj se knjizi autorica oslanja na klasičnu umjetničku i narodnu bajku. Upravo se ta bajkovita linija „ispreplitanja spontanog i neusiljenog prelaženja iz mašte u stvarnost i obratno“ može pratiti u Vodenici Sokolici.

Jože Skok je već u čitanju *Konjića sa zlatnim sedlom* (1967) uočio skladno prepletanje bajkovitih i stvarnih motiva, što obilježava cjelokupno književno djelo Nade Iveljić, pa i *Vodenicu Sokolicu*. Za tu je tvrdnju Skok pronašao nekoliko dokaza u zbirci priča-bajki-legendi *Vodenica Sokolica*. U prikazu (tiskanom na koricama) čitamo:

> Slijedeći upravo tu liniju isprepletanja, spontanog i neusiljenog prelaženja iz mašte u stvarnost i obratno, uzdižući realno do ruba imaginativnog, simboličkog ili alegorijskog interpretiranja života, a dajući imaginativnome protutežu u konkretnoj stvarnosti, Nada Iveljić je pronašla sigurno pripovjedačko središte svoje priče. Oko toga središta ona okuplja i ostale elemente koji daju posebno individualno obilježje njezinom pripovijedanju i koji su presudni za umjetničku razinu svake priče ponaosob i knjige u cjelini. To je u prvom redu artistička vještina u tzv. otvorenoj i slobodnoj kompoziciji koja ne podređuje temu i fabulu svojim okvirima, nego ih, naprotiv, slijedi u njihovom prirodnom razvitku. Odatle i ona prividna razvučenost kompozicije u pojedinim pričama i izvjesna heterogenost u primjeni kompozicijsko-stilskih postupaka koji se u ovoj knjizi nižu u rasponu od čvrste discipline u njihovoj primjeni do mjestimičnog potiskivanja njihove funkcije u drugi plan. (Skok 1981: korice knjige)

Prateći recepciju književnoga rada Nade Iveljić, Jože Skok uočava kako čitatelji njezina djela prihvaćaju s poštovanjem i razumijevanjem, baš kao što s razumijevanjem i poštovanjem spisateljica prilazi njima.

> U tom zajedništvu stvaranja, otkrivanja i spoznavanja svijeta i života sigurno je jedna od mogućih privlačnosti ove knjige koju nikako ne bismo smjeli prihvatiti kao opoziciju modernoj, carrollovsko-exuperyjevskoj varijanti priče, već kao upo-

> zorenje da izvodi i modeli klasične bajke nisu presahli i da su njezine varijacije još uviejk moguće. Pogotovu kada autor pronađe svježe izvore autentične domaće tradicije kao što je to u ovom primjeru slučaj. (Skok 1981: korice)

Stijepo Mijović Kočan. 1984. Počelo je spontano (Razgovor s Nadom Iveljić o tridesetoj obljetnici njezina književnog rada). Umjetnost i dijete, br. 6, 434-446. Zagreb.

Cilj razgovora o tridesetoj obljetnici književnog rada Nade Iveljić istaknuo je Stijepo Mijović Kočan ovako:

> U razgovoru je akcent bio na estetskom i etičkom odgoju, što nas i zanima, i, jasno, na umjetničkim i društvenim problemima koji su pri tome nezaobilazni. Ali bitno je u svemu ipak: dati vjernu sliku književne ličnosti Nade Iveljić i vjerodostojno prezentirati njezin rad, njezina književna pregnuća i sudove o njima i književnosti za djecu. (Mijović Kočan 1984: 435)

Intervju se sastoji od dva dijela. U prvome se predstavlja životna i radna biografija Nade Iveljić, iznose dojmovi i kritički osvrti na njezina djela te odnos kritičara prema dječjoj književnosti uopće. U drugome se dijelu predočava razgovor vođen u spisateljičinu stanu, bez naknadnih zahvata „u obliku kako je vođen, s vrlo minimalnim intervencijama pri 'skidanju' s vrpce". (Mijović Kočan 1984: 435)

O drukčijem položaju dječje književnosti u odnosu na književnost kao umjetnost riječi Nada Iveljić veli:

> Tek kasnije, kada sam počela pisati književnost za djecu, onda sam shvatila da je ona možda u javnim glasilima, i u primanju, možda sekundarnog značenja. Nisam zaista o tome mislila, a to je došlo samo po sebi. Premda znam da takvo mišljenje postoji, imam prilike često sukobiti se s njime. Ne vidim razloga zašto bi se književnost dijelila. Ne vidim da je književnost za djecu manje vrijedna, ne mislim da je nju lakše pisati. Književnost za djecu i nije samo za djecu, ta Barčeva teza je i dalje prihvaćena i opravdana. Radim to jednako ozbiljno kao što bih radila i nešto drugo. (Iveljić 1984: 437)

U drugome se dijelu pregledno predstavljaju djela Nade Iveljić i to na tematskoj i motivskoj razini, jezično-stilskoj, etičkoj i estetskoj, odnosu spram kulturno-povijesne baštine, odnosu prema čitateljima te o poticaju koji su na spisateljicu učinili August Šenoa i Ivana Brlić-Mažuranić.

U intervju se najviše govori o *Konjiću sa zlatnim sedlom, Šestinskom kišobranu, Zagrebačkim vrapčićima, Zlatarevu malom zlatu*. Što Nada Iveljić nudi čitateljima? Odgovorila je ovako:

> Želim pisati o životu – malo sam bajki napravila – o stvarnom životu, o odnosu među djecom. Moj stav prema životu je afirmativan. To su i kritičari rekli. Taj svijet koji ja velikodušno nudim (nudim im ljepotu, vjeru i ljubav) za mene taj svijet još uvijek, ni u ovim godinama, nije narušen. Ne znam želim li to djeci 'proturiti' ili ona sama u to vjeruju – ali želim govoriti ono što je lijepo, što je dobro… (Iveljić 1984: 443)

Odlazeći nakon razgovora s dvojakim različitim osjećajima – oduševljenjem i gorčinom – Stijepo Mijović Kočan se pita što je to s kritikom u hrvatskoj književnosti:

> … Ovaj se zabilježak toga razgovora upitao o tome kako je i zašto je to tako da vrijedni i etični, i osvjedočeno humani i s tako impozantnim opusom – a još kane mnogo i nesebično stvarati i ne prestaju predano raditi – ostaju (gotovo posve!) u anonimnosti i o svojim nekim značajnim obljetnicama, zašto je to tako da se malo, slabo cijeni takav golem napor i tako vidna ostvarenja… (Mijović Kočan 1984: 436)

Stijepo Mijović Kočan. 1986. Sretna mjera stvari: Doći da ti pričam. Umjetnost riječi, br. 1-2, 133-134. Zagreb.

Stijepo Mijović Kočan predstavlja knjigu **Doći da ti pričam** (1985) koja je nagrađena nagradom „Ivana Brlić-Mažuranić" i koja „formalno i sadržajno unosi neke nove tonove u naše suvremeno dječje pripovijedanje," čime je autorica „maksimalno iskazala vlastite (umjetničke) mogućnosti." Pomno čitajući poglavlje po poglavlje Mijović Kočan zaključuje kako je knjiga zaslužila tako ugledno priznanje zbog…

> … sukladnosti između ostvarenoga i htijenja ovoga djela; sukladnost je uvjetovala da imamo pred sobom knjigu smirena i zrela autora koju lako i povremeno na vrlo visokoj umjetničkoj razini može recipirati dobna skupina djece kojoj je knjiga ponuđena, a to je, približno, skupina srednje osnovnoškolske dobi. Poetički stav autorice možda je književno-teorijski vrlo dubiozna, naročito kada bi bilo riječi o tzv. omladinskoj literaturi ili zrelim, dakle, odraslim recipijentima, međutim, u ovom kontekstu taj se poetički stav potvrđuje i kao receptivan i kao human, ma

koliko da u sebi krije opasnost sentimentalizma i lažne solidarnsoti pričaoca i slušača-čitača. (Mijović Kočan 1986: 133)

Na pitanje što donosi ova knjiga, kritičar odgovara: kratku personificiranu priču, neposrednost u percipiranju svakidašnjice. Iako ima trenutaka koji djeci na razini 'eci, peci pec' neće u potpunosti biti bliski, Nada Iveljić zna mjeru, zna se zaustaviti na vrijeme i izbjeći dopadljivost i nametljivost, a to zato „jer nije pretenciozna, jer ne želi biti čak ni mudra, samo pričalica, sanjalica, bajalica, sve u kategorijama s djecom i igre (s) riječima". (Mijović Kočan 1986: 134)

Hrvojka Mihanović-Salopek. 1987. Otkrivanje svijeta između sna i zbilje. Umjetnost i dijete, br. 5-6, 455-468. Zagreb.

U pregledu *Otkrivanje svijeta između sna i zbilje* (1987) Hrvojka Mihanović-Salopek analizira devetnaest djela Nade Iveljić objavljenih od 1967. do 1987. godine: zbirke priča, crtica, pripovijesti, romana i po jednu zbirku pjesama, radio-igru i lutkarsku igru prema modelu: analiza književnoga djela, predstavljanje književne kritike i drugih članaka, bibliografska bilješka i najvažnija literatura o djelima.

Poduži je popis djela koja zaokupljaju pozornost Hrvojke Mihanović-Salopek: *Konjić sa zlatnim sedlom* (1967), *Kiki – mala polarna lisica* (1971), *Dječak i ptica* (1972), *Šestinski kišobran* (1972), *Zagrebački vrapčići* (1974), *Dobro lice* (1974), *Kolibrić Lili i druge priče* (1976) *Zvijezda na krovu* (1978), *Školsko dvorište* (1978), *Zmajevi nad gradom* (1978), *Sat očeva* (1979), *Srce na pragu* (1979), *Vodenica Sokolica* (1981), *Pozdravite novog jahača* (1982), *Kiosk na uglu ulice* (1983), *Dođi, da ti pričam* (1984), *U zemlji Dječurliji* (1985), *Žabica Mojra* (1986).

Analizirajući navedena djela Mihanović-Salopek ističe „raznolikost i mnogoslojevitost motiva" (1987: 464), (...) „kolebanje između priče s elementima bajkovitosti i realistične pripovijetke" (1987: 456), uspješno čuvanje „spontanosti i izvornosti, nastajanja i oživljavanja dječje vizije svijeta" (1987: 464), skladnost jednostavnih, jasnih, zgusnutih emotivno neposrednih rečenica.

Poput Stijepe Mijovića Kočana i Hrvojka Mihanović-Salopek utvrđuje kako Nada Iveljić izbjegava zamku podilaženja dječjoj publici i „pokroviteljski stav prema dječjem sugovorniku gradeći ravnopravan odnos sa spoznajom da uživljavanje u neslućeni fenomen dječjeg svijeta odraslima obogaćuje iskustvo, na podlozi spontane dječje intervencije i mašte," te zaključuje:

> Nada Iveljić ne prilazi dječjoj književnosti slučajno, pojednostavljujući, prerađujući ili snizujući svoju poetsku osobnost na stupnjeve koji su djetetu shvatljivi. Njezino raspoloženje i nadahnuće polazi od atmosfere djetinjstva. Duboko razumijevajući i simpatizirajući psihu dječjeg reagiranja, ona razmišlja i stvara iz proživljena pristupa djeci. Tek ponekad se u njezinoj specifično izgrađenoj i laitmotivski prepoznatljivoj igri prepletanja mašte i zbilje, naslućuje jedan prigušeni strah za plemenitu idilu bajke, odsanjanu u dječjem svijetu. (Mihanović-Salopek1987: 464)

Hrvojka Mihanović-Salopek. 1990. Jedan pogled na drugačiju djecu: Nada Iveljić, Dječji dom.
Umjetnost i dijete, 395-297. Zagreb.

U **Dječjem domu** (1990) Nada Iveljić govori o socijalnim problemima napuštene djece. Hrvojka Mihanović-Salopek smatra kako *Dječji dom* ulazi u dječju književnost u vrijeme u kojemu je razvidno rušenje dotadašnjih tabu tema. Tematizirajući život u domu za napuštenu djecu, Nada Iveljić spretno ostvaruje „zlatnu sredinu između polariteta tradicionalnih i ekstremno novih odgojnih strujanja". (1990: 464)

Svijet *Dječjeg doma* izgrađen je na realističnim i naturalističnim motivima. Čini se da Nada Iveljić nije previše uljepšala svijet o kojemu piše.

> U prilog realističnom odrazu stvarnosti i autoričinom stilskom izboru realističnog prikaza dotaknuti su indikativni detalji naturalistične surovosti: međusobno vrijeđanje djece iz obijesti, zluradosti, prkosa i nedostatka ljubavi; nečistoća prostorija za higijenu; oskudnost materijalnih sredstava u svrhu dječje opreme za rad i rekreaciju; niski dohoci – destimulatori za odustajanje odgajatelja od rada u domu. (Mihanović-Salopek 1990: 394)

Dubravka Težak. 1991. Tko je Lunjo? Nada Iveljić. 1991. Doviđenja, Lunjo.
Umjetnost i dijete, 151-152. Zagreb.

U osvrtu **Tko je Lunjo** (1991) Dubravka Težak govori o još jednom socijalnom romanu u kojemu se tematizira odrastanje bez potpune roditeljske ljubavi i skrbi. U izgradnji ovoga Dubravka Težak iščitava prepoznatljivu poetiku Nade Iveljić koja se temelji na skladnosti tradicije i suvremenosti. Roman *Doviđenja,*

Lunjo satkan je na motima dječjeg svijeta: druženju, prijateljstvu, različitim zgodama i nezgodama s ljetovanja.

Jože Skok. 1996. Uz književno djelo Nade Iveljić.
Izabrana djela, knj. III. Naša djeca, 251-254. Zagreb.

Književni rad Nade Iveljić Jože Skok prati književni od 1969. godine, od *Konjića sa zlatnim sedlom*. Trideset godina poslije svrstava ju među „autentične pisce s najvišom estetskom odgovornosti" (1996: 251) i to zato što je uspjela u sebi usuglasiti pisca za odrasle i pisca za djecu jer je „kako se to kaže, pišući za odrasle i za djecu, poput drugih svojih književnih kolega i kolegica s oba ova kolosijeka, zapravo potvrđivala organsku vezu hrvatske književnosti sa svim njezinim odvjetcima, a otkrivala pri tom i mogućnosti poetičke cjelokupne književnosti". (Skok 1996: 251)

Razvidno je, piše Jože Skok, kako je Iveljićeva svojim djelima povezala tradiciju i suvremenost gradeći svoju poetiku ...

> ... na spontanom otporu prema radikalnijem avangardizmu kao i na otporu simplificiranom tradicionalizmu, nastojeći uvijek da ne prekine pupčanu vezu svojega djela s onim što mu bogata tradicija nudi kao sigurno (estetsko ili artističko-zanatsko) uporište, ali i da ga ne liši onoga što se kao modernost nameće, bilo na razini jezičnog, bilo na razini senzibilnog, psihološko-etičkog identiteta književnog djela. Ostvariti sintezu tih dviju, često proturječnih silnica, nije bilo jednostavno, a niti je uvijek u konkretnom slučaju bilo izvedeno najuspješnije, međutim, Nadi Iveljić je uspijevalo da se otkriva i potvrđuje u prvome redu kao suvremeni pisac koji vješto izbjegava zamke izvanjske modernosti, a što je na području dječje književnosti značilo otpor prema tendencijama ekstremnog leksičkog ludizma i isključivo antipedagoškog koncepta te književnosti. (Skok 1996: 251)

Također, smatra kritičar, Nada Iveljić je vrlo uspješno usuglasila usmenu i umjetničku priču. Na temelju mnogih djela čije je mjesto događanja Zagreb, posebice analizirajući **Zlatarovo malo zlato** (1988), Jože Skok ju ubraja među najzagrebačkije spisateljice i nastavljačice...

> ... šenoinske i matoševske recepcijske i percepcijske vizure Zagreba kroz koje autorica provodi svoje čitatelje ne zazirući da im o tome gradu priopći sasvim konkretne podatke ili legende, da im svrati pogled i zaustavi ih pred njegovim znamenitostima. Radi se, ponajviše, o plemenitom, neusiljenom i funkcionalnom

> didakticizmu koji je primijenjen s mjerom i ukusom tako da ne remeti sklad priče koja teče svojim prirodnim tijekom. (Skok 1988: 253)

Ali, nije samo grad Zagreb i bliža mu okolica nadahnula Nadu Iveljić. Njezina se djela mogu smatrati i svojevrsnim književnim putopisom. Od Hrvatskoga zagorja svoje čitatelje spisateljica vodi Slavonijom i Baranjom, likom i primorjem, Istrom i Dalmacijom, Bosnom i Dalmatinskom zagorom.

Jože Skok. 1996. U potrazi za istinom i smislom uvijek zagonetnog života. Nada Iveljić, Dimnjačar i bijela golubica. Školske novine, 151. Zagreb.

Pročitavši trideset novih priča u zbirci **Dimnjačar i bijela golubica** (1996) Nade Iveljić, Jože Skok ističe „oslonjenost na bogatu riznicu klasične, svjetske i domaće književne tradicije na kojoj je autorica izgrađivala modele svojih priča i stil u kojima susrećemo sve značajke odnjegovanog, rafiniranog i zrelog književnog izraza". (Skok 1996: 151)

I u ovoj se knjizi spisateljica opredijelila za priču kao ključni žanr i pripovjednu vrstu dječje književnosti, u kojima se iznova otkriva kao vrsna poznavateljica recipijenata i ostvaruje „impresivnu komunikaciju sa svojim čitateljima koji se uvijek iznova vraćaju priči bez obzira na to je li riječ o njezinim inovacijama ili se jednostavno radi o varijacijama književnog oblika proisteklog iz narodnog ili umjetničkog vrela." (Skok 1996: 151)

Branko Pilaš. 1998. Zlatna vrata, predgovor.
Nada Iveljić, Dođi, da ti pričam. Znanje, 119-123. Zagreb.

U pogovoru knjige **Dođi da ti pričam** (1998), za koju je Nada Iveljić dobila književnu nagradu „Ivana Brlić-Mažuranić", književnik i kritičar Branko Pilaš poziva djecu da mu se pridruže u čitanju lijepih i zanimljivih priča ili poetskih crtica „prožetih dobrotom, dječjom naivnošću, ljubavlju i plemenitošću". (Pilaš 1999: 120)

Kako spisateljica pronalazi teme za svoje knjige? Branko Pilaš odgovara da spisateljica polazi od stvarnog života, a onda, imajući pred sobom recipijente stvara bajkoviti svijet u velikoj mjeri prožet dijalogom tako da se ove priče nameću dramatizaciji, izrazu koji je djeci vrlo blizak.

„Dođi da ti pričam je jedna od onih knjiga koja će djetetu, vođenu znalačkom učiteljskom ili roditeljskom rukom, otvarati nove horizonte i temeljito ga uvoditi u svijet literature i u život uopće." (Pilaš 1999: 120) Zato Branko Pilaš poziva djecu u potragu za zlatnim vratima, a to su „sva ona vrata koja ljudska ruka otvara s dobrom namjerom da nekoga lijepo dočeka..." (Pilaš 1999: 121)

Nadu Iveljić kritičar naziva spisateljicom Zagreba u dječjoj književnosti, kao što je Šenoa u književnosti za odrasle.

Branimir Bošnjak. 2001. Nada Iveljić, Plakatida, dogodovštine zagrebačkih Saveka, predgovor. Katarina Zrinski, 5-9. Varaždin.

Devedesetih se godina prošloga stoljeća u postmodernističkim pričama i romanima prepoznaju motivi klasične bajke često predstavljeni likovima vila, patuljaka, divova, vještica, čarobnjaka. U hrvatskoj književnosti riječ je o romanima i pričama, primjerice, *Vila Velebita* (1995) Tihomira Horvata, *Čudesna kršljušt* (1995) Zvjezdane Odobašić, *Putovanje patuljka Zvončića* (1997) Željke Horvat-Vukelja, *Bijeli dimnjačar* (1997) Anice Gjerek i Maje Gjerek Lovreković, *Striborovim stazama* (1997) Snježane Grković-Janović, *Patuljci žive u kuglama* (2000) Jadranke Klepac, *Čampro* (2000) Vjekoslave Huljić, *Maštograd* (2001) Stanislava Femenića, *Snjegjanica* (2002) Sabine Koželj Horvat. Ovoj se skupini priklanja i Nada Iveljić bajkovitom pričom **Plakatida, dogodovštine zagrebačkih Saveka** (2001, dalje: Plakatida) i **Patuljci Luži** (2004).

Branimir Bošnjak (2001: 7) *Plakatidu* naziva suvremenom bajkom u kojoj se sučeljavaju stvarnost i mašta; stvarnost, u kojoj je čovjek otuđen i od čovjeka i od prirode, ali je nadobudno „uvjeren kako je svladao sve opasnosti i postao gospodar svijeta" i mašte, u kojoj i danas postoje maleni vodenjačići Saveki iz obitelji nadnaravnih pomagača, bića koja su se doselila na područje današnje sjeverozapadne Hrvatske zajedno s ljudima još u pradavno doba i osnovali grad Zagreb na rijeci Savi. Činilo se da su Saveki nestali i da su zaboravljeni. Ali, više nego ikada ovo je današnje vrijeme njihovo i bez njihove pomoći priroda i čovjek u njoj, neće opstati.

> Zagrebački Saveki imaju posla napretek, dani su im zgusnuti nizom doživljaja kojima je središnje mjesto rijeka Sava. Toliko su neobični u svojoj vilenjačkoj običnosti, da su pravi duh rijeke Save, dobri duh kome nas neprestano, kroz uzbudljivu priču o pradavnim riječnim stanovnicima, navraća pripovijedanje Nade Iveljić. (Bošnjak 2001: 9)

Pregledi književnosti i monografije

Ono što je sve do kraja 20. stoljeća nedostajalo hrvatskoj dječjoj književnosti su književnoteorijski, književnopovijesni i književnoestetski prikazi, pregledi i monografije. Razlog što se na sve to dugo čekalo leži i u činjenici što se hrvatska dječja književnost zanemarivala ili negirala kao dio umjetnosti riječi ili se smatrala jednostavnijom, manje vrijednom, što nije slučaj i u svjetskoj književnosti. Iako su o dječjoj književnosti progovorili ugledni hrvatski teoretičari, kritičari i književnici, poput Antuna Gustava Matoša, Antuna Branka Šimića, Antuna Barca, Miroslava Šicela, dječji književnici su slabo ili nikako bili zastupljeni u pregledima i monografijama. Pogledajmo zastupljenost Nade Iveljić.

Milan Crnković. 1980. Dječja književnost.
Školska knjiga. Zagreb.

Kada se Milan Crnković javlja ponovljenim izdanjem monografije *Dječja književnost* (1980), Nada Iveljić dobiva dvije složene rečenice:

> Plodna je Nada Iveljić (r. 1931) koja je izdala više knjiga: *Konjić sa zlatnim sedlom* (1967), *Dječak i ptica* (1969), *Kiki, mala polarna lisica* (1971), *Šestinski kišobran* (1972), *Zagrebački vrapčići* (1974), *Kolibrić i druge priče* (1976). Ona se ne da sputati nikakvim motivskim niti kompozicijskim kalupom, pa su joj priče raznolike i kreću se od impresije, maštanja, oživljavanja do reportaže ili pouke, sentimentalnih maštarija, uživljavanja i kombinatorike. (Crnković 1980: 85)

Muris Idrizović. 1984. Hrvatska književnost za djecu (sto godina hrvatske dječje književnosti).
Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb.

Knjigu *Hrvatska dječja književnost, Sto godina hrvatske dječje književnosti* (1984) Murisa Idrizovića je pregled i vrednovanje hrvatske dječje književnosti i kritike. Građa je iznesena kronološki u šest poglavlja: *Počeci hrvatske dječje knjige za djecu, Razdoblje didaktičke književnosti, Na prijelazu od didaktike k izvornoj dječjoj knjizi, Književnost dvadesetog vijeka, Između tradicije u suvremenosti, Kritika i kritičari.* Osvrt na književni rad Nade Iveljić nalazi se u poglavlju *Između tradicije i suvremenosti*.

Autor prvo predstavlja njezin pjesnički rad, a onda prelazi na prozni u kojemu uočava: tip priče u kojoj se svijet promatra s više stajališta, prepletanje zbilje i mašte, ustroj između modernog i tradicijskog postupka, izvornost u obradi zavičajne građe, spisateljičin dar da u običnu priču utkiva priču o ljubavi, ali i spočitava unošenje „sentencija i gotovih sudova" jer misli da čitateljima (djeci) ne treba tumačiti književno djelo, nego prepustiti „da do istine dolaze sami". (1984: 265) Najboljim djelima Muris Idrizović smatra *Šestinski kišobran* (1972) i *Dobro lice* (1974), a sud temelji na većini dotadašnje produkcije Nade Iveljić između 1967. i 1978. godine: *Konjić sa zlatnim sedlom* (1967), *Dječak i ptica* (1969), *Kiki, mala polarna lisica* (1971) *Zagrebački vrapčići* (1974) i *Zmajevi nad gradom* (1978) te zaključuje:

> U njenom pripovjedačkom djelu izražena nije emocija nego predstavljanje te emocije pomoću simbola; u njemu paralelno postoje pjesnička fantazija i – autorici bliža – akcijsko-realistička tendencija. Brojnost knjiga može da nam stvori utisak o bogatstvu svijeta i prosedea, osobito u pripovijetkama u kojima je transponiran život bez alegoričnosti i simbolike. Nada Iveljić se koristi već formiranim načinom, njena stilska faktura izrasta iz stilskih elemenata i podešava se prema predmetu. Tragajući za djetinjstvom, ona izražava lirski odnos prema stvarnosti. Njeno je pisanje seriozan čin, mada ne ukida didaktičko-saznajnu formulu o svijetu djece kao idealnom i svijetu odraslih kao suprotnosti. Vraćanje djetinjstvu ove spisateljice plod je njene vjere, nije iluzija, ona se ne spušta na djetinje, već nastoji da se uzdigne do ljudskosti, do djeteta u čovjeku. (Idrizović 1984: 265)

Dubravka Težak. 1991. Hrvatska poratna priča.
Školska knjiga. Zagreb.

U temeljima sveobuhvatnijega pogleda na dječju književnost dobro je došao pregled Dubravke Težak *Hrvatska poratna priča* (1991). U poglavlju *U okrilju fantastike* (81-124) Dubravka Težak analizira domaću dječju priču od Drugog svjetskog rata do 1990-tih godina. U djelima Grigora Viteza, Sunčane Škrinjarić, Nade Iveljić, Ante Gardaša, Ljudevita Bauera i Stanislava Femenića autorica istražuje postupne korake u modernizaciji klasične bajke i priče. U tome se nizu predstavljaju sljedeće zbirke Nade Iveljić: *Konjić sa zlatnim sedlom* (1967), *Dječak i ptica* (1969), *Kiki, mala polarna lisica* (1971), *Šestinski kišobran* (1972), *Zagrebački vrapčići* (1974), *Kolibrić Lili* (1976), *Zvijezda na krovu* (1978), Zmajevi *nad gradom* (1978), *Vodenica Sokolica* (1982), *Dođi da ti pričam* (1984).

Navedena se djela analiziraju na tematskoj i motivskoj razini, ustroju fabule i na jezično-stilskoj razini. Poput Hansa Ch. Andersena i Nada Iveljić tematizira

sve što vidi, čuje i zamišlja. Njezin odmak od klasične bajke i priče Dubravka Težak vidi u nadahnuću zavičajnim motivima i djetinjstvom, gradnji fabule, izmjenjivanju stvarnih i fantastičnih motiva, više ili manje približavanje narodnoj priči, legendi i vjerovanjima. Također je razvidno nastojanje da se djeci približe spoznaje iz povijesti, zemljopisa, umjetnosti, jezika, prirode, a sve to navedeno odiše dobrotom i humanošću. Dubravka Težak zaključuje:

> Većinom joj priče osciliraju između realizma i fantastike, sna i jave, činjenice i zamisli. Kad je kategorija realnoga vrlo jaka, otkrit ćemo u priči bajkovite elemente i obratno, u priči ispunjenoj čudesima pronaći ćemo spone koje se čvrsto drže za tlo realnoga. Nikada zapravo ne dovodi čitaoca u čudesnu zemlju u kojoj postoje drukčiji zakoni, nego ostaje u sferi svakodnevnog gdje se stvarnost javlja jednostavno modificirana u čudesne postupke. U svim njenim pričama potvrđuju se bitne, univerzalne i vječne istine, a jedna od glavnih odlika njenog pripovijedanja je to što u svaku priču, bila ona zasnovana na anegdoti, igri, dosjetki ili lirskim snatrenjima, uvijek upliće humane poruke. (D. Težak 1991: 222)

Ivo Zalar. 1991. Hrvatski dječji pisci II.
Matica hrvatska. Zagreb.

U monografiji *Hrvatski dječji pisci II* (1991) Ivo Zalar jedno poglavlje (221-223) posvećuje Nadi Iveljić. Nakon podataka o životnoj i radnoj biografiji, Zalar vrlo sažeto govori o romanima *Pozdravite novog jahača* (1982) i *Dobro lice* (1974) te pričama *Konjić sa zlatnim sedlom* (1968, *Dječak i ptica* (1969), *Kiki, mala polarna lisica* (1971) i *Zagrebački vrapčići* (1974)

Ivo Zalar smatra kako Nadi Iveljić roman „ne leži," jer niti jedan od šest objavljenih u posljednjih deset godina nije izazvao veću pozornost. Kao najveći nedostatak Zalar navodi predvidljivost. Primjerice, u romanu *Pozdravite novog jahača* (1982) „vrlo se brzo zaključuje rasplet fabule kao u nekom, prema ustaljenoj formuli, načinjenom vesternu. A nametljiva konstrukcija prisutna je i u ostalim romanima. Autorici, čini se, taj oblik pripovjedačke proze ne leži", a samo poznavanje dramaturgije nije dovoljno „da bi djelo ponijelo mališane". (Zalar 1991: 222)

Drukčije Zalar (1991: 221) ocjenjuje kratke priče smatrajući ih „pravim medijem" (1991: 221) njezina književnoga izraza, u kojima „je najviše našla sebe u kreativnom smislu, njima najviše potvrđuje svoj umjetnički identitet." Te su priče, kojih je podosta, po svemu namijenjene djeci: izborom tema i motiva, prepletanjem zbilje i mašte, vjerom u dobrotu i plemenitost. „Ako i nije stvorila novi tip priče, uza sva traganja, povremena lutanja i eksperimentiranja, uspjela ju je barem još više učiniti dječjom." (Zalar 1991: 223)

Zvonimir Diklić, Dubravka Težak, Ivo Zalar. 1996.
Primjeri iz dječje književnosti. DiVič. Zagreb.

Ona šutnja kritike o dječjoj književnosti, o kojoj je bilo riječi, kao da se odnosi i na rad Nade Iveljić. Do 1996. Nada Iveljić je napisala glavninu svojih djela od kojih su neka uvrštena u čitanke za niže razrede osnovne škole i lektirne programe. U *Primjerima iz dječje književnosti* u poglavlju Igrokazi navodi se primjer iz *Šestinskoga kišobrana*.

Stjepan Hranjec. 1998. Hrvatski dječji roman.
Znanje. Zagreb.

Prema mišljenju kritičara i teoretičara dječje književnosti Stjepana Hranjeca trolist hrvatske dječje književnosti, koji se javlja 70-tih godina prošloga stoljeća, čini Sunčana Škrinjarić, Višnja Stahuljak i Nada Iveljić. To su časno ime spisateljice zaslužile književnim radom i prinosom dječjoj i hrvatskoj književnosti uopće na književnopovijesnoj, književnoteorijskoj i estetskoj razini.

U monografiji *Hrvatski dječji roman* (1998: 120-126, 163-166) Stjepan Hranjec o Nadi Iveljić govori kao o autorici socijalno-psiholoških dječjih romana i romana o Domovinskom ratu. U žanru ratnog dječjeg romana Nada Iveljić je predstavljena s **Marijinom tajnom** (1995), zasnovanom na mogućem/stvarnom događaju i zbiljskim i bajkovitim likovima – Mariji i vilama – onima, koji su izgubili dom, obitelj, prijatelje, grad... Sve što su morali napustiti, samo je privremeni i fizički odlazak, ali ne znači i duhovni. Marija u ruci, srcu i sjećanju nosi komadić crijepa, simbol doma – kao znak sigurnog povratka. I vile će se vratiti u svoj dom – to im jamči sjećanje na krov koji im je privremeno oduzet.

Drugi roman je **Sat očeva** (1987) u žanru socijalno-psihološkog romana koji potvrđuje autoričinu sklonost prepletanja stvarnosti i mašte.

Ovim se prikazom Stjepan Hranjec ne slaže s mišljenjem Ive Zalara koji je ustvrdio kako Nada Iveljić nije u dovoljnoj mjeri zainteresirala kritiku i čitatelje. Hranjec to opovrgava mnogoslojevitom analizom djela Nade Iveljić i zaključuje:

> Književno djelo Nade Iveljić – još otvoreno – tematski je mnogoslojevito, izrazom dvojako, istkano između svijeta sna (mašte) i jave. No to je tek samo stilski izbor... i upravo tom jasnom porukom, Nada Iveljić je otkrila poslanje književnosti i zato joj pripada veliko mjesto u dječjim srcima. (Hranjec 1998: 166)

Ana Pintarić. 1999. Bajke – pregled i interpretacije.
Matica hrvatska. Osijek.

U navedenom pregledu Nada Iveljić je predstavljena s dvjema fantastičnim pričama: *Strašilo zimi zebe i samuje* (Dimnjačar i bijela golubica) i *Bijeli vuk* (Vodenica Sokolica).

U zbirci *Dimnjačar i bijela golubica* (1996) Nada Iveljić priča o poštaru, o priči, sloniću-vatrogascu, liscu Lucu, oraščićima, palačinki, golubici, strašilu, zečiću, zvijezdei Večernjici... svemu što se može naći u zemlji Dječurliji.

U priči *Strašilo zimi zebe i samuje* slijedom carrollske poetike oživljeno poljsko cvijeće, koje je cijele zime na polju, željno ljubavi doskakuta do dječakove kuće, koji je danas u školi nacrtao sunce, no učiteljica nije vidjela sunce - nego strašilo. Hrvoje, koji je sam u kući, zna što je samoća, ali ipak ne zna je li susret sa strašilom san ili java.

Prelijepa priča *Bijeli vuk* nastala je na usmenoj legendi o tome kako se svake stote godine pojavljuje bijeli vuk. Usamljenost vuka kojega odbacuje čopor, slična je usamljenosti starca Polučka kojega su odbacili ljudi.

U početnoj sceni ranjena se vučica liječi u sjeni opojnog mirisa rascvale bazge, a kada dođe vrijeme, na svijet donese bijelo mladunče. Bijelo mladunče?! Uznemiri se vučji svijet. Nema mu mjesta u čoporu!!! I mladunče ostane i bez majke i bez svoga roda. Eno ga, skutrilo se ondje na obronku planine u ruševinama gdje će s Polučkom i Garom pričekati sudbinu Nazorove Halugice.

Dubravka Težak, 2001. Bajke, antologija.
DiVič. Zagreb.

U antologiji *Bajke* (2001) Dubravke Težak Nada Iveljić je zastupljena s dvjema fantastičnim bajkama: *Pec Ivo, čovječuljak od tijesta* i *Stric Opečić*. U predgovoru *Vječno živa bajka* (2001: 5-11) Dubravka Težak piše:

> U velikom korpusu bajki što su proizašle iz pera Nade Iveljić pronalazimo vrlo različite priče struktuirane u širokom rasponu od tradicionalnih (*Vodenica Sokolica, Šestinski kišobran*) do vrlo modernih načina (*Dođi da ti pričam*). Tradicionalno se ogleda u čvrstim fabulama, akcionosti, poučnim zaključcima, a osjeća se i utjecaj narodnih predaja i legendi. Moderno se oslobađa u razbijanju strogog redoslijeda događaja u težnji za slobodnom igrom mašte, duhovitim dosjetkama, ponekad igrom riječi. I na jezičnoj i na stilskoj razini autorica pokazuje velik raspon svo-

jih mogućnosti. Od jezika koji pruža svu klasičnu raskoš u bogatstvu glagolskih oblika i epiteta do inovatorskog jezika uskovitlanog modernističkim bravurama i eksperimentiranjima. No bez obzira na strukturu, sve njezine priče povezuje humani karakter i plemenite ideje. (D. Težak 2001: 9)

Stjepan Hranjec. 2004. Hrvatski dječji klasici. Školska knjiga. Zagreb.

U monografiji *Hrvatski dječji klasici* (2004: 249-276) Stjepan Hranjec postavlja dugoočekivano pitanje tko su klasici u hrvatskoj dječjoj književnosti i odgovara da su to književnici koji unose novost na tematsko-motivskoj i strukturnoj razini, koji književne pouke iskazuju na nov način pomakom u fantazijski svijet, skladno stapaju zbiljsko i bajkovito. Analizirajući rad Nade Iveljić, posebice od 1969. do 2004. godine, Hranjec zaključuje:

Hrvatska dječja književnost dobila je u književničkoj osobi Nade Iveljić izuzetno plodnu spisateljicu, s nekoliko zbirki i romana koji ostaju trajnim vrijednostima te književnosti. Unatoč tome njezin rad nije bio do sada dostojno valoriziran, no, srećom, bio je znatno povoljnije recepcijski praćen. A to dijelom i stoga što se ova suvremena autorica nije priklanjala niti modernim eksperimentima a niti tradicionalnim, preživjelim obrascima nego je na provjerenim književnim modelima stvorila svoj prepoznatljiv diskurs, poglavito afirmiran u pripovjednim zbirkama. Prepletanje svijeta mašte i realnosti, duboke, iskrene i plemenite pouke, nastojanje za afirmiranjem istine, ljubavi i prijateljstva, sve su to vrijednosti koje je mlada čitateljska publika znala prepoznati i vrjednovati. Po svemu tome ova se spisateljica može svakako uvrstiti među suvremene klasike hrvatske dječje književnosti. (Hranjec 2004: 249-276)

Ana Pintarić. 2008. Umjetničke bajke - teorija, pregled, interpretacije. Filozofski fakultet. Osijek.

U monografiji *Umjetničke bajke, teorija, pregled, interpretacije* (2008: 214-233) Nada Iveljić se predstavlja kao utemeljiteljica modernih autorskih bajki (novih bajki, fantastičnih priča, priča s bajkovitim motivima) koje se u hrvatskoj književnosti javljaju 70-tih godina 20. stoljeća.[86] Prvu stranicu moderne bajke ispisali su Nada Iveljić, Sunčana Škrinjarić i Višnja Stahuljak, ali je Nada Iveljić

[86] Prvu fantastičnu priču *Plesna haljina žutog maslačka* (1951) napisala je Sunčana Škrinjarić, ali nije bilo plodnih izdanaka.

Konjićem sa zlatnim sedlom (1967) označila početak hrvatske moderne bajke ili fantastične priče.

Fantastične priče Nade Iveljić najviše se temelje na Andersenovoj poetici. Poput Andersena i Nada Iveljić antropomorfizira i personificira sve što vidi, čuje i zamišlja tako da na njezinim stranicama skladno žive zbiljski i bajkoviti svijet te prepoznatljiva tradicija hrvatske kulture: košuljica izvezena narodnim vezom i dječak, strašilo i dječak Hrvoje, Glinenko i lončar, čovječuljak od tijesta Pec Ivo i pekarski pomoćnik, peteroščić Šuš i dječak Mladen, morska medvjedica i ribar, vodenjačići i djeca, konjić sa zlatnim sedlom i dječak Damir, oživljeni plakati i djeca...

U njezinim je bajkama razvidan utjecaj usmene i klasične autorske, priče i legende i hrvatske baštine. Te su bajke neobičnim pojavama i događajima privlačne i danas kada našim životima vladaju brzina i otuđenost: pojavljivanjem vila i vilenjaka, nadnaravnih moći, čudesnim pretvaranjima. A sve to Nada Iveljić pripovijeda zanimljivo, spretno upleće pejzažne slike i unosi narodne izraze i govor. O svemu se tome posvjedočuje u *Konjiću sa zlatnim sedlom* (1967), *Šestinskom kišobranu* (1972), *Vodenici Sokolici* (1981), *Dođi da ti pričam* (1984), *Dimnjačaru i bijeloj golubici* (1996), *Dogodovštinama zagrebačkih Saveka* (2001), *Patuljcima Lužima* (2004).

Stjepan Hranjec. 2009. Ogledi o dječjoj književnosti.
Alfa. Zagreb.

U *Ogledima o dječjoj književnosti* (2009), poglavlje *Tri modela nove bajkovitosti* (2009: 246-250), Stjepan Hranjec (2009: 409 govori o kontinuiranom interferencijskom procesu usmene i pisane književnosti ističući kako pisci za djecu „rado posežu za usmenim formama – od metričke i strofno čvrsto strukturirane lirske pjesme do bajke." (2009: 247-249)

Promišljajući i analizirajući odnos usmene i pisane književnosti u djelima Nade Iveljić, Stjepan Hranjec zaključuje:

- usmena književnost baš ne gradi svoj svijet na kršćanskim motivima, dok se djela Nade Iveljić upravo napajaju na kršćanskom izvoru,
- usmena književnost nije toliko privržena kućnom pragu, dok djela Nade Iveljić svjedoče o neupitnom nacionalnom polazištu,
- dok usmena pa i dječja i 'odrasla' književnost zaobilaze nacionalnu baštinu, Nada Iveljić posuđuje usmenoknjiževnu strukturu i oblike – legende, predaje, anegdote

– i utkiva ih u realnu zbilju, što je, zapravo, pravi put za infantiliziranu (stiliziranu) interpretaciju hrvatske povijesti,
- postoji niz primjera koji svjedoče o interpoliranju likova bajki u djela Nade Iveljić,

- suglasje usmenih i Iveljićkinih priča razvidno je još u strukturi i etičnosti. (Hranjec 2009: 247-249)

* * *

Na početku je postavljeno pitanje:

- *Kako je kritika vrjednovala književno djelo Nade Iveljić i je li odnos kritike prema spisateljici sličan odnosu prema dječjoj književnosti uopće*?

Na temelju 15 kritičkih članaka (od 1969. do 2001.) i 12 monografskih pregleda (od 1978. do 2009.) razvidno je kako je književno stvaralaštvo Nade Iveljić prošlo put od zanemarivanja i prešućivanja do dostojnoga vrednovanja i svrstavanja među klasike hrvatske dječje književnosti.

Iz navedenih se kritika može zaključiti o kojim su motivima kritičari najčešće pisali, što su prepoznali kao novinu u dječjoj književnosti i koja su djela ocijenili najizvrsnijim i zašto.

Kritičari su najčešće pisali o vrstama i žanrovima, ustroju fabule, jeziku i stilu; o motivima djetinjstva, obitelji, baštine, prirode, domovine, socijalnim pitanjima, odnosu tradicije i suvremenosti, prepletanju stvarnih i fantastičnih motiva, hrvatske kulturne tradicije i sadašnjosti, interferencijskom prepletanju usmene i pisane književnosti, odnosu prema recipijentima i moralnoj pouci i poruci.

Nada Iveljić je obogatila hrvatsku dječju književnost stvaranjem novoga tipa kratke priče i moderne bajke.

Kritika je najbolje ocijenila *Konjića sa zlatnim sedlom* (1967), *Šestinski kišobran* (Nagrada „Grigor Vitez“, 1972), *Dobro lice* (1974), *Zemljinu dječicu* (Nagrada „Grigor Vitez“, 2000), i *Dođi da ti pričam* (Nagrada „Ivana Brlić-Mažuranić“).

Prema književnopovijesnoj i književnoteorijskoj ocjeni Nadi Iveljić pripada ishodišno mjesto u stvaranju kratke priče i moderne bajke ili fantastične priče, a prema književnoestetskoj ocjeni pripada joj mjesto među dječjim klasicima.

Zbirka *Konjić sa zlatnim sedlom* (1969) ima povijesno mjesto u razvoju hrvatske moderne bajke i fantastične priče.

- Je li odnos kritike prema djelima Nade Iveljić sličan odnos prema hrvatskoj dječjoj književnosti uopće?

Odgovor je potvrdan. Kritika je prema književnome radu Nade Iveljić postupala slično kao i prema hrvatskoj dječjoj književnosti. Nada Iveljić „ušla je prilično tiho i nezamjetljivo u književnost, da bi u njoj stvaralački djelovala vrlo aktivno više od trideset godina, ne doživljavajući pri tome ni glasne aplauze za uspjehe, ni pokude za eventualne promašaje". (Zalar 1991: 221).

Razvidno je, kako se usporedo s produkcijom hrvatske dječje književnosti u svim vrstama i žanrovima (posebice nakon Drugog svjetskog rata) razvijala i književna kritika koja se, prvo, trebala odmaknuti od mišljenja kako je dječja književnost drukčija / jednostavnija / drugorazredna tvorevina. Ali, trebale su se javljati nove i nove generacije dječjih pisaca, što se i dogodilo.

Jamačno je to razlog što se o djelima Nade Iveljić malo pisalo, često i šutjelo. O tridesetoj obljetnici rada Nade Iveljić književni se kritičar Stijepo Mijović Kočan (1984: 435) zapitao: „Kako je moguće da ju kritičari obilaze?" Ipak je, smatra Mijović Kočan (1984: 435), nakon trideset godina Nada Iveljić stekla ono što je važnije „od ugleda kritičara – ugled kod djece."

Posljednjih desetak godina prošloga stoljeća i prvog desetljeća 21. stoljeća, kritika je književno djelo Nade Iveljić vrednovala kako zaslužuje. Njezine su knjige i udžbeničke i lektirne, nezaobilazne u književnoj povijesti i pregledima književnosti, svrstana je u red suvremenih klasika, primila je važna priznanja, o njezinu se djelu organiziraju znanstveni skupovi i okrugli stolovi.

Međunarodni znanstveni skup o dječjoj književnosti *Zlatni danci 11 – Život i djelo(vanje) Nade Iveljić,* 2. i 3. travnja 2009. organizirali su Filozofski fakultet Osijek i Filozofski fakultet Sveučilišta u Pečuhu. Sudjelovalo je 30 sudionika s 24 rada i to iz Rusije, Ukrajine, Mađarske i Hrvatske.

Cilj skupa, vrednovanje književnog djela Nade Iveljić: povijesno, estetski, etički, žanrovski, recepcijski, metodički, u potpunosti je ostvaren.[87]

Zbornik *Zlatni danci 11 – Život i djelo(vanje) Nade Iveljić* obasiže 376 stranica. Radovi su svrstani u četiri cjeline: Književnost i književna kritika o Nadi Iveljić, Jezične teme, Metodičko-recepcijske teme i Još i ovo…

[87] U vrijeme održavanja skupa Nada Iveljić je bila u domu za starije osobe i u telefonskom je razgovoru izrazila oduševljenje i pozdrave svim sudionicima skupa. Nažalost, Nada Iveljić nas je napustila 6. rujna 2009, ne dočekavši zbornik.

Dodajmo i ovo. Književno djelo velike spisateljice Nade Iveljić dobro je i zato što priča o „zemljama koje, poput Plakatide, nisu upisane u ljudske zemljovide. Plakatida je najljepša, ona je iznimna. – Znam, nalik je Atlantidi. Zapravo predstavlja vječnu želju da se osvoji nešto izvan postojećeg. Vjerujući, dakako, da je to nešto *bolje*." (2001: 39)

* * *

Doviđenja, Lunjo! - U spomen Nadi Iveljić (4. travnja 1931- 6. rujna 2009)

- Dođi da ti pričam!... Pričat ću ti priče „o zemljama koje, poput Plakatide, nisu upisane u ljudske zemljovide. Plakatida je najljepša, ona je iznimna.

- Znam, nalik je Atlantidi. Zapravo predstavlja vječnu želju da se osvoji nešto izvan postojećeg. Vjerujući, dakako, da je to nešto *bolje*."

Tako je spisateljica 40-tak godina dozivala svoje male i velike čitatelje u želji da ih obogati novim svjetovima duha i dobrote.

Nad Nadinim se književnim djelom iz priče u priču sve više nadvijalo sunce, plavičastobjeličasti oblaci, šarena duga, veliko more, sitne tratinčice, čovječuljci, licitarska srca, kišobran, čipke, mačići, slova, Šuš, kožuščić, papučice spavalice, vodenjačići, mali vodeni Saveki, vile, patuljci Luži, Mogut... dječaci i djevojčice... svi hrle u priču očarani njome kao sireninom pjesmom... dok se „lagano ali nezaustavljivo spušta sumrak, nalik ruci koja slama cvijet dana. Svjetlost se gasi u sutonjem rumenilu, pojačanom žarkim bojama jeseni. Zrake zalazećeg sunca na zlatnom i crvenom lišću doimaju se kao plamići koji će izazvati požar". (*Mogut*)

A toga rujanskoga dana 2009. odjednom nestane sve te raskoši i sve obavije sumrak u kojemu „sjene zaplešu, a obrisi predmeta potamne. U turopoljskim šumama mnogo je hrastovih stabala i nije teško pod nekim od njih zamisliti Moguta kako stoji ogrnut dugim ogrtačem od tamne čohe dok mu šešir širokog oboda baca sjenu na lice..."

Ali, nije se pretpostavilo kako će se rujan okomiti i pokazati svoju zlu ćud. Otišla je Nada Iveljić, klasik hrvatske dječje književnosti, spisateljica zlatnog doba u kojemu je najsjajniji trolist: Sunčana Škrinjarić – Nada Iveljić – Višnja Stahuljak, kako je rekao Stjepan Hranjec. Otišla je Nada Iveljić na Konjiću sa zlatnim sedlom... kako je i došla onog davnog plavičastog dana...

Otišla je vidjeti kako je s one strane priče... gdje su livade ljepše i zelenije... zrnje zlatnije...

Doviđenja, Lunjo![88]

Literatura

Bošnjak, Branimir. 2001. *Nada Iveljić. Plakatida, Dogodovštine zagrebačkih Saveka*. Katarina Zrinski. Varaždin.

Crnković, Milan. 1983. *Antun Barac i (hrvatska) dječja književnost*. Umjetnost i dijete, br. 15. Zagreb.

Crnković, Mila. 1980. *Dječja književnost*. Školska knjiga. Zagreb.

Cvitan, Dalibor. 1972. *Pjesme Nade Iveljić*. Umjetnost i dijete, br. 21. Zagreb.

Diklić, Zvonimir, Težak, Dubravka, Zalar, Ivo. 1996. *Primjeri iz dječje književnosti.* DiVič. Zagreb.

Hranjec, Stjepan. 1998. *Hrvatski dječji roman*. Znanje. Zagreb.

Hranjec, Stjepan. 2004. *Hrvatski dječji klasici*. Školska knjiga. Zagreb.

Hranjec, Stjepan. 2006. *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Školska knjiga. Zagreb.

Hranjec, Stjepan. 2009. *Ogledi o dječjoj književnosti.* Alfa. Zagreb.

Idrizović, Muris. 1984. *Hrvatska književnost za djecu, 100 godina dječje knjige*. Matica hrvatska. Zagreb.

Kozina, Drago. 1978. *Nada Iveljić: Zmajevi nad gradom*, Umjetnost i dijete, br. 59. Zagreb.

Mihanović-Salopek, Hrvojka. 1987. Otkrivanje svijeta između sna i zbilje – Nada Iveljić. *Umjetnost i dijete*, br. 22. Zagreb.

Mihanović-Salopek, Hrvojka. 1990. *Jedan pogled na drugačiju djecu*, Umjetnost i dijete, br. 22. Zagreb.

Mijović Kočan, Stijepo. 1984. *Počelo je spontano. Razgovor s Nadom Iveljić o tridesetoj obljetnici njezina književnog rada.* Umjetnost i dijete, br. 6. Zagreb.

Mijović Kočan, Stijepo. 1986. *Sretna mjera stvari: Doði da ti pričam*. Umjetnost i dijete, br. 1-2. Zagreb.

Pilaš, Branko. 1998. *Zlatna vrata. Nada Iveljić, Doði da ti pričam.* Znanje. Zagreb.

Pintarić, Ana. 1999. *Bajke – pregled i interpretacije*. Matica hrvatska. Osijek.

Pintarić, Ana. 2008. *Umjetničke bajke - teorija, pregled i interpretacije.* Filozofski fakultet. Osijek.

Skok, Jože. 1968. *Konjić sa zlatnim sedlom*. Umjetnost i dijete, br. 1. Zagreb.

Skok, Jože. 1972. *Simbolično platno jednog kišobrana*. Umjetnost i dijete, br. 22. Zagreb.

[88] Pintarić, Ana. 2010. *Doviđenja, Lunjo! U spomen Nade Iveljić*. Zbornik radova Međunarodnog znanstvenog skupa Zlatni danci – Život i djelo(vanje) Nade Iveljić. (Osijek,, 2. i 3. travnja 2009). Ur. Ana Pintarić. Filozofski fakultet Osijek. Filozofski fakultet Pečuh.

Skok, Jože. 1981. *Vodenica Sokolica. Nada Iveljić, Vodenica Sokolica*. Zagreb.

Skok, Jože. 1991. *Prozori djetinjstva, antologija hrvatskog dječjeg romana.* Naša djeca. Zagreb.

Skok, Jože. 1996. *Uz književno djelo Nade Iveljić*. Izabrana djela, knj. III. Naša djeca. Zagreb.

Skok, Jože. 1996. *U potrazi za istinom i smislom uvijek zagonetnog života, pogovor*. Nada Iveljić, Dimnjačar i bijela golubica. Školske novine. Zagreb.

Šifler-Premec, Ljerka. 1975. *Nada Iveljić, Dobro lice*. Umjetnost i dijete, br. 41. Zagreb.

Težak, Dubravka. 1991. *Tko je Lunjo?* Umjetnost i dijete, br. 23. Zagreb.

Težak, Dubravka. 1991. *Hrvatska poratna priča*. Školska knjiga. Zagreb.

Težak, Dubravka. 2001. *Bajke, antologija*. DiVič. Zagreb.

Ugrešić, Dubravka. *Beletrizirani vodič grada Zagreba (Zagrebački vrapčići, 1974*). Umjetnost i dijete, br. 34. Zagreb.

Vaupotić, Miroslav. 1970. *Simbolična proza Nade Iveljić (Dječak i ptica, Naša djeca, Zagreb)*. Umjetnost i dijete, br. 6. Zagreb.

Zalar, Ivo. 1978. *Dječji roman u hrvatskoj književnost*. Školska knjiga. Zagreb.

Zalar, Ivo. 1991. *Hrvatski dječji pisci II*. Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb.

Zlatni danci 11 – Život i djelo(vanje) Nade Iveljić, Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa. 2010. Ur. Ana Pintarić. Filozofski fakultet Osijek. Filozofski fakultet Pečuh.

NEKA SE VIDI 'PREOBRAŽENO' LICE NJEGOVO - VLADO PANDŽIĆ O HRVATSKOM KNJIŽEVNIKU ANTUNU BRANKU ŠIMIĆU

Osamdeset i nešto godina trajala je borba za istinu o književnom djelo(vanju), životopisu i književnoj ostavštini jednog od najznamenitijih hrvatskih književnika Antuna Branka Šimića. „Započela je ta borba gotovo odmah nakon njegove smrti 2. svibnja 1925. Na jednoj strani je bila obitelj A. B. Šimića čija je legitimna nastojanja u ostvarivanju vlasničkih prava na njegovu ostavštinu, u ime Martina Šimića kao zakonitoga nasljednika, uglavnom emotivno zastupao Stanislav (Stanko) Šimić uz potporu i poticaje nekoliko prijatelja svoga starijega brata. S druge strane im se jedno vrijeme suprotstavljala izravno Tatjana Marinić, zaručnica A. B. Šimića, njezini komunistički drugovi, nekoliko rođaka, a priključivali su im se i pojedini pisci". (Pandžić 2008: 83-84)

Najmanje su tri razloga zašto se Vlado Pandžić nekoliko desetljeća bavio književnim djelo(vanjem) i životopisom Antuna Branka Šimića. Prvo, zbog rodbinskih veza s velikanom hrvatske književnosti. Drugo, jer se nezakonito otuđena književna ostavština treba vratiti hrvatskoj kulturnoj baštini. Treće, jer se u „dotadašnjoj površnoj i nedobronamjernoj interpretaciji Šimićevih djela nakupilo dosta netočnosti i neprikladnih tvrdnji". (Pandžić 2005: 151) U radu će se rekonstruirati uloga prof. dr. sc. Vlade Pandžića u ostvarivanju navedenoga cilja.

I.

Književnoumjetnička riječ Antuna Branka Šimića (1898-1925) nastajala je početkom 20., a rehabilitaciju i dužno poštovanje doživjela na prijelazu 20./21. stoljeće. U tome dugome razdoblju „o A. B. Šimiću napisano je nekoliko (književno)umjetničkih djela, ali ni jedno od navedenih 'popravljačkih' nastojanja nije, a niti može biti, usmjereno na ta djela. Upravo je on poučavao hrvatske umjetnike što je umjetnička sloboda". (Pandžić 2008: 152)

Jedni su A. B. Šimića smatrali najznačajnijim hrvatskim pjesnikom, ili jednim od triju, i *Preobraženja* proglašavali prijelomnicom hrvatskoga pjesništva; drugi su se zlonamjernim i proizvoljnim interpretacijama kao i otuđivanjem rukopisne ostavštine osvećivali književniku za ono „poučavanje" o umjetnosti; treći su priželjkivali materijalnu korist. Ne birajući sredstva, u tome su nastojanju krivotvorili i književnikovu bolest „nastojeći ga proglasiti 'čudakom' kojemu je tuberku-

loza uništila mozak, pa nije znao što piše kada je kritizirao njihova te književna djela njihovih prijatelja". (Pandžić Jakšić 2008: 453) Neki su se razračunavali i s mrtvim pjesnikom, a u iznošenju neistina obrušili se i na njegovu obitelj. (Pandžić 2008: 83)

A pjesnik je slutio sudbinu kratkog života. Preostalo mu je vrijeme bilo pretijesno za sve što je htio, osjećao, morao. Zato je radio neumorno i sve odjednom: pisao pjesme, kritike, eseje, pokretao i uređivao književne časopise, prevodio, puno čitao, putovao, liječio se... Na sve što nije odobravao reagirao je odmah. Onima koji ga nisu razumjeli, ili se s njim nisu slagali, „odmah je rekao što ih je išlo",[89] a oni su mu se osvećivali i desetljećima nakon smrti.

A što je pjesnik htio? „Uvijek je htio u svom životu što drugi, u tom istom njegovu životu, nisu htjeli". (Bušić 2008: 11). Htio je, i samo za to molio – „... da sve bude jedna beskrajna radost od zvijezda / i cvijeća cvijeća." (*Molitva*)

Zašto se baš Vlado Pandžić gotovo pola stoljeća bavio književnikom A. B. Šimićem? O tome govore najmanje tri razloga. Prvo, zbog rodbinskih veza s velikanom hrvatske književnosti. Drugo, jer je nezakonito otuđenu književnu ostavštinu A. B. Šimića trebalo vratiti hrvatskoj kulturnoj baštini. Treće, jer se u dotadašnjoj površnoj i nedobronamjernoj interpretaciji „nakupilo dosta netočnosti i neprikladnih tvrdnji"[90] koje su se samo ponavljale, nanoseći štetu i pjesniku i hrvatskoj umjetnosti riječi.

Afirmaciju književnoga djelo(vanja) Antuna Branka Šimića omogućilo je suglasje triju događaja: vraćanje (dijela) književne ostavštine zakonitim nasljednicima i vlasnicima autorskih prava te zaštitnicima njegova imena, priznanja nekih kritičara i književnika da su bili u zabludi kada su o Šimiću onako pisali i stvaranje suverene Republike Hrvatske.

Vrijeme novoga objektivnog čitanja A. B. Šimića može se odrediti uredničkim i znanstvenim radom Vlade Pandžića: od prvog izdanja *Preobraženja i izabranih drugih pjesama* (ur. Vlado Pandžić. 1995. Školske novine. Zagreb) do *Međunarodnoga znanstvenog skupa o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću* i *izdanja Zbornika radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću* (Drinovci, 5. i 6. rujna 2008).

89 Vlado Pandžić, na više mjesta.

90 Vlado Pandžić, na više mjesta.

II.

Kada se danas prelista povijest obitelji Šimić, čini se da je sve krenulo naopako odmah s prvom pjesmom *Zimska pjesma* (Vilingaj, prilog Luči, 1913) pa sve do zbirke *Preobraženja i izabrane druge pjesme* (ured. Vlado Pandžić, 1995).

I prije toga obitelj Martina i Vide Šimić r. Tomas već je doživjela tragediju izgubivši sina prvorođenca. I drugorođenca Antuna Branka smrt odnosi na početku mladosti (1925). Zatim komunisti odvode i ubijaju mlađu sestru učiteljicu Anđelu (1945). Zatvaraju i muče oca Martina (1945). Otimaju mu imovinu. Nastojanje brata Stanislava da se sučeli neistinama o bratu i pjesniku Antunu Branku Šimiću prekida smrt (1960). Ubrzo umire i otac Martin (1961). Nastupa duga vlada komunističke FNR Jugoslavije/SFR Jugoslavije u kojoj su neki vidjeli svoju nečasnu priliku.

> Legitimna nastojanja obitelji A. B. Šimića ostala su bez rezultata. Više puta su im odvjetnici pripremali sudske tužbe, ali bilo je odgađanja nakon opasnih prijetnji i prijateljskih savjeta da te ljude nije pametno slati na sud. (Pandžić 2008: 94)

Obitelj je mogla samo trpjeti nepravdu i bol, često se samooptužujući i pitajući je li sve moglo drukčije. Ipak se nije slutilo da će o teškoj nepravdi nanesenoj mladom književniku progovoriti tek treća i četvrta generacija. I kada je to bilo izgledno (1991), izvršena je strašna agresija na mladu Republiku Hrvatsku. Istina je morala još pričekati.

Vlado Pandžić, redoviti je profesor u trajnom zvanju izabran na Filozofskom fakultetu u Zagrebu iz područja jezikoslovlja, ugledan i poštovan u hrvatskoj i bosansko-hercegovačkoj akademskoj zajednici, autor brojnih znanstvenih članaka i knjiga, sveučilišnih i školskih udžbenika te sudionik brojnih simpozija.

Ali, da je Vlado Pandžić i unuk drinovačke obitelji Šimić i sinovac hrvatskih književnika Antuna Branka (1898-1933) i Stanislava (1907-1960), sve do sada se u javnosti baš i nije znalo. Ali, nakon oslobođenja Republike Hrvatske (1995) i imenovanja Vlade Pandžića službenim nasljednikom i vlasnikom autorskih prava te zaštitnikom imena i djela A. B. Šimića (1999), učestalo i otvoreno znanstveno utemeljeno Vlado Pandžić govori o višedesetljetnom nasilju nad književnim radom i biografijom te o mafijašenju s rukopisnom ostavštinom jednoga od najboljih hrvatskih književnika,[91] o ponižavanju hrvatske umjetnosti riječi, ponižavanju čitatelja, ponižavanju pjesnikove obitelji.

[91] Vlado Pandžić, na više mjesta.

III.

Život i književni rad ujaka i pjesnika Antuna Branka Šimića sinovac Vlado je upoznavao posredno i neposredno: prepričavanjem događaja i obiteljskih sjećanja i znanstvenim radom. U razdoblju od posredne do neposredne aktivnosti, od pasivnog slušača do aktivnog znanstvenika, odnosno u poticanju interesa i oblikovanju stava Vlade Pandžića za navedenu temu, važna su tri događaja:

1955. - djed Martin predaje sinove *Izabrane pjesme* (Zora, Zagreb, 1950) desetogodišnjem unuku Vladi;

1964. - devetnaestogodišnji Vlado se aktivno uključuje u zaštitu istine književnog djelo(vanja) i životopisa i rukopisne ostavštine Antuna Branka Šimića;

2008. - Vlado Pandžić organizira Međunarodni znanstveni skup o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću i uređuje Zbornik radova, Drinovci, 5. i 6. rujna 2008.

Nije teško zamisliti kako je dječak Vlado učestalo slušao razgovore, sjećanja, monologe o ujaku Anti: djeda Martina, bake Vide, ujaka Stanislava, Maksimilijana i Jerka, majke Mile, prijatelja i poznanika.

Iz dostupnih svjedočanstava i dokumenata razvidno je kako je na unuka Vladu najsnažniji dojam ostavio djed Martin. Nakon trideset godina bezuspješne borbe za istinu (1925-1955) razočarani je djed sumnjičavo, ali ipak s nekom nadom pogledavao treću generaciju svoje obitelji, najviše *didovu uzdanicu* Vladu, ne bi li on konačno rasvijetlio *crne dane obitelji*, kako će ih nazvati Vlatka Pandžić Jakšić (2008: 468). I san mu se ostvario.

Kako je već rečeno, za vrijeme FNRJ/SFRJ gotovo se ništa nije moglo učiniti. Zlonamjerna interpretacija Šimićevih pjesama i životopisa samo se prepisivala s prethodnih obrazaca. Zavist i osveta nekih kritičara i književnika nadjačali su istinu. Obitelj se morala dosta suzdržavati (vlast joj je već pokazala „svoje"!), osobito Stanislav (Stanko), „jer bi ga mogla pozobati crna noć" (Pandžić 2008: 94). Od nekoga je djed Martin saznao da ona (Tatjana) živi s opasnim 'ruskim komunističkim špijunom' s kojim se 'ne treba igrati", a bio je nakon dvadesetak godina poprilično obaviješten o njezinim i njegovim komunistima koji su došli na vlast 1945. (Pandžić 2008: 94)

A ostarjeli i razočarani djed Martin ipak je polagao nadu u svoga unuka i zato desetogodišnjem dječaku simbolično u ruke predaje zbirku „pod naslovom Pjesme, Zora, Zagreb, 1950, sa sinovom slikom na naslovnici, često je držao u

rukama i pitao me, pomalo podrugljivim tonom, kako razumijem te 'pjesme'. Nije vjerovao da je njegov sin Ante 'veliki hrvatski književnik' i da će se o njemu 'puno govoriti u budućnosti', kako mu je tridesetak godina tvrdio sin Stanislav, te ponavlja i sin Jerko ..." (Pandžić 2005: 151). Pritisnula djeda Martina duboka starost, ali on se na to ne žali. Više ga je pritisnula bol za sinom Antom, ono što se o njemu piše te nepravda koja se nanosi obitelji.

Nije teško zamisliti kako je neistina o književnome radu i bolesti A. B. Šimića, o zlim namjerama nekih kritičara i zaručnice Tatjane, o sklonosti komunističke države prema Antinim pjesmama uznemirila oca koji se pita nije li Ante „slučajno bio komunist, pa ga slave u 'ovoj komunističkoj državi koja neće dugo" (Pandžić 2008: 151). O svemu tome unuk Vlado je učestalo slušao i nakon djedove smrti (1961). Jamačno niti jedan obiteljski susret nije prošao bez razgovora i svjedočanstava prijatelja i poznanika o javnosti nepoznatom, ali pravom, pjesniku Šimiću, dok ta „ista svjedočanstva nitko iz književnih i kulturnih struktura nije htio čuti", nego su se i dalje bavili prepisivačkim „smutljivim dosjetkama, zapriječili istinu", a sve zbog „dnevnopolitičkih" ili „osobnih ciljeva." (Pandžić 2008: 151)

Mlađi pjesnikov brat Stanislav uložio je život u promicanje istine (Šimunović 2008: 149), ali bolest i njega prije vremena odnosi u grob (1960) te tri knjige *Sabranih djela* (Znanje, Zagreb, 1960) nije stigao urediti kako je želio, što su neki kritičari jedva dočekali, piše Vlado Pandžić. A istinom je želio odgovoriti na mnoge neistine. No, trebalo je čekati prevrat. Još sljedećih - trideset godina.

IV.

Početak aktivnosti sinovca Vlade u obrani istine o životu i književnom djelo(vanju) ujaka Ante može se odrediti važnim događajem iz 1964., kada mu obitelj otkriva tajni bunker gdje se skrivao kovčežić s dijelom rukopisne ostavštine. Vladi Pandžiću je prvo povjereno da složi rukopise prema *Sabranim djelima* (1960) koja je uredio Stanislav Šimić. (Pandžić 2008: 104)

Godinu dana poslije (1965.) povjereno mu je da „na sigurno sakrije dio rukopisa i dokumenata". (Pandžić 2008: 105) Ne treba sumnjati kolike je odgovornosti bio svjestan devetnaestogodišnji mladić.

> Krajem srpnja 1965. dogovorili su se dr. Jerko Šimić i njegova sestra Mila Pandžić (rođ. Šimić) u Drinovcima o prebacivanju cijele književne ostavštine njihova brata

> 'na sigurno mjesto' u Drinovce. Do njega su došle prijateljske opomene da bi mogla biti izvršena premetačina njegova stana i pljenidba. Za prebacivanje je paketa u Drinovce bio zadužen V. P. Budući da je 'milicija' posebno pregledavala putne kovčege studenata iz Hercegovine, nije se usudio putovati dobro kontroliranim vlakovima iz Zagreba – ni u Split ni u Mostar. Paket s rukopisima je u dogovoru s vlasnikom dr. Jerkom Šimićem u najstrožoj tajnosti držao tri-četiri mjeseca u Kozari Boku, a 31. prosinca 1965. vratio ga je na staro mjesto u gornjogradskom potkrovlju (Tituša Brezovačkog 3), nakon što je zaključeno da je prošla opasnost od novoga otuđivanja književne ostavštine A. B. Šimića. (Pandžić 2008: 105)

Ima neke simbolike u dvjema obiteljskim slikama. Ona slika, kada djed Martin unuku povjerava ujakove / sinove *Pjesme*, prenoseći na nj odgovornost, i ova slika - kada mu majka Mila i ujak Jerko povjeravaju bratovu / ujakovu ostavštinu – te se dvije slike približavaju i stapaju u jednu – u misiju Vlade Pandžića.

Ona „komunistička država koja neće dugo" (Pandžić 2005: 151), kako se tješio djed Martin, ipak je potrajala. Slijedi razdoblje dugog potihog djelovanja Vlade Pandžića (1965-1995) koje se može rekonstruirati na temelju objelodanjenih knjiga i radova od 1995. do 2008. U tome je razdoblju prof. V. Pandžić pripremao zbirke izvornih pjesama A. B. Šimića, analizirao navodne dotadašnje recepcije Šimićevih pjesama, ususatvljivao životnu i radnu biografiju, pomno bilježio i analizirao svjedočanstva i spoznaje članova obitelji, prijatelja i školskih prijatelja, i pripremao međunarodni znanstvenog skup o hrvatskom velikanu umjetnosti riječi.

U razdoblju od 1995. do 2008. godine Vlado Pandžić izdaje šest (6) uredničkih zbirki pjesama Antuna Branka Šimića, piše pet (5) članaka i rasprava, uređuje dva (2) zbornika radova (jedan u suuredništvu), članom je Organizacijskog i programskog odbora Kijevskih književnih susreta, organizira Međunarodni znanstveni skup o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću. Navodimo kronološkim redom:

Pandžić, Vlado (ur). 1995. *Antun Branko Šimić*, *Preobraženja i izabrane druge pjesme*. Školske novine. Zagreb.

Pandžić, Vlado (ur). 1996. *Antun Branko Šimić*, *Preobraženja i izabrane druge pjesme*. Školske novine. Zagreb.

Pandžić, Vlado. 2001. *Recepcija književnog djela Antuna Branka Šimića,* Profesori i učenici, hrvatski pisci, članci i rasprave. Birotisak. Zagreb, str. 101-154.

Pandžić, Vlado. 2004. *Recepcija književnog djela Antuna Branka Šimića,* Prilozi za hrvatsku povijest recepcije književnosti. Profil. Zagreb, str. 9-67.

Pandžić, Vlado (ur). 2005. *Antun Branko Šimić, Preobraženja*. Zagreb.

Pandžić, Vlado (ur). 2005. *Antun Branko Šimić*, *Preobraženja i druge izabrane pjesme.* Profil. Zagreb.

Pandžić, Vlado (ur). 2005. *Antun Branko Šimić*, *Sunce siromaha*. Riječ. Vinkovci.

Pandžić, Vlado. 2005. *Kronološki pregledu života i književnog rada Antuna Branka Šimića*, 4. kijevski književni susreti – Posvećeno Antunu Branku Šimiću. Kijevo, str. 9-14.

Pandžić, Vlado. 2005. *Rodbinski prilozi za životopis Antuna Branka Šimića,* 4. kijevski književni susreti – Posvećeno Antunu Branku Šimiću. Kijevo, str. 151-166.

Pandžić, Vlado (ur). 2006. *Antun Branko Šimić, Molitva*. Zagreb.

Pandžić, Vlado. 2008. *Borba za rukopise Antuna Branka Šimića*, Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću, ur. Vlado Pandžić, Matica hrvatska Grude-Drinovci, 5. i 6. rujna 2008, 83-106.

V.

U dvama člancima *Recepcija književnog djela Antuna Branka Šimića* (2001) i *Recepcija književnog djela Antuna Branka Šimića* (2004) prof. V. Pandžić analiza i raspravlja o dotadašnjoj „proizvoljnoj i nedobronamjernoj recepciji" Šimićevih pjesama koja se smišljeno provodila: kao osveta pjesniku Šimiću koji se „drznuo i poučavao književnike i kritičare što je umjetnost"; zbog neuspjele planirane prodaje književnikove ostavštine i dokumentacije: rađajuća komunistička partija trebala je svoga pjesnika, a kako to nije mogao biti pisac katoličke orijentacije, oduzela je Šimiću i vjeru kao svetinju koju je ponio iz drinovačkog doma.

Navodnu buku u komunikaciji između pjesnika A. B. Šimića i recipijenata nedobronamjernici su uspješno koristili sve do političkog prevrata (1991). prof. V. Pandžić piše:

> ... početkom sedamdesetih toliko se to svidjelo komunističkim vlastima pa je 1972. dana obilna potpora tiskanju izabranih A. B. Šimićevih pjesama pod uvjetom da nosi 'bezbožnički naslov', prema naslovu njegove pjesme *Prazno nebo*. To je izdanje prve književne komune priredio Ivan Kordić koji je nakon toga više puta izrazio žaljenje što nije prepoznao namjere te manipulacije. (Pandžić 2004: 108)

Veselili se komunisti pjesmi *Prazno nebo* baš kao svojoj, jer to je, eto, katolik progledao. A pjesnik je u onolikim nevoljama zavapio Bogu, kao što vapi vjernik. Naime, kada je Šimić, nalik nevoljniku iz priče *Stope u pijesku*, ugledao samo jedan trag stopa iza sebe, pritisnut mnogim teškim nevoljama činilo mu se kao da ga je i Bog napustio pa je do neba zavapio: - Zar si me ostavio? - Bog mu je odgovorio: - Nisam te ostavio. Kada ti je bilo najteže, ja sam te nosio u naručju - zato vidiš samo jedan trag stopa u pijesku.[92]

Da je tome tako, da se tako čovjek i pjesnik Šimić više puta osjećao i baš tako zapitao, svjedoče brojne njegove životne nevolje i mnoge pjesničke slike, koje materijalnim i duhovnim dokazima danas potvrđuje i o. fra Ante Marić, teolog i književnik.[93]

Jamačno je nekolicina čitatelja pod utjecajem onolikih učestalih tvrdnji napustila Šimića pjesnika, čak je i oca Martina i majku Vidu uznemiravala slična misao da je sin (Ne daj, Bože!) „pisa ružne pisme". (Pandžić 2005: 159) Ali, kritičari, umjetnici od pera i autori nastavnih programa i školskih udžbenika nedopustivo su neistinama nanijeli moralnu nepravdu pjesniku i hrvatskoj umjetnosti riječi. Generacije učenika i studenata učile su o Šimiću kao pjesniku „ništavila i prolaznosti", o pjesniku „u nastojanju da pronikne u bezdano 'beskrajno Unutra', da baci trag svjetla na zagonetku života i smisao postojanja".[94] Tako su prepisivači jednoumlja A. B. Šimića proglasili „pjesnikom bezbožnikom". Također se nije prestajalo ponavljati kako je „skromna recepcija njegova djela".[95] Danas je prof. V. Pandžić argumentirano sve to opovrgao.

VI.

U članku *Kronološki pregled života i književnog rada Antuna Branka* Šimića (2005: 9-14) u vidu natuknica prof. V. Pandžić iznosi najvažnije činjenice iz života i književnog djelo(vanja) A. B. Šimića od 1898. do 1925.: rođenje, djetinjstvo, prve priče, školovanje u Franjevačkoj gimnaziji na Širokom Brijegu, izdanje pr-

---

92 Prema priči: *Stope u pijesku*, Verbum, Split, 2015.

93 Vidi: O. fra Ante Marić. 2008. *Religioznost A. B. Šimića i vjera u Boga u njegovu pjesničkom opusu*. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću. Drinovci.

94 Svi navodi prema: Branimir Donat, ur. 1980. *100 djela književnosti jugoslavenskih naroda*. Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb, 333.

95 Vlado Pandžić, na više mjesta.

vih pjesama, prvi sukobi s prefektom sjemeništa, napuštanje sjemeništa, prvi feljtoni i kritički tekstovi, smrt prijatelja Ilije Glavote, sukob s ocem, uređivanje *Vijavice, Juriša, Književnika*, u izboru između školovanja i književnosti bira književnost, upoznaje učiteljicu i komunistkinju Josipu Tatjanu Marinić, prvo izdanje *Preobraženja*, napuštanje matoševske poetike, pjesnički ciklus *Siromasi,* uređivanje *Savremenika*, prevođenje književnosti, bolest, bolesnički sakrament, smrt, pokop na Mirogoju, Drinovci mole za „iznimno znamenita čovjeka". (2005: 9-14)

U članku *Rodbinski prilozi za životopis Antuna Branka Šimića* (2005: 151-166) uz učestale „nedobronamjerne interpretacije" onih s kojima se pjesnik sukobio na književnoumjetničkoj razini i neistina Tatjane (Josipe) Marinić i njoj bliskih osoba o / oko književne ostavštine, prof. V. Pandžić rad utemeljuje na novim činjenicama. Riječ je o dugogodišnjim svjedočenjima pjesnikova oca Martina, majke Vide, braće Stanislava, Maksimilijana i Jerka, sestre Mile, prijatelja i poznanika.

Otkrivajući istinu nasuprot dotadašnjim dugogodišnjim ukorijenjenim neistinama, Vlado Pandžić je svjestan težine prihvaćenoga posla:

> Nije lako ovaj tekst učiniti samo raspravljačkim, oblikovati lančanu svezu rečenica kad se oslonac mora potražiti i u opisivanju i pripovijedanju, posebice prepričavanju i izvješćivanju. Teško je izbjeći subjektivne dokaze u stalnoj bojazni da su objektivni često necjeloviti. (2005: 151)

Ipak, znanstvenik prof. V. Pandžić nadvladava subjektivnost koju objektivno komentira i otkriva nepoznate podatke, ništa ne zatajivši.

Analizirajući život i književno djelo A. B. Šimića, prof. V. Pandžić govori o dvama preobraženjima: osobnom, napuštanju Franjevačkog sjemeništa na Širokom Brijegu (1913) i umjetničkom, napuštanju dotadašnje pjesničke poetike (1917). Pjesnika su oba preobraženja rasteretila nekih stega, ali i sukobila sa Širokim Brijegom, ocem, majkom, nekim književnicima i kritičarima. (Pandžić 2005: 152)

VII.

U otkrivanju istine o književnome djelo(vanju) i životopisu A. B. Šimića značajan je prinos i četvrte generacije obitelji Šimić: dr. med. **Vlatke Pandžić Jakšić**, spec. inter. i **Mile Pandžić**, prof.

Vlatka Pandžić Jakšić u članku *Antun Branko Šimić o bolesti i u bolesti* (2008: 431-450) istražuje povijest književnikove bolesti, njegov odnos prema bolesti te mogući utjecaj bolesti na njegovo književno stvaralaštvo.

Kao ishodišni poticaj za navedeno istraživanje autorica navodi (neke) nedobronamjerne nekrološke tekstove objelodanjene u listovima i časopisima u kojima se iznosi neutemeljeno mišljenje o književnikovoj bolesti, koja je navodno mogla utjecati na njegov književni rad, što su isticali oni koji su u njegovu radu vidjeli neku prijetnju.

U ono je vrijeme pojava tuberkuloze izazivala strah te je navedeno mišljenje o pjesnikovoj bolesti utjecalo na izoliranost obitelji Šimić, a posredno i na obezvrjeđivanje njihovih materijalnih dobara.

U skladu s medicinskim načelima autorica profesionalno analizira i uspoređuje dotadašnje „površne pristupe" s dostupnom medicinskom dokumentacijom, čime argumentirano otvara objektivan pogled u književnikovo zdravlje od rođenja do smrti.

Mila Pandžić, prof., autorica je članka *Antun Branko Šimić o dječjoj književnosti* (2013: 7-22) u kojemu otkriva neistražen prinos A. B. Šimića „općoj problematici poniženosti žena" u književnosti, kritici i povijesti „ženskog pisma" i dječje književnosti.

Osnovni su motiv ove analize i rasprave proza i crtice iz 1914. i 1915. u kojima je A. B. Šimić „otvorio problematiku „opće poniženosti žene" u „svijetu sebičnih i agresivnih muškaraca". Poseban dojam ostavlja književnikova tvrdnja da „ženu nikada ne može muškarac tako točno i vjerno opisati baš kao jedna žena", jer „neke stvari, specijalno ženske ne može muškarac ni znati uza svu volju" (2013: 12).

Kada se uobziri Šimićev odnos i djelovanje u umjetnosti riječi općenito, čini se logičnim njegovo zauzimanje za položaj žene i žensko književno pismo, tada zanemareno i na hrvatskoj i svjetskoj razini. Riječ je o kritičkim tekstovima *Legende o Kristu* (1916) Selme Lagerlöf i *Priče iz davnine* (1917)[96] Ivane Brlić-Ma-

[96] Mila Pandžić u istome radu donosi dragocjen podatak o susretu Antuna Branka Šimića i „jedne knjige Jagode Truhelke". Naime, književnikova sestra učiteljica Anđela na sarajevskom svečanom dočeku bratu je i pjesniku Šimiću „prenijela pozdrave svoje profesorice Jagode Truhelke i predala „jednu njezinu knjigu (?) s posvetom". O kojoj je knjizi riječ? Maštamo.

Kada se uobziri Šimićev odnos prema poetici Selme Lagerlöf i Ivane Brlić-Mažuranić i do tada tiskanih knjiga Jagode Truhelke, vjerujem da je spisateljica darovala roman/zbirku pripovijedaka Zlatni danci (1918). Zašto baš Zlatne danke?

žuranić u kojima kritizira odnos prema „ženskom pismu" i „proriče budućnost". (2013: 12) Njegovu originalnost, nažalost, književna javnost „nije prepoznala i ismijavali su ga mnogi koji su smatrali i tvrdili da žene ne mogu biti dobri pisci". (2013: 20)

VIII.

Međunarodni znanstveni skup o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću (Drinovci, 2008) nakon osamdeset i tri godine raspravlja, analizira i donosi kritički sud o životu i književnom djelo(vanju) A. B. Šimića, što čini krunu dosadašnjeg[97] nastojanja prof. dr. sc. Vlade Pandžića.

Uznesenim, svečanim i srdačnim riječima sudionicima se obratio predsjednik Organizacijskog odbora mr. sc. Mario Bušić istaknuvši cilj skupa:

> Međunarodni znanstveni skup će kušati raskrinkati sve naslage koje su vremena i ljudi naslagali preko Antinih zvijezda. Kušat će naraštaju – što izrasta na istim brdima na kojima je i on, što gleda u ista brda koja je on gledao, što se divi Hercegovini, istoj onoj kojoj se on divio – reći da ne ide malen ispod njegove zvijezde, da ne živi u prašini, da na svom kraju umjesto u prah, prijeđe u zvijezde. (2008: 11)

Skup je vodio akademik i pjesnik prof. dr. sc. Ante Stamać. Potrajalo je predstavljanje znanstvenih i stručnih članaka, kao i rasprava. Preko trideset sudionika iz inozemstva i zemlje, isto toliko novih ishodišta - pogleda u život i književno

---

A. B. Šimić je navedene članke napisao 1916. i 1917. godine. Susret sa sestrom Anđelom i Truhelkinom knjigom na sarajevskom dočeku dogodio se 1923. godine. Do tada su tiskane Truhelkine knjige: *Tugomila* (1894), *Naša djeca* (1896), *Vojača* (1910), *U carstvu duše*, *razmatranja o doživljavanju umjetnosti* (1910), *Zlatni danci* (1918), *Pipo i Pipa* (1923).

Poznavajući književni rad Jagode Truhelke, jedne od najobrazovanijih žena svoga vremena, ne sumnjam da je bila obaviještena i o književnome radu Antuna Branka Šimića i o njegovu kritičkome stavu prema umjetnosti, posebice prema djelima navedenih spisateljica, zapravo, da je poznavala njegov umjetnički ukus i - baš zato darovala Zlatne danke. Zamišljam da je A. B. Šimić bio zadovoljan darom – potvrdom svoga mišljenja o ženama književnicama. Možemo samo žaliti što mu preostalo vrijeme nije dopustilo i pomnije bavljenje darovanom knjigom i opusom Jagode Truhelke, koja je jednim od prvih izdanaka one književnikove proročke 'svjetlije budućnosti" ženskom pismu.

[97] Prof. dr. sc. Vlado Pandžić najavljuje nove dokaze: „Svi će dokumenti biti objavljeni u knjizi: Borba za rukopise Antuna Branka Šimića (1925-2008). Vidi: Vlado Pandžić. 2008. *Borba za rukopise Antuna Branka Šimića*. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa o hrvatskom Književniku Antunu Branku Šimiću. Drinovci, 94.

djelo(vanje) Antuna Branka Šimića - a sve s jednim ciljem - da se vidi 'preobraženo' lice pjesnikovo – lice do sada skrivano i iznakaženo.

Na skupu su predstavljene raznovrsne teme i znanstveni istraživački pristupi: književnopovijesni, jezikoslovni, stilistički, književnoteorijski, komparatistički, kulturološki, komunikološki, recepcijski, interpretacijski, metodički, sociološki, pedagoški, biomedicinski, informatološki, matematički.[98]

Postignuća povijesnoga Drinovačkog skupa ujedno su i postignuća misije prof. dr. sc. Vlade Pandžića, koju je još dječakom primio iz djedovih ruku i očiju:

1. rehabilitacija književnoumjetničkog rada Antuna Branka Šimića
2. skinuta stigma s književnikova životopisa
3. skinuta stigma s imena obitelji Šimić
4. povrat otuđene ostavštine Antuna Branka Šimića nasljednicima i vlasnicima prava te zaštitnicima njegova imena i djela kao i hrvatskoj kulturnoj baštini.

Svoje je izlaganje Vlado Pandžić zaključio riječima:

> Predugo u Hrvatskoj nije bilo demokracije, pa i nije bilo pridržavanja temeljnih uljudbenih načela u odnosu prema tuđoj imovini. Ljudska taština, lakomost i zavist najjači su tamo gdje je malo ljubavi prema bližnjem. Tužna je sudbina književne ostavštine A. B. Šimića. Pojedinci su skrivanjem i odgađanjem objavljivanja nanijeli zasad neprocjenjivu štetu hrvatskoj kulturi. Preduga i teška je bila borba za spas rukopisa već objavljenih djela i neobjavljene književne ostavštine A. B. Šimića. U međuvremenu su se pojavila 'nepoznata' ili 'zaboravljena' njegova djela, što unatoč ljudskim jamstvima i časnim riječima – ostavljaju sumnju, ali i daje poticaje za istraživanje te nelijepe i neugodne znanstvene tematike – i naše ljudske problematike. (2008: 105)

Osim sudionika skupa i mnogih poštovatelja pjesnika A. B. Šimića, osjetila se i potiha nazočnost vjerne čuvarice istine - sestre Mile Pandžić r. Šimić - u ime onih kojima je istina bila neupitan san - oca Martina, brata Stanislava, brata Maksimilijana, brata Jerka, sestre Anđele - i majke Vide - koja bi držeći Krunicu često prošaptala: – *umri mi mlad, ko rosa*... (Pandžić 2005: 151-158)

Sudionici Drinovačkog skupa su zaključili:

---

[98] Prema: Vlado Pandžić. 2008. *Proslov.* Isto, str. 8.

Krunoslav Pranjić, *Jedan troslovčan u četirma prepjevima:*

A malòvjek nam tjelesnim bićem Antun Branko Šimić – akòbogdā (i pameti, i dobra ukusa, i duhovnosti) ostat će dugòvjek svojim pjesnikovanjem kao umovanjem; svojim *Velikim ubijačem*: antimarcijalnost kao uvjerenje i ponašanje izdigao je na pijedestal univerzalne etike... krijepeći spoznaju da *poiêsis = noêsis*!" (2008: 31)

Jože Lipnik, *Recepcija književnog djela Antuna Branka Šimića u Sloveniji, 1954-2008*:

Danas imam iznimnu sreću da u 'mladoj' 75. godini života mogu govoriti o pjesniku u prigodi njegova 110. rođendana u njegovu rodnom mjestu donoseći mu riječi ljubavi i zahvale od mnogih slovenskih prijatelja njegova pjesništva. Najljepša hvala zavičaju Antuna Branka Šimića!" (2008: 37-54)

Marinko Pejić, *Geometrijski oblici pjesama Antuna Branka Šimića:*

Najveći broj Šimićevih pjesama ima oblik složenih figura, pažljivo sastavljenih od pravokutnika, trapeza, krugova, polukrugova, trokutova, elipsa, deltoida, tako da svaka od njih čini skladnu cjelinu, zanimljiv lik (figuru) koji je simetričan u odnosu na jednu vodoravnu i jednu vertikalnu (okomitu) os. Ključne riječi istaknute su u poseban red na kraju pojedinih strofa. Ti likovi-pjesme vrlo su ugodni za čitanje i gledanje, nalik su slikama kaleža, vaza, cvjetova, jela, čempresa, jablanova i sl. (2008: 55-64)

Milenko Brkić, *Odgojna uloga umjetnosti:*

Moralne poruke koje susrećemo u umjetnosti, posebice u književnosti ili uže u pjesništvu, izuzetno su snažne, žive i trajne. Mnoge od njih vrijede za sva vremena, za sve epohe, za sve krajeve i ljude. Osim što poučavaju, neke i upozoravaju, pa čak i opominju." Primjerice, OPOMENA. (2008: 70)

Ana Pintarić, *Gospode, Tebi... Hosana – Hosana!:*

Šimić vjernik nikada nije napuštao Boga, Šimić pjesnik se na putu spoznaje Božje sveprisutnosti uspinje strminom: od djetinjskoga neupitnog prepuštanja Stvoritelju, preko tvrde spoznaje o opakoj bolesti i sumnji u smisao ljudskoga postojanja do radosti postojanja u Božjem okrilju. Živa Voda o kojoj je u navodu riječ, Duh je Sveti koji uči zahvaćati vodu na samom vrelu – Kristu. Odgojen u katoličkom duhu Antun Branko je 'pio vode' na jednom od zdenaca i ona mu je do kraja bila 'izvorom vode / koja struji u život vječni. (Iv 4,13) O tome je Šimić pjevao u pjesmi Bog moga djetinjstva. Zdenac vječne vode jest posvuda i svi žedni Božje riječi mogu zastati i odmoriti se uza Nj. (2008: 75)

Mazllom Kumnova, *Antun Branko Šimić kod Albanaca:*

I jedan i drugi (Šimić i Migjeni) postali su vrlo zanimljivi mnogim izdavačima nakon smrti jer su u nacionalnoj književnosti u prvoj polovici 20. stoljeća promijenili tradicionalne sheme estetske komunikacije. Migjeni je odbacio folklorni romantizam, a Šimić temeljna načela dotadašnjeg hrvatskog pjevanja te je uveo slobodan stih. Obojica su u svojim stihovima izravno preuzela jednostavni izraz običnog čovjeka koji nije heroj, razotkrili 'mit o ideji' i ponudili neograničeni i specifični semantički univerzalizam. (2008: 115)

Ivo Pranjković, *Sintaksa Antuna Branka Šimića:*

Ovo svoje upozoravanje na neke učestalije (morfo)sintaktičke pojavnosti u Šimićevim stihovima i ovu raščlambu nekih sintaktičkih konstrukcija tipičnih za njegovo pjesništvo shvatio sam ponajprije kao mogućnost i priliku da se i ovakvim, pretežno formalnojezičnim analizama približim(o) ponajboljim pjesničkim ostvarenjima na hrvatskome jeziku uopće, koji istinski obogaćuju i preobražavaju nas, a isto tako bez sumnje i s brojnim naraštajima ljubitelja istinske pjesničke riječi, i onih koji nam prethode i onih koji dolaze iza nas. (2008: 132)

Miroslav Palameta, *Šimićeve preobrazbe i „Preobraženja"*:

Iz dovoljnog vremenskog odmaka, u kojem su se stišali kritički i povijesni sudovi, ustalilo se mišljenje da je Antun Branko Šimić sa svojim djelom jedan od temeljaca moderne hrvatske književnosti. Najjači i najsigurniji dokaz za to aktualna je recepcija uglavnom svega što je napisao. Njegove pjesme čitaju se danas s osjećanjem koje isključuje protok godina i razmak koji odvaja današnje vrijeme od onog u kojem su one napisane. Njihova svježina, neposrednost i misaona aktualnost, koja se otkriva i u mnogim proznim tekstovima, potvrđuje Šimića našim suvremenikom. (2008: 135)

Pero Šimunović, *Fragmenti o Stanislavu i Antunu Branku Šimiću:*

Od prvih tekstova u 'Književniku', koji je njegov prvi časopis, a zapravo je pokušaj da se nastavi izdavanje Brankova 'Književnika', do posljednjih, velikih tekstova kao što je onaj u pogovoru sabranim djelima A. B. Šimića ili onaj u 'Književnosti' 1960. godine, što su istodobno i sinteza svega što je pisao i radio u kritici od početka tridesetih godina, Stanislav Šimić je skoro svaki svoj tekst zasnivao ili na idejama preuzetim od starijeg brata ili u nastojanju da vrijednost i veličinu ovoga obrani pod svaku cijenu, makar u pitanju bili i imaginarni protivnici. (2008: 153)

Borislav Pavlovski, *Astralni simbolizam u poeziji Antuna Branka Šimića:*

On je pjesnik / čovjek zapitan pred beskrajnim tajnama i veličinom svemira koji dovodi u svezu s osobnom egzistencijom. Na tom njegovom putovanju i u procesu samospoznavanja susrest ćemo visoke zvijezde, jednu cijelu oluju zvijezda, beskrajnu radost od zvijezda, ali i ponovo crvene zvijezde te *ladno* svjetlo zvijezda, kao i nove zvijezde, mrtve zvijezde i koračanje zvijezda što ukazuje na njihovo kretanje... (2008: 177)

Šimun Musa, *Pjesnik likovnosti o likovnoj umjetnosti:*

Šimićevo stvaralaštvo kao izniman fenomen 20. st. u svojoj entelehijskoj zapućenosti podložno je mijenama estetičko-poetičke i filozofsko-idejne naravi, a što prate promjene na psihološko-socijalnoj i tematskoj razini. U ranoj je fazi njegova poezija pod utjecajem Arnolda, Vidrića, Dučića, Domjanića, Weisnera, a potom navlasito Matoša, uglavnom vezana za idilične, ruralno-pejzažne konstituente, sentimentalno-bolećiva tona, posve zavičajne evokacije, idilično-melankoličnih vizija sutonskih boja s očitim nemirima jedne osjetljive djetinje duše. Odrastajući, odgajajući se i školujući u katoličkom duhu, napose u franjevačkoj katoličkoj gimnaziji na Širokom Brijegu (tu u 14. godini piše prvu pjesmu), oblikovao je svoj svjetonazor, koji će dakako utjecati i na njegov poetsko-stvaralački, kao i kritičko-teorijski put. (2008: 185)

Ante Marić, *Religioznost A. B. Šimića i vjera u Boga u njegovu pjesničkom opusu:*

Vratio se svom Vječnom Tvorcu – jer sve umire, sve nestaje, tijela se raspadaju, ljudi su ništavni. To će posebno oćutjeti Ante koji je iz dana u dan sučeljen smrti, oči u oči s umiranjem. U tom se ozračju njegov život pretvara u molitvu. Molitva je po svojoj definiciji razgovor s božanstvom, Bogom. Što je dublja, to je taj razgovor i iskreniji, izravniji, bez posrednika. Tako će u tim svojim beskonačnim razgovorima s Bogom apstrahirati, udaljiti sve posrednike. Ići će izravno k Njemu, svom Tvorcu. U toj mu molitvi, tom izravnom odnosu s Bogom priroda postaje jedinim posrednikom. Priroda koja ga okružuje. Njegova Hercegovina: njezini ljudi, majka, otac, braća i sestre, obitelj, njegovi prijatelji, hercegovačka brda; njezini dani i noći, polja, taj cijeli plavi krajobraz. (2008: 210)

Ivan Bošković, *Šimićevo rano pjesništvo i mijene u ozračju estetskih, idejnih i svjetonazorskih sukoba u hrvatskoj književnosti na razmeđu dvadesetoga stoljeća:*

Na svom pjesničkom putu, neki će reći pjesničkoj misiji, bremenitu osobnim krizama i sukobima, razočaranjima i klonućima, Šimić je bio dokraja spreman na žrtvu samo kako bi ispunio svoje poslanje. Nije mu smetalo, premda na to nije bio

ravnodušan, ni obiteljsko neslaganje s njegovim izborom ni mišljenje zagrebačke malograđanske sredine, a poglavito ne bolest ni nadasve skroman život često lišen osnovnih potreba. Koliko god da su njegov pjesnički i svekoliki književni rast i razvoj rezultat uistinu duboka unutarnjeg razvoja i njime fermentiranih poetskih poticaja i iskustava, iz vida se ne smiju odbaciti ni izvanjski utjecaji i ideje u ozračju vremena u kojemu je živio. (2008: 232)

Ivan Markešić, *Ljubav i smrt u pjesmama A. B. Šimića – promatrane sa stajališta egzistencijalističke i sociologije svakodnevnog života:*

(...) Šimić svoje pjesme nije stvarao izvan povijesnih, društvenih, političkih, kulturnih, ali ni zavičajnih ni životnih prilika ni zbivanja u kojima se trenutačno nalazio, niti izvan egzistencije koju je imao, kao ni izvan svakodnevnog života u kojem je pronalazio trenutke sreće, ali i teške trenutke ostavljenosti, nerazumijevanja, napuštenosti, suočen s nevjerom voljene osobe, te s ljubomorom i mržnjom prema onima kojima je u pogledu prepoznao pohotnu žudnju. Nalazio se u neprestanom raskoraku između učmale i za promjene nespremne sredine (počevši od širokobriješke gimnazije, pa sve do zagrebačke kulturne scene i vlastitog htijenja za promjenama, što ga je potkrjepljivao europskim uzorima. (2008: 252)

Mira Menac-Mihalić, *Frazeologija u A. B. Šimića:*

Da bismo došli do zaključka o položaju frazeologije u Šimićevim djelima, ekscerpirani su frazemi iz njegovih pjesama i kritika. Popis potvrđenih frazema pokazuje da A. B. Šimić nije bio sklon ustaljenim svezama riječi, naročito ne u poeziji. Frazemi su uglavnom potvrđeni u njegovoj prozi, ali opet vrlo ograničeno, u poeziji samo iznimno. Potvrđeni frazemi najčešće su frazemi u širem smislu riječi, tj. oni u kojima nije došlo do potpune desemantizacije sastavnica. Popis potvrđenih sveza koje su plod njegove stvaralačke inovacije puno je veći. Takve su sveze uglavnom potvrđene u njegovoj poeziji, originalne su i nisu ustaljene pa ih ne možemo smatrati frazemima. (2008: 255)

Antun Lučić, *Uviri u dubine osjetilnoga smisla*:

Književničko, pokretačko i uredničko obilježavaju stvaralačku radionicu i eruptivni njegov život. On je svojevrsni antisinoptik, sklon sebe nadrasti, biti širi od sebe. Njegov stih, težak od ćutanja, ulazi u dubinske zagrljaje smisla pa je poezija splet okolnosti u kojoj se susteže, sublimira život u nekoliko redaka. Hod takva pjeva začeo je i potrajao od zavičajnih i impresionističkih sagledavanja preko ekspresionističke zauzetosti do imanentne i hermetične začudnosti nad samim sobom i stvarnošću koja jest i nadalje biva. (2008: 274)

Jadranka Brnčić, *Šimićeva zvijezda:*

Referent 'zvijezda' zauzima središnje mjesto u Šimićevim poetskim tekstovima – on je 'arhi-referent' koji koordinira sve temeljne poetske izraze te čini da među njima cirkulira smisao istodobno im izmičući. Zvijezda tvori specifičnu os poetskoga Šimićeva korpusa nadodajući se na zajednička obilježja poetskog diskursa subverzijom. Dotaknuta 'zvijezdom', poetska riječ doživljava stanovitu mutaciju smisla: zvijezda kao referent poetskoga teksta biva posredovana konstelacijom stvarnosti o kojima tekst govori, konstelacijom čiji je zvijezda krajnji referent. Stoga bi se, umjesto o konfiguraciji i figuraciji smisla, moglo govoriti o njegovoj transfiguraciji. (2008: 298)

István Lukács, *Siromašni pjesnici o siromasima (Attila József i A. B. Šimić)*:

Pjesme o siromasima A. B. Šimića naizgled otvaraju novo poglavlje u njegovu pjesničkom razvoju, ali nakon sučeljavanja s mogućnostima, preprekama i granicama poetskog preokreta, pjesnik se ne može odcijepiti od vlastitog, originalnog i omiljenog pjesničkog instrumentarija. U genezi pjesama o siromasima ne moramo tražiti isključivo vanjske inspiracije (primjerice, estetika i poetika ekspresionizma) – 'pad u stvarnost', vlastiti doživljaj i bijeda bili su odlučujući u stvaranju tih stihova, kao i kod mađarskog pjesnika Attile Józsefa, točno u isto vrijeme – neovisno jedan od drugoga. (2008: 306)

Zilhad Ključanin, *I njihove oči velike i nijeme rastu pored stvari:*

Odavno me *prati* stih A. B. Šimića 'I njihove oči velike i nijeme rastu pored stvari'. Stih se nalazi u njegovoj čuvenoj, programatskoj pjesmi 'Pjesnici'. I to svi znamo, od školaraca do univerzitetskih profesora. (...) Šimić ne kaže da se pjesnici čude svijetu – upravo suprotno, oni su sâmo čuđenje. Jer, nastavlja pjesnik, 'oni idu zemljom' i, još više, 'njihove oči velike i nijeme rastu pored stvari'. Oči pjesnika, dakle, 'velike i nijeme rastu pored stvari'. I to je šok. Poetički i semiotički. Šimić iz prvog stiha, skoro romantičarske, *uskače* u drugi stih, posve postmodernističke vizure! Gdje je tu modernizam, gdje njegov *možda najpametniji (najrefleksivniji) derivat* ekspresionizma? Hajde da se nad tim malo zamislimo. (2008: 325)

Vjera Lopina i Damir Boras, *Čestotni rječnik Šimićeva pjesništva*:

U ovome smo radu pokazali kako smo na temelju računalnog korpusa Šimićevoga pjesništva i izrađenog čestotnog rječnika usporedivši ga sa standardnim referentnim korpusima odnosno čestotnicama hrvatskoga jezika dobili popis ključnih riječi u pjesmama Antuna Branka Šimića. Isto tako vjerujemo da će rezultati do kojih smo došli biti i zanimljivi i korisni znanstvenicima i književnim kritičari-

ma koji proučavaju jezične i stilske osobine Šimićevih djela, te da će se prikazane metode moći primijeniti i na djela drugih pisaca pri čemu će posebno zanimljivo biti međusobno uspoređivati tako dobivene podatke za različite pjesnike i pisce. (2008: 342)

Jadranka Nemeth-Jajić, *Antun Branko Šimić – poticaj učeničkom pisanju*:

Naslov ovoga rada možda će mnoge podsjetiti na pisanje školskih zadaća za teme kojih su nastavnici birali, a biraju i danas, stihove Šimićevih pjesama. *Čovječe pazi da ne ideš malen ispod zvijezda*, početni stihovi *Opomene*, zasigurno su vrlo česta tema školskih zadaća esejskoga tipa, to jest bili su ili bivaju povodom za učenička razmišljanja potaknuta tim stihovima. U ovome radu nismo se međutim bavili mogućnostima takvih poticaja jer su oni dovoljno poznati i mnogo su puta iskorišteni u nastavi. Pozabavili smo se mogućnostima primjene nekih novijih metodičkih postupaka koji mogu potaknuti učeničko pisanje u svezi sa stvaralaštvom Antuna Branka Šimića, te ujedno pridonijeti zanimljivosti nastave i približiti toga klasika hrvatske književnosti novim naraštajima učenika. (2008: 345)

Krešimir Bagić, *„Drama svijeta" kao "drama jezika":*

Osobno zbirku 'Preobraženja' smatram najvažnijom zbirkom hrvatskoga pjesništva u 20. stoljeću. Njezina važnost izvire iz njezine posvemašnje novine u kontekstu poezije koja se tada u nas pisala. Šimić je svoje pjesničko iskustvo posredovao novim jezikom, novim tipom stila, začudnim formalnim i grafičkim likom teksta. Mnogo je govoreno o jednostavnosti Šimićeva jezika i njegovim potencijalnim uporištima u svakodnevnome govoru i jeziku hrvatske usmene i literarne tradicije. Doista, Šimić je jezik pjesme oslobodio uobičajene retorike (konvencionalnih metafora, stalnih epiteta, izlizanih pjesničkih slika); zauzvrat, pjevao je o bakterijama, gradskom tramvaju, geometrijskim likovima, tijelo uspoređivao sa strojem, a smrt s kvarom stroja. Bio je uvjeren da prije pjesme ne postoje nikakvi iskazni obrasci i obvezne riječi koji bi bili prikladni za svaku temu i svaku emociju. Trudio se da 'vlastitu dramu, dramu svijeta, ovjeri u drami jezika. (2008: 369)

Venko Andonovski, *Tijelo kod Šimića: nostalgična metonimija o apsolutu*:

Znalci predosjećaju još od naslova: pokušat ću pročitati Šimića u jednom kamijevskom ključu, bez obzira koliko to zvuči neobično, naročito uzme li se u obzir da Šimić umire sedamdeset godina prije pojave *Mita o Sizifu* i romana *Stranac* (1942), djela kojim je Albert Camus stekao svjetsku slavu. Na takav pothvat navodi me zajedničko kritičko mjesto kod svih onih koji su se zanimali poezijom ovoga izuzetnog pjesnika: definicija nekakve 'paučinaste' nostalgije. O toj nostalgiji, koju su mnogi pokušavali (pa i sam Šimić), barem u ranoj svojoj fazi, povezati s ek-

spresionizmom, govorit ću s filozofijsko-teorijskim ključevima onoga što dolazi u svjetskoj književnosti poslije Šimića, a to je filozofija apsurda. (2008: 375)

Bernardina Petrović i Tonka Marčić, *Prevođenje u vidokrugu Antuna Branka Šimića:*

Zamjetne su i njegove žučljive ali često opravdane primjedbe upućene pojedinim prevoditeljima. Tim je kritikama zapravo promišljao ono čemu teži svaki ozbiljan prevoditelj – da je prijevod kvalitetan samo ako se ne primjećuje da je prijevod. (...) Iz navedenoga se dade zaključiti da je Antun Branko Šimić bio neobično kritičan prema prevoditeljskim postupcima, da se zalagao za profesionalnost i stručnost, da je zagovarao vrsnoću ekvivalenata i da se u vlastitim prijevodima nastojao držati tih jamačno strogih načela. (2008: 400)

Slaven Jurić, *Šimićev simultanizam u teoriji i praksi:*

Pjesnik koji se razvijao brzo, pokatkad i u naglim skokovima lako se opraštao sa svojim prošlim fazama. To možemo promatrati kao trajno obilježje njegova moderniteta. U pjesmama uvrštenima u Preobraženja, a i u onima nakon objavljivanja zbirke simultanističke se projekcije uglavnom gube, a na njihovo mjesto dolaze iznova kompozicijski postupci koji naginju narativizaciji, kauzalnom slijedu i smisaonoj zaokruženosti. Drugim riječima, njegovi zreli tekstovi znatno manje provociraju uobičajene predodžbe o lirici u odnosu na one iz anarhične faze. (2008: 417)

Ružica Filipović, *Antun Branko Šimić i Vasilj Kandinski, o duhovnom u umjetnosti*:

Od V. Kandinskog i ekspresionističkog pokreta (A. B. Šimić) prihvaća stvaralačku pobunu i metafizički sadržaj. Umjetničku pobunu shvaća kao sastavni dio traženja apsolutne istine koju je, pod direktnim utjecajem Kandinskog, označavao kao Boga i božansku dušu: „krajnja čestica svake stvari (je) zvuk koji skriva i samoga Boga." Iako ga je u prvom dodiru sa *Sturmom* privukao religiozno-mistički karakter njegove metafizike (izražava ga u programatskim tekstovima Vijavice), u tekstovima objavljenim u *Jurišu* nastoji oko 'razotkrivanja' domaće kulturne sredine i položaja umjetnika u njoj. (2008: 429)

Krystyna Pieniążek-Marković, *Krajolici, putovi, mjesta, vrijeme – neki vidovi Šimićeve prostorne imaginacije u Preobraženjima:*

U svijetu *Preobraženja* pokret se održava i na zemlji, po plošnoj površini i po vertikali prema gore ili prema dolje. Vertikalnu liniju stvaraju npr. Plavi vodoskoci, bespomoćno obješene ruke i misli ili padanje u ponor. Pretpostavivši da kretnje

subjekta po zemlji crtaju jednu liniju, da njegov životni put označava neprestano koračanje prema naprijed, a vertikalne prema gore i prema dolje spojivši u jednu vertikalnu liniju, kao prostorna figura na kojoj se temelji predstavljeni svijet pojavljuje se križ. Ipak, pažljivi čitatelj zbirke odmah će primijetiti da se subjektovo kretanje ne odvija u jednom pravcu, da on ulazi i izlazi, korača prema nekome/nečemu i vraća se. Smjernice njegovih šetnji razilaze se prema raznolikim ciljevima i pravcima, a tragovi stopala prije su mreža negoli linija koja se izdvaja (određen put). (2008: 448)

Vlatka Pandžić Jakšić, *Antun Branko Šimić o bolesti i u bolesti*:

U svome kratkom životu i tjelesno se iscrpljivao u neravnopravnoj borbi s mnogima koji su smatrali da će im oduzeti željene položaje. Najteže mu je bilo u sukobima s osobama koje su predviđale da će preko političkih položaja stići do povijesne slave na području umjetnosti (osobito književnosti). Našao se A. B. Šimić tako u vrtlogu: s jedne strane komunističkih internacionalističkih ljevičara koji su željeli propisivati kako treba pisati, primjerice, socijalne pjesme, a s druge strane desničara koji su čak procjenjivali i odlučivali tko se može i smije moliti Bogu. Genijalni je pjesnik očito želio: biti neovisan, slobodan, pa i podrugivati se i jednima i drugima, što je bilo znakovito da mu životna sudbina neće biti dobra. Ljevičari i desničari bili su podjednako zainteresirani za uništenje njegova ugleda. Ubrzo nakon njegove smrti počela su nedobronamjerna prikazivanje njegove bolesti i smrti, što je vrlo začudno i nevjerojatno u svijetu gdje se drži do kulture. (2008: 452-453)

Tzvetomila Pauly, *Preobraženja vampira u pjesništvu A. B. Šimića*:

Metamorfoze lirskog Ja u *Preobraženjima* završavaju iščeznućem njegovog glasa i reflektiranjem iz pozicije izvan-subjektnog Božjeg oka. Ranija pobuna tijela i ekspresija osjećaja konačno su onijemile i vraćene pod 'blagu svjetlost zvijezda' (*Opomena*). Po Šimićevu kasnijem 'impersonalnom nebu' čuje se već *'sporo i bez šuma* koracanje zvijezda' (*Hercegovina II*). Nema ni traga glasnom 'podsmijehu' crvenih zvijezda iz ranije pjesme *Zavedena* u kasnijoj *Rastanak sa sobom*, gdje kolektivni 'mi'-subjekt promatra gluho 'zapadanje zadnjih zvijezda u dubine noći. (2008: 488)

Ivan Majić, *Simbol ,žene' u pjesništvu Antuna Branka Šimića*:

Žena kao simbol nepresušne ljubavi, žrtve i predanja, žena-majka, obično prisutna u šimićevski intimističkoj lirskoj atmosferi s metonimijskim odnosom prema uzvišenom katoličkom idealu Marije koji je ponekad implicitno natuknut, a ponekad jasno ekspliciran, predstavlja prvi tip značenjskih potencijala simbola žene

u Šimićevom pjesništvu. Drugi tip se odnosi ne više na uzvišeno, nedosegljivo, idealno poimanje žene *in absentia*, već na blisko, erotsko, intrigantno, nestalno, dijaloško poimanje žene *in praesentia* koje kao da aktivno sudjeluje u kreiranju pjesničkog univerzuma lirskog subjekta. Treći se, pak, tip značenja odnosi na tjelesni aspekt žene koja svojom pojavnošću destabilizira lirski subjekt ili ga navodi na preispitivanje vlastite pozicije unutar lirskog univerzuma. Žena u toj funkciji predstavlja prijetnju lirskom subjektu, ali istovremeno je privlačna, odnosno, ona je nasuprot ženi prvog tipa, utjelovljenje ekspresivnosti unutarnjih stanja lirskog subjekta te se za taj tip žene nikada ne može pouzdano reći radi li se o projekciji, ekspresiji lirskog subjekta ili ne, odnosno fiktivna ili stvarna. (2008: 499)

Ante Stamać, *Ti i ne slutiš...*

Onda i sada, jedino važna i neuprljana ostaje Šimićeva riječ... Nad svim tim mutnim svijetom Antuna Branka Šimića, nad ljudskim nesrećama, nad njegovom vlastitom bolešću i nad procesom uminuća, nad ljubavlju koja se očituje samo izvanjski, nad mnoštvom ljudi koji idu iz nesreće u nesreću, pa i nad sjenovitom mišlju o nespoznatljivu Bogu, nad svime time nadvija se neka svijetla zvijezda, riječ koja se u Šimića stalno vraća, riječ koja je rekurentna, stalno navratna; riječ koja je ključna u metafizičkom, ne u pukom filološkom smislu. U Šimićevim pjesmama zvuči posebnom ljepotom. I nema je nigdje drugdje."[99]

I nema je nigdje drugdje!!

* * *

Drinovci, 5. i 6. rujna 2008. – Slike...

Predjesenski vrući hercegovački dani. Osamdeset i osma je godina od *Preobraženja,* osamdeset i treća od smrti Antuna Branka Šimića. Soba i terasa rodne mu kuće prepuna znanstvenika i književnika, prijatelja i poštovatelja okupljenih na Međunarodnom znanstvenom skupu o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću.

Dug trenutak tišine... hercegovačka brda - do neba... ispred – ponor... Čovječe pazi... vijavica pomiješanih osjećaja... slike oživljene filmskom brzinom – Zimska pjesma... *Preobraženja*... majka... otac... *da slučajno nije komunist*! ... Sarajevo... Zagreb... *Vijavica* ... *Juriš*... pa tko je taj mali da nama onako! ... Široki Brijeg... Drinovci presudili... otac... vlak u snježnom nanosu... majka i Majka ... Mostar... ma kakva matura! ... sretnih li Vinkovaca, moj Bože!... otac... Vijarina!... Zagreb... Književnik... što si taj mali umišlja!... bolest...

[99] Vlado Pandžić, *Borba za rukopise Antuna Branka Šimića*, 2008.

smrt... Stanislav... gdje su rukopisi?!... majka: ... *otišo mlad, ko rosa*!... oči s naslovnice *Pjesama*... 1945... je li mu mjesto u čitankama?!... ubili sestru Anđelu... sestra Mila... otac... *dobra duša, ali na svoju*! ... Majka i majka... Jerko... sinovac Vlado... suverena Republika Hrvatska! ... Jerica... Gospode! Tebi! Hosana!... kijevski susreti... Šimićevi susreti... Međunarodni znanstveni skup o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću... ... sinovac Vlado... prof. dr. sc. Vlado Pandžić... Vlatka Pandžić Jakšić... Mila Pandžić... Neka se vidi 'preobraženo' lice pjesnikovo!

Literatura

Bušić, Mario. 2008. *Međunarodni znanstveni skup o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću u prigodi 110. obljetnice njegova života (riječ: uvodna, pozdravna, srdačna)*. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa o hrvatskom pjesniku Antunu Branku Šimiću. Ur. Vlado Pandžić. Matica hrvatska Grude. Drinovci, 5. i 6. rujna 2008.

Pandžić, Mila. 2013. *Antun Branko Šimič o dječjoj književnosti*. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Zlatni danci 14 – Suvremena dječja književnost. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh.

Pandžić, Vlado. 2001. *Profesori i učenici, hrvatski pisci, članci i rasprave*. Birotisak. Zagreb.

Pandžić, Vlado. 2004. *Prilozi za hrvatsku povijest recepcije književnosti*. Profil. Zagreb.

Pandžić, Vlado. 2005. *Rodbinski prilozi za životopis Antuna Branka Šimića*. Zbornik radova i pjesama 4. kijevski književni susreti. Ur. Stipan Matoš, Miroslav Mićanović, Vlado Pandžić. Općina Kijevo i Pučko otvoreno učilište INVUCTUS Zagreb.

Pandžić, Vlado. 2005. *Kronološki pregled života i književnog rada Antuna Branka Šimića*. Zbornik radova i pjesama 4. kijevski književni susreti. Ur. Stipan Matoš, Miroslav Mićanović, Vlado Pandžić. Općina Kijevo i Pučko otvoreno učilište INVICTUS. Zagreb.

Pandžić, Vlado. 2008. *Borba za rukopise Antuna Branka Šimića*. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa o hrvatskom pjesniku Antunu Branku Šimić. Ur. Vlado Pandžić. Matica hrvatska Grude.

Pandžić Jakšić, Vlatka. 2008. *Antun Branko Šimić o bolesti i u bolesti*. Zbornik s Međunarodnoga znanstvenog skupa o hrvatskom pjesniku Antunu Branku Šimiću. Ur. Vlado Pandžić. Matica hrvatska Grude.

Šimunović, Pero. 2008. *Fragmenti o Stanislavu i Antunu Branku Šimiću*. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa o hrvatskom pjesniku Antunu Branku Šimiću. Ur. Vlado Pandžić. Matica hrvatska Grude.

KRITIČAR I TEORETIČAR DJEČJE KNJIŽEVNOSTI STJEPAN HRANJEC

Stjepan Hranjec, sveučilišni profesor, najznačajniji je suvremeni književni kritičar i teoretičar dječje književnosti. U dugogodišnjem istraživanju, od 1977. (*Međimursko narodno stvaralaštvo*) do 2009. (*Ogledi o dječjoj književnosti*), istraživao je povijest, produkciju i teoriju i recepciju dječje književnosti. A kao sveučilišni profesor i nositelj brojnih kolegija iz dječje književnosti, uočio je nedostatak literature neophodne studentima i nastavnicima praktičarima, pa se i u tome smjeru zauzimao.

Književnokritička znanost hrvatske dječje književnosti nastajala je u 19., a uzlet i afirmaciju doživjela u 20. stoljeću. Kontinuitet kritičke produkcije može se pratiti od časopisnih do monografskih izdanja na razini skripata, prikaza, pregleda, priručnika, antologija, zbornika, čitanaka, stručnih i znanstvenih članaka i knjiga. Književnokritička razdoblja kronološki se mogu ustustaviti prema važnim izdanjima i dominantnim kritičarima: 1. Početno doba od Ivana Filipovića do Milana Crnkovića 2. Doba Milana Crnkovića, Ive Zalara, Jože Skoka – uzlet i cvjetanje 3. Doba Stjepana Hranjeca i Dubravke Težak 4. Nastavljači.

Središnji dio članka bavi se udjelom Stjepana Hranjeca u kritici hrvatske dječje književnosti. Uvidom u književnokritičku produkciju razvidno je da je dr. Stjepan Hranjec unaprijedio kritiku hrvatske dječje književnosti i da su mu četiri monografije jedinstvene: *Smijeh hrvatske dječje književnosti* (2000), *Kršćanska izvorišta dječje književnosti* (2003), *Dječji hrvatski klasici* (2004), *Pregled hrvatske dječje književnosti* (2006),

1. Početno doba od Ivana Filipovića do Milana Crnkovića

Početno doba kritike hrvatske dječje književnosti otvara Ivan Filipović studijom *Pravac naše književnosti* (1858), a zatvara, odnosno otvara novo doba Milan Crnković priručnikom *Dječja književnost. Priručnik za studente pedagoških akademija i nastavnike* (1967)., kojemu su prethodila skripta *Dječja književnost* (1963).

U rasponu od preko stotinu godina članke pišu Stjepan Širola, Vladoje Dukat, Marija Jambrečak, Rudolfo Franjin Magjer, Camilla Lucerna, Ljudevit Krajačić, Ivo Kozarčanin, Rikard Simeon, Zdenka Marković, Ljubomir Maraković, Zdenka Smrekar, Josipa Glembay, Marija Jurić Zagorka, Ivo Balentović i drugi. U tome je razdoblju značajan članak Antuna Gustava Matoša o *Čudnovatim zgodama šegrta*

Hlapića (1913) i članci Antuna Branka Šimića o *Pričama iz davnine* (1917) i *Sanda Lagerlöf : Legende* (1916). (Mila Pandžić 2013: 7-22)

Časopisni članci prevladavat će do pojave Milana Crnkovića, Ive Zalara i Jože Skoka koji uzlet i cvjetanje kritike o dječjoj književnosti obilježavaju skriptama, pregledima, antologijama, čitankama, biografijama, interpretacijama i metodičkim interpretacijama.

2. Doba Milana Crnkovića, Ive Zalara, Jože Skoka - doba uzleta i cvjetanja

Prethodno je doba postavilo temelje za uzlet i cvjetanje i književnosti i kritike. Važnu ulogu u tome su imali i dječji časopisi, nagrade za književna djela, stručni i znanstveni skupovi,[100] ali i visokoškolske ustanove. Važno je istaknuti da se kolegiji iz područja dječje književnosti, osim na učiteljskim, danas izvode i na filozofskim fakultetima te doktorskim studijima. Iz toga područja studenti pišu završne, diplomske i doktorske radove. Sve je to doprinijelo stručnom i znanstvenom prosuđivanju i popularizaciji dječje književnosti i kritike.

Potpunu afirmaciju književna je kritika doživjela u doba Milana Crnkovića, Ive Zalara i Jože Skoka. Pored njih značajne monografije pišu Muris Idrizović, Dalibor Cvitan, Dubravka Težak, Stjepan Hranjec.

Milan Crnković je u mnogočemu prvi: prvi je znameniti predavač kolegija dječje književnosti na visokoškolskoj ustanovi, prvi je sustavno i kontinuirano istraživao i pisao o hrvatskoj dječjoj književnosti: o povijesti, teoriji, vrstama, žanrovima, kriterijima vrednovanja, literaturi za studente pedagoških akademija i nastavnike.

Skripta *Dječja književnost* (1963) prethode priručniku za studente pedagoških akademija i nastavnike *Dječja književnost* (1967). Obilježio je sto godina dječje književnosti člankom *Sto (i nešto) godina hrvatske dječje književnosti* (1972).

[100] Nagrada „Grigor Vitez" za dječju knjigu i ilustraciju (1967), „Ivana Brlić-Mažuranić" za tekst i ilustraciju (1971), „Mato Lovrak" za najbolji roman (1993), nagrada „Anto Gardaš" za najbolji dječji roman ili zbirku pripovijedaka (2006). Stručni i znanstveni skupovi: „Lovrakovi dani kulture", Osnovna škola „Mato Lovrak" Veliki Grđevac (od 1988), „Stručni skup o knjizi za djecu i mladež, knjižničarstvu i poticanju čitanja", Knjižnice grada Zagreba (od 1996), Međunarodni znanstveni skup o dječjoj književnosti „Zlatni danci", Filozofski fakultet Osijek (od 1997), „Dječja književnost u odgoju i obrazovanju", Visoka učiteljska škola Čakovec. Nakon održanih skupova redovito su izlazili zbornici radova koji su stvarali bogatu literaturu o dječjoj književnosti i kritici.

Monografija *Hrvatska dječja književnost do kraja XIX. stoljeća* (1978) doživjela je nekoliko izdanja. Slijedi antologija dječjih priča s interpretacijama *Sto lica priče* (1987). Posmrtno izlazi *Povijesti hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955. godine* (2002), u suautorstvu s Dubravkom Težak.

Ivo Zalar od 1978. do 1991. napisao je nekoliko značajnih djela: prvu klasifikaciju i periodizaciju dječjeg romana *Dječji roman u hrvatskoj književnosti* (1978), antologiju dječje poezije *Čarobni govor djetinjstva* (1984) i *Antologiju hrvatske dječje poezije* (1994), studiju *Hrvatski dječji pisci* (I, II, III) u *Pet stoljeća hrvatske književnosti* (1991). S timom suradnika napisao je niz čitanaka i priručnika za nastavnike i studente. Utemeljitelj je *Lovrakovih dana kulture* (1988).

Joža Skok nazvan je antologičarem dječje književnosti. Od 1985. do 1994. napisao je deset antologija dječjeg igrokaza, pjesništva, priča, romana:

Od riječi do igre, *izbor dramskih i lutkarskih tekstova* (1985), *Začarani pijetao*, *antologija hrvatske narodne i umjetničke* (dječje) priče (1989), *Sunčeva livada, antologijska čitanka dječjeg pjesništva* (1990), *Lijet Ikara*, *antologija hrvatskog dječjeg pjesništva* (1990), *Harlekin i Krasuljica*, *antologija hrvatskog dječjeg igrokaza* (1990), *Obasjani svjetionik*, *antologija hrvatske proze o djetinjstvu* (1990), *Prozori djetinjstva I.* i *Prozori djetinjstva II.*, *antologija hrvatskog dječjeg romana* (1991), *Čudesan grad*, *antologija hrvatske usmene poezije i proze za djecu* (1991), *Razigrane riječi*, *zbornik igrokaza* (1994). „Joža Skok je sa svojih deset knjiga poprilično proširio okvire i ukazao na genezu hrvatske dječje književnosti“, ocijenio je Stjepan Hranjec. (2003: 171)

Zaključnu ocjenu o doprinosu dječjoj književnosti Milana Crnkovića, Ive Zalara i Jože Skoka prepuštamo S. Hranjecu:

> Bez obzira na različite pristupe, zajednička im je činjenica – izuzme li se žanrovska podjela – da se pojedina razdoblja omeđuju i formiraju s obzirom na dominantnog predstavnika i njegovo djelo, onog dakle koji je bio stilski i tematski inovator i koji je književno najsnažnije reprezentirao razdoblje u kojem je djelovao; ukratko onaj koji je ponudio nov stilski izbor u drukčijim društvenim uvjetima. (Hranjec 2009: 17)

3. Doba Stjepana Hranjeca i Dubravke Težak

Stjepan Hranjec, sveučilišni profesor, najznačajniji je suvremeni književni kritičar i teoretičar dječje književnosti. U dugogodišnjem radu, od 1977. (od prve monografije *Međimursko narodno stvaralaštvo*) do danas, brojnim je stručnim i

znanstvenim radovima predstavljao nova književna djela, istraživao povijest, produkciju i teoriju dječje književnosti s namjerom ususta vljivanja njezine poetike i „dostojanstva u nacionalnoj i svjetskoj umjetnosti riječi." A kao sveučilišni profesor i nositelj kolegija iz dječje književnosti, dobro je uvidio nedostatak literature neophodne studentima i nastavnicima praktičarima, pa je i na tome polju djelovao.

Od 1977. do 2009. napisao je 14 znanstvenih knjiga koje se s obzirom na tematsku usmjerenost mogu podijeliti na dva dijela. U prvom dijelu, od 1977. do 1995., tematizira narodno stvaralaštvo Međimurja, kajkavsku dječju književnost i književno djelo Jože Horvata. U ovome razdoblju piše i dvije monografije koje najavljuju Hranjecovo sustavno i kontinuirano bavljenje dječjom književnošću: *Književno djelo Jože Horvata* (1989) i *Hrvatska kajkavska dječja književnost* (1995).

U drugom razdoblju, od 1998. do 2009., izdaje šest monografija: *Hrvatski dječji roman* (1998), *Smijeh hrvatske dječje književnosti* (2000), *Kršćanska izvorišta dječje književnosti* (2003), *Dječji hrvatski klasici* (2004), *Pregled hrvatske dječje književnosti* (2006) i *Ogledi o dječjoj književnosti* (2009), koje predstavljamo kronološki.

Književnokritički rad u ovome razdoblju začinje Dubravka Težak, sveučilišna profesorica, književna kritičarka, povjesničarka i metodičarka. D. Težak je (od 1990. do 2008.) napisala dvanaest monografija, pet u suautorstvu, među kojima dva pregleda i dvije antologije imaju mjesto prvenstva: prva interdisciplinarna znanstvena knjiga o dječjem romanu i filmu *Dječji junak u romanu i filmu* (1990) i dvije antologije, *Bajke. Antologija* (2001) i *Basne Antologija* (2001). *Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955. godine* (2002) izdaje u suautorstvu s Milanom Crnkovićem, već je proglašena kapitalnim djelom.

Stjepan Hranjec: Hrvatski dječji roman, 1998.

Autor prvog monografskog pregleda dječjeg romana je Ivo Zalar, *Dječji roman u hrvatskoj književnosti* (1978). Slijede dvije antologije Jože Skoka *Pozori djetinjstva I* (1991) i *Prozori djetinjstva II* (1991) i interpretacija *Dječji junak u romanu i filmu* (1990) Dubravke Težak.

U klasifikaciji romana Ivo Zalar primjenjuje kronološki pristup, a Jože Skok strukturno-tematsku tipologiju. Obje podjele Stjepan Hranjec smatra dobrim jer ususta vljuju dječji roman, ali imaju i nekih nedostataka:

> Ako je hrvatski dječji roman začet tek početkom ovoga stoljeća (Brlić-Mažuranić, Truhelka), što ga čini razmjerno mlađom književnom pojavom, otežana je mogućnost s gledišta književne povijesti. Strukturno-tematski Skokov pristup pak želi pomiriti i književno i povijesno pa se neki autor javlja u nekoliko vrsta (Lovrak, Kušan... (Hranjec 1998: 12)

Dvadeset godina nakon prvog pregleda Ive Zalara, potrebu novog pogleda u dječji roman S. Hranjec objašnjava analogijom:

> ...svaki je roman otvorena književna činjenica – za teme, za modele i stilska razdoblja pa i druge žanrove – tako ni preglednik toga romana ne može biti drukčiji. On tek, tom svojom nakanom da usustavi razvojni tijek hrvatskog dječjeg romana nutka na nove izazove, nove zamišljaje. (Hranjec 1998: 303)

Hrvatski dječji roman (1998) S. Hranjec dijeli na četiri dijela: Početci hrvatskog dječjeg romana, Realistički dječji roman: Lovrak i suvremenici, Zrelo doba i Suvremeno tematsko i vrstovno bogatstvo. U uvodnom teorijskom dijelu polazi od definicije romana. Na relevantnim primjerima strane i hrvatske književnosti i kritike analizira osobine romana i ističe posebnosti dječjeg romana. Posebice se S. Hranjec osvrće na stavove I. Zalara i J. Skoka.

Stoljeće hrvatskog dječjeg romana S. Hranjec dijeli na dvije epohe: od konca 19. do druge polovine 20. stoljeća i do osamdesetih godina. Početke hrvatskog dječjeg romana, smatra autor, označili su socijalni roman *Tugomila* (1894) i autobiografska proza *Zlatni danci* (1918) Jagode Truhelke, ali „prvo svjesno ostvarenje dječjeg romana" (Hranjec 1998: 34) jesu *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* (1913) Ivane Brlić-Mažuranić. Epohu realističkog romana predvode *Djeca Velikog Sela* (1933) i *Družba Pere Kvržice* (1933) Mate Lovraka.

Nakon Truhelkinog „realizma, poetskog detaljizma i autobiografičnosti, nakon klasične jednostavnosti Ivane Brlić-Mažuranić, izrasle na usmenoknjiževnoj podlozi i konačno, Lovrakovih seoskih družinama i njihovih vođa" (Hranjec 1998: 69) dolazi do zaokreta spram ove tradicije. Doba koje slijedi S. Hranjec smatra zrelim dobom hrvatskog dječjeg romana, a otvara ga *Uzbuna na Zelenom vrhu* (1956) Ivana Kušana. Taj roman naziva kamenom međašem „ne samo u dokidanju starog, nego i u afirmiranju nove dječje književne estetike u hrvatskoj romanesknoj tradiciji" (Hranjec 1998: 69).

Prva tri poglavlja *Hrvatskog dječjeg romana* ustavljena su kronološki. U četvrtom poglavlju *Suvremeno tematsko i vrstovno bogatstvo* napušta se vremenska i uspostavlja tematska klasifikacija: povijesnog romana, ratnog, romana u trape-

ricama, socijalno-psihološkog, akcijskog, bajkovitog, kriminalističkog, animalističkog, znanstveno-fantastičnog, autobiografskog, ljubavnog, humorističkog i ludističkog. Hranjec zaključuje:

> Dječji hrvatski roman razmjerno je mlada književna činjenica. Pa ipak, u tom vremenskom kratkom razdoblju, od nepunih sto godina, taj je roman dostigao svoju respektabilnu zrelost i (razmjernu) autonomnost spram: svjetskog dječjeg romana (dječje književnosti), hrvatske književnosti i ukupne hrvatske dječje književnosti (s obzirom na međužanrovske odnose). (Hranjec 1998: 303)

Stjepan Hranjec: Smijeh hrvatske dječje književnosti, 2000.

Monografija o smijehu prva je u hrvatskoj književnosti, a prethodili su joj članci koje su od 1969.-2000. pisali Grigor Vitez, Jože Skok, Milan Crnković, Branimir Donat, Hrvojka Mihanović-Salopek, Duško Car. *Smijeh hrvatske dječje književnosti* Stjepan Hranjec počinje tvrdnjom:

> Najbolji, najzorniji, najsvježiji jezik u dječjoj književnosti bez dvojbe je onaj iz kojega zrači vedrina, smijeh; niz propitivanja đačke recepcije tu činjenicu stalno potvrđuje. Jer i dijete samo – to je smijeh, vedrina ljudska, nemir, traženje, otkrivanje smijehom. Odrastanje, sazrijevanje u radosti djetinjstva. (Hranjec 2000: 5)

Uvodna rasprava o motivu smijeha temelji se na Aristotelovoj izreci kako je smijeh gesta kojom se čovjek razlikuje od životinje. Smijeh je u književnosti interdisciplinarna tema kojom su se još bavili Freud, N. Hartmann, N. Frye, H. Bergson, V. J. Propp, V. Pavletić. Nakon rasprave Stjepan Hranjec zaključuje:

> Kojem se god pristupu priklonili, poveznica svima je da humor (komika, komično) oslobađa, katarzičan je, očovječuje, to jest jedan je od oblika socijalizacije, njime se u književnosti nastoji – kako misli Frye – čovjeka, čitatelja (gledatelja) integrirati u društvo. (Hranjec 2000: 11)

Navedeni zaključak u monografiji se propituje na jedanaest reprezentativnih pjesničkih i proznih uzoraka hrvatske dječje književnosti koja su motivom smijeha dokinuli dotadašnju gotovo obvezujuću poučnost dječje književnosti (2000: 99), Grigora Viteza, Stanislava Femenića, Branka Hribara, Ljudevita Bauera, Kazimira Klarića, Sanje Pilić, Paje Kanižaja, Luke Paljetka, Ivana Kušana, Hrvoja Hitreca i Ivana Baloga.

U navedenim djelima Hranjec istražuje sredstva i načine kojima književnici postižu smijeh i na koncu iznosi opća zapažanja:

> Suvremena dječja književnost nastoji prevrednovati klasična poetička načela humorom koji se pojavljuje kao gradbeni element žanra (vrste), hiperbolizacijom, poantnim humorom ili humorom prevarenog očekivanja kao izričaj smijeha, humorom usmene književnosti u dječjoj književnosti i nonsensnim humorom. (Hranjec 2000: 99-102)

Stjepan Hranjec: Kršćanska izvorišta dječje književnosti, 2003.

„Sudbina knjige, kao i čovjeka, hirovita je, a udesi Truhelkinih knjiga lijepo to oprimjeruju" (Težak 1998: 171). Tako je zapisao Stjepko Težak uspoređujući jezik Truhelkinih originala i skraćenih ili izmijenjenih dijelova njezinih knjiga „odobrenih" za tisak.

Hrvatska nabožna dječja književnost je književnost prekinutog kontinuiteta. Nastajala u 19. i prvoj polovini 20. st., zabranjena kao bezvrijedna 1945. do 1990. (Težak 1998: 29) Ipak, svoj je kontinuitet ova tematika na neki način nastavila u progonstvu gdje su je stvarali književnici, npr. Josip Cvrtia, čije je književno djelo našlo mjesto u Hranjecovu izboru.

Pred kraj ovoga razdoblja (nešto prije hrvatskog proljeća 1971.) neki su pretisci knjiga s nabožnom tematikom „odobreni" tek kada su priređivači izostavili „nedopuštene" dijelove, ili ih preinačili. S. Hranjec o tome piše:

> Književnost dakle – a tako, eto, i hrvatska i njeni pisci – nije vrednovana vlastitom književnom objavom, nego počesto izvanknjiževnim metrom, 'društvenim kontekstom', kako to običavamo reći. (2003: 54)

To tragično razdoblje književnosti s kršćanskim ishodištima traje sve do devedesetih godina nakon čega, u oslobođenoj umjetnosti riječi, upravo bujaju djela kršćanske tematike, prozna, pjesnička, igrokazna, slikovnička, koja kao da odjednom žele reći sve ono zabranjeno.

Usporedno s nabožnom tematikom 90-tih se godina javlja i monografska kritika: Davor Uskoković piše prvu *Antologiju hrvatskih klasika* i slabo poznatih katoličkih književnika, izabrane hrvatske religiozne priče za djecu (1993); Gru-

pa autora piše *Biblijske priče i legende* (1993);[101] Blanka Pašagić zbirku pjesama i priča o anđelu čuvaru iz predratnih hrvatskih dječjih časopisa od 1864. do 1945. *Moj anđeo čuvar* (1997); Božidar Petrač zbirku *Božićne priče* (2001), a Stjepan Hranjec izdaje *Kršćanska izvorišta dječje književnosti* (2003), prvi cjeloviti povijesno-teorijsko-kritički pregled koji „nakon i pored prešućivanja kani afirmirati upravo to izvorište u dječjoj (hrvatskoj) književnosti koje je početak svake riječi". (Hranjec 2003: 7)

Osnovni je cilj monografije predstaviti hrvatsku književnost u kontekstu strane nabožne književnosti. Monografija nije podijeljena na poglavlja, nego se književna djela nižu prema dvama načelima: u kojima se izrijekom spominje biblijsko izvorište i u kojima je prepoznatljiva kršćanska motivacija.

Niz kršćanskih pisaca otvaraju strani klasici: Hans Christian Andersen, Braća Grimm, Selma Lagerlöf i Božena Němcova. Hrvatsku književnost predstavljaju mnogi poznati i manje poznati književnici od Augusta Harambašića do danas: August Harambašić, Ivan Devčić, Jagoda Truhelka, Ivana Brlić-Mažuranić, Vladimir Nazor, Štefa Jurkić, Josip Cvrtila, Sida Košutić, Ivan Ićan Ramljak, Šime Storić, Zvonimir Balog, Sonja Tomić, Božidar Prosenjak, Želimir Ciglar, Bernard Jan, Mira Šincek, Nevenka Videk, Stjepan Lice i Vera Zemunić.

Monografija je sastavljena od trideset i tri članka. Nakon uvoda slijede četiri članka o stranoj književnosti i dvadeset i jedan o hrvatskoj književnosti. Ostali članci tematiziraju nabožnu književnost 19. stoljeća, slikovnicu, igrokaz, dječje listove i usmenu književnost. Zanimljiva su dva članka o antologičarevim dvojbama pri sastavljanju antologije.

Predmetom kritičareve prosudbe sve su književne vrste pisane književnost, a dijelom i usmene. Vrijednosni sud S. Hranjec donosi analizom i interpretacijom strukture, fabule, likova, teme, jezika, stila i recepcije. Interpretacije književnih tekstova nisu nametnute, nego izviru iz samoga djela, pa je svaka interpretacija i samosvojna cjelina.

Kršćanska izvorišta dječje književnosti recenzenti su ocijenili ovako:

> **Dubravka Težak**: Autor vodi računa ne samo o estetskim vrednotama tekstova, nego i o mogućnostima dječje recepcije te i s tog aspekta promišlja o djelima kršćanske motivacije. Iako djela o kojima piše bira prema zastupljenosti kršćanskih

[101] Stjepan Hranjec (2003: 176) navodi i autore: Domagoja Grečla i Ivana Goluba.

motiva, Hranjec obraća pozornost i na strukturu djela, jezično-stilske[102] odrednice, analizu likova te izriče svoje kritičke stavove u kojima se slaže ili ne s dosad izrečenim kritikama... (Hranjec 2003: 205)

Zvjezdan Linić: Vjerujem da je ovo jedinstven prikaz kršćanskih izvorišta u dječjoj književnosti. Naći ćemo u njemu svestrani pregled brojnih poznatih i manje poznatih imena pisaca koji su se okušali na polju književnosti namijenjenoj djeci. Sam je pothvat vrlo smion budući da je područje rada vrlo veliko. Ipak, ovo će obogatiti poglede svima onima koji se intenzivno bave vjerskim odgojem hrvatske djece. (Hranjec 2003: 205)

Karol Visinko: Valja reći da je ovaj priručnik Stjepana Hranjeca o kršćanskim izvorištima u dječjoj književnosti poticajno djelo za nova istraživanja hrvatskih, europskih i svjetskih djela namijenjenih djeci i mladeži, jer se otvara potreba za cjelovitijim pregledom udionosti kršćanske misli i poetike u umjetnosti riječi za mlade i najmlađe recipijente. Taj će priručnik biti više od literature u području teorije i povijesti hrvatske dječje književnosti te u području metodičkog književnojezičnog obrazovanja budućih odgojitelja, učitelja, profesora. (Hranjec 2003: 205)

Ana Pintarić: Usporedbe Biblije i književnih djela nisu nametnute, nego izviru iz samoga djela, pa te svaka interpretacija samosvojna. Iako je čitateljima i do sada bilo jasno da dječja književnost ima ishodišta u kršćanskoj istini i da je njome ispreplетena i prepletena, ovom je knjigom Stjepan Hranjec ustanovio i učvrstio takvu spoznaju i obogatio hrvatsku književnu kritiku o dječjoj književnosti. (Hranjec 2003: 205)

Stjepan Hranjec: Hrvatski dječji klasici, 2004.

O poetičkoj pripadnosti dječje književnosti nacionalnoj umjetnosti riječ, hrvatska je književna kritika do Stjepana Hranjeca već izrekla svoj pozitivan stav utemeljen na kontinuitetu produkcije, relativno dugoj povijesti, zastupljenosti proznih, pjesničkih i igrokaznih vrsta i jezično-stilskim osobinama. Navedenu je pripadnost hrvatska dječja književnost zadovoljila i izvanjskim zahtjevima: postojanje kontinuirane kritike, dječjih časopisa, zbornika, stručnih i znanstve-

[102] Iz monografija Stjepana Hranjeca iščitava se već poznati nam jezično-stilski diskurs. Kršćanska izvorišta dječje književnosti pretežito su napisana zanimljivim esejističkim stilom, obogaćenim mnogim stilemima. Knjiga zavređuje posebnu stilističku interpretaciju.

nih skupova; stručne i znanstvene literature, književnih pregleda, antologija, priručnika; književnih nagrada; predloženika za međunarodne nagrade Nobelovu i Andersenovu; Hrvatskog centra za dječju knjigu; nastave iz područja dječje književnosti na učiteljskim i filozofskim fakultetima te na doktorskim studijima; tema završnih i diplomskih te doktorskih radova. Dječjoj su književnosti nedostajali samo njezini klasici.

Je li raspravu o hrvatskim dječjim klasicima pokrenuo prerano? – pitao se Stjepan Hranjec (2004), svjestan da je klasično djelo ono koje je uzorito i trajno, nakon čega „rasprava o hrvatskom dječjem klasiku zvuči kao oksimoron". Nasuprot tome, kada je A. G. Matoš pročitao *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* (1913), odmah ih je proglasio klasičnim. I nije pogriješio. Matoševa je prosudba izdržala prvo stoljeće, i učvrstila se.

Vjerojatno potaknut Matoševom ocjenom, S. Hranjec odlučuje istaknuti hrvatske klasike s obzirom na tematsko-motivsku novost, strukturu, igrivost, humor, odnos spram pouke (poruke) i recepciju te predlaže temeljne kriterije:

- književno je djelo svjesno namijenjeno djeci (intencionalnost),
- na svom recepcijskom trajanju probilo je uske lokalne okvire, u nekim slučajevima i nacionalne (internacionalnost),
- djelo je novo i osvaja tematsko-motivskom začudnosti, infantiliziranom strukturom te zanimljivom fabulom privlači dijete i dječje čitateljske naraštaje (singularnost),
- osvaja vedrinom temeljenoj na jezičnoj igrivosti, na jezičnom premodeliranju standarda,
- odlikuje se imanentnom poukom, primjenljivom i prihvatljivom za svako dijete, u svakom vremenu.

Prema navedenim kriterijima klasici u hrvatskoj dječjoj književnosti jesu:

- Stožerne pojave, „jer su sve navedene pretpostavke sadržane u njihovim tekstovima: Ivana Brlić-Mažuranić, Mato Lovrak, Grigor Vitez, Ivan Kušan, Zvonimir Balog;
- Njima uz bok: Jagoda Truhelka (temeljni početak dječje književnosti, začetak autobiografske proze), Milivoj Matošec (tematizacija urbane sredine), Hrvoje Hitrec (jens proza), Zvonimir Milčec (najzagrebačkiji pisac, stilska novost);
- Zastupnici novih zamišljaja: Nikola Pulić (etički i ekološki motivi), Anto Gardaš (uzorak dječjeg krimića, težnja za afirmacijom dobra), Zlatko Krilić (estetske i etičke činjenice), Sunčana Škrinjarić (stilske novosti u prozi), Nada Iveljić (tematsko-stilska raznovrsnost), Višnja Stahuljak (estetsko-etičke novosti), Joža

> Horvat (poetika života), Luko Paljetak (stilske novosti u poeziji), Pajo Kanižaj (pjesničke igrivosti), Tito Bilopavlović (žanrovska raznovrsnost). (Hranjec 2004: 12)

Teorijsku raspravu o klasicima dječje književnosti i izboru tko su hrvatski klasici, S. Hranjec zaključuje: „Dašto, ovakvi pristupi su kao i romani: nedovršeni, točnije, s obzirom na izbor – otvorene su strukture. Traže svoje nastavke i drukčije zamišljaje." (2004: 13)

Stjepan Hranjec: Pregled hrvatske dječje književnosti, 2006.

Pregledom hrvatske dječje književnosti prvo se bave časopisni članci: *Naša omladinska književnost* (1896) Stjepana Širole, *U pjesmi i priči. Antologija hrvatske omladinske književnosti* (1906) i *Prijegled savremene hrvatske dječje književnosti* (1907) Rudolfa F. Magjera, *Dečja književnost hrvatska* (1911) Milana Ševića i *Sto (i nešto) godina hrvatske dječje književnosti* (1972) Milana Crnkovića.

Nakon prvih skripata o hrvatskoj dječjoj književnosti (1963) Milan Crnković piše i prvi pregled *Hrvatska dječja književnost do kraja XIX. stoljeća* (1978). Slijede *Hrvatska književnost za djecu, 100 godina dječje knjige* (1984) Murisa Idrizovića, *Hrvatski dječji pisci* 1-3, Pet stoljeća hrvatske književnosti (1991) Ive Zalara i *Povijest hrvatske dječje književnosti: od početaka do 1955. godine* (2002) Milana Crnkovića i Dubravke Težak.

Pregled hrvatske dječje književnosti (2006) S. Hranjeca obuhvaća dječju književnost od početaka do osamdesetih godina 20. st., što je do danas kronološki najpotpuniji monografski pregled.

Knjiga je podijeljena na pet poglavlja: *Poetička obilježja hrvatske dječje književnosti, Književni pokušaji u 19. stoljeću, Procvat hrvatske dječje književnosti, Zrelo doba, Suvremeno tematsko i stilsko bogatstvo*. Na početku je *Uvod ili problem pregleda dječje književnosti*, a na kraju *Literatura, Životopis* i *Kazalo imena*.

U *Uvodu* se tematizira tipološka i poetička pripadnost dječje književnosti nacionalnoj umjetnosti riječi, nakon čega se kronološki analizira produkcija dječje književnosti.

1. *Književni pokušaji u 19. stoljeću* propituju početke hrvatske dječje književnosti izražene autorskim djelima, utjecajem usmene književnosti, časopisnim publikacijama, prijevodima i preradbama stranih izvornika.

2. *Procvat hrvatske dječje književnosti* obuhvaća početak 20. stoljeća, kada prva djela pišu utemeljitelji Jagoda Truhelka, Ivana Brlić-Mažuranić, Vladimir Nazor, Nikola Pavić, Josip Cvrtila, Bogumil Toni, Mato Lovrak, Josip Pavičić, Zlata Kolarić-Kišur, Slavko Kolar, Ivo Kozarčanin, Ivan Goran Kovačić, Dragutin Tadijanović. Vremenski se doba procvata dječje književnosti podudara s razdobljem moderne s kojom dječja književnost nema dodirnih točaka, nego dalje nastavlja put traženja svoga identiteta. (Hranjec 2006: 51)

3. *Zrelo doba* je obilježeno društvenim neprilikama, Drugim svjetskim ratom i poraćem, koje je nametnulo svoje viđenje književnosti, a zanemarilo estetska obilježja.

> Ono je s jedne strane nametnulo stav da upravo otad počinje prava književnost i drugo, da ta književnost mora jasno, otvoreno i transparentno služiti ciljevima nove vlasti. (Hranjec 2006: 96)

Zrelo doba dijeli sudbinu nacionalne književnosti, koja također mora služiti novoj vlasti (Hranjec 2006: 90). Otpor estetskom dogmatizmu i međašnu godinu za noviju hrvatsku dječju književnost (Hranjexc 2006: 91) najavili su pjesnička zbirka *Prepelica* (1956) Grigora Viteza i roman *Uzbuna na Zelenom vrhu* (1956) Ivana Kušana. Zrelo je doba podijeljeno na tri dijela: Začetnici, Nastavljači i Prethodnici i suputnici.

Začetnici zreloga doba su Grigor Vitez, Ivan Kušan, Milivoj Matošec i Zvonimir Balog.

Nastavljači su Pajo Kanižaj, Luko Paljetak, Hrvoje Hitrec, Sunčana Škrinjarić, Nada Iveljić, Višnja Stahuljak.

Prethodnici i suputnici su djelovali od 1960. do 2000. godine. Obilježja ovoga doba kušanovsko-balogovska poetika, djela čija će estetika nadahnuti književnike 21. stoljeća te književnici koji samo djelomice pripadaju dječjoj književnosti, jer su već svoje mjesto „priskrbili među odraslim književnicima“: (Hranjec 2006: 154): Gustav Krklec, Vjekoslav Majer, Drago Ivanišević, Dobriša Cesarić, Stanislav Femenić, Ratko Zvrko, Vesna Parun, Boro Pavlović, Stjepan Jakševac, Jože Horvat, Mladen Bjažić, Blanka Dovjak-Matković, Palma Kotalinić, Dragutin Horkić, Anđelka Martić, Danko Oblak, Branko Hribar, Maja Gluščević, Anto Gardaš, Nikola Pulić, Ivan Ićan Ramljak, Zvonimir Milčec, Dubravko Horvatić, Kazimir Klarić, Predrag Jirsak, Tito Bilopavlović, Ljudevit Bauer, Zvonimir Golob, Miroslav Mađer, Dubravo Ivančan, Tin Kolumbić, Tonči Petrasov Marović, Ante Modrušan, Miroslav Dolenec Dravski.

O Suvremenom tematskom i stilskom bogatstvu Hranjec je rekao:

> Općenito se za suvremenu dječju književnost može ustvrditi da se piše mnogo i – dobro: susrećemo se s pojavom novih, mladih imena (pretežito u prozi), s tematskim proširenjem te književnosti i, osobito, s obiljem novih stilskih zamisli, koje su dijelom preseljene iz odrasle književnosti, ali su u većini slučajeva motivirane nakanom da se književni tekst svidi malom čitatelju. (...) Ukratko, suvremena hrvatska dječja književnost, i temom i obradom, potvrđuje sklonost drukčijoj poetici, posve drukčijoj od one s polovice 20. stoljeća, poetici koja osnovnom matricom slijedi vitezovsko-kušanovski model, ali ga, osobito jezično, dijelom prevladava, dakle obogaćuje. (2006: 216-217)

To je burno razdoblje obilježeno posljedicama hrvatskog proljeća (1971)i rađanjem suverene, samostalne i demokratske Hrvatske (1991-1995), u kojemu se „književno reagiralo dvojako: jedni su pisali hvalospjeve donedavnom ideološkom modelu, drugi su iskazivali borbeni stav, jedni su posezali za tradicionalnom žanrovskom strukturom, drugi su pristajali uz nova, postmodernistička strujanja. Slično vrijedi i za dječju književnost (Hranjec 2009: 21).

Nov naraštaj književnika traži slobodu izraza i primjerenost pisane riječi djeci što se očituje unošenjem verbalnih igara i zaigranosti, odnosno otporom prema pedagogizaciji. Te nove osobine razvidne su u izboru tema, kompoziciji i stilu, žanrovskom neodređenošću, parodijom, hiperbolizacijom, trivijalizacijom, razaranjem jezika. (Hranjec 2009: 21)

Skupinu suvremenih književnika čine već afirmirani umjetnici riječi i oni koji prosudbu tek očekuju: Milan Taritaš, Mladen Kušec, Salih Isaac, Stijepo Mijović Kočan, Ivica Jembrih, Ljubica Duić-Jovanović, Stanislav Petrović, Ivo Kutnjak, Ladislav Radek, Vera Zemunić, Truda Stamać, Marija Barbarić-Fanuko, Branka Primorac, Ivan Tomičević, Pavao Pavličić, Dubravko Jelačić Bužimski, Stjepan Tomaš, Josip Laća, Božidar Prosenjak, Zlatko Krilić, Sanja Pilić, Tihomir Horvat, Damir Miloš, Miro Gavran, Hrvoje Kovačević, Jadranko Bitenc, Nada Mihoković-Kumrić, Matko. Marušić, Zvonko Pongrašić, Ana Zokić-Pongrašić, Silvija Šesto Stipaničić, Želimir Hercigonja, Maja Brajko-Livaković, Tonča Anković, Nada Mihelčić, Šime Storić, Snježana Babić Višnjić, Ratko Bjelčić, Vladimir Bakarić, Vladimir Novotny, Branka Kalauz, Zvonko Todorovski, Sanja Lovrenčić, Dunja Kalilić, Zvjezdana Odobašić, Josip Cvenić, Josip Balaško, Ruška Stojanović-Nikolašević, Darko Macan, Vjekoslava Huljić, Snježana Grković-Janović, Melita Rundek, Nada Zidar-Bogadi, Ivona Šajatović, Sanja Polak, Ljubica Kolarić-Dumić, Želimir. Ciglar, Amira Bukvić, Bernarda Jana, Sonja Tomić, Nevenka

Videk, Stjepan. Lice, Maja Gjerek-Lovrinović, Sabina Koželj-Horvat, Jadranka Klepac i drugi.

Pregled hrvatske dječje književnosti ocijenili su:

> **Joža Skok**: Hranjecov Pregled registrira sve značajnije pojavnosti ne samo 'antologijske' nego i tekuće književne produkcije te daje dobar uvid, ne samo u 'suvremeno tematsko bogatstvo' hrvatske dječje književnosti, već i u njezinu žanrovsku raznolikost te stilsku determiniranost i suvremenost. Jasno, u okvirima svoje autorske periodizacije, Hranjec po svojevrsnoj vrjednosnoj, književnoestetskoj mjeri označuje primjereno mjesto i značenje pojedinih autora. (Hranjec 2006: tekst na koricama)

> **Diana Zalar**: Riječ je o djelu koje na jednome mjestu obuhvaća pregled svih vrsta dječje književnosti zastupljene u nas od početaka do danas, pa je u tome smislu jedinstveno. Terminologija je usklađena sa suvremenim dostignućima povijesti književnosti, a sadržaj rukopisa iznesen je pregledno i jasno, u jezičnom i konceptualnom smislu. (Hranjec 2006: tekst na koricama)

> **Ana Pintarić**: Hrvatsku dječju književnost Stjepan Hranjec promatra u njezinoj sveukupnosti (časopisi, književne vrste, žanrovi), prati je na povijesnom putu istražujući poetička i estetska obilježja i dovodeći je u kontekst hrvatske umjetnosti riječi. Ono što je najbitnije, ističe autor, hrvatska je dječja književnost izborila svoj status književne umjetnosti. Da bi upravo to dokazao, Hranjec pomno iščitava, proučava, komparira i vrjednuje preko stotinu književnih djela (bez pjesničkih naslova), uvažava brojnu relevantnu literaturu, što je razvidno u navođenju preko 440 bilježaka. (Hranjec 2006: tekst na koricama)

Stjepan Hranjec: Ogledi o dječjoj književnosti, 2009.

Višetematska knjiga *Ogledi o dječjoj književnosti* (2009) sastavljena je od četiriju cjelina: *O ponekim temama dječje književnosti, Susreti usmene i dječje književnosti, O ponekim autorima dječje književnosti, Kaj u školi i dječjoj književnosti*. Na početku je *Uvodni pripomenak*, a na kraju *Bibliografija, Literatura, Imensko kazalo, Napomena* i *Bilješka o autoru.* U ovoj je zbirci skupljeno pedeset radova razasutih u časopisima, zbornicima i inim publikacijama od 1997. do 2008.

Poglavlje, *O ponekim temama dječje književnosti,* sastavljeno je od petnaest članaka koji razmatraju različita pitanja dječje književnosti: pitanje periodizacije,

tematski kompleks, divergenciju između modernosti i pouke, školsku interpretaciju, igru kao poetiku i funkciju jezika, dječju književnost u funkciji bogaćenja učenikove pismenosti, pitanja o lektiri i primjerenosti izbora lektirnih djela, ulogu učitelja i obitelji u procesu odgoja i obrazovanja, nabožno hrvatsko dječje stvaralaštvo, etičnost bajke, kršćanske motive, Domovinski rat i postmodernizam u hrvatskoj dječjoj književnosti.

Drugo poglavlje, *Susreti usmene i dječje književnosti*, sastavljeno je od deset članaka u kojima se razmatraju pitanja stilskoga anakronizma ili modernizama u dječjoj književnosti, funkcije interferencije u djelima Jagode Truhelke, Sunčane Škrinjarić, Grigora Viteza, Stanislava Femenića i Ante Gardaša. Također se razmata odnos usmene i dječje književnosti na tematskoj i vrstovnoj razini: odnos recepcije i interferencije u pričama, bajkama, basnama.

Treće poglavlje, *O ponekim autorima dječje književnosti*, sastavljeno od trinaest članaka razmatra: pitanje mjesta Astrid Lindgren i Selme Lagerlöf u hrvatskoj dječjoj književnosti te njihov utjecaj na hrvatsku produkciju, ženski rukopisi u korelaciji Božena Němcova - Jagoda Truhelka - Ivana Brlić-Mažuranić, prinos i mjesto u hrvatskoj dječjoj književnosti Ivane Brlić-Mažuranić, Josipa Kozarca, Mate Lovraka, Nikole Pulića, Ivana Ićana Ramljaka, Ivana Baloga, Đure Sudete, Zlatka Krilića te prinos Jože Skoka i Miroslava Šicela hrvatskoj kritici.

Četvrto poglavlje, *Kaj u školi i dječjoj književnosti*, sastavljeno je od dvanaest članaka u kojima se razmatra uloga dijalekta u dječjoj književnosti na primjerima najistaknutijih dječjih kajkavaca: Nikole Pavića, Mladena Kerstnera, Miroslava Dolenca, Hrvoja Hitreca i Paje Kanižaja. Na makro razini razmatra se problem periodizacije, odnosa usmene i dječje književnosti u okviru hrvatske znanosti o književnosti, problem interpretacije, izbora lektirnih djela te odnosa dijalekta i standardnoga jezika. Na mikro razini razmatraju se uvjeti u kojima se događa dječja književnost, ističu njezine najbitnije crte i istražuje njezina funkcija (nekad i danas). Svoje mišljenje i stavove autor temelji na reprezentativnim predstavnicima od moderne do postmoderne. Bogat izbor članaka u ovoj monografiji još jednom potvrđuju stalni i kontinuirani književnokritički interes Stjepana Hranjeca.

Prema autorovim riječima**,** dva su razloga stvorila ovu vrijednu zbirku: omogućiti studentima lakše snalaženje u literaturi o dječjoj književnosti i neprestana aktualizacija pitanja dječje književnosti.

4. Nastavljači

Književnokritičku produkciju hrvatske dječje književnosti nastavljaju kritičari koji su se već dokazali u afirmaciji kritike i oni koji danas otvaraju svoje prve zapise: Dunja Detoni-Dujmić, Karol Visinko, Anđelko Novaković, Hrvojka Mihanović-Salopek, Andrijana Kos-Lajtman, Berislav Majhut, Marijana Hameršak, Blanka Pašagić, Sanja Vrcić-Mataija, Diana Zalar, Dubravka Zima, Dina Marković, Irena Vodopija, Ranka Javor, Helena Sablić Tomić, Ilija Pejić, Ivan Bošković, Marina Gabelica, Sanja Franković, Dragica Dragun, Vedrana Živković Zebec, Valentina Majdenić, Jasna Ažman, Jadranka Nemet-Jajić, Ivana Martinović, Lidija Bakota...

Na pitanje, koje je u naslovu svoga članka postavio Berislav Majhut:

- Treba li nam nova povijest hrvatske dječje književnosti?, (2015: 189-202) odgovor je: Treba. I ovaj nacrt kontinuiteta kritike hrvatske dječje književnosti, s posebnim osvrtom na ulogu Stjepana Hranjeca, otvorenom strukturom poziva na dopune, izmjene, nova viđenja...

Završnu riječ o hrvatskoj dječjoj književnosti ovdje prepuštamo književnom kritičaru Stjepanu Hranjecu:

> A funkcija je u prvom redu estetska. Oko nje lomila su se pera i u hrvatskoj dječjoj književnosti. Stvar je, međutim, jednostavna: Umjetnost riječi, dakle i ona namijenjena djetetu, estetska je objava, no koja je isto tako i spoznajna i etička objava. Ako umjetnost riječi nema svoju svrhu („od duhovne slobode", parafraziramo li gundulićevski) ona gubi smisao, a isto tako, ako li pak nije umjetnost riječi(ma), tad i ne pripada književnosti. Ta se jednostavna činjenica nerijetko zaboravlja te će dugotrajnijim vrijednostima ostati upravo ona djela u kojima je autor postigao sintezu lijepoga i dobroga. (Hranjec 2006: 287)

Literatura

Crnković, Milan. 1967. *Dječja književnost. Priručnik za studente pedagoških akademija i nastavnike.* Školska knjiga. Zagreb.

Crnković, Milan. 1978. *Hrvatska dječja književnost do kraja 19. stoljeća*. Školska knjiga. Zagreb.

Crnković, Milan. 1990. *Dječja književnost*. Školska knjiga. Zagreb.

Crnković, Milan - Težak, Dubravka. 2002. *Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955. godine*. Znanje. Zagreb.

Hranjec, Stjepan. 1998. *Hrvatski dječji roman*. Znanje. Zagreb.

Hranjec, Stjepan. 2000. *Smijeh dječje hrvatske književnosti*. Tonimir. Varaždinske Toplice.

Hranjec, Stjepan. 2003. *Kršćanska izvorišta dječje književnosti*. Alfa. Zagreb.

Hranjec, Stjepan. 2004. *Hrvatski dječji klasici*. Školska knjiga. Zagreb.

Hranjec, Stjepan. 2006. *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Školska knjiga. Zagreb.

Hranjec, Stjepan. 2009. *Ogledi o dječjoj književnosti*. Alfa. Zagreb.

Idrizović, Muris. 1984. *Hrvatska književnost za djecu*. Matica hrvatska. Zagreb.

Majhut, Berislav. 2015. *Treba li nam nova povijest hrvatske dječje književnosti*? Fluminensia, god. 27, br. 1.

Pandžić, Mila. 2013. *Antun Branko Šimić o dječjoj književnosti*. Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa Zlatni danci 14 - Suvremena dječja književnost II. Filozofski fakultet. Osijek, Filozofski fakultet Pečuh.

Skok, Jože. 1990. *Obasjani svjetionik, antologija hrvatske proze o djetinjstvu*. Naša djeca. Zagreb.

Skok, Jože. 1990. *Prozori djetinjstva*. Naša djeca. Zagreb.

Težak, Dubravka. 1991. *Hrvatska poratna dječja priča*. Zagreb.

Težak, Dubravka. 1991. *Antologija basne*. DiVič. Zagreb.

Težak, Stjepko. 1998. *Jezik romana Zlatni danci Jagode Truhelke.* Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa Zlatni danci I - Život i djelo Jagode Truhelke. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad. Osijek.

Zalar, Ivo. 1978. *Dječji roman u hrvatskoj književnosti*. Školska knjiga. Zagreb.

Zalar, Ivo. 1991. *Hrvatski dječji pisci III*. Zagreb.

JESU LI TO ZA DJETINJSTVOM PLAKALI SAMO ZRIKAVCI – „ZLATOOKIN OSMIJEH“ STJEPKA TEŽAKA

Hrvatski jezik se ne uči samo u školi.

Jezik živi kao i čovjek: raste, razvija se i obogaćuje.

Stjepko Težak

„Blistavilo sunca i rijeke, patinu drevne tvrđave, tajne okolnih špilja, bakine priče o kupskim vodenjacima, špiljskim vilama, Zrinskim i Frankopanima, majčine jurjevske i krijesničke popijevke, djedove američke uspomene i očeva ‘gastarbajterska’ pisma iz Argentine – sve se to utopilo u moju svijest i maštu, izazivajući težnju za odlaskom u neznane daljine i istodobnim ostankom tu, sučelice gradu kojemu sa Šenoom kličem:

- Od svih hrvatskih prvi ti moj grade!

Ne mogavši otići tijelom, putovao sam duhom kroz svjetove knjiga i vlastite mašte.“ (Težak 1996: 107)

Prof. dr. sc. Stjepko Težak ugledni je sveučilišni profesor, znameniti hrvatski jezikoslovac, autor gramatika, udžbenika, jezičnih savjetnika i znanstvenih knjiga, utemeljitelj Katedre za metodiku nastave hrvatskoga jezika na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Rođen je u živopisnom mjestu Požunu kraj Ozlja (1926-2006). Diplomirao je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Kao profesor hrvatskoga jezika radio je u osnovnim i srednjim školama te na Pedagoškoj akademiji i Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Obranio je doktorski rad *Ozaljski govor*, volio književnost, hrvatski jezik, jezično izražavanje i film, napisao niz stručnih i znanstvenih radova, dobitnik je nagrada „Ivan Filipović“ (1970) i „Davorin Trstenjak“ (1984), uređivao je *Modru lastu*, bio je i član-suradnik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. (Težak 1996: 13) Susretljiv i dobronamjeran u susretima i suradnji sa studentima. Uvijek bio.

O izboru životnoga poziva profesor Težak je napisao:

> Zavičajni govor, na kojem su svoj književni jezik temeljili Zrinski i Frankopani, a poslužio je i Jurju Križaniću kao rječnička, naglasna i gramatička podloga za njegovu utopijsku sveslavensku gramatiku, u osnovi čakavski, ali danas pokajkav-

> ljen i štokavskim nitima protkan, kriv je za moj doktorski rad Ozaljski govor, za moje postupno kretanje u znanstveno bavljenje dijalektologijom, poviješću jezika i suvremenim hrvatskim jezikom, kao i za današnji moj posao redovitog profesora na Odsjeku za hrvatski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Zagrebu. (Težak 1996: 108)

Autobiografska zbirka pripovijedaka s poantom *Zlatookin osmijeh* (1996) sadrži dvanaest naslova u kojima se tematizira ozaljsko djetinjstvo na slikovitim kupskim predjelima, nastavnikovanje u Kustošiji i Legradu, odrastanje i nametnuti obrambeni Domovinski rat: *Skladatelj i gatalinka, Smrt princa Karnevala, Slavin akvarel, Pismo bez nadahnuća, Kraljica Ana, Zlatookin osmijeh Mona Lise, Čar Ivanjske noći, Dvije Dore, tri Josipa i ja, Kip domovine leta 197..., Suza na vlati, Na Kupi čun, Mjesec u rijeci*.

Likovi su stvarni: osim pisca, koji se krije iza lika dječaka Pavela i Tomice, javljaju se prijatelji Miško, Zlatko, Makso, Vlado, braća Crnčić, Igor, Ana, Biserka, Dubravka, Ivica, Ivanka, Zdenka, Zlata, Jura, autorova baka, bojnik.

Pripovjedač je najčešće autor (*Skladatelj i gatalinka, Smrt princa Karnevala, Pismo bez nadahnuća, Zlatookin osmijeh Mona Lise, Dvije Dore, tri Josipa i ja, Kip domovine leta 197...*), ali ulogu preuzima objektivni (*Slavin akvarel, Kraljica Ana, Mjesec u rijeci*) i subjektivni pripovjedač (Dvije Dore, tri Josipa i ja, *Čar Ivanjske noći, Suza na vlati, Na Kupi čun*). Pripovijedanje je živopisno, ton je šaljiv i duhovit, razigran i ozbiljan, protkan socijalnim, tragičnim i ratnim motivima.

Prepletanjem i smjenjivanjem razigranih i veselih s gorkim i tužnim motivima *Zlatookin osmijeh* je na tragu hrvatskih autobiografskih pripovijedaka i romana Jagode Truhelke (1864-1957), Zlate Kolarić-Kišur (1894-1990) i s. Mariangele Jelke Žigrić (1931-1997).

S naslovom *Zlatni danci. Istina i priča. Slike iz dječjeg svijeta* Jagoda Truhelka je napisala četiri knjige: *Zlatni danci* (1918), *Bogorodičine trešnje* (1929) *Dusi domaćeg ognjišta* (1930) i *Crni i bieli dani*[103] (1944), imaju razloga smatrati se i zbirkama pripovijedaka i romanima. Truhelka opisuje osječko djetinjstvo u donjogradskoj Labudovoj ulici i Tvrđi od 1864. do 1878., kada se obitelj seli u Zagreb o čemu će biti riječi u četvrtoj knjizi *Crni i bieli dani* (1944).

Zlata Kolarić-Kišur u *Mojoj Zlatnoj dolini* (1972) opisuje požeško djetinjstvo s početka 20. stoljeća.

---

[103] Knjigu *Crni i bieli dani. Istina i priča* (1944) Jagoda Truhelka je napisala korijenskim pravopisom.

S. Mariangela Žigrić u *Vukovarskim uspomenama* (1998) opisuje djetinjstvo i događaje do 1950-ih godina, koje spaja s događajima na kraju stoljeća: s agresijom na Republiku Hrvatsku (1991-1995) i razaranjem Vukovara, grada njezina djetinjstva.

Stjepko Težak u *Zlatookinu smijehu* (1996) opisuje požunsko djetinjstvo 30-tih godina i poput s. Mariangele prelazi okvire djetinjstva te niže slike preko svoga nastavnikovanja sve do osvajačkog velikosrpskog rata na Republiku Hrvatsku i obrambenog Domovinskog rata (1991-1995).

Navedene književnike povezuje i djetinjstvo uz rijeke Dravu, Orljavu, Dunav i Kupu, kao i poodmakla dob u kojoj njihova djela nastaju: Truhelka piše u 54-oj, Zlata Kolarić-Kišur 78-oj, s. Mariangela 67-oj, a Stjepko Težak u 70-oj godini.

Djetinjstvo na Kupi s nadom u Argentini… Americi… Njemačkoj… u Irskoj

Pripovijetka **Skladatelj i gatalinka** opisuje najranije piščevo djetinjstvo, razigrano, raspjevano, siromašno, koje protječe u igri i kupanju u Kupi te dječjim nadmudrivanjima, ali i dubokim socijalnim osjećajima. Ton se mijenja od početne vedrine do isticanja socijalnih problema i tragičnih ratova.

Glavni lik je dječak Pavel (pisac) koji s prijateljem Miškom svakodnevice napasa kravicu i uživa u slobodnom djetinjstvu u prirodi. Nemir u dječju svakodnevicu unesi gospodin iz grada koji obeća za deset gatalinki platiti trideset dinara. Trideset dinara! Toliko dinara razigra maštu siromašnih dječaka i oni s puno nade krenu u potragu za malim zelenim žabama. Obišli su sve vrbike, prekopali blato i gacali u vodi do koljena, ali gatalinkama ni traga. Čak ni Miško, mudrijaš i „velemajstor za sve one majstorije u kojima sam ja bio šeprtlja“, (Težak 1996: 9) nije mogao ništa učiniti. Žablji se kreket čuo na sve strane, ali to nisu bile gatalinke.

Ali, trideset dinara! Velik novac! Ne želeći ih izgubiti, dječaci se dogovore da će gospodinu ponuditi deset običnih žaba. Gospodin im je dao do znanja kako želi prave gatalinke, no za uloženi trud i jučerašnje pjevanje pjesmice *Žabe su na gozbi bile, regale su kvak, kvak, kvak*, nagradio ih je deseticom. Dječjoj sreći nije bilo kraja, ali ni novim nevoljama.

Prvo je Miško ustanovio da je krava Perka progutala njegov srebrnjak. Budući da Miško nije mogao otrpjeti kako je Pavelova desetica sigurna u džepu, a nje-

gova u Perkinu želucu, za tu Pavelovu deseticu predloži pravedno! nadmetanje iz praćke - tko pogodi nacrtanu žabu, njegova je desetica!

Iako je Pavel u duši smatrao da to baš nije pravedno, pristao je na igru, kao što je i inače pristajao na sve prijedloge starijeg i jačeg prijatelja. Miško je donio dvije nacrtane žabe i praćke, crteže postavio na ogradu i nadmetanje je počelo. Ali, umjesto razrješenja situacije, ubrzo je odjeknuo zvuk razbijena stakla na kući susjeda Blaža te su uplašeni dječaci pobjegli.

Uveče je Pavel potiho ušao u kuću. Uplašio se kada je vidio da susjed Blaž razgovara s majkom. Zastao je i osluhnuo. Susjed se žalio na neimaštinu i razbijen prozor koji treba popraviti, a nema novaca ni za lijek koji je bolesnoj ženi neophodan. Pod tim se teškim riječima Pavel zamisli i osjeti kako ga je „ožegla desetica u džepu kao da je užarena pa kad je djed izjavio da je posljednji dinar jučer izdao za porez, izvukao sam srebrnjak iz džepa i pružio ga Blažu: - Ovo sam dobio za prodane žabe. Uzmite! Kupite lijek." (Težak 1996: 16).

Pavel i Miško su prijatelji, ali Miško, dvije godine stariji i jači, u svemu preuzima ulogu vođe. Domišljat je, lukavac, okretan, poduzetan, samouvjeren i dječački nadobudan prema Pavelu. Obično je svoju kravicu na pašu dovodio pola sata kasnije tvrdeći da je njegova krava „brža i pametnija od moje pa joj ne treba toliko vremena koliko mojoj da bi se dosita napasla". (Težak 1996: 9)

Zatim, iako je Pavel ugovorio s gospodinom posao o gatalinkama, Miško nameće svoju *pravednu* podjelu nagrade: „Meni dvadeset, tebi trideset dinara." (Težak 1996: 10) Tako Miško.

Nakon razigrane i raspjevane početne scene na livadi, raspoloženje se naglo mijenja. Kada osjetljivi Pavel čuje da bi za deset žaba mogao zaraditi trideset dinara, pomisli na djeda koji se muči negdje u američkim kamenolomima:

- Trideset dinara za deset žaba! Bože, pa za trideset dinara djed se muči tri dana u kamenolomu! (Težak 1996: 8)

Ako je Miško nadmoćan u bahatosti i lukavosti, Pavel je nadmoćan u suosjećanju. To iskreno dječje suosjećanje s nevoljnima bližnjih blisko je i Truhelkinoj Anici iz *Zlatnih danaka*. Kada Anica upita majku tko je Reza, koju su netom pred Božić posjetili i skromno darivali, majka će:

> - Reza? Naš bližnji, nevoljan čovjek i potreban naše pomoći...
> Na putu do kuće Anica je razmišljala kako bi se još moglo pomoći sirotoj Rezinoj djeci.

> - I tu se Anica dosjeti gledajući odjednom pred sobom onu zdjelu s ono nekoliko gomoljika hladna krumpira.
> - Mama, ti nama u deset sati nemoj više da daš kruh s maslom, nego ćemo to da uštedimo i poklonimo Rezinoj djeci.
> Mati šuti, ništa ne govori, samo jače stisne kćerinu ruku pod svojim pazuhom. Ćutjela je, da joj se jedinica danas sretno zaputila stazom, po kojoj ju je htjela da povede u život. (Truhelka 1918: 253)

Na sličan način i Pavel doživljava susjedovu nevolju. Smatrajući se krivcem zbog razbijenoga stakla, još ga je više rastužila susjedova nevolja. Kao da je u trenu nestalo onog razigranog i bezbrižnog kupskog *jarčića*, Pavel je osjetio kako je susjedova nevolja veća od djedove koji radi u dalekoj Americi, *ožeže* ga desetica i ponudi je susjedu. Socijalni je motiv snažno izražen i u novelama *Kip domovine leta 197.*. i *Suza na vlati*.

Novela **Kip domovine leta 197**... naslovom podsjeća na *Kip domovine vu početku leta* 1831. Pavla Štoosa te na *Kip domovine leta 188** Antuna Gustava Matoša, u kojima se oslikava gorko-ironično-tragična priča hrvatskoga naroda. Masovnim se „privremenim" odlascima muških članova obitelji u Ameriku, Argentinu ili Njemačku pridružila i obitelj Stjepka Težaka, dok se ostatak obitelji sveo na dvije krajnje generacije: baku i unučad.

Poput Meštrovićeve Majke koja čuva povijest Hrvata, i Pavelova „baka sjedi za prostrtim stolom... U crnini..." (1996: 78) i čuva kućni prag. Scena je teška, oprečna, prijetvorna, beznadna, ironična. Umjesto božićnog veselja, kao da se priprema pogrebna povorka: baka u crnini, svijeće, umjetno cvijeće, kolači, rakija, gorčina, tišina.

Tako već desetljećima baka priprema dom za povratnike. A umjesto obitelji, na Badnjak se na jednom mjestu nađu božićne čestitke: jedna, koju je djed 1914. poslao iz „Merike", druga, koju je 1939. poslao muž iz Amerike, treća, koju je poslije rata iz Njemačke poslao sin.

Djed je iz Argentine pisao:

> Sretan Božić i Novo leto 1914. želi ti, draga Barice, tvoj Ivan. Poljubi Maricu. Je li kej narasla? Računam da bi na jesen došal doma. Nikej sam priskrbil, mislim da bu dost za novu hižu i malo zemlje. Sve najbolje i svim našim, tecu Marku i njegovim, kumu Jandriću i kumi Cili, stricu i strini, njegovemu Štefiću (kak mu ide f školi?), vujni Ljubi i mali Slavici. F pismu ti šaljem pet dolari, tak da ti se najde za saku silu... (Težak 1996: 80)

Umjesto djeda - došao je Prvi svjetski rat. Na Novu godinu 1919. stigla je druga djedova razglednica:

> Draga Bara, dam ti znati da sam živ i zdrav i da me je Merika spasila od rata. Kak čujem, mnogi naši ostali su u ratu. Je li zbilja poginal Blažev sin Franjić? Da sam bil doma, gdo zna kadi bi mi sad kosti gnjile. Evo me na proliće... A na proljeće je stigla vijest da je John Pavlich nesretnim slučajem stradao u rudniku... (Težak 1996: 80)

Godine 1939. iz Argentine je pisao Toma:

> Draga žena i dica, pri nas je Novo leto zbilja pravo leto, a ne zima, i ni tak lipo kak vu naši bregi. Sama ravnica i sama kukuruza. Ja se nadam da bum ovo leto zadnji put argentinsku kukuruzu bral i da bum najkasnije o Petrovi doma. Sazidali bumo štalu, dopeljali elektriku, kupili još koji komadićak zemlje. Nemoj Ljubicu udati ove zime da joj i ja na pir prispijem. Sretnu Novu godinu 1939. želi vam vaš tata Toma. (1996: 81)

Umjesto Tome - došao je Drugi svjetski rat. Četvrtu je čestitku poslala unuka Zlata iz Njemačke:

> Sretna ti Nova godina, bako! Ja, na žalost, moram biti ovdje da ovoj dječici napravim novogodišnje veselje. A i daleko je, pa se ne isplati trošiti za tako kratko vrijeme... (Težak 1996: 81)

Stigla je i posljednja čestitka, mamina i tatina:

> Draga mama, oprosti, ali nikak nismu mogli dojti za Novo leto. Gospa Hilda nas je klela i preklinjala da je ne ostavljamu v najveći harametnjavi. Ovdi je jako snig i čuda je skijašev. Da imamu deset ruk, posla ne bi na vrime obavili. Tak nas ove zime opće ne bu domov. Sad je glavna sezona, a unda još dojde i fašnik, kad je isto tak gostov. Došli bumu na proliće za sigurno. Unda ti bumu najpotribniji. Triba bu tršće obrizati i okopati i se druge težačke posle obaviti. Sretnu Novu godinu... (Težak 1996: 82)

Previše iznevjerenih nada za jedan život. Kada je sve čestitke pod jelom poredala jednu pokraj druge, „baka je posrnula prema stolcu, ukočeno se zagledala u šarenu čestitku sa srnama na zaleđenom potoku i časkom tako ostala ukipljena sa suzama sleđenim u očima i na licu“. (Težak 1996: 82)

A kada je u unukovim očima razabrala želju za odlaskom u Njemačku, smogla je snagu, uspravila se i s praga svečano i odlučno rekla:

- Otaj, ali v Njemačku ne buš išal!
- Ne ćemo večeras o tome, bako!
- Ni večeras ni više nikad! (Težak 1996: 82)

Na kraju ironično odzvanjaju zvuci s gramofonske ploče: *Sinje more svijetu reci / da svoj narod Hrvat ljubi*!

Taj se bremeniti splet radosti i tuge, raspjevanosti i tragičnosti nastavlja i u noveli *Suza na vlati*.

Dok su nekada djedovi i očevi odlazili trbuhom za kruhom, a žene s djecom ostajale uz ognjište, danas s muževima odlaze i žene a na ognjištu ostaju bake i unučad. Težak je i tvrd razgovor između svekrve i snahe:

> - Ja ne ću kak vi dvadeset i pet let biti prez muža, sama, s dvoje dice oko vrata!
> - Ali zato imaš hižu, imaš štalu, imaš blago, imaš zemlju! Kuliko ji je takvi? Da ni moj Martin prošal u Ameriku, bili bismo najgora sirotinja, tuđe sluge. Sad smo ipak svoji gospodari.
> - Da, gospodari ste meni i moji dici, a svomu sinu niste. Da jeste, ne bi išal u Njemačku. Muž vam se vrnil iz Merike da bi ga pokopali u domaći ilovači, a sin vam već biži u Njemačku. I opet bute sami! Ja ne ću tak, ne ću, ne ću, ne ću i stoput ne ću. Žena mora biti s mužem. Ako un ide na Misec, idem i ja s njim.
> Jadna baka! Suđeno joj da bude sama. Kuću kućila, zemlju obrađivala, blago timarila, djecu podizala sama, sama, i sad kad bi trebalo da malo odahne – opet ostaje sama. (Težak 1996: 86)

Otužna slika zlatnih njiva i ostarjelih ili premladih žetelica a to su: „... ostarjela strina, spora, jedva se vuče. Ivka još nije navikla na žetvu. Samo teta i kuma žanju brzo...“ (Težak 1996: 84) Zamuknula i nekadašnja pjesma o zrelom ječmu i lijepoj djevojci.

Jedino ostala nada da mama i tata u Njemačkoj „budu zaslužili da te školaju...“, onda i danas ...

... ostaje nada da mama i tata u Irskoj budu zaslužili..., onda će...

Nastavnikovanje - zašto više niste djeca

Druga tematska cjelina, školske zgode i nastavnikovanje, okupila je najveći broj naslova: *Smrt princa Karnevala, Slavin akvarel, Pismo bez nadahnuća, Kraljica Ana, Zatookin osmijeh Mona Lise, Čar Ivanjske noć i Dvije Dore, tri Josipa i ja.*

Smrt princa Karnevala duhovita je priča o školi i pokladnom običaju spaljivanja princa Karneval koji je kriv za sve, pa i za školske nevolje. Budući da se pred mlađim školarcima potukao, dječak (pisac) je za kaznu morao napisati

sastavak na temu *Stariji moraju biti uzor mlađima*. Naš je junak otvorio bilježnicu, uzeo olovku, ali rečenice nisu potekle. A kako će, kad je fašnička buka nadjačala „žaruljicu koja (je trebala) zasvijetliti i privući prvu spasonosnu rečenicu." (1996: 86) Još kada ga je fašnička pogrebna povorka pozvala da svira bugariju, malo se reda radi dvoumio, ali je uzeo glazbalo i krenuo.

Opet se uvečer sjetio zadaće, ali bilo je kasno. Ipak je nešto napisao:

> Utorak. Upravo sam sjeo da napišem zadaću, kadli banuše maškare. Pozovu me da im se pridružim. Što sam mogao?! Slijedio sam primjer starijih. Srijeda. Sprovod princa Karnevala. Nemaju svirača za bugariju. Pozovu mene. Poslušao sam starije od sebe. I poslovica kaže: Kud stariji okom, dobro dijete skokom! (Težak 1996: 86)

Zadaća je napisana! Ali razrednica nije bila zadovoljna. Smatrala je da je trebalo pisati o roditeljima kao uzorima. Kraj priče ostao je otvoren. Učenik ne zna na čemu je pa se pita:

- Jesam li zadanu riječ iskupio ili nisam?

Slavin akvarel na šaljiv način pripovijeda o izletu literaraca, likovnjaka, prirodnjaka, povjesničara i arheologa u potrazi za nadahnućima ili otkrićima. Junak u ulozi antijunaka je nadobudni Igor koji je smislio genijalan plan. Dok će ostali istraživati starine i tražiti nadahnuće za literarne uratke na čarobnim kupskim predjelima i ostacima nekadašnje utvrde, on će s Anom potražiti neotkrivene slike Slave Raškaj.

> Čitao je on Peićevu knjigu o njoj. Sudeći po onom što Peić piše, ovdje još mora biti ljudi koji se nesretne slikarice sjećaju. Mogla bi se gdjegod na tavanu naći i koja njezina nepoznata slika. (Težak 1996: 26)

Rečeno-učinjeno, ovdje bi napisao Stjepko Težak. Pokuca na vrata stare drvene kuće, ali se nitko ne odazove. Polako uđe, no nigdje nikoga. Igor pogledom obuhvati unutrašnjost kuće. Izazvan ljestvama prislonjenim o zid pod tavanskim poklopnim vratima, pomisli da je to put do neotkrivenih akvarela i poput lopova popne se na tavan. Ondje pravo neistraženo blago! Sanduk do sanduka, a u sanducima svega i svačega: kukuruz, pšenica, ječam, raž, stare novine i knjige, a na dnu jednoga sanduka svežanj pejsažnih crteža s potpisom S. R. Igor se uznemiri i, misleći da su to akvareli Slave Raškaj, napusti kuću. Diveći se svom uspjehu, lebdeći između sna i jave, najednom pod lipom ugleda priviđenje.

> I gle! Pod lipom Slava. Lijepa, smeđokosa, začuđenih očiju, visoka čela – baš kao na autoportretu – s crtaćim priborom u krilu, a ruka s kistom zastala na pol puta pa boja kaplje u travu. Priviđenje? Utvara? Ili ipak java? Imam li tako živu maštu da brišem granice između zamišljenoga i stvarnoga? A čuđenje se iz smeđih očiju spusti na usne i pretvori u glasno pitanje. – Tražiš nešto? – Ne više. Našao sam. (Težak 1996: 28)

No, Igor ubrzo sazna da su akvareli koje je ukrao, njezini. Slova S. R. znače – Slava Ribarić. Igor se posrami, pred djevojkom se osjećao poput lopova. Provalio je u njezinu kuću, ukrao akvarele, a sada je ona zarobila njegovo srce. Ali, tko se nije svaki školski odmor zaljubljivao u petnaestim godinama? „Smrtno ranjeni, umirali smo od ljubavi dok nas od mrtvih nije digla nova zvijezda“ (Težak 1996: 26) i odsjaj sunčane zrake koji zlatom natoči nečije oči. Hoće li to isto uspjeti modrolastašu i kraljici Ani?

Najkraća novela je **Pismo bez nadahnuća** u kojoj dječak, poput romantičnog mladca uzaludno pokušava sročiti ljubavno pismo. Iako je junak napisao već nekoliko pjesmica, ljubavne mu riječi baš ne idu. Sve mu je bez veze. Odluči se snaći. Kao stari modrolastaš posegne za pjesmicama nepoznatih autora te se još obrati oblacima koji su, on to zna pouzdano, pomogli Puškinu, Ljermontovu, Nazoru, Cesariću i kome sve ne.

Kako će ljubav znati da je ljubljena, ako joj se ne kaže? U sličnim su se jadima našli mnogi mladi pjesnici. Primjerice, Krilićev (Težak 2001: 36) junak u pripovijetki *Ona + ja*, „sve je pokušao, ali ona ne primjećuje moju zaljubljenost, i to već tjednima.“ Nakon mnogih pokušaja junak, zapravo Zlatko Krilić, (2001: 40) odluči napisati sažeto pismo: „Ti mi se sviđaš! Zlatko.“ Pismo je putovalo mnogim smiješnim putovima, ali nije stiglo do adresata.

Je li Težakov nesretnozaljubljenik uspio poslati svoje pismo, ne zna se. Na kraju ga ostavljamo u dubokoj boli „bez nade i nadahnuća.“ (Težak 1996: 31)

Junakinji novele zabune **Kraljica Ana** dječaci su svako malo iskazivali svoje ljubavne osjećaje. No, kraljicu su morili drugi problemi. Sanjarska Ana osjeća simpatije prema svome razredniku. Ona već zna kako će izgledati njihov prvi sastanak. Dok se pod zlatnim suncem budu sljubljivale bijela boja broda i galeba s plavom bojom mora i neba i plavom bojom njezinih očiju, ona će ga čekati na palubi. Jer, sunce je samo za njih dvoje „od zlatnih ljusaka sagradilo most preko mora. Do neba! Titraju ljuske, treperi zlato prosuto po sunčevoj stazi od broda do nebosklona. Dršće modrina mora, sve nas čeka, sve nas hoće. Pođimo, kraljice moja!“ (Težak 1996: 32) Ani ne treba puno mašte da čuje baš taj poziv.

Ubrzo je razredniku stiglo pismo: „Razredniče, nađite priliku da se u Dubrovniku bar na pola sata nađemo nasamo. Vaša Ana." (Težak 1996: 38) Razrednik se iznenadio kada je shvatio što se zbiva. Dok je Ana u njegovoj otvorenosti prema učenicima, pjesmi, razgovoru i šalama, prepoznala sunčani most „koji se ono od svojih odsjaja u moru satkalo za nas", (Težak 1996: 38) iznenađeni se razrednik retoričko upitao: „O, zašto više niste djeca? Poput staraca u sve sumnjate. Ta ja nisam ništa tajio, ništa skrivao. Htio sam samo pokazati kako se organizira ekskurzija koja nije ni danguba ni muka." (Težak 1996: 38)

Zlatooki osmijeh Mona Lise i bojom nastavlja priču o prvoj simpatiji. Kada se ona prvi put pojavila na razrednom pragu, točno tada je zasjala sunčana zraka i otkrila njezine zlatne oči. Otada, kad god im se pogledi sretnu, oči joj se zlate, „smeđa se boja pretače u boju staroga zlata, prelijeva se u moje oči, razlije mi se cijelim tijelom, uvire u svaku žilicu, nosi neku dotad neslućenu i neoćućenu ugodu i toplinu." (Težak 1996: 40) Sve do danas.

Zlatooka je izazvala nemir u dječačkim srcima, i svi su se zaljubili u nju. Misleći kako Zlatooka gleda samo momke poput Hrvoja, našem je junaku preostalo da svoje ljubavne jade slaže u stihove. Ali, uskoro dolazi do dramatičnog obrata. I ne sluteći, nadobudni je Hrvoje pomogao da se Zlatooka opredijeli. I, eno, našega „zaljubljenoga bumbara" na Jarunu, čeka svoju ljubav. Ona malo kasni, što je i običaj, ali će doći. Već se u daljini nazire djevojka na biciklu. Je li to ona?

Još jedna-dvije simpatije i oproštaj s djetinjstvom tema je novele **Čar Ivanjske noći.** Literarno je sijelo toga ljeta održano na mjestu gdje se Jadransko more grli s hrvatskom zemljom. Više od literarnog nadahnuća literarci su maštali o Biserkinoj ljubavi, no ona je nadobudno svoju pozornost usmjeravala „danas k meni, sutra k tebi, prekosutra k njemu, i to ne uvijek istim redom". (Težak 1996: 29) Zato su dječaci odlučili baciti novčić i pismom-glavom uvesti red tko će joj se i kada udvarati. Ali, Biserka je iznenada nestala. Nikom ništa! Biserku je zamijenila Ivanka. Poput pravog nesretnog trubadura Tomica (pisac) je osjetio kako mu je „Ivanka uronila duboko u mozak, u svaku žilicu i živac, ni časa nisam mogao bez nje. Javljala mi se u sanjama, sanjao sam je na javi. Sve moje intelektualne i imaginacijske sile odano su stupile njoj u službu". (1996: 58) I tako sve dok se „pronađeni dragulj ne pokaže krivotvorenim. Ili umjetnim koraljem bez mirisa mora. Staklena imitacija bisera". (Težak 1996: 64)

Iza ljetovanja ostala je prisega da će se prijateljstvo nastaviti do groba. Još se samo trebalo oprostiti s Kupom. „U pogodnom času iskrao sam se iz kuće i spustio na Kupu. Čamcem sam uronio u noć na rijeci, a sluhom i duhom u kon-

cert zrikavaca. Imao sam dojam da su nebo i zemlja prožeti tužnim zrikanjem“. (Težak 1996: 64)

Jesu li to za djetinjstvom zrikali samo zrikavci...

Četiri se rijeke razlile dolinama djetinjstava ...

... Drava Truhelkinim, Orljava djetinjstvom Zlate Kolarić-Kišur, Dunav djetinjstvom s. Mariangele, a Kupa, Dobra, Mrežnica i Korana djetinjstvom Stjepka Težaka.

Drava Truhelkina djetinjstva u drugoj polovini 19. st. bila je vrlo živa i bučna rijeka. Sredinom, gdje je najdublja, plovili su mnogi brodovi i odzvanjale brodske sirene. Načičkane duž obale kloparale su vodenice, pralo se i sušilo rublje, vodari dolazili po vodu, odjekivali dječji glasovi i smijeh.

Orljava Zlate Kolarić-Kišur bila je plitka i pogodna za kupanje zajedno s patkama i igre u vrbacima.

Dunav s. Mariangele Žigrić bio je „netko živ. Gotovo osoba. Kad bismo se vraćali s puta, najprije bismo pošli u vrt pozdraviti Dunav. Tek onda bismo ušli u kuću pozdraviti ukućane.“ (Žigrić 1998: 15)

Kupa kao okvir i kao provodni motiv Težakove zbirke. Na njenim se obalama susreću i prepleću djetinjstva s početka i kraja stoljeća: prpošno i raspjevano djetinjstvo jedne generacije opterećeno socijalnim problemima (*Skladatelj i gatalinka*) i djetinjstvo uokvireno agresijom na Hrvatsku (*Mjesec u rijeci*).

Ljepoti Kupe najviše pridonose djeca koja se igraju na njenim obalama, plivaju ili izvode vodene vragolije. Pogled odmami i „zlatna bogata, zreložita njiva, ugrijani zrak nad pšeničnim zlatom, bijele ovčice koje putuju preko Dobre niz Kupu, Mrežnicu i Koranu preko Plitvica i Velebita na Jadran, na more...“, (Težak 1996: 85) dok se na obližnjim pašnjacima napasa raštrkana stoka.

Uvečer i u noći Kupa postaje čarobnom ljepoticom. Tada se u njenim vodama „odslikava zvjezdano nebo u crnilu noći. Klanjaju joj se vrbe ogrnute neprozirnim velom tame koja se naglo prikrada iz šume“. (Težak 1996: 89) Samo sretni namjernici postaju svjedocima čudesne igre mjeseca i vode.

Kao i ljudi i Kupa je štošta preturila preko glave.

Pamti rijeka mnoga djetinjstva isprekidana Drugim svjetskim ratom (*Na Kupi čun*), gastarbajterskim odlascima pradjedova, djedova, očeva i majki preko oceana ili u Njemačku (*Kip domovine leta 197...*); pamti protuhrvatsku birokratsku revoluciju protiv Matice hrvatske 1972. (*Dvije Dore, tri Josipa i ja*); trpi strašnu agresiju na mladu domovinu Hrvatsku (*Dvije Dore, tri Josipa i ja, Mjesec u rijeci*).

Ona je početna vedrina djetinjstva na Kupi s prvih stranica knjige nestala negdje u svim tim nemilim događajima, a zlo, kao da je samo odgođeno, ponovo se javlja poput već viđenog o čemu svjedoči susret dviju vremenski udaljenih generacija.

Gledajući dječaka Miju koji je odlučan prijeći Kupu i zapaliti ocu „sviću od domaćeg voska. Otpravili su ga na drugi svit baš na današnji dan. Leži pod jablanom. Točno znam kadi je. Vadeći svijeću iz džepa dokazuje svoju vjerodostojnost svoje izjave A dedu su bili malo dalje od toga jablana ubili. Ali on je bar pokopan na našem groblju. U travnju 1941. Oca četnici nisu dali prenesti", bojnik pomisli: - Pljunuti ja u četrnaestoj! Moja fotografija iz sedmog razreda! (Težak 1996: 90)

I bojnika odnesu sjećanja u isto takvo ratno vrijeme kada „sam im pokazao kako valja riječ držati i svoju dužnost ispunjavati" (Težak 1996: 100) unatoč tenkovskoj paljbi. I taj mali, koji želi odnijeti svijeću ocu koji nije pokopan, isto tako drži se svoje dužnosti, ili štoviše, drži se dužnosti poput Antigone.

A Kupa onda i sada, čuva i ne čuva. Podjednako je naša rijeka koja najtužnije romoni, i u kojoj se nigdje ne pliva kao u njoj. (Težak 1996: 89)

A je li to ista ona Kupa za koju je Nazor mislio da dijeli od Dobra Zlo? - pita se bojnik na mrtvoj straži 1990-tih. I „asocijacije ga uvuku u Nazorov Čamac na Kupi. Sudari se s njegovom zabludom o koritu rijeke koja dijeli od Dobra Zlo. Nisi ti, stari pjesniče, slavitelju hrvatskih kraljeva i istarskih gradova, nisi znao gdje je Dobro, a gdje Zlo!" (Težak 1996: 89)

A tko će odgovoriti na Mijino pitanje netom prije bljeska i praska s desne obale?

> - Mjeseče, reci je li ovo u rijeci tvoj dvojnik, sin ili brat! I kako ću iz ove igre u rat???
> Bljesak i prasak s desne obale Kupe, bol u srcu, trzaj leptira pogođena u letu, pljusak u vodi, pad u tišinu i mrak.
> Mjesec s neba pade na mjesec u rijeci i oba potonuše (Mjesec u rijeci 1996: 105)

Jezik i stil

Izborom tema i motiva, opisom, pripovijedanjem, dijalogom i monologom, etičkim i estetskim porukama, jednostavnom fabulom razvidno je kako je *Zlatookin osmijeh* namijenjen školskoj dobi, ali i svima koji vole autobiografske priče. Tome u prilog ide i stil koji je u velikoj mjeri obilježen humorom, ali se i uozbilji pod teretom socijalnih i ratnih motiva.

A u svemu tome se Stjepko Težak otkriva kao vrstan pripovjedač, no posebnost zbirke je i spoznaja kako je riječ o zaljubljeniku u hrvatski jezik koji se temelji na zavičajnom govoru...

> ... na kojem su svoj književni jezik temeljili Zrinski i Frankopani, a poslužio je i Jurju Križaniću kao rječnička, naglasna i gramatička podloga za njegovu utopijsku sveslavensku gramatiku, u osnovi čakavski, ali danas pokajkavljen i štokavskim nitima protkan, (Autobiografski zapis, 108)

... zaljubljeniku u hrvatski jezik do te mjere da bi i o ljubavi šaptao gramatičkom razigranošću:

> Stvaram od njezina imena srokove, akrostihove, anagrame, slike, Dubravku pretvaram u Ljubavku pa u Ubavku ili joj – nenazočnoj – tumačim da joj je ime znamen, jer *dub*, a to znači hrast, i *ravka*, to jest ravnica, dakle hrast na ravnici, koji veličanstveno strši u modro nebo, ponosno se krileći nad travom i sitnim biljem što mu jedva do gležnja seže. Reći ću joj to ako danas dođe. (Zlatooki osmijeh Mone Lise, 42)

Na tome tragu zaključujemo kako jezikoslovcu važnije likove predstaviti govorno, nego vizualno. Čim je gospodin s bubnjastim trbuščićem progovorio: - Čuj, dečec... - znalo se da je riječ o kajkavštini.

U susretu Igora i bake izmjenjuju se književni jezik i pučki kajkavski govor, tako da i ne treba pisati tko što govori.

- Dobar dan, kuma! Jeste li vi poznavali Slavu Raškaj?
- Ku Slavu?
- Slikaricu Slavu Raškaj. Tu se rodila.
- Nikad čula za nju. Pri nas takvega prezimena nima.
- Kako nema. I škola vam se tako zove.
- Kad sam ja išla v školu, ni se tak zvala. Sad me druge brige taru.

- I baš nikad niste čuli za Slavu Raškaj, slikaricu, gluhonijemu bilježnikovu kćer. Umrla je 1906. u Stenjevcu.
- Joj, pak ja se nis ni rodila tada. Ak je bila bilježnikova ći, unda pojte tam do stare poštarice, una bu vam se povidala. (Čar Ivanjske noći, 48)

Isto u dijalogu između unuka i bake:

- Ali ja ću ići. Čim školu završim. U troje ćemo brže kuću dovršiti.
- Nikam ne pojdeš. Školali te bumu.
- Školali me bute? Pak bum kak Mirjana dva leta čekal posal! Ako ga uopće i dobijem.
- Ne buš nikam išal! (Kip Domovine leta 197..., 79)

U dijalogu između dvaju prognanika govorno se raspoznaje prognanik iz Dalmacije i Šarengrada:

- Dečki, ni vama ne će bit loše u društvu s ovin kiton, vukovarskim prognanikon.
- Nisam baš vukovarski – jedva sam se uspio ukrcati u njegovu tiradu.
- Ma dobro, iločki...
- Rekao sam ti da sam iz Šarengrada, a ne...
- Vrlo važno. Sve je to hrvatsko i jednako su nevoljni i šarengradski kao i vukovarski ili iločki prognanici. Daklen ovaj dečko mi je bija u neku ruku neizravni protivnik na Lidranu... (Dvije Dore, tri Josipa i ja, 69)

- *zbunjenost i poraz* pred simpatijom izražena nagomilanim glasom r:

„Ja sam Igor... - smrsi u sramu, zbunjen i poražen, a prezime Tot mu je krkljalo negdje u grlu i prelijevalo se u Igor Tat. Igor Gori, Igor Najgori, Igor Mrtvac...“ (*Slavin akvarel,* 29)

Jezični sloj *Zlatookina osmijeha* zahtijeva pomniju analizu poput žargonskoga i poslovičnog govora, stilema i mnogih stilskih figura.

Posebice će čitateljima ostati u sjećanju opisi prostora, pejzažni opisi i opisi običaja u funkciji opisa likova, najčešće emocionalnog i socijalnog stanja:

- *opis seljačke kuće*:

Prvo se iznosi vanjski a onda unutrašnji opis zagorske kuće koji oslikava kulturu življenja i socijalno stanje hrvatskog seljaka uopće: „Kuća, stara, drvena, posivjelim crijepom pokrivena.“ (1996: 27) Ušavši u kuću, pripovjedačev pogled ide od jednog do drugog predmeta: „Stol, stolci i dva kreveta. Na zidovima slike, Srce Marijino i Isusovo, fotografije starih seljaka.“ (*Kraljica Ana*, 38)

- *opis brezničke kuće*:

„Kuća u stilu ni plemićka kurija ni seljačka brvnara, gospodarske zgrade samozatajno utopljene u pitomi krajolik s povrtnjakom, cvjetnjakom i voćnjakom koji je neopazice prelazio u šumu prepunu sutonjih sjena." (*Zlatooki osmijeh Mone Lise,* 39)

- *raspoloženje*:

„Dani su tekli plavi od mora i neba, sjajni od sunca i radosti. Pjesma cvrčaka postala je neminovan pratilac naših dana, ušla je u nas i postala do te mjere dio nas samih, da je uopće više nismo čuli uhom. Svoj ritam je uskladila s našim disanjem i otkucajima našeg srca." (*Čar Ivanjske noći*, 48)

- *idiličnotragična slika seoskoga života*:

- Ljuba, Zora, Zlata. Ote u lad, pod orih. Obed sam donesla. - Gotovo mladenački baka skida košaru s glave, prostire stolnjak po travi, vadi lonce, zdjele, tanjure, kruh, raspoređuje žlice, nože i vilice. (*Suza na vlati*, 86)

- *deminutivno-humoristični opis lika:*

Rečeno je da se vrlo rijetko opisuje vanjski lik, osim ako je u funkciji smiješnoga, primjerice opis otmjenoga gospodina koji se odjednom pojavljuje niotkud: „... gospodin s bubnjastim trbuščićem, sa zlatnom uricom u džepiću crnog prslučića, s tustom ženčicom pod kosmatom ručicom?!..." (*Skladatelj i gatalinka*, 7)

- *osjećaj simpatije opisan zvukom:*

„Uto je zazvonio Sveti Marko, pridružila mu se sva zagrebačka zvona, ili je to zvonilo samo u mojoj duši, i ta unutarnja zvona prelila se u moj glas koji je zvonio Opatičkom ulicom pretačući se u priču iznenađenog, presretnog dječaka..." (*Dvije Dore, tri Josipa i ja*, 76)

- *osjećaj simpatije i igra boje i svjetlosti sliči impresionističkom opisu:*

> Kad je prvi put ušla u razred, vitka, smeđokosa, smeđooka, nasmijana, otmjena u pokretu i odjeći, skladna kao Kaštelanova vodarica s krčagom na glavi, srce mi je zaplesalo breakdance.... Tek sam kasnije ustanovio da je smeđooka. U prvi mah dok je prelazila učionički prag, sunčev trak odbio se s prozorskoga stakla i zlatom joj natočio oči. Zlatooka! Kad god me pogleda obasjana vedrim smiješkom, oči joj se zlate. Smeđa se boja pretače u boju staroga zlata, prelijeva se u moje oči, razlije mi se cijelim tijelom, uvire u svaku žilicu, nosi neku dotad neslućenu i neoćućenu toplinu. (Zlatooki osmijeh Mone Lise, 40)

- *dinamična slika sreće i razigranosti*:

„Presretni, preradosni, trčeći i skačući po obali utihnule Kupe, tog predvečerja postadosmo pravi jarčići. Prekobacujući se, hrvajući se, nadvikujući se za-

boravismo svoj svakodnevni posao, krave na paši i pogibelj koja na njih vreba iz obližnjeg djetelišta." (Skladatelj i gatalinke, 12)

- *spaljivanje princa Karnevala*:

Običaj spaljivanja princa Karnevala preuzet je iz poganskih vremena kada je trebalo pronaći i osuditi krivca za sve nevolje. Opis je živopisan i slikovit, protkan dijalogom i šarenilom boja.

> Na čelu pogrebne povorke poskakuje Miško vijući zastavom od šarenih papirnih vrpca. Za njim lijeno nabadaju Markovi volovi, a Marko pored njih svečano puckeće na saonama, blijed kao pravi pokojnik, u crnu šeširu, bijeloj košulji i crvenim hlačama. Papirnata odjeća tu i tamo se raspala pa mu proviruju slamnati laktovi i koljena. Za saonama dostojanstveno korača biskup s ministrantima pa ucviljena udovica i rasplakana dječica, potom tamburaši, rodbina i ostali namjernici. (...) – Joj si ga tebi, princ Karneval, Boga si klel ki te je dal, vrag te je zel, ti potepuh i sih bedakov general – pijano se, mimo svih obrednih pravila, uplitao u pogrebnu ceremoniju stric Milić, posrčući za biskupom, noseći u ruci zemljani vrč požunac s vinom i škropeći sad mrtvaca, sad biskupa, sad radoznalce koji su se kesili kraj puta, ali je najčešće zalijevao svoje promuklo grlo. (Smrt princa Karnevala, 21)

- *baletna igra - oproštaj s djetinjstvom:*

Bježeći od surove ratne stvarnosti, Mijo uveče promatra mjesec nad rijekom i njegova dvojnika u rijeci koji ga pozivaju na igru. Mijina igra s mjesecom nalikuje baletnoj igri. Zaista bi neka maštovita školska družina na Lidranu mogla predstaviti sličnu igru.

> ...I opet ustukne Mijo i opet se poigra s mjesecom u rijeci, trčeći po obali, skrivajući se za grmlje. A onda mu padne na pamet nova igra. Dohvati stvrdnutu grudu zemlje i tresne je svom suigraču u lice. Lice se razlije u kolobar svijetlećih iskrica, kolobar se podvostruči, potrostruči, razlije po valićima i napokon izduži u svijetli trak, zlatni most koji propinjući se žuri k dječakovoj obali. Dječak ustukne, povuče se natraške dublje na proplanak, a zlatni most pruži se za njim i otkinuvši se od suprotne obale ostane prekinut na polovici rijeke dotičući tamne travke na Mijinoj obali. Mijo priđe bliže, pruži ruku da ga podigne iz vode i zagrli, ali on se odmakne i poput zlatnoga kobasičastog balona poče se naglo splašnjavati. Pretvori se u duguljasti plameni jezik čiji se čas vrh, čas korijen odljepljivao od svoga sjajnoga stabla. Preko izdužene zlatne tikve mjesec u vodi vrati se u svoje prvotno, isprva malo titravo, a potom mirno okruglo obličje. I onda nastave već poznatu igru. Mijo zastane nasred proplanka, mjesec se nasadi nasred rijeke i pozorno čeka sljedeći Mijin pokret. A onaj gore, zapravo njegov otac, uzvio nos i fućka mu se za sina u rijeci, za Miju na proplanku i zvijezdu izgubljenu u svemiru. Razigrani

dječak poleti na obalu, uzdignutih ruku poskoči prema mjesecu na nebu i vikne: - Mjeseče, reci je li ovo u rijeci tvoj dvojnik, sin ili brat! I kako ću iz ove igre u rat? (Mjesec u rijeci, 105)

Već smo istaknuli autorov smisao za kratke funkcionalne opise. Neki, pak, opisi djeluju poput književnih razglednica:

- *ugođaj ljetne vreline*:

„Zlati se bogata, zreložita njiva, treperi ugrijani zrak nad pšeničnim zlatom, putuju bijele ovčice preko Dobre niz Kupu, Mrežnicu i Koranu preko Plitvica i Velebita na Jadran, na more...“ (Suza na vlati, 85)

- *noćni ugođaj Kupe* sluti tragediju:

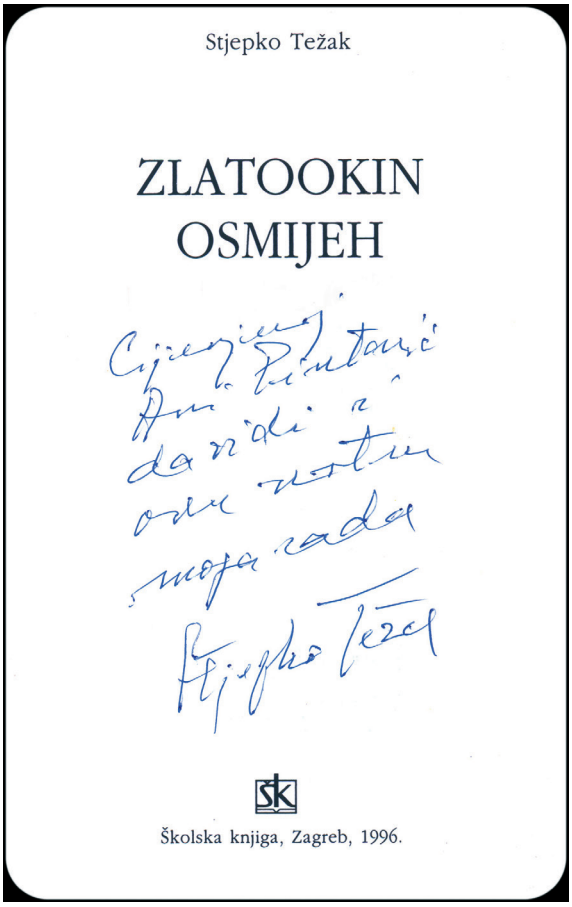
Odišući ljetom Kupa je tmurno odslikavala zvjezdano nebo u crnilu noći. Klanjale su joj se vrbe ogrnute neprozirnim velom tame koja se naglo prikrala iz šume. Ležeći na rubu nasipa bojnik je kupao oči u nepravilnom trapezu ozvjezdane vode što se lelujala i blistala kroz nedodir dviju vrbovih krošanja. (Na Kupi čun, 89)

- *zaustavljena jutarnja slika Kupe*:

U nedjeljno jutro, pod zaštitom tankih pojasa magle i gustih redova kukuruza, s kumom sam se prikrao do obale gdje je Kupa naglo zavijala prema jugu. Bilo je tiho. Ni hica ni ptica nije se čulo, a Kupa, jesenski smirena i razbistrena, ni dahom ni mahom nije odavala u kojem smjeru teče. Tiha kao usnulo jezero, bezvučno se cjelivala s rijetkim tracima maglice... (Na Kupi čun, 97)

- *zvučna slika*:„Topot konja u galopu“. (*Mjesec u rijeci*, 98)

* * *

Tako je prof. dr. sc. Stjepko Težak u posveti knjige *Zlatookin osmijeh* (1996) napisao svojoj studentici i doktorandici. „Cijenjenoj Ani Pintarić da vidi i ovu vrstu moga rada. Stjepko Težak." Dragi Profesore, hvala!

Literatura

Hranjec, Stjepan. 2006. *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Školska knjiga. Zagreb.

Kolarić-Kišur, Zlata. 2004. *Moja Zlatna dolina*. Školska knjiga. Zagreb.

Krilić, Zlatko. 2001. *Šaljive priče i priče bez šale*. ABC. Zagreb.

Težak, Stjepko. 1996. *Zlatookin osmijeh*. Školska knjiga. Zagreb.

Truhelka, Jagoda. 1918. *Zlatni danci. Istina i priča. Slike iz dječjeg svijeta.* Naklada knjižare Mirka Breyera. Zagreb.

Žigrić, s. Mariangela. 1998. *Vukovarske uspomene*. Đakovo.

ETIČKI I ESTETSKI MOTIVI ŠUME U DJEČJOJ KNJIŽEVNOSTI – OS SVIJETA

„Budući da mu korijenje ponire u tlo, a grane mu se dižu u nebo,

stablo se općenito smatra simbolom veza koje se uspostavljaju između neba i zemlje. U tome smislu ono ima središnji karakter: stablo svijeta sinonim je za os svijeta. (Chevalier, J., Gheerbrant, A., 1994: 627)

Književni su predlošci uvjetovani bajkovitim, mitološkim i biblijskim motivima iz hrvatske i svjetske književnosti. Riječ je o pripovijetkama, pričama, bajkama i legendama Josipa Kozarca, Vladimira Nazora, Ivane Brlić-Mažuranić, Jagode Truhelke, Snježane Grković-Janović, Nade Iveljić, Tihomira Horvata, Lidije Bajuk-Pecotić, Charlesa Perraulta, Braće Grimm, Hansa Christiana Andersena, Aleksandra Nikolajeviča Afanasjeva, Oscara Wildea, Božene Němcove. Iako književni rad navedenih pisaca obuhvaća duže vremensko razdoblje, od klasicizma preko romantizma, realizma, moderne do postmoderne, odnosno od Perraultovih bajki (1695) do priča Tihomira Horvata (2011), interpretacija je podijeljena na tematske cjeline: Bog je hodao kroza šumu, Kušnja, obraćenje, mudrost, utočište, Šumski pejzaž i lik, Šumski čuvari, Šumske instalacije.

"Bog je hodao kroza šumu"

Od samoga početka stvaranja svega što klija iz zemlje, čovjeka je najviše privlačila šuma; živio je od nje, učio iz njezina iskustva, nadahnjivao se na njezinoj mudrosti, u njoj tražio zaštitu, divio se njezinoj ljepoti, da bi skladom boja, mirisa i zvukova sve te dojmove prenosio u književnu, slikarsku, kiparsku, graditeljsku, glazbenu, filmsku umjetnost – uvjeren da je u njoj nastanjen sam Bog.

Stablo i šuma su među prvim Jahvinim čudima zemaljskoga raja. Prema *Knjizi Postanka* treći je dan stvoreno sve što klija iz zemlje:

> Treći dan, nakon što je stvorio nebo i zemlju te odijelio dan od noći i kopno od vode, Bog reče: - Neka proklija zemlja zelenilom – travom sjemenitom, stablima plodonosnim, koja, svako prema svojoj vrsti, na zemlji donose plod što u sebi nosi svoje sjeme. I bi tako. I nikne iz zemlje zelena trava što se sjemeni, svaka prema svojoj vrsti, i stabla koja rode plodovima što u sebi nose svoje sjeme, svako prema svojoj vrsti. I vidje Bog da je dobro. Tako bude večer, pa jutro – dan treći. (Post 1,11-13)

Nakon što je u Edenu zasadio vrt, Jahve "učini te iz zemlje nikoše svakovrsna stabla – pogledu zamamljiva, a dobra za hranu – i stablo života, nasred vrta, i stablo spoznaje dobra i zla." (Post 2,9) U tome zemaljskome raju zatim nastani prve ljude Adama i Evu, stavljajući na kušnju njihovu poslušnost, mudrost i razboritost: sa svakoga stabla smiju ubirati plod, osim sa stabla spoznaje dobra i zla, (Post 2,16) jer:

> Blago čovjeku koji je stekao mudrost
> i čovjeku koji je zadobio razboritost.
> Jer bolje je steći nju nego steći srebro
> i veći je dobitak ona i od zlata.
> Skupocjenija je od bisera,
> i što je god tvojih dragocjenosti,
> s njome se porediti ne mogu. (Izr 3,13-15)

Prema legendi *Kneja* (1999) **Lidije Bajuk** šuma je kao ogromna prašuma prekrivala Europu u povijesno praskozorje. Kult drveća je prethodio kultu žita i održao se do 16. stoljeća. Nekada su ljudi u stablu vidjeli biljnog pretka. Kasnije su u njima zamišljali duhove, duše predaka i bogove. Stabla su bila korisna kao hrana, piće i lijek. Šuma se doživljavala i kao majčino krilo, odnosno središte života. (Bajuk 1999: 91-92)

Simbol drva i stabla u različitim kulturama ima različita značenja, no najčešće simbolizira nadljudsku mudrost, znanje i razboritost. U kršćanskim i židovskim predajama stablo simbolizira život duha. Primjerice, Abraham podigne šator kod hrasta Mamre u Hebronu (Post 13,18); Bog se kod hrasta javi Abrahamu (Post 18,1); Bogu u čast Abraham sadi tamarisku (Post 21,33); pravednici se uspoređuju s palmom i cedrom (Ps 92,13); stablo križa je simbol iskupljenja i života**;** Jišajevo stablu simbolizira Majku Mariju:[104]

> Isklijat će mladica iz panja Jišajeva
> izdanak će izbit' iz njegova korijena. (Iz 11,1)

U mitovima, legendama, predajama i apokrifnim pričama antropomorfizacijom raslinja, stabla i šume posredno se prikazuju osjećaji i stanja lika, a ponekad

[104] "Jišajevo stablo simbolizira lanac pokoljenja čiju povijest Biblija sabire, a dosegnut će vrhunac dolaskom Djevice i Krista. Jišajevo stablo u kršćanskoj je mistici samo po sebi čitav skup simbola. Ono označuje Djevicu Mariju, novu Evu, koja je Krista i sve kršćanske narode začela po milosti; ono označuje raj u kojemu se okuplja rod izabranih; ono dopire sve do raspetoga Krista, do križa, do one smrti od koje potječe nov narod, beskonačno potomstvo; podsjeća na Jakovljeve ljestve, kao i na plamene ljestve svetog Ivana." (Chevalier, J., Gheerbrant, A. 1994: 626).

postaju i akteri događaja. Primjerice, u apokrifnoj priči *Bijeg u Egipat,* Sveta obitelj zastane kraj vode da se odmori. Djevica Marija opere pelene maloga Isusa i povješa ih na nisko raslinje da se osuše**.** Ali, nisko raslinje osjeti Božju blizinu te drvo naraste tako visoko da je Marija jedva dohvatila pelene: "...razviša je na drivih malih, ka ondi bihu..." (...) driva ta vele visoko zrestiše, da jedva plene dosegoše." (Kombol 1992: 33)

Poznata je pučka predaja o žalosnoj vrbi koja je spasila Djevicu Mariju i Djetešce Isusa koji su se, bježeći pred prognanicima, sklonili pod njezinu krošnju. Da bi ih zaštitila, žalosna je vrba blago spustila svoje zazelenjele grane do zemlje. Osjećajna vrba ne krije tugu zbog toga događaja - i danas plače.

Vladimir Nazor odlazi još dalje u povijest te u pjesmi *Živana* pjeva o zajedništvu mitoloških bića i šume. Kada se šumom pronijela vijest o vjenčanju božice života Živane[105] (Žive) i boga sunca i kiše Daboga (Daždboga, Dabe), radosno je cijela šuma pjesmom zašumorila: "Svi su luzi zapjevali, dok nad gorom jedva sviće. / Žena ide pram istoka." Dok Živana u svitanje prolazi šumom slušajući kako s "grana šumskih pjeva šumor", Dabog proviruje iz hrastove krošnje i grli boginju:

> A dok snaga jedna nova, topla, moćna
> Struji šumi po žilama, u hrastiku zagrljeni,
> U oči se samo motre, pustom srećom zatravljeni,
> Dabog ljetni i jutarnji, Živa proljetna i noćna.[106] (Franković 2012)

Vjeru o šumi kao Božjoj nastambi tematiziraju i Josip Kozarac (1858 – 1906) i Vladimir Nazor (1876-1949). Kozarčevi opisi proljetne, ljetne i jesenske šume sliče impresionističkim platnima. U toj se nadnaravnoj šumskoj ljepoti, pripovijeda Kozarac, čovjek približi sebi i Bogu istodobno, a to se približavanje zbiva postupno. Gledajući šumu, čovjek prvo uviđa oko sebe Božju snagu i mudrost, zatim osjeća strahopoštovanje i divljenje te se na kraju u vjeri potpuno predaje.

> Osim što se u šumskoj osami čovjek približi sam sebi, približi se i Bogu. Tamo gdje je na svakom koraku nazočna veličina i mudrost Božjega stvaranja, gdje uviđamo kako je Bog sve to dobro riješio davno prije nas, obuzima nas strahopoštovanje prema Njemu, potom divljenje, a na kraju predanje: Kad god prođem tom šumom,

---

105 U romanu *Ukradeno proljeće* Snježane Grković-Janović božica Živana predstavlja element dobra i suprotstavlja se bratu Črtu, elementu zla. "Črt je, dakle, u potaji gajio osvajačke misli i nakane, ali se nije usuđivao provesti ih u djelo jer je imao protivnicu – svoju rođenu sestru Živanu, vilinsko biće velikih moći kojima se budi i jača život. Ona bijaše majka svega što raste, cvjeta, zori, prijateljica životinja i ljudi." (Grković-Janović 2002: 12)

106 Više vidjeti u: Franković, Sanja. 2012. *Maslina i sveti lug.* Bibliofil. Zagreb.

> i na moju dušu pada onaj čarobni i tajni mir, koji ipak govori u sto jezika, i priča mi tisuć strahota i ljepota, da srce prestaje u mene kucati, a u duši osjećam da sam za korak bliži onomu velikomu biću, komu uzalud ljudski duh čezne u trag ući. (Kozarac, Slavonska šuma)

Doživljaj Boga u priči *Šuma bez slavuja* **Nazor** opisuje posredno šumovima i zvukovima, bojama, mirisima i poredbama. Kada se Bog poput ljubičaste izmaglice spuštao s planine, šumski svijet osjeti tihu uznemirenost, poniznost, spokoj:

> ... sva se šuma zatalasa. Grane se grmova i stabala zanjišu i prignu da naprave nekome put preko šume. Onaj koji je dolazio, spuštao se golem, sjajan i ovit ljubičastom maglicom s planine. Jata ptica letjela su cvrkučući ispred njega. Rojevi buba i leptira vijali se povrh njegove glave. Gdje bi stignuo, snijeg bi kopnio, nebo se vedrilo, zemlja se zelenjela.
> Kad uđe u šumu, ona se propne kao val njemu ususret.
> Maleno srce zakuca oko njega u svakome pupu. Kao zvonca zabrecaše pred njegovim nogama cvjetovi posljednjih đurđica i visibaba. Ljubice su šutjele pred njim. One su lile iz modrih očiju suze radosnice, što su mirisale slađe no ikoji tamjan. Borovi su kadili put ispred dolaznika, vitlajući naokolo oblake peluda. Na njegovu su glavu padale latice s rašeljkinih gronjica. Jele i jablanovi klanjahu se do zemlje pred onim koji je dolazio.
> Bog je hodao kroza šumu. (Nazor 1997:74)

Kušnja, obraćenje, mudrost, utočište

> ... tko pije ove vode,
> opet će ožednjeti.
> A tko bude pio vodu koju ću mu ja dati,
> ne, neće ožednjeti nikada:
> voda koju ću mu ja dati
> postat će u njemu izvorom vode
> koja struji u život vječni. (Iv 4,13-15)

Kušnja

Namijenivši svome Sinu otkupiteljsku muku, Bog je pokazao da najviše voli one koji trpe i nikada ih ne napušta. U *Poslanici Hebrejma* (Heb 12,6) čitamo:

"Doista pomno promotrite njega, koji podnese toliko protivljenje grešnika protiv sebe, da - premoreni - ne klonete duhom". (Heb 12,3) Ne misli se pri tom na posličenje u trpljenju s Isusom Kristom, nego tek hod Njegovim putem na putu pridruživanja Vazmenom otajstvu. (Katekizam 1994: 172).

U mnogim se pričama i bajkama prepoznaje biblijska struktura kušnje: bespomoćni, poniženi ili odbačeni (često najmlađi sin ili kći) ponizno trpe nepravdu, ponekad i cijeli život, ali s dubokom vjerom u konačno dobro.

Sukob se počinje rješavati promjenom okoline, odnosno odlaskom od kuće. U vrhuncu radnje vječna se sreća (u bajkama izražena udajom ili ženidbom, kraljevim dvorcem, ćupom zlata, mirnim i zadovoljnim životom) podjednako nudi dobrim i zlim likovima, što je također na tragu kršćanske vjere. U tome se slučaju govori o dodatnoj kušnji u koju se podjednako dovode dobri i zli, koji će slobodnom voljom izabrati svoj put. U radu se navode samo oni književni primjeri u kojima antropomorfizirana šuma postaje posrednikom na putu od poniženja do uzvišenja.

U ruskoj bajci *Leteća lađa* **A. N. Afanasjeva** (1826-1871) "živjeli tako starac i starica, pa imali tri sina. Dva bila pametna, a treći budala. Prvu dvojicu starica voljela i čisto odijevala, a treći uvijek loše odjeven, u crnoj košuljici hoda." (Afanasjev 1984: 59)

Uto car oglasi da će se lijepa kraljevna udati za onoga koji uspije izraditi leteći brod. Kada su to čula dvojica starije braće, uz roditeljski blagoslov odmah krenu na put, dok najmlađi ostane kod kuće. No, i on je čuo za carev proglas te, unatoč roditeljskom protivljenju, ne odustaje od namjere da se okuša u gradnji mosta. Dok je majka (ovdje preuzima ulogu zle maćehe) stariju braću dobro opremila za put, umijesila bijele pogačice, različito meso i bocu prepečenice, prema najmlađemu opet učini nepravdu: za put mu pripremi crne pogačice i bocu vode.

Idući tako, najmlađi sin sretne djeda sijede brade do struka (lik pomagač) koji zatraži malo hrane. Momak mu dade sve što ima u torbi, makar njemu nedostajalo. Uvjerivši se u mladićevu suosjećajnost i poniznost, starac ga pouči kako će uspjeti u namjeri:

"Slušaj, sine, idi ti sad u šumu i odi do drveta pa udri sjekirom o drvo, brzo se baci na zemlju i lezi tako dok te netko ne probudi. Tad će ti se sagraditi brod, pa ti sjedi na njega i leti kamo ti treba..." (Afanasjev 1984: 59) Tako je i bilo. Momak je uspješno riješio i mnoge dodatne uvjete te se na kraju "vjenčao s carevnom, dobio velik miraz i postao razuman i domišljat. Car i carica zavoliše ga, a carevna se u njega do ušiju zaljubila." (Afanasjev 1984: 63).

Bajka *Dvanaest mjeseci* češke spisateljice **Božene Němcove** (1816-1862) tipična je bajka o dodatnoj kušnji. Zla maćeha i njena zavidna kći Holena smišljaju kako će se riješile dobre i skromne Maruške. U cičoj zimi pošalju one Marušku u šumu po jagode i zaprijete da se bez njih kući ne vraća. Neprikladno odjevena Maruška krene kroz snježnu mećavu i zaputi se u šumu. Nakon nekog vremena ugleda plamen – a to dvanaest mjeseci sjedi na dvanaest kamenova, na najvišemu sjedi Siječanj, huči i buči i naokolo raspiruje snježnu oluju. Čim im Maruška priđe, uljudno ih i ponizno pozdravi, te joj mjeseci pomognu u nevolji i ona kući odnese jagode. Kada je Holena vidjela sestru s jagodama, pobjesni te i ona krene u šumu po jagode. Ali, zbog svoje oholosti i bahatosti izgubi se u mećavi, kao i njezina zla majka, a Maruška ostala na imanju i dalje skromno i zadovoljno živjela.

Obraćenje

Pučka izreka namijenjena onome koji se zaputio krivim putem "Bog te u šumu okrenuo", može se smatrati i upozorenjem, kao npr., u *Knjizi izreka* koja poučava o snazi mudrosti i razboritosti:

> Pazi na stazu kojom kročiš
> i neka ti svi putevi budu pouzdani.
> Ne skreći ni desno ni lijevo,
> drži svoj korak daleko odà zla. (Izr 4,26-27)

Na čelu čarobne šume nalazi se starješina Stribor, najpoznatije mitološko biće iz bajke *Šuma Striborova* (1916) **Ivane Brlić-Mažuranić** (1874-1938). Stribor se odlikuje razboritošću i mudrošću, stoga nije čudo da mu se podjednako obraćaju oni iz stvarnoga i bajkovitoga svijeta. Nijedno ga ljudsko oko nije vidjelo, jedino se pripovijeda da je pred njegovim licem bila starica majka, kada je sina željela spasiti nevolje, ali o tome ona ne voli govoriti.

Zahvaljujući Snježani Grković-Janović saznajemo što je bilo dalje s Potjehom, ribarom Palunkom, Kosjenkom, Toporkom, Jagorom, Malikom Tintilinićem, Striborom, majkom, sinom, gujom-djevojkom, Nevom Nevičicom, Olehom banom... Naime, osamdesetak godina poslije Ivaninih *Priča iz davnine*, Snježana piše opširan roman *Striborovim stazama* (1997), nastavljajući priču ondje gdje je Ivana stala, ali s novim zapletima i obratima.

Mnogi poznati Ivanini likovi i u novome književnome životu tragaju za mudrošću, pravdom i smislom, a Stribor, poput mitskog boga Daboga, i dalje stoluje u šumskom dvorcu koji je…

> … sazdan od lišća … Sve je oko njega više privlačilo pažnju nego on sam. Stara lipa pod kojom se odmarao, bilo je najveće stablo što se na ovim stranama moglo vidjeti. Ni dvadesetak ljudskih ruku ne bi mu deblo moglo opasati. A tek krošnja! Gubila se nebu pod oblake, a svaka od debelih grana bila jedan lisnati svijet za sebe, nastanjen ptičjim pukom i svime što može letjeti i skakati. Ovoj je lipi bilo više od tisuću godina, ali je lišće starice bilo mlado i treperilo na nebrojenim grančicama poput veselih zelenih srdaca. Oko golemog debla sjedila je u krugu mala četa patuljaka i vilinske djece. Između početaka dvaju debelih korijena što su se gubili pod travom, kao između dva velika prsta, vodio je prolaz do otvora u šupljinu stabla, a na pragu ovih čudnovatih vrata sjedilo je djevojče s vijencem božikovine na lepršavoj kosi. (Grković-Janović 1997: 326)

Kada je baka (*Šuma Striborova*) usred tolikoga čarobnjaštva i zla ponizno zahvalilia Striboru na primamljivoj ponudi o vječnoj mladosti i izjavila da joj je draža nevolja i spoznaja da ima sina, nego blago čitavoga svijeta, u tome se trenutku uznemiri carstvo zla i propadne – a sin osjeti svoj grijeh i pokaje se:

> Zanjiše se čitava šuma, provali se zemlja, propade u zemlju ogromni dub s dvorovima i sa selom srebrom ograđenim, nestade Stribora i Domaćih – ciknu snaha iza duba, pretvori se u guju – uteče u rupu – a majka i sin nađoše se nasred šume sami, jedno uz drugo. Pade sin pred majku na koljena, ljubi joj skute i rukave, a onda je podiže na svoje ruke i nosi kući, kuda sretno do zore stigoše. Moli sin Boga i majku, da mu oproste, Bog mu oprosti, a majka mu nije ni zamjerila bila. (Brlić-Mažuranić 2004: 92)

Grijeh, spoznaja i obraćenje književnoga lika blisko je obraćenju biblijskoga sina iz prispodobe *Izgubljeni i nađeni sin.* (Lk 15,11) Obojica sinova, bajkoviti i bliblijski, napuštaju majku ili oca, spoznaju grijeh i padaju ničice pred roditeljima koji im opraštaju.

Obraćenje je sporedni motiv bajke *Snjeguljica* **Jacoba** (1785-1863) i **Wilhelma Grimma** (1786-1859). Kada zla maćeha naredi lovcu: "Vodi tu malu u šumu, da je moje oči više ne vide! Ubij je ondje i donesi mi u dokaz njezinu jetru i pluća!", dosadašnji slijepi poslušnik lovac u šumi progleda. U bajci nije posebno istaknut motiv šume kao poticaj obraćenju (šuma ne postaje likom, niti kuša likove), nego je šuma mjesto na kojemu se obraćenje događa, a nadnaravni utjecaj šume pomaknut je na rubove. Bakin sin prizna grijeh, kaje se i postaje novim čovje-

kom, što nije razvidno u Grimmovoj bajci. Dok Brlić-Mažuranić opisuje sam čin grijeha, spoznaje i molitve za oproštenje, Braća Grimm opisuju lovčeve osjećaje nakon spoznaje: lovac se osjećao "kao da mu je velik teret pao sa srca..." (Braća Grimm 2006: 8)

Mudrost

U bajkama *Ivica i Marica* Braće Grimm i *Palčić* **Charlesa Perraulta**, siromašni drvosječa i maćeha, ili majka, ostavljaju svoju djecu u šumi, ne bi li se riješili gladnih usta koje u dugim godinama ne mogu prehraniti. No, djeca se ne boje šume, nego preuzimaju ulogu junaka i postupaju mudro i razborito.

Kada su djeca shvatila da su ih roditelji ostavili u šumi, Marica se uplaši, ali je Ivica ohrabri; neka pričeka da sine mjesec koji će im osvijetliti put do kuće. I kada su im drugu večer ptice pozobale krušne mrvice te nisu pronašli put do kuće, Ivica i Marica povjeruju šumi te umorni i gladni legnu pod jedno stablo i zaspu. Iako ih čekaju još teške nevolje, oni neće posustati, nego će uz pomoć dobrih pomagača spasiti svoj život i svijet osloboditi još jedne zle čarobnice.

Sliču sudbinu doživе Perraultov junak Palčić i njegova braća. I njih, sedmoricu sinova, roditelji ostave u šumi, a kada padne noć, djeca se uplaše, "činilo im se da sa svih strana čuju tek vukove gdje zavijaju prijeteći im da će ih proždrijeti." (Perrault 2006: 97) Jedino se najmanji i najmlađi Palčić ne uplaši, nego umiri braću obećavši da će ih spasiti. Tako i učini. Mudrošću, hrabrošću i uz pomoć čizama od sedam milja Palčić nadmudri ljudoždera i njegovu ženu i stekne bogatstvo.[107]

I u suvremenoj književnosti šuma nosi epitet mudrosti te i današnji čovjek može, promatrajući ju, preuzeti obrazac za život i očuvanje života na zemlji. Jedan takav obrazac predočio je **Tihomir Horvat** u *Pustolovinama puha Ocija i djevojčice Tonke* (2011). Pod teretom godina i ljudske nebrige šuma se nalazi na samome rubu ponora. Danas je to očitije nego prije i zato sama šuma poduzima korake za spas života. Prema legendi šumu može spasiti jedino "izabrano" biće, a o tome podrobnije zna stari hrast. Budući da je potraga za izabranim bićem teška i neizvjesna, pod krošnjom staroga hrasta okupljaju se svi šumski stanovnici da bi im hrast prenio legendu koja mu je povjerena:

[107] Budući da se Palčić prijevarom dočepao čarobnih čizama od sedam milja i blaga, Perrault bajci dodaje još jedan kraj u kojemu Palčić svojim radom dolazi do dobra.

> Stari je hrast pod teretom godina usporeno prignuo svoju krošnju i prigrlio pridošlice. Mjesečevo se svjetlo spustilo u krošnju hrasta, spuznulo niz njegove grane i dotaknulo svako stvorenje. I u tom božanskom času, kao i mnogo puta prije, šumska bića osjetiše snagu toga moćnoga stabla, starca koji ih je štitio i koji je za njih bio najmudrije i najstarije stvorenje njihove Šume. A moćni starac upijao je u sebe trenutak čarolije punog Mjeseca i mogao je oćutjeti duh svakog pa i najmanjeg stvora pod sobom i duh zajedništva, u kojemu su lasice ležale krotko uz zečeve, sove uz miševe, jastrebovi uz riđovke… A oko svih njih natiskale su se divlje svinje, jeleni, košute, srne, srndaći, lanad, lisice… (Horvat 2011: 15)

Utočište

Šuma i gaj svojim oblikom podsjećaju na majčino krilo (Bajuk 1999: 92) na kojemu će bespomoćni i poniženi pronaći utočište. Trčeći za guskom Gagarilom, siromašna guščarica Anka iz **Nazorove** bajke *Bijeli jelen*, uđe u šumu gdje ju zatekne noć. Djevojčica se uplaši, ali ubrzo naiđe košuta, prepozna dobročiniteljicu i na leđima ju odnese u svoje leglo. Kada se guščarica ujutro probudila, sve je oko sebe nekako drukčije osjećala, a i razumjela životinjski i ptičji govor, jer "tko jednom prespava noć u jelenjem ležaju, taj razumije govor i pjevanje šumskih životinja." (Nazor 2000: 9)[108]

U **Andersenovoj** bajci *Divlji labudovi* zla maćeha pretvori jedanaestoricu braće u divlje labudove i oni odlete. Žaleći za braćom, njihova sestra krene u potragu kud ju oči vode i noge nose. Uvečer stigne do šume te umorna legne na mahovinu, ne bojeći se nikoga i ničega, baš kao da je u majčinu krilu.

> Kad se probudila, sunce već visoko odskočilo. Nije ga, doduše, mogla vidjeti, jer je golemo drveće širilo guste jake krošnje, ali su zrake prodirale kroz njih, šarale prošare i prošarice, i poigravale poput kakva lepršava zlatna vela. Zelenilo širilo svjež miris, a ptice umalo što joj nisu sjedale na ramena. Slušala je žubor vode s mnogih jasnih izvora što se slijevahu u jezero s najfinijim pješčanim dnom. Obraslo je, doduše, čestarom i šipražjem, ali su na jednom mjestu jeleni probili velik otvor, i kroza nj ode Eliza na vodu. Voda bijaše nadasve bistra; da vjetar nije njihao granje i grmlje, gotovo bi pomislio da je naslikano na dnu; tako se jasno u vodi ogledao svaki list, bio na suncu ili u sjeni. (Andersen 1994: 9)

---

[108] Lidija Bajuk navodi: "Stablo, dakle, predstavlja vječnost, besmrtnost, ali istovremeno začeće i rođenje, pa su ga poistovjećivali i s phallusom. Otuda vjerovanje da noćenje pod njim pomlađuje i ozdravljuje, a snovi se ostvaruju". (Bajuk-Pecotić 1999: 92)

Šumski pejzaž i lik

Opis osjećaja i raspoloženja lika u književnim se djelima često opisuje pejsažnom slikom: zadivljenost, mir, spokoj, nemir, strah, bijes, obijest, ljubav… Takvi opisi obiluju stilskim figurama, najviše epitetima, metaforama, onomatopejama i personifikacijama.

Zadivljenost

U autobiografskom zapisu *Zlatni danci* (1918) **Jagoda Truhelka** je subjektivni pripovjedač i svjedok ljepote ljetnoga pejzaža hrastove i bukove šume, čiji sklad vidnih, mirisnih, slušnih i svjetlosnih motiva, ne možeš ljepše zamisliti.

Kad se usred žege stupi u šumu, prvo se osjeti dodir hladovine. Pogled prema gore otkriva krov od sitnoga hrastova lišća čipkasto prepleten i grane što se poput ruku ispružile na sve strane pa i prema modrom nebu koje proviruje između grana zajedno sa suncem čije se zrake kao zlatna pređa ističu na zelenome lišću i mahovini. Šuma mami dalje pa stopala gaze travu poput mekoga saga, „sve ti noga odskakuje i poigrava“ od zadovoljstva. Malo dublje u šumi, ondje gdje je tamnije, među silnim debelim hrastovima i bukvama širi se miris malina, kupina, jagoda, šipka, a sasvim dolje u zaklonu naselile se gljive. Ugođaj upotpunjuje zuj „krilata zvjerinja“: leptira, pčela, osa i drugih kukaca.

Nakon ove statične slike, dok se još dojmovi nisu ni slegli, oživi šuma Ćirinim povikom o mravinjaku na što se povede poučan razgovor o mravima i mravinjaku te o dobrim i otrovnim gljivama.

> Šetnja u šumi! Ne možeš ništa ljepše zamisliti. Čim izađeš iz sunčane žege među drveće, dočeka te divna hladovima. Nad glavom ti se savio i spleo krov od sitnoga hrastova lišća, narezuckanog kao čipke, grane se ispružile na sve strane kao silne ruke, poispružale grančice kao mrku mrežicu na zelenom lisnatom dnu. Gdje sunce probija lišće, tu spram modra neba divno odudaraju zelene grančice s čipkastim lišćem, a zrake sunčane kao zlatna pređa protkivaju šumski suton i po zelenoj mahovini, po šarenom ćilimu vezu zlatne ruže. I po tom mekanom, šarenom ćilimu šumskom hodaš i ne znaš ni sam kako. Čisto ti noga odskakuje i poigrava između različitoga bilja i cvijeća. Pod nogama praska trava od jada, što je gaze, ali se odmah opet uspravi. Ta ne gaze je od obijesti nego od potrebe.
> Tako uđu sve dublje u šumu, sve je gušća i tamnija. Među silnim debelim hrastovima i bukvama ispreplelo se različito grmlje i na njemu dozrijevaju maline, kupine, šipak. U zaklonku ponaseliše se gljive, tu i tamo crveni se još po koja zakašnjela

jagoda, a oko svega toga biljnoga naroda oblijeće i zuji sitno krilato zvjerinje, leptiri, pčele, ose i drugi kukci.
- Vidi tata mravinjaka, kako je golem! – vikne odjednom Ćiro.
- Ne diraj u nj, opomenu tata, mravi su šumari, oni drže šumu u redu i čistoći.
-Kako to? - uspitaju se djeca, a tata onda priča o mravinjaku, o njihovu životu i radu. Imaju svoj grad, svoju državu, nju brane vojnici, radnici skrbe za hranu, drugi za djecu, bijele ličinke, koje brižno njeguju i čuvaju.
Djeca našla gljiva pa nose tati, neka kaže, jesu li za jelo. Tata ih prevrće, omiriše, ispituje, jedne baca, jer ne valjaju, druge ostavlja, daće dobru večeru i priča o gljivama, o dobrim i otrovnim. (Truhelka 1918: 220)

Putujući s Djedom Neumijkom prema Striborovoj šumi, djevojčica Vrijeska zadivljeno zastane pred mudrom cedrovom šumom, čiju raskošnu ljepotu uspoređuje s kraljicom - grane joj poput skuta kraljičine haljine i gle! - sad se zaplesati.

- Stani časkom, Djede, da razgledam ovaj prekrasan bor.
Ispravi se pognut Djed pa se Vrijeska s Baganom i Malikom nađe u krošnji. Oni stanu opipkavati kratke zelene iglice, skupljene u male zvjezdaste čuperke i na kraju se slože u tome da to stablo nije bor, nije jela, nije smreka, a nije ni omorika, ali mora biti u rodu sa svima njima... jer ima iglice, dabome1
- To ti je plemeniti vazdazeleni cedar o kome sam mnogo slušao, ali ga u mojoj Gori nema. Tako bih ga rado tamo imao... - reče Djed Neumijka. - Gledajte i mirišite, tko zna kada ćete opet takvu šumu vidjeti?
- Kažu da je to sveto drvo – oglasi se Kosjenka – pod njima su veliki pravednici sjedili i proroci propovijedali...
- Ljepši je od svih svojih rođaka među drvećem – doda Vrijeska – boja mu je... nekak... kao trava.
- Da, da, svijetao je, ali još se više ističe krošnjom – opet se javi Djed. – Pogledajte mu grane, one su kao skuti haljine na kraljici koja se sprema za ples. Da ga korijen ne drži, cedar bi zaplesao. (Grković-Janović 1997: 314)

Mir i spokoj

Opisujući tišinu bukove šume i njenih plodova u priči *Šuma bez slavuja*, **Vladimir Nazor** se sakrio iza subjektivnog pripovjedača koji je svečanu tišinu i ljepotu šume usporedio s doživljajem hrama. Miran, gotovo statičan opis tek bojama, mirisom i mekim zvonkim žuborom odaje život.

U bukovoj šumi sve je bilo polutamno, svečano i tiho kao u hramu. Na bezbroju stupova – krupnih okruglih stabala sive boje – ležale su kube od crvena lišća.

> Plavorumenkasto svjetlo padalo je odozgor u mrčavu i bacalo plavičaste odsjeve i titraje na sagove trave, na dušeke mahovine, na šumice preslica i na kite bujadi. Na travi nizale se povorke sirnjaja s okruglom smeđom kapicom na debelu kratku dršku. Kočile se muhare s bijelim piknjama na skerletnim glavicama i s laganim prstenima na tananu stručku, i žutjele se grive i paprenjače nagomilane na šupkoru, stisnute ispod vlažnih hridina. Po sivim deblima crnjele se bukove gube, nalik na konjska kopita, a na glavicama nježnih tujnica zelenjeli se kao smaragd tanani kolobarići. Uzduh bijaše zadojen duhom lišaja i mahovina i medenim mirisom gljiva. Iz visoka kamena curila je vodena žila na kamenje; žuborila je zvonko, ali tiho, kao da se boji trgnuti od sna uspavanog šumskog duha. (Nazor, 1977:19)

Nemir i strah

U proljeće djed Vijest pošalje unuke Ljutišu, Maruna i Potjeha u šumu da vide jesu li pčele preživjele zimu. Braća dobro poznavahu šumske prolaze i veselo uđu u šumu. Ali, suprotno njihovu veselju sve je tamno i nemilo, sunca još nigdje, ni ptica ni zvjeradi, sve kao slutnja neke još nejasne kobi.

> ... u šumi bijaše još nekud tamno i nemilo, jer sunce još ne bješe granulo, niti se čule ptice ili zvjerke. Zato postade braći nekako strašno u ovoj tišini, jer se zorom prije sunca rado povlačio šumom, sve od krošnje do krošnje, zlobni Bjesomar, vladar svih šumskih bjesova. (Ivana Brlić-Mažuranić, 2004:19)

U legendi *Piram i Tižba* **Gustava Swaba** (1792-1850) dudovi plodovi navijeste zlu kob. Na dogovoreno mjesto prvi dođe Piram. Kada ugleda zakrvavljen Tizbin veo, pomisli da ju je lavica rastrgala te ...

> ... zatjera sebi mač u grudi i odmah ga izvuče iz tople rane. Kako se srušio na leđa, tako je šiknula krv uvis i pocrnila bijele plodove na drvetu. Uto se Tizba još sva u strahu požuri natrag da ne prevari dragoga. Traži ga očima, traži srcem, željna da mu kaže kakvoj je pogibelji umakla. Kad na drvetu spazi crne plodove, ponajprije se zbuni ne znajući je li došla na pravo mjesto. Ali odmah opazi kako se po krvavoj zemlji trza tijelo. Tizba uzme mač i problijedi kao drvo šimširovo, zadrhće i htjede pobjeći. Ali kad bolje pogleda, prepozna svoga Pirama. (Gustav Schwab, *Najljepše priče klasične starine*)

I u **Nazorovoj** *Halugici* protagonisti zalutaju u šumi i uplaše se večeri, tišine, čistine bez grma, usahloga stabla, gnjilih grana nalik na usahle ruke, hrapavog poklika, tužnog brujanja, mrtvog stabla, neke nakaze, sove...

> Jablanko i Halugica zabludiše u šumi. Lutaju po gajevima; traže izlaz. Smrkava se pod svođem. Pogdjegdje prodire odozgo tmurna svjetlost, i ondje grmenje sliči patuljcima, šćućurenim pred nogama gorostasa. Tišina postaje gluša, tama gušća.
> - Halugice - veli dječak - potražimo gdje je šuma rjeđa. Nebo je vedro. Kad izađe mjesec, bit će nam lakše.
> I oni idu po šumi; traže kutić neba između granja. Naiđoše na čistinu. Ni grmena na njoj. Neko usahlo drvo bjelasalo se u sredini i pružalo u tami prema zvijezdama svoje ruke, gnjile grane, nalik na ručetine noćnih aveti. Poput crnih zidova stršila su drveta sva naokolo, a gore su visoko treptjele plaho zvijezde, rasijane po nebu. Djeca stadoše ispod stabla, iznemogla od duga lutanja. Hrapav poklik zaori odjednom povrh njihovih glava, proletje nad čistinom i zamre kao tužno brujanje daleko negdje usred šume. Halugica protrne od straha; Jablanko skoči na noge, gotov da je brani. Visoko na grani mrtvoga stabla ležala je stisnuta u klupko neka nakaza, mračna, napuhana i bućoglava, a kukasta nosa. Velike oči bacale su dva pramena žute svjetlosti na ono dvoje djece. -Sova - šanu dječak. (Nazor 1977: 21)

Bijes i obijest

Obijesni i bahati *Kralj Albus* iz istoimene Nazorove bajke želi podrediti sve moguće i nemoguće: otoke, grad, ljude, brodove, planinu, divove, morskoga zmaja, prvu sunčevu zraku, ljudske osjećaje... No, što se više bahati i time hrani, to više osjeća ponor u sebi, koji je pisac usporedio s velikom, mračnom i gluhom šumom. Sve je kralj Albus uništavao, ali dušu nije mogao smiriti.

> Šuma bijaše velika, mračna i gluha. Ispod visokih stabala preplitali se trn, glog i kupina, praveći duge zidove. Guste su šiprage stajale jedna za drugom kao nasipi što brane neku nevidljivu kulu negdje gore na strmini. Albus je provaljivao kroz pletere i kidao granje snažnim rukama. Puzao je pod grmenjem i preskakivao plotove. Ali su ona debla postajala sve deblja i šiprage sve gušće; neprohodan zid okruži najedanput silnika. Dračavo grmlje i stabalje raslo je sve naokolo, da pristigne i uguši kralja; jedino je za njegovim leđima ostajao put utrt što ga mamio za povratak.
> Albus ne uzmače. Kada vidje da joj ne će odoljeti, on pokupi gomilu šušnja i gnjilih grana, kresne o kremen i prospe iskre. Požar buknu. Zadrhtaše i zacvrčaše listovi, zatim vriježe, grane i debla. Cijela se šuma drmala, grčila i stenjala u vatrenoj buri. Vjetar nagnu s mora i potisnu uzbrdo plamenu rijeku. On je išao dalje vođen vatrenim stupom što je obarao i proždirao sve zapreke. Koračao je hitro i oštro po žeravama i pepelu, srčući požudno užaren uzduh i krijepeći se time novom snagom.

> Zagrmje na vrhuncu, i planina jeknu. Kiša udari s visoka. Voda se razli kao potop. Učka se branila i osvećivala. U mlazove, pa u potoke; u vodopade, pa rijeke, udari voda nizbrdo, valjajući kamenje i iščupane hrastove. (Nazor 1977: 48)

Ljubav

U već spomenutoj Nazorovoj bajci saznaje se da je Halugica kći mora, a Jablanko sin šume i sunca. Da bi što slikovitije opisao njihovu ljubavnu čežnju, Nazor pomno bira šumske i morske motive uspoređujući ih na vidnoj, slušnoj i mirisnoj razini.

Svjedoci ljubavnoga zova postaju more, slušajući "što to sada uzdiše, šapće i mrmori u tome zatišju", (Nazor 1977: 34) i šuma, iz koje se izdvojila smreka nagnuta nad pećinom da ju zaštiti od sunca. Ljubavni dijalog Halugice i Jablanka nadahnut je starozavjetnom *Pjesmom nad pjesmama*:

> - Došao si mi, Jablanko, dragi moj, iz luga zelenoga kao jelen, na kome su narasli zlatni rogovi i srebrni paroščići.
> - I nađoh te, Halugice, draga moja, na igalu morskome kao školjku što se netom rasklopila da pokaže suncu i mjesecu dva bisera.
> - Donio si mi u bradi svojoj duhu kadulje i smilja, a u pramu svome vonju kupine i smrekove kore.
> - I nauči me kosa tvoja mirisu grozdača, a ruke tvoje milovonji lišaja i ruža morskih što cvatu u dubini.
> - Donio si mi šapat šume u glasu svome i zadah guštare u muškome dahu.
> - Kad govoriš, žuboriš; a kad dišeš, zamirišeš.
> - I za me si raslo u zelenim luzima, ti jelenče ponosno!
> - I za me si niknula na kamenu morskome, ti školjko biserna! (Nazor 1977: 34)

Bajkoviti šumski čuvari

Domaći

Kao u davna vremena, šumu i danas čuvaju mnogi nadnaravni, vidljivi i nevidljivi čuvari svakoga stabla, biljke, životinje, vrela, proplanka: patuljci, vilenjaci i divovi, ljudskome oku nevidljivi, osim kada šumi zaprijeti opasnost. Među bićima nastalim od drva najpoznatiji su Domaći, Malik Tintilinić, Lutonjica Toporko, devet župančića i Djed Neumijka, svi iz *Priča iz davnine* (1916) **Ivane Br-**

lić-Mažuranić, koji se ponovno javljaju u romanu *Striborovim stazama* (1997) **Snježane Grković-Janović**, zapadajući u nove sukobe i pustolovine.

Dok su Ivanini likovi više zaokupljeni socijalnim i etičkim vrijednostima, Snježani se likovi zauzimaju i za očuvanje prirode, vode, šume. Zaprijeti li prirodi opasnost, kiša će izmamiti Domaće...

> ... iz šumskih kutaka i gnijezda... pa nastane skakutanje, prelijetanje, lepršanje, šuškanje u krošnjama i travi. Sa svih strana nagrnu šumski patuljci kao da su iz zemlje iznikli. Skinu zelene kapice hvatajući u njih kišu. A odjeća im bijaše zelena, skrojena od mahovine, tankom travom šivena. Toliko su bili kišom obuzeti da i ne pogledaju svog dalekog srodnika, Malika Tintilinića. On je, pak, zinuo čudom se čudeći ovom patuljačkom puku koji se na zvuk kiše iz trave pojavio.
> - Tko su ovi, Kosjenko? – klikne Tintilinić – nisam znao da i takvih patuljaka ima.
> - To je pleme Zelenih, Čuvara Cedrove šume. Žive pod korijenjem, a svaki od njih svoje stablo čuva i čisti. (Grković-Janović 1997: 315)

Malik Tintilinič skupi "nešto trieśća i napravi hrpicu na snijegu. Iz džepa izvadi gubu i kresivo pa kresne i puhnuvši dva tri puta razgori plamićak i potpali trieśće. Zapucketa suharje, plane vatrica i – gle čuda! - kako se koja luč razgrijeva, iz plamićka izlazi čovječuljak. Svi su bili nalik Maliku Tintiliniću, samo manji, njemu do pasa. U svakoga je pepeljasta brada i sjajne očice, crvena kapica i crveni opančići, bijela košuljica i ovčji kožusi." (Grković-Janović 1997: 315)

Djed Neumijka

Najpoznatiji div čuvar prirode je Djed Neumijka (*Lutonjica Toporko i devet župančića*) koji...

> ... nit se smije, nit se brije, niti nokte podrezuje, nego zori o osvitu i noćci o sutonu nebom prolazi. Na nogama mu opanci skorohodi, a na glavi ćepica-vedrica. Opancima od oblaka do oblaka koraca – u dva koraka nebo prođe; ćepicom-vedricom vjetar razmahuje, a noktima oblake para, pa gdje treba kišu obara. I maglu rastjeruje, da sunce ugrije i zemlju prigleda, da l' pšenica klije. (Brlić-Mažuranić 2004: 129)

Ali, Djed Neumijka se jako naljuti pogazi li tko makar travku, no umilit ćeš mu se, ako vlat na travčici ispraviš, ako stablu pomogneš, jer "njemu prečega na svijetu nema, nego li je šuma i tratina. Njih on od iskona sa oblaka gleda, kako su zemlju prekrile...", gleda i uživa. (Brlić-Mažuranić, 2004:130-131)

Djed Neumijka zna čaroliju stvaranja ljudi od drveta.[109] Tako je, gledajući s visine kako se župan Jurlina svesrdno brine o mladicama javorića, pomislio kako li će se tek brinuti o svojim sinovima. Uskoro je plemenita gospođa Jelena od devet panjića javorića iznjihala u kolijevkama devet župančića, dok je od panjića grabića drvodjeljina žena u koritu iznjihala prgavog momčića, "malešnog kao ruka, tanašnog kao šipka." (Brlić-Mažuranić 2004: 131-133)

Vila Velebita i vilenjaci

U romanu *Vila Velebita* (1995) **Tihomir Horvat** prepričava legendu koju je čuo u djetinjstvu "o dobrim i zlim gorskim vilama, vilenjacima, vještičama, začaranim šumama i životinjama koje u njima žive," (Horvat 1995: 43) ponajviše o vili Velebiti i patuljcima Korjenku, Rošku i Izvoru. Ta su nadnaravna bića u ove krajeve došli zajedno s hrvatskim plemenima koje su vodili Kluks, Lobel, Hrvat, Kosjenc i Muhlo te kneginje Tuga i Buga. Dok su plemena nastanjivala suncem obasjane predjele od Panonije do Jadranskoga mora, vila i patuljci odluče svoje stanište potražiti na Velebitu. Udruženi s Mirtom, Lucijom i Lukom, koji su, kako piše u mudroj knjizi, izabranici očuvanja života na planini, te se uspješno odupiru zlome Kamenome i spašavaju šumu, bilje, životinje i izvore.

Priča je smještena u sadašnje vrijeme, no okvir romana govori da se Velebit učestalo uništava već nekoliko stoljeća, a osobito kada je Mletačka Republika proširila vlast i na Dalmaciju te su mletački trgovci nemilice sjekli šumu i odvozili govoreći:

- Nema takvog bora na svijetu kao što je na ovoj planini! (Horvat 1995: 5).

Prije Tihomira Horvata, o tome će tragičnome događaju posvjedočiti Vladimir Nazor u *Medvjedu Brundi*: "... div-Velebit pokraj sinjeg mora / Kako gô nam osta i ćelave glave." (Nazor, 1915)

Mogut – sin šume

U nekim šumama žive mitološka bića nadnaravnih moći. Ljudi su o tim čudesnim stanovnicima ispredali različite priče, a neki su ih susreli i uvjerili se u njihovu nadnaravnu moć.

[109] Prema legendi ljudski je rod nastao od stabla hrasta i lipe. Svarog je od hrasta stvorio muškarca, a od lipe ženu.

Nada Iveljić (1931 – 2009) u priči *Mogut* pripovijeda o hrastovoj šumi u kojoj živi najmudriji zemaljski stvor, zaštitnik ljudi i šume koji dobre štiti, a zlima ništa ne oprašta. Legende pripovijedaju kako je sretan kraj koji ima moguta, jer on odbija munje na drugu stranu i brani od tuče. Stari Ante je čuo priču o mogutu, ali kako ga nitko nije vidio, nije ga se ni bojao. Jednom se iznenada susreo s njim u šumi nedaleko od Turopolja. Ante odjednom zastane i ukoči se od jeze. Naslonjen na osamljeno stablo pokraj puta, pred njim stajao visok čovjek zaogrnut crnom čohom. Na glavi mu starinski šešir sa širokim obodom. (Iveljić 1998: 114-115)

Ante je odmah znao da je to mogut. Ali kada je o tome susretu pripovijedao, ljudi mu nisu vjerovali, samo je "baka vjerovala da je to njihov mogut, jer svaki kraj, dapače i svako selo, ima svoga moguta. Ona je znala mnoge priče o vilenjacima i vješticama, no o mogutima još nije postojala priča, iako oni obitavaju u turopoljskim hrastovim šumama i štite ljude, a kažnjavaju ih ako im se protive ili čine zlo." (Iveljić 1998:115)

Šumski vilenjak Patuljak – sin šume

Bajka *Infantkinjin rođendan* (1888) **Oscara Wildea** (1854-1900) tematizira tragičan život šumskog vilenjaka Patuljka. Bajka je smještena u Španjolsku u 16. stoljeće u dvama prostorima, podjednako lijepim i čarobnim: u šumi i u španjolskome dvorcu. Vilenjak Patuljak oduvijek živi u šumi i on za neki drugi svijet ne zna: granica šume, granica je njegova svijeta. Mnogi su dolazili u šumu tragajući za njezinom skrivenom ljepotom, no jedino je vilenjak, sin šume, znao sve njezine tajne, kako se ona voli i čuva, kako se s njom raduje i žalosti.

> Znao je praviti male kaveze od rogoze za zrikavce da pjevaju u njima, i od bambusa načiniti sviralu koju Pan voli slušati. Znao je glas svake ptice i mogao je dozvati čvorka s vrha stabla ili čaplju iz ribnjaka. Poznavao je trag svake životinje i mogao je slijediti zeca po sitnim otiscima njegovih šapa, i medvjeda po izgaženom lišću. Znao je sve divlje plesove, mahniti jesenji ples u crvenoj odori, lagani ples u plavim sandalama po žitu, ples s bijelim snježnim vijencima zimi i cvjetni ples kroz voćnjake u proljeće. Znao je gdje šumski golubovi grade svoja gnijezda i jednom, kad im je neki ptičar uhvatio roditelje, sam je othranio mlade i napravio im mali golubinjak u raspuklini potkresanog brijesta. Bili su sasvim pitomi i svakog su mu jutra jeli iz ruke... (Wilde 2002: 98)

Koliko je vilenjak volio šumu, toliko je šuma voljela njega. Uživali su se zajedno igrati i plesati. Često se moglo vidjeti kako "vilenjak pleše s uzvitlanim suhim

lišćem ili čuči u duplji kakvog starog hrasta dijeleći svoje orahe s vjevericama. Nije im nimalo smetalo što je ružan. Čak ni sam slavuj, koji je noću tako slatko pjevao u narančinu gaju da bi se ponekad i Mjesec nagnuo da ga sluša, nije osobito mario za to…" (Wilde 2002: 94)

Jednoga su dana u šumu došli lovci i ugledali ružno storenje. Prvo su se nasmijali njegovoj nezgrapnosti, a onda se brzo oduševili, jer, „kakav će to biti smiješan rođendanski dar malenoj princezi! Kako će se tek ona smijati!" (Wilde 2002: 90)

Kada su vilenjaka odvojili od šume, ona je za njim tugovala, dok "njegovu ocu, koji je bio siromašni ugljenar, bijaše i te kako drago što se riješio tako ružna i beskorisna djeteta." (Wilde 2002: 90)

Infantkinjin rođendan tekao je svečano i svi su se trudili udovoljiti princezi. No, najsnažniji pljesak i smijeh izmamio je vilenjakov nastup. „Kada je doteturao u arenu, gegajući se na svojim krivim nogama i njišući tamo-amo golemu nezgrapnu glavu, djeca kliknuše od ushićenja, a i sama se Infantkinja toliko smijala…" (Wilde 2002: 90)

U početku vilenjak nije shvaćao što znači toliki smijeh pa se i on smijao i još više teturao, hodao, prekobacivao se i radovao „kao da je jedan od njih, a ne mali nakazni stvor kojega je Priroda, nekim smiješnim hirom, stvorila da mu se drugi rugaju". (Wilde 2002: 92)

Zaljubljeni vilenjak besprijekorno je otplesao svoj smrti ples. A kada mu je zrcalo otkrilo istinu, „divlje kriknu od očaja i jecajući pade na pod." (Wilde 2002: 105)

Stari Dub

Priču *Pustolovine puha Ocija i djevojčice Tonke* (2011) **Tihomir Horvat** u cijelosti posvećuje problemu očuvanja šume. Naime, velika opasnost prijeti tisućljetnom hrastu, vukomeričkoj šumi i njenim stanovnicima. Ipak, nada u spas postoji, ako se pronađe izabrano biće kojemu je šumska mudrost u davnini namijenila spasiteljsku ulogu. Tajnu o tome znao je hrast, najmudriji dub u šumi, koji pamti „vrijeme divovskih hrastova, zdravih i snažnih, koji su davali obilje plodova, žira." (Horvat 2011: 16)

Danas je sve drukčije, sve se promijenilo, govori stari Dub zamišljeno.

Čovjek je proširio svoja staništa, šume je stavio pod svoj nadzor, a hrastici su sve rjeđi, hrastova stabla sve bolesnija i sve manja.

I ceste su presjekle naše putove i odvojile naše loge od naših paša - žalio se srndać - a niti dobrog, plodnog žira nema kao nekada – snuždio se Dub, a grane mu se opustile. - A ako nema žira, nema niti mlade šume, nema novih hrastika.

- Dube - vepar je prišao starom divu, pa mu ispucalu koru očešao kljovama - kad nam ti nestaneš, što će biti sa Šumom? Što će biti s nama? Ti si duh svih ovih gorica, ti si naša snaga, naš život i naša zaštita...

- Znate da moja krošnja više ne daje žir. Ja sam ostario – reče im Dub. – I zato, sjetite se proročanstva naše Šume! Tražite i nađite to posebno biće, izabrano biće i dovedite ga k meni. Samo ono uz moju pomoć može spasiti Šumu. Nisu sve nade izgubljene. Mislite na tajnu koju nosimo i proročanstvo koje moramo ostvariti... (Horvat 2011: 18)

Šumske instalacije

Igre boja, svjetla, sjene...

U hrastiku bijaše još vlažno. Kapi i kapljice kiše ležahu jošte na vlaću trava i na lišću paprati iskreći se i blistajući. Muk i polutama vladali u lugu. Prve su zrake sunčane kucale na njegova zelena vrata i prodirale kroz hiljadu okanaca na visoku svodu što bijaše već počeo da se žuti. (Nazor 1977: 16)

Ležala je (Halugica) sama u šumskome miru i gledala okolo sebe jesenje šarenilo drveta. Problijedjela je krošnja lipi i lijeski, požutio je javor, i zacrvenio se drijen i svib. Među njima crni se amo-tamo po koja čupava omorika. Sunce se diglo visoko na nebo i baca po šumi kratke, ali tamne sjene. (Nazor 1977: 17)

Stajali su usred zelenila jedne druge, dosad neviđene dubrave. Bjelokore breze i drhtave topole, brijestovi i javorovi zelena i crvena lista rasli su jedno do drugih u nedogled. Toplo sunce probijalo se kroz nježno zelenilo pa se sve što oko vidi, kupa u zelenkastoj svjetlosti. Pod nogama meka trava posuta zvjezdicama žutog maslačka. (Grković-Janović 2002: 294)

Šuma pretvori sunce u velik zeleni dragulj, putnika što putuje kroz stare krošnje i gusto lišće. Zelenkasti sjaj polegao po mahovini i perima mlade paprati. (Grković-Janović 2002: 14)

Zvučne razglednice…

- Ima li čarolija u ovoj šumi, striče? – zapita Ranko obazirući se kao da očekuje da ih netko slijedi.
- Ona je sama za sebe čarobna, čudesna, ako na to misliš – odgovori Janko. – A zašto šapućeš? Jesi li se uplašio?
- Šuma je puna glasova pa sam se utišao da ih bolje čujem – dosjeti se dječak odgovoru ne želeći priznati da se plaši.
- Da – prihvati stric – ona zuji, kucka, guče, cvrkuće. U njenim visokim krošnjama zaposlena su mnoga krilata stvorenja. Osobito u proljeće.
Jedna ptica narančastog grla i plavkastih krila s ćupicom na glavi zalepršа prema njima premještajući se s grane na granu kao da im pokazuje put. Šojka.
- Kre, kre, krek, kre…
Janko odzviždуće odgovor, jer nije znao kreštati.
- Što ti je rekla? – upita dječak.
- Otkud znaš da mi je nešto rekla? – začudi se Janko.
- Kako ne bih znao kad sam čuo da si joj odgovorio.
- Gle ti njega! Pogodio je! – nasmije se stric zadovoljno. – To ti je šojka, ljubimica šumskih stanovnika jer leti pred lovcima i krešti pa im se divljač uklanja s puta. (Grković-Janović 2002: 14)

Kiša je prestala, ali izgledalo je kao da i dalje pada, jer se voda slijevala i cijedila s grana. No sunce je već izašlo, a oblak je otputovao dalje. Zadovoljna šuma ispusti zahvalan uzdah i ispuni mirisom čitavu dolinu i nebo nad sobom. (Grković-Janović, 1997:318)

Šuma bijaše još ljepša nego kad su u nju ulazili. Na zelenim iglicama blistale su bezbojne kapi, a svaka je ptica u šumi pjevala iz punog grla. (Grković-Janović 1997319)

U predvečerje evo ih na Visoravni. Tu se napokon ukaže čitavo nebo pod kojim su ležale beskrajne šume poput valovitog zelenog mora, omeđenog strmim obalama planinskih visova i urvina. Ali nad tim morem ne bijaše bijelih galebova, nego su njime krstarili bjeloglavi supovi, suri orlovi i sivi sokolovi. Tom se moru i njegovim obalama kraj nije vidio, na koju god stranu pogledaš, pa se činilo da izvan ovoga svijeta i nema drugih svjetova. (Grković-Janović 2002: 62)

Bez kraja i konca brbljao je jutros u zoru vrutak šumski. Njegov se prigušeni romon pretvori u pjesmu, kada vjetrić puhnu s gore pa dignu i raspršи maglu što je cijele noći tištala šumu. (Nazor 1977 :74)

Najposlije dođu do vrelašca i tu posjedaše na panjeve koji su bili obrasli zelenom mahovinom i lišajem. Divno tu bijaše sjediti i slušati kako romoni vodica iz vreoceta, kako zujahu mušice, u granju švrljahu ptice. Djeca svaki čas prestanu razgovarati i zapitkuju, kakva to sada pjeva ptica?
Jednom je drozd, što se glasno smije i čisto kao da se ruga velikim stvorovima, što tobože toliko umiju, a ne mogu da stignu jednu pticu na grani. Drugi put nešto zakuckalo kao čekićem po stablu. To je žuna, tesar šumski, kljunom kucka po kori stabla, da vidi, nije li ozdo šuplje i puno crvi. Onda ljepivim i dugačkim jezičkom pohvata škodljivu gamad, što bi inače polako rastočila drvo. Tako ona čuva šumu od propasti.... (Truhelka 1918: 221)

Noćna slika i praskozorje

Bila je zimska večer, a tada šumski narod tiho govori i ljudi ga ne mogu čuti. Glasni su samo huk sove i ćuka, jer to su noćne ptice. Tintilinić se osvrtao za svakom vjevericom i pticom odgovarajući na njihova nečujna pitanja. Uskoro je cijela šuma znala da je u nju stupilo ljudsko mladunče koje putuje Striboru. Jelen je stupao poznatom stazom. Na paroške mu se hvatala poneka snježna pahulja poput sjajne zvjezdice. Vjesnik noći – sumrak – prikradao se šumi šuljajući se od hrasta do hrasta, opominjući šumske stanovnike da je vrijeme počinku. Ali su ptice i vjeverice, zečevi i lisice ove večeri bili još budni prateći Zlatoroga na njegovom putu, začuđeni i uzbuđeni zbog čovječjeg mladunčeta što u njihovoj šumi traži sklonište. (Grković-Janović, 1997: 224)

Svitalo je. Vrhovi gorja izgledali su sada na dohvat ruke, a ipak ih je od njih dijelilo još mnogo brežuljaka, šuma i proplanaka. Tek rođeno sunce poigra se s ledenjacima pa od te igre bljesnu kristalne krune kao alem kamenovi na gorskim vrhuncima." (Grković-Janović 1997: 286)

Kad se posljednji zvončić u travi otvori, a dan se zacari u čitavoj planini, pjesniku se učini da čuje Stvoritelja kako kaže:
- Dobro je ovo što sam učinio. (Grković-Janović 2002: 62)

Literatura

Afanasjev, Aleksandar Nikolajevič. 1984. *Ruske narodne priče.* Otokar Keršovani. Rijeka.
Andersen, Hans Christian. 1994. *Bila jednom jedna patka.* Naklada Pavičić. Zatreb.
Bajuk, Lidija. 1999. *Kneja.* Mozaik knjiga. Zagreb.
Brlić-Mažuranić, Ivana. 1997. *Priče iz davnine.* Znanje. Zagreb.

Brlić-Mažuranić, Ivana. 2004. *Priče iz davnine.* Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.

Chevalier, J., Gheerbrant, A. 1994. *Rječnik simbola*. NZMH Mladost.

Franković, Sanja. 2012. *Maslina i sveti lug.* Bibliofil. Zagreb.

Grimm, Jacob i Grimm, Wilhelm, 2002. *Bajke*. Školska knjiga. Zagreb.

Grković-Janović, Snježana. 1997. *Striborovim stazama*. Laus. Split.

Grković-Janović, Snježana. 2002. *Velebitske vilin-staze*. Naklada Bošković. Split.

Grković-Janović, Snježana. 2004. *Čuvar Drveta.* Naklada Bošković. Split.

Horvat, Tihomir. 2011. *Pustolovine puha Ocija i djevojčice Tonke.* Alfa. Zagreb.

Horvat, Tihomir. 1995. *Vila Velebita*. Znanje. Zagreb.

Iveljić, Nada. 1998. *Šestinski kišobran*. Alfa. Zagreb.

Jeruzalemska Biblija. 1994. Kršćanska sadašnjost. Zagreb.

Katekizam Katoličke Crkve. 1994. Hrvatska biskupska konferencija. Zagreb.

Kombol, Mihovil, Novak Prosperov, Slobodan. 1992. *Hrvatska književnost do narodnog preporoda*. Školska knjiga. Zagreb.

Nazor, Vladimir. 2000. *Bijeli jelen.* Alfa. Zagreb.

Nazor, Vladimir. 1977. *Sabrana djela* II. Zagreb.

Perrault, Charles. 2006. *Bakine priče ili priče iz drevnih vremena.* Školska knjiga. Zagreb.

Truhelka, Jagoda. 1918. *Zlatni danci. Istina i priča. Slike iz dječjeg svijeta*. Naklada knjižare Mirka Breyera. Zagreb.

Wilde, Oscar. 2002. *Sretni princ i druge bajke*. Školska knjiga. Zagreb.

ETIKA I ESTETIKA U BAJKAMA „DAMJANOVO JEZERO“ ANTE GARDAŠA

> Isus pozva k sebi malo dijete, postavi ga pored njih te reče: Zaista, kažem vam, ako ne postanete kao mala djeca, sigurno nećete ući u Kraljevstvo nebesko. (Mt 18,2)

Povijest čovječanstva toliko je opterećena zlom da katkada proturječi navještenju Radosne vijesti.[110] I čovjek i svijet su podijeljeni na dobro i zlo, no zlo se ponekad razgoropadi u želji za potpuno zavlada.[111] Tada vjera poziva neka se upre pogled u Početnika i Dovršitelja vjere, o čemu govori Poslanica Hebrejima:

> Zato i mi, okruženi tolikim oblakom svjedoka, odložimo svako breme i grijeh koji nas sapinje te postojano trčimo u borbu koja je pred nama! Uprimo pogled u Početnika i Dovršitelja vjere, Isusa, koji umjesto radosti što je stajala pred njim podnese križ, prezrevši sramotu te sjedi zdesna prijestolja Božjega. Doista, pomno promotrite njega, koji podnese toliko protivljenje grešnika protiv sebe, da – premoreni – ne klonete duhom. (Heb 12,1-3)

Moralna je dužnost odupirati se zlu, ma koliko ono izgledalo strašno i nadmoćno, ma koliko borba s njim izgledala neizvjesna. Oni koji tako čine, koji hode Gospodinovim putem nastojeći mu se posličiti, slijede Riječ koja je Put, Istina i Život. (Iv 14,6) Nemojte sumnjati, nego budite poput djece, ponavljao je Isus Krist, a mnogim primjerima književnost pokazuje što to znači i kako se to može posličiti i bez imalo sumnje vjerovati.

---

110 Nakon prvoga grijeha zla se na zemlji umnažaju i odvlače čovjeka od Boga. Kristov život vraća čovjeka k Bogu. Tu Radosnu vijest objavljuje anđeo: „Ne bojte se! Evo vam javljam blagovijest, veliku radost za sav narod! Danas vam se u gradu Davidovu rodio Spasitelj – Krist Gospodin!“ (Lk 2,10)

111 Zle sile su već pobijeđene, ali nisu uništene. Borba protiv njih trajat će do posljednjega suda. Znači, Kraljevstvo Kristovo već je prisutno u Crkvi, ali nije dovršeno u „velikoj moći i slavi“. (Lk 21,27) Na tome su putu svi ljudi pozvani da uz pomoć Božje milosti prionu uz dobro. Vjerujući u Božju milost čovjek će znati da je zlo nadmoćno samo u trenutku trajanja, ali Bog iz toga zla zna izvući dobro. Tako Josip govori svojoj braći da ga nisu oni poslali ovamo, nego Bog: „Iako ste namjeravali da mi naudite, Bog je okrenuo ono na dobro (…) da spasi život velikom narodu“. (Post 45,8 i 50,20)

Ostanemo li u okvirima bajke, onda su djeca oni koji se ne boje nikakvoga zla, poput Jaglenca i Rutvice (*Bratac Jaglenac i sestrica Rutvica*, 1916) Ivane Brlić-Mažuranić, poput Vrijeske (*Striborovim stazama*, 1997) Snježane Grković-Janović.

Ni pokvarenost, ni zloba, ni pakost ne mogu protiv djece; ni bujica, ni zlošuma, ni strašna ptičurina, ni Zmaj ne mogu protiv Djeteta. Puna je nadahnuća književna slika u kojoj bratac Jaglenac ide prema vilama, ali on ne vidi njihovu zlu namjeru, ne sluti zlo, nego im se još veseli i širi ruke – a one razočarane upadaju u zjalo koje su njemu namijenile. *(Bratac Jaglenac i sestrica Rutvica*)

I u bajkama *Damjanovo jezero* (1996) **Ante Gardaša** mnogo je navjestitelja radosti: Marcijan (*Brončani kotlić*), Blažan (*Damjanovo jezero*), Smiljan (*Ledendvor*), Petar (*Čudo na Kamenitom brijegu*), Ljubica (*Zelenkova njiska*). Sve njih pisac dovodi pred veliku kušnju kako bi vjeru djece predočio svima.

Kršćanski moral i bajkoviti likovi u „Damjanovu jezeru“

> Gardaševe su bajke prave male sanjarije. U svakoj od tih bajki dobro pobjeđuje zlo, a prednost je uvijek na strani poštenja, dobrote, čednosti i ljepote duha. Te bajke zasigurno mogu oplemeniti mladoga čitatelja i nadahnuti tko uđe u njihovo tkivo.
>
> Branko Pilaš

Odgoj za knjigu i odgoj pomoću knjige jedan je od najvažnijih ciljeva odgajanja, a u tome kontekstu bajke imaju dragocjeno mjesto.

Djeca vole bajke zbog jednostavne fabule, likova, razumljivoga jezika i stila. Posebice je vole djeca predškolskog i nižeškolskog uzrasta, jer su junaci često njihovi vršnjaci pa se lako s njima poistovjećuju i opredjeljuju za dobro i pravdu. Time bajke pružaju obilje motiva za školsku interpretaciju likova i njihovih postupaka te za nagrađivanje dobra. Mnogi zadaci za kreativan rad produžit će druženje sa svim likovima i dopustiti učenicima da smisle i predlože neka drukčija rješenja odnosno neke humanije putove. Pri tome se učenicima otkriva i uloga savjesti.

Gardaševe bajke *Damjanovo jezero* (1996) osim etičke imaju i povijesnu i estetsku vrijednost. Prva je to hrvatska zbirka bajki s klasičnim motivima poslije zbirke *San Ivanjske noći i druge priče i pripovijetke* (1922) **Josipa Cvrtile.** Poslije 74 godine Gardaš nastavlja gdje je Cvrtila zastao i slične i mnoge nove likove dovodi u situacije u kojima se, napadnuti od ogromnog maštovitog zla, opredjeljuju za teži put, poput biblijskih svjedoka vjere: poput Abrahama, koji je vjerovao u nadi protiv svake nade (Rim 4,18), poput Djevice Marije, koja je vjerovala da Bogu ništa nije nemoguće (Lk 1,37).

Pogledajmo pred kakvom se golemom kušnjom nalaze Smiljan i Blažan, a ipak slijede teži put „kakva živ čovjek još nije vidio“:[112]

> Čim se stijene sklopiše iza Smiljanovih leđa, nađe se on u duboku mraku. A odmah potom zagrmi strahovito, munje rascijepiše tamu; udari pljusak kakva živ čovjek još nije vidio. Kao da se more naopako okrenulo, pa riga vatru bez prestanka. Drveće što se naziralo stade pucati i lomiti se, stijene se odvaljivahu os svoje osnove i survavahu odozgor. Mutne se bujice razgoropadile, nasrću na Smiljana nemilice, reklo bi se – satrti ga hoće. (Ledendvor 1996: 49)

Pred Blažanom se ispriječiše tri vodendiva, jedan po jedan:

> Kroz pjenu i valove do obale dojezdi golem čovjek, ama i nije čovjek, već neko čudovište; lice mu obraslo bradom, oči pakošću sijevahu (…) Rikne on na Blažana. (Damjanovo jezero 1996: 26)

Apokaliptičnim izborom riječi pisac predstavlja strahotu kojoj se čovjek teško može oduprijeti, ali mogu djeca i oni poput djece. U tim strahotnim scenama ističu se glagoli kojima se posadašnjuje napast: stijene *se sklopiše*, *zagrmi* strahovito, munje *rascijepiše*, *udari* pljusak, *riga* vodu, drveće *stade pucati* i *lomiti se*, stijene *se odvaljivahu* i *survavahu*, bujice *se razgoropadile*, *nasrću* na Smiljana.

---

[112] Bog nikada ne bi dopustio da u njegovim djelima postoji ikakvo zlo, kad on ne bi bio dovoljno moćan i dobar da iz samoga zla izvuče dobro, mišljenje je sv. Augustina. Osim primjera Josipove braće, navodimo još neka svjedočanstva.

Sveta Katarina Sienska govori (…) „onima koji se sablažnjavaju i bune zbog onoga što ih snalazi: Sve izlazi iz ljubavi, sve je određeno za ljudsko spasenje. Bog čini sve u tu svrhu“.

Sv. Toma malo prije mučeništva tješi svoju kćer: „Ništa se ne može dogoditi što Bog ne bi htio. A sve što on hoće, koliko nam se god moglo činiti lošim, upravo je najbolje za nas.“

I Julijana od Norwicha kaže: „Božjom sam milošću naučila da se čvrsto moram držati vjere i s istom čvrstoćom vjerovati da će sve biti dobro (…) I vidjet ćeš sama da će sve biti dobro.“ (Katekizam 1995: 313)

U drugom se navodu kao opreka Blažanu ističe golem čovjek, valovi, pjena, čudovište, brada, oči, osjećaj pakosti uz glagole *dojezdi* i *rikne*.

Zašto se uopće čovjek dovodi u kušnju?

Bog ne nameće svoju volju, smatra kako je čovjek slobodan u opredjeljivanju ili izboru puta. Kako nitko ne zna što je duša primila od Boga, kušnja se smatra korisnom jer pomaže da upozna sebe. (Katekizam Katoličke crkve 1994: 1730 i sl. i 1884) Ako se čovjek opredijeli za put dobra, unatoč golemome zlu neće biti sam i ostavljen, netko nad njim bdije, kao nad Smiljanom, na koga ni jedna kap one strašne bujice ne pade:

> Jer, kako god snažno i nezaustavljivo srnu na nj, tako se pred njim ustavi, kanda ih neprobojni nekakav zid dočekuje i brani Smiljana. I kako god ona mrklina rigala vodurinu, ni jedna kap ne pade na nj. Hodi on kroz taj urnebes, a voda se pred njim razdvajala i put mu ukazuje. (Ledendvor 1996: 49)

I Blažana osnažuje želja da se odupre nepravdi braneći dostojanstvo koje čovjek stječe rođenjem.[113] Nasrtanje triju vodendivova na Blažana prikazano je stupnjevito. Prvi dojezdi iz jezera i rikne:

> Usudio si se doći na moje jezero! (...) I moju si vodu pio, nesretniče! (Damjanovo jezero 1996: 26)
> Druge noći „izroni glava drugog čudovišta. (...) Bijaše veći i ružniji od svoga brata. Pogledaš li ga, život ti omrzne; ma, imade li na svijetu i takvih stvorova! Niz dlakavo mu se tijelo voda slijevaše, niz bradu se slina i pjena cijeđahu:
> - Na mojem si jezeru vodu pio, nesretniče! – zagrmi on.
> Treće noći izroni i treći vodendiv. Jezivog li stvora, blagi Bože! Po licu i obličju tek malo sliči čovjeku, a ružan kao najcrnja psovka.
> - Lako ti je bilo s mojom braćom – grmne on glasom od koje se čovjeku svaka koščica potresa – ali sada ti spasa nema.
> A na svu tu strahotu Blažan mirno odgovara: - Voda je svačija. (...) A kako sam došao, tako ću i otići (...) Ja nikome nisam služio ako me nije bila volja, pa neću ni tvome ocu. (...) Ni bježati neću ni pred kim, jer nikome nisam zla učinio. (Damjanovo jezero 1996: 26-30)

Riječima, „ja nikome zla nisam učinio", Blažan govori o svome kršćanskom životu i mirnoj savjesti. Isti tako kada Marcijanu otac zapovjedi da učini zlo, on se prema savjesti sučeljava ocu:

---

[113] Dostojanstvo je čovjekovo stečeno već u Božjoj želji da stvori čovjeka sebi na priliku. (Post 1,26).

> Ali, oče, to nije pravo. Ta pričao si mi da si na Cvjetku u prošnju po majku išao i kitio ga za svatove, a mene na krštenje vozio. Pusti neka u miru to malo proživi što mu je ostalo, zaslužio je. (Brončani kotlić 1996: 6)

Biblija uči da se odgovor na kušnju nalazi u srcu jer ono uvijek prepozna krepost. Iako ga sin podsjeća na lijepe trenutke koje mu je darovao Cvjetko, Marcijanov otac ostaje srca zatvorena, a ono, „budite poput djece“, za nj su prazne riječi. Ali, ne i za dječaka Petra (*Čudo na Kamenitom brijegu*) koji će se naći u strašnoj kušnji.

Čovjekoubojica od početka (Iv 8,44) pokušava Isusa Krista odvratiti od njegova poslanja. Prvo ga napada u pustinji, zatim na vrhu hrama, a potom na gori.

> Ponovo ga odvede na goru vrlo visoku te mu pokaza sva kraljevstva ovoga svijeta i njihovu raskoš te mu reče: - Sve ću ti ovo dati, ako padneš ničice te mi se pokloniš. Na to mu Isus reče: Odstupi, sotono, jer je pisano: Gospodaru, Bogu svojemu, klanjaj se i njemu jedinome služi. (Mt 4,2-10)

Ni bujica, ni vodendivovi, ni zlošuma, ni ptičurine nisu tako strašna kušnja kao prividna dobra „zamamljiva za oči i poželjna“. (Post 3,6) Kao pred Isusa, tako i pred dječaka Petra podastiru se sva blaga ovoga svijeta. Sedam potpuno istih žena, a među njima i njegova majka. Ne prepozna li je, ona će zauvijek ostati na Čarobnom brijegu.

U vrhuncu sukoba Petar se nađe ispred sedam soba, u svakoj sobi po jedna žena i primamljiva ponuda: pregršt dukata, moć zlatnoga štapa, srma i drago kamenje, pojas draguljima optočen, ogrtač od crvena sukna zlatnim nitima prošiven. Sve to izaziva i mami Petra, pa on gotovo i bi opčinjen sjajem. U jednome trenutku gotovo da i prihvati ponuđeno blago i uzvikne:

- Majko! – ali, zastane. Snagom budnosti srca uspije se oduprijeti napasti. Pogledajmo kako dijete Petar prebire po srcu, razmatra situaciju i uspijeva se oduprijeti sjaju i bogatstvu. (*Čudo na Kamenitom brijegu* 1996: 88-89)

Prva mu žena ponudi pregršt dukata: - Uzmi ovo, pa više nećeš morati mijesiti glinu u majstor-Radovanovoj radionici…	Petar pomisli: - Majka mi je govorila da zlato nikoga ne čini sretnim. Da mi je ovo majka, ne bi mi zlato nudila.
Druga žena drži u ruci štap od suha zlata: - Sine moj, evo ti ovaj štap, velika je moć u njemu. Što god budeš poželio, samo mu protrljaj držak i želja će ti se odmah ispuniti…	Petar: - Ta majka me učila da je čovjek najsretniji s onim što svojim rukama stvori, a kruh bez motike gorči je od nikakva.
Treća žena raširi ruke i pohrli k Petru: - Pogledaj kroz prozor; sve dokle ti pogled dopire, sve je tvoje, bit ćeš bogat i prebogat…	Petar: - Majka mi je govorila da se bogatstvo ne mjeri po onome koliko imaš, već po onome s koliko si zadovoljan.
Četvrta ga žena dugo promatraše, pa reče: - Sav si u dronjcima, sine moj, zacijelo si teške patnje prepatio. Ali od sada ćeš nositi samo odjeću kraljevima prispodobljenu, srmom i dragim kamenjem optočenu, na radost svačijemu oku…	Petar: - Niti srma i drago kamenje griju, niti odjeća čovjeka čovjekom čini.
Peta mu žena pruži pojas draguljima optočen: - Moj sine odlutali. (…) Neka je sretan današnji dan…	Petar: - Ne, mislio je, nikada ne bih odlutao od svoje majke. (…) To bi moja majka morala znati.
Šestoj ženi na rukama ogrtač od crvena sukna, zlatnim nitima prošiven, puceta na njemu od smaragda zlatom okovana – svako puce cijelo bogatstvo vrijedi: - Ogrni se ovim, sine moj! (…) Sakrij te jadne dronjke, takvoga te majka ne može gledati.	Petar: - Ona na meni vidi samo dronjke (…) pa ih hoće prikriti ovom skupocjenom tkaninom. Ne bi moja majka tako postupila, vidjela bi ona puno dalje i dublje.
Dospješe do sedme odaje. Čim žena što stajaše na sredini odaje ugleda Petra, dohvati vrč sa stola, klekne pokraj koze i lati se vimena. Kad vrč napuni mlijekom, pruži ga Petru i reče: - Popij ovo, sine moj!	Petar ne uze vrč s mlijekom. Samo gledaše onu ženu, a silna ga radost obuzimaše, srce bi da mu iskoči iz grudi. Okrene se starcu i klikne: - Ovo je moja majka!

„Učitelju, koje mi je dobro činiti da imam život vječni?“ Mladiću koji mu je postavio ovo pitanje, Isus Krist odgovara podsjećanjem na zapovijedi koje sažimaju: „Ljubi bližnjega svoga kao sebe samoga!“ (Mt 19,16-19)

Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe druga je zapovijed, slična prvoj i najvećoj: „Ljubi Gospodina Boga svojega svim srcem svojim i svom dušom svojom i svim umom svojim“. (Mt 22,37)

Bogu je drago milosrđe, draže od žrtve, jer je dobrota darovana drugima zlatno pravilo kršćanske vjere, a čovjeku uporište u kušnjama i nevoljama. Dobrota koju je konj Cvjetko darovao gospodaru, Marcijanovu ocu, bit će snaga koja će mu pomoći da prebrodi nepravdu i odbacivanje:

> Preživjet ću ovdje još koji dan – govorilo je kljuse – i razmišljati o svemu što mi je u životu bilo lijepo; o svatovima tvoga oca u kojima sam bio najljepši i najkićeniji konj među stotinu zaprega, i o tebi, Marcijane, kad si mi prvi put uzjahao na leđa. I smrt mi onda neće biti teška. (Brončani kotlić 1996: 11)

Navodimo još nekoliko primjera o nesebičnom darovanju.

Kako bi pomogla Petru, kornjača mu daruje stotinu godina svojega života: - Zbog mene si potrošila svojih stotinu godina? – reče Petar i nježno pomiluje kornjaču po oklopu. (*Čudo na Kamenitom brijegu* 1996: 77)

Patuljak Šafranko prekoračuje dopušteno vrijeme kako bi pomogao bolesnoj djevojčici, iako zna da će se nakon toga pretvoriti u sunovrat i uvenuti. (*Kraljica Felicita* 1996: 125)

Čitava brigada čovječuljaka pomaže nemoćnima i ostarjelima, čine sve što mogu svojim znanjem i nevelikom snagom: „Noću im nacijepamo trješća za potpalu, naložimo im ognjišta da se ogriju, pospremimo kuću, okopamo koju gredičicu u vrtu“. (*Kraljica Felicita* 1996: 126)

Bogobojažljiva Ljubica zastane kraj groba da se pomoli za pokojnikovu dušu, iako se spušta noć, a njoj treba kroz šumu do kuće.

U strahu od noći i šume prvo „odmakne djevojka nekoliko koraka, pa stane. Sjeti se priče o nesretnom kapetanu, koji bijaše na pragu svoje sreće, ali je nije dočekao. A ona će svoju, ako Bog da, za koji dan dočekati. Pa se vrati i klekne uz grob i stane moliti za Jakovljevu dušu“. (*Zelenkova njiska* 1996: 133) A kada joj nakon molitve Zelenko ponudi nagradu, „Ljubica se skanjivala i reče skromno: - Ja ne očekujem nikakve nagrade za svoju molitvu, jer se molitva daje iz srca i duše, a ne od kakva interesa“. (*Zelenkova njiska* 1996: 134)

Milosrđe čini i zlatokosa djevojčica koja dragovoljno odlazi u čistilište ne bi li svojoj maćehi pomogla da se iskupi od grijeha. (*Ledendvor* 1996: 39 i 58).

Književno-estetski postupak u isticanju moralne ljepote

Moralnu ljepotu svojih štićenika Anto Gardaš ističe književno-estetskim opisom, krajolikom, poredbom, personifikacijom. Izgled junaka *Damjanova jezera* odaje biblijsku skromnost. Poput Isusovih sljedbenika ostaviše sve i krenuše za Njim.

Blažan je od „sve imovine imao samo zavežljaj s nešto hrane i jedan štap". (*Damjanovo jezero* 1996: 26)

Smiljan se od zime…

> … skutrio u jednoj veži. Usne su mu ljubičaste od studeni, nos pomodrio; i srce mu ozeblo. Pod kaputićem stisnuo diplice, to mu je sva imovina. Ljeti bi svirao po gradskim ulicama. Prolaznici bi zastajali da ga poslušaju, neki bi spustili novčić preda nj. Zimi nije bilo tako, nitko se nije zaustavljao da posluša Smiljanovu svirku. Svi su samo hitali svojim kućama, u tople domove. A Smiljan nije imao kamo, jer on je svirač-potukač, bez kuće i kućišta, bez doma i ognjišta, siromašan kao crkveni miš. (Ledendvor 1996: 36)

Kada slika duševnu ljepotu, pisac ne štedi pera: smišlja najljepše krajolike, plete i prepleće vidne, mirisne i zvučne motive, među cvijećem i bojama traži najljepše poredbe i personifikacije. Na taj se način književnik opredjeljenje za svoje junake, nagrađuje ih, ne skrivajući svoj zanos, pa ti opisi često djeluju poput svečanosti, poput hvalospjeva u vjeru Onoga tko ih je stvorio.[114]

Prostor za izražavanje raspoloženja i osjećaja u Gardaševim je bajkama u velikoj mjeri ispunjen cvijećem. Kada Blažan ugleda djevojku zatočenu u dvoru na dnu jezera, u njemu se probudi slika lotosova cvijeta koji ostaje neuprljan, unatoč nečistom okruženju. (Damjanovo jezero 1996: 30) Druga zatočena djevojka učini mu se poput ljiljana, (Ledendvor 1996: 39) a kada mu se ona osmjehne, onda cvijeće prosine jutarnjim zrakama. (Ledendvor 1996: 57)

Iako nije čest, u opisu lika se začuje i glazbeni motiv: oko Bosiljka „ptice se rascvrkutale, mili Bože, lijepo li ih je slušati! Ma i ne vidi ih se na granama, ali mu

[114] Iz sklada i ljepote čovjek može spoznati Boga kao izvor i svrhu svega, kako kaže sv. Augustin: „Ispitaj ljepotu zemlje, mora, prorijeđena i svugdje prisutna zraka, ispitaj ljepotu neba (…) ispitaj sve te stvari. Sve će ti odgovoriti: Gledaj nas samo i promotri kako smo lijepe! Njihova je ljepota kao hvalospjev (confesio). No, ta stvorenja, tako lijepa, a ipak promjenjiva, tko ih je stvorio ako ne netko tko je lijep(pulcher) a nepodložan mijeni?

njihova pjesma to bliža; sve mu neku milinu i dragost u dušu unose, te mu se čini da je na tom svijetu sve na njegovu radost stvoreno“. (Krilati Bolem 1996: 147)

Razgovor vila pokraj izvora podsjeća na neku nadnaravnu glazbu: „Besjede i smiju se, a kako se smiju, zvonki im smijeh poput rasuta biserja s izvorka odzvanja. Riječi im se jedna u drugu utječu, slijevaju se u neku nadnaravnu glazbu, ali jedva koju od njih možeš razumjeti“. (Krilati Bolem 1996: 148)

Evo još nekoliko primjera. Po izlasku iz Ledendvora Smiljan…

> … izvuče diplice i zasvira. Odaja se ispuni umilnim zvucima kakvi se ovdje nikada nisu čuli. Vani bijaše proljeće, šuma se osula lišćem, zakitila cvijećem. Ptice pjevahu kao da se nadmeću koja će ljepšu melodiju iz grudi izviti. (…) Kroče njih dvoje kroz šumu, mirisnu i raspjevanu, ne ispuštajući ruke jedno drugome. Pred korakom im se uska stazica steraše, cvijeće i grane im se ugibahu da im prolaz naprave. (Ledendvor 1996: 58-59)

Ljubica se pomolila za kapetanovu dušu, a onda…

> … ustane, prekriži se još jednom, pa požuri nizbrdo. Hodi ona tako, samo se njezin korak čuje u pustoj noći. Isplovio mjesec ponad brda, mjesečinu bijelu po obroncima rasuo, večernju maglu po prodolima posrmio. (Zelenkova njiska 1996: 133)

Pejzažni opis livade ujedno je i opis Lahorkina psihološkog lika. Zaronila je u livadu i zapljeskala ručicama.

> Čim je (…) plesnim korakom zalahorila livadom, cvijeće joj se uzradovalo, pa se sve čini da bi i ono rado zaplesalo s njom. Ljepotice-posestrime, bijela i crnooka ivančica, ljupko joj se priginju, ma baš joj koljena ljube, rad bi je zadržati u svojoj blizini; divlji zvjezdan udivljeno se zagledao u nju krupnim smeđim okom ispod ljubičastih trepavica; rascvala zlatnica stala joj domahivati grančicama osutim grozdastim cvjetićima; i divljaka ispružila vrat preko tratine, želeći na sebe svratiti Lahorkinu pozornost; zlatasta grančica, slična ljiljanu, prignula se i prepriječila joj put, kako bi djevojčica i nju zamijetila. (Lahorka 1996: 94)

Voda, zemlja i zrak osnovni su uvjeti života. Voda simbolično znači vrelo života, sredstvo čišćenja i središte obnavljanja, ali i smrt. Uroniti u vodu da bi se iz nje izišlo, znači vratiti se vrelu života. U Starom zavjetu voda je simbol života, a u Novom zavjetu simbol Duha Svetoga.

Oni koji su uronjeni u vodu, pročišćeni se kao novi ljudi vraćaju na izvor, poput Damjana koji sretne pastire što su ga gurnuli niz stijenu, ali im to oprosti,

(Damjanovo jezero 1996: 35) dok će se pred čistim Smiljanom voda uklanjati i suh mu put otvarati. (Ledendvor 1996: 49-50)

Literatura

Gardaš, Anto. 1996. *Damjanovo jezero*. Znanje. Zagreb.

Jeruzalemska Biblija. 1994. Kršćanska sadašnjost. Zagreb.

Hall, James. 1991. *Rječnik tema i simbola u umjetnosti*. August Cesarec. Zagreb.

Katekizam Katoličke crkve. 1995. Hrvatska biskupska konferencija. Zagreb.

Pilaš, Branko. 1997. *Na krilima mašte: Damjanovo jezero*. Hrvatsko slovo. Zagreb.

Pintarić, Ana. 1997. *Zlatna kočija s dvanaest bijelih konja*. U potrazi za skladom, jezično-metodičke studije i modeli. Pedagoški fakultet. Osijek.

Pintarić, Ana. 2008. *Umjetničke bajke – teorija, povijest i interpretacije*. Filozofski fakultet. Osijek.

Religijsko-pedagoško-katehetski leksikon. 1991. Katehetski salezijanski centar. Zagreb.

Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa Zlatni danci 9 – Život i djelo(vanje) Ante Gardaša. 2008. Ur. Ana Pintarić. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh.

GARDAŠEVI KNJIŽEVNI PROSTORI

Anto Gardaš jedan je od književnika koji su i obogatili i popularizirali dječju književnost. Svaka je njegova knjiga izazivala pozornost i čitatelja i kritičara. U razdoblju od 1979. do 2004. napisao je romane: *Tajna zelene pećine (1979), Ljubičasti planet (1981), Bakreni Petar (1984), Izum profesora Leopolda (1986), Pigulica (1988), Duh u močvari (1989), Filip, dječak bez imena (1994), Miron na tragu Svetog Grala (1995), Prikaza, Legenda o bijeloj ženi (1995), Kuća od drvenih kocaka (1997), Koliba u planini (1999), Miron u škripcu (1999), Krađa u galeriji ili sve se urotilo protiv malog Terzića (2001), Tajna jednog video zapisa (2002), Čovjek s crvenim štapom (2004). Prema žanrovskom diskursu riječ je o pustolovnim, socijalnim, znanstveno-fantastičnim, detektivskim, ekološkim i povijesnim romanima.*

Gardaševi su romani prepoznatljivi po zanimljivom ustroju fabule, prostora i vremena, motivu tajne i mozaičnom otkrivanju istine, stalnim likovima te jezično-stilskim osobinama. Najviše su primjereni djeci osnovnoškolske dobi i mladeži pa su i poučavateljski: potiču interes za knjigu i čitanje, za znanost, umjetnost, povijest, arheologiju, okoliš, Bibliju, komunikaciju, socijalne odnose, ali govore i o suvremenim problemima djece, mladeži i obitelji.

Promatrajući strukturu likova razvidno je da se u deset romana javlja stalna družina. Glavni je junak dvanaestogodišnji Miron uz kojega se okupljaju: Tajanstveni Ivan, Eukaliptus, Bakreni Petar, Kljova i Trostruki Joja, a od ženskih likova Melita i povremeno Dina. Kao pratilac ili sjenka pod čijim se budnim okom raspleću tajne i mnoge situacije, javlja je i Mironov otac profesor Leopold, znameniti profesor atomske fizike. Zanimljivost fabule i raznolikost likova potiče u mladim čitateljima poistovjećivanje neophodno u procesu odrastanja i sazrijevanja. Nasuprot ovoj skupini povremeno se javlja zagrebačka skupina s drukčijim konotacijama i namjerama.

Ako bismo pomislili kako Gardaš stvara nekakav idealan svijet, ne bismo bili u pravu. Na tematskom je planu razvidna Gardaševa uronjenost u suvremene probleme: socijalne odnose, odnose u obitelji, odnos prema okolišu, nasilništvo, otuđivanje, droga...

Na temelju predloška od petnaest romana razvidno je da Gardaševi književni prostori obuhvaćaju svemirski i zemaljski prostor, primorski, slavonsko-baranjski krajolik i europske gradove, a najčešće se događaj zbiva u Osijeku. Ustroj književnog prostora razlikuje se od žanra do žanra.

U detektivskim, istraživačkim i socijalnim romanima književni je prostor informativan, sveden tek na obavijesti o tome gdje se što zbiva. Opširniji su, bogatiji i funkcionalniji unutrašnji i vanjski opisi u pustolovnim i znanstveno-fantastičnim romanima.

S obzirom na književni prostor Gardaševi se romani mogu svrstati u pet cjelina:

1. Primorski krajolici: *Tajna zelene pećine, Filip, dječak bez imena*

2. Svemirski beskraj: Ljubičasti planet;

3. Osijek kao prostor zbivanja: Bakreni Petar, Miron u škripcu, Krađa u galeriji ili sve se urotilo protiv malog Terzića, Izum profesora Leopolda

4. Slavonsko-baranjski krajolik: Pigulica, Duh u močvari, Koliba u planini, Prikaza, legenda o bijeloj ženi, Miron na tragu Svetog Grala

5. Europski gradovi: Kuća od drvenih kocaka, Tajna jednog video zapisa, Čovjek s crvenim štapom.

Što se tiče gradskih romana, zbivanje se najčešće događa u Osijeku i to u četiri od petnaest romana. U nekim se romanima Osijek javlja u uvodu i raspletu, dok se glavni dio odigrava negdje drugdje: u Valpovu (*Prikaza*), Kopačevu i Kopačkom ritu (*Duh u močvari*), Dubočcu na Savi (*Pigulica*), Harkanovcima, Martinu, Ružica-gradu (*Miron na tragu Svetog Grala*), na Krndiji (*Koliba u planini*).

U dvama romanima priča počinje u stvarnom prostoru i vremenu, a onda se odlazi u neko drugo mjesto ili vrijeme. Riječ je o romanu *Prikaza* i *Izum profesora Leopolda*.

Svemir, odnosno neki udaljeni planet kao prostor zbivanja javlja se u *Ljubičastom planetu,* dok su uvod i rasplet u Osijeku. Djelomice se svemir kao prostor javlja u *Bakrenom Petru* i *Tajni jednog video zapisa*.

Opise književnih prostora pisac je prilagodio žanrovskoj strukturi. U kriminalističkim, detektivskim i socijalnim romanima opisi su svedeni na najmanju mjeru, a imaju ulogu zaustavljanja zbivanja ili otkrivanja psihološkog lika. U pustolovnim i fantastičnim romanima opisi su podrobniji, a dočaravaju unutrašnji i vanjski prostor. Neki opisi imaju i estetsku vrijednost i izvan romana, primjerice opisi slavonskih, posavskih i baranjskih kuća, Zelene pećine, slavonskih šuma, Kopačkog rita. S obzirom na izbor motiva i jezično-stilskih sredstava mnogi su opisi impresionistički, a neki se doimaju poput zvučnih ili obojenih razglednica.

Također ima primjera u kojima opis prostora i pejzažni opis otkriva psihološki lik. Opis prostora u nekim primjerima upozorava i na protjecanje vremena (*Čovjek s crvenim štapom*).

1. Primorski krajolici

Tajna zelene pećine (1979) ishodišni je Gardašev roman u kojemu je utemeljio svoju poetiku prepoznatljivu po motivima družine, tajne, putovanja, istraživanja, poučavanja i dobrote. U ovome se romanu javljaju još dva motiva od kojih će pisac u kasnijim djelima odustati. Prvi se odnosi na ulogu pripovjedača koju ovdje preuzima dječak Davor ili Grgeč, odnosno sam pisac, pa se ovaj roman, pored *Pigulice* (1988), može smatrati romanom iz piščeva djetinjstva. Naime, dječak Davor je zapravo pisac, a prepoznatljiv je kao onaj koji je vičan olovci, stvara pjesmice i vodi dnevnik o značajnim događajima.

Uvod i rasplet *Tajne zelene pećine* zbivaju se na kopnu, a glavni dio na moru i nepoznatom otoku. Kako su se dječaci odvažili na pustolovinu? Potaknuti viješću o „brodolomcu koji je proveo osamnaest mjeseci na nekom zabačenom otočiću u Tihom oceanu, hranio se račićima, školjkama i ribama, a pio kišnicu“ (1979: 7), tročlana družina koju čine Neven/Riđi, kapetan, Filip/Šiljo i Davor/Grgeč, odnosno, „morski vuk, morski vuk i morski vuk“ (1979: 10), otisne se brodićem *Galebov kljun* na pučinu do otočića koji se vidi s obale. No, dječačka mašta ubrzo postane opasna pustolovina, jer se družina našla usred olujnoga nevremena, bez kompasa i vesala i na nepoznatom otoku, s kojega se više ne vidi obala. Uplašeni pustolovi shvaćaju kako su teško pogriješili što su roditeljima zatajili istinu o planiranoj pustolovini.

Da bi posvjedočio u kakvoj su se opasnosti dječaci našli, pisac u prvome licu podrobnije opisuje otok, kolibu i zelenu pećinu, a donosi i nekoliko lijepih pejsažnih slika.

Prvi panoramski doživljaj otoka djeluje zastrašujuće. Prvo se uočava njegov oblik i površina, a zatim pojedinosti: raštrkano kamenje, kržljavo žbunje, male zelene površine, pokoje stablo, tek na jednome mjestu šumarak, jedna se litica nadvila nad morem. Nigdje nikoga pa ni jedne jedine kuće. Nelagodu ističe „s mukom progutana pljuvačka“, koja kao da je od straha zastala u grlu. Dojam donekle popravlja plava mirisna lavanda.

Hoće li dječaci odustati od pustolovine?

> Nalazili smo se na otoku duguljasta oblika. Po dužini nije imao više od tri do četiri kilometra. Tu i tamo bijelilo se isprano kamenje, koje je prema unutrašnjosti postojalo rjeđe, ali krupnije. Između golemih gromada uraslih u zemlju provirivalo je kržljavo žbunje s pokojom krpicom zelene površine. U središnjem dijelu otoka raslinje je bilo bujnije, pa se tu, osim šikare, vidjelo i poneko krupnije stablo kako kleči na golu kamenu. Na jednom mjestu, malo više udesno prema obali, ugledali smo skupinu stabala. Po cijelom otoku, rasuti među kamenjem, plavili su se grmovi lavande. Na drugom kraju otoka jedna visoka litica nadvila se nad morem. - Nigdje kuće - prodahne Riđi. - Ni jedne jedine - dometnem i s mukom progutam pljuvačku. (Tajna Zelene pećine 1079: 27)

Iz vanjskog, pisac nas uvodi u unutrašnji opis špilje i kolibe. Prostor špilje se prvo doživljava osjećajem hladnoće koji će ubrzo zamijeniti čaroban opis špiljske dvorane:

> Bila je to prostrana dvorana puna siga, koje su se u polutami ljeskale zelenim sjajem. Zbog zelene boje siga i naša su lica postala zelenkasta. Svod je ovdje bio visok desetak metara. S njega su se, poput teških zastora, spuštali golemi zeleni stalaktiti, koji su se naslanjali na stalagmite i tako tvorili čvrste potporne stupove. Tlo je bilo vlažno, mjestimično pokriveno šljunkom i lokvama ustajale vode. (Tajna Zelene pećine 1979: 128-129)

Nakon doživljaja tajanstvene ljepote, opis kolibe još više podcrtava onaj nelagodni osjećaj u susretu s otokom, ali odaje i kulturu života na otoku.

> Preskočio sam kamenu ogradu i mačjim korakom prišao nastambi. Koliba je bila prazna, ali se već na prvi pogled vidjelo da u njoj netko živi. Prostorija u koju sam ušao bila je niska i tijesna. Na sredini je stajao stolić, a malo dalje, uza zid, klupica s posudom za vodu. Na kamenim je zidovima visjelo nekoliko polica, na kojima su bile naslagane kućne potrepštine. U jednom se kutu nalazilo ognjište, a pokraj njega četvrtasti kamen pokriven ovčjim runom. U jednoj zdjeli na polici našao sam velik komad sira, a u drugoj netaknut kruh od kukuruzna brašna. Na stropu iznad ognjišta visjelo ne koliko komada suhog mesa. U drugoj prostoriji, koja je od prve bila odijeljena kamenim zidom s niskim otvorom, stajao je drveni kovčeg pun kukuruznog brašna, a pokraj njega gomila kamenja. Odlomio sam povelik komad kruha i sira, a onda se izvukao iz kolibe. (Tajna Zelene pećine 1979: 35)

Filip, dječak bez imena (1994) je realistično-socijalno-psihološki roman koji potresnom pričom ulazi u zagrebački Dom za djecu i mladež u kojemu su zbrinuta napuštena djeca. Problemu ostavljene ili usvojene djece Gardaš će se vratiti u *Kući od drvenih kocaka* (1997), gdje se nazire sretan završetak. Dječak je,

naime, te večeri, kada se konačno počela nazirati obiteljska sreća, dovršio svoju kućicu od drvenih kocaka. Motiv usamljenoga dječaka koji sanja o svojoj obitelji, kao prateći podsvjesni motiv javlja se u romanu *Bakreni Petar* (1984). Prolazeći jedne večeri pored Mironovih i Melitinih prozora, Bakreni Petar zastane. „Dugo je tako gledao i uzdisao. Oni sada spavaju, mislio je. Sa svojim tatom i mamom. S knjigama i igračkama. Spavaju i sanjaju. Iznenada pokrije lice dlanovima i zaplače." (Bakreni Petar 1979: 76)

S obzirom na likove i mjesto radnje Stjepan Hranjec dijeli Gardaševe romane na nemironovske i neosječke. Prema toj podjeli *Filip, dječak bez imena* i *Kuća od drvenih kocaka* zadovoljavaju oba kriterija, ako zanemarimo u epilogu književnikov put iz Osijeka u Zagreba.

Gardaševi su romani najčešće skreću pozornost zanimljivom sukobom koji se temelji na nekoj tajni ili istraživanju istine. Pisac pomno određuje mjesto na kojemu će pripovijedanje zaustaviti i obogatiti nekim opisom. Zato se može reći da su Gardaševi opisi - opisi s mjerom. Roman *Filip, dječak bez imena* može se nazvati romanom lika u kojemu se spaja mozaično otkrivanje istine i psihološko proživljavanje dječaka koji otkriva svoj identitet. Da bi potpunije dočarao dječakove osjećaje, pisac češće unosi opis vanjskog i unutrašnjeg prostora. Već u prvoj sceni nailazimo na dinamičan opis zagrebačkog Glavnog kolodvora. Poput objektivnog pripovjedača pisac promatra prolaznike i izvješćuje što vidi.

> Na zagrebački Glavni kolodvor vlakovi dolaze svakih nekoliko minuta. Nekima je ovo krajnja postaja, nekima tek usputna. Najprije bi se preko zvučnika čula najava dolaska vlaka. Zatim bi vlak, uz potmulu tutnjavu, ušao u postaju i zaustavio se na peronu, a malo potom bujica putnika nagrnula bi iz pothodnika prema izlazu. Na klupi pod lipom sjedi neki dječak. Pokraj sebe nema putne torbe, ni kovčega, kao što ima većina putnika koji sjede na okolnim klupama. (Filip, dječak bez imena 1979: 7)

U mnoštvu koje dolazi i odlazi s kolodvora pisac uočava dječaka kojemu ni on ne zna ime, sve dok ga nosač ne pozove: - No, Filipe, kamo ćemo danas? (1979: 7) Nakon toga i pisac dječaka naziva Filipom.

Ponekad se u romanu naiđe na minijaturni opis poput ovoga u kojemu se uspoređuje prazna soba s napuštenim lastinim gnijezdom. Kada djeca otputuju na ljetovanje, Filip još neko vrijeme boravi u domu. Tada se učini kako „prazne sobe djeluju tužno, kao napuštena lastina gnijezda u kasnu jesen". (Filip, dječak bez imena 1979: 29)

Glavni se dio romana odigrava na moru gdje je pisac pronašao više nadahnuća za opis prostora i psihološkog lika.

Prostor i samoća:

> Kad je Sunce zažarenim čelom uronilo u more, još su bili tu. Filip je sada sjedio na stijeni nedaleko plaže. Gledao je beskrajno plavetnilo pred sobom, što se, tako daleko, spajalo s nebom. Sunce polako sasvim potone u more i zažari ga svojom vrelinom. U daljini more je sada izgledalo kao zapaljeno zlato, ili rastopljena smola, a ovamo, bliže, činilo se poput rastaljena bakra, zatim je postajalo zagasitoplavo i, na kraju, blizu obale, tirkiznomodro. Valići se, šapćući, priljubljivali uz pjeskovitu obalu, blago je prelijevali i lagašno milovali, umiljato grickajući pijesak srebrnim zubićima. Povremeno bi se čulo zvučno kljok. To valići zapljuskuju rupu podno njegovih nogu. (Filip, dječak bez imena 1979: 47)

Dok Filip sam sjedi na obali, sluti se njegova bol, ali i budućnost. Filip je sam na stijeni, nigdje nikoga, nigdje glasa, zvuka, nasuprot zažarenom nebu koje ispraća večernje sunce dočaravajući ljepotu prizora bojama: plavetnilo neba, more kao zapaljeno zlato ili rastopljen bakar gubi se zagasitoplavoj i tirkiznomodroj obali. Tek bi se povremeno čulo *kljok*. U umiljatoj igri valića i pjeskovite obale sluti se neka nova budućnost.

Protjecanje vremena:

Nakon dijaloga između tete Lele i Filipa, Filipov se pogled vraća na prijašnju morsku sliku od koje su ostale samo krhotine koje asociraju na protjecanje vremena: „Ono zapaljeno zlato bijaše već izgorjelo, ali su, ovamo bliže, one bakrene krhotine još svjetlucale na površini." (Filip, dječak bez imena 1979: 48)

San o ljubavi:

> Brodica je veselo dahtala i spretno se provlačila između otočića obraslih niskim raslinjem i crnogoričnim drvećem. Na nekima od njih vidjela se pokoja kuća, ali većina ih je nenastanjena. Bijaše sva sila tih otočića, za koje zapravo i ne znaš jesu li otočići ili nisu. Na nekim je mjestima samo kamena hrid izvirala iz mora, kadšto obrasla niskim grmljem, poput glave nekog divovskog kupača, što je izronio iz dubine da se nadiše zraka i nauživa sunca. A između tih otočića, poput tamna indiga poprskana bljeskavim pjegama sunca, disalo, šumilo i šumorilo široko more. Eh, da mi je jedan ovolicni otočić, razmišljao Filip, pa da na njemu imam svoju kućicu, ništa mi drugo ne bi trebalo. Onda se odmah - oho! - sjeti Maje. Ma, i ona bi voljela takav otočić, siguran sam, razmišljao je dalje. (Filip, dječak bez imena 1979: 73)

Onaj nagovještaj sna o ljubavi u metaforičnom „blagom prelijevanju i lagašnom milovanju" mora i obale, sutradan je dobio jasnije obrise. Eno Filipa s istoga

se mjesta divi panoramskoj slici mora i šibenskih otočića, ali više nije sam. Ljepota i suglasje motiva probudi u njemu maštanje o otočiću koji bi mogao biti njegov i Majin dom.

2. Svemirski prostor

U hrvatskoj dječjoj književnosti znanstveno-fantastični roman ima pedesetgodišnju tradiciju. Prvi je takav roman napisao Predrag Jirsak *Mjesečeva djeca* (1956). Slijede Milivoj Matošec romanima *Suvišan u svemiru* (1959), *Kapetan Tornado* (1962) i *Admiralov otok* (1963) i Hrvoje Hitrec romanom *Eko, Eko* (1980). Godinu dana poslije javlja se Anto Gardaš romanom *Ljubičasti planet* (1981), a zatim s još tri romana: *Bakreni Petar* (1984), koji je fantastičan samo po javljanju svemirskoga dječaka Petra, *Izum profesora Leopolda* (1986) i *Tajna jednog videozapisa* (2002).

Gardaševi su znanstveno-fantastični romani nastajali dvadesetak godina, pa se i znanstvena začudnost u njima mijenjala i nadograđivala od jednostavnoga sanonskoga svemirskoga broda koji se jedne večeri pojavio u Osijeku i, na do tada neviđen način, oteo profesora Leopolda i Mirona (*Ljubičasti planet*), preko neobjašnjivog dolaska svemirskog dječaka Bakrenoga Petra u tajno pothodno skrovište osječke družine ljubitelja starina (*Bakreni Petar*) i putovanja u povijest pomoću nevjerojatnog izuma profesora Leopolda (*Izum profesora Leopolda*) do pojave kloniranih čovjekolikih zelenih bića (*Tajna jednog videozapisa*).

Poznato je kako su svi Gardaševi romani mirotvorni pa i znanstveno-fantastični. Sanonci, Bakreni Petar i zeleni ljudi dolaze na Zemlju tražeći pomoć kako bi se spasila naprednija izumiruća civilizacija, ili kako bi se Zemljani upozorili na ekološku katastrofu koju su sami prouzročili.

Književni prostor u **Ljubičastom planetu** (1981) povezuje Zemlju i Sanon te gradove Osijek i Kalahari. Ovaj roman počinje seriju romana o profesoru Leopoldu, Mironu i Meliti, Tajanstvenom Ivanu, Trostrukom Joji, Eukaliptusu i mnogim drugim dječacima i djevojčicama koji se javljaju s vremena na vrijeme.

Miron je dvanaestogodišnji dječak koji se, kao i svi dječaci u tim godinama, želi smatrati odraslijim. Posebno zanimanje Miron pokazuje za zvijezde i svemirska prostranstva te za povijest. Najdraža mu je igračka teleskop koji mu je tata Leo kupio za rođendan. „Kada ga je prvi put usmjerio prema zvijezdama, pomislio je da će, baš on, otkriti daleki, nepoznati planet, možda čak i nastanjen.“ (Ljubičasti

planet 1981: 8) Tko zna, možda mu se san pretvori u stvarnost te i proboravi na nepoznatom planetu.

Uvod i rasplet romana odvijaju se u Osijeku, a središnji dio na Sanonu. Životni su i prostorni uvjeti na Zemlji i Sanonu slični. U uvodnoj se sceni *Ljubičastoga planeta* dočarava tajanstveno svibanjsko predvečerje, suglasje prirode i čovjeka te spremnost približavanja i prepletanja sudbina dviju udaljenih civilizacija. Te je dramatične i tajanstvene večeri Miron bio sam kod kuće, u prigradskom naselju Treskavac (Višnjevac). Izazvan mirisom kamilice, bagrema i jorgovana Miron otvori prozor udišući svjež zrak. Njegov pogled klizi od krošanja ocvalih stabala koje mu se nalaze nadohvat ruke, preko livade, rječice i njezinih obala do vitkog tornja osječke katedrale i neba osuta zvijezdama.

Tajanstveno suglasje čovjeka i prirode:

> Ustao je i nalaktio se na prozorsku dasku. Tu, nadohvat ruke, njihale su se krošnje tek ocvalih voćaka. A tamo dolje, blago osjenčana prvim sumrakom, livada je raširila svoju zelenu lepezu. Sredinom livade vijugala je srebrna rječica, u čijim su vodama - to je Miron dobro znao - zlatasti šarani i mrki linjaci čekali njegovu udicu. Na njenim obalama, nadnesene nad zrcalo vode, u nizu su stajale vrbe. Iza livade je, poput meke crte ulja, ležala šuma u večernjem smiraju. Zaogrnula se plastom bjeličaste magle i polako tonula u san. U daljini su se nazirali vitki tornjevi gradske katedrale. (..) Tama se zgušnjavala. Krošnje su se u vrtu neosjetno stapale u jednu tamnu sjenu. Uskoro prhnu šišmiš i, kao po dogovoru, svi zvukovi zamriješe... Uskoro izroniše i prve zvijezde. Ljupko su treperile i žmirkale, postajući sve krupnije i sjajnije. Za koji trenutak osule su cijelo nebo. (Ljubičasti planet 1981: 9-10)

Književni se opis sastoji od dvije različite pejzažne slike. Prva slika djeluje kao slikarsko platno u koje je uronio književni lik. Raspoloženje lika se može pratiti bojom: tek ocvale voćke, prvi sumrak, zelena livada, srebrna rječica, bjeličasta magla, zrcalni odsjaj vrba. Druga slika nagoviješta promjenu: zgušnjavanje tame, stapanje krošanja u jednu sjenu, šišmiš, prve zvijezde.

Kada je Miron doputovao u sanonski grad Kulahari, njegovu oku nije promaknula sličnost osječkog i kulaharskog pejzaža. Jednoga se dana Miron s djevojčicama Pam i Pim zaputio izvan grada Kulahare gdje je ugledao livadski krajolik sa stablima i rječicom. Boje su također nalik na zemaljske jesenske.

> Zaustavili su se na livadi nedaleko rječice Khue, iza koje se nalazila šuma s golemim stablima i krošnjama raznobojna lišća. Nekoliko je stabala bilo i na livadi, i uz rječicu, kao da su tu zaostala ne mogavši prijeći na drugu obalu da se pridruže ostalima. Voda u rječici bila je modra i prelijevala se u ljubičastim nijansama, a

> trava u livadi gusta, meka i mahovinasta, prošarana cvijećem. Dan je bio lijep. Ljubičasti oblaci spokojno su plovili nad livadom i nestajali u smjeru šume, koja je plivala u ljubičastim parama. (Ljubičasti planet 1981: 60-61)

Osim u pejsažnim opisima, sličnost se osjeća i u odnosu prema zavičaju i domu. Svoj se dom najviše voli, svjedoče kalaharski Savjetnik i dječak Miron. Obojici će podjednako snažno i s ljubavlju zadrhtati srce i glas, kada se na ekranu pojavi slika Kulahare, odnosno Osijeka. Evo kako su se oni osjećali:

> Na ekranu se pojavi slika nekog velikog grada. Zdanja najraznovrsnijih oblika uzdizala su se do pod samo nebo. Od podnožja do vrhova, koji su se gubili u ljubičastim visinama, grad je nalikovao golemom uspravnom mostu što spaja planet sa svemirom. Raskošne građevine plivale su u blještavim boja kakvih ljudsko oko još nije vidjelo.
> - Kulahara! - objavi Savjetnik. U tom zvučnom, srebrnastom glasu bilo je zanosa, ljubavi i oduševljenja, da se činilo kako i njegovo srce kuca za ovaj grad.
> - Ovdje kao daje sunce bliže - šapne dječak ozarena lica.
> - Da, bliže ne - reče sanonitski znanstvenik i zagrli ga-Ali ovo nije isto sunce što grije tvoj planet. No i pod ovim će ti se biti sasvim lijepo i toplo, vidjet ćeš. (Ljubičasti planet 1981: 52)

Ljubav prema gradu i obitelji:

> - Vidim nekakav grad... sada su opet brda... eno ravnice..-Miron se odjednom prodere: - Čekajte! Stanite! Ono je katedrala u mom gradu! Prepoznao sam je! Prepoznao sam je!
> Jadni je dječak od silnog uzbuđenja sav zadrhtao. Usta su mu se sasvim osušila. Opet je po vikao:
> - Stoj! Stop!... Tres... Tres... Treskavac! Eno livade i rječice! Eno moje kuće!
> Na ekranu se zaista vidjela livada i potok što ju je presijecao poput srebrnaste vrpce. I vrbe su čučale na obalama. A onda - kakve li radosti i iznenađenja! - dječak ugleda prozore svoje kuće. Na klupi pred kućom sjedile majka i Ita. Po licu im se vidjelo koliko su tužne. Ita je prelistavala slikovnicu.
>
> Miron je zanijemio. Pokušavao je nešto reći, ali samo je micao usnama. Odjednom raširi ruke kao da će zagrliti cijeli ekran i vikne koliko ga je grlo nosilo:
> - Mama! Seko! Evo me! Tu sam!
> Zatim spusti ruke. Suze su mu curkom potekle niz lice. (Ljubičasti planet 1981: 86)

Prepoznavši svoj grad i obitelj, Miron iskazuje snažne osjećaje: od silnog je uzbuđenja zadrhtao, usta mu se osušila, zanijemio pa zavikao koliko ga je grlo nosilo i zaplakao. Dom je najljepši - pomisli Miron.

3. Osijek kao prostor zbivanja

Osijek se kao književni prostor javlja u dvojakoj ulozi. U šest romana (*Ljubičasti planet, Pigulica, Duh u močvari, Prikaza, Koliba u planini, Miron na tragu Svetog Grala*) zbivanje počinje i završava u Osijeku, dok se glavni dio odigrava na planetu Sanon (*Ljubičasti planet*), u Dubočcu na Savi (*Pigulica*), Kopačkom ritu i Kopačevu (*Duh u močvari*), Valpovu (*Prikaza*), na Krndiji (*Koliba u planini*), u nekim slavonskim mjestima (*Miron na tragu Svetog Grala*).

U četiri romana zbivanje se pretežito događa u Osijeku: *Bakreni Petar* (1984), *Miron u škripcu* (1999), *Krađa u galeriji ili sve se okrenulo protiv malog Terzića* (dalje: *Krađa u galeriji*, 2001) i *Izum profesora Leopolda* (2003). Krenimo redom.

Iako se skupina dječaka i djevojčica javlja u mnogim Gardaševim romanima, tek je *Bakreni Petar* (1984) pravi roman družine. Prema predlošku klasičnog romana-družine *Junaci Pavlove ulice* (1907) Ferenca Molnara (1878-1952) i u Gardaševu se romanu sukobljavaju dobra i manje dobra strana, mladi Amateri i Ukikanci, koji se drže određenih pravila: o izboru vođe, tajnosti sastanka i skloništa, čuvanju lozinke i polaganju prisege, a predviđena je i kazna za izdajnike.

Iako je u naslovu istaknut lik svemirskog dječaka Bakrenog Petra, fabula se temelji na sukobu dviju družina oko prevlasti podzemnog hodnika ispod rijeke Varde (Drave) gdje družina Amatera skriva muresešku (osječku) arheološku i numizmatičku zbirku. Gardaš je uvijek svjestan kome namjenjuje svoje romane i zato je poučak neizbježan. Nakon niza sukoba dvije se družine dogovore i dalje nastupaju zajedno.

Bakreni Petar se najčešće svrstava među znanstveno-fantastične romane, ali on to nije posve. Znanstveno-fantastične motive u roman unosi lik svemirskog dječaka Bakrenog Petra koji dolazi na Zemlju s idejom mira i ljubavi između Zemlje i drugih planeta, odnosno različitih civilizacija. Naime, Bakreni Petar je jedan od dječaka upućenih na različite zemaljske dijelove, ne bi li se pomoću njih, uz svesrdnu pomoć znanstvenika poput profesora Leopolda, sačuvala vrsta i život na izumirućem planetu. Kada dođe vrijeme, profesor će dječaka vratiti u njegovu postojbinu.

Priča o podzemnim hodnicima koji prolaze ispod dravskog korita i spajaju Osijek s baranjskim dijelom, vrlo je stara i prenosi se generacijama. Jedan od tih prolaza otkrivaju mladi zaljubljenici starina, osnovnoškolci udruženi u Amatere: Miron, Ugursus, Kljova, Tajanstveni Ivan, Eukaliptus, Trostruki Joja, Nepovjerljivi, Slanina, Kljova, Bakalar, Sedmodlaki, Razbarušeni, Šmizla, Bakreni Petar,

Svileni i Melita. Drugu skupinu dječaka čine numizmatičari Ukikanci, ali napadački raspoloženi, često izazivaju sukobe, napadaju iznenada „s leđa“ i žele se domoći „prava vlasništva“ nad skloništem. Među njima su najpoznatiji Glupavi Štef, Dingo i Motorka.

Ulaz u tajno skrovište prvo je poznat samo Amaterima. Nalazi se skriveno u šipražju na osječkoj strani Drave, kraj zgrade kajakaškog kluba. Znatiželjni su ga Amateri otkrili a onda istražili mnoge podzemne hodnike. Evo kako skrovište izgleda.

> Skrovište je bilo osvijetljeno uljenim svjetiljkama, koje je uvijek palio onaj koji prvi dođe u podzemlje. No svjetlost im je bila slaba, pa je u prostoriji vladao polumrak. Na policama i zidovima nazirali su se razni arheološki predmeti - stare sablje i mačevi, kratki bodeži, kubure, kamene sjekire, keltska keramika i još mnogo toga. Bili su grupirani i raspoređeni prema vremenu u kojemu su nastajali, a ispod svakoga je bio napisan naziv predmeta i razdoblje iz kojega potječe, te datum kada je i mjesto gdje je nađen. (...) Na zidu su bila naslonjena tri limena oklopa srednjovjekovnih vitezova. Sasvim u dnu prostorije stajala su četiri sarkofaga. Oklope i sarkofage su zatekli u podzemlju. Nikada nije utvrđeno tko ih je tu dovukao i čemu su služili u podzemlju. Najednom sarkofagu je ležao kostur nekog starog Rimljanina. Na kostima prstiju i sada je imao bakreno prstenje... (Bakreni Petar 1984: 17)

Podzemni je hodnik opskrbljenim dovoljnim brojem predmeta koji sigurno privlače radoznale skupine: stare sablje, mačevi, bodeži, kubure, kamene sjekire, keltska keramika, tri limena oklopa srednjovjekovnih vitezova, četiri sarkofaga, kostur nekog starog Rimljanina.

Pripovijedanje se često zaustavlja i usporava sažetim pejzažnim opisima koji imaju i estetsku vrijednost književne minijature.

Noćni ugođaj:

> Nekoliko sati kasnije, kad je već minula ponoć, mjesec je isplovio iz rumenkaste pare na istoku. Iz čas u čas postajao je sve sjajniji. Obasjao je vršice drveća u parku i lišće je zasvjetlucalo kao posrebreno. Tornjevi katedrale u Gornjem Mureseku čuvali su stražu nad usnulim krovovima. (Bakreni Petar 1984: 71)

Opis praskozorja:

> Tama na istoku malo se prorijedila. Na zapadu je mjesec izblijedio. Naišao je tamni oblak i djelomično ga pokrio. Kao da ga je zagrizao. Mjesec kao da se razlomio na krhotine. (Bakreni Petar 1984: 76)

Sažeti opis prostora: Bakreni Petar…

> … je zastao pod topolama kraj Bastiona. Pred njim se svjetlucalo glatko kamenje u ulici popločenoj kaldrmom. Ova se ulica uspinjala naviše, u najstariji dio Mureseka. S lijeve su strane Vodena vrata, ispunjena mrakom i tajanstvenošću, bacala golemu sjenu na obalu Varde. (Bakreni Petar 1984: 72)

Minijaturne cvjetne slike: Čekajući sudbonosan sastanak, Tajanstveni Ivan zaustavi pogled:

> Pčela je bila na cvijetu. Uspjela se zavući među latice do prašnika i sada isisava slatki sok. Samo joj je zadnji dio zatka, pokriven žutim prahom, virio između latica. (Bakreni Petar 1984: 77)

Prilika za nov sukob i obračun osječke i zagrebačke družine, starih valpovačkih znanaca, nastavlja se u socijalno-kriminalističkom romanu **Miron u škripcu** (1999). Zagrebačka družina, u kojoj se ponovo okupila stara ekipa (poznata iz *Prikaze*), Skorbut, Mrki, Zimzelen, Štaka i Madlen, s krađe starih vrijednih predmeta (*Prikaza*) prelazi na preprodaju droge. Miron, Tajanstveni Ivan, Trostruki Joja i Dingo uz pomoć tate Leopolda onemogućuje zle namjere zagrebačkih kriminalaca. Prostori zbivanja ovaj put su Osijek i Zagreb.

Fabula se iznosi mozaično, a pisac ju, kao i u sličnim žanrovima, otkriva malo po malo i povezuje pripovijedanjem, dijalogom i monologom, a na nekoliko mjesta i kraćim psihološkim opisima. Opisi prostora su rijetki i sažeti, tek s nekoliko grubih poteza dočaravaju osječke ulice i predjesenski dan.

Opis aleje kestenova:

> Prije podne su Miron i Tajanstveni Ivan razgledali izložbu o Keltima i Rimljanima što je bila postavljena u Muzeju. Tamo su proveli više od dva sata i sada se bližilo vrijeme ručku. Vraćali su se starom tvrđavskom ulicom poviše Drave. (..) Sada su prolazili alejom kestenova čije su se krošnje spojile nad nogostupom i činile ugodnu hladovinu. Jedan kesten zvizne pokraj uha Tajanstvenog Ivana. (Miron u škripcu 1984: 14)

Opis parkova:

> Lijepo nedjeljno prijepodne izmamilo je šetače na osječke ulice. Grad još bijaše pun sunca i zelenila, ali je u parkovima već lebdio dah jeseni; raspucali divlji kestenovi i prvi suhi listovi osipahu se s krošanja. (Miron u škripcu 1984: 175)

Opis Tvrđe:

> Miron i Tajanstveni Ivan pošli su kroz Tvrđu. Obojica su voljeli taj dio grada zbog njegove starosti i mira koji ovdje vlada. Prošli bi pokraj Povijesnog arhiva i Mu-

zeja, zatim bi se uz Bastion spustili do Drave i nastavili promenadom, uz obalu, do teniskog igrališta. Tu bi skrenuli u aleju kestenova i izbili na Europsku aveniju. (Miron u škripcu 1984: 175)

Predjesenski ugođaj:

Lijepo nedjeljno prijepodne izmamilo je šetače na osječke ulice. Grad još bijaše pun sunca i zelenila, ali je u parkovima već lebdio dah jeseni; raspucali divlji kestenovi i prvi suhi listovi osipahu se s krošanja. (Miron u škripcu 1984: 91)

Još jedan predjesenski opis:

Kada je osječka družina napustila bolnicu gdje je posjetila Matildu,... „... skrenuli su lijevo i pošli alejom kestenova. Rana je jesen već dotaknula vršice lišća, krošnje su proplamsale, poprskane zlatom i hrđom. Svaka je od njih sličila golemu buketu crvenožuta cvijeća. Ali ni ljeto se još nije dalo. Bila je sredina poslijepodneva i sunce je svom žestinom uprlo kroz krošnje, ovivši toplom pređom ono što je jesen već pozlatila. Jedan kesten pade pred Mirona, raspukne se i zakotrlja niz pločnik. (Miron u škripcu 1984: 176)

Opširniji je opis omiljenog osječkog kupališta:

Kupalište Kopika nalazi se na lijevoj obali Drave. Osječani su ga nazvali po poznatom brazilskom kupalištu. Sa svoja četiri bazena i mnogim pratećim objektima ono Osječanima pruža sve ono lijepo i uzbudljivo što stanovnicima Rio e Janeira daje njihova Copacabana. Za vrućih ljetnih dana ovdje sve vrvi, skupi se i po nekoliko tisuća kupača. Na istočnoj strani kupališta je restoran, a malo dalje stara krunska utvrda s katakombama. Zapadnu stranu kupališta zatvara šuma što raste divlje i neobuzdano i zacijelo bi zagazila u Dravu daje u tome ne priječi asfaltna traka, koja uz riječnu obalu vodi do visećeg pješačkog mosta. Viseći je mosta sagrađen prije nekoliko godina; svojim elegantnim lukom ljupko nadsvođuje rijeku, spajajući njezine obale, ali i žitelje Osijeka i Baranje. (...) Miron je pogled upravio prema osječkoj katedrali, što se s ovoga mjesta vidi u svoj svojoj veličini i ljepoti, uzdignuta spram neba poput uspravne crvene svijeće. Visinu joj gotovo doseže hotel 'Osijek', s čijih najviših katova pogled seže preko cijele Baranje, sve tamo do planinskih visova u Mađarskoj. Gledajući odavde, Osijek uistinu izgleda lijepo, kao na razglednici. Most nad širokom rijekom i velebne građevine što se oslikavaju na njezinoj površini, sve to u jednom skladu i ljepoti svakako predstavlja sliku koju vrijedi vidjeti i zapamtiti. (Miron u škripcu 1984: 43)

Krađa u galeriji ili sve se urotilo protiv malog Terzića (2001, dalje: Krađa u galeriji) pripada žanru kriminalističkog romana u kojemu ulogu otkrivanja istine, osim detektiva, preuzimaju dječaci Miron i Dingo. Gardašev je roman, ja-

mačno, potaknut znamenitim Kušanovim *Kokom u Parizu* (1972). Poput družine koja traga za kradljivcima čuvene Michelangelove *Mona Lise* u Louvru, osječki junaci tragaju za kradljivcima sedam Waldingerovih, dvije Ivekovićeve i jednom slikom Bele Csikosa Sessije. Roman *Krađa u galeriji* obuhvaća događaje koji su se zbili u deset dana: od ponedjeljka, 23. lipnja do srijede, 2. srpnja.

Zanimljivim mozaičnim pripovijedanjem i paralelnim otkrivanjem istine, osim u Osijeku, Gardaševa se priča događa još u Požegi, Zagrebu, Rijeci, Slavonskom Kobašu te Ladimirevcima nedaleko od Osijeka i Čeminacu u Baranji. Budući da je otkrivanje kradljivca u prvom planu, pisac s pravom izbjegava duže opise koji bi mogli odvratiti pozornost od mnogih motiva koje treba sklopiti u logičnu cjelinu.

U ovome romanu Gardaš vodi čitatelje stvarnim osječkim ulicama.

Primjerice, pisac veli kako je Miron „upravo prelazio pješački most" (2001: 7), ali ne daje nikakve podrobnije informacije. Ili, kada se Miron i Dingo nađu pred Galerijom, otključaju masivna hrastova vrata i uđu u zgradu, piščev pogled odmah traži slike, zanemarujući prostor u kojemu se one nalaze: „Iz svežnja izdvoji željezni ključ i otključa masivna hrastova vrata. Slike Adolfa Waldingera bile su poredane na podu i prislonjene uz podnožje zidova izložbene dvorane." (Krađa u galeriji 2001: 9)

Pisac češće promatra i opisuje neke motive koji nemaju izravnu vezu sa zbivanjem. Zato se ti opisi, nakon opširnih pripovijedanja i dijaloga, doživljavaju kao mala odmorišta, primjerena Gardaševoj poetici. Evo primjera.

Miron i Dingo „ustanu i pođu prema Galeriji. Kad su prolazili pokraj malog parka i tržnice, vjetar je već snažno puhao. Zanjihane su se krošnje bjelasale, pokazujući donju stranu listova." (Krađa u galeriji 2001: 9)

Ili:

> Sutradan poslije ručka Miron je uzeo pribor za pecanje i pošao na Dravu. Noćašnje je nevrijeme iza sebe ostavilo pustoš i poharalo parkove. Nekoliko je lipa u Tvrtkovoj ulici bilo izvaljeno iz zemlje; stari jasen u kutu srednjoškolskog igrališta rascijepljen je gromom i sada mu je odcijepljena polovica beživotno ležala na zemlji. U Parku kralja Držislava posvuda su ležali suhi ogranci i odlomljene žive grane, a lišće na drveću bijaše raščehano tučom. (Krađa u galeriji 2001: 13)

Pet godina nakon *Ljubičastog planeta* (1981) izlazi roman **Izum profesora Leopolda** (1986) koji se tematski nadovezuje na priču o obojenom planetu. Naime, u razgovoru sa sanonitskim znanstvenikom *(Ljubičasti planet)* profesor Leopold prvi put čuje kako se materija može razlagati na sitne čestice, pretvoriti u svjetlosne i opet se vratiti u prvobitne čestice.

Kada se nakon izvršene misije na Sanonu profesor Leopold vratio u Osijek, odmah je započeo pomna istraživanja te mu je uspjelo stvoriti stroj pomoću kojega se briše vremenska kategorija. No, kada je profesor Leopold o svom izumu progovorio na znanstvenom skupu, kolege ismijale. U isto se vrijeme u njegovu kabinetu događao pokus: Miron, Melita i Bakreni Petar stajali na postolju oko kojega se naizmjenično isijavala blijedoplava i zelenkasta svjetlost. U jednom trenutku Miron pritisne pločicu s brojem 351., i odjednom svi nestanu.

Kada se stroj zaustavio, zaprepaštena se i uplašena družina našla u nepoznatom prostoru, ni malo sličnom osječkim ulicama, neboderima, vitkim mostovima, parkovima i zgradi Instituta za eksperimentalnu fiziku, u koju su prije nekoliko trenutaka ušli. Mala se družina našla u Mursi u 351. godini naše ere, u vrijeme kada je Osijek bio grad "velebnih građevina i sjajne rimske arhitekture" i „raskošne palače s vitkim bijelim stupovima i ružičnjacima" (Izum profesora Leopolda 1986: 191). Slijedi opis zamišljene Murse.

Prvo što su putnici ugledali bio je…

> … u dužini preko pola kilometra, visoki kameni zid. Njegovim gornjim rubom kretali su se ljudi s metalnim kacigama na glavi i dugim kopljem i štitom u ruci. Bili su raspoređeni na svakih dvadeset koraka. Odmjerenim su se koracima jedni drugima, zatim se ukočeno okretali i išli natrag, pa se opet okretali, i sve tako. Moglo se zaključiti da su to stražari na gradskim bedemima. (..) iznad bedema nazirali su se vitki ukrasni stupovi i blještave kupole nekog nepoznatom grada. (Izum profesora Leopolda 1986: 191)

Kada su se uz pomoć profesora Leopolda i sprave za povratak vratili u današnji Muresek, život se nastavio gdje je bio prekinut. Kada je majka, koja je inače sumnjala u nekakve izume, upitala gdje se nalazi Mursella, koju spominju, putnici su odgovorili: „Nije daleko. Ali je davno". (1986: 191) Tko bi i inače povjerovao u njihovu priču, kada nisu ni znanstvenici povjerovali profesoru Leopoldu! A o čudesnom izletu u daleko prošlo vrijeme, osim sjećanja, svjedočili su dokazi: ključ od stana u dječjoj sobi u „Ciceronu", vrećica sa starim novcem, tonski zapis Vetranijeve prijetnje Magnenciju i kopča s viticama koju je Meliti darovala prijateljica Antonija, stanovnica Murse.

A o gradu, njegovoj udobnosti i raskoši i danas svjedoče iskopine…,

> … ostaci mursijanskih građevina, cesta, foruma i tržnica, kao dokaz bujnog života na koji su godine i stoljeća taložili prašinu vremena i zaborava. Nalaze se i oružja i ostaci ratne opreme nesretnih mursijanskih bojovnika, koji pokazaše silnu hrabrost u teškoj i krvavoj bici pod Mursom 351. godine, koja je zacijelo imala izvjesnog utjecaja na kasniji tok povijesti. (Izum profesora Leopolda 1986: 197)

4. Slavonsko-baranjski krajolici

Roman **Pigulica** (1988) tematizira razigrano, idilično i dražesno seosko djetinjstvo koje je na tragu Lovrakovih romana *Vlak u snijegu* (1933) i *Družba Pere Kvržice* (1933), ali bez poučavateljskih namjera. Nakon uvodne scene ribolova na Dravi u Osijeku, u kojoj se događa divno suglasje oca i sina, Miron i Melita otputuju k stricu u Dubočac na Savi, gdje s djevojčicom Pigulicom provode ljetne praznike, otkrivajući i uživajući u seoskim zanimljivostima sajamskih dana, dječjih igara, čuvanja stoke, razgovora i strašnih priča o bijelom čovjeku koji je malo čovjek malo konj i prelazi rijeku ne dodirujući površinu vode. Roman je bogat opisima prostora i krajolika, koji otkrivaju slavonsko-baranjsku ljepotu.

Prvi se opis prostora javlja tiho i skromno, ali slikovito. Suglasje jutarnjeg ugođaja i osjećaja likova opisano je sa svega tri rečenice motivima vode, povjetarca, sunca, boja:

> Voda je bila mirna poput ulja. Jutarnji povjetarac skupljao je posljednje ostatke magle iz vrbova grmlja na obali. Sunce je izašlo i rumenom svjetlošću obojilo glatku površinu rijeke. (Pigulica 1988: 5)

Nakon dinamičnoga opisa putovanja vlakom u savsko selo, prostor se predstavlja prvo opisom seoske kuće, koja je gradskoj djeci jamačno zanimljiva. Zato je taj opis sadržajniji.

> Stričeva se kuća nalazila na kraju sela, izdvojena od ostalih, okružena voćkama i gospodarskim zgradama. Iznad krošanja šljiva, kajsija i krušaka izdizao se ogroman orah, koji je izgledao poput dalekog pretka što snažnim drvenim rukama grli lisnato potomstvo. Između kuće i nasipa strina je zasadila vrt i njegova ga od ranog proljeća do kasnog ljeta. U njemu je uvijek nešto cvjetalo i mirisalo. Iznad grmova lijepih kata i perunika izvijale su se ruže puzavice i prekrivale cijelo pročelje kuće, sežući do samog krova. Stric je oko vrta postavio nisku ogradu od ljeskova pruća s ulaznim vratašcima. (Pigulica 1988: 41)

A malo dalje, zadivljujući pogled na rijeke, Motajicu i jutarnje rumenilo, očaralo je Mirona i Melitu:

> Široka površina rijeke, tek malo namreškana vjetrićem što je pirkao s Motajice, miris vode, ribe i obalnog raslinja i ljutkast vonj katrana sa svježe premazanog stričeva čamca - sve je to izazivalo želju za putovanjem i budilo radost i uzbuđenja novih doživljaja. Na mjestu gdje Ukrina utječe Savu ugledali su mlinove što su, poput manjih seljačkih kuća, čučali na lijevoj strani, bliže slavonskoj obali.

> Ogromni kotači, potiskivani riječnim tokom, mrki i mokri, blještali su i zlatasto se presijavali u rumenoj jutarnjoj svjetlosti. (Pigulica 1988: 56)

Dok su u navedenim slikama likovi na mjestu promatrača izvan objekta, u sljedećem su opisu likovi uvučeni u dinamičan opis sajamskoga dana:

> Išli su polako s noge na nogu, iz ulice u ulicu, bez ikakva cilja. Bio je sajmeni dan u Brodu, u gradu je vrvjelo. U šarolikoj gomili mogli su se vidjeti seljaci i seljanke iz okolnih sela, odjeveni u bogate narodne nošnje - muškarci u duge, široke hlače od bijela lanena platna izvezenog raznobojnim šarama i crne prsluke s bezbroj svjetlucavih ogledalaca, a žene u široke suknje, raskošno ukrašene cvjetnim motivima, utegnute pregačama i oplećcima. (Pigulica 1988: 59)

A ljepotu pastirske slike kojom dominira nemirna pastirica Pigulica, potpunije dočarava igra vjetra, oblaka i sunca.

> Vjetar je po nebu gurao tamne oblake i gomilao ih na hrpu, ali je sunce još čvrsto sjedilo na jugozapadnoj strani neba i odbijalo ih iz svoje blizine. Kad bi mu se neki oblak suviše približio, ono bi ga dohvatilo svojim zlatnim mačevima, rasjeklo, sasjeklo, raskrvarilo i zapalilo grimiznim, plamtećim dahom. No oblaci su postajali sve nasrtljiviji i bilo je samo pitanje vremena dokle će sunce odolijevati njihovoj mrkoj najezdi. Miron i Melita su izašli iz sela i zatrčali se prema pašnjaku. Izdaleka su ugledali Pigulicu. Svojski je gurala obruč po livadi. (Pigulica 1988: 88)

U ekološko-kriminalističkom romanu **Duh u močvari** (1989) Miron, Melita i Eukaliptus/Liptus, zapravo Zoltán Varga, brinu se za očuvanje Kopačkoga rita, njegovih šuma, bilja i životinja, pokazujući odraslima kako se voli i čuva priroda.

Uvod se i rasplet opet zbivaju u Osijeku, dok se glavni dio odigrava u Kopačevu, gdje stanuje Eukaliptus, i Kopačkom ritu. Zanimljivu i napetu radnju, otkrivanje lovokradica i šumoubojica, pisac zaustavlja mnogim opisima baranjske ljepote: tipičnih kuća, dvorišta i ulica, posebice opisima Kopačkoga rita.

Eukaliptusova se kuća vidi izdaleka. Čim se napusti autobus kod ZOO-muzeja, vidi se...

> ... stari bunar ograđen balvanima, s đermom. Na vrhu đerma rodino gnijezdo. Otuda pođeš desno, u Ribarsku ulicu. Kad prođeš kraj gostionice 'Zlatna udica' još malo i stigao si. Kuću ćeš prepoznati po lijepim starim šarama na pročelju. (Duh u močvari 1989: 9)

I zaista. Kada su Miron i Melita doputovali u Kopačevo, odmah su prepoznali Eukaliptusovu kuću. Zastali su pred kućom, otresli snijeg s cipela i otvorili vrata. Pogledom su obuhvatili baranjsku kuhinju.

> Bila je to veoma prostrana kuhinja, ispunjena mirisom hrane i začina. Na sredini je stajao masivan stol sa četiri stolice. Cijeli je jedan zid pokrivao ormar pun posuđa. Na ormaru su bile uredno poredane porculanske posudice, na kojima je kićenim slovima pisalo: šećer, sol, paprika, cimet, oraščići. Iznad štednjaka, u kojemu je pucketala vatra, zid je bio ukrašen bijelom krpom s izvezenom porukom: 'Kuharice manje zbori, da ti ručak ne zagori'. Iznad ormara na zidu bio je pričvršćen veliki porculanski sat. (Duh u močvari 1989: 14)

Nakon nekog vremena Eukapiptus je goste poveo u gostinsku sobu s pogledom na ulicu:

> To je veoma udobna prostorija s mnoštvom goblena i tapiserija po zidovima i s podom od širokih smeđe obojenih jelovih dasaka. Osim ormara, stola i stolaca, te kaljeve peći na drva, u njoj se nalaze i dva ležaja, i još jedan manji, pomoćni, koji su Eukaliptus i njegov otac prije nekoliko dana pripremili za Melitu. (Duh u močvari 1989: 20)

Nakon nekog vremena Eukaliptus je svoje goste poveo u seoski restoran.

> Blagovaonica bijaše namještena duguljastim hrastovim stolovima postavljenim uza zid, s masivnim klupama sa svake strane stola. Klupe su imale visoke naslone, koji su istodobno služili i kao pregrade između stolova. Na zidovima je bilo mnoštvo slika s motivima iz lova i ribolova. Sa stropa je visio masivan svijećnjak od isprepletena jelenskog rogovlja, kovana željeza i bakra, jedna ribarska mreža i nekoliko vrški. Po zidovima, na mjestima gdje nije bilo slika, bile su razapete sivkaste jelenske kože i mrkodlake kože divljih svinja, između kojih su stršili roščići srnjaka i preparirane riblje glave razjapljenih usta s nazubljenim čeljustima. Na postoljima su stajale punjene ptice i sitnije životinje, a s čelnog zida, kao glavni ukras dvorane, raskošno rogovlje jelena lopatara natkrivljavalo gotovo polovicu postolja od dasaka, na kojemu je upravo sada jedan od lovaca junački razvlačio harmoniku. No zacijelo je više imao smisla za riku jelena nego za glazbu. Bio je to u svakom slučaju jedan izrazito lovačko-ribolovački restoran. (Duh u močvari 1989: 24)

Nakon upoznavanja unutrašnjeg prostora, prelazi se na opis Kopačkog rita, šuma, voda, bilja, životinja, ptica, riba. Jedan takav opis, iako je poduži, donosimo u cijelosti.

> Kopački rit je s južne strane omeđen rijekom Dravom, sa istočne Dunavom u koji Drava utječe kod Aljmaša, a sa sjeverozapadne strane djelomično ga zatvara nasip i djelomično blago uzdignuto zemljište oko tikveških šuma. Kad dođe do velikih poplava, najčešće u proljeće, močvara se pretvara u veliko jezero, iz kojega izviruju krošnje topola, vrba, joha i hrastova, načičkane životom - divljim mačkama, kunama zlaticama i kunama bjelicama, tvorovima i zerdavima, netopirima i sovama, i pticama žarkih boja, od mrkosmeđe boje orla štekavca do razigranih crvenih, plavih i sjajnozelenih boja vodomara, divlje patke, gaka kvakavca i oštrokljunog kukmastog pupavca šarenih krila i bogata repa. Duplja tada napuštaju i stine ptice pjevice - djetlići, žune, čvorci...
>
> A kad se vode povuku u široka korita rijeka, močvara opet počne disati svojim dahom, živjeti svojim životom, punim, lijepim i nesuzdržanim. Iz vode tada izrone stoljetna stabla ritskih šuma, trščaci, bare i kanali, a u tim barama i kanalima opet zaživi, zgusne se i razbuja riblji svijet, svijet tamnozelenih, oštrozubih pjegastih štuka, zlaćanih i maslinastozelenih linjaka što vonjaju po mulju i barskoj travi, srebrnastosvjetlucavih krupnookih deverika, teških brkatih somova, hitrih grgeča, šarana, smuđeva, jezova; i tromih kornjača, i raznovrsnih žaba što s proljeća i ljeti neprekidno krekeću svoju tugaljicu, uvijek istu melodiju. Mjesto gdje sada živi sav taj šaroliki životinjski svijet nekada je činilo najdublje dno davno iščezlog Panonskog mora. U proljeće se bare okite plovećim bijelim cvjetovima lopoča i lokvanja, ljeti se vodene površine ospu zlatnožutim plavunom i vodenim orašcem. (Duh u močvari 1989: 19-20)

Fantastično-povijesni roman s horornim motivima **Prikaza, Legenda o bijeloj ženi** (dalje: *Prikaza, 1995)* tematizira novu pustolovinu dobro poznatih mladih čuvara i zaštitara starina: Mirona, Tajanstvenog Ivana, Eukaliptusa, Kljove, Trostrukog Joje te Bakrenog Petra, koji se pridružuje u raspletu, i Melite, koja ostaje kod kuće pripremajući rođendansku tortu. Kada su nastupili školski praznici, amateri su odlučili logorovati u Valpovu i istražiti ostatke znamenite valpovačke bitke iz 1543. godine. Toga se ljeta u Valpovo uputila i zagrebačka družina planirajući krađu vrijedne muzejske predmete: Štaka, Džeki, Skorbut, Mrki, Zimzelen i gospođica Madlen.

Romanom *Prikaza* Gardaš je Valpovo učinio mjestom književnoga zbivanja, posebice valpovački dvorac i park oko njega. *Prikaza* je jedan od najsloženijih Gardaševih romana. Sadrži 22 poglavlja i 238 stranica, vremenski obuhvaća preko četiri stotine godina, a simultano otkriva i mozaično slaže dva vremenski udaljena događaja: sadašnji događaj, prikupljanje i istraživanje ostataka valpovačke bitke iz 1543. godine i sukob sa zagrebačkom skupinom, o čemu izvješćuje pisac kao promatrač sa strane, i rekonstrukciju bitke o kojoj izvješćuje kustos Krašić odnosno Đuro Bakić, sudionik velike bitke. Budući da se u romanu osim pripovi-

jedanja nalaze i brojni opširni opisi prostora i krajolika, može se smatrati kako je pisac roman namijenio i odraslima.

Razvidno je kako pripovjedni diskurs u *Prikazi* slikovitije dočarava likove, prostor i vrijeme. Pred čitateljima se nalaze brojni opisi, primjerice, Karašice, valpovačkog dvorca i parka oko njega. Roman je zanimljiv i s obzirom na pripovjedačevo mjesto. Kao objektivan pripovjedač javlja se pisac, a kao subjektivan javlja se kustos valpovačkog muzeja. U što potpunijem dočaravanju prostora čitateljima, pisac često zauzima mjesto mladih arheologa. Primjerice, prvo pogledom obuhvaća dvorac i park oko njega, zatim čitatelje uvodi u dvorac i detaljno upoznaje s njegovim izgledom.

Vanjski opis dvorca:

> Na sjevernoj strani parka nalazi se srednjovjekovni dvorac. Više puta je popravljan, prepravljan i dograđivan. Jedna od njegovih najstarijih kula jest Morovića kula, masivna građevina valjkasta oblika, debelih zidova, s puškarnicama i prorezima za topovske cijevi, koje je do današnjih dana sačuvala svoj prvotni oblik. S njene se terase pruža pogled na valpovačke krovove i cijelu Valpovštinu. (1995: 9)
> Dvorište je u promjeru imalo oko šezdeset metara. S istočne, zapadne i sjeverne strane bilo je okruženo pomoćnim zgradama namijenjenim posluzi, na kojima još i sada, okrenuti prema unutrašnjosti dvorišta, bijahu tri sunčana sata; s južne gaje strane zatvaralo velebno zdanje s ukrašenim pročeljem i crkvenim tornjem. U tom su se raskošnom zdanju rađali, živjeli i umirali vlasnici i gospodari dvorca. Na sjeveroistočnom dijelu dominirala je masivna Morovića kula, koja je u minulih gotovo šest stoljeća zadržala svoj prvobitni izgled. (Prikaza 1995: 19)

Unutrašnji opis dvorca:

Svaku su se večer gospodin Krašić i mladi arheolozi sastajali u kustosovoj gostinskoj sobi, gdje se upotpunjavao mozak legende o valpovačkoj bitki i njezinim junacima.

> Kustosova gostinska soba bila je namještena raskošnim stilskim pokućstvom, što će reći da je kustos po svoj prilici pokupio neke muzejske predmete i porazmještao ih po sobi. Ne bi se moglo reći da je pri tome pokazao osobit ukus. Kraj bogato rezbarene vitrine od mrke hrastovine priljubila se bijela komoda u koju je neka od valpovačkih grofica odlagala svoje čipkaste rupčiće. Do komode se pak zgurio stolić od orahovine s izvijenim rahitičnim nogama, a uza nj se, vrijedan svakog poštovanja, ustobočio golem barokni pisaći stol s nezgrapnim slonovskim nogama. Na suprotnom kraju sobe, jedna do druge, stajale su dvije sofe jedna od mahagonija prešućena smeđim platnom s cvjetnim uzorkom, dosta raščehanim i istrošenim, druga sva u bijelo-zlatastom tonu, u čije drvene dijelove bijaše urezano lozovo

> lišće s bezbroj vitica. Na stoliću s rahitičnim nogama sada je, umjesto damskog pribora za uljepšavanje, stajao televizor s daljinskim upravljačem, a u kutu se, suprotno svakom očekivanju, uz veličanstveni bijeli kamin našao električno-plinski štednjak, na koji je vrtlar upravo pristavljao vodu za čaj. Pod, već dosta izlizan od stoljetne uporabe, bio je izrađen od krupnog bijelog i smeđeg parketa.
> Zidovi bijahu oblijepljeni svilenim tapetama i pretovareni umjetničkim slikama različita sadržaj, uramljenim u teške okvire, na kojima se još jedva razaznavala pozlata. Pogledate li to mnoštvo motiva iz lova s jelenima u bijegu, krvožednim hrtovima i razigranim konjima plemenite pasmine, te portrete davnih grofova i baruna s ponosno zavrnutim brčićima, stroga pogleda, s plemenitaškim obilježjima na sjajnim odorama, pogledate li te prelijepe gospe plave krvi i rumenih usana, dugih vratova opterećenih masivnim zlatnim ogrlicama načičkanim draguljima - pogledate li sve to lijepo šarenilo, imat ćete osjećaj da se nalazite u jednoj od galerija palače Uffizi u Firenzi. (Prikaza 1995: 20-21)

U romanu se također nalaze brojni dinamični pejsažni opisi iz kojih je razvidna ljepota parka i okoliša kao i opis slika u različito doba dana:

Opis parka:

> Sjeverni dio parka bio je sličan zelenu sagu s cvjetnim uzorcima. Japanske su trešnje već odavno bile ocvale i sada su ih krasile bujne krošnje s tamnozelenim lišćem. I grmove forzitija minula je žuta proljetna groznica cvjetanja. Iznad cvjetnih nasada i grmolikoga ukrasnoga bilja izdizahu se golema stabla platana, što sezahu do pod sam vrh Morovića kule. (Prikaza 1995: 18)

Dvije zvučno-mirisne razglednice:

> Bilo je nedjeljno jutro, puno sunca i ptičjeg cvrkutanja. Cvijetnjaci i ružičnjaci gospodina Krašića otkrili su se u punoj ljepoti. Jutarnja svježina i miris stare borovine ispunjahu cijeli park. Sve se uzradovalo, od ptica do prvih šetača, koji su već zaposjeli nekoliko klupa. (Prikaza 1995: 57)
> U parku se širio ugodan miris pokošene trave. Ptice se probudile i sada ugađahu glasove za jutarnji koncert, ali im to umnogome otežavaše brujanje motornih kosilica. A žabe s Karašice upravo su privodile kraj svoj noćni koncert. Javile su se još sinoć, najprije pojedinačnim krekerom, prigušenim i opreznim, kao da ispituju svoje glasovne mogućnosti, a ubrzo potom njihovo je kreketanje postalo skladno, složeno i snažno, daje od njega cijele noći podrhtavalo grmlje u priobalju rijeke. (Prikaza 1995: 59)

Podnevna žega:

> Sunce je žeglo svom žestinom. Lišće na drveću omekšalo i opustilo se, ptice utihnule i posakrivale se u krošnjama. U podnevnoj jari čulo se samo tiho, uspavljujuće zujanje muha i pokoji brbotavi kreket iz Karašice. (Prikaza 1995: 63)

Ponoćni ugođaj:

> Ponoć je već bila minula. Pun mjesec prignuo se zapadu. Vrhovi platana i Morovića kula plivahu u jakoj mjesečini. Pramen mliječnobijele maglice prilegao na travnjak. (Prikaza 1995: 53)

Od uvoda do raspleta u romanu se javljaju hororni kojim osim zanimljivosti imaju i ulogu provodnih motiva oko kojih se okuplja fabula. Primjerice, tajanstvena pojavljivanja i nestajanja nekih likova, motivi koji povezuju valpovačku biti i današnje događaje. U noći prije pojavljivanja duha Marije Stilinović, s nekoliko se motiva stupnjevito pojačava hororni ugođaj.

> Bila je ponoć... Kod vrtlarevih riječi oglasi se stari dobnik u gostinskoj sobi. Otkucaji mu bijahu mukli, škriputavi, kao daje zahrđali mehanizam s velikim naprezanjem razdjeljivao dvije polovice noći. Već kod prvog udarca svi se nehotice okrenuše prema vratima na kojima se one daleke, davne noći, u ovo isto vrijeme, pojavio duh. Sve dok se zvuk dvanaestog udarca nije izgubio u olujini stoje vani bješnjela, nitko ne prozbori ni riječi. Čak je i vrtlar, držeći lulu u ustima, zastao u tom položaju, napeto osluškujući hripanje dobnika, pogleda uprta u vrata. (Prikaza 1995: 219)

U trenutku pojavljivanja prikaze, oluja je sve zvukove nadjačala:

> Sijevanje, prasak gromova i grmljavima ne prestajahu. Vriskanje olujine i urlanje vjetra dopirahu s Morovića kule, parahu bljeskavu noć, prodirahu u živce, u kosti. (Prikaza 1995: 223)

A kada je scena privedena kraju, i vrijeme se smirilo:

> Ujutro se nebo razbistrilo. Krošnje u parku bijahu kao okupane, lišće se sjalo pod prvim zrakama sunca. Na noćašnju oluju podsjećala je samo pokoja slomljena grana, po valjano cvijeće u gredicama oko dvorca ili razbijen crijep što gaje vjetar zbacio s krova. (Prikaza 1995: 223)

Miron na tragu Svetog Grala (1997) počinje opisom ugođaja osječke ljetne večeri. Junaci priče, Miron i Tajanstveni Ivan, vraćaju se iz kina i razgovaraju o filmu *Indiana Jones i posljednji križarski pohod* (1984., redatelja Stevena Spielberga, Harrison Ford u glavnoj ulozi). Zaneseni filmskom pričom, dugo su hodali šutke, a onda prvi prozbori Tajanstveni Ivan:

- Vjeruješ li ti, Mirone, da je onaj vitez doista živio sedam stotina godina? (Miron na tragu Svetog Grala 1997: 5)

Pitanje dobiva smisao kada se zna da su Miron i Tajanstveni Ivan, uz ostale članove družine, već upoznali kustosa valpovačkog dvorca Krašića, nekadašnje-

ga sudionika valpovačke bitke Đuru Bakića koji je, osvjedočili su se, živio preko četiri stotine godina.

Dječju maštu razigra pomisao kako su templari[115] mogli i na ovim slavonskim prostorima sakriti Sveti Gral. Maštu više ništa nije moglo zaustaviti: Sveti Gral je na dohvat ruke, samo treba otkriti gdje! A za to je trebalo istražiti četiri utvrde koje imaju nekakvu vezu s templarima: utvrdu Zeglak kod Harkanovaca, koja je nekada pripadala viteškom redu ivanovaca, templarsku crkvu Sv. Martina kod naselja Martin uz Našice, ostatke Ružica-grada kod Orahovice i ostatke staroga grada Koloďvara južno od Osijeka. Putopisnim stilom otkriva se kako su i kada dječaci putovali, gdje su zastajali, kako su se informirali, što su vidjeli i doživjeli. Opisi su poduži, detaljni, slikoviti i zanimljivi. Evo nekoliko primjera koji slijede trag male ekspedicije.

Opis ostataka nekadašnje utvrde Zeglak:

Pisac zauzima mjesto objektivnoga pripovjedača i izvješćuje kako izdaleka izgleda nekadašnja utvrda. Kako bi dočarao duboku prošlost, pored perfekta pisac upotrebljava imperfekt i pluskvamperfekt.

> Tada ugledaše uzvišenje. Iznad tla dizalo se dva do tri metra. Budući da je svuda uokolo bilo ravno tlo, iz kojega se visoki hrastovi uspravljahu ravni poput svijeća, na prvi je pogled bilo jasno da uzvišenje nije nastalo prirodnim putem. I na njemu je raslo drveće, a cijela mu površina bijaše obrasla visokom, gustom travom i grmljem, pretežno ljeskovim, dračom i korovom. Po neravninama na uzvišenju moglo se, uz malo mašte, naslutiti da se pod tim zelenim pokrovom doista nalaze ostaci nekakve utvrde, ali samo naslutiti, budući da se izvana nije mogao vidjeti nikakav zid ili nešto slično. (Miron na tragu Svetog Grala 1997: 55)

Panoramski opis crkve Sv. Martina:

Prvo je namjernik pripovjedač ugledao selo. Zatim je njegovu pozornost privukla crkva Sv. Martina, koju opisuje izdaleka, a onda joj se sve više približavao te je konačno opisao i njezinu unutrašnjost. Isto je i s opisom Ružice-grada. Prvo se opisuje izdaleka, a što joj se pisac više približava, uočavaju se mnoge pojedinosti.

Opis crkve Sv. Martina:

> Uz cestu što vodi od Našica prema Orahovici, smjestilo se selo Martin. Gotovo se prilijepilo uz gradić, čineći tako u stvari prigradsko naselje. Na brežuljku povrh

[115] U Hrvatskoj su templare nazivali i božjacima.

ceste, s desne strane, znatno povučena od sela, nalazi se crkvica Sv. Martina. Već stoljećima onako ljupka i usamljena, sjedi ona na svom brežuljku i motri život što se odvija oko nje. Sagradili su je templari, nakon što su im ban Jula iz roda Aba i njegova žena Jelena darovali posjed Našice. Bilo je to najvjerojatnije negdje u trećem desetljeću 13. stoljeća. Nekada se oko nje nalažahu redovničke kuće templarskog reda, ali njih već odavno nema; samo izbočine u tratini oko kapelice svjedoče o njihovu postojanju. Dugo je služila kao grobljanska kapelica, a groblje se i dan-danas nalazi nedaleko njezina ulaza, na zapadnoj strani. Još i sada na crkvici stoji ugrađeni kameni grb u obliku velikoga križa uklesana u kamen i jednoga manjega u njegovu središtu, što bijaše obilježje vitezova-križnika. Do danas se održala u svome gotovo izvornom obliku i jedina je potpuno sačuvana templarska crkva u Hrvatskoj. Oko 1315. godine prešla je u ruke viteškog reda ivanovaca, kao i cijeli templarski posjed kod Našica. Vrt brežuljka na kojemu se nalazi okružen je opkopom, kojeg su rubovi sada posve zaobljeni i prekriveni tratinom. Uza sjeverni zid crkvice izrasla su dva bora, kao dva rođena brata, što svojom sjenom prave ugodnu hladovinu putniku-namjerniku ili radoznalom promatraču. (Miron na tragu Svetog Grala 1997: 66)

Unutrašnji opis crkve:

Zakorače unutra. Zidovi bijahu od klesana i neklesana kamenja, debeli oko jedan metar, prekriveni ravnim drvenim stropom. U prednjem dijelu crkvene lađe, odmah nad ulaznim vratima, bila je daščana galerija za crkveni kor, na koju se uspinjalo drvenim stubama. I zidu galerije, na pročelju, nalazio se velik prozor, oblo nadsvođen, a tri prozora, znatno uža od onoga u pročelju, propuštala su svjetlost s južne strane. U podnožju južnoga zida bijahu još jedna vrata, manja od onih na koja su ušli. Ona se očito nisu upotrebljavala, jer bijahu pokrivena paučinom, a brava i zakivci na njima gotovo izjedeni hrđom. U dnu lađe nalazio se oltar, na kojemu je dominirala slika sv. Martina, a nešto niže sv. Ladislava i sv. Stjepana. (Miron na tragu Svetog Grala 1997: 68)

Opis Ružice-grada:

Dječaci sa strahopoštovanjem promatrahu velebno zdanje, čiji se goli zidovi mrki, raspucani i oronuli, teško nagrizeni zubom vremena, uzdizahu prema nebu. S lijeve i desne strane na ogoljelu brežuljku, bilo je nanizano nekoliko daščanih nastambi. (...) Do utvrde im je još valjalo prijeći neveliku udolinu obraslu šikarom i ljeskovim grmljem. (...) Spustiše se u dno udoline i uspnu se na drugu stranu. Tu se odmah nađoše u samom podnožju utvrde. Sada im se učini još velebnijom Ali su se izbliza i teška oštećenja, nastala u posljednjih šest stoljeća, vidjela još bolje. Zidovi joj bijahu debeli pet-šest metara, možda i više, načičkani strijelnicima, otvorima za topove i prozorima, zapravo rupama, u kojima su nekada bili prozori.

> Na istočnoj strani uzdizala se kula, nadvisujući ostale dijelove utvrde. (Miron na tragu Svetog Grala 1997: 103-104)

Opis Koloďvara[116]:

> A Miron sveudilj udivljenim pogledom promatraše ruševinu obasjanu suncem, što je pred njihovim očima izronila iz močvare poput kakva ukletog dvorca iz bajke. Bijaše to zdanje kružna oblika, zidano opekama; u promjeru je imalo možda i četrdeset metara. Tvrđava je davno ostala bez krova, a i zidovi joj bijahu dobrano skraćeni urušavanjem. Sada su to bile samo zidine, debele i masivne, nejednake visine. Neke od njih uzdizahu se i do pet metara visine, neke je pak zub vremena odgrizao gotovo do temelja. Vanjski kružni zid bio je pri dnu proširen i ojačan, vjerojatnu u svrhu bolje obrane. Oko utvrde pružio se širok i dubok opkop i močvara. Preko njih bi se, preskocima s jednoga na drugi, moglo prići utvrdi i mimo prilaznom puta. Zdanje bijaše zaraslo u divlju šikaru, iz koje se izdizahu i viša stabla, često nadvisujući oronule zidine. Sve je ovdje djelovalo napušteno i tajnovito, a tu napuštenost, zapuštenost i osamu pojačavaše jednolično kreketanje žaba i vonj močvare i ptičjeg izmeta. (...) Krećući se uza zidine, tražili su mjesto pogodno za ulaz. Na jednom mjestu su naišli na polusrušen zid, čija im je visina jedva dosezala do ramena. Uspentrali su se uza nj i prebacili unutra. S unutrašnje strane, uz kružni ogradni zid, nekada su bile prostorije, ali sada im zidovi bijahu ispucani i zarušeni. I cijela je unutrašnjost utvrde bila ispresijecana zidovima. Tiho su se provlačili između ziđa i korova, zavirujući u ovu ili onu prostoriju. (Miron na tragu Svetog Grala 1997: 131-132)

Impresionistički opis slavonske guščarice:

Ponekad se lijepe Mironove oči zagledaju u još ljepše oči neke djevojčice. Na Sanonu je Miron osjetio simpatiju prema djevojčici Pam, a u ovom romanu prema nepoznatoj guščarici. Privučen šareno ukrašenim štagljem, Miron spusti pogled i..

> ... osupne se. Nedaleko njega stajaše djevojčica s prutićem u jednoj i knjigom u drugoj ruci. Ali kakva je to ljepotica bila! Lice joj bijelo, malčice bucmasto, trepavice duge, a smeđa joj se kosa u slapovima spuštala niz leđa. A tek pogled, pa ona toplina što je iz njega zračila, bilo je to... bilo je tako lijepo i neočekivano, da Mironu dođe malo loše u koljenima. Samo je stajao i gledao u nju, kao hipnotiziran, zaboravivši sve: gdje se nalazi, i kamo se zaputio, i... ma sve! Da ga je tada netko zapitao kako se zove, zacijelo ne bi znao odgovoriti. (Miron na tragu Svetog Grala 1997: 83)

---

116 Koloďvar ili Korođvar, stari grad južno od Osijeka.

Pustolovno-ekološko-kriminalistički roman **Koliba u planini** (1999) svoje junake odvodi u otkrivanje čarobne prirode Krndije. Planinarsku družinu čine Miron, Melita, Tajanstveni Ivan, Trostruki Joja i Eukalipts te Dina, koja prvi put kreće na logorovanje.

Kada se sredinom rujna u osječke škole uvukla gripa, skupina dječaka i djevojčica, predvođena Mironom, odluči nekoliko dana logorovati na Krndiji. Miron već odavno želi posjetiti Bedemgrad na Krndiji, a sada mu se ukazala prilika da povede i prijatelje. Stigavši na Krndiju, uredili su mali kamp i okoliš.

Neki od njih još nisu boravili u šumi, posebice nisu logorovali, primjerice Dina, dok je Eukaliptus znao o prirodi gotovo sve: kako se gleda, čuva, poštuje, voli. Cesto je svoje prijatelje upozoravao na pojedinosti koje bi im promaknule bez njegova upozorenja. Dina je bila najvjernija slušateljica, za nju je sve bilo novo, sve je htjela vidjeti, doživjeti, svemu se iznenađivala. Ali, ne samo pred njom, nego pred svim malim planinarima, šuma se otvorila u svoj svojoj čarobnosti i tajanstvenosti, ali i učeći kako se u prirodi živi i kako se priroda voli. Ali, namjera se vesele družine da se u prirodi odmori i uživa, brzo pretvara u spoznaju kako prirodu treba čuvati. Naime, družina otkriva grupu koja u toj divnoj prirodi namjerava odložiti opasan otpad iz inozemstva i na taj način dobro zaraditi. Iako sukobljavanje sa zločincima nije nimalo bezopasno, družina ne odustaje od namjere spašavanja prirode i na kraju uspijeva.

Zbivanje počinje u Osijeku, dok se glavni dio odvija na Krndiji. Kao vrstan pejzažist Gardaš se otkrio u *Tajni zelene pećine, Pigulici i Prikazi*, a kao šumski pejzažist otkriva se u *Duhu u močvari* i *Kolibi u planini*.

Opisujući prirodu, pisci kao da se nadmeću sa slikarima, posebice impresionistima, tko će ljepše materijalizirati dojam. Zna se da su impresionisti slikali isti motiv u različito doba dana ili godine ne bi li, bojama i nijansama, dočarali promjene.

Vladimir Nazor je u hrvatsku književnost unio šumske krajolike trajne vrijednosti, još nenadmašene. Tihomir Horvat (1946) u *Vili Velebiti* (1995) nastavlja s pejsažnim velebitskim opisima, kao i Snježana Grković-Janović (1933) u romanima *Velebitske vilin-staze* (2002) i *Čuvar drveta* (2004). Otkrivajući ljepotu slavonsko-baranjskih šuma, Anto Gardaš nastavlja tradiciju koju je začeo Josip Kozarac (1858-1906) pričom *Slavonska šuma*. U svim navedenim književnim djelima postoje šumski čuvari i oni koju ju žele uništiti. Kao čuvari javljaju se Nazorov Pan, Horvatovi čovječuljci-patuljci Roško, Korijenak i Izvor, velebitski patuljci Snježane Grković-Janović, pa i čitavo patuljačko selo zlonamjernikovu

oku dobro skriveno. Kao mladi čuvari prirode u Gardaševu se romanu javljaju mladi planinari. Evo slika koje su na Krndiji začarale Mirona i njegovu družinu.

Igra šumskih boja:

> Šuma je bila znatno gušća, drveće krupnije i krošnjatije, jedva se koja sunčeva zraka probijala kroz guste krošnje, koje kao da se nadmetahu koja će odjenuti ljepše jesensko ruho. Bijaše tu najviše hrasta, bukve i graba, zatim pitomog kestena, lijeske, jasike, dvije trešnje i kruške, ali i druge bjelogorice, te nešto četinara, uglavnom jele i bora. Pojedino je bjelogorično drveće već počelo otpuštati listove, pa se na šumskom tlu stvarao meki lisnati pokrov, poput šuštava šarena saga, čije se šare prelijevahu u svim bojama i nijansama, od nježne blijedožute boje brezova i jasikova lišća i prekrasnoga rumenožutog i crvenog prstolikog javorova lišća, do mrkozelenog čipkastog hrastova lišća, poprskanog hrđastim mrljama, i žutog, žarkonarančastog i sjajnosmeđeg lišća bukve i graba. (Koliba u planini 1999: 149)

Šuma nije statična, živa je i bogata mnogim biljnim i životinjskim svijetom, mnogim vrelima zdrave vode. I ovdje se na Krndiji mogu zamisliti trojica vilenjaka koji poput Korijenka, Izvora i Roška čuvaju svoju planinu. Jer ta ljepota nije samodopadna, dapače, stvorena je da u njoj uživaju mnogi, ali da ju i vole i njeguju. Poput naše družine koja pred proplankom zastane bez daha.

Dinamičan opis:

> Na proplanku, koji se nalazio pred njima, ugledaše šest-sedam košuta kako pasu, a malo dalje i dva krupna jelena. Jeleni su vitke vratove savili do zemlje, njuške zabili u travu, tijela zgrčili, razgranato rogovlje isprepleli; dašću, stenju i hriplju poput lokomotiva. Zemlja i trava frcaju oko njih, ali ni jedan ne popušta. Upri jače, pa korak-dva naprijed, popusti, pa odstupi na korak-dva. Zatim se razdvoje, malo se odmaknu, pa ponovo nasrnu, sudare se uz tresak i lomljavu. Glatka riđa dlaka kao pozlaćena sjaji im se i blista pod kosim sunčevim zrakama. Iznenada se razdvojiše. Kimnuše po dva-tri puta onim silnim rogovljem, odajući valjda priznanje jedan drugome na junačkom držanju, a zatim jedan otkasa u šumu, a drugi, ponosno uzdignute glave, među ono krdo košuta. Usput riknuše po nekoliko puta, od čega šuma zadrhta a jedna se sojka uz prodorno 'Reč, reč!' podiže iz krošnje. (Koliba u planini 1999: 28)

Veliku je pozornost pisac posvetio zvukovima te je stvorio niz malih zvukovnih razglednica. Tako se glasanje različitih ptica pretvara u pravi koncert, a traje od jutra do povečerja, pa i noću.

Zvučna razglednica:

> Već u rano jutro šuma se počela buditi. Ptice se u početku javljahu pojedinačno, odovud i odonud, kao da ugađaju tonove, a kad se istočno nebo zažarilo najav-

ljujući skori izlazak sunca, glasovi im već bijahu potpuno usklađeni i stapahu se u jedinstvenu melodiju, povremeno nadglasovanu rikom jelena koja dopiraše s nekoliko strana. (Koliba u planini 1999: 36)

5. Europski gradovi

Riječ je o tri Gardaševa romana: socijalnom romanu *Kuća od drvenih kocaka* (1997) koji je Miroslav S. Mađer nazvao građanskim, (Mađer 1997: 6) i dva znanstveno-fantastična romana: *Tajna jednog video-zapisa* (2002) i *Čovjek s crvenim štapom* (2004).

U **Kući od drvenih kocaka** (1997) mjesto zbivanja je označeno kao grad s tramvajem, kazalištem, mnogim trgovinama i restoranima, bolnicom. Podrobnijih podataka nema.

Zaplet i rasplet znanstveno-fantastično-ekološko-istraživačkog romana *Tajna jednog video zapisa* (2002) događaju se u sibirskom prostranstvu, 320 kilometara od sela Nižnaja Karelinskaja, pa se prostor može smatrati okvirom romana. Glavni se dio događa paralelno na potezu Portugal, Francuska, Njemačka i Hrvatska, Mađarska, Ukrajina da bi se obje linije sastale i rasplele u Sibiru.

Tajna jednog video-zapisa (2002) tematizira neobjašnjivu eksploziju iz 1908. godine koja se dogodila u slabo naseljenom sibirskom prostranstvu. Ta je eksplozija nazvana najneobičnijom pojavom dvadesetoga stoljeća. Eksploziju je vidjelo oko 700 ljudi, a njome je opustošeno više od 2000 kilometara. Znanstvenici su uspjeli otkriti samo da je tajanstveni predmet bio težak stotine tisuća tona, promjera oko 550 metara, te da je eksplodirao na visini oko 8 kilometara iznad površine Zemlje. I više ništa.

Nekoliko godina poslije događaj je pao u zaborav sve do danas, devedeset godina poslije, kada su se na različitim zemaljskim prostorima počele događati neke čudne stvari.

Promatrajući prostor u Gardaševim romanima razvidno je da je u ovom romanu prostor najraznovrsniji. Prvo je neka naprednija civilizacija poslala na Zemlju letjelicu s bićima koja su je trebala upozoriti na ekološku katastrofu koja joj prijeti. No, to se nije dogodilo jer je letjelica eksplodirala, a bespomoćni su znanstvenici morali odustali od istraživanja.

Ali, devedeset godina poslije, u vrijeme romana, na različitim se prostorima stare Europe počinju događati čudnovate stvari. Gotovo istodobno dječak Pablo u Evori u Portugalu i vozač Josip Trogrlić u Višnjevcu nedaleko od Osijeka pronalaze okrugao kamen neobične specifične težine, sličan oblutku i veličine kugle za bilijar. Oba se kamena, Pablov i Josipov, u isto vrijeme počnu neobično ponašati: samozagrijavati, mijenjati boju i samopomicati. Oba su kamena zatim nestala, a na različitim su se mjestima susretala zelena čovjekolika bića. Zelena je djevojka viđena u Španjolskoj, Francuskoj i Njemačkoj, a zeleni mladić u Mađarskoj i Ukrajini. Kada su znanstvenici Amicis iz Porutala i Đurić iz Hrvatske proučili smjer njihova kretanja, zaključili su da će se oni sastati u jednoj točki, blizu mjesta gdje se prije devedeset godina dogodila ona eksplozija.

Tako se nakon duge šutnje, kada su sazreli zemaljski uvjeti, tajna eksplozije počinje odmotavati i mozaički slagati u logičnu cjelinu. Otkriva se da je tajanstvena eksplozija još jedan pokušaj dobronamjerne komunikacije naprednije civilizacije da upozori Zemlju na opasnost koja joj prijeti.

> Zemljanima prijete nepovoljne ekološke promjene, budući da ima naznaka da se njihov atmosferski omotač unekoliko počeo prorjeđivati; eto, na to bismo ih željeli upozoriti. Njihov Bog im je dao život i odredio uistinu lijepo mjesto gdje će ga provesti, pa oni sami ne bi smjeli činiti ništa što bi im pogoršalo uvjete života, a možda uništilo i sam život. (Tajna jednog video-zapisa 2002: 185)

Nažalost, dobronamjernici su stradali, njihova je poruka stigla sa zakašnjenjem jer je buduća katastrofa već uzela maha. Nade ima, jer su svemirci na vrijeme izvršili pokus kloniranja ljudi. Nakon devedeset godina deklonirani su Galina Godunovič i Evgenij Ostapovič, koji su se vjenčali 1910. u Krasnomonovu. Evgenij je umro 1979., a Galina 1984. Hoće li klonirani ljudi proživjeti isti životni put kao njihovi izvornici/originali, ne zna se.

Motiv Svetoga Grala povezuje romane *Miron na tragu Svetog Grala* (1997) i *Čovjek s crvenim štapom* (2004), a fantastična mogućnost dugovječne mladosti i života, dvjesto, četiri ili sedam stotina godina, u ovu skupinu još prispodobljuje roman *Prikaza* (1995).

Fantastični roman **Čovjek s crvenim štapom** (2004) posljednji je Gardašev roman. Ustrojem fabule i likova, jezično-stilskim osobinama roman je podjednako zanimljiv djeci i odraslima.

Roman tematizira ljudsku težnju za vječnom mladosti, poput *Slike Doriana Graya* (1891) Oscara Wildea (1854-1900). Svjedok tih čudesnih i tragičnih do-

gađaja je gospodin Jiři Hrubička, koji je ujedno i pripovjedač o tragičnom životu i snu Franza Hochenbauera/Karela Homolke, čovjeku s crvenim štapom koji je život podredio potrazi za čudotvornim kamenom. Jednom ga je vidio i ispunio se čudesnom mladosti, no sada je nastupilo krizno vrijeme; ne dođe li ponovo do toga kamena, gospodin Homolka će izgubiti dugovječnu mladost.

Roman obuhvaća vrijeme od Drugog svjetskog rata kada se, kao i u velikom dijelu Europe, vrši progon Židova, zbog čega mnoge obitelji napuštaju Češku. Obitelj Hrubička seli u Zagreb.

Književni prostor obuhvaća Salzburg, Prag, Egmond an Zee nedaleko Amsterdama, Zagreb, Prag, Letohrad, Tarnow, Pelhřimov.

Roman stavlja naglasak na događaj tako da opisa gradova gotovo nema, tek se navode neke znamenitosti. Salzburg je prepoznatljiv po katedrali, turističkim zaprežnim kočijama i Mozartovoj kući koja je pretvorena u muzej. Dolaskom u Prag pisac nas vodi nekim ulicama te upozorava na Vltavu ili Libušu, kako je Pražani umilno nazivaju. U Zagrebu se navodi Željeznički kolodvor i Vlaška ulica. Podrobniji se opisi odnose na staru kuću obitelji Homolka. Opisi su realistični i s mnogo pojedinosti koje, osim sjećanja i osjećaja glavnog lika, upozoravaju i na protjecanje vremena.

> Odjednom poželim vidjeti našu staru kuću u Nosticovoj. Činilo mi se da će mi od toga biti bolje. (...) Izdaleka sam vidio da su prozori na našoj kući osvijetljeni. Rekao sam Zdeneku da nećemo ulaziti, nisam baš imao volje upoznavati se s novim stanarima. (Čovjek s crvenim štapom 2004: 50)

Nakon nekog vremena, prije putovanja u Zagreb, Jiři opet poželi vidjeti staru kuću. Sada joj se više približio i njezin vanjski izgled detaljnije opisao.

> Kuća je izgledala još jadnije i napuštenije nego kad sam je vidio zadnji put. Rebrenice su na jednom prozoru bile polomljene, stakla razbijena. I ulazna vrata u međuvremenu su odvaljena i srušena. Uza stražnji zid Nezvalove kuće još je prkosno stajao naš bor, veći i ljepši nego što je bio kad sam ga zadnji put vidio. U krošnji mu guguču golubovi, dajući znak da su oni ipak tu i da čuvaju naše ognjište. (Čovjek s crvenim štapom 2004: 111)

Ovaj se nered u kući i oko kuće otkriva paralelno s uznemirenim osjećajima glavnoga lika. Kako se mozaična fabula primiče kraju, i opis kuće se, pa i osjećaji glavnoga lika, slažu u cjelinu, mirniju i sigurniju. Kao i u prethodnom opisu, i u ovom dominira ponosni visoki bor.

> Svih tih minulih godina manje-više sam redovito obilazio našu staru kuću u Nosticovoj, nekad sam, a nekada sa Zdenekom. Kuća je u međuvremenu ožbukana, na prozore su stavljene nove rebrenice, dvorište očišćeno i zasijano travom. Dio dvorišta uza zid kuće susjeda Nezvalovih pregrađen je i zasađen cvijećem i ukrasnim grmljem, iz kojega se naš bor ponosno uspravljao i znatno nadvisivao vrh krova. (Čovjek s crvenim štapom 2004: 135)

Opisi prostora, Vltave i lopoča također govore o protjecanju vremena.

Protjecanje vremena:

> Prošlo je proljeće i nastupilo ljeto, jedno od najvrućih koje sam doživio. Tih vrelih srpanjsko-kolovoških dana sve je u Pragu gorjelo. Sunce je nemilosrdeno pržilo, isparilo i popilo pola Vltave, a asfalt na ulicama omekašao je i topio se te vam se čini da hodate po mekanu tepihu. (Čovjek s crvenim štapom 2004: 27)
>
> Snijeg koje počeo padati one večeri kada je u tetkin stan izvršena provala s kraćim je prekidima padao nekoliko dana i noći pa su ga ralice stalno morale uklanjati. A kada je konačno prestao, nastupila je takva studen da se na ulicama i nogostupima stvorila ledena pokorica. I Vltava se zaledila. (Čovjek s crvenim štapom 2004: 44)
>
> Snijeg se konačno otopio i nastupilo je proljeće. U parkovima i na balkonima ‚procvjetalo cvijeće, procvale i voćke u dvorištima, drveće svuda propupalo i zalistalo. (Čovjek s crvenim štapom 2004: 108)
>
> Otvorio sam prozor i naslonio se na prozorsku dasku. Nebo iznad Hradčana zamliječilo se, zora je bila blizu. Staromestski tornjevi i kule, obasjani mjesečinom, ocrtavahu se spram neba poput nijemih stražara što čuvaju spokoj usnuloga grada. Nad Vltavom je lebdjela izmaglica pozlaćena žutim svjetlima uličnih svjetiljki. (Čovjek s crvenim štapom 2004: 214)

Lopoči kao prateći motiv:

U romanu *Filip, dječak bez imena* kao prateći motiv ponavlja se slika čovjeka koji se utapa u Dunavu, a koji je, zapravo, graditelj mosta. Pitanje, zašto je graditelj mosta skočio u rijeku, ostaje otvoreno sve do raspleta.

U *Čovjeku s crvenim štapom* ponavlja se slika lopoča s varijacijama dojma ovisno o svjetlosti i čovjeka-sjenke, zapravo čovjeka koji žudi za čudotvornim kamenom mladosti. Navodimo dvije slike, početnu i zaključnu. Motivi lopoča, boja i svjetlosti također podsjećaju na platna čuvenih impresionista, posebice Clauda Moneta.

Prolazeći Loretánskom ulicom, Jiři se sjeti jednog događaja iz djetinjstva.

> Kad smo jedanput davno, vrlo davno, Hana i ja s mamom i tatom šetali Hradčanyma, ona je zastala kod jedne željezne ograde u toj Loretánskoj ulici. Prstićem je

> kroz ogradu pokazivala malu ozidanu baru u dvorištu. - Gle, Jirka, leptiri! - uzvikivala je. A nisu to bili leptiri, nego procvjetali lopoči, čiji su se krupni bijeli cvjetovi raširili na površini vode. I stvarno su sličili leptirima. Tako ja sada poželim vidjeti Hanine 'leptire'. Čučnem pokraj ograde i stanem gledati lopoče, stalno misleći na svoju sestru. Sve me nešto stezalo u prsima. Baš u tom trenutku jedna se zelena žaba popne na list lopoča i tamo se skupi i stopi sa zelenilom lišća. Iza mojih leđa, na drugoj strani ulice, stajali su neki turisti i gledali panoramu Praga, koja se s tog mjesta zaista lijepo vidi, pogotovo sada, kada je sunce tonulo i pozlaćivalo praške tornjeve i krovove. Sunčeve su zrake kroz željeznu ogradu padala i na lopoče u barici i na onu žabicu koja je sada, mokra i obasjana suncem, sličila krupnom smaragdu. Odjednom na lopoče pade neka sjenka. Okrenem se da vidim tko tu stoji iza mojih leđa, ali malo prekasno. Jedan je čovjek upravo zamicao iza ugla susjedne kuće. Zakleo bih se da je opet bio gospodin Homolka. (Čovjek s crvenim štapom 2004: 36-37)

U raspletu fabule, u posljednjim trenutcima svijesti, Jiřiju se javi ista slika s lopočima.

> U vidokrugu mi je ostala još samo površina rijeke naborana sitnim svjetlucavim valovima. Odjednom se na vodi počnu rascvjetavati lopoči, krupni i bijeli, sa zlatnom čaškom u sredini. Ljupko se njišu na valićima i svjetlucaju, svjetlucaju... Tada među njih uplovi nešto tamno... to je Homolkin cilindar.
> Za cilindrom doplovi i Homolka. Potrbuške, raširenih ruku i nogu. Eh, pomislio sam, urušila se posljednja zrnca u njegovoj pješčanoj uri. Tonuo sam u sivilo.
> ... Sklopim oči i lopoči se opet rascvjetaju. Puna ih je rijeka. Vidim Hanu i mamu, sasvim je lijepo vidim među lopočima. Prstićem pokazuje cvjetove i viče: - Gle, Jirka, leptiri! Jirka! Jirka! (Čovjek s crvenim štapom 2004: 223)

Literatura

Gardaš, Anto. 1996. *Tajna zelene pećine*. Targa. Zagreb.
Gardaš, Anto. 1997. *Kuća od drvenih kocaka*. Riječ. Vinkovci.
Gardaš, Anto. 2002. *Ljubičasti planet*. Znanje. Zagreb.
Gardaš, Anto. 2004. *Bakreni Petar*. Alfa. Zagreb.
Gardaš, Ant. 2003. *Izum profesora Leopolda*. Alfa. Zagreb.
Gardaš, Anto. 1988. *Pigulica*. Mladost. Zagreb.
Gardaš, Anto. 2006. *Duh u močvari*. Alfa. Zagreb. Zagreb.
Gardaš, Anto. 1994. *Filip, dječak bez imena*. Znanje. Zagreb.
Gardaš, Anto. 1995. *Miron na tragu Svetog Grala*. Znanje. Zagreb.

Gardaš, Anto. 1995. *Prikaza, Legenda o bijeloj ženi.* Targa. Zagreb.

Gardaš, Anto. 1999. *Koliba u planini.* Znanje. Zagreb.

Gardaš, Anto. 1999. *Miron u škripcu.* Zagreb.

Gardaš, Anto. 2001. *Krađa u galeriji, ili sve se urotilo protiv malog Terzića*. Alfa.

Zagreb.

Gardaš, Anto. 2002. *Tajna jednog video zapisa.* Alfa. Zagreb.

Gardaš, Anto. 2004. *Čovjek s crvenim štapom.* Alfa. Zagreb.

Hranjec, Stjepan. 2006. *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Školska knjiga. Zagreb.

Hranjec, Stjepan. 1998. *Hrvatski dječji roman.* Znanje. Zagreb.

Hranjec, Stjepan. 2004. *Hrvatski dječji klasic.,* Školska knjiga. Zagreb.

Mađer, Miroslav S. 1997. *Gardaš kao realistički pisac*, Anto Gardaš: Kuća od drvenih kocaka. Riječ. Vinkovci, 6.

Pintarić, Ana. 1997. *U potrazi za skladom, jezično-metodičke studije i modeli.* Pedagoški fakultet. Osijek.

Pintarić, Ana. 1999. *Zanimljivost romana Prikaza, Legenda o bijeloj ženi Ante Gardaša*. Kako razvijati kulturu čitanja, Knjižnice grada Zagreba. Zagreb.

Solar, Milivoj. 2006. *Rječnik književnoga nazivlja*. Golden marketing. Zagreb.

U RUCI ĆE IMATI KITICU CVIJEĆA I VEDAR OSMIJEH NA LICU
- SPOMEN NA KNJIŽEVNIKA ANTU GARDAŠA

„Jedne noći, kad je pun mjesec zablistao na nebu i kipućim zlatom zalio tmaste oblake, otišao je Svibanj. A već ujutro pojavio se LIPANJ odjeven u bogatu odjeću protkanu raznobojnim cvijećem. Oko vrata mu ogrlica od latica posuta mirisnim prahom. Mahne Lipanj jednim skutom i izbriše oblake s neba. Mahne drugim - tisuće zlatnih strjelica poleti prema zemlji. Lipe ga prve pozdravljaju; njišu im se guste krošnje, rasipaju se teški opojni mirisi…“ (Anto Gardaš: *Zlatnici kraj puta*)

Osijek, 14. lipnja 2004. Gorak okus vreline ljetnoga dana zaogrnut teškom sjenom. Sve je sprženo: asfalt, cvijeće, krošnje, zrak, ulice… I uvijek uporni dravski povjetarac skrio se u osječke krošnje. Žitna polja miruju. Suha trava sakrila zlatnike kraj puta. Nevjerojatan se šapat pronosi vrelim gradskim ulicama. Sliku ispraćaja književnika skrivaju čempresi na Centralnom groblju, bojeći se istine.

Klub galerija Magis… godinu dana poslije… društvo staro…nevjerica…

Misli lete od Agića preko Velimirovaca, Našica, Đurđenovca, Zagreba do Osijeka; djetinjstvo, školovanje, obitelj; književni rad počeo pjesmama u osnovnoj školi, ali je prvu objelodanio kao gimnazijalac; voljen i često pozivan u škole na susrete - preko 1000 književnih susreta i manifestacija; o njegovu djetinjstvu, životu i radu trajno govori dokumentarni film (1995); djela mu prevedena na poljski, mađarski, turski, makedonski, albanski, engleski, francuski, slovački; dobitnik mnogih nagrada i priznanja; Osijek učinio književnim prostorom; još za života proglašen klasikom i osječkim Andersenom; uspješno se okušao u mnogim vrstama i žanrovima:

u pjesmama *Uvijek netko nekog voli, Prvi suncokreti, Plavokrila ptica, Ljepši će postati svijet…*

u pričama *Jež i zlatni potok, Zaboravljena torba, Priče iz Kopačkog rita…*

u bajkama *Damjanovo jezero, Podmorski kralj, Zlatnici kraj puta…*

u igrokazima *Ledendvor…*

u novelama i romanima: napisao 31 samostalnu knjigu, najviše romana…

Volio je život, radost, dobrotu, nadu, vjeru. Književno je najviše volio svijet djetinjstva kojim gospodari skupina znatiželjnih dječaka i pokoja djevojčica. Volio je oživljavati stvari, životinjama pridavati ljudske osobine, poigravati se strukturom bajke, a u svemu se otkrivati i potvrđivati kao vrstan pripovjedač.

U književni je svijet trajno smjestio Mirona, Tajanstvenoga Ivana, Trostrukoga Joju, Eukaliptusa i Melitu, kasnije Dinu i još neke, koji sele iz romana u roman, iz priče u priču zapadaju u nove pustolovine.

„Svemir je velik i pun zagonetki, a mi smo samo zrnca prašine u vihoru koji u nama bjesni." Koliko god ova Gardaševa misao zvučala patetično, iz nje izvire neprestana čovjekova / književnikova težnja da pronikne u djelić te velike tajne. Na tome su tragu romani s kojima putujemo u svemir i kroz vrijeme u prošlost: *Ljubičasti planet, Bakreni Petar, Izum profesora Leopolda, Tajna jednog videozapisa*.

Gardaševa se znanstvena fantastika temelji na zagonetnim otmicama, svemirskim brodovima koji se kreću brzinom svjetlosti, nepoznatim bićima, robotima koji misle, dobrodušnim Sanoncima, stanovnicima do tada nepoznatog planeta, koji ne znaju što je laž, krađa, ubojstvo, nasilje, ali zato imaju smisao za smijeh, igre, radost. Za taj je roman nagrađen nagradom „Grigor Vitez" 1981. godine.

No, profesor Leopold nema mira, nego konstruira nov vremenski stroj i junake odvodi u staro rimsko doba u grad Muresek (Osijek). Četvrti roman, Tajna jednog videozapisa, temelji se na događaju iz 1908., kada je eksplodirao predmet težak stotine tisuća tona. Tehnikom retrospekcije polako se odmotava tajna.

U *Pigulici,* čija je glavna junakinja maštovita poput Pipi Duge Čarape, Miron i njegova sestra doživljavaju niz uzbudljivih i zanimljivih događaja i priča. Iz živopisnog sela kraj Save s *Duhom u močvari* idemo u Kopački rit među tajanstveno lijepu prirodu koja se nadmeće s Kozarčevim ili Pejićevim opisima.

Gradeći priču o bijeloj ženi-duhu, u romanu *Prikaza* oživljava povijesni događaj valpovačke bitke iz 16. stoljeća, simultano preplićući sadašnjost i prošlost, zapravo brišući granicu između sadašnjosti i prošlosti, prekidajući fabulu na najnapetijim mjestima, tako da se ono čudesno čitanje u jednom dahu u ovom slučaju odnosi na svih 250 stranica!

Povijest se i sadašnjost našle u *Mironu na tragu Svetog Grala*. Uvijek živa najtajnija tajna o kaležu iz kojega je Isus Krist pio na Posljednjoj večeri sa svojim učenicima, a za kojim se traga već dvije tisuće godina. Književni junaci misle da

bi se znameniti kalež mogao pronaći u Hrvatskoj. Potraga za kaležom prerasta u potragu za kršćanskim smislom života.

A *Miron u škripcu*, zaista se uhvatio u koštac s najvećom nevoljom našega doba - drogom. Iste godine izlazi pustolovni i detektivski roman *Koliba u planini* – već dobro uigrana ekipa sigurno će razotkriti kriminal. A vrativši se s planine u Osijek, Miron nailazi na novu nevolju – *Krađu u galeriji ili sve se urotilo protiv malog Terzića*.

Od romana do romana Gardaš širi vidike i otkriva svemirska prostranstva, baranjsku močvaru, planinski krajolik, povijesne znamenitosti i umjetnost, odgaja za čuvanje i zaštitu okoliša i starina. Zatim prelazi na socijalne teme. S *Filipom, dječakom bez imena*, evo nas u domu za napuštenu djecu. I još jedna napeta priča o tajanstvenoj špilju na jadranskom otoku - *Tajnu Zelene pećine*.

Poigramo li se naslovima Gardaševih djela, onda - život može protjecati poput žuborenja Zlatnog potoka. Vedrinom i punom torbom priča tražiti Zvijezdu u travi. Tragati za Tajnom Zelene pećine, odlaziti čak na Ljubičasti planet. Ali i s družinom zastati u Kolibi u planini, poput Plavokrile ptice slijediti Duh u močvari i duh Prikaze valpovačkog dvorca, slagati Kuću od drvenih kocaka i biti Na tragu Svetoga Grala. Sanjariti uz more i na poljani čekati Prve suncokrete, maštati o Sto sunovrata, ponekad skrivajući se iza Grma divlje ruže. I biti siguran da će Ljepši svijet postati, jer u svakom vremenu – Uvijek netko nekoga voli - poput njega – književnika Ante Gardaša - koji je srdačno susretao prijatelje i znance, ili samo prolaznike, onako visok već izdaleka mahao na pozdrav dodirujući šešir…

Godinu dana poslije… osječko sunce svejednako peče … vrelina lipanjskoga dana… Još uvijek nevjerojatna slika ispraćaja književnika… – ondje gdje su vode najbistrije, sunovrati najraskošniji, sunce najvrelije, zlatnici kraj puta najsjajniji…

Jedan takav dan za odlazak je odabrao Vicent van Gogh…
… jedan takav dan za odlazak je odabrao… i Anto Gardaš…

I opet se „uzbibala pšenična polja, otežao mliječni klas. Pri svakom dašku vjetra zeleni valovi zašumore žetvenu pjesmu. Rijeke se blistaju, kao da razlivena sunčeva svjetlost teče koritima. Djevojčica ušla u livadu. Trave je meko zagrlile i ovile gustim zelenilom. Kad izroni na drugom kraju, u ruci će imati kiticu cvijeća i vedar osmijeh na licu…“

Kiticu cvijeća i vedar osmijeh.
Književniku u spomen.

Književniče, hvala!
Prijatelju, hvala!

Osijek, 14. lipnja 2005. Ana Pintarić

BIBLIOGRAFIJA ČLANAKA OBJELODANJENIH U ZBORNICIMA I ČASOPISIMA

• *Legende o Velebitu i vili Velebiti*. 2008. Riječ, časopis za slavensku filologiju. Rijeka, 227-238.

Legende o najstarijoj hrvatskoj povijesti. 2007. Zbornik radova Međunarodnoga znanstvenog skupa Zlatni danci 8 – Mitovi i legende. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, 261-283.

Ovdje oba članka preoblikovana u jedan s naslovom**: Legende o Velebitu i vili Velebiti.**

• *Domaći i Malik Tintilinić u djelima Ivane Brlić-Mažuranić, Jagode Truhelke i Snježane Grković-Janović*. 2005. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Zlatni danci 6 - Život i djelo(vanje) Ivane Brlić Mažuranić. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, 69-88.

Ovdje s naslovom: **Mali kućni duhovi Domaći i njihovi potomci.**

• **Jesu li Mačak u čizmama i Palčić i njima slični likovi junaci ili varalice.** 2008. Riječ, časopis za slavensku filologiju. Rijeka, 261. -271.

• *Bajke o Ivici i Marici – teorijska i metodička interpretacija*. 2007. *Učitelj*. Visoka učiteljska škola. Čakovec, 139-151.

Ovdje s naslovom: **Bajke o Ivici i Marici**.

• *Motiv djevojčice sa šibicama u hrvatskoj književnosti*. 2003. Riječ, časopis za filologiju. Hrvatsko filološko društvo. Rijeka, 180-189.

Ovdje s naslovom: **Djevojčica sa šibicama u bajkama Hansa Christiana Andersena i Rudolfa Franjina Magjera.**

• *Stare osječke bajke – zametci i izdanci*. 2003. Književna revija. Osijek, 87-100.

Ovdje s naslovom: **8 starih osječkih bajki.**

• **Bajkoviti svijet Božene Němcove**. 2007. Život i škola, časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja. Filozofski fakultet Osijek, 30-47.

• **Biblijska slika pastira / svećenika u slikarstvu i književnosti**. 2011. Zbornik, Ivan Mažuranić (1814-1890) Crna Gora (Cetinje od 27. 9. do 1. 10. 2009). Ur. Milorad Nikčević. Cetinje-Osijek, 643-657.

• *Osječke basne*. 2003. Zbornik radova Međunarodnoga znanstvenog skupa Zlatni danci 4 – Basne. Pedagoški fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, 193-207.

Ovdje s naslovom: **Basne o cvrčku i mravu – od klasične do nove basne.**

• *Molitva u trilogiji „Zlatni danci" Jagode Truhelke*. 2005. Zavičajnik, zbornik Stanislava Marijanovića. Filozofski fakultet. Osijek, 385-397.
Ovdje s naslovom: **Molitva u „Zlatnim dancima" Jagode Truhelke.**

• *Kršćanski motivi u pripovijetki Uskrsna zvona Jagode Truhelke*. Život i škola. Filozofski fakultet. Osijek, 7-14.
Ovdje s naslovom: **Pripovijetka „Uskršnja zvona" Jagode Truhelke i prispodoba „Izgubljeni i nađeni sin" (Lk 15,11-32).**

• **Lik Bogorodice u „Zlatnim dancima" Jagode Truhelke.** 2004. Riječ, časopis za filologiju. Rijeka, 185-200.

• *Kritika o Jagodi Truhelki*. 2011. Između dviju domovina, zbornik Milorada Nikčevića. Filozofski fakultet. Osijek, 383-397.
Ovdje s naslovom: **Kritika o književnosti Jagode Truhelke.**

• **Kritika o književnosti Nade Iveljić**. 2010. Zbornik radova Međunarodnog znanstvenog skupa Zlatni danci 11 – Život i djelo(vanje) Nade Iveljić. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, 341- 364.

• **Neka se vidi preobraženo lice njegovo - Vlado Pandžić o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću.** 2018. U riječi hrvatskoj, zbornik posvećen Vladi Pandžiću. Ur. Ana Ćavar, Jadranka Nemeth-Jajić. Hrvatsko filološko društvo, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 85-110.

• *Kritičar hrvatske dječje književnosti Stjepan Hranjec*. 2016. Zbornik radova sa znanstvenoga kolokvija povodom 70. obljetnice rođenja i znanstvenog doprinosa Stjepana Hranjeca. Ur. Tamara Burza Bogdan i dr. Učiteljski fakultet Zagreb, 175-188.
Ovdje s naslovom: **Kritičar i teoretičar hrvatske dječje književnosti Stjepan Hranjec.**

• *Novele „Zlatookin osmijeh" Stjepka Težaka*. 2007. Život i škola, časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja. Filozofski fakultet Osijek, 110-121.
Ovdje s naslovom: **Jesu li to za djetinjstvom plakali samo zrikavci - „Zlatookin osmijeh" Stjepka Težaka.**

• *Etički i estetski motivi šume u dječjoj književnosti.* Rad poslan na poziv „19. dana Josipa i Ivana Kozarca", Šumarija Lipovljani, 11. listopada 2013.
Ovdje s naslovom: **Etički i estetski motivi šume u dječjoj književnosti - os svijeta.**

• **Etika i estetika u bajkama „Damjanovo jezero“ Ante Gardaša.** 1998. Odrastanje u zrcalu suvremene književnosti za djecu i mladež. Knjižnice grada Zagreba, 82-94.

• *Književni prostori Gardaševih romana*. 2008. Zbornik radova Međunarodnog znanstvenog skupa Zlatni danci 9 – Život i djelo(vanje) Ante Gardaša. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, 51-84.
Ovdje s naslovom: **Gardaševi književni prostori.**

• **U ruci će imati kiticu cvijeća i vedar osmijeh na licu - uz godišnjicu smrti Ante Gardaša (1938-2004).** 2008. Zbornik radova Međunarodnog znanstvenog skupa Zlatni danci 9 - Život i djelo(vanje) Ante Gardaša. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, 7-9.

RADNA BIOGRAFIJA I BIBLIOGRAFIJA

Rođena sam u Osijeku 1944. gdje sam završila osnovnu i srednju Ekonomsku školu te studij hrvatskoga jezika i povijesti (onda: hrvatskosrpskog jezika i povijesti) na Pedagoškoj akademiji u Osijeku (1968) i studij hrvatskoga jezika i književnosti (onda: hrvatskoga ili srpskoga jezika i književnosti) na Pedagoškom fakultetu u Osijeku (1981). Doktorat znanosti iz društveno-humanističkih znanosti iz područja filologije s naslovom *Metodički pristup komparativnoj analizi književnog i filmskog lika* stekla sam na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1987. pod mentorstvom prof. dr. sc. Stjepka Težaka.

Radna mjesta:
1965-1982. Osnovna škola Višnjevac
1982-1991. Ekonomski i upravno-birotehnički obrazovni centar Osijek
1991-1994. Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Hrvatske Zavod za školstvo Referada Osijek, prosvjetna savjetnica za hrvatski jezik i književnost
1994-2014. Pedagoški fakultet Osijek / Filozofski fakultet Osijek, Odsjek za hrvatski jezik i književnost.

Kao vanjska suradnica na Pedagoškom fakultetu u Osijeku imenovana sam mentoricom za metodičke vježbe studenata hrvatskoga jezika i književnosti (1973-1991).

Kao vanjska suradnica na Katoličkom bogoslovnom fakultetu nositeljica kolegija Hrvatski jezik (1993-2006) te na Učiteljskom fakultetu Osijek i na Umjetničkoj akademiji Osijek nositeljica kolegija Književnost za djecu i mlade i Dječja drama.

U Osnovnoj školi Višnjevac i Ekonomskom i upravno-birotehničkom obrazovnom centru Osijek vodila sam recitatorske i dramske družine.

Umirovljena sam 1. listopada 2014, nakon četrdeset i devet (49) godina i trideset (30) dana, u znanstveno-nastavnom zvanju redovite profesorice u trajnom zvanju, u funkciji dekanice Filozofskoga fakulteta Osijek.

Osvajački srbijanskocrnogorski i tzv. JNA-e rat na Republiku Hrvatsku i Domovinski obrambeni rat

Za vrijeme Domovinskog obrambenog rata za suverenitet Republike Hrvatske (1991-1995) na mjestu sam prosvjetne savjetnice za hrvatski jezik i književnost

te sam sudjelovala u organizaciji nastave u Republici Mađarskoj za prognane i izbjegle učenike Slavonije i Baranje (1991-1994).

Utemeljila i vodila *Interdisciplinarno savjetovanje Djeca u ratu i poslije rata*, Osijek – Bizovac, 25. i 26. veljače 1993.

Uredila *Zbornik savjetovanja Djeca u ratu i poslije rata*, Ministarstvo kulture i prosvjete Republike Hrvatske Zavod za školstvo Referada Osijek, 1993, str. 256.

Uredila tri (3) ratne zbirke literarnih i novinarskih radova učenika osnovnih i srednjih škola Slavonije i Baranje te učenika u izbjeglištvu i progonstvu (u prilogu).

Izbor u znanstveno-nastavna zvanja

U znanstveno-nastavno zvanje docentice iz područja filologije izabrana 1. rujna 1993.

U znanstveno-nastavno zvanje docentice iz područja filologije ponovo izabrana 3. ožujka 1994.

U znanstveno-nastavno zvanje izvanredne profesorice iz područja humanističkih znanosti izabrana 9. svibnja 2000.

U znanstveno-nastavno zvanje redovite profesorice iz područja humanističkih znanosti, polje jezikoslovlja i znanost o književnosti izabrana 2. srpnja 2004.

U trajno znanstveno-nastavno zvanje redovite profesorice i na radno mjesto redovite profesorice iz znanstvenog područja humanističkih znanosti, znanstvenog polja filologije, znanstvene grane kroatistike i teorije i povijesti književnosti izabrana 10. srpnja 2009.

Znanstveni, stručni i nastavni rad

Znanstveni, stručni i nastavni rad obuhvaća metodiku nastave hrvatskoga jezika, književnosti, usmenog i pismenog izražavanje i stvaranja, medijsku kulturu, Bibliju i umjetnost na komparativnoj razini.

Na Pedagoškom fakultetu / Filozofskom fakultetu Osijek tijekom godina nositeljicom sam obveznih kolegija: Metodike nastave hrvatskoga jezika, književnosti, usmenoga i pismenoga izražavanja i izbornih kolegija: Bajke – teorija, povijest i interpretacije, Biblija i književnost, Filmska kultura.

Iz navedenih područja napisala sam devet (9) knjiga, sto šest (106) članaka (znanstvenih 69, stručnih 37).

S izlaganjima sudjelovala na 53 simpozija u zemlji i inozemstvu.

Utemeljiteljica i suutemeljiteljica znanstvenih skupova

Utemeljiteljica Interdisciplinarnog savjetovanja *Djeca u ratu i poslije rata,* Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Hrvatske Zavod za školstvo Referada Osijek, Osijek - Bizovac, 25. i 26. veljače 1993.

Utemeljiteljica međunarodnog znanstvenog skupa o književnosti za djecu i mlade *Zlatni danci*. Ukupno je održano šesnaest (16) skupova (1997-2014).

Voditeljica znanstvenih skupova

Voditeljicom sam devetnaest (19) međunarodnih znanstvenih skupova i savjetovanja.

Glavna urednica zbornika radova s domaćih i međunarodnih znanstvenih skupova i savjetovanja

Glavna urednica devetnaest (19) zbornika radova s domaćih i međunarodnih znanstvenih skupova i savjetovanja (2 u suuredništvu).

Ustroj i obnova znanstvenih časopisa

Članica obnoviteljskog uredništva *Časopisa za teoriju i praksu odgoja i Obrazovanja Život i škola* (1999).[117] Imenovana glavnom i odgovornom urednicom (1999-2011).

Članica utemeljiteljskog uredništva časopisa *Jezikoslovlje*, Pedagoški fakultet Osijek, 1998. Imenovana članicom Organizacijskog odbora (1998-2014).

[117] *Život i škola* kontinuirano izlazi od 1952. do 1996., kada je zbog agresije na Republiku Hrvatsku sjedište premješteno iz Osijeka u Ministarstvo prosvjete i športa RH Zagreb.

Članica uredništva časopisa

Diacovensia, teološki prilozi, Teologija u Đakovu / Katolički bogoslovni fakultet, glavni urednik mons. Nikola Dogan, Đakovo (2000-2005).

Hrvatski, časopis za teoriju i praksu nastave hrvatskoga jezika, književnosti, govornog i pismenog izražavanja te medijske kulture, Hrvatsko filološko društvo, glavni urednik prof. dr. sc. Vlado Pandžić, Zagreb (2003-2014).

Istraživački projekti

Glavna istraživačica jednoga (1) projekta.

Članica suradnica na četiri (4) projekta.

Mentorica za izradu magistarskih i doktorskih radova

Na Pedagoškom fakultetu / Filozofskom fakultetu Osijek imenovana mentoricom za izradu jednoga (1) magistarskog rada i šest (6) doktorskih radova, od kojih su četiri (4) obranjena.

Mentorica za izradu završnih i diplomskih radova

Mentorica za izradu dvanaest (12) završnih radova i sto šest (106) diplomskih radova.

Funkcije na Pedagoškom fakultetu / Filozofskom fakultetu Osijek

Prodekanica za nastavu dva (2) mandata:

1996 - 1998.

1998 - 2000.

Funkcija dekanice pet (5) mandata:

2001 - 2003.

2003 - 2005.

2005 - 2007.

2007 - 2009.

2010 - 2014.

Članica društava i udruga

Matice hrvatske Ogranak Osijek (od 1990)

Hrvatskog filološkog društva (od 2003)

Pasionske baštine (od 2004)

Članica Predsjedništva Matice hrvatske Ogranak Osijek (2007-2011).

Predsjednica povjerenstva

Predsjednica Povjerenstva za polaganje stručnog ispita nastavnika i profesora hrvatskoga jezika za područje Slavonije i Baranje (odlukom Ministarstva prosvjete i kulture Republike Hrvatske Zavod za školstvo Osijek (1991-1994).

Predsjednica Povjerenstva za natjecanje literarnih, recitatorskih, dramskih i novinarskih družina Slavonije i Baranje LIDRANO (odlukom Ministarstva prosvjete i kulture Republike Hrvatske Zavoda za školstvo Osijek (1991- 1994).

Odličje, potvrdnice, priznanja, zahvalnice

- Odlukom Predsjednika Republike dr. Franje Tuđmana na temelju članka 98. Ustava Republike Hrvatske odlikovana je Ana (Mijo) Pintarić **Redom Danice Hrvatske s likom Ruđera Boškovića**. U Zagrebu 27. svibnja 1997.
- Senat Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku na temelju Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju i Statuta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, a u skladu s Odlukom Senata od 22. studenog 2004. godine dodjeljuje **Potvrdnicu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku** prof. dr. sc. Ani Pintarić u povodu prvog izbora u znanstveno-nastavno zvanje redovite profesorice na Filozofskom fakultetu u Osijeku. Potvrdnicom Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku potvrđuje se izbor prof. dr. sc. Ane Pintarić u znanstveno-nastavno zvanje redovite profesorice iz znanstvenog područja humanističkih znanosti, znanstvenih polja: jezikoslovlja i znanosti o književnosti na Filozofskom fakultetu u Osijeku. U Osijeku 30. svibnja 2005.
- Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku obilježavajući 100. obljetnicu osnutka ansambla Hrvatskoga narodnog kazališta dodjeljuje **Zahvalnicu** prof. dr. sc. Ani Pintarić, dekanici Filozofskog fakulteta u Osijeku. U Osijeku 7. prosinca 2007.

- Senat Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku na temelju Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju i Statuta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, a u skladu s Odlukom Senata od 20. srpnja 2009. godine, dodjeljuje **Potvrdnicu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku** prof. dr. sc. Ani Pintarić u povodu izbora u trajno znanstveno-nastavno zvanje redovite profesorice na Filozofskom fakultetu u Osijeku. Potvrdnicom Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku potvrđuje se izbor u trajno znanstveno-nastavno zvanje redovite profesorice iz znanstvenog područja humanističkih znanosti, znanstvenog polja filologija, znanstvene grane kroatistika, teorija i povijest književnosti na Filozofskom fakultetu u Osijeku. U Osijeku 31. svibnja 2010.
- Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku dodjeljuje **Priznanje povodom 50 godina od utemeljenja Filozofskoga fakulteta, Pedagoškog fakulteta i Pedagoške akademije Osijek** prof. dr. sc. Ani Pintarić, dekanici Pedagoškoga fakulteta / Filozofskog fakulteta Osijek. U Osijeku 14. prosinca 2011.
- Osnovna škola Vijenac Osijek u prigodi 50 godina obilježavanja rada škole dodjeljuje **Zahvalnicu** prof. dr. sc. Ani Pintarić, dekanici Filozofskog fakulteta u Osijeku za iznimnu potporu i doprinos u realizaciji projekta „Školi u pohode – gradu na dar". U Osijeku 28. studenog 2013.
- Predsjedništvo Ogranka Matice hrvatske Osijek dodjeljuje **Povelju** Ani Pintarić za dugogodišnju vjernost i osobit doprinos Matici hrvatskoj. U Osijeku 4. srpnja 2015.

Upisnik znanstvenih djelatnika u registar znanstvenika

U Upisniku znanstvenih djelatnika Republike Hrvatske vodim se pod brojem 194430.

U registru *Who is who? At the University of Josip Juraj Strossmayer in Osijek,* navodim se pod: Ana Pintarić, Full Professor.

POPIS ZNANSTVENIH I STRUČNIH RADOVA

1. Znanstveni radovi

1.1. Knjige

1. *Metodički pristup filmskoj kulturi, priručnik za nastavnike*. Univerzal. Tuzla,1991, str. 153.
2. *U potrazi za skladom, Jezično-metodičke studije i modeli.* Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera. Pedagoški fakultet. Osijek, 1997, str. 135.
3. *Uvod u didaktiku hrvatskoga jezika*, Pedagoški fakultet. Osijek, 1999, str. 213, suautorica.
4. *Bajke, pregled i interpretacije*. Matica hrvatska Osijek, Pedagoški fakultet.

Osijek, 1999, str. 230.

5. *U svjetlu interpretacije - roman Striborovim stazama*, Pedagoški fakultet

Osijek, Matica hrvatska. Osijek, 2003, str. 151.

6. *U svjetlu interpretacije – Zlatni danci Jagode Truhelke. Uz 140. godišnjicu rođenja*. Filozofski fakultet. Osijek, 2004, str. 131.
7. *Umjetničke bajke – teorija, pregled i komparacije,* Filozofski fakultet. Osijek, 2008, str. 317.
7. *Biblija i književnost – interpretacije*, Filozofski fakultet. Osijek, 2009, str. 232.
9. *Antun Mandić i Uputjenje k' slavonskom pravopisanju za potrebu narodnieh ucsionicah u Kraljestvu Slavonie, 1779., drugo izdanje.* Filozofski fakultet. Osijek, 2013, str. 92.

Prilog: Pretisak izd. iz 1779, str. 56. Pretisak i dodatak uloženi u zajedničku kutiju.[118]

1.2. Članci

1. *Problemski pristup crtici "Zastidio se majke" Ivana Cankara*. Suvremena metodika, ur. Dragutin Rosandić, Stjepko Težak. Zagreb, 1982, str. 30-33.
2. *Mogućnost povezivanja nastave likovnog i filmskog odgoja*. Suvremena metodika, ur. Dragutin Rosandić, Stjepko Težak. Zagreb, 1982, str. 112-115.
3. *Interpretacija novele Giovannija Boccaccia "Fra Cipolla u Certaldu".* Život i škola. Osijek, 1986, str. 53-59.
4. *Primjer povezivanja književne, likovne i glazbene umjetnosti baroka (Biblija-Rembrandt-Gundulić-Bach).* Život i škola. Osijek, 1989, str. 227- 245.

---

[118] Mandić, Antun. *Uputjenje k'slavonskomu pravopisanju za potrebu narodnieh ucsionicah u Kraljestvu Slavonie 1779*. Matica hrvatska Osijek, 1998, str. 119, pretisak s Pogovorom.

5. *Interpretacija filma "Amadeus" Miloša Formana naškolskoj razini*. Život i škola. Osijek, 1991, str. 221-230.
6. *Renesansna ljepotica od Biblije do Klimta.* Život i škola. Osijek, 1993, str. 44-57.
7. *Žena sa suncobranom Clauda Moneta i Davida Leana - Impresionizam u slikarstvu i filmu.* Suvremena metodika, ur. Dragutin Rosandić, Stjepko Težak. Zagreb, 1996., str. 93- 101.
8. *Religiozni odgoj kao dio odgoja u nastavi hrvatskoga jezika i književnosti.* Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije. Đakovo, 1996, str. 484-496.
9. *Književni rad svećenika i pisca Pavla Matijevića.* Književni Osijek, studije i eseji. Zbornik znanstvenoga skupa Književnost u Osijeku i o Osijeku od početka do danas. Pedagoški fakultet. Osijek, 1997, str. 377- 39l.
10. *Ilija Okrugić Sriemac: Sastanak vila na Velebitu, u Trnavi i Đakovu, jezično-stilska struktura*. Hrvatsko filološko društvo. Prvi slavistički kongres, Zbornik radova. Zagreb, 1997, str. 451– 457.
11. *Motiv spasenja u književnosti*. Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije. Đakovo, 1997, str. 23–28.
12. *Zbirka pjesama Moj grad Vinka Nikolića.* Riječ. Rijeka, 1997., str. 178-183.
13. *Josip Forko o Relkovićevoj i Lanosovićevoj gramatici.* Jezikoslovlje. Pedagoški fakultet. Osijek, 1998, str. 89-106.
14. *Etika i estetika u bajkama Damjanovo jezero Ante Gardaša.* Zbornik Odrastanje u zrcalu suvremene književnosti za djecu, ur. Ranka Javor. Knjižnice grada Zagreba. Zagreb, 1998, str. 82-94.
15. *Život i djelo Jagode Truhelke - Kako bih mogla da budem dobra.* Zbornik Zlatni danci 1 – Život i djelo Jagode Truhelke, ur. Julijo Martinčić, Dubravka Hackenberger. HAZU Centar za znanstveni rad Osijek. Osijek, 1998, 171-184.
16. *Neke sličnosti između hrvatskoga i slovačkog jezika*. Jezikoslovlje. Pedagoški fakultet. Osijek, 1998., 129-134, suautorica.
17. *Pogled u jezik 125-godišnjeg Glasnika / Vjesnika.* Diacovensia. Teologija u Đakovu. Ur. Mons. Nikola Dogan. Đakovo, 1998, str. 257-276.
18. *Antun Mandić i Uputjenje k'slavonskomu Pravopisanju za potrebu narodnieh ucsionicah u Kraljestvu Slavonie 1779. Pogovor.* Matica hrvatska.Osijek, 1998, str. 63-119.
19. *Zanimljivost romana Prikaza, Legenda o bijeloj ženi Ante Gardaša*. Zbornik Kako razvijati kulturu čitanja, ur. Ranka Javor. Centar za dječju knjigu Zagreb. Zagreb, 1999, str. 64- 75.
20. *Razvijanje kritičkoga mišljenja u nastavi hrvatskoga jezika.* Život i škola. Pedagoški fakultet. Osijek, 1999, str. 23-39., suautorica.
21. *Utjecaj Mandićeva Uputjenja na Relkovićev Kuchnik*. Jezikoslovlje. Pedagoški fakultet Osijek, 1999, str. 157-170.
22. *Antun Mandić i Uputjenje k'slavonskomu pravopisanju 1779*. Zbornik Matija Antun Relković i Slavonija 18. stoljeća. Zagreb - Davor, 2000, str. 253-272.

23. *Od Jagode Truhelke do Josipa Cvenića.* Zbornik Zlatni danci 2 – Prinos Osijeka dječjoj književnosti. Pedagoški fakultet. Osijek, 2000, str. 97-112.
24. *Putevi umjetničke bajke.* Književna revija. Matica Hrvatska. Osijek, 2000, str. 45-49.
25. *Pavao Matijević, U spomen na 40. godišnjicu smrti.* Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije. Đakovo, 2000, str. 168-171.
26. *Hrvatska bajka na kraju tisućljeća – posljednjih deset Godina.* Zbornik Zlatni danci 3 – Bajka od davnina pa do naših dana, ur. Ana Pintarić. Pedagoški fakultet. Osijek, 2001, str. 187-196.
27. *Grafija u Razgovoru od svetog Bone Mucsenika od o. fra. Antuna Thomassevichia.* Riječ. Hrvatsko filološko društvo. Ur. Milan Nosić, Rijeka, 2001, str. 52-57.
28. *Priče iz slavonskoga života Pavla Matijevića.* Zbornik Drugi hrvatski slavistički kongres, ur. Dubravka Sesar. Hrvatsko filološko društvo, Filozofski fakultet. Zagreb, 2001, str. 621-629.
29. *Stvaralački jezično-književni pokus.* Zbornik Dijete i jezik danas. Visoka učiteljska škola. Osijek, 2001, str. 82-92 .
30. *Vukovarske uspomene – zlatni danci s. Mariangele Žigrić.* Zbornik Istočna Hrvatska: Osijek – Vukovar – Ilok. Ur. Ana Pintarić. Pedagoški fakultet. Osijek, 2002, str. 203-213.
31. *Metodičke vježbe u nastavi hrvatskoga jezika – Zlatookin osmijeh kao jezičnostilski predložak.* Život i škola. Pedagoški fakultet. Osijek, 2002, str. 115-126.
32. *Roman Striborovim stazama u nastavi hrvatskoga Jezika.* Život i škola. Pedagoški fakultet. Osijek, 2002, str., 75-96.
33. *Gardaševe bajke na početku 21. stoljeća.* Anto Gardaš, Podmorski kralj, Mozaik knjiga Zagreb, 2002, str. 143-148.
34. *Osječke basne.* Zbornik Zlatni danci 4 – Basne. Pedagoški fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, 2003, str. 193-207.
35. *Pjesmopriče o životinjama Dunje Kalilić za male Veliše i velike mališe.* Zbornik Knjiga i dijete, ur. Ranka Javor. Knjižnice grada Zagreba. Zagreb, 2003, str. 56-69.
36. *Stare osječke bajke – zametci i izdanci.* Književna revija. Osijek, 2003, str. 87-100.
37. *Motiv djevojčice sa šibicama u hrvatskoj književnosti.* Riječ. Ur. Milan Nosić. Hrvatsko filološko društvo. Rijeka, ur. Milan Nosić. 2003, str. 180-189.
38. *Kršćanski motivi u pripovijetki Uskrsna zvona Jagode Truhelke.* Život i škola. Filozofski fakultet. Osijek, 2003, str. 7-14.
39. *Božji poziv na posvećeno zvanje u zbirkama„Vukovarske uspomene" i „Radost postojanja".* Riječ. Hrvatsko filološko društvo. Ur. Milan Nosić. Rijeka, 2003, str. 85-96.
40. *Božić u Zlatnim dancima.* Zbornik Zlatni danci 5 – Kršćanstvo i dječja književnost, ur. Ana Pintarić. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, Matica hrvatska Osijek, 2004, str. 143-160.
41. *Lik Bogorodice u Zlatnim dancima Jagode Truhelke.* Riječ. Hrvatsko filološko društvo. Rijeka, 2004, str. 185-200.

42. *Vukovarsko djetinjstvo s. Mariangele Žigrić – Muka kao vrelo ljubavi*, Zbornik Pasionska baština, ur. Jozo Čikeš. Zagreb, 2004, str. 170-179.
43. *Domaći i Malik Tintilinić u djelima Ivane Brlić-Mažuranić, Jagode Truhelke i Snježane Grković-Janović.* Zbornik Zlatni danci 6 - Život i jelo(vanje) Ivane Brlić-Mažuranić, ur. Ana Pintarić. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, 2004, str. 69-88.
44. *Molitva u trilogiji Zlatni danci Jagode Truhelke.* Zavičajnik, zbornik Stanislava Marijanovića, ur. Milovan Tatarin. Filozofski Fakultet. Osijek, 2005, str. 385-398.
45. *Suvremenost pravopisne norme Uputjenja k'slavonskomu pravopisanju za potrebu narodnieh ucsionicah 1779. Uputjenjekao lingvometodički predložak.* Život i škola. Filozofski fakultet. Osijek, 2005, str. 17-28.
46. *Biblijske prispodobe kao model odgoja u trilogiji Zlatni danci Jagode Truhelke.* Zlatni danci 7- Obitelj u književnosti za djecu i mladež. Filozofski fakultet Pečuh, Matica hrvatska Osijek, 2006, str. 141-156.
47. *Basne o cvrčku i mravu - teorijski i metodički pristup*, Učitelj. Visoka učiteljska škola. Čakovec, 2006, str. 81-100.
48. Draga Vranješ Vargović: *Krasotica. Metodička Interpretacija*. Život i škola. Filozofski fakultet. Osijek, 2006, str. 138-146.
49. *Bajke o Ivici i Marici – teorijska i metodička interpretacija*. Učitelj. Visoka učiteljska škola. Čakovec, 2007, str. 139-151.
50. *Književno hodočaščenje Gospi Aljmaškoj – od Osijeka do Aljmaša*. Zbornik Alma Refugi Mater – Aljmaška Majka od Utočišta, ur. Vlado Košić. Kršćanska sadašnjost, Hrvatski marioloških institut. Zagreb, 2007, str. 117-127.
51. *Legende o najstarijoj hrvatskoj povijesti.* Zbornik Zlatni danci 8 – Mitovi i legende, ur. Ana Pintarić. Filozofski fakultet. Osijek, 2007, str. 261-283.
52. *Bajkoviti svijet Božene Němcove.* Život i škola. Filozofski fakultet. Osijek, 2007, str. 30-47.
53. *Novele Zlatookin osmijeh Stjepka Težaka.* Život i škola. Filozofski fakultet. Osijek, 2007, str. 110-121.
54. *Ukrajinske i hrvatske klasične bajke*. Vjesnik Univerziteta Ivana Franka. Ukrajina, Lavov, 2007, str. 51-57.
55. *Legende o Velebitu i vili Velebiti.* Riječ. Hrvatsko Filološko društvo.Rijeka, ur. Milan Nosić. 2008, str. 227- 238.
56. *Jesu li Mačak u čizmama i Palčić i njima slični bajkoviti likovi junaci ili varalice.* Riječ. Hrvatsko filološko društvo. Rijeka, ur. Milan Nosić. 2008, str. 261-271.
57. *Gospode, tebi... Hosana – Hosana! – Antun Branko Šimić od tragičnoga do radosnoga ljudskog postojanja.* Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću, ur. Vlado Pandžić. Matica hrvatska. Grude, 2008, str. 73-81.
58. *Književni prostori Gardaševh romana*. Zbornik s Međunarodnoga znanstvenog skupa Zlatni danci 9 - Život i djelo(vanje) Ante Gardaša. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, 2008, str. 51-85.

59. *Primjer jezično-književno-stvaralačkoga pokusa na temelju priča Ante Gardaša i Sunčane Škrinjarić*. Zbornik s Međunarodnog znanstvnog skupa Zlatni danci 10 – Život i djelo(vanje) Sunčane Škrinjarić. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, 2009, str. 253-264, suautorica.
60. *Interpretacije priče Plesna haljina žutog maslačka Sunčane Škrinjarić*. Zbornik s Međunarodnog znanstvnog skupa Zlatni danci 10 – Život i djelo(vanje) Sunčane Škrinjarić. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, 2009, str. 231- 244, suautorica.
61. *Pjesme Ljubice Kolarić-Dumić – teorijska i metodička interpretacija*. Život i škola. Filozofski fakultet. Osijek, 2009, str. 58-72, suautorica.
62. *Klasični i suvremeni modeli slavenskih bajki*. Zbornik sažetaka Slavenski jezici i kultura. Filološki fakultet Sveučilišta Lomonosov. Moskva, 2009, str. 50-51.
63. *Kritika o književnosti Nade Iveljić*. Zbornik s Međunarodnog znanstvenog skupa Zlatni danci 11 – Život i djelo(vanje) Nade Iveljić. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, 2010, str. 341-364.
64. *Biblijska slika pastira / svećenima u slikarstvu i književnosti*. Zbornik Ivan Mažuranić (1814 – 1890) Crna Gora (Cetinje od 27. 9. do 1. 10. 2009.). Ur. Milorad Nikčević. Cetinje – Osijek, 2011, str. 643-657.
65. *Etički i estetski motivi šume u dječjoj književnosti.* Zbornik Dani Josipa Kozarca. Šumarija Lipovljani, 2013.
66. *Kritičar hrvatske dječje književnosti Stjepan Hranjec*. Zbornik radova sa znanstvenoga kolokvija povodom 70. obljetnice rođenja i znanstvenog doprinosa Stjepana Hranjeca. Ur. Tamara Burza Bogdan i dr. Učiteljski fakultet.Zagreb, 2016, str. 175-188.
67. *Neka se vidi 'preobraženo' lice njegovo – prof. dr. sc. Vlado Pandžić o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću*. U riječi hrvatskoj, zbornik posvećen Vladi Pandžiću. Ur. Ana Ćavar, Jadranka Nemeth-Jajić. Hrvatsko filološko društvo, Filozofski fakultet. Zagreb, 2018, str. 85-110.
68. *Kroničar grada Osijeka Rade Kovačević*, Književna revija, Ogranak Matice hrvatske Osijek, 2019.
69. O priči *Pčele u zagrljaju cvjetnih mirisa Evice Šunić*, Matica hrvatska Ogranak Osijek, 2019, str. 34-37.

1.3. Urednica znanstvenog zbornika

1. *Djeca u ratu i poslije rata, zbornik referata sa savjetovanja.* Ministarstvo kulture i prosvjete Republike Hrvatske Referada Osijek, 1993.
2. *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Zlatni danci 2 – Prinos Osijeka dječjoj književnosti.* Matica hrvatska Osijek. Pedagoški fakultet Osijek, 2000.
3. *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Zlatni danci 3 – Bajke od davnina pa do naših dana.* Pedagoški fakultet Osijek, Hrvatski znanstveni zavod Pečuh, Matica hrvatska Osijek, 2001.

4. *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Istočna Hrvatska: Osijek – Vukovar - Ilok*. Pedagoški fakultet Osijek, 2002.

5. *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Zlatni danci 4 – Basne*. Pedagoški fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, Matica hrvatska Osijek, 2003.

6. *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog Zlatni danci 5 – Kršćanstvo i dječja književnost*. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, Matica hrvatska Osijek, 2004.

7. *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Zlatni danci 6 – Život i djelo(vanje) Ivane Brlić-Mažuranić*. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, Matica hrvatska Osijek, 2004.

8. *Zbornik radova Znanstvenoga skupa o Josipu Paviševiću*. Filozofski fakultet Osijek, 2006, suurednica.

9. *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Zlatni danci 7 – Motiv obitelji u književnosti za djecu i mladež*. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, Matica hrvatska Osijek, 2006.

10. *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Zlatni danci 8 – Mitovi legende*. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, Matica hrvatska Osijek, 2007.

11. *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenoga skupa Zlatni danci 9 – Život i djelo(vanje) Ante Gardaša*. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, 2008.

12. *Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa Zlatni danci 10 – Život i djelo(vanje) Sunčane Škrinjarić*. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, 2009.

13. *Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa Zlatni danci 11 – Život i djelo(vanje) Nade Iveljić*. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, 2009.

14. *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Zlatni danci 12 – Život i djelo(vanje) Višnje Stahuljak*. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, 2010.

15. *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Zlatni danci 13 – Suvremena dječja književnost*. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, 2011.

16. *300. godišnjica početka visokog školstva u Osijeku*. Filozofski fakultet Osijek, Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, Katolički bogoslovni fakultet Đakovo, 2011, suurednica.

17. *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Zlatni danci 14 – Suvremena dječja književnost II*. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, 2012.

18. *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Zlatni danci 15 – dječja poezija*. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, 2013.

19. *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Zlatni danci 16 – 150 godina od rođenja Jagode Truhelke*. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, 2014.

1.4. Glavna i odgovorna urednica časopisa

Časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja Život i škola, Filozofski fakultet Osijek, Učiteljski fakultet Osijek (1999 - 2008).

1.5. Članica uredništva znanstvenog časopisa

Jezikoslovlje, Filozofski fakultet Osijek (1998 - 2014). *Diacovensia*, *teološki prilozi*, Katolički bogoslovni fakultet Đakovo (2000 - 2007).

Hrvatski, *časopisa za teoriju i praksu nastave hrvatskoga jezika, književnosti, govornoga i pismenoga izražavanja te medijske kulture*, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb (2003 - 2009).

1.6. Sudjelovanje na znanstvenim skupovima

1. *Djeca u ratu i poslije rata*, Ministarstvo kulture i prosvjete Republike Hrvatske Zavod za školstvo Osijek, 25-26. veljače 1993.
2. *Prvi hrvatski slavistički kongres*, Zagreb - Pula, 19-23. rujna l995.
3. *Književnost u Osijeku i o Osijeku od početaka do danas*, Pedagoški Fakultet Osijek, l2-14. travnja l996.
4. *Vrjednovanje obrazovnog procesa*, Pedagoški fakultet Osijek, 12-13. prosinca 1996.
5. *Znanstveni skup o jeziku i književnosti*, Hrvatsko filološko društvo Rijeka, 29-30. lipnja l997.
6. *125 godina Glasnika / Vjesnika Đakovačke i Srijemske biskupije***,** Đakovo, 6-7. prosinca 1997.
7. *Zlatni danci 1 - Život i djelo Jagode Truhelke*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti Zavod za znanstveni rad Osijek, Pedagoški fakultet Osijek, 6-7. studenog l997.
8. *Odrastanje u zrcalu suvremene književnosti za djecu*, Centar za dječju knjigu Zagreb, 24. travnja 1997.
9. *Matija Antun Reljković i Slavonija l8. stoljeća*, Filozofski fakultet Zagreb, 24. travnja l998. 10. *Kako razvijati kulturu čitanja*, Centar za dječju knjigu Zagreb, 2. travnja l998.
10. *Doprinos Slavonije hrvatskoj jezičnoj baštini*, Pedagoški fakultet Osijek, 17. lipnja 1999.
11. *Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara***,** Matica hrvatska Ogranak Đakovo, 1999.
12. *Drugi hrvatski slavistički kongres*, Hrvatski slavistički komitet HFD Zagreb - Osijek, 14-18. rujna 1999.
13. *Istočna Hrvatska: Osijek – Vukovar - Ilok*, Pedagoški fakultet Osijek, 20.-21. prosinca 1999.
14. *Zlatni danci 2 – Prinos Osijeka dječjoj književnosti*, međunarodni znanstveni skup o dječjoj književnosti, Pedagoški fakultet Osijek, Matica hrvatska Osijek, 20. siječnja 2000.
15. *Međunarodni kroatistički znanstveni skup*, Hrvatski znanstveni zavod u Pečuhu, Odsjek za kroatistiku Sveučilišta u Pečuhu, Mađarska, 24-25. studenog 2000.

16. *Zlatni danci 3 – Bajke od davnina pa do naših dana,* međunarodni znanstveni skup o dječjoj književnosti, Pedagoški fakultet Osijek, Odsjek za kroatistiku Sveučilišta u Pečuhu, Matica hrvatska Osijek, 15-16. ožujka 2001.
17. *Hrvatski filološki skup 7*, međunarodni slavistički simpozij, Hrvatsko filološko društvo, Filozofski fakultet Rijeka, 25-27. lipnja 2001.
18. *Dijete i jezik danas*, Visoka učiteljska škola Osijek, Pedagoški fakultet Osijek, 28-29. studenoga 2001.
19. *Zlatni danci 4 – Basne*, međunarodni znanstveni skup o dječjoj književnosti, Pedagoški fakultet Osijek, Odsjek za kroatistiku Filozofskog fakulteta u Pečuhu, Matica hrvatska Osijek, 4. travnja 2002.
20. *Poezija i djetinjstvo*, Knjižnice Grada Zagreba, 22. travnja 2002.
21. *Hrvatski filološki skup 8,* međunarodni slavistički simpozij, Hrvatsko filološko društvo Rijeka, 24-25. lipnja 2002.
22. *Osijek kao književno i kulturno srednjoeuropsko središte*, Pedagoški fakultet Osijek, 5-6. lipnja 2002.
23. *Treći hrvatski slavistički kongres*, Hrvatski slavistički komitet HFD Zagreb - Zadar 15-19. listopada 2002.
24. *Međunarodni kroatistički znanstveni skup*, Hrvatski znanstveni zavod u Pečuhu, Odsjek za kroatistiku Sveučilišta u Pečuhu, 5-7. studenog 2002.
25. *Udžbenik i virtualno okruženje,* Školska knjiga Zagreb, 17. svibnja 2002.
26. *Reforma školstva*, Ministarstvo prosvjete i športa Zagreb, Split, 1. lipnja 2002.
27. *Zlatni danci 5 – Kršćanstvo i dječja književnost,* Pedagoški fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, Matica hrvatska Osijek, 19-20. ožujka 2003.
28. *Znanstveni skup o Josipu Paviševiću*, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera Osijek, Hrvatska franjevačka provincija, Pedagoški fakultet Osijek, 24-25. listopada 2003.
29. *Zlatni danci 6 - Život i djelo(vanje) Ivane Brlić-Mažuranić*, međunarodni znanstveni skup, Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, Matica hrvatska Osijek, 2. travnja 2004.
30. *IV. simpozij Pasionska baština*: *Muka kao nepresušno nadahnuće kulture - Vukovar kao paradigma muke.* Pasionska baština. Zagreb, Vukovar, 22-25. travnja. 2004.
31. *Međunarodni slavistički skup*, *znanstveni skup o jeziku i književnosti*. Hrvatsko filološko društvo Rijeka, Opatija, 23-24. lipnja 2004.
32. *Filološki dani*, Filozofski fakultet Pečuh, 8. i 9. prosinca 2004.
33. Međunarodni znanstveni skup *Zlatni danci 7 – Obitelj u književnosti za djecu i mladež*. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, Matica hrvatska Osijek, 14-15. travnja 2005.
34. *Alma Reffugii Mater - Aljmaška Majka od Utočišta*, *Aljmaško svetište i slavonski marijanski propovjednici 18. i 19. stoljeća,* Đakovo, 29. travnja 2005, Aljmaš, 30. travnja 2005.

35. Međunarodni znanstveni skup *Zlatni danci 8 – Mitovi i legende*,Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, Matica hrvatska Osijek, 6-7. travnja 2006.
36. Međunarodni stručno-znanstveni skup *Dječja književnost u odgoju i obrazovanju,* Visoka učiteljska škola Čakovec, 25. travnja 2006.
37. *Međunarodni slavistički skup (znanstveni skup o jeziku i književnosti),* Hrvatsko filološko društvo Rijeka - Opatija, 22-25. lipnja 2006.
38. *Četvrti slavistički kongres*, Varaždin, Čakovec, 5-8. rujna 2006.
39. *Međunarodni kongres o Ivanu Franku u Lavovu*, 12. rujna 2006.
40. Međunarodni znanstveni skup o dječjoj književnosti *Zlatni danci 9 - Život i djelo(vanje) Ante Gardaša,* Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, Matica hrvatska Osijek, 29-30. travnja 2007.
41. Međunarodni znanstveni skup *Dječja književnost u odgoju i obrazovanju,* Visoka učiteljska škola Čakovec, 25. travnja 2007.
42. *Međunarodni slavistički skup 12 (znanstveni skup o jeziku i književnosti),* Hrvatsko filološko društvo Rijeka, 22-25. lipnja 2007.
43. Međunarodni znanstveni skup *Zlatni danci 10 – Život i djelo(vanje) Sunčane Škrinjarić,* Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, Matica hrvatska Osijek, 10-11. travnja 2008.
44. *VI. međunarodni znanstveni simpozij Muka kao nepresušno nadahnuće kulture, Pasionska baština Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 30. svibnja - 1. lipnja 2008.
45. *13. međunarodni skup slavista* (znanstveni skup o jeziku i književnosti), Hrvatsko filološko društvo Rijeka, 22-25. lipnja 2008.
46. *Međunarodni znanstveni skup o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću*, Matica hrvatska Ogranak Matice hrvatske Grude, Drinovci 5-6. rujna 2008.
47. *Slavenski jezik i kultura*, Slavistički kongres, Sveučilište Lomonosov, Moskva, 24-24. ožujka 2009.
48. Međunarodni znanstveni skup *Zlatni danci 11 – Život i djelo(vanje) Nade Iveljić*, Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, Matica hrvatska Osijek, 2-3. travnja 2009.
49. Međunarodni znanstveni skup *Zlatni danci 12 – Život i djelo(vanje) Višnje Stahuljak,* Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, Matica hrvatska Osijek, 2-3. travnja 2009.
50. *Znanstveni kolokvij povodom 70. obljetnice rođenja i znanstvenog Doprinosa prof. dr. sc. Stjepana Hranjeca*, Učiteljski fakultet u Zagrebu, Zagreb – Čakovec, 2016.
51. *Okrugli stol u povodu 70. obljetnice rođenja i znanstvenog doprinosa prof. dr. sc. Vlade Pandžića*, Filozofski fakultet, Zagreb, 3. lipnja 2016.

1.7. Voditeljica znanstvenog skupa i predsjednica organizacijskog odbora

1. *Djeca u ratu i poslije rata,* Ministarstvo kulture i prosvjete RH Zavod za školstvo Referada Osijek, Osijek - Bizovac, 25-26. veljače 1993.
2. *Međunarodni znanstveni skup Zlatni danci 1 - Život i djelo Jagode Truhelke*, HAZU Zavod za znanstveni rad Osijek, Pedagoški fakultet Osijek, Matica hrvatska Osijek, 6-7. studenoga 1997.
3. *Međunarodni znanstveni skup Zlatni danci 2 - Prinos Osijeka dječjoj književnosti*, Pedagoški fakultet Osijek, Matica hrvatska Osijek, 20. siječnja 2000.
4. *Međunarodni znanstveni skup Zlatni danci 3 - Bajke od davnina pa do naših dana*, Pedagoški fakultet Osijek, Hrvatski znanstveni zavod Pečuh, Matica hrvatska Osijek, 15-16. ožujka 2001.
5. *Međunarodni znanstveni skup Zlatni danci 4 – Basne*, Pedagoški fakultet Osijek, *Filozofski fakultet Pečuh,* Matica hrvatska Osijek, 3-4. travnja 2002.
6. *Međunarodni znanstveni skup Zlatni danci 5 - Kršćanstvo i dječja književnost*, Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, Matica hrvatska Osijek, 19-20. ožujka 2003.
7. *Znanstveni skup o Josipu Paviševiću,* Filozofski fakultet Osijek, Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, Teologija u Đakovu, Osijek, 24-25. listopada 2003.
8. *Međunarodni znanstveni skup Zlatni danci 6 – Život i djelo(vanje) Ivane Brlić-Mažuranić*, Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, Matica hrvatska Osijek, 2-3. travnja 2004.
9. *Međunarodni znanstveni skup Zlatni danci 7 - Obitelj u književnosti za djecu i mladež*, Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, Matica hrvatska Osijek, 14-15. travnja 2005.
10. *Međunarodni znanstveni skup Zlatni danci 8 - Mitovi i legende,* Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, Matica hrvatska Osijek, 6-7. travnja 2006.
11. *Zlatni danci 9 - Život i djelo(vanje) Ante Gardaša*, Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, Matica hrvatska Osijek, 29-30. ožujka 2007.
12. *Međunarodni znanstveni skup Zlatni danci 10 – Život i djelo(vanje) Sunčane Škrinjarić,* Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, Matica hrvatska Osijek, 10-11. travnja 2008.
13. *300. godišnjica visokog školstva u Osijeku,* Filozofski fakultet Osijek, Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, Katolički bogoslovni fakultet Đakovo, 26. rujna 2008.
14. *Međunarodni znanstveni skup Zlatni danci 11 – Život i djelo(vanje) Nade Iveljić*, Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, 2-3. 2009.
15. *Međunarodni znanstveni skup Zlatni danci 12 – Život i djelo(vanje) Višnje Stahuljak*, Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, 9-10. Travnja 2010.
16. *Međunarodni znanstveni skup Zlatni danci 13 – Suvremena dječja književnost*, Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, 7-8. travnja 2011.

17. *Međunarodni znanstveni skup Zlatni danci 14 – Suvremena dječja književnost II,* Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, 12-13. travnja 2012.
18. *Međunarodni znanstveni skup Zlatni danci 15 – Dječja poezija,* Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, 4-5. travnja 2013.
19. *Međunarodni znanstveni skup Zlatni danci 16 – 150 godina od rođenja Jagode Truhelke,* Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, 11. travnja 2013.

1.8. Članica organizacijskoga odbora znanstvenih skupova

Organizacijskog odbora *Drugog hrvatskog slavističkog kongresa*, Osijek,

14-18. rujna 1999.

Organizacijskog odbora *Znanstvenog skupa o Dragutinu Prohaski,* Osijek,

16-17. svibnja 2002.

1.9. Projekti

Hrvatska dječja književnost (122014), Pedagoški fakultet, Osijek, 2003, glavna istraživačica.

Corpus Strossmayerum – prosvjetna, kulturna i umjetnička baština (5-12-182), glavni istraživač prof. dr. Stanislav Marijanović, Pedagoški fakultet Osijek, suradnica.

Hrvatska leksikologija (122001), glavni istraživač prof. dr. Ljiljana Kolenić Filozofski fakultet Osijek, suradnica.

Istraživanje čitateljskih interesa i informacijskih potreba djece i mladih (0122026), glavni istraživač prof. dr. Srećko Jelušić, Filozofski fakultet Osijek, suradnica.

Dječja i usmena književnost u interferenciji (227-2279674-0723), glavni istraživač prof. dr. sc. Stjepan Hranjec, Visoka učiteljska škola Čakovec, suradnica.

1.10. Podizanje znanstvenoga podmlatka

Mentorica za izradu doktorata znanosti

Dragun, Dragica, *Dnevnik za djecu i mlade u hrvatskoj književnosti,* Filozofski fakultet Osijek, 2010.

Bjedov, Vesna, *Metodički pristupi morfološkim sadržajima u nastavi hrvatskoga jezika u višim razredima osnovne škole,* Filozofski fakultet Osijek, 2010.

Martinović, Ivana, *Slikovnica kao poticajni materijal za lekstički razvoj djeteta u trećoj godini života, disertacija,* Filozofski fakultet Osijek, 2011.

Živković, Vedrana, *Romani Ante Gardaša u kontekstu hrvatske dječje književnosti*, Filozofski fakultet Osijek, 2014.

Članica povjerenstva za ocjenu i obranu doktorata znanosti

Jadranka Nemeth-Jajić, *Udžbenici hrvatskoga jezika za niže razrede osnovne škole u metodičkim pristupima i sustavima,* Filozofski fakultet Zagreb, doktorat znanosti obranjen 2006.

Tamara Turza-Bogdan, *Kajkavsko narječje i kajkavsko pjesništvo u osnovnoškolskoj i srednjoškolskoj nastavi hrvatskoga jezika*, Filozofski fakultet Zagreb, doktorat znanosti obranjen 2006.

Gea Cetinić, *Nastavne osnove govornoga i pismenoga izražavanja u srednjoj školi,* Filozofski fakultet Zagreb, doktorat znanosti obranjen 2007.

Majdenić, Valentina, *Recepcija slavonske književnosti u osnovnoškolskim udžbenicima (od 1. do 8. razreda) od 1970. do 2008. godine*. Filozofski

fakultet Osijek, doktorat znanosti obranjen 2009.

Bakota, Lidija, *Komunikacijski model govornih vježbi u osnovnoj školi*, Filozofski fakultet Zagreb, doktorat znanosti obranjen 2010.

Mentorica za izradu magistarskog rada

Dragun, Dragica, *Hrvatska dječja proza 90 - tih godina 20. stoljeća,* Filozofski fakultet Osijek, 2004.

Članica povjerenstva za ocjenu magistarskog rada

Rudež, Jelena, *Biblioterapija*, Filozofski fakultet Zagreb, 2004.

1.11. Poslijediplomska nastava

Na poslijediplomskom studiju *Hrvatska književnost i jezik u kontekstu srednjoeuropske književnosti i jezika* Pedagoškog fakulteta Osijek nositeljica izbornog predmeta *Hrvatska dječja proza u europskom kontekstu,* 2003.

2. POPIS STRUČNIH RADOVA

2.1. Članci

1. *Problemski pristup filmu "Haryjeva banda"*. Život i Škola, 3-4, Osijek, 1981, str. 145-149.
2. *Zapažanja izražajnih mogućnosti plana i rakursa.* Život i škola, 7-8, Osijek, 1981, str. 349-354.
3. *Što je film*. Život i škola, 2, Osijek, 1982, str. 195-200.
4. *Zvuk u filmu.* Život i škola, 3, Osijek, 1982, str. 293-302.
5. *Obrada dokumentarnog filma "Dolina Dabrova*". Život i škola, 4, Osijek, 1983, str. 424-434.
6. *Obrada filma "Sajam vragoljana".* Suvremena metodika, 1-2, Zagreb, 1984, str. 48-52.
7. *Jedna mogućnost obrade novele "Hor i Kalinić" Ivana Turgenjeva.* Suvremena metodika, 4, Zagreb, 1985, str. 75-81.
8 *Poetika kompozicije romana "Knjiga o Blamu" Aleksandra Tišme*. Život i škola, 4, Osijek, 1988, str. 391-400.
9. *Interpretacija filma "Amadeus" Miloša Formana na školskoj razini*, Život i škola, 2, Osijek, 1991, str. 221-230.
10. *Prikaz knjige "Basna u osnovnoškolskoj nastavi književnosti".* Život i škola, 2, Osijek, 1992, str. 229-231.
11. "*Molitva za ljubav", prikaz Zbirke pjesama "24 dana rata*" Bogdana Mesingera. Život i škola, 4, Osijek, 1994, str. 441-448.
12. *Diacovensia - radost znanstvenog rada*. Život i škola, 1, Osijek, 1994, str. 97-100.
13. *Ruku tvoju što miriše ljepotom i mirom*, *prikaz Zbirke pjesama i molitava Ane s. Zorke Kojaković*. Život i škola, 1, Osijek, 1994, str. 355-362.
14. *Nemam mamu, ali imam tebe, prikaz knjige vlč. Marka Bubala.* Život i škola, 4, Osijek, 1994, str. 363-368.
15. *Muka na oltaru, prikaz zbirke priča Golgotska svitanja Slavka Vranjkovića.* Matica hrvatska Ogranak Valpovo, 2000, str. 7-11.
16. *Kada sam glasno pričao s rijekom (Pogovor knjizi Boje sjećanja – Nesloživi osječki mozaik Edgara F. Smitha).* Matica hrvatska, Osijek, 2000, str. 177-181.
17. *Prikaz knjige Župnik na prvoj crti vlč. Vlade Košića.* Život i škola, 3, Osijek, 2000, str. 125-130.
18. *Novo čitanje Alice u Zemlji čudesa Karol Visinko.* Život i škola, 6, Osijek, 2001, str. 114-115.
19. *O pripovijetkama Dinka Šimunovića*. *Dinko Šimunović, Duga,* Mozaik knjiga, Zagreb, 2002, str. 5-12.
20. *Stjepko Težak: Jezični prijelomi i mijene u hrvatskoj umjetnosti riječi,* prikaz. Život i škola, 7, Osijek, 2002, str. 151-154.

21. *Kakav udžbenik žele studenti. Udžbenik i virtualno Okruženje.* Zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa. Školska knjiga, Zagreb, 2004, str. 137-140.
22. *Četvrti jezični savjetnik (Prikaz knjige Stjepka Težaka*). Život i škola, 11, Osijek, 2004, str. 186-189.
23. *Klasici hrvatske dječje književnosti (Prikaz knjige Stjepana Hranjeca*). Život i škola, 11, Osijek, 2004, str. 198-199.
24. *Dječja priča – povijest, teorija, interpretacija i Recepcija.* Život i škola, 13, Osijek, 2005, str. 145-147.
25. *Od proljeća do proljeća s Ljubicom Kolarić-Dumić*. Život i škola, Osijek, 2006, str. 158-160.
26. *Onaj sa slike. O zbirci pjesama Kao. Svećenikova pjesan, mons. Antuna Jarma.* Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije, Đakovo, 2006, str. 176-177.
27. *O znanstvenom skupu o Josipu Paviševiću, Proslov u Zborniku radova o Josipu Paviševiću*. Zbornik Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera. Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, Filozofski fakultet Osijek, 2006, str. 5-15.
28. *O knjizi Pregled hrvatske dječje književnosti Stjepana Hranjeca.* Život i škola, Osijek, 2007. str. 169-171.
29. *Prikaz knjige Zdrava i nezdrava religioznost, Psihologijskoreligijski pristup dr. fra Šimuna Šite Ćorića.* Život i škola, Osijek, 2007, str. 85-90.
30. *O knjizi Kako zavoljeti knjigu i čitanje Sandre Centner*. Život i škola, Osijek, 2007, 18, str. 91-92.
31. *U ruci će imati kiticu cvijeća i vedar osmijeh na licu (uz godišnjicu smrti Ante Gardaša, 1938. – 2004.* Zbornik Zlatni danci 9 – Život i djelo(vanje) Ante Gardaša. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, Osijek, 2008, str. 7-19.
32. *Tanja Mihoković, Školska interpretacija romana Divlji konj Božidara Prosenjaka.* Život i škola, Osijek, 2009, str. 81-94. Osijek.
33. *Dviđenja, Lunjo! U spoemen Nade Ivedljić (4. travnja 1931. – 6. rujna 2009.).* Zbornik Zlatni danci 11 – Život i djelo(vanje) Nade Iveljić. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, Osijek, 2010, str. 8-13.
34. *Otišla je sanjalica – ostavila nam je najljepši cvijet – u spomen Višnji Stahuljak.* Zbornik Život i djelo(vanje) Višnje Stahuljak. Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, Osijek, 2011, str. 7-10.
35. *Edgar F. Smith*: *S koje strane ući u Osijek*, pogovor. Ogranak Matice hrvatske Osijek, 2017., str. 295-299.
36. *Kratki susreti s pogledom – razgovor s književnim opusom Rade Kovačevića.* Edgar F. Smith: Kratki susreti s pogledom. Ogranak Matice hrvatske Osijek, 2019, str. 239-247.
37. *Medvjed, ovan i med, recenzija*. Zvonimir Tucak, Medvjed, ovan i med. Hrvatska pčelarska akademija, Osijek, 2017, str. 22-23.

2.2. Stručni skupovi

Suvremeni udžbenik i virtualno okruženje, Školska knjiga. Zagreb, 17. svibnja 2002.

Reforma školstva, Ministarstvo prosvjete i športa, Zagreb, Split, 1. lipnja 2002.

2.3. Urednica / suurednica monografija i knjiga

2.3.1. Urednica

Duga moga djetinjstva. Literarni i novinarski radovi učenika osnovnih i srednjih škola Slavonije i Baranje (25 jubilarna godina i ratna zbirka). Ministarstvo prosvjete, kulture i športa Republike Hrvatske Zavod za školstvo. Osijek, 1992.

Kruh na našem stolu. Literarni i novinarski radovi učenika osnovnih i srednjih škola Slavonije i Baranje. Ministarstvo prosvjete, kulture i športa Republike Hrvatske Zavod za školstvo Osijek, 1993.

S vjenčićem od maslačka. Literarni i novinarski radovi učenika osnovnih i srednjih škola Slavonije i Baranje. Ministarstvo kulture, prosvjete i športa Republike Hrvatske Zavod za školstvo Osijek, 1994.

Pintarić, Ana, prir. 2002. *Matijević, Pavao*, *Pripovijetke iz Danice Hrvatske. Priče iz slavonskog života (1927-1959).* Matica hrvatska. Osijek.

Pintarić, Ana, ur. 2010. *Filozofski fakultet Osijek.* Filozofski fakultet. Osijek.

2.3.2. Suurednica

Pintarić, Ana, Horvatić, Janja, ur. 1999. *Pedagoški fakultet – 25 godina*. Pedagoški fakultet. Osijek.

Pintarić, Ana, Kolenić, Ljiljana, Horvatić, Janja, ur. 2002. *Pedagoški fakultet Osijek 1977-2002.* Pedagoški fakultet. Osijek.

Jagoda Truhelka, Cvrčak - božji Tucak. Matica hrvatska Ogranak Osijek, 2006, suuredenica.

2.4. Suautorica udžbeničkog kompleta za razrednu nastavu Zlatni danci

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Zlatni dani 1, Početnica*. Školska knjiga Zagreb. 2004.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Zlatni dani, Slovarica.* Školska knjiga. Zagreb. 2004.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Zlatni dani, Pišemo slova, Vježbenica za pisanje tiskanih i pisanih slova*. Školska knjiga. Zagreb. 2004.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Moja lektira 1, Radna bilježnica za lektiru u prvom razredu osnovne škole.* Školska knjiga. Zagreb. 2004.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Zlatni dani, Priručnik za učitelje 1*. Školska Knjiga. Zagreb. 2004.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Zlatni dani 2, Udžbenik iz hrvatskoga jezika i književnosti za drugi razred osnovne škole*. Školska knjiga. Zagreb. 2004.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Zlatni dani, Vježbenica iz hrvatskoga jezika i književnosti za drugi razred osnovne škole.* Školska knjiga. Zagreb. 2004.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Zlatni dani 2, Radni listići iz hrvatskoga jezika i književnosti za drugi razred osnovne škole*. Školska knjiga. Zagreb. 2006.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Moja lektira 2, Radna bilježnica za lektiru U prvom razredu osnovne škole.* Školska knjiga. Zagreb. 2005.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Zlatni dani 2, Priručnik za učitelje za Drugi razred osnovne škole*. Školska knjiga. Zagreb. 2004.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Zlatni dani 3, Udžbenik iz hrvatskoga jezika i književnosti za treći razred osnovne škole.* Školska knjiga. Zagreb. 2003.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Zlatni dani 3, Radna bilježnica iz hrvatskoga jezika za treći razred osnovne škole*. Školska knjiga. Zagreb. 2003.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Zlatni dani 3, Radni listići iz hrvatskoga jezika i književnosti za treći razred osnovne škole.* Školska knjiga. Zagreb. 2004.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Moja lektira 3, Radna bilježnica za lektiru U trećem razredu osnovne škole.* Školska knjiga. Zagreb. 2006.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Zlatni dani 3, Priručnik za učitelje za treći razred osnovne škole*. Školska knjiga. Zagreb. 2003.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Zlatni dani 4, Udžbenik iz hrvatskoga jezika i književnosti za četvrti razred osnovne škole*. Školska knjiga. Zagreb. 2004.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Zlatni dani 4, Vježbenica iz hrvatskoga jezika i književnosti za četvrti razred osnovne škole*. Školska knjiga. Zagreb. 2004.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Zlatni dani 4, Radni listići iz hrvatskoga jezika i književnosti za drugi razred osnovne škole.* Školska knjiga. Zagreb. 2006.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Moja lektira 4, radna bilježnica za lektiru u prvom razredu osnovne škole.* Školska knjiga. Zagreb. 2004.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Zlatni dani 4, Hrvatski jezik i književnost, Priručnik za učitelja za četvrti razred osnovne škole*. Školska knjiga. Zagreb. 2004.

Suautorica udžbeničkog kompleta za razrednu nastavu Moji zlatni dani

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Moji zlatni dani 1, Početnica*. Školska knjiga. Zagreb. 2007.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Moji zlatni dani 1, Radna bilježnica*. Školska knjiga. Zagreb. 2007.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Moja lektira 1, Radna bilježnica za lektiru u prvom razredu osnovne škole.* Školska knjiga. Zagreb. 2007.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Moji zlatni dani 2, Hrvatski jezik i književnost za drugi razred osnovne škole, udžbenik*. Školska knjiga. Zagreb. 2007.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Moja lektira 2, Radna bilježnica za lektiru u drugom razredu osnovne škole.* Školska knjiga. Zagreb. 2005.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Moji zlatni dani 3, Udžbenik hrvatskoga jezika i književnosti za treći razred osnovne škole.* Školska knjiga. Zagreb. 2007.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Moji zlatni dani 3, Radna bilježnica iz hrvatskoga jezika za treći razred osnovne škole.* Školska knjiga. Zagreb. 2007.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Moja lektira 3, Radni listovi za lektiru u trećem razredu osnovne škole.* Školska knjiga. Zagreb. 2006.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Moji zlatni dani 4,Hrvatski jezik i književnost za četvrti razred osnovne škole.* Školska knjiga. Zagreb. 2007.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Moji zlatni dani 4, Radna bilježnica iz hrvatskoga jezika za četvrti razred osnovne škole.* Školska knjiga. Zagreb. 2007.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. *Moja lektira 4, Radna bilježnica za lektiru u četvrtom razredu osnovne škole.* Školska knjiga. Zagreb. 2004.

Suautorica udžbeničkog kompleta za razrednu nastavu Moja staza

Centner, S., Peko, A., Pintarić, Bakota, L., Majdenić, V. *Moja staza 2*, *Čitanka u drugom razredu osnovne škole*. Školska knjiga. Zagreb. 2014.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, Bakota, L., Majdenić, V. *Moja staza 2*, *Udžbenik za hrvatski jezik i jezično izražavanje u drugom razredu osnovne Škole*. Školska knjiga. Zagreb. 2014.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, Bakota, L., Majdenić, V. *Moja staza 2*, *Radna bilježnica za hrvatski jezik i jezično izražavanje u drugom razredu osnovne škole*. Školska knjiga. Zagreb. 2014.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, Bakota, L., Majdenić, V. *Moja staza 2*, *Radni listovi za književnost i medijsku kulturu*. Školska knjiga. Zagreb. 2014.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, Bakota, L., Majdenić, V. *Moja staza 3*, *Čitanka u trećem razredu osnovne škole*. Školska knjiga. Zagreb. 2014.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, Bakota, L., Majdenić, V. *Moja staza 3*, *Udžbenik za hrvatski jezik i jezično izražavanje u trećem razredu osnovne Škole*. Školska knjiga. Zagreb. 2014.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, Bakota, L., Majdenić, V. *Moja staza 3*, *Radna bilježnica za hrvatski jezik i jezično izražavanje u trećem razredu osnovne škole*. Školska knjiga. Zagreb. 2014.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, Bakota, L., Majdenić, V. *Moja staza 3*, *Radni listovi za književnost i medijsku kulturu u trećem razredu osnovne škole*. Školska knjiga. Zagreb. 2014.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, Bakota, L., Majdenić, V. *Moja staza 4*, *Čitanka u četvrtom razredu osnovne škole*. Školska knjiga. Zagreb. 2014.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, Bakota, L., Majdenić, V. *Moja staza 4*, *Udžbenik za hrvatski jezik i jezično izražavanje u četvrtom razredu osnovne Škole*. Školska knjiga. Zagreb. 2014.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, Bakota, L., Majdenić, V. *Moja staza 4*, *Radna bilježnica za hrvatski jezik i jezično izražavanje u četvrtom razredu osnovne škole*. Školska knjiga. Zagreb. 2014.

Centner, S., Peko, A., Pintarić, Bakota, L., Majdenić, V. *Moja staza 4*, *Radni listovi za književnost i medijsku kulturu*. Školska knjiga. Zagreb. 2014.

ŽIVOTOPIS (S) KNJIGOM

Tvornička ulica 2

Prepun izbjeglica splitski vlak je 1942. stigao na odredište u Osijek. Na donjogradskoj postaji iskrcali su se svi putnici, među njima i moja obitelj: otac Mijo Vuletić (Joze i Anice r. Opačak) iz Poljica, majka Ruža Vuletić r. Vučko (Ilije i Cvite r. Vrdoljak) iz Drinovaca s djecom Vladom (9 godina) i Marijom (6 godina). Kako nikoga nisu poznavali, uđu u prvo dvorište do Šećeranskog mosta u Tvorničkoj ulici 2. Ocu je odobreno taman toliko slobodnih sati da ženu, dvoje djece i majku spasi od četničkotalijanskog pokolja. - *Inčije* - govorio je otac - *Slavonija me nikada ne bi vidila.*

Baba Anica (po kojoj sam dobila ime) nije imala snage napustiti ognjište. Ostala je s jednom kozom i nekoliko ovaca boreći se za život savijena pod teretom, kao u dokumentarnom filmu *Druge* (1972) Zorana Tadića. Otac se istim vlakom morao vratiti u vojnu sarajevsku oblast pa se majka s djecom našla sama u nepoznatom gradu.

Prostrano dvorište u Tvorničkoj 2 već je bilo prepuno izbjeglica iz Zagore, Like, Bosne i Hercegovine koje je velikodušno zbrinula obitelj **Hogl -** koliko je mogla. Tu su već bile obitelji Perić, Bilić, Kurtović (Mate Matuljice)... Nitko nije imao kruha, ili nije imao dovoljno, kako bi mogao ponuditi gladnim i umornim *dođošima*. U potrazi za kruhom majka ode na ulicu, ne bi li našla malo za *dicu*. Nikoga nije poznala, rijetki se prolaznici žurili... a ona se nije znala vratiti: - *Uplašila san se za dicu... pitala san 'di je most...i tako...*

U Tvorničkoj 2 smo živjeli oko pet godina. Ničega se ne sjećam iz toga razdoblja, tek mi se kao kroz izmaglicu javlja golemo dvorište s načičkanim brojnim stanarima i bunar blizu vrata naše jedine prostorije (bivše pekare) u kojoj smo stanovali.

Ali brat i sestra se sjećaju

Sestra je pričala kako su 1944, čim bi se oglasila sirena za uzbunu, svi bježali preko mosta i dalje Tvorničkom prema Divaltovoj i skrivali se u poljima. I kako je nju uvijek netko morao nositi, jer se bojala preko mosta. Brat se sjećao kako je iz Klise gledao plamen do neba kada je gorio IPOIL, mlin u Paromlinskoj, Englhartov mlin u Gupčevoj, Crkva Snježne Gospe...

A oboje se sjećaju Vukovarske ulice kojom su partizani i preobučeni četnici gonili poraženu iscrpljenu vojsku.[119] Iznemogli su tiho vapili: - Vode! Vode! – ali nitko im nije smio pristupiti. Partizani su nekolicinu izdvojili, postrojili uza zid s namjerom da ih strijeljaju. Pored ceste našao se gosp. **Antun Bendeković** (koji je i poslije rata stanovao preko puta) koji je spriječio strijeljanje. Među spašenima je bio i moj otac. Nakon dan-dva „oslobodi**t**elji" su opet postrojili nekolicinu u dvorištu Tvorničke 2. Čim je to sestra vidjela (9 godina), otrčala je po gosp. Bendekovića koji je opet rakijom uspio smiriti pijane partizane. I u ovoj drugoj grupi za odstrel bio je moj otac.

Kako se brat Vlade (rođen 1933) bojao bombardiranja, dobre obitelji **Perić** (?) i **Kurtovi**ć (Mate Matovine) iz Klise ga prime, dijeleći i ono malo što su imali. A kada je 1944. Donji grad žestoko bombardiran, brat, tada 11-godišnjak, pretrčao je 15-tak kilometara od Klise do Osijeka, uplašen za majku i sestru. Nije ih našao u Tvorničkoj, nego u kukuruznom polju Divaltove, gdje ćemo jednoga dana **Ana Rosa Lišnjić** i ja čuvati koze.

Poslije rata smo u večernjim molitvama okupljeni oko majke molili za obitelji Hogl, Kurtović, Bendeković, Perić, za sve bolničarke krsne kume, za sve dobročinitelje, i uvijek i za one za koje nema tko moliti. Neka ih Nebeski Otac obasja Morem Milosrđa, utopli, nasiti i nagradi vječnim mirom.

Dvije knjige iz 1944.

Tu, u Tvorničkoj ulici 2, prije mene rodio se **Franjo Sudarević** (1861-1944), hrvatski književnik, učitelj, pčelar, suosnivač *Pjevačkoga društva Lipa* i suutemeljitelj osječkog *Kluba hrvatskih književnika*, kako piše na spomen-ploči na pročelju Vukovarske 222.[120] U toj istoj kući na dnu Šećeranskog mosta rodila sam se i ja 1944, kada Franjo Sudarević umire.

Iste te godine iz tiska izlaze dvije potpuno različite knjige koje će ući u moj život i obilježiti ga: Jagoda Truhelka izdaje posljednju knjigu *Crni i bieli dani* (Zagreb, 1944),[121] a izdavačka kuća Kosmos Beograd izdaje *Kožu* Curzija Malapartea; prva prepuna svjedočanstva istine i ljubavi o jednome vremenu, druga fiktivna i

[119] Tu je paklenu muku od Bleiburga do Našica preživio Stjepan Pavelić i spjevao u zbirci *Prošlost potomstvo pamti*, Slavonica, 1994. Pogovor su napisali Lujo Medvidović i A. P. Kako se to sve moglo preživjeti? Mučno je bilo o tome i čitati. Gosp. Pavelić piše kako su ga spasili dragi Bog i mali baršunasti dlanovi njegove djevojčice – koje je cijelim križnim putem osjećao na svojim obrazima.

[120] Spomen-ploča na pročelju Tvorničke 2 ili Vukovarske 222.

[121] Poslije 1945. vlast će Jagodu Truhelku smatrati nepodobnom spisateljicom.

zla koju će prozvati „propagandom užasa“, a koja će se opet pojaviti 1991, s istom zlom namjerom.

Divaltova ulica

Divaltova ulica je posljednja donjogradska ulica koja teče nizvodno s Dravom; prva je Donjodravska obala, slijedi Kišpatićeva, pa Crkvena, pa Krstova, pa Gupčeva, pa Vukovarska, pa preko *štreke*[122] Splitska i Frankopanska i na kraju Divaltova, iza čije južne strane, osim beskrajnoga polja, nije bilo ničega, kao da je tu kraj svijeta - tako smo mi djeca zamišljala.

Uđeš li u Divaltovu jednom od poprečnih ulica, iz Tvorničke, Pazinske, Ledina, Hutlerove ili Srijemske, ugledat ćeš široku ulicu s nizom kuća na obje strane, krošnjata stabla lipa, bagrema i oraha nad samoniklom travom, po sredini širok *drum* i turska kaldrma. Nije bilo automobila, samo su *furmani* čika Bando i čika Timar prevozili drva i ugljen, ili je gosp. Simel, s pustare, fijakerom odlazio prema Gradskome vrtu.

Ali je bilo majstora, gotovo za sve što je kome trebalo: *šnajdera, molera, kaišara,* jedan mlinar, staklar i *brico, tišljer, cimerman, šustera* čak tri... Loncokrpa bi ulicom gromoglasno reklamirao: - *Ranjike popravljam! Kišobrane popravljam*! Pa sladoledar: - *Sladoled! Sladoled!* Pa Romkinje:

- *Perje kupujem, staro i novo, adresu dajem, kući dolazim*! Pa Bosanke s korpama nudile kokoši za malo *trulje*, odjeće ili obuće.

Kuće su građene raznoliko. Kuća broj 198, kao i većina samostojećih, izgrađena je u slavonskome stilu prepoznatljivom po uličnom kraćem pročelju s dva niska prozora i uskom ulaznom kapijom te velikom kapijom za izravan ulaz u prvo dvorište obloženo ciglama iza kojega je drugo dvorište te *bašča*. Duži dio kuće proteže se uzduž dvorišta do *bunara,* a natkriven je otvorenim *ganjkom* ili zatvorenim *haustorom* u kojemu se tijekom ljeta odvijao život: iznosio se *šporet* na drva, stol, *hoklice*, *ranljike*... I tu se *fruštukalo*, ručalo, večeralo.

Na broju 200 prvo je živjela obitelj Tot pa Luketić, čije sam unuke **Ivkicu** i **Ljiljanu** pričuvala, kada bi **baka Ivka** išla po *grincajg* u *bašču*.

Posebno mi je u sjećanju ostala kuća na broju 202 s velikim četverokutnim dvorišnim prekrasnim parkom, šimširom i šarenim cvijećem, u koji se nije smjelo

[122] U poglavlju o djetinjstvu u Divaltovoj ulici koristim esekerske riječi koje su u to vrijeme bile dio razgovornoga jezika.

ulaziti, iako su postojale staze, samo gledati i diviti se. Park je održavao kućevlasnik gosp. **Cini**, koji se njime ponosio. Preko ljeta su ga posjećivali sin, snaha i dvojica unuka. Veselila sam se njihovu dolasku jer su sin i snaha bili učitelji. Gledala sam ih s divljenjem i maštala - i ja ću biti učiteljica. No, na tome će me putu čekati mnoge zaprjeke.

Broj 204 je šećeranska prizemnica s četiri stana, tu je stanovala **Rosa**, slijedi pustara pa Bikara (dio Divaltove također se naziva Bikarom), a između Divaltove, Frankopanske, Pazinske i Tvorničke poput tvrđave četvrtasta šećeranska kolonija.

Topli i rascvjetani svibanj

Darovao nam je 1953. **brata Ivicu** - a **brata Vladu** pozvao u vojsku. Veselili smo se Ivanovu rođenju, plakali za bratom Vladom, znajući da na dvije godine odlazi u Niš, VP 6592. Za bratom je plakala cijela ulica. Divaltova je plakala za svakim regrutom. I veselila se svakom novorođenčetu. Ivičin krsni kum bio je gosp. **Mato Babić** a krizmani susjed **Ivo Luketić**. Takav je bio običaj - jedni drugima smo bili kumovi u svim važnim prigodama. Moja krizmana kuma bila je **Mira Pezelj**, stanovala je preko puta. Kasnije će biti i mojom vjenčanom kumom.

Prava lutka

Najviša, najduža i najljepša visokoprizemna kuća s mnogo prozora na uglu zaobljena i ukrašena kupolom kakve ondje nije bilo, protezala se Pazinskom i Divaltovom. U ogromnom dvorištu park s čempresima, šimširom, cvijećem, travnatim površinama, ljuljačkama, vrtnim stolicama i stolovima. Pravi dvorac! Vlasnik je bio gosp. Podnar koji je 1945. proglašen državnim neprijateljem pa je bio negdje u zatvoru. Njegova kći **Lela**, mojih godina, često me pozivala u taj prelijepi park na igru. Meni je bilo dovoljno samo gledati njezine igračke: prave lutke s kosom, haljinama, cipelicama, *štrikanim* kapama i kaputićima, prava kolica, *meble, kinderbed, natkasl, kredenac*, stol, *hoklice, šporet, ranljike*, čak i *širajzl*, kao ložiš vatru i kuhaš ručak za lutku.

Lelin je otac došao s robije i oni su se negdje odselili. Lela mi je tada darovala lutku – pravu lutku, moju prvu i jedinu. Ne krpenu u haljini od komušine, sestrine izrade, nego pravu lutku! Lelu više nikada nisam vidjela.

Prva knjiga na natkaslu

Pedesetih se godina iz Divaltove iseljavaju *švapske* obitelji: Podnar, Boroš, Umšteter, Špringer, Hanih, Ujhazi, Hajnrih, Klump…

Na broju 202 stanovala je moja prijateljica **Greta Klump.** Često sam viđala njezinu omamu kako čita knjigu. Drži je u krilu, stavlja naočale, uzima u ruke, lista, čita. Pitala sam Gretu što omama uvijek čita.

- Grimmove bajke – odgovorila je.

- A, o čemu su te bajke? Možda bi nam jednu ispričala?

Sjedeći na uličnim klupama pod krošnjama odrasli su često razgovarali i pripovijedali o zavičaju koji su napustili, i to nam je bilo zanimljivo. Pričali su i narodne priče o vilama i vješticama. Ali Gretina je omama pričala nešto novo - o kraljevima i kraljicama, pricezama, o čarobnim predmetima, čarobnjacima, Pepeljugi, Snjeguljici, Trnoružici, Ivici i Marici, Kralju žapcu, Bremenskim sviračima… o siromašnim kućicama i tajanstvenim dvorcima na kraju svijeta (poput naše Divaltove!) i kako se sve što nije dobro, okrene na dobro, uz uvjet da si ti dobar.

Greta se iznenada odselila u Njemačku. Jednoga sam dana, dolazeći iz škole, već s kapije prepoznala omaminu knjigu na stolu u *ganjku*. Nije važno što ne znam njemački - listam i gledam ilustracije i znam prepričati sve omamine bajke. Žalost zbog Gretina odlaska polako je zamjenjivala radost darovane knjige. Tako sam izgubila već dvije prijateljice - jednu za drugom. I tu nije bio kraj.

Čim je učiteljica u prvom razredu prozvala **Hildu Hajnrih** i mene, par koji će sjediti u drugom redu, već sam se počela bojati kako će me i ona ostaviti. Tako je i bilo. Poslije drugog razreda Hilda se odselila u Njemačku. Ali, kao ni to nije bilo dosta… Hildu je u školskoj klupi zamijenila **Ljerka Lukić** iz Ledina. I ona će u Njemačku.

… i druga knjiga

U četvrtom smo se razredu pripremali za sakrament Prve Svete Pričesti u donjogradskoj župnoj crkvi Preslavnoga Imena Marijina. Majka mi je kupila bijeli mali molitvenik *Božji Pastir* (Sv. Jeronima, Zagreb, 1941) koji je uredio vlč. **Pavao Matijević**. Sjećam se trenutka u Župnom dvoru - iz ruku vlč. Pavla Matijevića primam bijeli mali molitvenik. Sada su na mojemu *natkaslu,* jedna pored druge, dvije knjige: Grimmove bajke i bijeli molitvenik.

Grofica Ika priča ruske bajke

Na broju 196 živjela je **grofica Ika** koja je s obitelji pobjegla iz Rusije, tako se pričalo. Grofica Ika se nama djeci približavala malo pomalo. Prvo smo ju viđali iza zatvorenoga prozora visokoprizemnice, dok smo se igrali na ulici. Zatim je otvorila prozor i dalje nas samo promatrala. Jednoga dana izašla je na ulicu i sjela na klupicu pod orahom. Nakon nekoliko dana na drugi je kraj klupe stavila bijelu zdjelu s trešnjama. Trešnje su bile previše crvene pa smo zastali i polako se približavali, posjedali na travu ispred klupe, a grofica Ika se nasmiješila. Slijedile su priče i priče: o Ivanu Careviću, Carevni-žabi, Jeleni Premudroj, Babi Jagi, Zlatnoj ribici, Žar-ptici, pravdi i nepravdi…

Grofica Ika je znala lijepo i zanimljivo pripovijedati, iako nekom mješavinom hrvatskog i ruskog jezika. A mene su i njemačke i ruske bajke razmaštale - pa Divaltova više nije bila samo zadnja ulica iza koje nema više ničega, osim straha, nego ulica na kraju bajkovitoga svijeta(!) - pa će sve jednoga dana biti dobro…

Još i ovo…

Pronio se glas – Gospa se ukazala na šećeranskoj upravnoj zgradi na prozoru prema istoku, tik uz most…

Teta Mara mi iz Livna donijela terluke…

Hoće li sutra padati kiša? Ako na mjesec možeš objesiti kabanicu, ne će…

Šećerna tabla - nije čokolada

Sjeća li se tko onih tankih šećernih tablica (3x7 cm x 3 mm) na čijim je omotima krupnim slovima pisalo: ŠEĆERNA TABLA - NIJE ČOKOLADA? To - kako ta tabla - nije čokolada – eh! I kao da smo se oko toga „nije čokolada“ nadmetali s gosp. Špringerom, prodavačem u *dućanu* na uglu Frankopanske i Pazinske ulice. Naime, kada bi gosp. Špringer prebrojao dinare i rekao: - Imaš samo za NIJE ČOKOLADA – ja bih se pravila da to „nije čokolada“ ne čujem. Izašla bih iz dućana s mišlju - imam čokoladu!

Rosa - Luka Modrić - koze - i ja

Što je koza značila u skromnim obiteljima, najistinitije i najdojmljivije spjevao je **Mate Balota** (Mijo Mirković) u pjesmi *Koza:*

Četiri ure je mati hodila,
pedeset miljari koraki je učinila
na tašte.

Tako je došla priko brigi i drag
k meni u grad i donila glas
da je koza krepala…

U dijelu Divaltove od Hutlerove do kraja Bikare živjelo se kao na selu. Na kraju kuća s južne strane, iza drugog dvorišta prema polju, bile su velike *bašče* u kojima smo sadili raznovrsno povrće. Sve su kuće hranile svinje, guske, patke, purice, koke, neke i zečeve, krave ili koze, a obitelji Delić, Bando i Zoričić i krave. Guske i krave su same odlazile na pašu između pustare i Bikare i uveče se vraćale u svoje dvorište.

Na toj smo poljani **Rosa** i ja čuvale koze. Često je s nama bio i **Ratko Buljan**, budući glumac. Nas dvije smo čuvale i koze dječaka koji su za to vrijeme igrali nogomet. Te su nas koze pokatkad ljutile, ali tada nismo slutile da ih mi čuvamo za budućnost – za Luku Modrića i našu reprezentaciju koja će se sa Svjetskog prvenstva iz Rusije (2018) vratiti srebrom okićena!

Uspjeh hrvatskih reprezentativaca oduševio je i ujedinio Hrvatsku. Zanos - neopisiv. I kada se u tome oduševljenju na zadarskoj rivi pojavio transparent - LUKA, I MI SMO S TOBOM ČUVALI KOZE – Rosa, koja danas živi u Umagu, i ja, kao da nam je nešto reklo - sad! - razmjenjujemo poruku:

- Sjećaš li se, I NAS SMO DVIJE S LUKOM ČUVALE KOZE!!!

Svi su htjeli našim nogometašima zahvaliti, nešto lijepo reći, poručiti, otpjevati, odsvirati, biti originalan… Ali nitko nije Luki u čast čuvao koze prije 60-tak godina čak(!) - kao Rosa i ja u Divaltovoj i pokoji budući glumac, *šuster, šnajder*, liječnik, pedagog, električar, administrator, profesor matematike, inženjer, radnik, ekonomist, policajac, pravnik, vatrogasac, kuhar, keramičar…

Prvi film u Slaviji i prvi televizijski prijamnik u Šećeranskome domu

Pedesetih godina početak je i mojega filmskog obrazovanja koje će mi pored književnosti i slikarstva biti osnovnim stručnim i znanstvenim zanimanjem. Prvi put smo **Zvončić i Silva Potnik** i ja gledali u *Slaviji* dugometražni crtani

film *Snjeguljica i sedam patuljaka*.[123] Poslije ćemo odlaziti u kino, kadgod skupimo devet (9) dinara - koliko je trebalo za Šangaj - kako su se popularno nazivala prva tri reda u gledalištu, toliko blizu filmskome platnu da nas je sve poslije bolio vrat, a i slika je bilo iskrivljena, no bilo je važno biti u filmskoj čaroliji. Jednoga dana pročulo se Divaltovom:

- U Šećeranski dom stiglo kino!!!!

- Kino?

- *Džabe!*

Bili smo oduševljeni. Mâlo kino je bio prvi televizor u ovome *firtlu*. Svake večeri dom ispune znatiželjni, i stari i mladi. Program je počinjao predvečer i kratko trajao, bar nam se tako činilo. Stariji sjede, mi iza njih stojimo. Prvih smo dana sve gledali, a onda smo počeli birati emisije.

Još i ovo…

Pomrčina sunca i u Osijeku. Dovoljno se smračilo da se uplašiš. A prije nekoliko dana pronijela se vijest o smaku svijeta…

Utorkom i petkom strpljivo stojimo u redu pred budikom čekajući nastavak Zagorkine Gričke vještice. Novi nastavak prva pročitam ja…

Kuhani krumpir u ljusci i Van Gogh

Za slikarstvo sam se više zainteresirala kada sam se suočila s Van Goghovim *Seljacima (koji) jedu krumpir* (1885).

Divaltova ulica 1950-tih. Iako postoji struja, uvečer se pali petrolejka, jer je jeftinije. Otac, majka, stariji brat, sestra i ja sjedimo oko stola i jedemo krumpire kuhane u ljusci. Ili ljeti na kućnome pragu. Ništa neobično za Divaltovu i Bikaru.

Mnogo godina poslije, kada sam se našla oči u oči s Van Goghovom slikom, miris kuhanog krumpira iz *trapa* vratio me u Divaltovu 198. Zna se da je Van Gogh pisao bratu kako je na licima seljaka silno želio dočarati muku koju su oni uložili u taj krumpir i zadovoljstvo što su okupljeni oko stola. I te kako je uspio! Muka se i zadovoljstvo uživo iščitavali i s naših lica jer smo - sami kopali ze-

[123] Animirani film *Snjeguljica i sedam patuljaka* (1937), redatelj David Dodd Hand, producent Walt Disney.

mlju, sadili krumpir, okopavali, zagrtali, spremali u *trap* – ali najviše s lica našega oca koji je preuzeo ulogu Van Goghova lika i blagovao krumpir - tek poslije nas djece…

Pekmez, paradajz, kiseli kupus, sapun…

I sve što se moglo, u Divaltovoj su svi radili sami: satima kuhali *pekmez* i *paradajz*, kiselili kupus i papriku, kuhali sapun, od staroga kaputa prekrajali „novi", cipele su *šusteri* krpali dok se imalo što krpati. Odjeću i obuću starije braće i sestara nasljeđivali, pa je u modi bilo i usko i preširoko, i preuske i prevelike cipele. Nije bilo neobično da sestra naslijedi sestrin kaput, brat bratove hlače. I točno znam kako se osjećao dječak **Drago Hedl**[124] kada je u roza kaputiću otišao pred školu kod Kožare i kada mu je nadobudno prilazio pojači dječak rekavši: - *Ne boj se. Nikada ne tučem curice. Pogotovo ne one u tako lijepim kaputićima*.[125]

U dvorištima su postojali *bunari*, ali po vodu za pranje *veša* odlazili smo čak do Ledina, ako dugo nije bilo kiše. *Veš-lonac* nije silazio sa *šporeta,* glumio je ulogu budućeg bojlera, i ljeti i zimi. Kupaonicu nitko nije imao, osim onih u šećeranskim zgradama koji su se zbog toga morali učlaniti u partiju. Naš otac nije htio. Ali oni zato nisu smjeli u crkvu. Rosa je sa mnom kriomice išla i molila se. Prali smo se u buretu ili koritu. Subotom. Kupanje pod tušem bit će jednoga dana kada se izgradi Srednjika.

A kako je bilo sa zahodom u dvorištu ili na kraju *bašče*, već je opisao Drago Hedl u *Donjodravskoj obali* (2013) pa tome opisu nemam što dodati: svaki stanar ima svoj *ekser* na stablu, na *ekseru* iskidan novinski papir, ako se netko približava zahodu, upozoravaš da je zauzeo: - *Ja sam*![126]

Još i ovo…

Susjede pozdravljamo: - Ljubim ruke, ili samo:- Ruke…

Velečasnoga i časne sestre: - 'faljen Isus i Marija…

Učitelje: - Zdravò!… (s naglaskom na …vò)…

---

124 Drago Hedl, *Donjodravska obala 11*, Naklada Ljevak, 2013.

125 Isto, str. 193.

126 Isto, str. 16.

Tetka Ivka iz Tovarnika

Moja tetka **Ivka Alerić** (r. Vučko u Drinovcima), mamina sestra, sa sinovima Lukom, Vladom i Antunom Tunom (Ferdu je posvojila jedna obitelj pa je ostao u Tovarniku), doselila se k nama u Divaltovu, nakon što su četnici preobučeni u partizane krajem 1944. počeli „oslobađati" i Tovarnik - ubijanjem onih koji su se borili za Hrvatsku. Gdje je ubijen tetkin muž Ivan, otac četvorice sinova, ne zna se ni danas... Ali se zna način na koji se stvarala diktatorska država i prije i poslije 1945. Ljudi su nestajali i po spiskovima i bez spiskova što se opravdavalo kako „djeci nisu ništa činili. Samo su im očeve ubijali" – s gorčinom je zapisao Rade Kovačević[127] koji i nakon 70-tak godina sa strahom gleda kadrove i fotografije s Bleiburga i križnih putova - hoće li u nekom licu prepoznati oca... Obrazac „oslobađanja" Tovarnika ponovit će se 1991.

I tetka Ivka se poput moje mame brinula za svoju *dicu*. Zapravo, bilo joj je teže jer su djeca odrastala bez oca. Njih dvije su svakodnevno piljarile na donjogradskoj tržnici, a znalo nas je biti i petero: mama, tetka, moj brat Ivica, bratić Tuna i ja. Ali, tetka Ivka će danas, vjerujem, s posebnim zadovoljstvom gledati svoga **unuka Dražena** koji je jedini iz naše brojne obitelji krenuo za mnom – na studij hrvatskoga jezika – iako su se svojevremeno obje sestre čudile kada sam to ja najavila: - *Što tu imaš studirati.... to znaš*...

Bijelo mlijeko iz crnog giseraja

Otac je radio u Ljevaonici u *giseraju* gdje se lijevalo željezo. Budući da se radilo u krajnje nezdravim uvjetima, radnici su svaki dan *fasovanu* litru mlijeka koju nisu popitli nego su čuvali za svoju djecu. Mnogi su radnici oboljeli na pluća. I moj stric **Mate,** mlađi očev brat, mlad je umro.

Jednoga smo dana mi djeca poslije škole došli s praznim *flašama* pred Ljevaonicu, kao inače. Kada se *portiru* učinilo da dugo čekamo, mahnuo je:

- Možete, idite u *giseraj!*

Prvi put smo se približavali ogromnoj *hali* - buci, odzvanjanju teških čekića, dozivanju, a onda s prvim korakom upali u oblak zagušljive crne prašine u kojemu je svijetlio visok stup uzavrela željeza na dnu kojega dvojica po dvojica drže *fanglu* u koju se slijeva užarena masa. Drugi lopatama ubacuju ugljen u peć, a

127 Edgar F. Smith. (2001). *Potkrovlje, stepenice, pakao*. Matica hrvatska Osijek.

svuda naokolo iskakuju iskre i plamenčići. A ljudi hodaju preko tih plamenčića, dovikuju se, čađavih su lica pa ne znaš koji je tvoj otac.

Uplašili smo se. Scena mi se urezala u pamćenje te ću je mnogo godina poslije prepoznati u sceni velškog rudnika u filmu *Kako je zelena bila moja dolina* (1941)[128]. Nama iz Divaltove nije bilo teško zamisliti Danteov *Pakao*. Jamačno smo ga samo mi prvo vidjeli, bili u njemu, a tek onda lektiru čitali. I jednoga dana u takav *giseraj* ulazi prodavač knjiga. Na kojem li su mjestu u *giseraju* mogli prodavati knjige?

Pet zelenih knjiga na stolu u ganjku

Vraćam se iz škole i veselim posuđenim bajkama u gradskoj ili šećeranskoj knjižnici. Sjest ću na *šamlicu* pod krošnjatom šljivom na kraju prvog dvorišta i čitati... Žurim ulicom, otvaram kapiju, kadli(!) - u *ganjku* na stolu pet lijepo ukoričenih zelenih knjiga poredanih jedna do druge, kao đaci u školi.

Knjige na stolu, a ja i danas čujem oca kako zabrinuto govori: - *Pa ona samo čîta*... (s dugosilaznim naglaskom na î), što je značilo: - *Što će biti od nje*... Majka je inače bila šutljiva, strpljiva, puno je radila i brinula se za obitelj i najvažnije joj je bilo da joj je *dojedno dite naoposum*..., a tada sam prvi put čula kako ocu prigovara: - ... *A i ti bacaš novce*... *A koliko prišnijih stvari*... Što li je tek mislila majka Ratka Buljana kada je rekao da će studirati glumu?

Znam da su roditelji bili zadovoljni bratom i sestrom: **brat Vlade** je nakon škole odmah odlazio u očevu *tišljersku* radionicu. On će prvo izučiti model-stolarski zanat, a zatim će uz rad završiti srednju tehničku školu. **Sestra Marija** se uvijek motala po kući i oko kuće. Pod njenim je rukama sve bilo uredno i na svome mjestu. Otkada znam sestra je spremala, prala, kuhala i pjevušila poput oca. I ona će poslije sedmoljetke u žensku stručnu školu, koja je za nju kao stvorena. A ja...

Ta se očeva zabrinutost za mene iskupila lijepo ukoričenim zelenim knjigama koje je prodavač na *rate* nudio nepismenim radnicima crnih prašnjavih lica u ondašnjoj Ljevaonici željeza s visokom peći iz koje je prijeteći padao ogroman crveni plameni stup. Nepismenim radnicima, ali velikog srca za svoju obitelj.

Ni majka niti otac nisu išli u školu. Majka je uz djecu naučila brojeve, samo joj je to trebalo za *pijacu*, a otac je naučio i čitati i pisati, ali knjige nije čitao, niti

[128] Film *Kako je zelena bila moja dolina*, redatelj John Ford, prema romanu Richarda Llewellyna.

smo ih imali. Sva veza oca s nekim drugim svijetom bili su Glas Amerike i Grga Zlatoper. I sada mogu čuti - prvo američku himnu pa jak plehnat, upečatljiv glas: - *Ovdje glas Amerike… govori Grga Zlatoper…* glas koji dolazi izdaleka, gubi se i opet vraća, dok u kuhinji mora vladati potpuna tišina. I o Grgi Zlatoperu nikome ni riječi! Takvu su naredbu dobivala sva djeca i u obitelji učila – šutjeti.

A sada - knjige na stolu. Knjige na rate. Kome bi palo napamet kupovati knjige u onakvim životnim okolnostima? Iako je bezbroj *prišnijih* stvari - otac svojoj Ankici kupi knjige(!). Ali, nikada neće saznati da je time upao u zamku naoko lijepih zelenih korica, zapravo u „propagandu užasa".

„Oslobođenje" 1945. i u Osijeku je mnogu djecu „oslobodilo" očeva.[129] Mi smo imali sreću jer je mojega oca i nekolicinu spasio gosp. **Antun Bendeković**., kako je već rečeno. Ali, režim ne miruje pa 1944. izdaje knjigu *Koža* koju će čak i u Njemačkoj proglasiti „propagandnim užasom",[130] „bolesnim domišljajima… (koje) srbijanska propaganda koristiti kao istinu!", ne samo 1944, nego i 1991.[131]

Ipak, plemenitoj namjeri mojega oca da KNJIGU daruje svojoj kćeri, nisu mogli ništa. Umirući, bio je svjestan do posljednjega trenutka. Bog ga poživio da doživi svoju Hrvatsku i spokojno umre istoga dana kada i prvi hrvatski predsjednik dr. Franjo Tuđman - 10. prosinca 1999. Ljepši dan ne bi ni sam sebi izabrao!

Zelene knjige i / ili prijeteći plameni stup nad glavom

Zna se kako su knjige blagodat čovječanstva, osim onih lažnih i zlonamjernih u službi „propagande užasa".

Otac je otišao ne saznavši kako se u onim „otužno-romantičnim vremenima (pa i) moga djetinjstva narodnooslobodilačka vlast herojski uspješno borila", rekao bi književnik **Stjepan Tomić**,[132] protiv onih koji ne misle isto, kao protiv radnika kojima su, osim golema plamena stupa, nad glavom prijetile propagandne knjige.

---

129 Ovih se dana na RTV može vidjeti dokumentarni film *Daksa* o ubijanju očeva pri oslobađanju Dubrovnika, redateljice Ljiljane Filipović Bunjevac.

130 Vidi: Stjepan Lozo, *Ideologija i propaganda velikosrpskog genocida nad Hrvatima, projekt Homogena Srbija 1941,* Naklada Bošković, Split, 2018.

131 Prepisano iz Wikipedije.

132 Stjepan Tomić, *Bosna koje nema, pripovijetke*, Karista, Zagreb, 2007, str. 66.

Otac je sve blagonaklonije pogledavao prema mojoj ljetnoj čitaonici. Kada me upitao, *čîtam* li (s divnim dugosilaznim naglaskom) one(!) knjige i jesu li mi dobro došle - nisam mu mogla govoriti o golemoj prijevari, laži, zlu... - misam mogla ugasiti sjaj u njegovim očima i osmijehu.

Otac je bio lirska duša. Znao je i volio klesati kamen i zidati kuće od kamena. Uzeo bi drvenu kutiju s drškom bez poklopca punu alata i otišao. Znam bar tri donjogradske kuće kojima je isklesao kamen za *cokl.* Nepravilne kamene gromade finim je strpljivim klesanjem pretvarao u ploče. Ja bih ocu nosila ručak. Izdaleka bih vidjela kako promatra kamen, okreće, prevrće, dlanom prelazi preko nepravilne površine - zamišljajući kako će ju oblikovati - uzima *čelić i štemajzl*... Tada nisam znala kako promatram umjetnika.

Posebnu je ljubav uložio u sekinu kuću u Ulici sv. Petka 18a. Cijelu je zimu pomno klesao, od gromada stvarao kocke i u proljeće sazidao *cokl* - jedinstven u Osijeku - pravo umjetničko djelo. I još...

Sedamdesetih je godina u Baranji svojim rukama zasadio vinograd od 1000 loza... pravio je pravi dalmatinski pršut... izrađivao gusle i diple... i još...

Imao je smisla i za drvo. Samouko je izrađivao sobne i kuhinjske *meble*. Ogradio je daskama dio *ganjka,* nabavio *hobl-pank* i to je bila *tišljerska* radionica. I *focne* je poput kamena promatrao, dodirivao dlanovima, pjevušeći potiho. A kada su pjevanje zamijenili pila, *vaser-vaga*, *šmirgl-papir, vinkl, hoblić, svrdlo*... znalo se - od *focne* postaje *kredenac,* stol, *hoklica, stelaža, šamlica*, krevet, *natkasl, šifonjer*... Zatvorim li oči, i sada mogu namirisati *lajm*, *farbu, politir-ulje*... A kada se nakon nekoliko dana iz radionice jasnije začuje junačka pjesma o Mijatu Tomiću koji povikuje osvajačima:

Stan'te kosci, ne kos'te livade,

Jabuka je moja djedovima...,

zna se – posao je pri kraju. Često je k nama dolazio guslar **Mile Krajina Sinjanin** pa su naizmjence guslili i pjevali. A kada bi još iz Komletinaca došao **ujo Iko**, e, onda bi se njih trojica nadmetala u guslanju i pjevanju, a mi bismo napeto slušali pjesme o uskocima koji su se borili protiv nepravde i turskog zuluma, iako smo ih već sve znali naizust.

Samo dobrota

A strah od onoga *giserajskog* užarenog prijetećeg diva dugo me ne će napuštati - sve do jednoga predvečerja kada sam zastala pred slikom zalazećeg sunca iza crkve Svetih Petra i Pavla u Baranji (izgrađena 1722).

Pogled s Draž-Dunavca prema Topolju. Predvečernji akvarel zalazećega sunca: u prvome planu nalijevo kukuruzno, nadesno suncokretovo polje. Usred suncokreta bijela crkva bez tornja presijeca užareni vodoravni zalaz. Učini mi se – kao da je to onaj *giserajski* prijeteći užareni stup ustuknuo pred ljepotom i preoblikovao se u žarkocrvenu mirnu rijeku iza crkve i lebdi - a s njom se sljubila isto tako užarena kugla pa oni zajedno - polaaako... - sad(!) zapadnu iza crkve! Akvarel se razvodni – s njim i onaj davni *giserajski* strah.

I, neki dan nazove moj **brat Ivica**: - Bio sam u našoj kući... uzeo sam neke stvari. Vidio sam i neke knjige u kojima je tata tebi pisao. Da ti ih donesem? – Nemoj – odgovorim kratko. Tu je telefonski razgovor prestao. Jamačno moj brat Ivica nastoji složiti nesloživo: ... naš tata i knjige?... rukom napisana posveta samo meni?... ne želim te knjige ni vidjeti?... kako da do sada nije znao za te knjige?... kako da ja nisam o tome govorila?

Iza zle namjere *giserajskoga* plamena - ostala je dobrota svih *giserajskih* očeva. Iza zle namjere zelenih knjiga proglašenih „propagandom užasa" - ostala je samo plemenita namjera mojega oca. - Eh, da sam i ja prije povjerovala onoj: - Ta Bogu ništa nije nemoguće...

Moj brat Ivica, kava i sjećanja

Danas je svaka kava s mojim **bratom Ivicom** sjećanje na oca i majku, brata i sestru, na Divaltovu. Što bi sve otac svojim nadarenim rukama, da su prilike bile drukčije, da se nije morao brinuti za puko preživljavanje već od pete godine, kada je ostao bez oca (1918) – svaki put ponavlja moj brat Ivica. Što bi oboje, i otac, i majka, koji su nas odgajali na svoj način što je značilo – gledajte, radite, učite i *školajte se*.

Kako je majci bilo važno da nas „svojom pedagogijom" nauči životu, Ivica i ja smo *piljarili* na donjogradskoj *piji,* malo dalje od nje – da joj budemo naoku. Tu nas je majka nadzirala, ali u školi nije nitko. - Učite sebi... a ponavljanja *škole* nema - govorili bi oboje. I nisu to morali ponavljati, kao niti nas podsjećati na ostale poslove - umjesto njih na to nas je podsjećala šiba u jednome kutu i metla u drugome. Šiba nije imala posla.

Neka Nebeski Otac bude milostiv našemu ocu i majci i nagradi ih vječnim mirom. Neka bude milostiv i našemu bratu Vladi i sestri Mariji koji su se s puno ljubavi brinuli za nas mlađe. Sigurna sam da ih je na Nebu raširenih ruku dočekao naš anđeo – **naš mali brat Jozo**.

Djetinjstvo može odrasti…

Kraj djetinjstva u Divaltovoj označila su tri nemila događaja. Pred očima djece zanesene igrom, urušavala se kuća *baštovanske* obitelji Špajzer. Bila je to jedina niska glinena kuća na ogromnom zemljištu prepunom urednih cvjetnih nasada. U trenutku kada je lopta poskakivala iz jednoga u drugo graničarsko igralište, urušavao se krov, zidovi… Kao da su se mrvili. I prolaznici i djeca su zastali. I lopta se zaustavila u zraku. A kućica je nestajala zadovoljno, kao da je izvršila svoju misiju. I jest. Oko nje je već niknulo nekoliko visokoprizemnica, koračajući u novo vrijeme.

Iste godine velika je tragedija zadesila cijelu ulicu. Prelazeći biciklom tramvajsku *štreku* nedaleko Kalvarije kod Bolnice u Gupčevoj, Štefica Radman je naletjela na tramvaj. Nekako u to se vrijeme dogodila još jedna tragedija: tramvaj je pogazio gospođu Vizentaner s broja 204. Neizmjerna bol za roditelje i braću i prijatelje, za Divaltovu ulicu.

Školovanje - Niža pučka škola

Niža pučka škola od prvoga do četvrtog razreda smještena je u zgradi na početku Divaltove blizu Gradskog vrta (danas: OŠ Frana Krste Frankopana). Školske klupe i stolice bile su spojene (danas se mogu vidjeti u Školskom muzeju), na radnoj plohi tintarnica za poslije, jer ćemo prva slova pisati *griflom* po pločici na kojoj su sa strane obješene krpica i spužvica. Svi su predmeti bili zanimljivi. Učiteljica **Slavka Vrkljan**, Riječanka, znala nas je poučavati, ali i lijepo pričati priče. I danas čujem kako vrlo meko izgovara „ć“ – što smo mi uzalud pokušavali. Osim nastave vodila je baletnu i dramsku grupu. Neke smo predstave izvodili u Gradskome vrtu, u kojemu je onda bio secesijski Zdenac, puno zelenila i cvijeća.

Svake smo godine odlazili na sajam u Radnički dom gdje su bile dvorane za ples, zabavu, kino, sport, školu, kazališne predstave… Sudjelovali smo i na Cvjetnome korzu: od *krep-papira* su se stvarale cvjetne haljine i svaka je škola predstavljala drugu cvjetnu *bašču*. Učenici / cvjetovi vozili bi se na *plato-kolima* koja su glumila *bašču*. Naša je škola predstavljala livadu crvenih makova i bijelih tratinčica. I balet smo voljeli, ili ono što je sličilo baletu. Sjećam se da smo plesali uz pjesmu *Moj očka ima konča dva*…, ili tako nekako.

Još i ovo…

Kandit proizvodi bombone 505 s crtom. Ipak su finiji oni u kućnoj izradi čika-Smaje koji nam svakog ponedjeljka ostavlja bombone u svome otvorenom prozoru – svakome jedan bombon. I ništa ne koštaju… Idemo iz škole, i čim izađemo iz Savićeva prolaza na Vukovarsku ulicu, vidimo čika-Smaju kako nas čeka pred kućom, i smiješeći se, štapom pokazuje na otvoren prozor… A mi veselo trčimo…

Osnovna škola

Nastava od petoga do osmog razreda održavala se u školi kod Kožare (danas: OŠ Jagode Truhelke) u Ulici bratstva-jedinstva (danas: Crkvenoj ulici). Do škole smo prelazili put od Divaltove kroz Pazinsku, Fankopansku i Voćarsku ulicu te preko *štreke* i Vukovarske kroz Savićev prolaz i dalje preko Trga Vladimira Nazora pa Zmaj Jovinom do Ulice bratstva-jedinstva.

Na satu hrvatskoga jezika cijele smo godine čitali knjige jednu za drugom – počeli smo s knjigom *Kroz pustinju i prašumu* Henryka Sienkiewicza. I to mi se svidjelo. Ali, ni slutila nisam kakvi me tek sati hrvatskoga čekaju u Ekonomskoj školi!

Iz našega razreda VIc kod Kožare nestao učenik **Adolf Rikard Adika**. Pričalo se da ga je odvela Zagrebačka 2. Nikada ga više nismo vidjeli. Ali ga se i u današnjim razgovorima sjećamo…

Tri neodoljivo mirisne postaje

Osim po lijepim ulicama Donji grad se mogao prepoznati i po neugodnim mirisima Kožare, Saponije, kampanje repe… Iz škole kod Kožare vraćali smo se Zmaj Jovinom i svaki dan zastajali pred mirisnom slastičarnicom na *piji* gledajući u izlogu baklave, šampite, alvu. Nekoliko koraka dalje prema Lipovu hladu zastajali smo pred izlogom slastičarnice Ambruš i gledali krempite. Kada se svega nagledamo, idemo kući.

Jednoga je dana na *piji* zamirisalo nešto nivo i primamljivo. Zaobišli smo ona dva poznata mirisa i ravno na *piju* gdje su se ljudi već okupili oko dvokolice na kojoj je krupnim slovima pisalo: BUREK! Danima smo zastajali, gledali, mirisali.

Malo stariji od nas pekar s bijelom kapom skupljao je odreske primamljivoga bureka u fišek od nekog grubog bijelog papira. Kakav fin burek! Što li je mladoga

pekara dirnulo u našim pogledima? Hvala mu na dobroti, u ime svih generacija koje je nasitio. Neka ga Svevišnji obaspe obiljem Milosrđa.

Moj se **brat Ivica** sjeća da je taj prvi osječki burek ispekao Gorjanče Popovski, pekar iz Frankopanske.

Još i ovo…

Tih se godina kruh kupuje na zelene mjesečne kartice…

Majka i sestra od ponoći na smjenu stoje u redu čekajući ispred dućana na Trgu Vladimira Nazora (danas Trg bana Jelačića) u kojemu će se ujutro prodavati platno. Vraćaju se bez ičega…

Donjogradska pija ljeti miriši – okupirale ju makedonske paprike, dinje, lubenice…

Bliži se kraj osmoga razreda

A mi djeca pod orahom ili lipom učestalije maštamo što dalje. Biti službenikom u uredu, tada je bilo ugledno radno mjesto, a moglo se zaposliti i sa sedam ili osam razreda. Jedni su već odlučili biti *šnajderi, šusteri*, staklari, *tišljeri, šoferi,* zidari, električari, trgovci, tramvajci, frizeri… Drugi su maštali o studiju medicine, matematike, strojarstva, pedagogije, ekonomije, prava - a samo ja o književnosti. Uzori su nam bili prvi studenti iz Divaltove: Agica i Francika Špajzer, Drago i Ivica Radman… Za njima će i moja generacija. Ja jamačno neću, jer u Osijeku nema studija književnosti. A Zagreb? U Zagreb će na studij tek najmlađi u obitelji moj brat Ivica. Ali tada nisam znala da za mene postoji drugi plan u kojemu će mi se ostvariti više i bolje nego što sama želim.

Još i ovo…

Jednoga smo se dana opet namjeravali igrati na krošnjatoj Kalvariji uz Dravu, ali nje više nije bilo…

Otac opet bez posla…

Ekonomska škola

Upisujem se u Ekonomsku školu koja je smještena u Tvrđi u zgradi historicističkog stila, pored Muzeja. Svi učenici nose crne kute, djevojke s bijelim *kragnom*. Pod odmorima i poslije nastave u knjižnici uvijek gužva. Razred super. Učimo povijest, zemljopis, engleski, pravo, opću, privrednu i financijsku matematiku, stenografiju, daktilografiju, poslovno dopisivanje, knjigovodstvo, socijalističko samoupravljanje, organizaciju poduzeća, marksizam, predvojničku obuku... Svaki mjesec primamo *Mladost* i veseli čitamo cijeli školski sat. Redovito odlazimo u kino i gledamo odgojne filmove. Svake godine uvježbavamo program za slet u čast rođendana druga Tita, koji se izvodi u Gradskome vrtu. Redovito odlazimo na radne akcije i nakon rada pred školom pjevamo: - Da nam živi, živi rad!...

Neka i triju matematika

... i marksizma, i samoupravljanja, i knjigovodstva, i ostalih predmeta, ali na satima hrvatskoga prof. **Anđelke Breberine** dolazim na svoje. Prof. Breberina nas na prvome satu pita: - *Koju knjigu volite i zašto?* – Pa, prvi put me to netko pita!

- Gričku vješticu – odgovorim. I ostanem živa. Kako li sam se razveselila kada je Pavao Pavličić *Rukoljubom* (1995) razmrsio pitanje *šunda*.

Sati hrvatskoga jezika puni književnosti, lektire, razgovora, pisanja, čitanja, polemike, gramatike, pravopisa. Učestalo odlazimo na predstave u Amfiteatar Radničkoga doma (gdje s **Ratkom Buljanom** iz Divaltove čekamo Godoa), na književna druženja u Gradsku knjižnicu, odakle i danas pamtim stih s pozivnog plakata **Krune First**: „*...ja ne znam reći koliko te volim...*“, na književne večeri prof. Ive Bognera u donjogradsku Lipu na uglu Krstove i Zmaj Jovine, na predstave u Hrvatsko narodno kazalište (godišnji abonoman), a i u školi je bilo 2-3 susreta s književnicima (Dragutin Tadijanović) i znanstvenicima, čak je i nobelovac Vladimir Prelog posjetio Osijek. Sretne li generacije u klasi prof. Anđelke Breberine!

Ali, i u klasi prof. dr. sc. **Ive Mažurana,** znanstvenika i predavača povijesti koji je na prvome satu postavio pitanje: - *Je li povijest učiteljica života, ili se samo ponavlja?*

Nastavni je sat profesor završavao na isti način - zastao bi na trenutak, a onda izgovarao: *et cetera, et cetera, et cetera*... dočaravajući lijevom rukom tri vala. I mi smo to ubrzo usvojili, pa smo svi zajedno „odglumili“ kraj sata. Što mislite, kakav smo nadimak nadjenuli prof. Mažuranu?

Ali tek 50-tak godina poslije u profesorovoj autobiografiji *Putokaz jednog života, autobiografske zabilješke* (2013)[133] - saznat ću što se to tih 60-tih krilo iza *et cetera*. Čitajući taj olovno tragičan životopis voljela sam misliti kako ga je profesor pisao i svojim učenicima kojima je ostao dužan odgovoriti:

- *Je li povijest učiteljica života, ili se samo ponavlja?*

Matura 1963.

Moj brat Ivica i ja putujemo u prelijepu živopisnu Kunu na poluotoku Pelješcu k očevom prijatelju i nekadašnjem poslodavcu **Vladi Medoviću,** sinovcu **Mate Celestina Medovića**. Smješteni smo u sobi u kojoj je do ređenja stanovao ugledni fratar i slikar. Uz zidove redovi uredno prislonjenih slika. Nekoliko puta smo ih brat i ja gledali i presložili, stvarali svoju izložbu. Onu sliku *Vrijes na Kuni,* držali smo u rukama i kroz prozor gledali planinsku strminu punu plavičastoljubičastoga cvijeća, crkvicu okruženu čempresima...

U kinu smo gledali film *Velika zemlja* Williama Wylera s Gregori Peckom. Projekcija bi se prekidala usred filma kako bi se zamijenila *rolna*. Ispred kina bio je spomenik Celestinu Medoviću. Ali, to sve nam onda nije bilo nešto posebno. Mnogo godina poslije spoznat ćemo koliko nas je sreća bila zagrlila.

Kada danas pomislim na godine školovanja, prvo mi se javlja slika dvojice učenika iz Divaltove i Frankopanske **Svetozara Svete Lončara** i **Branka Mravunca** (U Detalje) s kojima sam dvanaest godina išla u školu: od prvoga razreda osnovne do mature. Nakon mature razišli smo se svojim putovima: Sveto je studirao ekonomiju, Branko tjelesni odgoj, a ja hrvatski jezik, književnost i povijest.

Još i ovo…

U prvome osječkome snack-baru IPK ispijamo prve kave sa šlagom…

Kino Zvečevo uvodi prijepodnevne predstave…

Odlazeći na korzo otkinemo lipinu grančicu i borimo se s komarcima…

U modi šuškavci…

[133] Ive Mažuran. 2013. *Putokaz jednoga života. Autobiografske zabilješke*. Ogranak Matice hrvatske Osijek.

Pedagoška akademija

Godine 1961. u Osijeku se otvara Pedagoška akademija. Osjećam se kao da je to zbog mene, i ponadam se. Dok su učenici naše škole uglavnom nastavljali studij na ekonomskom ili pravnom fakultetu, troje učenika prof. Anđelke Breberine sanja studij hrvatskoga jezika i književnosti: **Kruna First**, **Stjepan Čuić** i ja. Kruna i Stjepan su upisali željeni studij, a ja…

Naime, primala sam stipendiju Slavonske banke što je značilo kako se obvezujem odraditi dupli broj godina. Ljeto je. Upisi na Akademiju već su prošli. Sve je gotovo, mislim ja, ali… Prijateljica **Silva**, koja se zaposlila u Slavonskoj banci, ohrabri me: - *Idi k direktoru Dragutinu Singeru, kažu da on pomaže kome god može.*

Neizmjerno sam zahvalna gosp. D. Singeru koji mi je pomogao dodijelivši mi stipendiju u srednjoj školi, a zatim oprostio ugovorne obveze i širom otvorio vrata o kojima sanjam. Neopisivo sretna, rekao bi Zlatko Dalić. Neka Nebeska Svjetlost obasja gosp. **Dragutina Singera** i bude mu vječna zahvala za sva dobročinstva, ikome.

Još i ovo…

Popularni su VIS Dinamiti i Lavine… Krunoslav Kićo Slabinac, Adolf Dado Topić, Zvonko Pavošević Jagger…

Plesnjaci u Šećeranskoj bašči, Željezničaru, Ljevaoničkome domu, Radnjaku…

Dado ili Jagger? Anketa tvrdi – najpopularniji pjevač je Jagger - jedan od trojice braće Pavošević iz Pazinske… Umjetničke boje kvarta Divaltova, Pazinska, Frankopanska, Tvornička, pored glumca Ratka Buljana, brani i pjevač Jagger. Pazinska za nas više nije Pazinska nego – Jaggerova… Nažalost, obojica prerano umrli.

Radna mjesta - Zlatno doba Osnovne škole Višnjevac (1965-1982)

Kao apsolventica studija hrvatskoga jezika i povijesti (onda: hrvatskosrpskog jezika) zapošljavam se u Osnovnoj školi Višnjevac. Predajem hrvatski i engleski jezik.

Nastava se odvija u staroj zgradi mjesne zajednice i montažnoj baraci. Do škole dosta pješačimo. Tramvajem do Mičurinove, a dalje *korejcem* (jednosmjercem) do Frigisa i Mare i pješice… Zato nas u školi svako jutro dočekuje **teta Anuška** i topla kava, zimi i topla *plamen-peć*.

Razredi prepuni djece. Nastavna sredstva ploča, kreda, radio… Knjižnica - sve lektirne knjige u jednoj *stelaži*. U razredima se tiše govori kako jedni drugima ne bismo ometali nastavu. Direktor **Žarko Ratić** nas bodri snom o novoj školi. Nastavnici dobro surađuju. A učenici i roditelji - predivni.

Višnjevačka škola uskoro (1972/1973) seli u novu moderno opremljenu zgradu s bogatom knjižnicom, sportskom dvoranom i velikim zemljištem za buduće mlade zadrugare koje će uspješno voditi prof. **Ružica Smiljanić Raković**. Zapošljavaju se pedagog i psiholog. Odjednom, iz onih skromnih uvjeta u pravoj smo školi u kojoj se razbuktalo pedagoško-didaktičko-psihološko-metodičko znanje mladih nastavnika koji u suradnji sa Zavodom za školstvo provode projekte, npr., o problemskoj nastavi, među prvima nast. **Ružica Blažeković**.

U program nastave hrvatskoga jezika uvodi se filmska kultura. Film oduvijek volim, a teoriju učim sama. U rukovanju s tehnikom pomaže mi nast. **Andrija Bebek.**

Procvjetale sve školske aktivnosti. Učenici se s natjecanja ne vraćaju bez priznanja: astronomi **Ružice Blažeković**, povjesničari **Marije Kljaić**, matematičari **Marije Sikore**, tehničari i građevinari **Olge Majlinger** i **Mihajla Andrakovića,** foto-klub **Mihajla Andrakovića,** kemičari **Josipa Olajoša**, športske grupe od nogometa do bacanja kugle **Željka Ivkovića, Pere Barišića, Ivice Bebeka** i **Slavice Lončar**, meteorolozi **Slavice Batas,** fizičari **Andrije Bebeka**, folkloraši **Evice Šunić**, zboraši **Mirjane Košić** i **Romane Leovac**, orkestraši **Zdenka Međimurca,** usnoharmonikaši **Romane Leovac,** likovnjaci **Slavice Barić,** kino-klub **Zvjezdice Čurik,** lutkari **Jagode Rašić,** literati **Ljubice Franović** i **Nevenke Udović,** čija je učenica **Tanja Maričić** primila nagradu za prozni rad *Moj djed* u kojemu unuka – u ime svih unukā(!) – raširenih ruku leti u djedov zagrljaj.

Vodim dramsku i recitatorsku grupu zbog čega se doškolujem na seminarima u Šibeniku. U školskoj se godini obilježavaju svi državni praznici, no najbolji smo u slobodnome izrazu. Dramska skupina s veselom igrom *Seosko dvorište* predstavlja osječke i prigradske škole na Festivalu djeteta u Šibeniku, gdje zauzimamo 4. mjesto (odnosno 1. pohvalu u ondašnjoj SFRJ).

Priprema se velika školska priredba *Slavonska svadba*. Tekst stvaramo **Ružica Smiljanić Raković** i ja, folklor uvježbava **Evica Šunić**, tamburaše **Zdenko Međimurec**, scenografiju osmišljava **Slavica Barić**, a moja je govorna i scenska postava. Uspješno se izvodi i igra *Bilo jednom na Divljem zapadu* i pučka igra *Oj*

dodo, oj dodole, svečana akademija u prigodi otvorenja nove školske zgrade *U razredu tom* (jesen, 1972)...

Neopisiv polet i nastavnika i učenika i roditelja. Višnjevačke majke i bake šiju i vezu *ruvo* šlingom i zlatovezom nad čime bdiju kolegice „po zanimanju Šokice" **Ružica Smiljanić Raković** i **Evica Šunić**, kojima za to što rade nije trebao seminar. Ugledu škole pridonijeli su i: Ljubica Rajs, Melita Kalebić, Nada Marcikić, Tihomir Sandukčić, Mara Rašeta, Nada Čočić, Zita Heđbeli, Zvonka Petelin, Milica Vudrak, Stipe Vrgoč, Dubravka Horvat, Elizabeta Kovačec, Zlata Vranić, Sanja Balić, Jasenka Jurašek, Višnja Bojanić, Irena Bogdan, Ljerka Glavaš, Ivanka Galenić, Stana Maloča, Smiljka Bebek, Janja Bebek, Ljerka Vulić, Marija Andraković, Franka Vukašinović, Azra Madunović, Silva Karapandža... te spremačice, domari i kuharice - neumorni u održavanju čistoće i reda...

Zahvaljujući Zagrebačkoj 2, koja je prof. **Adama Meštrovića** smijenila s mjesta direktora osnovne škole i „po kazni" premjestila u „prigradsku školu" jer je „kriv" - što je 1971. bio članom Matice hrvatske, pa kao takav i „opasan" za odgoj djece te može raditi samo u knjižnici - reče Zagrebačka 2! A prof. Meštrović dobro zna što je knjiga i kako ju približiti djeci koja sad hrle u knjižnicu – čitaju kao nikada prije! Tko bi ih zaustavio?! Tko bi smio?!

Tako je i knjižnica procvjetala i pridonijela nastavnom, kulturnom i estetskom ugledu višnjevačke škole koja je tih godina primila nekoliko *Plaketa za estetsko uređenje* i mnoga i mnoga priznanja za nastavni i izvannastavni rad. Sva se ta postignuća mogu zahvaliti ravnatelju prof. **Franji Haslahu,** koji je sve u školi „vidio", dobre ideje prihvaćao, kao i pedagogici prof. **Gordani Lucijak** koja je neumorno poticala kvalitetu nastave u tim **zlatnim godinama Osnovne škole Višnjevac**. Sve je to zapisano u školskoj spomenici, ali još i više u pamćenju učenika, roditelja, nastavnika...

... u školi-bajci

Prohujalo 30-tak godina... Predstavljamo slikovnicu *Pčele u zagrljaju cvjetnih mirisa* (2019) autorice nast. **Evice Šunić**. Ulazim u školu... Učenici vrve kao nekad... Generalnu probu dramske igre *Neumjerena pčela* nadgleda prof. **Mirjana Marinčić**... Orkestar obitelji Habuda - gitarist Benjamin, klavirist Ruben, violinistica Tirsa - i izvedbu pjesme *Dubine* Dore Klajić pomno osluškuje prof. **Alma Mance**... Izložbu učeničkih likovnih radova osmislila prof. **Silvija Vukašinović**... Autorsku izložbu maketa hrvatskih starina predstavio prof. **Zvonimir Matleković**...

Samo sam priželjkivala vidjeti našu školu - a nađoh se u bajci - u školi-bajci ravnatelja prof. **Daneta Končara** - u zagrljaju boja i svjetlosti, sadašnjosti i prošlosti - i svojih učenika: Zorana Šimunovića, Spomenke Šimunović, Vesne Pušić, Melite Smoljan, Damira Šunića, Domagoja Šunića, Tanje Eleš, Dunje Pavličević...

Maja i Tomislav - i Tolstoj

U bolnici se rodila Maja. Bolničarka mi donosi knjigu umotanu u novinski papir. - *Šalje vam **brat Ivica***. Odmatam. - *Grimmove bajke*! Na rubu novinskog papira dragim dječjim slovima piše: - *Kian, tražio sam u knjižnici najljepše bajke za tebe*... - Predragi moj brat Ivica... a ima samo trinaest godina...

Maji sam za sretno rođenje darovala komplet Lava Nikolajeviča Tolstoja s posvetom: *Sretno rođenje, draga naša Majo! Tata i mama*. Kada sam Tolstoja donijela kući, moja svekrva Kata je samo gledala, nije ništa rekla. Danas mislim kako je moja svekrva onda mislila isto ono što i moja majka kada mi je otac kupio pet zelenih knjiga: - *Samo baca novac*...

Pred sam Božić 1972. selimo u Višnjevac, u naš dom: Josip, Maja i ja, da bi se u siječnju rodio **Tomislav**. Odsada će Maja s bratom dijeliti Tolstojev komplet pa dopisujem: *Sretno rođenje, dragi naš Tomislave! Tata i mama*...

Imam sve o čemu sam maštala: obitelj, dom, posao, puno prijatelja, živim u gradu koji volim, u svemu su mi velika pomoć **svekrva Kata** i **svekar Ivan.** Ali - 'de, Ana - odoli...

Opet studentica

Osječka Pedagoška akademija 1977. prerasta u Pedagoški fakultet i upisujem izvanredni studij hrvatskoga jezika i književnosti (onda: hrvatskoga ili srpskoga jezika). Mnogi višnjevački nastavnici također upisuju izvanredni studij: **Marija Kljaić** povijest, **Ružica Smiljanić Raković** biologiju, a učitelji dopunski nastavnički program razredne nastave. I pored novih obveza uspjesi u nastavi i slobodnim aktivnostima ne izostaju, naprotiv - neopisivo radno raspoloženje u višnjevačkoj školi - uče djeca, uče i nastavnici!

Nakon učestalih uvida u nastavni rad, na prijedlog prosvjetnog savjetnika prof. dr. sc. **Mladena Subotića** Vijeće Pedagoškog fakulteta Osijek imenuje me mentoricom za metodičke vježbe studenata hrvatskoga jezika i književnosti (1977-1991).

Na nagovor prof. dr. sc. **Stjepka Težaka** počinjem se baviti znanstvenim radom. Prvi članci iz područja metodike, književnosti, hrvatskoga jezika, slikarstva i filmske umjetnosti izlaze u *Životu i školi* (Osijek, 1981) i *Metodici nastave hrvatskoga jezika* (Zagreb, 1984), a prva knjiga *Metodički pristup filmskoj kulturi, priručnik za nastavnike* (Tuzla, 1991)... I više sam nego zadovoljna. Ali...

Filozofski fakultet u Zagrebu upisuje novu generaciju doktorskog studija. Sva sam uznemirena. Maja i Tom već porasli, moj muž Josip, baka Kata i djed Ivan me potiču... A direktor Franjo Haslah odmahuje i rukom i glavom, spominje zamjene za odlaske u Zagreb, a taj doktorat osnovnoj školi ne treba, a i kvaliteta nastave će zbog toga trpjeti! Čudo! Već sljedeći tjedan direktor Haslah potpuno mijenja mišljenje i sve „ono loše" pretvara u dobro. I...

I uskoro će me u Osnovnoj školi Višnjevac zamijeniti moja bivša učenica profesorica hrvatskoga jezika i književnosti **Tanja Eleš** ...

Ekonomski i upravno-birotehnički obrazovni centar Osijek (1982-1991)

... a ja ću u Ekonomskom i upravno-birotehničkom obrazovnom centru Osijek zamijeniti nezamjenjivu(!) profesoricu **Anđelku Breberinu,** koja odlazi u mirovinu.

U EUBOC-u me dočekalo nekoliko mojih profesora. Bilo je to posebno lijepo zadovoljstvo - biti profesorom u školi koja te obrazovala i odgajala i u kojoj ti je bilo ugodno.

Osim hrvatskoga jezika i književnosti i filmske kulture vodim recitatorsku i dramsku grupu. Mislim da je to to(!) i ništa mi više ne treba. Ali ...

Doktorat je pri kraju. Tema iz područja metodike, književnosti, filma - ne može bolje! Mentor je prof. dr. sc. **Stjepko Težak**, profesor, znanstvenik, jezikoslovac, metodičar, gramatičar. Doktorat znanosti obranjen na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1987.

Maturalno putovanje i gorak okus nadolazećih godina

Razrednica sam učenicima smjera inokorespondenti. Zbog velikog interesa broj učenika u razredu zanemaruje pedagoške norme. Zadnji moj razred broji 46 učenika! Godine 1991. vodim ih na maturalno putovanje Venecija-Milano-Pariz-Salzburg. Sadržajno bogata i lijepa ekskurzija. I najstrašnije vijesti.

U Parizu gledamo kako u osječkoj Vukovarskoj ulici tenk gazi malog crvenog fiću vlasnika branitelja Branka Breškića iz Višnjevca. Metaforično i zorno - tenk protiv fiće - baš kakav je bio stvaran odnos snaga - JNA-e, koja je raspolagala cjelokupnim naoružanjem ondašnje Jugoslavije i stavila se na stranu osvajačke Srbije i Crne Gore – u odnosu na tek proglašenu Republiku Hrvatsku, kojoj su čak Ujedinjeni narodi nametnuli zabranu naoružavanja.

Ali, ne zna JNA, ne znaju ni UN - fićo srcem brani Domovinu! Baš kako je poslije rata postavljena instalacija na uglu Vukovarske i Trpimirove ulice - tenk je poražen! Mali fićo porazio četvrtu europsku vojnu silu!

Baš kako je i zapisano: „*Hrvati poslije krštenja sastaviše vlastoručni ugovor i tvrdom i nepokolebljivom se vjerom zakleše svetom Petru da ne će nikada provaljivati u tuđe zemlje ni ondje ratovati, već da će živjeti u miru sa svima koji budu htjeli. A od Pape su zato dobili obećanje da će se za njih boriti i na pomoć im biti Bog Hrvata, kad god drugi narodi provale u hrvatsko zemljište, a Petar, Kristov učenik, da će ih nadariti pobjedom…*“[134]

U Salzburgu se kratko zadržavamo. Na trgu nedaleko kuće u kojoj je stanovao Mozart, Hrvati organizirali prosvjed protiv rata. Ni te niti ostale prosvjede i upozorenja Europa nije čula. U Hrvatsku stižemo preko Mađarske i Pečuha, jer je granica sa Slovenijom zatvorena. Pozdravljam se sa svojim učenicima s nekakvim gorkim okusom nadolazećih godina. Njima još predstoji 4. razred i matura. Bože, što li će biti s njima? Ubrzo će u izbjegličke škole u Mađarsku, Sloveniju, Austriju.

I mojih 46 maturanata je u Mađarskoj. U nemogućnosti snivanja budućnosti, učenica **Draženka Šimošić,** danas profesorica na Odsjeku za engleski jezik Filozofskoga fakulteta Osijek, 1992. nostalgično pjeva o prošlosti i rastanku:

Tebi

Danas te ne želim osloviti sa „Vi“,
kao nekada u onim školskim klupama,
danas ću te jednostavno doseći,
i u tebi spoznati prijatelja.

[134] Tako piše grčki povjesničar i car Konstantin Porfirogenet u 10. stoljeću. Vidi: Vlč. Pavao Matijevuć, *Blagoslovljena Hrvatska, pretisak*, Osijek, 1997, str. 34. Prvo izdanje 1941.

I, potražim li ikada humanost, naći ću te;
i tebe, i sve tebi slične.
I znat ću da nas još ima,
i vjerovat ću u čovjeka, u istinu.

A ti prijatelju, uzvisi se iznad svih
i svojom veličinom ukazuj na greške.
Ustraj na svom putu, gradi, mijenjaj…
čini to za nas…

Jer, ja sam samo jedna od mnogih,
što stihom kaza više no riječju.
I, ako me ikada sretneš osječkim korzom,
pomisli na Pariz i ljeto lipnja '91,
sjeti se … sjeti se nas 46.

I sjedit ćeš tako u nekoj poluzračnoj sobi,
sama,… s tišinom…
Pokušat ćeš u tom miru pisati,
ali misli će lutati daleko, daleko.

Nesvjesno ćeš, i nakon toliko godina,
pogledati na sat…
Kazaljke će pokazivati 15.40,
a ti ćeš znati da u EUBOCU-u
veliki odmor još uvijek traje……[135]

Zavod za školstvo Osijek (1991-1994)

Napuštam EUBOC i zapošljavam se u Ministarstvu kulture i prosvjete Republike Hrvatske Zavod za školstvo Referada Osijek na mjesto prosvjetne savjetnice za hrvatski jezik i književnost za područje Slavonije i Baranje. Te su godine prof. **Valburgu Kanazir,** prosvjetnu savjetnicu za kemiju i mene dočekali di-

[135] Šimošić, Draženka. *Tebi.* Duga moga djetinjstva, literarni i novinarski radovi učenika osnovnih i srednjih škola Slavonije i Baranje (25. jubilarna godina i ratna zbirka). Zagreb, svibnja 1992, str. 128-129.

rektor mr. sc. **Nikola Barić** i prosvjetni savjetnici: **Stjepan Hrpka**, **Ivo Benšić**, **Antun Poličić**, **Vinko Ivić**, **Branko Hrpka**, **Mato Bijuk**, **Ladislav Bognar**, **Stjepan Kovačić**, **Mijo Markovac**, **Josip Sesar**, **Antun Strmotić**, **Ferenc Farago**, **Ivan Stanić**, tajnica **Mirjana Kolarić**...

Ali, osvajački srbijanskocrnogorski i tzv. JNA-e rat nasrnuo svom silinom. Opća opasnost u cijeloj zemlji. Baranjske i mnoge slavonske škole sklanjaju se u susjedne zemlje. Najviše u Mađarsku. Zavod za školstvo zadužen je za organizaciju nastave. Veliku pomoć pruža i vlč. **Marko Bubalo**. Za one koji su još uvijek u Osijeku izvodi se Radio-škola od 14. 10. 1991. do 14. 11. 1991.

I u progonstvu učenici osnovnih i srednjih škola stvaraju literarne, novinarske i likovne radove, još i više! Uređujem tri zbirke: *Dugu moga djetinjstva* (1992), *Kruh na našem stolu* (1993), *S vjenčićem od maslačka* (1994). Prof. **Vinko Ivić** i prof. **Viktor Himelrajh** autori su izložbe dječjih likovnih radova *Djeca u ratu* koja je predstavljena u Osijeku, Zagrebu i Njemačkoj.

Voditeljicom sam interdisciplinarnog savjetovanje *Djeca u ratu i poslije rata* (Osijek-Bizovac, 25. i 25. veljače 1993) i uređujem zbornik *Djeca u ratu i poslije rata* (1993).

U tim teškim vremenima pjesnik **Tin Kolumbić** suosjeća i bodri slavonske i baranjske učenike dirljivim pismom:

Draga djeco! Pišem vam u ovom teškom vremenu, kad je u mraku mržnje lako zalutati. Pogašene su mnoge svjetiljke i svjetionici koji su pokazivali put. Ipak, ne bojte se! Ako postoji mržnja, ne znači da ne postoji ljubav. Dok bjesni oluja, negdje vlada tišina. U najuzburkanijem moru rađa se bonaca. U strašnom ratu rađa se mir. To se zove vjera i nada, a bez vjere i nade bilo bi nemoguće živjeti...[136]

Katolički bogoslovni fakultet Đakovo (1993-2006)

Koliko li sam puta čula priču kako se neki životni san nije ispunio onako kako se priželjkivalo, ali se nekim čudom tome snu pridodalo mnogo više i bolje nego što se sanjalo. Baš je tako bilo. Javljam se na natječaj Pedagoškog fakulteta Osijek, ali ništa od toga. A onda poziv s Katoličkog bogoslovnog fakulteta Đakovo (onda: Teologija u Đakovu) - uvodi se kolegij hrvatskoga jezika i ako želim... Bože, 'ako želim'! - Tko bi to očekivao?!

[136] Tin Kolumbić, *Pjesnikovo pismo djeci*, u: Kruh na našem stolu, literarni i novinarski radovi učenika osnovnih i srednjih škola Slavonije i Baranje, Zagreb, 1993, str. 3.

Pri dolasku na Fakultet preuzvišeni biskup mons. **Ćiril Kos** uručuje mi dekret i daruje Katekizam Katoličke Crkve (1994) s posvetom: *Gospođi dr. Ani Pintarić, profes. U znak poštovanja i zahvalnosti, uz pozdrav i blagoslov, Ćiril Kos, biskup. Dj. 26. 10. 94.*

A pri izdanju prvoga broja studentskog časopisa *Poziv* **bogoslovi** su mi u Jeruzalemskoj Bibliji (1994) napisali: *Poštovanoj profesorici, uz zahvalnost za stručnu pomoć prigodom izdavanja lista đakovačkih bogoslova POZIV. Uredničko vijeće: Tomislav Kovačić, Dražen Kušen, Zdenko Ilić, Ante Škraba, Miljan Veršić, Ivan Lenić, Ivan Markan, Ilija Franić. U Đakovu, 19. travnja 1999., na dan predstavljanja prvog broja.*

Na KBF-u nastava se održava u zgradi Bogoslovnog sjemeništa. Vlč. mr. sc. **Luka Marijanović** upoznaje me sa zgradom Sjemeništa, župnim dvorom, katedralom, kriptom, bogatom knjižnicom. Osim bogoslova kolegij upisuju i laici. Sudjelujem na simpozijima, blagdanskim svečanostima, studentskim aktivnostima. Pa sve to se ne bih usudila ni u snu priželjkivati!

Veliki odmori se uz kavu provode u stanu mladog profesora dr. sc. vlč. **Đure Hranića** i vlč. **Ivana Šeše** ili prof. dr. sc. mons. **Nikole Dogana**, koji nam pokatkad čita svoje pjesme. Ni slutila nisam kako ću za 20-tak godina taj poveći svežanj oblikovati u zbirku pjesama. Rad na KBF-u osobit je dar koji me duhovno obogatio i darovao trajna prijateljstva.

Dobrotom profesora KBF Biblija se nakon 47 godina vratila u škole i stručne aktive nastavnika hrvatskoga jezika i književnosti. Mr. sc. vlč. **Marko Tomić** održao je niz takvih predavanja.

U Đakovu sam prvi put čula za *Uputjenje k' slavonskomu pravopisanju za potrebu narodnieh ucsionicah u Kraljestvu Slavonie,* 1779. dr. mons. Antuna Mandića. Samo čula, ne i vidjela. Primjerak nije pronađen u knjižnici. Zašto Biskupijska knjižnica nema primjerak? Pitanje ostaje tajanstveno.

Pedagoški fakultet / Filozofski fakultet Osijek (1994-2014)

Nastavni rad

U radnom sam vijeku promijenila četiri radna mjesta i svugdje mi je bilo najljepše: od prigradske višnjevačke škole preko EUBOC-a i Zavoda za školstvo do Filozofskog fakulteta u Osijeku te u vanjskoj suradnji od Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đakovu i Učiteljskoga fakulteta u Osijeku i Slavonskom Brodu do Umjetničke akademije u Osijeku.

Najviše sam se bavila metodikom nastave hrvatskoga jezika, književnosti, usmenog i pismenog izražavanja i stvaranja i komparacijom umjetnosti. Tijekom godina bila sam nositeljicom obveznih kolegija: Metodike nastave hrvatskoga jezika, Metodike usmenog i pismenog izražavanja i Dječje književnosti te izbornih kolegija: Bajke – teorija, povijest i interpretacije, Biblija i književnost, Filmska kultura. Kolegije Dječja književnost i Dječja dramska književnost predavala sam na Umjetničkoj akademiji Osijek i Učiteljskom fakultetu Osijek te Učiteljskom fakultetu u Slavonskom Brodu, u vanjskoj suradnji.

Znanstveni rad

Iz područja društveno-humanističkih znanosti napisala sam devet (9) sveučilišnih udžbenika i znanstvenih knjiga i sto šest (106) znanstvenih i stručnih članaka.

Mentorica sam za izradu dvanaest (12) završnih i sto šest (106) diplomskih radova.

Mentorica za izradu jednoga (1) magistarskog rada i četiri (4) doktorata znanosti.

Glavna istraživačica na jednome (1) projektu i članica suradnica na četiri (4) projekta.

Voditeljica interdisciplinarnog savjetovanja *Djeca u ratu i poslije rata,* 1993.

Voditeljica šesnaest (16) Međunarodnih znanstvenih skupova *Zlatni danci,* 1998-2014.

Glavna i odgovorna urednica *Časopisa za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja Život i škola,* 1999-2011.

Članica uredništva časopisa: *Jezikoslovlje,* Filozofski fakultet Osijek, 1998-2014, *Diacovensia, teološki prilozi,* Katolički bogoslovni fakultet Đakovo, 2000-2005. i *Časopisa za teoriju i praksu nastave hrvatskoga jezika, govorne i pisane kulture te medijske kulture Hrvatski,* Hrvatsko filološko društvo Zagreb, 2003-2014.

Urednica devetnaest (19) zbornika sa znanstvenih skupova i savjetovanja.

Predsjednica *Povjerenstva* za polaganje stručnih ispita profesora hrvatskoga jezika i književnosti za područje Slavonije i Baranje (Odlukom Ministarstva kulture, prosvjete i športa RH, 1991-1994) i članica istoga Povjerenstva, 1994-2000).

Predsjednica *Povjerenstva* za natjecanje literarnih, recitatorskih, dramskih i novinarskih družina Slavonije i Baranje (Odlukom Ministarstva kulture i prosvjete RH, 1991-1994)

Priznanja: Odličje Predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana Red Danice Hrvatske s likom Ruđera Boškovića, Potvrdnica Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera Osijek, Povelja Ogranka Matice hrvatske Osijek, Zahvalnica Osnovne škole Vijenac Osijek, Zahvalnica Hrvatskoga narodnog kazališta Osijek, Priznanje Filozofskoga fakulteta Osijek.

Dva (2) mandata na funkciji prodekanice Pedagoškoga fakulteta (1996-2001) i pet mandata (5) na funkciji dekanice Pedagoškoga fakulteta / Filozofskoga fakulteta. (2001-2009; 2010-2014)

U Upisniku znanstvenih djelatnika Republike Hrvatske vodim se pod brojem 194430.

U registru Who is who? At the University of Josip Juraj Strossmayer in Osijek, navodim se pod: Ana Pintarić, Full Professor.

Članica društava i udruga: Matice hrvatske Ogranak Osijek, Hrvatskog filološkog društva Zagreb, Pasionske baštine Zagreb, članica-radnica Matice hrvatske Ogranak Osijek, članica Predsjedništva Matice hrvatske Ogranak Osijek (1 mandat).

U mirovinu odlazim 1. listopada 2014. u znanstveno-nastavnom zvanju redovite profesorice u trajnom zvanju u funkciji dekanice Filozofskoga fakulteta Osijek, nakon 49 godina i 30 dana.

Tom prigodom moja je asistentica **Dragica Dragun** u knjigu Žene koje trče s vukovima, mitovi i priče o arhetipu divlje žene (2004) C. P. Estés napisala: *Profesorice, otvorili ste mi vrata čudesnog, bajkovitog… D. Dragun.*

Iza mene ne ostaje pustoš

Nastavni i znanstveni rad iz područja metodike, književnosti i medijske kulture nastavljaju moje asistentice i doktorandice: doc. dr. sc. **Vesna Bjedov** (Filozofski fakultet), doc. dr. sc. **Dragica Dragun** (Filozofski fakultet), doc. dr. sc. **Vedrana Živković Zebec** (Učiteljski fakultet) i doc. dr. sc. **Ivana Martinović** (Filozofski fakultet).

Ljubav prema knjizi prenijela sam i na svoje učenike, bar malim dijelom. Onim istim hodom kojim sam pošla za profesoricom hrvatskoga jezika i književnosti Anđelkom Breberinom, nastavili su moji učenici, danas ugledni profesori: **Vlatka Bebek, Vesna Pušić**, **Tanja Eleš, Dunja Pavličević, Lidija Debeljak**,[137] **Dubravka Ledenčan, Melita Smoljan** (učenice OŠ Višnjevac), **Vjekoslava Hum, Samir Klasiček, Katarina Ćorković, Draženka Šimošić, Zlatko Đukić** (učenici EUBOC-a Osijek).

4 najvažnija događaja na Filozofskom fakultetu…

… za vrijeme mojega mandata jesu: preustroj Pedagoškog fakulteta u Filozofski fakultet, ustroj poslijediplomskih studija, izrada studijskih programa prema Bolonjskoj deklaraciji, reakreditaciji.

• Za vrijeme dekana red. prof. mr. art. **Josipa Jerkovića** (1994-1996; 1999-2001) Fakultetsko vijeće Pedagoškoga fakulteta donosi odluku o pokretanju postupka o promjeni imena Pedagoški fakultet u Filozofski fakultet (1999).

Prvo se iz sastava Pedagoškoga fakulteta izdvajaju Učiteljski fakultet, studiji fizike, matematike, biologije, kemije i glazbene kulture, a uvode studiji psihologije, filozofije, pedagogije i mađarskoga jezika i književnosti. Iako je tada napravljen elaborat za i studij sociologije (autor: prof. dr. sc. Josip Cifrak, Filozofski fakultet Zagreb), studij će pričekati ak. god. 2017/2018.

Dana 10. veljače 2004. Trgovački sud u Osijeku u sudski registar upisuje promjenu imena ustanove: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku Filozofski fakultet (broj: Tt-04/100-2 MBS: 030003978).

• Ustrojena su tri poslijediplomska studija: Jezikoslovlje (2006), Književnost i kulturni identitet (2006) i Poslijediplomski studij Pedagogija i kultura suvremene škole (2013).

• Izrađeni su planovi i studijski programi usklađeni s načelima Bolonjske deklaracije (2004/2005).

• Na zahtjev Agencije za znanost i visoko obrazovanje (AZVO) tijekom 2013. godine pripremljeni su svi traženi podatci o Filozofskom fakultetu koji obuhvaćaju: povijest, ustrojbene jedinice, znanstveno-nastavnu aktivnost, znanstveno-nastavna i suradnička zvanja, poslijediplomske studije, znanstvene projekte,

[137] Debeljak-Miličević, Lidija. *Zajedno učimo, stvaramo, otkrivamo, sanjarimo…* Glas Slavonije, 5. listopada 2018.

znanstvene skupove, izdavačku djelatnost; studente: uvjete studiranja, znanstvene skupove, časopise, zbornike, klubove, međufakultetsku i međunarodnu suradnju, nagrade i priznanja, športska natjecanja,; knjižnicu; službe Fakulteta; upravu Fakulteta; fakultetsku zgradu; obilježavanje važnih godišnjica; Fakultet u zajednici; nezadovoljstvo Fakulteta na Sveučilištu i što se zbog toga poduzelo; planove.

Zbog provjeravanja sustava osiguranja kvalitete Fakulteta i usklađenosti sa Standardima i smjernicama za osiguranje kvalitete u Europskom prostoru visokog obrazovanja Povjerenstvo je na Fakultetu boravilo 7. i 8. travnja 2014. Nakon dvije godine Agencija za znanost i visoko obrazovanje donosi Certifikat br.: 16-001-2015 u kojemu navodi:

„Sustav osiguranja kvalitete je u skladu sa Standardima i smjernicama za osiguravanje kvalitete u Europskom prostoru visokog obrazovanja." (Zagreb, 17. svibnja 2016.)

Ovo ugledno priznanje uspjeh je svih generacija nastavnika, studenata i ostalih zaposlenika Pedagoške akademije, Pedagoškog fakulteta i Filozofskog fakulteta.

Hvala prodekanima

Za uspjeh i organizaciju znanstveno-nastavnog rada Filozofskog fakulteta zahvaljujem prodekanima: prof. dr. sc. **Ljiljani Kolenić**, doc. dr. sc. **Janji Horvatić**, prof. dr. sc. **Josipu Babiću**, prof. dr. sc. **Višnji Pavičić Takač**, prof. dr. sc. **Korneliji Petr Balog**, prof. dr. sc. **Goranu Remu**, prof. dr. sc. **Mariji Omazić**, prof. dr. sc. **Vesni Bagarić Medve**, prof. dr. sc. **Damiru Hasenaju**, prof. dr. sc. **Loretani Farkaš**.

Najdraži susreti: 1 akvarelski, 2 cvjetna, 2 glazbena…

1 akvarelski

… zbio se oko 2010. za vrijeme mandata na Filozofskome fakultetu, gotovo 50-tak godina od posljednjeg susreta. Ljetna kava na Trgu Ante Starčevića. Profesorica **Irena Vodopija** i ja očekujemo njezinu majku a moju nastavnicu likovnoga odgoja u osnovnoj školi **Antoniju Gaćeša.** Susret pun emocija i lijepih sjećanja. Na rastanku nastavnica mi daruje akvarel motiv Gradske straže u Tvrđi,

sa svojim potpisom. Hvala poštovana i draga nastavnice, za dobrotu i otvaranje vidika prema slikarstvu koji će mi uz književnost i film biti velikim nadahnućem.

2 cvjetna…

Nastavnica povijesti i zemljopisa u osnovnoj školi **Kaja Zarić** stanovala je u Frankopanskoj ulici u „šećeranskoj" zgradi kojoj je Pazinska ulica otvarala

vidik prema Divaltovoj. Mnogo godina kasnije nastavnica Kaja Zarić dolazi na Filozofski fakultet i traži svoju učenicu Anu Vuletić sada Pintarić, dekanicu. U dekansku sobu prvo dopire poznat glas. Ukipim se, kao nekada u učionici Osnovne škole na Dravi kod Kožare, kada me isti taj glas prozivao na satu povijesti i zemljopisa. A sada, poput usporenog kadra, na vratima se prvo pojavljuje veliki buket crvenih ruža, pa nastavnica Kaja Zarić, pa njezin unuk, pa njezina snaha… U istome trenutku nestaje svih 50-tak godina i ja sam opet učenica pred nastavnicom, koju poštujem i volim, kojoj se i izvan nastave smjelo pokucati na kućna vrata i zamoliti za pomoć iz matematike. Susret prepun emocija i lijepih sjećanja. Hvala, draga nastavnice.

Hotel „Osijek", petak poslije podne, kava-druženje, nastavnici višnjevačke škole: Olga M., Marija S., Ružica S., Ružica B., Gordana L. i ja. Tema – ponavljanje gradiva - život i rad u Osnovnoj školi Višnjevac, sjećanja na generacije učenika od 60-tih… Kao da se nadmećemo čija su sjećanja ljepša. U kafić ulazi poznato lice, odnekud iz davnine. Zlatko Grgić? **Zlatko Grgić**! – i za tren se slika nekadašnjeg učenika stopi sa sadašnjom – odraslim ozbiljnim čovjekom s naramkom crvenih ruža za svoje profesorice… - Hvala, Zlatko!

2 glazbena…

Uz knjige se kao prateći motiv mojega životopisa s razlogom uplela i dva glazbena susreta. Na prvom simpoziju Zlatni danci (1998) sudjelovao je i prof. dr. sc. **Stjepko Težak**. Na kraju simpozija profesor Težak se na poseban način zahvalio, prvo, aleji crvenih makova koji su ga pri dolasku dočekali i pokazali mu put od Čepina do Osijeka, drugo, svojim studentima i suradnicima, svojoj doktorandici i Filozofskome fakultetu uz koji ga vežu lijepe uspomene. Zatim je rekao: - *U godinama sam, i mislim da mi ne ćete zamjeriti. Na svemu ću vam se zahvaliti na svoj način.* Zatim je jasnim čistim toplim baritonom otpjevao kajkavsku *Falu*.

- Vama (!!!) fala, dragi profesore!

Kao da je znao da sam pod snažnim dojmom susreta i oproštaja s prof. Težakom, drugi je glazbeni susret pričekao 2-3 godine – e da bi mi se jednoga božićnoga predvečerja i on trajno zavukao u srce.

I priroda se pobrinula da ta večer bude čarobna. Na Trgu slobode oko svjetiljaka lepršaju pahulje, a pod mojim balkonom zbor Pjevačkoga društva

Zrinski s dirigentom **Darkom Barešićem** ispod glasa pjeva prigodnicu čestitajući slavno Isusovo Porođenje i Novu godinu. Zastalo i nekoliko prolaznika. Nezaboravno! Hvala, dragi kolega Darko, hvala dragi zboraši! Ovaj ste trg na trenutak učinili čarobnim a mene pjesmom začarali, kao u bajci.

Knjige, slike…

Tijekom godina imala sam čast napisati mnoge recenzije, pogovore i osvrte te većinu i predstaviti na književnim druženjima i stručnim aktivima nastavnika hrvatskoga jezika:

vlč. Marka Bubala, Josipa Cvenića, Ivana Balte, fra Šimuna Šite Ćorića, mons. Nikole Dogana, Zorana Filipovića, Ante Gardaša, Snježane Grković-Janović, vlč. Antuna Jarma, Dunje Kalilić, Zlatka Krilića, s. Zorke Ane Kojaković, Ljubice Kolarić Dumić, Ljiljane Kolenić, mons. Vlade Košića, Jadranke Klepac, Rade Kovačevića, Dine Marković, Luje Medvidovića, Bogdana Mesingera, Stjepana Pavelića, Josipa Planinića, Ivana Ićana Ramljaka, Stjepka Težaka, Božidara Prosenjaka, Stjepana Tomaša, Stjepana Tomića, Sonje Tomić, Karol Visinko, Jagode Truhelke, vlč. Slavka Vranjkovića, s. Mariangele Jelke Žigrić, Nade Arbanas, Vesne Bjedov, Zvonimira Tucaka, Evice Šunić…

… te predstaviti izložbe: Vladimira Džanka, Borisa Salamahe, Siniše Simona, Josipa Zankija, Zdenka Gelenčira, Ivanke Manojlović, Lidije Pavlić, Rose Žuro, Marije Lukić, Dubravke Bratoš, Milana Dragije…

… uspomene

Danas me na taj prijeđeni put podsjećaju knjige i slike s ispisanim posvetama.

„Zvonigrad je vrijeme kojemu se teži. Prostor nebeskoga i zemaljskoga kojemu se putovanjem približava. Njegovu posvećenost putnik želi doseći. U oku svakog putnika blista Graal, dok se stvarnost putovanja ogleda u putopisu. Zvon gradskih zvona u odzvonu nepostojanoga. Krug se zatvara: javi se i opet nesta-

ne! Konac znanja je početak mudrosti…“, zapisao je **Darko Schneider** u *Uvodu legende i bakropisa COMPSSO* (1996) Josipa Zankija. A nakon svečane promocije izložbe i knjige u HNK Osijek gosp. **Josip Zanki** je napisao: *U znak zahvalnosti Ani Pintarić Josip Zanki, 199*,* i uz potpis nacrtao slonića, simbol prijateljstva. Višeznačna, teška, bremenita, knjižica formata tek povećeg molitvenika, ali kada zaklopiš posljenju stranicu osjećaš se - kao da si s autorima izašao opet gledati zvijezde…

Dr. sc. Dina Marković, *Lubenica na staklenom poslužavniku*, akvarel, 44 x 44, 2000.

Posveta prijateljice dr. sc. **Dine Marković**, profesorice hrvatskog jezika i književnosti, znanstvenice i slikarice, napisana u prigodi izdanja njezine prve knjige *Peićev barok i rokoko* (2000): - *Dragoj Ani, koja mi je bila poput*

Veronikina rupčića u zahvalni spomen…, Osijek, 30. kolovoza 2000. Dina., te posveta na akvarelu uz motiv lubenice na stolu - u krupnom planu zrela crvena slatka sočna lubenica prošarana crnim sjemenkama i uokvirena zelenom prugastom korom: *Dragoj Ani za puno uspjeha na dužnosti dekanice…* (sljedeća su slova izblijedjela, nažalost).

Nakon predstavljanja knjige *Župnik na prvoj crti* (1999) u Kapucinskom samostanu u Osijeku autor mons. dr. **Vlado Košić** je napisao: *Dragoj prof. dr. Ani Pintarić s osobitom zahvalnošću za pomno čitanje i prikaz s dušom ove knjige, autor +Vlado Košić, Osijek, 16. XI. 1999.* Nisam slutila kako se te večeri predstavlja knjiga budućega biskupa. Ali, narod jest! U znak zahvalnosti na pomoći u velikosrpskocrnogorskoj agresiji udruga „Žene BiH" darovala je mons. Vladi Košiću zlatni križ. „Ostao sam u sobi, a u ruci mi veliki zlatni križ. Velim sam sebi: 'muslimanski križ'. Drag mi je. No, neću ga moći nositi – jer tako velik križ kod nas nose samo biskupi."[138] Eh, narodna vidovitost, mudrost, poniznost...

Osječanin biskup Josip Juraj Strossmayer je (1850-1905), nakon spomen-ploče na mjestu kuće u kojoj je rođen u ulici Lučki prilaz (danas je ondje hotel Osijek) i biste u rondelu osječkih gimnazijalaca-velikana u Tvrđi ispred Treće gimnazije, zaslužio i književno mjesto: prvo, u Truhelkinoj autobiografskoj tetralogiji *Zlatni danci* (1918, 1919, 1930, 1944), drugo, u romanu *Zlatousti* (1993) i drami *Zlatousti ili tužni dom hrvatski, povijesno-političkoj drami u 14 slika* (1999) **Stjepana Tomaša**. Truhelka se sjeća znaka križa na svome čelu i dotaknuta obraza biskupovom rukom pri primanju Sakramenta Svete potvrde, a Stjepan Tomaš opisuje biskupovu dobrobit, prepuštajući književnoj vili Suđenici neka ju prorekne tek rođenu dječaku Josipu Juraju: „Bit će sunce koje sja i rosa koja natapa. Bit će žar koja grije i sol koja od trulosti čuva. Bit će čovjek koji noseći luč razgoni tamu. Bit će truba u Božjim ustima" (1999, 72)

Dolaskom u Osijek prof. dr. sc. **Tatjana Aparac Jelušić** i prof. dr. sc. **Srećko Jelušić** Odsjeku za informatologiju su otvorili vrata u znanstveni svijet Europe i SAD. Na te me godine podsjeća pretisak originala *Hortvlvs Animae – Stoye Rechi Ray Duffe,* Padova 1560. (1995) s posvetom: *U znak posebne pažnje, srdačno, Tatjana i Srećko Jelušić, 1. 12. 2000.*

Mons. prof. dr. sc. **Nikola Dogan** (1944-2007), svećenik, sveučilišni profesor, znanstvenik, glazbenik, poliglot, pjesnik, dekan Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đakovu, živio je spoznaju o Bogu Ljubavi po kojoj/kojemu je čovjek stvoren. „Ni jedna druga teorija o čovjekovu smislu, ni jedna druga religija o čovjekovu spasu, ni jedna religijska pouka ne bi imala pravoga smisla i uspjeha, ako ne bi progovorila o čovjekovu traženju smisla ljubavi, u konačnici, u Bogu. Ljubav je za čovjeka ključna riječ, isto onako kao što je ta riječ ključna i za samoga Boga," zapisano je mons. Nikola Dogan u knjizi *U potrazi za Bogom, Kršćanin u postmodernom vremenu* (2003).

---

138 Vlado Košić, *Župnik na prvoj crti*, 1999, str. 144.

Kada su anđeli odnijeli dragog prijatelja mons. Nikolu Dogana, ostala su sjećanja na biblijsko-pjesničko-glazbeno-likovna razmatranja *Hvalospjeva ljubavi* sv. Pavla, u sjemenišnoj 'zbornici' (čitaj: u stanu vlč. prof. dr. Đure Hranića, danas đakovačko-osječkog nadbiskupa i metropolita). Na stranici knjige divnim florealnim(!) rukopisom napisana je posveta: *Poštovanoj i dragoj gospođi prof. dr. sc. Ani Pintarić u znak zahvalnosti i prijateljstva! Đakovo, 5. V. 2003. Nikola Dogan.*

U knjizi *Bosna koje nema, pripovijetke* (2007) **Stjepan Tomić** je u jednom potezu napisao: *Srdačno, Stjepan Tomić*. Bosna koje nema - ali ima - kažu Stjepan Tomić, Rade Kovačević, vlč. Marko Bubalo. Ima je i u Divaltovoj. Kad god zastanem na uglu Pazinske i Divaltove i promatram svoj Donji grad, nisam sama jer upravo tada - i vlč. Marko Bubalo zastane pred svojim Plehanom - i Rade Kovačević pred svojim Bugojnom - i Stjepan Tomić pred svojim Čardacima - a svi u srcu osjećamo isto: „Vrijeme djetinjstva prohujalo je. Ostao je tek poneki kamenčić uspomena…"[139]

Moj višnjevački učenik dr. sc. **Miroslav Škoro** napisao je autobiografiju *Stoput bih isto ponovio*, Zagreb, 2010. Miroslave, i ja bih! Ali moramo se složiti s Mani Gotovac – reprize postoje samo u kazalištu!

Moja asistentica doc. dr. **Dragica Dragun** „odlučila da (rukopis) postane knjigom. Evo je, tu je"[140] - preda mnom njezina prva knjiga *Dnevnička proza u hrvatskoj književnosti za djecu i mlade* (2016), darovana s četiri drage riječi: *Dragoj profesorici, D. Dragun*. Koliko radosti!

Edgar F. Smith / Rade Kovačević Osječki povjerava mi recenziju knjiga: *Boje sjećanja - nesloživi osječki mozaik* (2000), *Potkrovlje, stepenice, pakao* (2001), *Odroni sarajevskog neba* (2002), *S koje strane ući u Osijek* (2017), *Kratki susreti s pogledom* (2018). U jednoj je napisao: *Svoje prve knjige povjerio sam vama. Bio sam zbunjen i jako sretan. I danas je tako. Hvala. Ani za uspomenu i dugo sjećanje, E. F. Smith, autor. Rade Kovačević, 1. lipnja 2017.*

Književnik **Josip Cvenić** zna vrludati Donjodravskom obalom i iz čista mira sresti - Jagodu Truhelku! Tako je početkom 21. stoljeća došao do prvog izdanja njezine trilogije *Zlatni danci* (1918, 1929, 1930) i napisao: *Dragoj Ani Pintarić na poklon knjiga naše ljubimice Jagode T. Da se ne zaborave prijateljstva. Josip C., jednog lipnja 21. st.* I tako se na prvoj stranici *Zlatnih danaka* našli Donjograđani: Jagoda

---

139 Stjepan Tomić, *Bosna koje nema, pripovijetke*, 2007, str. 14.

140 Dragica Dragun, *Dnevnička proza u hrvatskoj književnosti za djecu i mlade,* Matica hrvatska, 2016, str. 7.

Truhelka, Josip Cvenić i ja. Ili – dvoje književnika i jedna koja voli knjige čitati i o njima (svašta) pisati.

Moj srednjoškolski učenik doc. dr. sc. **Zlatko Đukić,** danas profesor na Odsjeku za povijest Filozofskoga fakulteta u Osijeku, u svojoj drugoj knjizi *Povijesni leksikon, A – E* (2018) piše da ju namjenjuje „... povjesničarima, javnim djelatnicima i ljubiteljima povijesti te onima koji samo žele provjeriti određeni pojam te nastavnicima i studentima koji se bave i studiraju povijest...“[141] I bivšoj profesorici hrvatskoga jezika i književnosti, može se iščitati iz potpisa i nadnevka: 21.02.2019.

Osječka je jesen i ove godine zlatna, baš kao i prošle kada su anđeli k sebi uzeli slikara kako bi mu pokazali da su odande boje još ljepše. Gledam sliku *Osječki park*. Slikar i književnik se potpisuju kistom i olovkom: *Ani za Božić i Novu godinu.* ***Džana i ja****. P.S. Džana zna stvarati sliku, ja imam ideju i znam uramljivače...* (2018), dopisuje Rade Kovačević.

Pri izlasku svoje prve knjige Učenik u nastavi hrvatskoga jezika (2019) moja asistentica doc. dr. sc. **Vesna Bjedov** piše: *Draga profesorice, hvala Vam na mogućnosti da dočekamo ovaj trenutak, Vaša Vesna. U Osijeku, 26. veljače 2019.* Hvala Vama, draga asistentice – u mirovinu sam otišla bezbrižno!

„... grad je nastao kada su se mnoga čovjekova znanja ujedinila i opasala zidinama. *Mursa aeterna* postoji i postojat će samo ako poštuje i afirmira svoju memoriju: djelom i riječju“, zapisali su akademik Andrija Mutnjaković i profesor emeritus Antun Tucak u veličanstvenoj knjizi *Perivoj hrvatskih velikana – Rondel učenika gimnazija u Osijeku* (2019) – u knjizi pridošlici - dar dragih prijatelja gđe **Mire i** gosp. **Ante Erslan** – s posvetom: *Od moga supruga Ante, našoj dragoj prijateljici Ani. U Osijeku, 02. 02. 2019.*

Prof. Vinko Ivić i ja posjetili smo dragog kolegu mr. sc. **Antuna Poličića**. Dočekali su nas osmijeh i bezbrojna sjećanja na Zavod za školstvo Osijek. I knjiga *Hrvatski ilustrirani kalendar, drugo izdanje* (2017) s posvetom: *Kolegici Ani uz posebno poštovanje i zahvalnost. Osk. 5. 10. 2019.*

Medicina, pravo i glazba – zajedno? Posljednja pristigla mi knjiga - *Liječnik i kazneno pravo* (2019) dar je mojega nećaka profesora, znanstvenika i glazbenika izv. prof. dr. sc. **Igora Vuletića**, profesora na Pravnom fakultetu Osijek i doc. dr. sc. **Marina Mrčele,** zamjenika predsjednika Vrhovnog suda Republike Hr-

[141] Zlatko Đukić, *Povjesničarima i onima koji se zanimaju za prošlost*, u: Povijesni leksikon, Beli Manastir / Mohács, 2018, str. 9.

vatske, u kojoj je napisano: *Mojoj dragoj teti Tankici/Ankici, kojoj dugujem vječnu zahvalnost što me je uputila u svijet pisanja, kao najljepšeg posla na svijetu* - govori da medicina, pravo i glazba baš mogu zajedno.

I, mora se negdje zastati. A zastat ćemo u duhu prof. dr. sc. Ive Mažurana: *et cetera, et cetera, et cetera…*

3 knjige popudbinske

Posebno prijateljstvo povezuje me s kolegom prof. dr. sc. **Vladom Pandžićem** i prof. emer. **Stjepanom Hranjecom.** Prvo nas je međusobno

upoznala i povezala struka: metodika, književnost, hrvatski jezik, film, slikarstvo, povijest…

Ili - nije prvo struka - nego 3 knjige-popudbinske koje će naputiti i opominjati(!) naše živote:

- zbirka *Pjesme* Antuna Branka Šimića koju je djed Martin Šimić, otac A. B. Šimića, darovao desetogodišnjem unuku Vladi[142]…

- poruka na papiriću ispisana „teškom težačkom rukom": - *Mi smo ti zeli motiku …* - koja je dječaka Stjepana svaki dan čekala na stolu pri dolasku iz škole…[143]

- plemenita namjera zelenih knjiga s posvetom ispisane teškom radničkom rukom mojega oca čekale su me na stolu u ganjku…

Koliko li se dobrote i ljepote u jedan život sjatilo

Od knjige do knjige i evo nas do konca *Životopisa (s) knjigom* koja je, uz sliku i film, obilježila sva razdoblja mojega života: od knjige Gretine omame i pripovjedačice Grimmovih bajki i bijeloga molitvenika Božji Pastir vlč. Pavla Matijevića - preko ruskih bajki grofice Ike - do pet zeleno ukoričenih knjiga dar mojega oca – i dalje preko „najljepših bajki" koje je moj brat Ivica posudio u knjižnici i donio mi u bolnicu kao nešto najljepše - pa preko svih knjiga koje mi je muž darovao - pa preko svih devet stručno-znanstvenih autorskih knjiga - pa preko svih knjiga

---

142 Vlado Pandžić, *Rodbinski prilozi za životopis Antuna Branka Šimića*, u: 4. kijevski susreti posvećeni Antunu Branku Šimiću, Kijevo, 2005, str. 151.

143 Stjepan Hranjec, *Moj življenjepis*, u: Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija povodom 70. obljetnice rođenja i znanstvnog doprinosa Stjepana Hranjeca, Zagre-Čakove, 2016, str. 9.

koje su mi darovali prijatelji i znanci – pa preko autobiografije osnovnoškolskog učenika dr. sc. Miroslava Škore – pa preko knjige srednjoškolskog učenika doc. dr. sc. Zlatka Đukića - pa preko dviju knjiga mojih asistentica i nasljednica doc. dr. sc. Dragice Dragun i doc. dr. sc. Vesne Bjedov – do posljednje knjige-pridošlice mojega nećaka izv. prof. dr. sc. Igora Vuletića i doc. dr. sc. Marina Mrčele.

Maja, Tom i Tolstoj

S knjigama su rasla i moja djeca. - *Onaj komplet Tolstojevih knjiga Maji i meni za rođenje* - smije se danas **Tom** za kavom u Brooklinu - *kud odmah Tolstoj, pa tek smo se rodili… da nisi malo uranila…*

I ja se smijem - jesu li Maja i Tom jedina novorođenčad koja su prvo trebala pročitati Tolstoja, a zatim slikovnice?

Maja voli književnost, film, slikarstvo, arhitekturu, a **Tomislav** informatiku, astronomiju, glazbu, film, fotografiju. Sa zadovoljstvom gledam kako i danas jedno drugome daruju rođendanske knjige.

A ono što nas sve u obitelji povezuje i što svi volimo i o čemu najviše razgovaramo - **Vjeko, Maja, Ljilja, Darko, Tom** - je film i stolni tenis k tome - dakako, kada je unuk jedini sportaš-stolnotenisač i reprezentativac u obitelji.

Koliko li se dobrote i ljepote u jedan život sjatilo!

Za tako divan život, za skromno, ali prelijepo i bogato djetinjstvo, za sve događaje i doživljaje, za sva dobra i malo manja dobra, zahvalna sam Bogu, roditeljima, svojoj ljubavi mužu Josipu, djeci Maji i Tomislavu, svekrvi Kati i svekru Ivanu - na razumijevanju i nesebičnoj potpori.

Ali, sve što je bilo - djetinjstvo, školovanje, zaposlenja, obitelj, prijateljstva, rađanja, umiranja… - bilo je *naoposum* – rekla bi majka. Slažem se.

* * *

Divaltova ulica – Alisa više ne stanuje ovdje

60-tak godina poslije. Osječke ulice pronijele glas: - Divaltovom… tramvaj! Tko zna koliko je već kilometara tramvaj prošao Divaltovom, kada sam se odvažila stati na ugao Pazinske i Divaltove ispred Leline kuće – i pogledati… Bučno je.

Tramvaj zvoni. Automobili jure. Rijetki prolaznici. Prozori na kućama zatvoreni. Kapije zaključane.

Hodam neparnom stranom prema Ledinama. Gledam na suprotnu stranu gdje je na broju 204 stanovala Rosa. Na 202 Greta. Na 200 Ivkica i Ljilja. Skrenem pogled desno *ušreh* - na broju 198 nova kuća. I na mnogim novim kućama stari brojevi. Ulica bez ijednoga stabla. Ulica bez dječje graje. Osjećam se poput Kovačevićeva žene[144] koja tu negdje traži onu kuću... tu je negdje bila...a sada ni ulice ni kuće... Već sam stigla do Ledina. Skrećem desno pa pored nekadašnjeg Mađarićevog mlina, pa desno Frankopanskom, pa kod Špringera desno Pazinskom i opet me evo na uglu Pazinske i Divaltove. I gle!

Moja Divaltova puna dječje graje. Tu su Lela, Greta, Anica, Josip i Zvonko Kasalo, Bebica, Zdenka i Puba Boroš, Ervin Ujhazi, Štefica, Drago i Ivica Radman, Nevenka i Zvonko Babić, Silva i Zvončić Potnik, Irena i Ivica Ajhner, Zvonko Tot, Dragica Jonjić, Mirko i Branko Janković, Milan Grančić, moj bratić, Braco Kući, Krešo Medvidović, Vlado Dogan, Stanka Peurača, Nada Stričević, Ratko Buljan, Pipa, Vlado i Niko Lauš, Rosa, Mara, Neda, Ivka i Ante Lišnjić, Tihomir Suk i braća, Ljiljana i Zvonimir Majcan, Jasna i Višnja Grundler, Vikica Kraus, Libuša, braća Cini, Zvonko Pavošević i braća...

Od jednog do drugog oraha graničarsko igralište. Od jedne do druge lipe nogometno igralište. Grofica Ika sjedi na klupi i priča ruske bajke, djeca oko nje na travi. Čika Šuco poviče. – Cipele! Cipele!

Začuje se harmonika iz Frankopanske... to **Zlata Bartolović** svira *La Palomu*... leti pjesma do Šećerane, preko kolonije, do Voćarske, Pazinske, Divaltove, Bikare... Jeja prva skoči i zapleše na travi, za njom ostali... Travnjak se pretvori u plesnu dvoranu...

Turskom kaldrmom *drndaju* čika-Bandina *furmanska* kola. Snijeg. Trčimo za kolima, a čika-Bando spominje 100 kola bundeva i odmah usporava. Poslušne kobile Olga i Lisa laganim korakom prema Ledinama, a mi se hvatamo za stranice i veselimo.

- *Djeca! Sto vam kola bundeva*! – kao ljuti se čika-Bando i pogledava jesmo li se svi povješali.

Otvaram kapiju kuće 198. U *ganjku* na stolu Grimmove bajke i pet zeleno ukoričenih knjiga i zadovoljno nasmiješeni otac čeka svoju Ankicu...

---

144 Rade Kovačević, *Kratki susreti s pogledom*, Osijek, 2018.

Zazvoni tramvaj. Zazvoni mobitel. Lina zove na kavu. *Alisa više ne stanuje ovdje*[145]...

* * *

... nego na Trgu slobode... gdje se ispisuje životopis s kavom... od kave do kave... s gđom Mirom Mihaljević i sjećanjima na glazbenika i pisca gosp. Branka i zeku i potočić... sa susjedama Ankicom Malić i Rankom Mendler i njezinom kućnom izložbom veselih slikarskih motiva na kartonu, staklu, platnu... s budućom kavom sa susjedom Vjekoslavom Bukvić tik uz osam vaza na Trgu slobode 3, koje više nisu javno ruglo obraslo korovom, natrpano otpadom... Gđa Vjekoslava ih je očistila, betonske stijenke obojila bijelo, obnovila novom zemljom, zasadila divnim cvijećem. Sada su vaze sretne - kao i prolaznici koji zadovoljno komentiraju: - *Kako je lijepo!*

Osijek, 2019. Ana Pintarić

[145] Martin Scorses, *Alisa više ne stanuje ovdje*, 1974.

KAZALO IMENA

A

Afanasjev Nikolajevič, Aleksandar 7, 49, 57, 75, 283, 287, 303
Ajhner, Ivica i Irena 421
Alerić, Dražen 390
Alerić, tetka Ivka, Ferdo, Luka, Vlado, Antun Tuna 390
Andersen, Hans Christian 5, 39, 49, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 79, 87, 89, 97, 98, 174, 213, 218, 254, 283, 291, 303, 353, 436, 437, 442
Andonovski, Venko 242
Andraković, Marija 402
Andraković, Mihajlo 401
Andrić, Josip 107, 183, 184, 194, 438
Anić, Vladimir 181, 194
Ažman, Jasna 262

B

Babić, Josip 412
Babić, Mato 384
Babić, Nevenka i Zvonko 421
Babić Višnjić, Snježana 259
Bagarić Medve, Vesna 412
Bagić, Krešimir 242
Bajuk-Pecotić, Lidija 37, 42, 48, 58, 283, 284, 291, 303
Bakarić, Vladimir 259
Bakota, Lidija 262, 374, 379, 380
Balaško, Josip 259
Balen, Branka 189
Balentović, Ivo 184, 194, 247
Baličević, Marija 189
Balić, Sanja 402
Balog, Ivan 252, 261
Balog, Zvonimir 201, 254, 256, 258
Balota, Mate (Mijo Mirković) 386
Balta, Ivan 414
Barac, Antun 222
Barbarić-Fanuko, Marija 259
Barešić, Darko 414
Barić, Nikola 407
Barić, Slavica 401
Barišić, Pero 401
Bartolović, Zlata 421
Bauer, Ljudevit 213, 252, 258
Bebek, Andrija 401
Bebek, Ivan 401
Bebek, Janja 402
Bebek, Smiljka 402
Bebek, Vlatka 411
Bendeković, Antun 382, 392
Benešić, Ivo 407
Bergson, Henry 252
Bijuk, Mato 407
Bilopavlović, Tito 257, 258
Bjedov, Vesna 191, 194, 373, 410, 414, 418, 420
Bjelčić, Ratko 259
Blažeković, Ružica 401
Bogdan, Irena 402
Bogdan Turza, Tamara 374
Bognar, Ladislav 407
Bogner, Ivo 398
Boras, Damir 241
Boroš, Bebica, Zdenka, Puba 385, 421
Bošković, Ivan 194, 239, 262
Bošnjak, Branko 211, 222
Botica, Stipe 9
Brajko-Livaković, Maja 259
Bratoš, Dubravka 414
Breberina, Anđelka 398, 404, 411

Breškić, Branko 405
Brkić, Milenko 237
Brlić-Mažuranić, Ivana 7, 35, 36, 39, 40, 41, 42, 48, 58, 59, 63, 67, 76, 77, 122, 125, 181, 189, 191, 199, 202, 205, 206, 210, 219, 234, 248, 251, 254, 256, 258, 261, 283, 288, 289, 290, 294, 297, 298, 303, 304, 306, 353, 366, 368, 370, 372, 437
Brnčić, Jadranka 241
Bubalo, vlč. Marko 407, 417
Budimčić, Blaženka 190
Bujas, Lina 422
Bukvić, Amira 259
Bukvić, Vjekoslava 422
Buljan, Ratko 387, 391, 398, 400, 421
Bušić, Mario 226, 235, 246

C

Calvino, Italo 78
Car, Duško 252
Car-Matutinović, Ljerka 184, 194
Centner, Sandra 376, 377, 378, 379, 380
Cesarić, Dobriša 258, 273
Chevalier, Jean 11, 37, 48, 118, 120, 121, 125, 283, 284, 304, 435
Ciglar, Želimir 254, 259
Cini, obitelj 384, 421
Crnković, Milan 39, 48, 55, 62, 67, 69, 73, 74, 77, 87, 105, 119, 182, 184, 186, 187, 191, 194, 199, 212, 222, 247, 248, 249, 252, 257, 262, 438
Crnojević Carić, Dubravka 192
Cvenić, Josip 7, 107, 108, 111, 115, 116, 117, 118, 119, 121, 122, 124, 126, 130, 190, 196, 259, 365, 414, 417, 418, 438, 439
Cvitan, Dalibor 222, 248
Cvrtila, Josip 7, 58, 63, 64, 65, 66, 76, 254, 258, 307

Č

Čapek, Jozef 57
Čapek, Karel 57
Čika Bando 383, 421
Čika Smajo 396
Čika Šuco 421
Čika Timar 383
Čikeš, Jozo 366
Čočić, Nada 402
Čorkalo, Katica 190
Čuić, Stjepan 400
Čurik, Zvjezdana 401

Ć

Ćavar, Ana 354, 367
Ćorić, fra Šimun Šito 376, 414
Ćorković, Katarina 411
Ćorluka, Vedran 23

D

Dalić, Zlatko 400
Da Vinci, Leonardo 134
De Beaumont, Jean-Marie 7, 57, 92
Debeljak Miličević, Lidija 411
De La Fontaine, Jean 110, 111, 121
Detoni-Dujmić, Dunja 186, 187, 188, 194, 262
Devčić, Ivan 254
Diklić, Zvonimir 215, 222
Dogan, mons. Nikola 360, 364, 408, 414, 416, 417
Dogan, Vlado 421
Dolenac Dravski, Miroslav 258, 261
Donat, Branimir 232, 252
Dovjak-Matković, Blanka 258
Dragić, Marko 13, 14, 33
Dragija, Milan 414
Dragun, Dragica 262, 373, 374, 410, 417, 420
Držić, Marin 49, 53, 61
Duda, Bonaventura 118, 143, 156, 167, 179
Duić-Jovanović, Ljubica 259
Dürr, Oscar 74, 87

DŽ
Džanko, Vladimir 414

Đ
Đalski, Ksaver Šandor 10
Đukić, Zlatko 411, 418, 42

E
Eleš Šustić, Tanja 403, 404, 411
Erslan, Ante i Mira 418
Evanđelist Ivan 137
Evanđelist Luka 164
Evanđelist Marko 136, 148, 279
Evanđelist Matej 133, 140
Ezekiel, prorok 131
Ezop 7, 107, 108, 109, 110, 116, 117, 119, 120, 125, 126, 438

F
Farago, Ferenc 407
Farkaš, Loretana 2, 412
Fedešin, s. Grigorija 125, 127
Femenić, Stanislav 42, 211, 213, 252, 258, 261
Filakovac, Vladimir 186
Filipi, Mario 23
Filipović Bunjevac, Ljiljana 392
Filipović, Ivan 247, 265
Filipović, Ružica 243
Filipović, Zoran 414
First, Kruna/Marija Medić 398, 400
Ford, John 391
Frangeš, Ivo 184
Franić, Ilija 408
Franko Jakovyč, Ivan 7, 119, 124, 126, 127
Franković, Sanja 12, 262, 285, 304
Franović, Ljubica 401
Freud, Sigmund 252
Frye, Northrop 252
Fućak, Jerko 118, 143, 156

G
Gabelica, Marina 262
Gaćeša, Antonija 185, 412
Gaćeša, Irena 185
Galenić, Ivanka 402
Gardaš, Anto 5, 6, 7, 41, 58, 91, 117, 213, 248, 256, 258, 261, 305, 306, 307, 312, 314, 315, 316, 318, 319, 321, 324, 328, 333, 340, 346, 347, 349, 351, 355, 364, 365, 366, 367, 368, 371, 372, 373, 376, 414, 433, 441, 442
Gavran, Miro 259
Gelenčir, Zdenko 414
Gheerbrant, Alain 11, 37, 48, 118, 120, 121, 125, 283, 284, 304, 435
Ghirlandaio, Domenico 125
Gis, Ivana 191, 194
Gjerek, Anica 42, 58, 211
Gjerek Lovreković, Maja 42, 58, 190, 211, 260
Glavaš, Ljerka 402
Glembay, Josipa 189, 247
Gluščević, Maja 258
Golob, Zvonimir 258
Golub, Ivan 254
Gosp. Špringer 385, 386
Grančić, Milan, moj bratić 421
Grečl, Domagoj 254
Grgić, Zlatko 413
Grimm, Jakov 7, 49, 52, 53, 55, 57, 58, 59, 62, 64, 66, 69, 75, 77, 89, 102, 254, 283, 290, 304, 436, 437, 438
Grimm, Wilhelm 7, 39, 49, 52, 53, 55, 57, 58, 59, 62, 64, 66, 69, 75, 77, 89, 102, 254, 283, 290, 304, 436, 437, 438
Grković-Janović, Snježana 7, 10, 12, 14, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 36, 38, 41, 42, 44, 45, 48, 58, 211, 259, 283, 285, 288, 289, 293, 297, 301, 302, 303, 304, 306, 340, 353, 366, 414
Grofica Ika 386, 421
Grundler, Jasna i Višnja 421

H

Habuda, Benjamin, Ruben, Tirsa 402
Hackenberger, Dubravka 166, 179, 195, 196, 197, 364
Hajnrih, Hilda 385
Hall, James 48, 120, 314
Hameršak, Marijana 262
Ham, Sanda 190
Harambašić, August 254
Haramija, Dragica 191, 194
Hartmann, Nicolai 252
Hasenaj, Damir 412
Haslah, Franjo 402, 404
Hauf, Wilhelm 75
Heđbeli, Zita 402
Hedl, Drago 389
Hercigonja, Želimir 58, 259
Himelrajh, Viktor 407
Hitrec, Hrvoje 252, 256, 258, 261, 321
Hoffmann, Franz 77
Hogl, obitelj 381, 382
Horkić, Dragutin 258
Horvat, Dubravka 402
Horvatić, Dubravko 201, 258
Horvatić, Janja 377, 412
Horvat, Jasna 42, 58
Horvat, Josip 183, 194
Horvat, Joža 250, 258
Horvat, Tihomir 7, 10, 11, 12, 14, 19, 25, 26, 27, 28, 29, 33, 41, 58, 211, 259, 283, 290, 298, 300, 304, 340
Horvat Vukelja, Željka 42, 58, 211
Hranić, mons. Đuro 408, 417
Hranjec, Stjepan 2, 5, 6, 7, 39, 48, 58, 67, 74, 112, 150, 156, 157, 166, 181, 184, 187, 191, 194, 199, 215, 217, 218, 219, 221, 222, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 282, 319, 347, 354, 367, 371, 373, 376, 419
Hribar, Branko 252, 258
Hrpka, Branko 407
Hrpka, Stjepan 407
Huljić, Vjekoslava 42, 58, 211, 259
Hum, Vjekoslava 411

I

Idrizović, Muris 199, 212, 213, 222, 248, 257, 263
Ilić, Zdenko 408
Ivančan, Dubravko 258
Ivanišević, Drago 258
Ivanovič Ivanov, Aleksander 136
Iveković, Oton 10, 22, 23, 190
Iveljić, Nada 5, 7, 42, 58, 107, 108, 111, 114, 115, 117, 118, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 256, 258, 283, 299, 304, 354, 367, 368, 371, 372, 376
Ivić, Vinko 407, 418
Ivković, Željko 401
Izaija, prorok 131, 135

J

Jakševac, Stjepan 258
Jambrečak, Dragutin 183, 194
Jambrišak, Marija 247
Janković, Mirko i Branko 421
Jarm, mons. Antun 376, 414
Javor, Ranka 190, 195, 262, 364, 365
Jelačić Bužimski, Dubravko 259
Jelčić, Dubravko 48, 184
Jelinić Batas, Slavica 401
Jelušić Aparac, Tatjana 416
Jelušić, Srećko 373, 416
Jembrih, Ivica 259
Jerković, Josip 411
Jindra, Ranka 185, 195
Jirsak, Predrag 258, 321
Jonjić, Dragica 421
Julijana od Norwicha 307

Jurašek, Jasenka 402
Jurčević, Slavko 24
Jurić, Marija Zagorka 189, 247
Jurić, Slaven 243
Jurkić, Štefa 254

K

Kalauz, Branka 259
Kalebić, Melita 402
Kalilić, Dunja 7, 41, 58, 119, 121, 126, 127, 128, 130, 259, 365, 414, 439
Kanazir, Valburga 407
Karapandža, Silva 402
Karpatskiý, Dušan 105
Kasalo, Anica, Josip, Braco 421
Kasumović, Ivan 119
Katalinić, Palma 258
Kerstner, Mladen 261
Kerže-Živaković, Zlata 189
Kesterčanek, Nada 183
Klarić, Dora 252, 258
Klasiček, Samir 411
Klepac, Jadranka 42, 58, 211, 260, 414
Klump, Greta 385
Kljaić, Marija 401, 403
Ključanin, Zilhad 241
Knežević, Sanja 191, 195
Kojaković, s. Ana Zorka 375, 414
Kolarić-Dumić, Ljubica 259, 376, 414
Kolarić-Kišur, Zlata 258, 266, 267, 275, 282
Kolarić, Mirjana 407
Kolenić, Ljiljana 190, 373, 377, 412, 414
Kolumbić, Tin 258, 407
Kombol, Mihovil 285, 304
Končar, Dane 403
Kos-Lajtman, Andrijana 262
Kos, mons. Ćiril 408
Košić, Mirjana 401
Košić, mons. Vlado 366, 375, 414, 416
Košutić, Sida 254
Kovačec, Elizabeta 402
Kovačević, Hrvoje 259
Kovačević, Rade /Edgar F. Smith 24, 33, 367, 376, 390, 414, 417, 418, 421
Kovačić, Ivan Goran 258
Kovačić, Stjepan 407
Kovačić, Tomislav 408
Kozarac, Ivo 247, 258
Kozarac, Josip 261, 283, 285, 286, 340, 350, 354, 367
Kozina, Drago 203, 204, 222
Koželj Horvat, Sabina 7, 36, 37, 42, 47, 48, 58, 211, 260
Krajačić, Ljudevit 74, 77, 87, 247
Krajina, Mile 393
Krilić, Zlatko 41, 58, 256, 259, 261, 273, 282
Krilov, Ivan Andrejevič 125
Križić Vrkljan, Nada 11
Krklec, Gustav 117, 120, 258
Krmpotić, Vesna 41, 48
Krnic, Ivan 195
Kući, Braco 421
Kulihova, Alica 190
Kušan, Fran 27, 29
Kušan, Ivan 201, 202, 251, 252, 256, 258, 259, 328
Kušec, Mladen 259
Kušen, Dražen 408
Kutnjak, Ivo 259

L

Laća, Josip 259
Lagerlöf, Selma 234, 248, 254, 261
Lauš, Niko, Vlado, Pipa 421
Ledenčan, Dubravka 411
Lenić, Ivan 408
Leovac, Romana 401
Lessing, Gothold Ephraim 120, 125, 126
Lice, Stjepan 58, 175, 254
Lindgren, Astrid 261

Linić, Zvjezdan 255
Lipnik, Jože 237
Lišnjić, Ante, Ivka, Mara, Nedjeljka 421
Lišnjić, Štokovac Ana Rosa 382, 384, 387, 421
Llewellyn, Richard 391
Lončar, Slavica 401
Lončar, Svetozar Sveto 399
Lovrak, Mato 39, 186, 191, 201, 248, 249, 251, 256, 258, 261, 330
Lovrenčić, Sanja 259
Lozo, Stjepan 392
Lucerna, Camila 247
Lucijak, Gordana 402
Lučić, Antun 240
Lukács, Istvan 241
Luketić, baka Ivka 383
Luketić, Ivo 384
Luketić Narančić, Ivkica 383
Luketić Stapić, Ljiljana 383
Lukić, Marija 385, 414

LJ

Ljermontov, Mihail 273

M

Macan, Darko 259
Mađarić, mlinar 421
Mađer, Miroslav Slavko 258, 342, 347
Madunović, Azra 402
Magjer, Rudolfo Franjo 5, 7, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 77, 78, 79, 80, 87, 183, 247, 257, 353
Majcan, Ljiljana i Zvonimir 421
Majdenić, Valentina 262, 374, 379, 380
Majer, Vjekoslav 258
Majhut, Berislav 262, 263
Majić, Ivan 244
Majlinger, Olga 401
Makale, Adolf 7, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 87
Malić, Ankica 422
Maloča, Stana 402
Mance, Alma 402
Mandić, mons. Antun 363, 364, 408
Manojlović, Ivanka 414
Maraković, Ljubomir 48, 183, 195, 247
Marcikić, Nada 402
Maričić, Tanja 401
Maričić, Tonka 243
Marić, o. fra Ante 232, 239
Marijanović, Stanislav 188, 189, 195, 354, 366, 373
Marijanović, vlč. Luka 408
Marinčić, Mirjana 402
Markan, Ivan 408
Markovac, Mijo 407
Marković, Dina 189, 195, 262, 414, 415
Marković, Zdenka 183, 189, 194, 195, 247
Marović Petrasov, Tonči 258
Martić, Anđelka 201, 258
Martinčić, Julijo 166, 179, 187, 195, 196, 364
Martinović, Ivana 262, 373, 410
Marušić, Matko 259
Matijević, vlč. Pavao 7, 10, 20, 21, 33, 364, 365, 377, 385, 419
Matleković, Zvonimir 402
Matoš, Antun Gustav 212, 239, 247, 256, 269
Matošec, Milivoj 256, 258, 321
Mayer, Milutin 7, 10, 13, 19, 20, 21, 22, 24, 33
Mažuranić, Ivan 7, 131, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 143, 439
Mažuran, Ive 398, 399, 419
Međimurec, Zdenko 401
Medović, Celestin Mato 10, 22, 399
Medvidović, Krešo 421
Medvidović, Lujo 382, 414
Menac-Mihalić, Mira 240
Mendler, Ranka 422
Mesinger, Bogdan 375, 414

Meštrović, Adam 402
Mihaljević, Mira 422
Mihanović-Salopek, Hrvojka 199, 207, 208, 222, 252, 262
Mihelčić, Nada 259
Mihoković-Kumrić, Nada 259
Mijović Kočan, Stijepo 199, 205, 206, 207, 220, 222, 259
Milaković, Josip 78
Milčec, Zvonimir 256, 258
Miloš, Damir 259
Modrić, Luka 386, 387
Modrušan, Ante 258
Monet, Claude 345, 364
Mravunac, Branko 399
Mrčela, Marin 418, 420
Mücke, Franjo Josip 10, 22
Musa, Šimun 239

N

Nazijanski, Grgur 132
Nazor, Vladimir 7, 10, 12, 58, 63, 67, 76, 77, 112, 191, 201, 216, 254, 258, 276, 283, 285, 286, 291, 293, 294, 295, 296, 298, 301, 302, 304, 340, 396, 397
Němcova, Božena 5, 7, 49, 75, 77, 89, 91, 92, 93, 96, 97, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 254, 261, 283, 288, 353, 366, 437, 438
Nemec, Krešimir 186
Nemeth-Jajić, Jadranka 242, 354, 367, 374
Nikčević, Milorad 131, 353, 354, 367
Novaković, Anđelko 262
Novotny, Vladimir 259

NJ

Njegoš, Petar Petrović 7, 131, 136, 140, 141, 142, 143, 439

O

Oblak, Danko 258
Odobašić, Zvjezdana 42, 58, 211, 259
Okrugić Sriemac, Ilija 12, 364
Olajoš, Josip 401
Omazić, Marija 412

P

Paljetak, Luko 257, 258
Pandžić Jakšić, Vlatka 226, 228, 233, 234, 244, 246
Pandžić, Mila rođ. Šimić 229
Pandžić, Vlado 2, 5, 6, 7, 189, 195, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 244, 245, 246, 248, 263, 354, 360, 366, 367, 371, 419
Pašagić, Blanka 254, 262
Patajac, Mirko 189
Pauly, Tzvetomila 244
Pavelić, Stjepan 382, 414
Pavičić, Jela Jeja 421
Pavičić, Josip 258
Pavičić Takač, Višnja 412
Pavić, Nikola 258, 261
Pavletić, Vlatko 252
Pavličević Ham, Dunja 403, 411
Pavličić, Pavao 186, 187, 188, 191, 195, 259, 398
Pavlić, Lidija 414
Pavlović, Boro 258
Pavlovski, Borislav 239
Pavošević, Zvonko i braća 400, 421
Peić, Matko 186, 195, 272, 415
Pejić, Ilija 63, 66, 262
Pejić, Marinko 237
Peko, Anđelka 189, 195, 377, 378, 379, 380
Peroš, Vilim 74, 76, 77, 87, 183, 195
Perrault, Charles 7, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 57, 58, 60, 61, 64, 66, 75, 77, 89, 102, 124, 283, 290, 304, 436, 437, 438
Petelin, Zvonka 402
Petrač, Božidar 254
Petr Balog, Kornelija 412
Petrović, Bernardina 243

Petrović, Stanislav 259
Peurača, Stanka 421
Pezelj, Mira 384
Pieniążek Marković, Krystyna 243
Pilaš, Branko 189, 210, 211, 222, 306, 314
Pilić, Sanja 252, 259
Pintarić, Ivan 403
Pintarić, Josip 420
Pintarić, Kata 403
Pintarić, Ljiljana 420
Pintarić, Tomislav 403, 420
Pissarro, Camille 69
Planinić, Josip 414
Polak, Sanja 259
Poličić, Antun 407, 418
Pongrašić, Zvonko 259
Popovski, Gorjanče 397
Potnik, Silva i Zvončić 387, 421
Pranjić, Krunoslav 237
Pranjković, Ivo 238
Prelog, Vladimir 398
Primorac, Branka 259
Prkačin, Nada 23
Propp Jakovljević, Vladimir 252
Prosenjak, Božidar 58, 254, 259, 376, 414
Pulić, Nikola 256, 258, 261
Pušić, Vesna 403, 411
Puškin, Aleksander Sergejevič 49, 57, 66, 68, 75, 79, 99, 273

Q

Quiquerez, Ferdo 10, 22

R

Radauš, Vanja 192
Radek, Ladislav 259
Radman, Štefica, Drago, Ivica 395, 397, 421
Radoš, gospođa 97
Rajs, Ljubica 402
Ramljak, Ivan Ićan 254, 258, 261, 414
Rašeta, Mara 402
Rašić, Jagoda 401
Ratić, Žarko 401
Rebić, Adalbert 118, 143, 156
Reljković, Matija Antun 119, 369
Rembrandt, Van Rijn 72, 165, 363
Rem, Goran 412
Rikard, Adolf Adika 396
Rišner, Vlasta 190
Robić, Dunja 111
Rosandić, Dragutin 363, 364
Rundek, Melita 259
Ruždjak Podolski, Dora 114, 118, 187, 191, 192

S

Sablić Tomić, Helena 190, 262
Sabljak, Ivana 9
Salamaha, Boris 414
Sandukčić, Tihomir 402
Santini, Aleksandar (Lešo) 9
Schmidt, Christopher 77
Schneider, Darko 415
Schwab, Gustav 57, 75, 294
Sesar, Dubravka 365
Sesar, Josip 407
Sienkiewicz, Henryk 396
Sienska, sv. Katarina 307
Signac, Paul 69
Sikora, Marija 401
Simeon, Rikard 247
Simon, Siniša 414
Singer, Dragutin 400
Sironić, Milivoj 110
Sirovy, Karl 11
Skok, Jože 191, 196, 199, 200, 202, 204, 205, 209, 210, 222, 223, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 260, 261, 263
Smiljanić Raković, Ružica 401, 402, 403
Smoljan, Melita 403, 411
Smrekar, Zdenka 183, 187, 196, 247
Sokol, Josip 77

Sokolova, Vilma 77
Solar, Milivoj 57, 119, 130, 347
Stahuljak, Višnja 58, 200, 201, 215, 217, 221, 256, 258, 368, 371, 372, 376
Stamać, Ante 235, 245
Stamać, Truda 259
Stojanović-Nikolašević, Ruška 259
Storić, Šime 254, 259
Stričević, Nada 421
Strmotić, Antun 407
Subotić, Mladen 186, 196, 403
Sudarević, Franjo 68, 77, 382
Sudeta, Đuro 261
Suk, Tihomir i braća 421
Sveti Augustin 146, 159
Sveti Pavao 163

Š

Šenoa, August 10, 49, 57, 205, 211
Šesto Stipaničić, Silvija 259
Šević, Milan 257
Šešo, vlč. Ivan 408
Šicel, Miroslav 184, 212, 261
Šifler-Premec, Ljerka 203, 223
Šimić, Anđela 227, 234, 236, 246
Šimić, Antun Branko 7, 11, 212, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 248, 354, 366, 367, 371, 419
Šimić, Jerko 229, 230, 233, 236, 246
Šimić, Maksimilijan 228, 233, 236
Šimić, Martin 225, 227, 228, 229, 230, 232, 233, 236, 419
Šimić, Stanislav 225, 227, 228, 229, 233, 236, 238, 246
Šimić, Vida 227, 228, 232, 233, 236
Šimošić, Draženka 405, 406, 411
Šimunović, Pero 229, 238, 246
Šimunović, Spomenka 403
Šimunović, Zoran 403
Šincek, Mira 254
Širola, Stjepan 247
Škavić, Josip 76, 88, 183, 196
Škoro, Miroslav 23, 33, 417
Škraba, Ante 408
Škrinjarić, Sunčana 36, 47, 48, 58, 200, 213, 215, 217, 221, 256, 258, 261, 367, 368, 371, 372
Špajzer, Agica i Francika 395, 397
Štoos, Pavao 269
Šunić, Damir 403
Šunić, Domagoj 403
Šunić, Evica 367, 401, 402, 414

T

Tadijanović, Dragutin 258, 398
Taritaš, Milan 259
Teta Anuška 400
Teta Mara 386
Težak, Dubravka 59, 67, 74, 105, 110, 118, 119, 130, 182, 187, 188, 191, 194, 196, 208, 213, 214, 216, 217, 222, 223, 247, 248, 249, 250, 254, 257, 262, 263
Težak, Stjepko 7, 39, 184, 185, 190, 253, 263, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 282, 354, 357, 363, 364, 366, 375, 404, 413, 414
Tica, Milka 7, 10, 14, 17, 18, 19, 21, 25, 33, 58
Tieck, Johan Ludwig 57, 75
Timar, Marija r. Vuletić 381, 382, 388, 389, 391, 397
Tkačuk, Olga 191, 196
Todorovski, Zvonko 259
Tomaš, Stjepan 259, 414, 416
Tomičević, Ivan 259
Tomić, Josip Eugen 19, 182, 183
Tomić, Mijat 393
Tomić, Sonja 58, 254, 259, 414
Tomić, Stjepan 392, 414, 417
Tomić, vl. Marko 408

Toni, Bogumil 258
Tot, Zvonko 278, 383, 421
Tresić Pavičić, Ante 10, 33
Truhelka, Jagoda 7, 36, 39, 42, 46, 47, 48, 84, 85, 86, 87, 88, 107, 108, 111, 112, 113, 114, 117, 118, 119, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 181, 182, 183, 184, 185, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 194, 195, 196, 251, 254, 256, 258, 261, 266, 267, 269, 282, 292, 293, 303, 304, 377, 382, 416, 418
Tuđman, Franjo 361, 392, 410
Turza Bogdan, Tamara 374

U

Udović, Nevenka 401
Ugrešić, Dubravka 7, 36, 47, 200, 202, 203, 223
Ujhazi, Ervin 385, 421
Uskoković, Davor 253

V

Van Gogh, Vincent 69, 388, 389
Vannucci, Pietro Perugino 134
Vasiljeva, Ljudmila 191, 196
Vaupotić, Miroslav 199, 200, 201, 223
Veršić, Milijan 408
Videk, Nevenka 254, 260
Visinko, Karol 48, 255, 262, 375, 414
Vitez, Grigor 199, 200, 201, 202, 213, 219, 248, 252, 256, 258, 261, 350
Vodopija, Irena 189, 196, 262, 412
Vranić, Zlata 402
Vranješ Vargović, Draga 42, 366
Vranjković, vlč. Slavko 375, 414
Vrcić-Mataija, Sanja 262
Vrgoč, Stipe 402
Vrkljan, Slavka 11, 395
Vudrak, Milica 402
Vukašinović, Franka 402
Vukašinović, Silvija 402
Vukovac, Stana 183, 190, 196
Vuletić, Igor 418, 420
Vuletić, Ivan 384, 390, 394, 397, 399, 403, 419
Vuletić, Jozo, naš mali brat anđeo 377
Vuletić, Mijo 377
Vuletić Ruža r. Vučko 381
Vuletić, Vlade 377
Vulić, Ljerka 402

W

Wilde, Oscar 7, 57, 58, 69, 283, 299, 300, 304, 343

Z

Zalar, Diana 260, 262
Zalar, Ivo 33, 59, 60, 65, 66, 99, 105, 185, 197, 199, 214, 215, 220, 222, 223, 247, 248, 249, 250, 251, 257, 263
Zanki, Josip 414, 415
Zarić, Kaja 413
Zemunić, Vera 254, 259
Zidar-Bogadi, Nada 259
Zlatoper, Grga 392
Zovko, Darko 420
Zovko , Maja, r. Pintarić 403, 420
Zovko, Vjekoslav 420
Zvrko, Ratko 258

Ž

Žerav, Josip 68
Žigrić, s. Jelka Mariangela 7, 38, 39, 47, 154, 156, 266, 267, 275, 282, 365, 366, 414
Živković Zebec, Vedrana 262, 373, 410
Žuro, Rosa 414

IZ RECENZIJE PROF. EMER. STJEPANA HRANJECA

(...)

Rukopis obasiže 427 stranica. Nakon Uvoda slijede radovi što ih je autorica objavljivala u znanstvenim i stručnim periodicima: uz svaki rad priložen je 287 naslova. Pri kraju je navedena bibliografija znanstvenih i stručnih radova (9 samostalnih knjiga, 103 rada), sudjelovanje na znanstvenim skupovima (51), uređivanje zbornika radova (njih 19), osobito originalan Životopis s knjigom i Kazalo imena. Glede strukture ovo.

Rukopis najprije zaokuplja naslovom; naslovi su inače barjaci, stjegonositelji, kao simboli najavljivači onoga što za njima slijedi. Svaka riječ u autoričinom naslovu ima i svoju težinu i, u zajedništvu, svoj smisao. „Komparativno" najavljuje autoričinu temeljnu polaznicu, naime, u književnosti mnogošto nije početno, ona je uvijek nastavak, ali i nadopuna, preoblika te se iste ili slične teme u njoj pojavljuju kao „individualna dopuna". To se tezom Ana Pintarić neprestance rukovodi te ukazuje na čitavu mrežu odnosa i to, poglavito, između usmene i dječje književnosti te između nacionalne, hrvatske i svjetske dječje književnosti. Drugim pojmom „interpretacija", autorica želi upozoriti na osobni, osebujan pristup, u mnogočemu nov, začudan, a treći „studije" upućuje na dublje, šire, interdisciplinarne zahvate, kakav je recimo prvi tekst *Legende o Velebitu i vili Velebiti u književnosti i slikarstvu*.

Strukturno se ovaj rukopis može promatrati u nekoliko cjelina. Prva, najopsežnija, tematizira bajku, usmenu i njezinu interferentsku funkciju u pisanom tekstu pojedinih književnika. Drugu ispunjuju radovi o basni, popularnoj književnoj vrsti i njenim mnogovrsnim preoblikama; osobito je u tom smislu vrlo poticajan rad *Basne o cvrčku i mravu – od klasične do nove basne*. Treća cjelina je „korpus Jagode Truhelke": poticaj za više autoričinih radova u toj cjelini svakako je zavičajni ali, jasno, i književni, pri čemu autorica naglašava upravo – moralno-etičku razinu Truhelkinih tekstova. Četvrti dio su radovi o pojedinim piscima te književnim znanstvenicima, slijedi peti dio, o pojedinim temama u dječjoj književnosti, šesti je opet korpus, ovaj put o književnom stvaralaštvu Ante Gardaša, a dodajmo i sedmi, osebujan dio, *Životopis s knjigom*, poetiziran, pomalo nostalgičan, esejistički *curriculum vitae*.

Ovo upućuje na autoričin diskurs: on je, dakako, akademski, s određenom težinom ali je ujedno i pitak, jednostavan, Ana Pintarić izriče „sokovite" misli i

stavove, dakle nikako ne suhoparne nego natopljene emocionalnim pristupom; ona upravo piše srcem!...

Osim „pisanja srcem" Ana Pintarić bogato, na više razina i mjesta interferira biblijske tekstove, ne samo tamo gdje su oni predmetom komparatističkoga promišljanja. Njima želi osnažiti, podcrtati etičku dimenziju, a budući „da je stil čovjek" tom gestom iskazuje i osobni svjetonazor, onaj koji je formulirala uz pjesništvo A. B. Šimića a ja parafraziram: „Odgojena u katoličkom duhu Ana Pintarić 'pila je vode' na jednom od zedenaca i ona joj je na kraju bila 'izvorom vode koja struji u život vječni' (Iz 4,13).

Autorica je spomenuti rukopis sastavila od 22 rada, sve odreda vrlo vrijednih, svježih, novih, oslonjenih na znanstvenu literaturu a opet vlastitih, prepoznatljivih „pintaričinih". Oni nisu pisani površno niti u dahu nego su nastajali u duljem vremenskom razdoblju, u skladu s temeljnom autoričinom profesionalnom vokacijom. Takvi će predstavljati nedvojbeno vrlo značajan doprinos razumijevanju i doživljavanju književnosti, poglavito one koju namjenjujemo djeci. Ukratko, ostvarila je – i opsegom i pristupom – kapitalno djelo u recentnoj interpretaciji (dječje) književnosti.

Čakovec, 13. svibnja 2019. Prof. emer. Stjepan Hranjec

IZ RECENZIJE PROF. DR. SC. VLADE PANDŽIĆA

(...)

U *Uvodu* autorica jezgrovito navodi da knjiga **Komparativne interpretacije i studije** obuhvaća dvadeset dva izabrana članka koja su od 1998. do 2016. predstavljena na domaćim i međunarodnim znanstvenim skupovima te objavljena u zbornicima i znanstvenim časopisima, ali su u ovoj prigodi dopunjeni novim spoznajama ili su promijenjeni. Poticajno je istaknula kako se "komparativne interpretacije i studije odnose na književnu i slikarsku umjetnost te biblijske prispodobe", a "najveći se broj članaka odnosi na hrvatsku i svjetsku književnost te narodnu". Nakon što je sugestivno navela da "prema književnoj vrsti i žanrovskoj klasifikaciji riječ je o legendama, bajkama, basnama, pripovijetkama, romanima, kritikama, osvrtima i autobiografskoj prozi", odredila je većinu radova (poglavlja) kao "komparativne interpretacije", zatim je poimence apostrofirala najzastupljenije hrvatske književnike te predstavnike svjetske književnosti te autore koji se "nisu posebice izjašnjavali kao književnici". Završnom uvodnom rečenicom je istaknula: "Kao prilog teoriji, povijesti i kritici književnosti *Komparativne interpretacije i studije* namijenjene su studentima kroatistike i učiteljskih fakulteta, nastavnicima i svima koji vole književnost." Međutim, treba osobito napomenuti da njezinu knjigu očito neće moći zaobilaziti stručnjaci i znanstvenici koje zanima široka znanstvena problematika na koju je bila usmjerena istraživačka pozornost. Ipak, prema uvodnim rečenicama može se unaprijed zaključiti da je sustavno usmjerena na svjetsko umjetničko okruženje premda je hrvatska književnost i ostale hrvatske umjetnosti u središtu njezina znanstvenoga sitnozora.

Veleban je prvi članak (znanstveni rad, zapravo poglavlje) **Legende o Velebitu i vili Velebiti u književnosti i slikarstvu** koji već naslovom najavljuje interdisciplinarnost, tj. pristup umjetnosti (književnosti i slikarstvu) na komparativnoj razini što se nameće kao glavna poveznica u neprijepornu cjelinu ove znanstvene monografije. Svenazočna je intertekstualnost i multimedijalnost u raščlambi "simbolizma uzvisine, gore, planine" Velebita i legendi koje se vežu uz tu najvišu hrvatsku planinu, posebice "vile Velebita" koja za hrvatski narod ima iznimno važnu domoljubnu simboliku i budničko raspoloženje. Nakon što je navela da je "uzvisina/gora/planina simbolom (...) u mnogim kulturama i tradicijama", odlučno je pridodala, potkrijepila tvrdnju navodom iz obrazloženja simbola Jeana Chevaliera i Alaina Gheerbranta da "uzvisina, čija je os na zemlji, a vrhunci poput uzdignutih ruku streme k visinama, u duhovnom se smislu može smatrati naporom na putu susreta neba i zemlje". Međutim, nije ostala samo na tome objašnjenju nego vratila se na iskonsku knjigu kršćanske civilizacije:

"U Bibliji su neki najvažniji događaji smješteni na gori kojom se simbolizira približavanje Bogu: *Savez na Sinaju* (Izl 19), *Izakova žrtva paljenica na brdu* (Post 22,2), *Ilija postiže čudo kiše nakon što je molio na vrhu Karmela* (Kr I, 18,42), *Bog se Iliji objavljuje na gori Horeb* (Kr I, 19,9), *Evanđeoska besjeda na gori* (Mt 5,1), *Preobraženje Isusa pred Petrom, Jakovom i Ivanom* (Mk 9,2) itd."

Tvrdeći da "u umjetnosti uzvisina često predstavlja nepoznanicu i strah, ali i zadivljenost ili napor koji treba uložiti u neko dobro", uključila je "snatrenje", dječačku "tamnu tjeskobu", zadivljenost i nemir, divljenje i nemoć Antuna Branka Šimića tijekom gledanja "ogromnosti", "neizmjernosti težine", "stabilnosti", "trajnosti" hercegovačkih brda koje su ga činile "nečim krhkim".

Premda izvrsni izvorni znanstveni rad **Legende o Velebitu i vili Velebiti u književnosti i slikarstvu** nije prva tiskom objavljena studija koja se nalazi u ovoj knjizi, izrazito je svrhovito što ju je autorica upravo smjestila na prvo mjesto. Osim široke, raskošne simbolike sugestivno najavljuje konzistentnu i jasnu strukturu cjelovite knjige, odlučnost za usustavljenu raščlambu i sintezu istraživane tematike te autoričin uzoran akademski diskurs. Cijela je rasprava brižljivo koncipirana, a očita je konzistentnost u opisu rezultata istraživanja i nijansiranju zaključaka koji najbolje svjedoče o mogućnostima istraživanja s komparativnih motrišta.

U znanstvenom radu **Mali kućni duhovi Domaći i njihovi potomci,** utemeljenom na istraživačkim iskustvima, autorica studiozno, iznijansirano i poticajno raspravlja o "čovječuljcima od plamena" koji su "postali čuvarima doma, ognjišta i obitelji", a "pripadnici su roda dugovječnih nastanjenih u ognjištima, pećinama ili špiljama". Budući da su "prepoznatljivi (...) po svom izgledu, vatrenim jezičcima, nemirni (...) i vedra raspoloženja koje u obilju prenose drugima", autorica osebujno napominje da "izgledom i ponašanjem sliče poslanicima Duha Svetoga koji je u obliku ognjenih jezika sišao na okupljene i obratio ih". Rad je dragocjen prinos hrvatskoj znanosti o književnosti.

Nastojeći odgovoriti na naslovno pitanje u neobično zanimljivoj raspravi **Jesu li Mačak u čizmama i Palčić i njima slični likovi junaci ili varalice,** autorica je usporedila "bajke klasicizma i romantizma: **Kum Mačak ili Mačak u čizmama i Palčić** Charlesa Perraulta, te inačicu *Palčića* braće Grimm i *Carevo novo ruho* Hansa Ch. Andersena". Znanstveni doprinos te iznijansirane znanstvene rasprave pruža novi uvid u recepciju bajkovitih likova u proteklim književnopovijesnim razdobljima i danas.

U uzornome istraživačkom radu **Bajke o Ivici i Marici** središnja je pozornost usmjerena na interpretacije četiriju socijalnih bajki "koje povezuju motivi gladnih godina, maćehe, majke, kamenčića, mrvica kruha, čarobne šume, kućice od kolača, kolibice, vještice i dobre bake". Autorica uvodi u taj zadivljujući tekst tvrdnjom da "riječ je o hrvatskoj usmenoj bajci *Udovčevi sirotani*, bajci *Palčić* Charlesa Perraulta (1695), *Ivica i Marica* Jacoba i Wilhelma Grimma (1812) i *Ivica i Marica* Josipa Cvrtile (1922); jednoj usmenoj i tri umjetničke bajke, iz razdoblja francuskog klasicizma, njemačkog romantizma i hrvatske književnosti između dva rata; o dvije bajke iz svjetske i dvije iz hrvatske književnosti". Zaključci su utemeljeni na anketi studenata Učiteljskog fakulteta Osijek i Studija hrvatskoga jezika i književnosti Filozofskog fakulteta Osijek koja je pokazala da su najčitaniji svjetski bajkopisci Jacob i Wilhelm Grimm, Hans Christian Andersen i Charles Perrault", "u hrvatskoj književnosti Ivana Brlić-Mažuranić", a "najomiljenije su bajke *Snjeguljica, Pepeljuga* i *Trnoružica,* dok je *Ivica i Marica* na četrnaestom mjestu" među dvadeset četirima bajkama. Rad je dragocjen i poticajan prilog istraživanju bajki o "Ivici i Marici".

Komparativni pristup u radu **Djevojčica sa šibicama u bajkama Hansa Christiana Andersena i Rudolfa Franje Magjera** donosi vrlo zanimljivu usporedbu sličnih likova slavnoga danskoga bajkopisca i slabo poznatoga hrvatskoga dječjeg književnika koji je poznatiji kao književni kritičar. Neprijeporno je autorica zaključila kako "u drugoj polovici 19. i prvim desetljećima 20. stoljeća stvaraju se autorske ili umjetničke priče i bajke prema uzoru na usmenu književnost i klasičnu svjetsku bajku, često s kršćanskim motivima". Odlično je predstavila Rudolfa Franjina Magjera kao bajkopisca koji se u nekim "svojim radovima oslanja na Hansa Christiana Andersena", pa je tako "prema uzoru na *Djevojčicu sa sumporačami* (1876.)", napisao zanimljivu svoju "priču *Na ulici* (1905.)". Rad je značajan znanstveni doprinos povijesti dječje književnosti.

Znamenita znanstvenica Ana Pintarić "razotkrila je" svoj rodni grad Osijek kao jedno od najvažnijih hrvatskih središta u kojem je stvarana hrvatska dječja književnost. U članku **8 starih osječkih bajki** predstavila je rezultate svojih dugogodišnjih istraživanja književnoga stvaralaštva koje je namijenjeno djeci i mladeži, a pomno je prikupila nedvojbene činjenice i još izobilje dodatnih potkrjepljenja za neprijeporno određenje "starih osječkih bajki". Osebujni je tekst iznimno važan znanstveni prilog povijesti hrvatske dječje književnosti, ali i povijesti svjetske dječje književnosti.

U radu **Bajkoviti svijet Božene Němcove** očituje se autoričin brižno usustavljeni pristup bajkovitom svijetu slavne književnice koji je oblikovan "na češ-

kim i slovačkim usmenim bajkama" koje je upoznala "slušajući bakine priče". Činila je to, kako zaključuje autorica, "poput Charlesa Perraulta i braće Grimm" te stvorila je "inačice koje izlaze u zbirci *Narodne bajke i predaje* (*Národní báchorky a pověsti*, 1846)". Uz bogatu argumentaciju ustvrdila je također da "bajke Božene Němcove ne unose novine u poetiku klasične bajke, ali ih bogate maštovitim događajima i likovima", što je značajni znanstveni prinos istraživanju književnoga djela slavne dječje književnice *Božene Němcove*.

Pregledni znanstveni rad **Basne o cvrčku i mravu – od klasične do nove basne** vjerojatno će zainteresirati (pa i oduševiti!) mnoge stručnjake i znanstvenike te širu čitateljsku javnost, zato što se neće moći othrvati znatiželji koju je zametnula autorica navođenjem riječi "Andrićeve ovce" koja je "zabrinuta izborom zanimanja svoje kćeri Aske": "Umjetnost je nesiguran poziv koji nit' hrani nit' brani onog ko mu se oda..." U skladu s time autorica sugestivno obrazlaže kako se ta "Andrićeva misao može odnositi na sve umjetnike pa i na glazbenika cvrčka, junaka basne od Ezopa do danas", ali i da se "sukob između radoholičara i lijenčine" ponajprije "dogodio u biblijskoj paraboli, a onda se, gotovo zauvijek, nastanio u basnama u kojima je nedvojbeno jasno tko je radoholičar a tko lijenčina". Međutim, jasno je autorica dodatno ustvrdila da "novo čitanje ili razgradnju klasične basne o cvrčku i mravu započela je u hrvatskoj književnosti Jagoda Truhelka prije stotinu godina, a nastavili Nada Iveljić i Josip Cvenić" te da "u novim basnama cvrčak je u početku ponižen, no postaje aktivan i svjestan branitelj i promicatelj glazbe i profesije glazbenika, a i mrav se mijenja". Odličnu ocjenu zaslužuju svi autoričini obrazloženi zaključci koji su jasni plodovi spleta znanstvene pomnosti, preciznosti i pronicljivosti, ali ne treba zaboraviti i njezino stručno i znanstveno nadahnuće. Rad je izrazito originalan znanstveni prilog koji obogaćuje hrvatsku znanost.

Izvrstan je pregledni znanstveni rad **Basne o ironičnoj kornjači i raku, mudrome vuku i lukavome magarcu.** Autorica je ponajprije ponudila nekoliko klasičnih određenja basne kao književne vrste "u prozi ili stihovima u kojoj glavnu ulogu imaju životinje, biljke ili predmeti prikazani kao nositelji tipičnih ljudskih osobina". Sustavno je izložila kako pojedini hrvatski pisci određuju basnu, počevši od Matije Antuna Reljkovića, te Ivana Kasumovića, Milana Crnkovića, Dubravke Težak ističući da su se do danas basne "pridržavale kanona koji je utemeljio Ezop (6. st. pr. Kr.) i koji se tijekom stoljećā poštovao, ili tek neznatno mijenjao, najčešće dopunjavao novim pojedinostima". Poput ukrajinskoga književnika Ivana Jakovyča Franka koji je pisao "nove basne utemeljene na klasičnoj poetici", autorica je ustvrdila da se sličan postupak "provodi i u hrvatskoj književnosti", a "među prvima je to učinila Jagoda Truhelka (1864–1957) u basni

Cvrčak, božji tucak (1932.), a nastavili Dunja Kalilić (1947.) u *Pričama iz čarobnog lonca* (1999) i Josip Cvenić (1952.) u zbirci *Mudra budala* (2003.)".

Vrhunski znanstveni rad **Biblijska slika pastira / svećenika u slikarstvu i književnosti,** kako napominje autorica, nadahnula su dva motiva: "Proglašenje Svećeničke godine od 19. lipnja 2009. do 19. lipnja 2010. godine i najava međunarodnoga znanstvenog skupa 'Ivan Mažuranić i Crna Gora 2009. – povijesni, književni, jezični, kulturološki, pravni i drugi aspekti' u rujnu 2009. na Cetinju". U skladu s temom izdvojila je četiri "značajna umjetnička djela svjetske kulturne baštine" koja su povezana "motivom svećenika / pastira: *Evanđelje po Ivanu*, slika *Krist se pojavljuje pred ljudima / Dolazak Mesije* Aleksandra Andrejeviča Ivanova, ep *Smrt Smail-age Čengića* Ivana Mažuranića i epsko-dramski spjev *Gorski vijenac* Petra Petrovića Njegoša". Ustvrdila je da umjetnici, "ugledajući se na Bibliju", "Aleksander Andrejevič Ivanov, Ivan Mažuranić i Petar Petrović Njegoš, dobro izabranim sredstvima slikarske i književne umjetnosti, tematiziraju susret Neba i zemlje koji se događa u Spasiteljevu liku te liku inoga pastira i igumana Stefana". Tijekom interdisciplinarnoga pristupa izrazito je razgovijetno autoričino neovisno gospodarenje vlastitim mislima u izrazito čvrstim rečenicama. Pokazala je vrhunsko umijeće kombiniranja tradicionalnoga i suvremenog nazivlja u znanstvenoj raspravi koja može poslužiti kao uzor za slična komparativna znanstvena istraživanja.

Autorica osobito brižno ususatvljuje rasprave u kojima promiče molitvu, a to se može itekako uočiti u vrlo dojmljivom članku **Molitva u "Zlatnim dancima" Jagode Truhelke**. Nedvojbeno tvrdi da to Truhelkino epohalno djelo "ni dugogodišnja zabrana školskoga čitanja i izbacivanje iz školske lektire nije uspjela izbrisati" iz "zasluženog mjesta" u "umjetnosti riječi", a u kojem je "Gospodnja molitva ili Očenaš" pronašla "najiskrenije vjernike pa za njih slobodno možemo reći da su oni, vjernici, ona 'sol' koja" ne dopušta "da vjera 'obljutavi'". Budući da "realistično-autobiografsko-kršćansko-povijesnu lirsku prozu *Zlatni danci* Jagode Truhelke čine četiri knjige: *Zlatni danci* (1918), *Bogorodičine trešnje* (1929), *Dusi domaćeg ognjišta* (1930) i *Crni i bieli dani* (1944)" u kojima "tematizira se život obitelji Antuna i Marije Truhelke u Osijeku, Donjem gradu i Tvrđi od 1864. do 1878., te preseljenje i život u Zagrebu gdje se obitelj nastanjuje nakon smrti oca Antuna Vjenceslava", autorica argumentirano tvrdi da je upravo u toj tetralogiji začet "hrvatski autobiografski roman". Rad je izniman znanstveni doprinos recepciji Truhelkinih *Zlatnih danaka* i povijesti hrvatske književnosti, osobito hrvatskoga romana.

Izazovni članak **Pripovijetka "Uskršnja zvona" Jagode Truhelke i prispodoba "Izgubljeni i nađeni sin"** *(Lk 15,11-32)*, nakon zanimljive i poticajne usporedbe, među ostalim, donosi neprijeporne dokaze i potkrjepljenja autoričine tvrdnje da je "književnost Jagode Truhelke utemeljena (...) na kršćanskim motivima i ljubavi prema domovini Hrvatskoj zbog čega su joj književna djela poslije 1945. godine bila nepoželjna". Bez dvojbe ustvrđuje da "realistična pripovijetka *Uskršnja zvona* (*Zlatni danci,* 1918.) izrasta na kršćanskom poimanju grijeha, spoznaje, kajanja i opraštanja", a to je i nametnulo "komparaciju ove pripovijetke s prispodobom *Izgubljeni i nađeni sin* iz Lukina evanđelja (15,11-32) na razini ustroja teme i ideje, kompozicije i likova te pejzažnih motiva". Nema prijepora oko ocjene da je taj rad izrazito moderno ustustavljen te može ga se odrediti kao nesvagdašnji izvorni znanstveni prilog istraživanju recepcije Truhelkinih književnih djela i komparacije s apostrofiranom prispodobom.

Znanstveni rad **Lik Bogorodice u književnosti Jagode Truhelke** jedan je od radova koji odlično predstavljaju prof. dr. sc. Anu Pintarić kao modernu znanstvenicu. Razgovijetno su razotkrivene teme koje su bile zabranjene u nedavnoj komunističkoj državi. Na temelju istraživačkih rezultata autorica je ustvrdila: "Obitelj Truhelka, otac i majka te djeca Jagoda, Ćiro i Dragoš, živjela je kršćanskim životom najviše se utječući Majci Božjoj", "u kući se svakodnevice molilo i zahvaljivalo za sva dobra, ali i za manja dobra i nevolje", "nedjeljom odlazilo na svetu misu, slavili se kršćanski blagdani, prepričavale se biblijske prispodobe, pa su djeca prema tome uzoru stvarala sliku Majke Božje, doživljavajući je kao svoju majku". U skladu s time može se istaknuti da je rad izniman znanstveni doprinos istraživanju Truhelkinih nadahnuća za umjetničko stvaranje.

Uzorno je uspjela profesorica Pintarić u znanstvenome preglednom radu **Kritika o književnosti Jagode Truhelke** predstaviti i raspravljački pomnjivo komentirati kritičke tekstove o književnom djelu te slavne hrvatske književnice rodom iz Osijeka. U sintetskom tekstu sukladnom klasičnim strukturama nalazi se izobilje novootkrivenih činjenica, a svenazočne su preglednost, stupnjevitost i poticajna postupnost u izlaganju. Izvrstan je pregledni znanstveni rad koji može dragocjeno poslužiti u pisanju povijesti hrvatske književnosti, osobito povijesti hrvatske dječje književnosti.

Vrhunski je autorica u tekstu **Kritika o književnosti Nade Iveljić** razmatrala "odnos kritike prema književnosti Nade Iveljić" te određivala "u kojoj je mjeri odnos kritike sličan odnosu prema hrvatskoj dječjoj književnosti uopće". Sukladno tome raščlanjivana je "kritika o pričama, legendama i romanima od zbirke priča *Konjić sa zlatnim sedlom* (1968) do romana *Plakatida, Dogodovštine*

zagrebačkih Saveka (2001)". Do izražaja je došlo i autoričino umijeće selekcioniranja istraživačkih rezultata. Rad je odličan znanstveni prilog proučavanju kritike o hrvatskoj dječjoj književnosti.

U znanstvenim raspravama **Neka se vidi "preobraženo" lice njegovo – Vlado Pandžić o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću, Kritičar i teoretičar dječje književnosti Stjepan Hranjec** i **Jesu li to za djetinjstvom plakali samo zrikavci – "Zlatookin osmijeh" Stjepka Težaka** autorica je odlučno sačuvala znanstvenu objektivnost držeći se etičkih i estetskih načela dok raspravlja o djelima svojih suvremenika. U sintetskom strukturiranju znanstvenoga teksta ostavlja prostor i za dopunska potkrjepljenja. Rado hvali elegantne stilove, ali i isto tako daje neštedljivu potporu ambicijama za sigurno postignuće objektivnosti, promišljenih i lijepo oblikovanih zaključaka. Ti su radovi vrlo vrijedni znanstveni doprinosi proučavanju hrvatske književnosti.

Opsežan i poticajan je znanstveni rad **Etički i estetski motivi šume u dječjoj književnosti.** Pronicavo autorica dovodi u svezu književnost te "stablo i šume" koje su "među prvim Jahvinim čudima zemaljskoga raja", a "prema *Knjizi Postanka* treći je dan stvoreno sve što klija iz zemlje". Pretražujući etičke i estetske motive šume u dječjoj književnosti, ističe da "od samoga početka stvaranja svega što klija iz zemlje, čovjeka je najviše privlačila šuma; živio je od nje, učio iz njezina iskustva, nadahnjivao se na njezinoj mudrosti, u njoj tražio zaštitu, divio se njezinoj ljepoti, da bi skladom boja, mirisa i zvukova sve te dojmove prenosio u književnu, slikarsku, kiparsku, graditeljsku, glazbenu, filmsku umjetnost – uvjeren da je u njoj nastanjen sam Bog". Znanstveni doprinos toga rada osobito se očituje u izvornosti istraživanja, tematskoj svevremenosti, metodološkoj neograničenosti te strukturiranosti koja ne ostavlja prostor za nejasnoće ili nesporazume.

U članku **Etika i estetika u bajkama "Damjanovo jezero" Ante Gardaša** znanstvenica Ana Pintarić, nakon vrlo nadahnutih i promišljenih određenja Gardaševih bajki koje, kako ističe, osim etičke imaju i povijesnu i estetsku vrijednost, sustavno izlaže zaključke i svestrano ih ilustrira. Iznijansirano istražuje etička načela te o njima poticajno raspravlja u estetičkom kontekstu. Uz svaku tvrdnju nastoji pravodobno otkloniti potencijalne nejasnoće, stoga apostrofira moralnu dužnost svakog čovjeka da se odupire zlu: "ma koliko ono izgledalo strašno i nadmoćno, ma koliko borba s njim izgledala neizvjesna". Bez dvojbe blago sugerira da kršćanski moral i bajkoviti likovi u "Damjanovu jezeru" mogu pomoći u današnjem svijetu premda "apokaliptičnim izborom riječi pisac predstavlja strahotu kojoj se čovjek teško može oduprijeti", ali ojačao je vjeru da to

"mogu djeca i oni poput djece". Rad je vrhunski znanstveni doprinos proučavanju recepcije Gardaševih bajki te teoriji i praksi odgoja djece i mladeži u teškim suvremenim odgojnim i obrazovnim okolnostima.

Sintetski tekst **Gardaševi književni prostori** zaslužuje najljepše pohvale i najbolje ocjene. Autorica je neprijeporno ustvrdila da je Anto Gardaš jedan "od književnika koji su obogatili i popularizirali dječju književnost" te da je svaka "njegova knjiga izazivala pozornost i čitatelja i kritičara". Ponajprije je svrhovito navela naslove njegovih romana prema redoslijedu objavljivanja "u razdoblju od 1979. do 2004.": "*Tajna zelene pećine* (1979), *Ljubičasti planet* (1981), *Bakreni Petar* (1984), *Izum profesora Leopolda* (1986), *Pigulica* (1988), *Duh u močvari* (1989), *Filip, dječak bez imena* (1994), *Miron na tragu Svetog Grala* (1995), *Prikaza, Legenda o bijeloj ženi* (1995), *Kuća od drvenih kocaka* (1997), *Koliba u planini* (1999), *Miron u škripcu* (1999), *Krađa u galeriji ili sve se urotilo protiv malog Terzića* (2001), *Tajna jednog video zapisa* (2002), *Čovjek s crvenim štapom* (2004)". Na temelju dugogodišnjega sustavnog proučavanja je ustvrdila, među ostalim, da je "prema žanrovskom diskursu riječ (...) o pustolovnim, socijalnim, znanstveno-fantastičnim, detektivskim, ekološkim i povijesnim romanima" koji su "prepoznatljivi po zanimljivom ustroju fabule, prostora i vremena, motivu tajne i mozaičnom otkrivanju istine, stalnim likovima te jezično-stilskim osobinama", najprikladniji "djeci osnovnoškolske dobi i mladeži pa su i poučavateljski: potiču interes za knjigu i čitanje, za znanost, umjetnost, povijest, arheologiju, okoliš, *Bibliju*, komunikaciju, socijalne odnose", ali i da "govore i o suvremenim problemima djece, mladeži i obitelji". "Na temelju predloška od petnaest romana", zaključila je autorica, "razvidno je da Gardaševi književni prostori obuhvaćaju svemirski i zemaljski prostor, primorski, slavonsko-baranjski krajolik i europske gradove, a najčešće se događaj zbiva u Osijeku". Rad je izvorni znanstveni doprinos istraživanju i kritičkoj prosudbi Gardaševa romanesknog opusa.

Završni članak **U ruci će imati kiticu cvijeća i vedar osmijeh na licu – spomen na književnika Antu Gardaša** simbolično je posljednji u redoslijedu dvadeset i dvaju znanstvenih radova u ovoj knjizi. Autorica je prikladnim, specifičnim stilom prenijela "sliku ispraćaja književnika" koju "skrivaju čempresi na Centralnom groblju, bojeći se istine", a zatim je osobito istaknula da je Anto Gardaš: "Osijek učinio književnim mjestom radnje", "za života proglašen klasikom i osječkim Andersenom", volio "oživljavati stvari, životinjama pridavati ljudske osobine, poigravati se strukturom bajke", "u svemu se otkrivati i potvrđivati kao vrstan pripovjedač", "napisao 31 samostalnu knjigu", "najviše volio svijet djetinjstva kojim gospodari skupina znatiželjnih dječaka i pokoja djevojčica", a "u književni svijet" zauvijek "smjestio Mirona, Tajanstvenoga Ivana, Trostrukoga

Joju, Eukaliptusa i Melitu, kasnije Dinu i još neke, koji sele iz romana u roman, iz priče u priču zapadaju u nove pustolovine" itd. Rad je na samom kraju knjige uokvirio iznimne doprinose hrvatskoj znanosti.

Pri kraju knjige odlično i uzorno su ustavljene autoričine: *Bibliografija članaka objelodanjenih u zbornicima i časopisima*, *Radna biografija i bibliografija* te neobični, ali vrlo zanimljivi *Životopis (s) knjigom*. Rukopis sadrži i pozorno pripremljeno *Kazalo imena* koje će zasigurno ostvarivati svoju svrhu.

(...)

Autorica konkretno odgovara na nametljiva pitanja o vječnosti umjetnosti jamčeći da će imati iznimno važnu ulogu u odgoju i obrazovanju i budućih mladih naraštaja, tj. naše budućnosti, hrvatske i svjetske, općeljudske na ovome svijetu. Prikladno sintetizira postojeća znanstvena istraživanja, ilustrativno izlaže promišljanja i problematiku, uspostavlja sustav smjernica za nova znanstvena istraživanja, ne štedi riječi dok piše o širokim vidicima koji su pred znanošću u službi ljudskosti, tj. Božjega poslanja čovjeka na ovome svijetu. Premda istraživanju pristupa ponajprije sintetički, uzorno svrhovito sjedinjuje raznovrsne istraživačke metode, postupke i instrumente prikupljajući i neprekidno ojačavajući i nijansirajući dokaze za nedvojbeno znanstveno zaključivanje.

Za posebnu pohvalu je autoričina usmjerenost na interdisciplinarnu literaturu.

Blagoslovljeno je njezino ustavljenje istraživačke metodologije, precizni istraživački ciljevi, razvidna svrha velike pozornosti mnoštvu izvora, nedvojbena sigurnost u određenju pojmova i prihvaćanju prikladnoga nazivlja, odlučnost u usmjerivanju na nedvojbene izvore, a za posebnu je pohvalu pomnjivost u izboru navoda koji odlično potkrjepljuju istraživačke nakane. Oslanjajući se na suvremenu znanstvenu metodologiju, autoričina znanstvena polazišta i ciljevi uvijek su potpuno razgovijetni, a uzorna studioznost i specifična akribija sigurno su jamstvo nezaobilaznih, izvrsnih rezultata.

Interdisciplinarnost, izrijekom tematski pristup umjetnosti na komparativnoj razini, temeljno je obilježje povezivanja knjige u cjelinu. Svi su članci, kako ih u *Uvodu* naziva, zapravo poglavlja koja su već objavljena u različitim časopisima, zbornicima itd. Namjenjuje ih širokoj stručnoj i znanstvenoj javnosti, ali i osobito učiteljima i profesorima hrvatskoga jezika i književnosti, studentima kroatistike, učiteljskoga i predškolskog odgoja te studentima bogoslovlja i vjero-

učiteljima. Knjiga će zasigurno posebice zanimati sve koji se bave književnošću i umjetnošću, osobito recepcijom književnosti i drugih umjetnosti te kulturnom animacijom.

U cijeloj knjizi došla su izvrsno do izražaja glavna načela recepcije i nastave književnosti. Određenja središnjih recepcijskih problema koja nameću književna djela autorica ne završava brzim ocjenama i zaključcima, već ih temelji na produbljivanju recipijentovih dvojbi i uzdizanja njegove znatiželje, katkada i specifičnih apostrofiranja dotle nepoznatih činjenica. Konačno ponuđene tvrdnje obično su jasni plodovi višestranih pogleda na kulturne pojave. Neprekidno autorica pokazuje umijeće raspravljanja i oblikovanja raspravljačkog teksta.

Pozorno biranim riječima pronicavo i iznijansirano su interpretirani probrani književni tekstovi. Često su začudno suptilnim određenjima poticajno pridodani rezultati specifične stvaralačke izvornosti. Prikladne ilustracije i pozorno selekcionirani navodi, izvorne usporedbe, neobične slikovitosti – odlično predstavljaju autoricu kao vrhunsku stručnjakinju i istaknutu znanstvenicu koja očituje svestranost svoje stručne i znanstvene kompetencije. Zagovarajući jasne putove interpretacije, s potpunim štovanjem integriteta književnih djela sugerira potencijalnim recipijentima usmjerivanje i na moguće druge interpretacijske staze.

U ocjeni ove nesvagdašnje knjige potrebno je istaknuti da su potpuno razgovijetni njezini ciljevi i svrha, u što nedvojbeno uvjerava uzorno ustustavljena istraživačka, znanstvena metodologija. Postupnost, stupnjevitost, preglednost, konzistentnost i osebujnost u razgovijetnom izlaganju svenazočni su u cijeloj knjizi. U jezgrovitu prikazu dragocjene knjige potrebno je posebice istaknuti i najljepše pohvaliti specifičnu, izvornu ustustavljenost i nedvojbenost ciljeva i svrhe znanstvenog istraživanja te njihova predstavljanja znanstvenoj, stručnoj i široj javnosti.

Knjiga će predstavljati autoricu kao vrhunsku stručnjakinju i znanstvenicu s velikim znanjem, sposobnostima i umijećem. Izvrsno ju je strukturirala, na specifičan način tematski približila i povezala sve članke (znanstvene radove, poglavlja) s čvrstim ciljem stvaranja antologijske knjige koja može biti sjajan sveučilišni udžbenik, krasan dar učiteljicama i učiteljima, nastavnicama i nastavnicima književnosti na svim odgojno-obrazovnim stupnjevima, tj. svima koji se bave odgojnim i obrazovnim procesima, osobito školskom interpretacijom i recepcijom književnosti, ali i svima koji cijene i vole književnost.

Zaslužuje knjiga u cjelini izvrsnu ocjenu za usklađenost: stručne i znanstvene pomnosti, jasnoće izražavanja, specifične pronicljivosti i motiviranosti za uspješ-

nu i ugodnu budućnost književnosti, što podrazumijeva recepciju i nastavu književnosti. Prilagođena je našem dobu u skladu s usmjerenošću i na multimedijalnost koja izrazito pridonosi jasnoći, izvornosti i čvrstini ponuđenih znanstvenih zaključaka.

Razveselit će mnoge: stručnjake i znanstvenike, studente, učitelje i profesore hrvatskoga jezika – donoseći im neizmjernu pomoć u njihovu svagdašnjemu radu, ali i mnoge druge koji vole književnost. Najljepše pohvale i najbolje ocjene potrebno je izreći za sve zaključke o istraživanoj problematici koji su izvrsni plodovi znanstvene pomnosti, preciznosti i pronicljivosti te istraživačkoga zanosa bez kojega sve to ne bi bilo toliko dobro.

Zagreb, 22. svibnja 2019. Prof. dr. sc. Vlado Pandžić